

محوى، محمد، ۱۸۳۷ - ۱۹۰۹.

دیوانى مه‌حوى/مه‌لا موحه‌ممه‌دى كورى مه‌لا عوئمان بالخی. لیکدانه‌وه و لیکولینه‌وه‌ی مه‌لا عبدالکریمی مدرس. محمدی مه‌لا که‌ریم. - سندج انتشارات کردستان، ۱۳۸۱.
سى و دو، ۵۹۷ ص.

ISBN: 964 - 7638 - 18 - 3 ۸۰۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فی‌با.

کردی.

چاپ سوم.

۱. شعر کردی - - عراق - - قرن ۱۹. الف. مدرس، عبدالکریم، ۱۲۸۳ - ، شارح. ب. ملا

کریم، محمد، شارح. ج. عنوان.

۸۵۹/۲۱ PIR ۳۲۵۶/۳۷۴۳م

۳۶۹د

۱۳۷۹

۱۳۷۹

۱۲۹۸۷ - ۷۹م

کتابخانه ملی ایران

دیوانی مەھوی

«مە لا موحە مەھدی کۆری مە لا عوسمانی باڵخی»

لیکدانهوه و لیکۆلینهوهی:

مە لا عەبدولکەریمی مودەپرێس و موحە مەھدی مە لا کەریم

انتشارت کردستان

سنه - ۱۳۸۷

ئەم نوسخە لە سەر ئیزنی بەرپەر «مەسەدە مەلا كەرىم» لە چاپ دراوه
و مانى لە چاپ دانەوهى ئەم نوسخە بەرپەر دراوه بۆ بڵاوكردنەوهى كوردستان

انتشارات كوردستان

Kurdistan Publication

سێه - پاساژى عێزەتى - تەلەفون - ۲۲۶ ۵۳۸۲

دیوانى مه حوى

✓ ناوی کتیب (نام کتاب):	دیوانى مه حوى
✓ نیکۆڵێنهوه و لیکدانەوهى (شرح و تحقیق):	مه لا عەبدولکەرىمى موده ریس
✓ کەرەتێ جاپ (نوبت چاپ):	پنجەم (پنجم): ۱۳۸۷
✓ ژمارەى جاپ کراو (تیواژ):	۵۰۰۰ دانە (جلد)
✓ ژمارەى لاپەرەو قەوارە (تعداد صفحه و قطع):	۶۴۸ صفحەى وزیری
✓ بڵاوكردنەوه (ناشر):	بڵاوكردنەوهى كوردستان (انتشارات كوردستان)

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۰-۰۱۹-۶

ISBN: 978 -964 - 980 - 019 - 6

نرخى:

۸۰۰۰ تمەنه

مه حوی پیشهنگی هۆنه رانی خوداناس

وهك ئاشكرايه ده ورانی زێڕینی شیعر و ئەدەبی کوردی - که ده گه پێته وه بۆیهك دوو سه ده له مه وه بهر، چ له کوردستانی رۆژه لاتدا له زه مانى ئەرده لانییه کان و چ له کوردستانی باشووردا له زه مانى حکوومه تی به به کان و چه ند ده هه دواى ئەوان - ته مه نیکى زۆر کورتى بووه، به لام کاریگه ریه کی ئەوتۆی بووه که ئەمڕۆ به راشکاوی ئەتوانین بڵێن ئەده بیاتی کوردی ده وله مند کردووه. گه و ره ئەدیباتیکى وهك نالى و سالم و کوردی و وه فایى و مه ستووره و مه هجووری و مه وله وى و حاجى قادر و... په لکه زێڕینه یه کن له ئاسمانى ئەدەبی کورده وارى و خالى بادانه ون له میژووی ئەدەبی کورددا.

به تایبەت ئەم پیره رووناك زه میره ی و ته پر ته ئسیره ی زاخاو دیتووه له کووره ی هه لگیرساو به ده مه ی سۆزى ته ریه ته، ئەم شاره زا له شارپێگه ی شه ریه ته، ئەم رێ بردووه له بازاری حه قیه ته، ئەم سه رمه سه جام به ده سه ی هۆشیاری رۆژی ئەله سه ته، ئەم په روانه بێ په روا له سووتانه ی شه یدای عیرفان و زانسته، ئەم مۆمه هه لگیرساوه ی ئەنجومه نی شیعر و هه لیه سه ته، که سه ودا گه رێکه له بازاری ئەویندا بێ پوول و پا ره به دلێکی پر سۆز و سه رێکی سه ودا زه ده وه بۆ یوسفی عه شق کپاره، که دیاره له م بازاره دا پا ره دراوی چرووکه و ده روونی بوریان و دلی پا ره پا ره به هاداره، بۆیه ش به پێزیان (مه لا موحه ممه دی مه لا عوسمانی بالخی نازناو به «مه حوی») به و سۆز و گودازه راسته وه که هه یان بوو توانیان ئەم که لینه (نزا و گازه ی خوداناسانه) له ئەده بیاتی کوردیدا پر بکه نه وه و ئەم منه ته بنینه سه ر شانی چینی دوا یی. خودا پاداشی به خێر هه م به مامۆستا وه هه م به رافه که رانی ئەم دیوانه واته: جه نابى مامۆستا مه لا عه بدولکه ریمى موده پرپرس و رۆله ی شیاوی کاک موحه ممه د بداته وه.

ئەم نوسخه یه

له م نوسخه یه دا گۆر انکاریهك ئەبیرئى که هۆی جیا بوونه وه یه تی له باقى نوسخه کانى تر که

بریتین له:

۱. پیت چینی نوئی و گۆرپینی رینوسه که ی به رینوسه نوئی، بهم رهنگه تهواوی وشه
عه ره بییه کانی به شیوه ی کوردی نووسراون، به لام بۆ ئه وه ی خوینهران نه که ونه هه له وه له
بهراوێزدا ئه سلّی وشه عه ره بییه که مان به رینوسه ی عه ره بی له ناو دوو که وانه دا (»») دووباره
نروسیه ته وه.

۲. گۆرپینی ئه و وشانه که «ی» به کیان پێ زیاد کرابو بۆ راست کردنه وه ی کیشی به یته که،
به لام ئیمه له و باوه ره داین که ئه بی ئه و کشاندنه زه وقی خوینهر دروستی بکات و نابێ
بنووسرێت؛ چونکه «وا» ی بادانه وه (عه تف) یا واوی په یوه ندی (ره بت) کاتی به دوا ی
وشه یه که دا هات که دوا پیتی «یا» بوو خۆی بۆ خۆی به شیوه ی «یو» ئه خوینهر ته وه.

۳. گواستنه وه ی شیعر ی پیتی «ث» و «ذ» و «ظ» و «ط» بۆ پیتی «س» و «ز» «ت».
۴. ئه و هه لانه ی که له پاشبه ندی چاپه پێشو وه که دا راست کرابو ونه وه، ئیمه راسته کانی مان
خسته جێ و له جی خۆیاندا داماننان.

۵. له هه ر شوێنێکدا ئه گه ر وشه یه ک یا رسته یه ک به پتووست زانرا یێت زیاد بکری، له
بهراوێزدا یا له ناو دوو که وانه ی گۆشه دار (II) دا نووسرا وه. وه به هه یج کلۆجی ته نانه ت
پیتیکیش که م نه کرا وه ته وه.

له کۆتاییدا سپاس و پێزانی خۆمان سه باره ت به و براده رانه ده رئه به رین که له راست کردنه وه
و هه له گیری ئه م به ره مه ره و ئێکی به رچاویان بو وه:

۱. کاک عه تائو لّای حه واری نه سه ب، که له رینو ئیییه کانی که لکی زۆر مان وه رگرت.

۲. کاک مه لا ره فیقی رۆسته می.

۳. کاک مه لا مه سه وودی ئه حمه دی.

۴. کاک سیروان ره حمانی (سه لاس و با وه جانی).

۵. کاک مه لا سه لمانی فه ره جیان.

۶. کاک عه بدولحه میدی شیر ی (مه ریوانی).

له هه موو خوینهرانی به رێز داوا ئه که یین ئه گه ر هه له یه کیان به رچا و که وت ئاگادار مان
بکه نه وه تا له چاپه کانی تر دا بتوانین نوسخه یه کی پاکتر بخه ینه به رده ستیان.

بلا و کردنه وه ی کوردستان

به کورتی میژووی ژيانی «مه حوی»

«مه حوی» ناوی مه لا موحه ممهد و کوری مه لا عوسمانی بالخیه له نهوهی پیر و زانای ناودار «شیخ رهش». باپیریشی، وهك باوکی، ناوی مه لا عوسمان بووه و وهك شیخ مارفی نۆدی له گه ل دروست کردنی سلیمانی هاتوو ته شاری نۆیه. «بالخ» یش دئیکه له ناوچهی «ماوهت» له شارستانی سلیمانی. میژوونوسی کورد موحه ممهد ئه مین زه کی به گ ده لی: له سالی ۱۲۵۲ ی-ك (۱۸۳۶-۱۸۳۷ ی-ز) دا له دایك بووه. ماموستا «علاهه دین سه جادی» یش ده لی: له ۱۸۳۰ (۱۲۶۶ ی-ك) دا له دایك بووه. کاکه ی فه للاحیش ده لی: له ۱۲۶۷ ی-ك (۱۸۳۱-۱۸۳۲ ی-ز) دا له دایك بووه. باوکی خه لیفه ی شیخ عوسمان سیراجه دینی ته ویله بووه. حه وت سالان بووه خراوه ته بهر خویندن و ماوه یه ك لای باوکی خویندوو یه تی. بۆ خویندن چوو ته سنه و سابلاغیش و لای مه لا «عهدو لّلا» ی پیره باب خویندوو یه تی. پاشان گه راوه ته وه بۆ سلیمانی و لای مه لا ناوداره کانی ئه و ناوچه یه خویندوو یه. ئه و جا چوو بۆ به غدا و بووه به فه قیتی زانای به ناوبانگی کورد، موفتی زه هاوی و ئیجازه ی مه لایه تی لای ئه و وه رگرتوو. دیسان ماموستا علاهه دین سه جادی ده لی: پاش ئیجازه وه رگرتنی له (۱۸۵۹ ی-ز) دا بووه به مه لای مزگه وتی ئیمامی ئه عزه م له به غدا، به لام له ۱۸۶۲ دا به غدا ی به جی هیشتوو و گه راوه ته وه بۆ سلیمانی و بووه به ئه ندامی دادگا. له ۱۸۶۸ دا به هۆی مردنی باوکیه وه دهستی له کاری میری کیشاوه ته وه و بووه ته وه به مه لا و دهستی کردوو به ده رس و تنه وه به فه قیان.

مه لا حه سه نی کوری مه لا عه لی قز لّجی و مه لا مه حموودی مه زناوه یی و مه لا سه عید ئه فه ندی، نایب ئو غلی که رکوک و مه لا عه زیزی موفتی سلیمانی له به ناوبانگ ترین

فه قیکانی بوون. ههر به ریچکه ی باوکیا ریگای ته ریه ته تی گرتووه ته بهر و بووه به خه لیفه ی شیخ «به هائه دین» ی کوری شیخ عوسمانی ته ویله.

وهك ماموستا شیخ موحه ممه دی خالیش له «موفتی زه هاوی» یه که یدا نووسیویه: مه حوی له سالی ۱۲۹۱ ی. ك (۱۸۷۴-۱۸۷۵ ی. ز) دا له گهل چهند مه لایهك له سلیمانییه وه نه فی کراوه بو به غدا. ناوبراو هیچی تری له باره ی ئهم نه فی کردنه و هویه که ی و چونییه تی گه رانه وه ی مه حوییه وه له وه وپاش بو سلیمانی، نه نووسیوه.

مه حوی، له ۱۸۸۳ دا - به پیی قسه ی ماموستای سه ججادی - چووه بو حج و له ویوه چووه بو ئهسته موول و له ریگای پیاو ماقوولانی کورده وه له ئهسته موول چاوی به سولتان «عه بدولحه مید» ی عوسمانی که وتووه. سولتان ریژیکی زوری لی گرتووه و فرمانی داوه خانه قایه کیان له سلیمانی بو کردووه ته وه که ئه وه ته ئیستا به «خانه قای مه حوی» به ناوبانگه. مه عاشیکیشی به ناوی خزمهت کردنی هه ژارانه وه بو بریوه ته وه. که گه پراوه ته وه بو سلیمانی تا مردنی له سه ره تای شه شه لانی ۱۳۲۴ (تشرینی یه که می ۱۹۰۶ دا)^(۱) ههر خه ریکی ده رس و تنه وه به فه قی و بلاو کردنه وه ی ئاین و خزمهت

(۱) هه موو ئه وانه ی میژوویه کی تریان بو کۆچی دواپی «مه حوی» نووسیوه، به هه له دا چوون. «بیخود» ی شاعیر سالی کۆچی دواپی مه حوی له م به یته دا دیاری کردووه:

چو بشنید «بیخود» وفات سلف   بتاریخ گفتا: «عمر شد خلف»

واته: که «بیخود» هه والی کۆچی دواپی پیشینی [مه به ست له «مه حوی» یه] بیست، بو میژوو وتی: «عمر شد خلف» واته عومهر بوو جی نشین. ئهم رسته ی «عمر شد خلف» ه به حیسابی حورووفی ئه بجهد ده کاته ۱۳۲۴ [پروانه وه: «دیوانی بیخود»، کو کردنه وه و ریک خستن و له سه ر نووسینی موحه ممه دی مه لاکه ریم، به غدا، ۱۹۷۰]. ئهم عومهره که بیخود له م به یته دا باسی ده کا شیخ عومهری کوری مه حوی و باوکی شیخ موحه ممه دی مه حوییه.

سه رچاوه کانی ئهم کورته میژووه ی ژبانی مه حوی:

۱- پیشه کی دیوانی مه حوی، نووسینی باپیر ئاغازاده عه لی که مال، سلیمانی، ۱۹۲۲.

۲- موحه ممه د مهین زه کی، «خلاصة تاریخ الكرد و کردستان»، ته رجه مه ی موحه ممه د

عه لی عه ونی، «قاهره»، ۱۹۳۶.

کردنی موسولمانان و بلاو کردنہ وہی گیانی سو فیہ تی بووہ. لہ یہ کیّ لہ ژوورہ کانی خانہ قاکہ ی خویدا بہ خاک سپرراوہ.

***

ئەم دیوانہ...

* ئەو سەرچاوانە ی ئەم دیوانە یان لہ سەرەتادا لہ روو نووسراوہ تەوہ، نوسخە دەسخە تەکانی شیخ مەلا عومەری مەحوی کوپری شاعیر و ھەندێ نوسخە ی دەسنووس و بە یازی تری کتیب خانە ی بنەمالە کە یانن، کە چەند پارچە یەکی خەتی مەحوی خویشییان تیا یە.

* لہ پیشاندا شیخ موحەممەدی مەحوی بە بەراورد پێ کردنی نوسخە چاپە کە ی ۱۹۲۲- کە پرە لہ ھەلە- و ئەو دەسنووس و بە یازانە نوسخە یەکی دیوانە کە ی نووسیوہ تەوہ.

* پاشان لہ سالانی ۱۹۶۰- ۱۹۶۱ دا پیکەوہ لہ گەل مامۆستایان گۆران و کاکە ی فەللاحدە ئەو نوسخە یان راست کردوہ تەوہ و ھیناویانە تە سەر رینووسی نوێ کوردی.

۳- موحەممەد ئەمین زەکی، «مشاہیر الكرد و کردستان فی الدّور الاسلامی»، ترجمە کریمتە، «بغداد»، ۱۹۶۵.

۴- شیخ موحەممەدی خال، موفتی زەھاوی، «بەغدا»، ۱۹۵۳.

۵- «عەلانی دین سەجادی، میژووی ئەدەبی کوردی، چاپی دووہم، «بەغدا»، ۱۹۷۱.

۶- ھەندێ وردە دەستنووسی شیخ موحەممەدی مەحوی.

۷- کاکە ی فەللاح، «نبذة موجزة عن حياة الشاعر الكردي المعروف والعالم الديني الكبير الملقب بـ«محوي»»، مجلة المثقف الجديد (رۆشنیری نوێ)، العدد ۲۲، حیزران، ۱۹۷۴.

۸- سۆران مەحوی، ناوہ ندە ئەدەبیەکی ئالوز و ژبانی ئەدەبییمان، رۆژنامە ی عێراق «پاشبە ندە کوردیە کە ی رۆژنامە ی [العراق]»، ژمارە ۲، ۲۱/۴/۱۹۷۷.

✽ لە ساڵی ۱۹۶۲دا ئەو نوسخە راست کراوەیە دراوە بە باوکم و ئەویش لەسەری نووسییەوە و مەعنای شیعەرەکانی لێک داوەتەووە.

✽ لە ۱۹۶۳دا من بەسەر نووسینەکەی باوکمدا هاتمەووە و دامڕشتەووە و لێم زیاد کرد و پاکنووسم کردەووە.

✽ لە پاش ۱۹۶۴ شیخ موحەممەدی مەحوی هەندی پارچە شیعری تری مەحوی دەستگیر بوو، نوسخەیەکی پاکنووسی نوێی دیوانەکەی لەسەر بناغەی نوسخە لێکۆلراوەکەی خۆی و گۆران و کاکەی فەللاح نووسییەووە.

✽ لە ساڵی ۱۹۷۵دا کاکەی فەللاح بە وردی چاوی بەو نوسخەیەدا گیرایەووە کە باوکم لەسەری نووسیبوو و من بە سەریدا هاوێبوومەووە و دامڕشتەووە.

✽ کاکەی فەللاح کۆمەڵە سەرنجێکی بەجێی لە لێکدانەووەکەی باوکم و پیاچوونەووەکەی من پێشان دا و بە نووسراوەیی بۆی ناردین.

✽ لە سەرەتای ۱۹۷۷دا بەر لە دەست کردن بە چاپ، من و مامۆستا شیخ موحەممەدی مەحوی و کاکەی فەللاح دانیشتنێکی درێژمان لە سلیمانی کرد و لە سەرنجەکانی کاکەی فەللاح و کۆمەڵی سەرنج و پێشگیری مامۆستا شیخ موحەممەد کۆڵینەووە و هەموو شتیکمان لە بارەیانەووە بریەووە و بریاری پێویستمان لەبارەی چوینەتی لە چاپدانی دیوانەکەووە دا و شیخ موحەممەد نوسخە دەسنووسە تازەکەی خۆی و هەموو نوسخە دەسنووسە کۆنەکانی خستە بەردەستی من.

✽ لە سەرەتای مانگی مارتی ۱۹۷۷هەو لەسەر بناغەی لێکدانەووە پێشووەکەی باوکم کە خۆیشم پیاچووبوومەووە دەستم کرد بە ئامادەکردنی لێکدانەووە و لێکۆڵینەووەکی نوێ، لە گەڵ رچاو گرتنی سەرنجەکانی کاکەی فەللاحیشدا و شیعەرەکانیشم لە گەڵ دەسنووسەکان بەراورد کردەووە و جیاوازیەکانیانم لە پەراوێژدا نووسییەووە. ئەنجا بەرە بەرە بابەتە ئامادە کراوەکانم خستە ژێر چاپ.

✽ لە کاتی دەست کردن بە چاپدا نوسخەی تایبەتی مامۆستا مەلا ئەسەدی مەحویشیان داوە لای من کە نوسخەیەکی چاپ بوو و لە هەندی شوێندا ئیشارەتی ئایەتێک

يا حه ديسیځی روون کردبووه وه، يا مه عنای وشه یه ک یا رسته یه کی لیک دابووه وه. منیش هر کام له و ئیشاره ت و مه عنا لیدانه وانه ی ماموستا مه لا ئه سعه دم، که خو مان بی شان بوی نه چو و بووین، وه رگرت و خسته مه چوار چیوه ی لیک دانه وه کانی خو مان وه.

* له بنه مالهی مه حوی، سه ره پای ماموستا شیخ موحه ممه دی مه حوی، کاک سوران مه حویش، بو ئه وه ی کاره که مان پوخت تر و جوانتر بی په یتا په یتا له م ماوه ی له چاپ دانه دا، به پیشنیار و سه رنجی به جی، یارمه تی داوین و به سه ری کردوینه ته وه.

* بولیکدانه وه ی ئه و ناو و وشه فارسی و عه ره بیانه ی له م دیوانه دا هه ن ته ماشای کتیبی «کشف الظنون» و فره نگی «عمید» و «برهان قاطع» ی فارسی و «المنجد» ی عه ره بی کراوه.

* به ره می ره نجی ټیځرای ئه م چهنه سالهی ئه م چهنه که سه، ئه م کتیه یه که وا ئیستا ده یخه ی نه به رده ستی خوینده واران ی کورد، ناو ته خوازی ئه وه ی نه به دلایان بی و په سه ندی بکه ن و هه ر که م و کورتی و نا ته واو یه کیان دی ناگا دارمان بکه نه وه.

موحه ممه دی مه لا که ریم

پیشہ کی

زور له وانهی خه ریکی توژیته وه و لیکۆلینه وهی به رهه می ته ده بی و هونه ری ده بن، داب و ره وشتیان وایه ته گهر له ریځای سه رچاوه ی میژووییه وه شاره زای جوړی بیر کردنه وه و لیکدانه وه و سه رنجی کومه لایه تی و باری ده روونی ته دیپک یا هونه رمندیک نه بن، په نا به رنه بهر به رهه مه ته ده بی و هونه رییه کانی و له ریځای شی کردنه وه و لی ورد بوونه وهی ته و به رهه مانه وه له که سایه تی و ته رزی بیر کردنه وه و باوه ری کومه لایه تی و ژان و ئازار و ئاواته کانی گیانی ته و که سه بگهن. ته م کاره ته گهر له گه ل لیکۆلینه وه ی میژووی کومه لایه تی و بیر و باوه په به گزی په کدا چووه کانی کومه لی سه رده می ژایانی ته و ته دییه یا ته و هونه رمنده و به گویره ی ری و شوین و پیړه ویکی زانستیانه ی وایش بی که خه باتی کومه لایه تی بکا به سه رچاوه ی بیر کومه له و ماکی ره نگ رشتنی، ته وه بی گومان به پیی توانا و لی هاتووی ته و که سه ی ده ست ده داته توژیته وه و لیکۆلینه وه ی به رهه مه ته ده بییه یا هونه رییه که، سوودمهنده و به که لک ده بی و لی ده وه شپته وه له دیاری کردنی خاصیه ته کانی ته و ته دییه، یا ته و هونه رمنده ده ده ستی خوینده واران بگری و په نجه یان بخاته سه ر راستی.

به لام وه نه بی ته م کاره، هر به م چه شنه که ئیمه خستمانه روو، ئاسان و بی گری و ته گهره بی. تی گه یشتیکی ورد و توژیته وه و لیکۆلینه وه یه کی راستی به رهه مه که، شاره زایی له باری کومه لایه تی و زوران بازی بیر ی سه رده می خاوه ن به رهه مه توژراوه و لیکۆلراوه که، زانینی زانستی خه باتی کومه لایه تی و قانونه هه لسووپرینه کانی، ته مانه هیچ کامیان شتیک نین هه روا به ئاسانی ده سگیر بین تا هه رکه سیك بیه وی ده ستیان بداتی. بویه منیش که ده مه وی له م پیشه کییه دا به یارمه تی به رهه می مه حوی خویه وه

که میك له خوئی بکۆلمهوه، به ترسیکی زۆرهوه پێ ههڵدینمهوه و به تهمای لهوه زیاتر نیم که توانییتم نیشانهیهك لهم مهیدانهدا دانیم؛ ئهوهندهی لهبارهدا بێ دهسه چیلهیهك بدا به دهستی توێژهروهوه و لیکۆلهروهوهی دوا روژهوه، تا له تاریکایی ریگای کاریدا بهرپیی خوئی پێ روون بکاتهوه.

له داوینی ئهم کتیبهوه بهشی زۆری ئهو بابهتانهم نووسیهوه تهوه که لهبارهی مهحویهوه نووسراون. بابتهکانی کهش تیکرا له چوار چیهوی ئهم بابته تانه دهڕناچن و شتیکی زیاتریان تیا نه. نووسینهوهی ئهو بابته تانه یارمهتی خویندهوار دهدا که وا بزانی تیکرا ئهو روشنبیره کوردانهی که به بابته تی ئهدهبهوه خهريکن، به چ چاوی دهروانه مهحوی و چۆنی ههڵدهسهنگینن. من خۆم له گهڵ گهڵی سهری بیر و راکانی مامۆستایان «علاءالدین» سهججادی و کاکهی فهللاح نیم. بهلام ئهوه به هیچ جوړی و ناگهیهنی قهدری تهواوی نووسینی ئهو دوو مامۆستایه و ههروا مامۆستاکانی تریش لهبارهی مهحویهوه نازانم. به پێچهوانهوه ئهو نووسینه دهستی خویندهوار دهخهنه سهرگهڵی له خاسیهتهکانی شیعی مهحوی و له جوړی بیر کردنهوهی خوئی. بۆیه لام وایه ئهمانه گهڵی سهری ئهو ئهرکهیان ئاسان کردوه که من دههوهی بیخهمه سهرشانم و لیڤهدا دههوهی زیاتر بایهخ به لایهنی وای بیر مهحوی بدهم که ئهوان لێی نه دوا بن، یا بایهخی پێویستی خویان نه دایتی.

مهحوی بهرههمی سهردهمی که لهبارهی سیاسی و کۆمه لایهتییهوه بۆی پروانی دهبینی میر نشینی بابان له ناو چوو بوو. ئهو چه که ره ی که سایه تی سیاسی کورده که چاوه پروانی ئهوهی لێ دهکرا له ناوچهی باباندا سهوز بێ و پێ بگا و شتیکی نویی لێ بێته بهرههه، پووکا بووهوه و وشک بوو بوو؛ تا پاشان تووکی لێ به جێ بمینی سهر له نویی له زه مینه ی نیشتماندا شی ههلمژێ و به شیوه یه کی تر سهوز بێته وه و شتیکی تازه ی بهرگه گرتووتری لێ بێته بهر.

هاتنی عوسمانیه کان بۆ ناوچه که و ئهو گۆرانه کۆمه لایه تییه ی به سهر سلیمانیاندا هینابوو، باریکی نویی بیر و ژیا نی هینابوو ئاراه. له ئه نجامی ئه وه وه ده زگای نویی

میری، په یوه ند له گه ل ژيانی نوی، کولتووری نوی، خوینده واری نوی، بازرگانی نوی، باری نوی چینه تی، تا راده به کی به رچا و که و تو په یدا بوو بوو. نه و هه رایه کی تازه بوونه وهی ته ریکه تی نه قشبه ندی له کوردستانی خواروودا نایه وه و به ربه ره کانی و کی شهی توند و تیژی نیوان نه قشبه ندی و قادری و ده سلاتی ژوری ته ریکه تی قادری له ناو شاری سلیمانیدا له شه خسی بنه مالهی شیخانی به رزنجه دا که سید و نه ولاده ی پیغه مبه ر بوون و به پیچه وانه ی نه وه وه ده سلات په یدا کردنی ته ریکه تی نه قشبه ندی به سه ر به شی له لادیکانی ناوچه ی ده ور و پشتدا له ریگای خلیفه کانی مه ولاناوه پاش هه لاتی مه ولانا خوی بو به غدا و شام، که مه ولانا خویشی کوری کابرایه کی نه ناسراوی جافی مکایه لی بوو، هه روه ها موتوره بوونی ته ریکه تی قادری له گه ل ده سلاتی ده ربه گیانه و هاتنه ئارای به کار هیثانی ده سلاتی ئایینی بو سوودی دنیایی و هه ولی ژور و به تینی عوسمانیه کانیش بو سپ کردنی می شک و بیری خه لک و هه لخله تاندن و خلا فاندنیان له ریگای پشتیوانی کردنی بیری سو فییه تی و ده رویشییه وه، که له وه هه موو ده س گرویی کردنه ی شیخه کان و ته کیه و خانه قا بو کردنه وه و مووچه و مانگانه بو برینه وه یاندا دیاری ده دا... نه مه هه مووی نه خشه یه کی نه و باره کو مه لایه تیه مان پشان ده دا که مه حوی تیا هاته دنیا وه و تیا پی گیشته...

ته ریکه تی نه قشبه ندی خوی له خویدا ده ماریکی تیژی بیر کردنه وه و فله سه فه کاری تیا به، له وانه یه به شیکیشی له هینده وه هیثابی و له که له پووری سامانه فله سه فییه ده وله مهنده کی نه و لات ته بی. له باره ی ری شه ی چینه تی شه وه ته ریکه ته کان هه موویان و به تابه تی ته ریکه تی نه قشبه ندی له پیثا ریازی رهش و رووت و هه ژار و چه وساو ه کانی کو مه ل بوون. سو فییه تی خوی ده نگي بیژاری ده ر برینکی سه لیبیه له رووی تو یژه ناوسا و ئیتیل اکرد وه کانی چینه خوین مژه کانی کو مه لگای ئیسلامدا، که هه ر به رابواردن و دنیا په رستییه وه خه ریک بوون. نه و به ربه نگار بوونهش که ناحه زان هه ر له سه ره تا وه به ربه نگاری ته ریکه تی نه قشبه ندیان پی کرد، نه وه نده ی تر گیانی یاخی گه ری و به ربه ره کانی ئولیگار کیتی ئایینی سه رده می تیا به هیز کرد و کردی به

شہ ہیدی کی ریگای بیرى ئازاد و نوئکاری بہ رابہ ربہ کوئی جی گیر بوو... شاعیریش بہ درئزایی سہدہ کانی ناوہ راست و چہرخی تاریکی، تہ نانہت زور جار شاعیرانی دیوہ خانى پادشا میرہ کانیش، زمانى میللہ تی چہ وساوہ و دہنگى نارہ زایی کوہمہل و رەخنەى توند و توونى ھۆشیارانى گەل بوون، لە زۆردارى و سیستیمی رزیوو بوگەن و لە چەوساندنەوہ و رووتاندنەوہ و پى شیل کردنى راستى...

کہ ئەمانەمان ھەموو زانى و زانىشمان مەھوى ھەم باوکی خەلیفەى شیخ عوسمانى تەوئلەى جی نشینی مەولانا خالیدی نەقشبەندی شارەزووری و ھەم خویشی خەلیفەى شیخ «بہاءالدین» ی کورى شیخ عوسمان بووہ و ھەم لە خویشیدا سەرہرای بہرەى شاعیر بہ تەکەى خواوہنى نەفسیکی یاخى و شوپرش گىپر و دەر و و نیکی سەرکەش بووہ و لە سلیمانیشدا ژیاوہ، کہ مەیدانى ئەو ھەموو ناکۆکی و زۆران بازىیەى نیوان حەق و ناحەق و زولم و داد بووہ، کہ پیشان پەنجە یە کمان بو راکیشا...

بەلئى کہ ھەموو ئەمەمان زانى و چاویکیشمان بە دیوانە کەیدا گىپرا، لە جووری بیر و باوہر و بارى دەر و وونى دہ گەین و ھەرچەندیش یە کە یە کەى «بۆنہ» کانى وتنى شیعەرە کانیمان بو روون نەبوہ تەوہ، تیکرا دہ زانین دہلئى چى و لە چى دہ دوى...

دیوانى مەھوى پرە لە پلار لە ناحەز و نە یار.^(۱) ناحەز و نە یارى مەھویش ھىچیان

(۱) دیوانە کەى مەھوى پرە لە بەلگە بو ئەم قسە یەمان. بو نمرونە:

بو دوکانى موشتەرى گر حەول ئەدا، کالافروش

دینى وا دینیتە قیمەت خواجە ئەعزایی بکا

[بەیتى چوارەم، پارچەى شەشەم، پیتی «ئەلف»]

یاخود:

ریشیکى پان و تووکی بنا گوئى، درئزو لوول سۆفى لە دینى لادە بە دیمەن لە جوو دہ کا

[بەیتى سێھەم، پارچەى نوھەم]

❧

یاخود:

به پیچی خوارو خییچ ئیما ده کا پیری ته ریهت: بی
حه قیهت پیره زاهید پیره، گوم کردوو ته ریق ئه ماما
[به یتی چواره م، پارچه ی یازده هم]

***

یاخود:

واعیز، له من بللی به نه زهر ته عنه به س بدا دینی بتانه دینی من، ئه و مه زه به بی زه هه ب
[به یتی پینجه م، پارچه ی سیه م، پیتی «بی»]

***

یاخود:

واعیزم پرسى: یه کئی شوخانه جوابی دامه وه:
وه عزی چی؟! سهر لنگه ده ستارپی کپه ی ده ستارپی هات
شیخ و تورپره ی میزه ر و نه قل و نو قوولی هیچ و پووج
من به تورپره ی یار ئه سیرم ئه و به کوئی تورپره هات
[به یتی حه وته م و هه شته م، پارچه ی یه که م، پیتی «تی»]

***

یاخود:

فه زیله ی ئه سل و فه سل ئینسانی پی نابی به ساحیب فه زل
که تو کۆسه ی، به تو چی مامه ریشی باب و باپیرت!
[به یتی شه شه م، پارچه ی چواره م]

***

یاخود:

به داوه وه عزی و، خووشی به تاوه «یا حافظ»! له هه لقولانه که لیکى ده م و لچی «واعیظ»
[به یتی یه که م، پارچه ی یه که م، پیتی «ظی»]

***

﴿﴾

یاخود:

«شہ ط» یی ئاوی کہ زاهید بۆ «وضو» یه ک کردووه زایع
فہ قیرہ، ہەر بہ بایه ک ئه و ھەموو رەنجە ی بووہ زایع
[بہ یتى یه کہم، پارچە ی یه کہم، پیتی «عەین»]

***

یاخود:

لا لە غاوہ ی واعیز ئه مپۆ مەوج ئەدا، دەم پڕ لە کەف
ریشی قیرووسیا، کتییی وە عزە کە ی بوو بە رتەرەف
[بہ یتى یه کہم، پارچە ی یه کہم، پیتی «فی»]

***

یاخود:

دەخاتە فکری ئه هلی مە عریفەت شیوہ ی جە جال «الحق»
دە یتى بە عزە ئه شخاسی بە دوو یا خەرگە لە ی مە خلوق
[بہ یتى سیھەم، پارچە ی دوو ھەم، پیتی «قاف»]

***

یاخود:

کە شیخ واعیز و سو فی بە جە نتەت بە ن گە دو گیال
دە بی ئه مسالی ئیمە بۆ جە ھە نتەم بە ن، سڤو سیپال
[بہ یتى یه کہم، پارچە ی یه کہم، پیتی «لام»]

***

یاخود:

خەلق ئه و مە جبووری دوو خۆ خستنی خەلقن بە جان
مە ن بە دل مە نفورمە، روتبە ی جە جالم بۆ چیە!
[بہ یتى شە شەم، پارچە ی چوار دە ھەم، پیتی «ھى»]

***

﴿

یاخود:

قسه گهر عیقدی گه وهه ربی، غه ره ز دهیکا به خهر موهره
چ ته ئسیری له وه عزتدایه؟ واعیز، واپر ئه غرازی
[بهیتی شه شهه، پارچه ی شه شهه، پیتی «بی»]

※※

یاخود:

به غه ییه ت کردنی ئه م بی نه وایه تروشی خه جلّه ت دئی
بلی واعیز بهس ئه م میرووله بخوا، وازی لی بیئنی
[بهیتی پینجه م، پارچه ی نۆهه م]

※※

یاخود:

به تاقه فه خری کیسرا، هه ر خه وه پنه ق فه خری نورمانه
دهنی هیمهت وه هایه هه ر له گه ل کوجک و که له ک ده دوی
[بهیتی شه شهه، پارچه ی دههه م]

※※

یاخود:

شیخی هه مه وه ندیکی ده دا په ند و نه سیحه ت
ئه و قور به سه ره ی دابووه بهر فه حش و فه زیحه ت
خۆش هاته جواب و وتی: تۆ حه قته، فه قه ت من
قوتتاعی ته ریقم، نه کو قوتتاعی ته ریقته
[چوار خشته کی ژماره ۱۱]

※※

یاخود:

چرو ئه و فیرعه ونه حیزه بۆ جه هه ننه م قور به سهر هامان
ده بی ئه سیابی زووتر چوونه خزمهت ئه و بدا سامان

﴾

وا دیار نیہ شتیکی شہ خسی لہ گہ لیان بوو بی۔ ناحہ ز و نہ یارہ کانی لہ وانہ بوون کہ بار بوون بہ سہر شانی کومہ لہ وہ و وہک زہروو خوینی ئەم خہ لکەیان مژیوہ و چہ وساندوو یاننہ تہ وہ۔

دیوانی مہ حوی پرہ لہ تانوت دان لہ شیخ و سوفی و زاہید و واعیز... کہ دہش زانین مہ حوی خوی یہ کیٹ بووہ لہ بہرہ ی شیخ و سوفی و زاہید و واعیز؛ تی دہ گہ ین دیارہ مہ بہستی ہرگیز تانوت دان نہ بووہ لہ شیخہ تی و سوفیہ تی و زوہد و وہ عز کردن؛ بہ لکوو بہ پی داب و نہ ریتی شاعیرہ کلاسیکہ یاخیہ کان کہ لہ شہ خسی شیخہ تی و زوہد و وہ عز ی دروژن انہ ی شیخ و زاہید و واعیزہ دروژنہ کاندا رەخنہ یان لہ رەبہ رانی کردار و گوشتار جیاوازی کومہ ل گرتووہ و بہ دناویان کردوون۔ ئەمیش دی سہر و گو یلاکی ئەو دز و جہردہ ئایینیانہ ی ناو کومہ ل دہ کوتی تہ وہ، کہ دہش توانین ہەر بہ ناو بلین کین و لہ گہ ل چہ پەلی کردار و دہروونیشیاندا شیخہ تی و سوفیہ تی و دہرویشی و بہ دیمہن دہست بہرداری دنیا بوون و ریگای چاکہ پیشاندانیاں کردبوو بہ پیشہ ی خو یان۔

راستہ کہ ی ئەمہ ہەلیکی باش بووہ بو مہ حوی ریک کہ وتووہ، کہ وا توانیویہ شیوہ ی شیعری تہقلیدی بکا بہ چہ کی دہستی بو ہیرش بردنہ سہر ناحہ زہ کانی و ہیرشہ کہ ی بخاتہ قالبی نہریتیکی ئەدہ بیہ وہ و لہو ریگایہ وہ مہیدانی ئەوہ لہ ناحہ زہ کانی تہنگ بکاتہ وہ کہ بتوانن بیر لہ تۆلہ لی سەندنہ وہ ی بکہنہ وہ۔

***

﴿

لہوانہ و ہەم لہ ئەمسالی ئەوانہ یارہ بی ہەر ئان جہہنتہم پر بکہن، جہنتہت تہ ہی بی بو موسولمانان

[چوار خشتہ کی ژمارہ ۳۰]

بەلام، بەداخەو، ئەم بێزارییە مەحوی لەو کۆمەڵە ئایین بە پەردەى تاوان و سەتم
کردوو، لە گەڵ ئەوەشدا کە گەلی جار بە نرخینکی ئەوەندە قورس کە وتووێتە سەرى
لەوانە بوو، بیگەیه نیتە لیواری خوین و مەرگ، هەرچەند بە هەندێ بەلگە و نیشانەشدا
دەردە کەوێ کەوا گەشتوویشتە رادەى ئەو مەحوی لە ساختەچیەتی و ناپاستی
کۆمەڵ بگا (۱) بەلکوو هەندێ جاریش بیگەیه نیتە ئاستی بێزار بوونیکى خەست لە
جیهان و لە خەلک (۲) دەربڕینی ناپەزایی لە باری چەوتى کۆمەڵ (۳) دژایەتی کردنی

(۱) بۆ نمونە، وەك:

غەیری ئەمە کە سۆیندی درۆی بێ بخۆن و بەس قوربانی ناوی، ناوی لە ناوا ئەما خودا
[بەیتی شەشەم، پارچەى یەكەم، پیتی «ئەلف»]

***

یاخود:

ئەهلی فەزڵ ئارام و رووناکی نەشەو ئەسلانە روژ بۆ نیە و نابێ، کە ئەمڕۆ روژی نائەهلانە روژ
[چوار خشتەکی ژمارە ۲۰]

(۲) بۆ نمونە، وەك:

عەهد و وەفایە سوخرەیی بەد عەهدی و جەفا هەر ما بە دادی ئەهلی وەفادا بگا خودا
هەر ئەو کەسە کە خەیری دوعای خیری دیوێم دایم دوعامە شەپری لە من لابدا خودا
[بەیتی سیهەم و چوارەم، پارچەى یەكەم، پیتی «ئەلف»]

***

یاخود:

تشریش حال من تو ز تخیط من بفهم ز اهل زمانه بس که رسد بر دلم جفا
[بەیتی هەشتەم، پارچەى چوارەم]

***

یاخود:

تەلەبی رەحم و مرووەت لە دلی ئەهلی زەمان تەلەبی ئاوی حەیاتە لە سەر ایستانا
[بەیتی دوو هەم، پارچەى دوازدە هەم]

***

﴿﴾

ہر وہا سہیری پارچہ می پیتی «زئ» بکہ

***

یاخود:

نہ مړو له کن زه مانه هونەر بۆته قهشمه‌ری شیرى ژيانى بۆ چيه، مه‌يموونيه گه‌ره‌ك
فیتړه‌ت بلند و پایه بلندم نه‌دى، به‌گویش گه‌ردوون نه‌وه‌نده دوونه‌كه هه‌ر دوونيه گه‌ره‌ك
[به‌پیتی سی‌هه‌م و چواره‌م، پارچه‌ی چواره‌م]

(۳) بۆ نمرونه، وه‌ك:

قاتی پیاوه له‌سه‌ر ئەم ئه‌رزه، ده‌بینی مه‌نسور به‌سه‌ری داره‌وه، «ذاللون» له‌ بن زیندانا
[به‌پیتی سی‌هه‌م، پارچه‌ی دوازه‌هه‌م، پیتی «ئه‌لف»]

***

یاخود:

كه‌م بوو وه‌ك ئەو ده‌مه، سیدق ئەم ده‌مه، هه‌م كه‌م بووه قات
فه‌رحی نه‌ك به‌ دوا بئى، غه‌م و هه‌م هه‌م بووه قات
[به‌پیتی یه‌كه‌م، پارچه‌ی دووه‌هه‌م، پیتی «تئى»]

***

یاخود:

ئەم عه‌سه‌ره، عه‌سرووه‌قته له‌بۆ فاجیرئ له‌هیچ دینی نه‌كا وبقایه، حه‌یا نه‌یگرئ له‌هیچ
[به‌پیتی یه‌كه‌م، پارچه‌ی دووه‌هه‌م، پیتی «چیم»]
ئەگه‌ر ئەم ئەه‌لی دنیا، وه‌كوو هه‌ن رئ خه‌نه‌جه‌ننه‌ت
ده‌نائه‌ت زوو ده‌كا ئەو دونیه له‌م دنیا، به‌دنیا تر
[به‌پیتی حه‌وته‌هه‌م، پارچه‌ی سی‌هه‌م، پیتی «رئ»]

***

یاخود:

ئوه‌نده‌ی ئەه‌لی دنیان ئەه‌لی دنیا، تاقه‌ روژئ، گه‌ر
به‌قه‌رنئ من ئەوه‌نده ئەه‌لی خودا بم ده‌بمه‌ پیغه‌مبه‌ر

﴿

[به‌یتی یه‌که‌م، پارچه‌ی پینجه‌م]

***

یاخود:

نائه‌هلی ئەم ئەهالییه مه‌علرومی من که بوو
شوگری خودا، خودا به‌س، ئومیدم نه‌ما به‌که‌س
[به‌یتی سی‌هه‌م، پارچه‌ی دووه‌م، پیتی «سین»]

***

یاخود:

نامەرد ئەوه‌نده موعته‌به‌ره له‌م زه‌مانەدا
مەرد ئیعتیاری که‌م بووه، مەردی خودا خوسووس
[به‌یتی چه‌وته‌م، پارچه‌ی یه‌که‌م، پیتی «سین»]

***

یاخود:

دەنی تەبعی بە جاری عالەمی داگرت ئەوا «مه‌حوی»
دره‌نگه ئیلتیجا به‌ به‌ر دەری عالی جه‌نابی زوو
[به‌یتی پینجه‌م، پارچه‌ی دووه‌م، پیتی «واو»]

***

یاخود:

له‌ سایه‌ی دەوری چه‌رخ‌ی سوفله‌ په‌روه‌ر له‌ك به‌ له‌ك ده‌دوئ
سه‌گی ئاواته‌ خوازی ئیسکی وشت‌ر له‌ شه‌ك ده‌دوئ
ده‌بینم شیرێ ئەفگەن ده‌له‌ك كه‌وڵی ده‌كا، ده‌بیه‌م
به‌ كو‌ڵی كل‌كه‌وه‌ رتوی له‌گه‌ل كه‌وڵی ده‌له‌ك، ده‌دوئ
ده‌بینی بایه‌زیده، وه‌ك یه‌زیدیکی ده‌بینن خه‌لق
به‌بێ په‌رده‌ شه‌یاتینی له‌ ئەحوالی مه‌له‌ك ده‌دوئ
[به‌یتی یه‌که‌م و دووه‌م و سی‌هه‌م، پارچه‌ی ده‌هه‌م]

چینی پاره دار و^(۱) به ره لستی کردنی سته مکاران و^(۲) جارو باریش په نجه ی بخاته

دیمه نیکی تری ئم لایه نه ی هه ست و سروشتی مه حوی، له و گیانی شانازی به خو وه
کردن و عزیزه تی نه فس و گله یی له قه دری هونه رمه ند له ناو کۆمه لگایه دا ده رده که وئ که له
گه لئ لای دیوانه که یدا ده ری برپوه، وهك نه وه که ده لئ:

وتی: میوه ی به هه شته شیعی «مه حوی» خودا نه بری له باغم داری به ردار
[به یتی حه وته م، پارچه ی یه که م، پیتی «پړئ»]

یا ده لئ:

بی منه ت رزقیکه غه م، بمرم له برسان، ئه و ده خو م
تفره ناخو م و ته له ب ناکه م له دنیا قووتی رو ح
[به یتی چواره م، پارچه ی یه که م، پیتی «حی»]

یا ده لئ:

«مه حویا» بازکی تو قودس ئاشیان بوونه بوومی شوومی ئم وئ رانه بو چ!
[به یتی یازده هم، پارچه ی یه که م، پیتی «جیم»]

یا ده لئ:

کئ قه دری شیعی ئیمه ده زانئ، به ری ده کا هه ر ساحیه له به رکه ری کالایی بی ره و اج
[به یتی شه شه م، پارچه ی یه که م، پیتی «جیم»]
(۱) بۆ نمونه، وهك:

یا ماری سه ر خه زننه! بترسه که گه ژدومی به و نووکه چزه پر به ده مت کاله ژه هری مار
[به یتی سیه هم، پارچه ی دووه هم، تیپی «پړئ»]

یا خود:

ئهرابی غینا ئه وه نده غه رپه به زه پڼ ئه ربابی به هارو دیتنی جو ده زه پڼ
ئه میانه مه قام به سته یان ناشکوریه یه عنی ده وه پڼ ئه گه ر ده می بی نه زه پڼ

❧

[چوار خشته کی ژماره ۳۳]

***

یاخود:

ئهم پاره په رستانه له خوږيان که ده چن زوو   ده ځلې نه پهلې ديږه، نه بای بالې پهرې بوو
عاقلن و فقهه ت فې له گه ل دیتنی پاره ن   ماهی نه وی ئهم قه ومه هیلالی قه مهرې بوو
[چوار خشته کی ژماره ۳۷]

(۲) بۆ نمونه، وهك:

ئهی ئه و که سه ی که مهستی غورووری به هاتی کار
به و دهستی زوره بدره په پړبه ك له کاری «چار»
هرچه نده خه رته لی، له پړې چه رخی په نجه باز
ده تکا به بازی په نجه یی «مقادۆ» یی شکار
[به یتي یه که م و دوو هه م، پارچه ی دوو هه م، یتي «پړی»]

***

یاخود:

زالمی دل ره قی روو گرژی موسولمان نازار
هر به ئیزایه که ره نگی بگه پرتنه روخسار
به رد ئه گه ر سهر نه شکینې به چی روو ره نګین کا؟
که له پې هه لچه قې ئه وسا روخی گولنارییه خار
[چوار خشته کی ژماره ۱۴]

***

یاخود:

ره شی، بۆ کوشتنی یهك روو ره شی به ده سته وه بوو
به دزیه وه وتی: فتوا ده، روخسه تم فهرموو
وتم: که ده رده که وی زرو که ئهم غه زا که ره تو ی
به دهستی سهوز و سپی بوونه وه ی جه مال و روو
[چوار خشته کی ژماره ۳۸]

سهر بۆگه نى سىستېمى حوكمدارى و^(۱) به چاوى سووك تەماشاي رږىمى كۆمه لايەتى
پى بكاو^(۲) بانگه وازى حەق پەرسى و^(۳) تېكۆشان و بەردەوام بوونى لەسەر خەبات

(۱) بۆ نمونە، وەك:

لە عاريف عاميەك پرسى ھەوالى مەسلەخ و قەسساب
بە ئەنگوشتى شەھادەى کرد ئىشارەى مەحکەمە و ناىب
[بەيتى پىنجەم، پارچەى شەشەم، پیتی «بى»]

***

ياخود:

لەبەر دارى ھەدا من بىم، ئەتۆ مەست دە قازى حەق بلى تۆ، «حەق» چ بەردار
[بەيتى چوارەم، پارچەى يەكەم، پیتی «پى»]
(۲) بۆ نمونە، وەك:

ئەغلەبەى تەکیە و دەرگاھى بیلادی رۆم... بشکنى، دى: چەلەبى ھەر جەلەبى بوو، دەدە دەد
[بەيتى سێھەم، پارچەى دووھەم، پیتی «دال»]

***

ياخود:

موتەزىزىن بەزمى شەو وەك مورغى بى وادە دەشپۆننى
ھەموو وەختى لە ئیمە کردوو بەم قوقوہ زایع
[بەيتى شەشەم، پارچەى يەكەم، پیتی «عەین»]

***

ياخود:

دەرچو و لە ھەددى غايە عورووجى دەجایلە یا رەببى تۆ بکەى کە بکا عيسەيەك نزوول
[بەيتى شەشەم، پارچەى سێھەم، پیتی «لام»]
(۳) بۆ نمونە، وەك:

ھەتا حەق ناسیرە، ھەر حەقمە مەنزور وەکوو مەنسور ئەگەر بىمکەن بە دارا
[بەيتى سێھەم، پارچەى سێھەم، پیتی «ئەلف»]

***

پي بهرزكاتوه و^(۱) كاريكي وای لي بکات بيهيټته سهر تهو باوهره كه تهبي بنيادهم
هاوبهشي دهر د و مهينه تي خه لك بي و^(۲) خزمه تيان بكا.

❧

يا خود:

له حق ييژي بووه به حري «أنا الحق» ههر قه سيد يكم
له باتي جائيزه واجب گه پرا قه تلم بکه ن واجيب
[به يتي شه شه م، پارچه ي شه شه م، پيتي «بي»]

❧❧

يا خود:

به حق ههر حق، به ناحق ناحق و توه له روي بووم
وه کوو مه نسور ته گهر بيشم کوژن ناکه م له حق لادم
[به يتي چواره م، پارچه ي هه شه م، پيتي «ميم»]

(۱) بۆ نمونه، وهك:

له ئولكه ي عيشقه دا بي چونه سهر دار به ئاساني مه زانه بوونه سهر دار
هه يه گهر عيشقي سهر داري له سهر تا بکه مه شقي له وانه ي چونه سهر دار
[به يتي يه كه م و دوو هه م، پارچه ي يه كه م، پيتي «ري»]

❧❧

يا خود:

موحه ققه ق هه ركه سي مه سله كيه حقه ق و حقه قيه مه نزور
سلووكي چونه سهر داره، ته ريقه ي پيريه مه نسور
[به يتي يه كه م، پارچه ي چواره م]

❧❧

يا خود:

به پيري مه رگه وه فرسه خ به فرسه خ رويون مه ردان
تهوي باكي له مردن بي دياره بلخ و نامه رده
[به يتي دوو هه م، پارچه ي چواره م، پيتي «هي»]

❧

(۲) بۆ نمونه، وهك:

به لئ له گه ل هموو نه مه شدا نه يگه يانده راده ی نه وه که تې بگا ټاو له سهرچاوه وه
لېله و دوژمنی راسته قينه ی گه له که ی و هو ی کلؤلې و پاشکه و تووی کومه ل و رزیوی و
گه نده لې سیستمی کومه لایه تی بناسیته وه. بویه هو شیاریه که ی تادوایی هه روا به نیوه
و ناته و او مایه وه و نه وه ی به سهردا تیپه ری که و رژی می فرمانه وای ولات و
ده سه لاتدارانی شاره که ی خوی که نه و به ده ستیانه وه ده ی نالاند و ^(۱) ته نانه ت چهند
جاریش هاته سهر نه وه که سلیمانیان بو به جی بهی لئ، ^(۲) له یه که سهرچاوه ټاو
ده خو نه وه و له راستیدا هه موویان پارېزگاری یه که جوړه به رژه وه نندین. به لکو و له وانه یه
بنیاده م پیته سهر نه و باوهره که و مه حوی لای و ابووی ده توانری له ریگای نه وانه وه
به ربهره کانپی نه مان بکری ت.

نه گهر و نه بویه و نه م هه مو و متمانه یه ی به راستی و دروستی و خاوی نی نه وان
نه بویه، نه ده هات به شان و بالی سهرکه و تنی سولتان «عبدالحمید» دا هه ل بدا، که
به سهرگه لی خه بات که ری یوناندا زال بوو بوو؛ ^(۳) له کاتینکا که کورده که ی خوی که له
هه ندی شوینی دیوانه که یدا شانازی پیوه ده کا، له هیچ روویه کی ژیا نه وه له سایه ی

﴿﴾

نووری عومری سهر ف نه کا بو که شفای تاریکی له خه لئ
وه که چرا هه رکه س به شوخی مه جلیس ټارایی بکا
[به ی تی دووه م، پارچه ی شه شه م، پیتی «نه لف»]

***

یاخود:

عه جییم دئ له عه قلی نه و که سه و تې ده گا مه رده
که چی وه که خان و خانم دائیما دل خوش و یی ده رده

[به ی تی یه که م، پارچه ی چواره م، پیتی «هی»]

(۱) به شیکی زوری نه و به ی تانه ی له په راوړزی یه که مدا نوو سیماننه وه، به لگه ی نه م راستیه شن.

(۲) سهیری پارچه شیعی سیته می پیتی «زی» بکه که له په راوړزی سیته مدا ئی شاره تمان بو کرد.

(۳) سهیری پارچه ی شیعی پیښه می پیتی «نون» بکه.

حوکمی عوسمانی و سولتان «عبدالحمید» دا له یونانییه کان به خسته وهر تر نه بووه. یا نه ده هات چوار خشته کی بوشایه کی سته مکاری وهك حه مه عه لی شای قاجاری بنووسی،^(۱) که هه موو میژوونووسان ده لئن تیران به دریژایی میژووی خوئی مه گهر به ده گمهن سته مکاریکی له و کابرایه به د ره زاتر و به د فه سالتری به خوئییه وه دیب.

راسته که ی له مهیدانی کوردایه تیشدا، کوردایه تییه که ی مه حوی ئه وه ی له باردا نیه شان له شانی کوردایه تی یه کیکی وهك نالی و به لکوو سالمیش بدا، که هیچ نه بی له بهر دواکه وتنی سه رده می ئه م و ده رکه وتنی راستی پتر بوئی، ده بوو ئه گهر له وان پیشیش نه که وتایه، هیچ نه بی بگاته راده و پله یان... جووته چوار خشته کییه که شی که ههستی کوردایه تی خوئی تیا یاندا ده برپویه،^(۲) ته نها ده سه چیله یه کن له ئاگری به تینی کوردایه تی و ههستی نه ته وه په رستی نالی وه رگراون.

به تیکپرای دیوانی مه حوی پارچه شیعریکی وای تیا نیه که چ له مهیدانی ناسینه وه ی دوژمنانی گه لی کورد و چ له مهیدانی گیانی کوردایه تیدا به قوله پیی «قوربانی تۆزی ریگه تم...» ه که ی نالیدا بگاته وه. هه روه ها ئه وه ش که هاتووه قه سیده یه کی «بورده» ئاسای به کوردی بو موسولمانانی کورد وتووه، له راده یه کی که مدا نه بی ناتوانی پال به ههستی نه ته وه یی کوردانه وه بنی و بیژوینی. به لام له گه ل ئه م ره خانه شدا ده بی هه ر دان به وه دا بنیین که وا مه حویش که م تا بیشتی ههستیکی نه به کامی بیری کوردایه تی بووه و ئه مه روویه کی گه شی تره له ژیا نی مه حویدا.

له باره ی شیعره ئایینییه کانیشیه وه ده بی ئه وه بلیین که وا جیاوازیه کی گه وره له نیوان جوړی ههستی ئایینی مه حوی و که سیکی وهك نالیدا هه یه. ئه وه ته له کاتیکدا که نالی قه سیده ئایینییه کانی پر ن له ههستی به سوژی ده روونی کوردیکی ئاین په روه ر و هونه رمه ند؛ مه حوی هاتووه ریژی له باسی ئه و مو عجیزانه گرتووه^(۳) که زوریان

(۱) سهیری چوار خشته کی پینجه می به شی فارسی بکه.

(۲) سهیری چوار خشته کی ژماره ۳۲ و ژماره ۴۰ بکه.

(۳) سهیری «قه سیده ی به حری نور» بکه.

تهنانت به پئودانی تاین خویشی ساغ نه بوونه ته وه و له زیاده پره وی به ولاره نین. سهره پای نه وه که باس کردنیشیان، هیچ دهوریکی ئیجایی له مهیدانی پیش خستنی بیر و ههستی کۆمه له دا نابینی.

راسته که ی که ههر له باره ی ئایینه وه ته ماشا ده که بن، واده بن ههستیکی قه ده ریانه ی پاشکه وتوویش له بیر مه حویدا به دی ده که بن که ئینکاری دهوری هه موو «هو» یه که ده کا له ژیاندا و ئینسان ده کا به پووشکه یه که به ده م بای قه ده ره وه. (۱)

له سهرده می مه حویدا ههستیکی موسولمانه تی، وه که شیوه یه کی به ربه ره کانیی ته مپریالیزم، جیهانی موسولمانانی گرتبووه وه و کۆمه لێ له روشنیرانی ئیسلام به و ریگایه دا ده چوون. سهرچاوه ی ئه م ههسته له سهریکه وه سه ودا ی خه بات له دژی ته مپریالیزمی تازه هاتوو و سهریکیشی له هاندانی سولتان «عبدالحمید» وه بوو، که ئالای «پان ئیسلامیزم» ی به رز کردبووه وه. (۲) ئه م ههسته تیکرا ههستیکی پیشکه وتن خوازانه بووه، چونکه یه کی که بووه له ریازه کانی خه بات بۆ پاراستنی سهر به خویشی ولاته ئیسلامه کان له هیرش و دهست دریزی ته مپریالیزم، که چ له رووی سوپایی و چ له رووی ئابورییه وه رووی کردبووه ولاته موسولمانه کان. مه حوی ئه م ههسته ی به ئاشکرا تیا دیاره و له م مهیدانه دا له روشنیره موسولمانه کانی سهرده می خو ی دوانه که وتوو. نه که ته نها ئه مه نده، به لکوو ده توانین بئین مه حوی تیکرا له کاروباری سیاسه تی ده وله تان بئ ئاگا نه بووه، ده نگ و باسی جیهانی بیستوو و (۳) به رابه ر به رووداوه کانی

(۱) سهیری پارچه شیعر ی ژماره ۲ ی پیتی «رئ» بکه.

(۲) دیسانه وه سهیری سهرچاوه ی پهراوژی پیشوو بکه.

(۳) بۆ نمونه، وه که:

ئه هلی عیبه رت ماوه گهر، بئ سهیری «ناسر شا» بکات

دوو له دوو سی که م شه ی کرد و «کش» یکی رئ نه هات

هاتی و سهیری نه هاتی که ن که سه د تیپان سوار

پاسه وانی بوون، له ناو به ستا پیادی کردی مات

رۆژ، هه‌لۆیستی بووه. ^(۱) به‌لام ئەم هه‌لۆیستە، وه‌ك كه‌مێك له‌مه و پێش باسمان كرد، هه‌لۆیستی موسولمانێکی باوه‌ر به‌خه‌لافه‌تی ئیسلامی بوو، بووه.

***

له‌ رووی كۆمه‌لاتییه‌وه‌ بۆ ئەم شوێنه‌ ئەمه‌نده‌ لێكدانه‌وه‌ به‌ به‌س ده‌زانم. له‌ رووی هونه‌ریشه‌وه‌ به‌ پتووستی ده‌زانم بڵێم به‌پێچه‌وانه‌ی ئەوه‌وه‌ كه‌ مامۆستا «علاء‌الدین» سه‌ججادی ده‌یڵی: ^(۲) مه‌حوی شاعیرێك نه‌بووه‌ زۆر له‌ خۆی بكا بۆ شیعیر وتن. شیعیری كوردی مه‌حوی هیچ نیشانه‌یه‌کی ئەوه‌ی پتوه‌ نیه‌ كه‌وا په‌کی له‌سه‌ر كه‌سته‌ و دار و په‌ردوی شیعیر كه‌وتبێ، یاكون و كه‌له‌به‌ری شیعیری به‌ وشه‌ی له‌سه‌ر زمان قورس و له‌سه‌ر گوێ گران پڕ كر‌دیته‌وه‌. ته‌نانه‌ت له‌ به‌حه‌ره‌ عه‌رووزیه‌ گرانه‌ كانیشدا كه‌ ته‌كنیك و دارشتنیان هه‌روا به‌ ئاسانی نایه‌ت به‌ده‌سته‌وه‌، شیعیری مه‌حوی ره‌سایه‌ی و ره‌وانییه‌كه‌ی خۆی هه‌رگیز ون ناك‌ا.

من لام وایه‌ بنه‌په‌ته‌ی ئەم گله‌یییه‌ی مامۆستا، گرانی واتاو نا ئاسانی تیگه‌یشتنی هه‌ندی شیعیری مه‌حوی بێ، وه‌ك خۆیشی ئەوه‌ ده‌ردپێی و گله‌یی له‌وه‌ ده‌كا كه‌ بۆچی مه‌حوی شیعیری وای زۆره‌ خه‌لك به‌ ئاسانی لێی حالی نابن. له‌وانه‌یه‌ گله‌یی وا له‌ شاعیری ئەم چه‌رخ و سه‌رده‌مه‌ ره‌وا بێ، به‌لام كردنی له‌ شاعیرێکی وه‌ك مه‌حوی به‌ هیچ كلۆجی دروست نیه‌. سه‌نگ‌و ترازووی شیعیری ره‌سه‌ن له‌ سه‌رده‌می مه‌حویشدا هێشتا هه‌ر ئەوه‌ بووه‌ خه‌لك به‌ زه‌حمه‌ت لێی حالی بین و پتر له‌ مه‌عنایه‌ك هه‌لب‌گری. ته‌نانه‌ت «خه‌لك» كه‌ش ئەو رۆژه‌ ئەو خه‌لكه‌ نه‌بووه‌ كه‌ ئیمه‌ ئەم‌رۆ له‌ وشه‌كه‌وه‌ تێی ده‌گه‌ین. خه‌لكی شیعیر بۆ نووسراو له‌و سه‌رده‌مه‌دا چینی سه‌ره‌وه‌ی كۆمه‌ل بووه‌، كه‌

(۱) بۆ نمونه‌، وه‌ك:

ه‌وجوومی «هیندو»ی خه‌ت سه‌ر «فه‌ره‌نگستان»ی روخساری

به‌حه‌شری بوو، وه‌كوو ئەو چه‌شهره‌ «میقادۆ» به‌ «چار»ی كرد

[به‌یتی سیه‌م، پارچه‌ی یه‌كه‌م، بیتی «دال»]

(۲) سه‌یری وتاره‌كه‌ی مامۆستا «علاء‌الدین» سه‌ججادی بکه‌ كه‌ له‌ [پاشبه‌ندی] ئەم دیوانه‌دا

نوسێوه‌مانه‌ته‌وه‌، له‌ چوار چۆیه‌ی بابته‌ی «له‌باره‌ی مه‌حویه‌وه‌ نووسێوه‌مانه‌»دا.

بریتی بووه له مه لاه و هه ندی شیخ و بازرگان و ده ره به گی روشنبیر؛ یان به واته یه کی راست تر خوینده وار و ره شه خه لکه کهش له یادی که سدا نه بوون. کهس شیعی بۆ ئه وان نه ده وت، مه گهر هه ندی شاعیری میللی که شیعه کانیان له بهر ده کرا و له گوئی ئاگری شهوانی زستانی مزگه وت و مالان و چاخانه کاندایه به زم و ئاوازه وه ده خویندایه وه و دلی دلداری ده کولانده وه و تینی زاتی ده خسته دهروونی لاوچاکانی ئازا و خوین گهرم.

من بهش به حالی خۆم گله ییم له شیعه فارسییه کانی مه حوی هه یه، هه رچه ند مامۆستان شیخ موحه ممه دی مه حوی و کاکه ی فه للاح ده یگێر نه وه گوایه مامۆستا گۆران زۆر رای لیان بووه و به شیعی بالآ دهستی زانیون. جاری تیکرا بیری ئهم شیعه فارسییه دووباره کردنه وه ی بیری شیعه کوردیه کانی. زیاد له وهش له باره ی زمانه وه هه ست به قورسی و لاوازییه کی زۆر ده کری تیا یاندا. سه ره رای به کار هیئانی زۆری وشه ی قاموسی وایش که له جیهانی ئه ده بی فارسی نه ک ئه مڕۆ به لکوو سه رده می مه حوی خویشیدا به وشه ی مردوو و له کار که وتوو داده نرین.

به پێچه وانه ی ئه وه ی شه وه که مامۆستا کاکه ی فه للاح ده یلی،^(۱) مه حوی به هیچ جوړی له ریزی پێشه وه ی که سیکی وه ک نالییه وه نه بووه. نه ک هه ر مه حوی، به لکوو کهس له نالی تی نه په راندوو. ئه و قوتابخانه شیعییه ی نالی له ئه ده بی کورددا دایه ئنا، چله پۆیه که ی ته نها هه ر خۆی بوو. هیچ کام له وانه ی له پاش ئه و هاتن نه گه یشتنه وه به ودا. هه موویان ماوه یه که له شوینی خۆیاندا هاتن و چوون و دوا یی قوتابخانه که تیکرا - وه ک قوتابخانه یه کی خوین گهرم - دوا یی هات و شوینی خۆی بۆ قوتابخانه یه کی نوێ چۆل کرد که ئه وه بوو گۆران داینا...

به لām له گه ل ئهم سه رنجانه شدا که من ده رم برین، تازه مه حوی له وه ده رچوو کهس بتوانی به یه کی له چله پۆیه کانی شیعی کلاسیکی کوردی دانه ئی. له ناو ئه وانه دا که

(۱) سهیری وتاره که ی مامۆستا کاکه ی فه للاح بکه که له [باشبه ندی] ئهم دیوانه دا نووسیومان ته وه له چوار چۆیه ی بابته ی «له باره ی مه حویه وه نووسیوانه» دا.

ریچکە‌ی نالیان گرت و ئەو ئەرکە‌یان بە‌جی گە‌یاندا کە‌ داھێنانی قوتابخانە‌ی شیعری نالی لە‌ ئەدە‌بی کورددا لە‌ ئەستۆی خۆ‌یی گرت، سالم و کوردی و مه‌حوی و شیخ رە‌زا ئەو چوارکە‌سە‌ن کە‌ لە‌ پیشی هە‌موانە‌وێ دە‌وێستن.

من ئەو کە‌سە‌ نە‌بووم کە‌ بە‌ خۆ‌مدا رابەر مووم بە‌ وردی لە‌ تە‌کنیکی شیعری مه‌حوی و خاسیە‌تە‌ هونەرێ‌یە‌ کانی بکۆ‌لمە‌وێ، یا لە‌ گە‌ڵ شاعیرانی سە‌رده‌م و بە‌ر لە‌ خۆ‌یدا لە‌ کورد و لە‌ فارس بە‌راوردیکی رە‌خنە‌ گرانی بکە‌م. بۆ‌یە ئە‌م ئە‌رکە‌ هەر‌وا زە‌ق لە‌ پیشی رە‌خنە‌ گرانی ئە‌دە‌بی کورددا دە‌مێنێ‌تە‌وێ. بێ‌ گومان بە‌جی هێ‌نانیشی بە‌ندە‌ بە‌وێ و کۆ‌مە‌ڵە‌ رە‌خنە‌ گریکی ئە‌دە‌بی و امان بۆ‌ پە‌یدا بێ‌ شارە‌زای خاسیە‌تە‌ کانی رە‌وان بێ‌زی عەرە‌ب و کولتوری ئیسلام و هونە‌ری عەر‌ووز و ئە‌دە‌بی کلاسیکی کورد و رێ‌و شۆ‌ینی رە‌خنە‌گری نوێ‌ بن. دە‌سا با بە‌ چاوه‌‌روانی هاتنی ئە‌و رۆ‌ژە‌وێ ئە‌م باسە‌مان بپرێ‌نە‌وێ و ئێ‌تر خۆ‌یندە‌وارینە‌ فەر‌موونە‌ سەر‌ سفرە‌ و خوانی ئاوه‌‌دان و دە‌وڵە‌مە‌ندی شیعەرە‌ کانی مه‌حوی هونەر‌مە‌ند.

موحه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم

غزلیات

تیپی «ئەلف»

- ۱ -

لەم بەحرى فیتنه بەلکی نه‌جانت بدا خودا
داوینى باخودا بگره، به‌رده ناخودا^(۱)
بى کەس منم، کەسى له زوبانم بگانیه
هم‌ده‌م خودا نه‌ناسن و دەم پر له یا خودا^(۲)
عه‌د و وه‌فایه سوخره‌بى به‌د عه‌ده‌ی و جه‌فا
هەر ما به‌ دادى نه‌هلی وه‌فادا بگا خودا^(۳)

- ۱ -

(۱) باخودا: نه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ خودا بى. ناخودا: کەشتیه‌وان.
واته: بۆ نه‌وه‌ی خوا له‌ شه‌رى ئەم جیهانه‌ رزگارت بکا که وه‌ك ده‌ریای ئاشووب و هه‌را
وايه، چارت ته‌نها نه‌وه‌یه ده‌سه و دامینى نه‌وه‌یه بى که به‌راستى هه‌موو شتیکی به‌ده‌سته،
که خوا خۆیه‌تى و گوێ به‌وانه نه‌ده‌ی که به‌ دیمه‌ن چاره‌ساز و کارسازن، وه‌ك که شتی‌ه‌وان له‌ناو
که شتیدا به‌سه‌ر ده‌ریاوه، چونکه راسته‌که‌ی نه‌وانه هه‌یچیان به‌ ده‌ست نه‌یه.
ئەم به‌یته ئیستیعاره‌یه‌کی موسه‌ره‌حه‌ی تێدايه، نه‌وه‌ته دنیای تێدا شو به‌یتره‌وه به‌ به‌حر و ناوی
پى شو به‌یتره‌وه که هه‌یتره‌وه و نیشانه‌یه‌کی وایش له‌ ئارادایه وه‌ك «باخودا» بى، که په‌یوه‌ندى به
شو به‌یتره‌وه که وه‌ه‌یه، هه‌رچه‌ند «ناخودا» بى هه‌یه که په‌یوه‌ندى به‌ پى شو به‌یتره‌وه که وه‌ه‌یه،
له‌ نێوان «باخودا» و «ناخودا» یشدا جیناسی لایق هه‌یه، سه‌ره‌رای تیاقي به‌ دیمه‌نیان له‌ مه‌عنادا.
(۲) واته: لەم ده‌ریای دنیا به‌دا که شتى رۆزگار نه‌وه‌نده‌ی دوور خستوو مه‌ته‌وه، گه‌یشتوو مه‌ته
شوینى کەس شک نابەم تیا‌دا و کەسێک نه‌یه له‌ زمانم حالى بى و له‌ ده‌ردم بگا و به‌ فریامه‌وه
بیت. هه‌رچیم له‌گه‌ڵ به‌ دەم و دیمه‌ن هه‌ر «یاخودا... یاخودا...» یانه و له‌ خوا ده‌پارێنه‌وه،
که‌چى له‌راستیشدا له‌ کۆمه‌لیکی خوا نه‌ناس به‌ولاوه‌ نین.
وشه‌ ئاراییه‌کی جوان لەم به‌یته‌دا له‌ نێوان «بى کەس» و «کەسى» و «خودا» و «یا خودا» دا
هه‌یه.

(۳) واته: بى وه‌فایى نه‌وه‌نده په‌ره‌ی سه‌ندوو، عه‌د و وه‌فا بووه به‌ گالته‌جاری نه‌و و
وه‌فاداران دادو بێ‌دادیانه و له‌ خودا ده‌پارێنه‌وه که له‌ چنگی بى وه‌فایى رزگاریان بکا... کار
گه‌یوه‌ته راده‌یه‌ك مه‌گه‌ر خوا هه‌یچی تر نه‌کا هه‌ر به‌ دەم هاوار و دادى نه‌وانه‌وه به‌جى...

هەر ئه و کەسه که خهیری دوعای خیری دیوه لیم
 دائیم دوعامه شهپری له من لابدا خودا^(۴)
 لوتفی به حالی من که، وتم، ئه و وتی به قار:
 تۆ شیخی با خوداوو ئه من شوخی ناخودا^(۵)
 غهیری ئه مه که سویندی درۆی پی بخۆن و بهس
 قوربانی ناوی، ناوی له ناوا نه ما خودا^(۶)

له «عه هد» و «وه فا» و «به د عه هدی» و «جه فا» دا له فونه شری رێک و پێک ههیه، سیههم به رابه به یه کهم و چواره م به رابه به دوو هه مه.

(۴) واته: پی وه فایی و چاکه له بهر چاو نه بوون به جۆری ته نیوه ته وه، ته نانه ت ئه و که سانه ش که به هۆی دوعای خیری منه وه خیر هاتوو ته ریان، به جۆری که وتوو نه ته خراپه کردن له گه لَم، هه میسه له خوا ده پارتمه وه که شه پریانم لی لابدا، چ جای ئه وه ی به ته مای چاکه و وه فایان بم.

ئهم به یته ئیشاره ته بۆ ئه و واته مه شه ووره که ده لی: «إِنِّي شَرٌّ مِنْ أَحْسَنَتْ إِلَيْهِ» واته: خۆت له خراپه ی ئه و که سانه بپارتزه که چاکه ت له گه ل کردوون.

(۵) قار: قین.

واته: به یارم وت میهره بانیه کم له گه ل بکه چونکه من عاشقی تۆم و دهرمانی دهردم لای تۆیه. له وه لاما وتی: تۆ پیرێکی خوا په رست و من جوانێکی زیان په رستم. ئیتر چۆن ده که وینه یه ک؟ یان: له وه لاما وتی: هه رچه ند تۆ به دیمه ن شیخی، به لام شیخیکی «خود ئا» ی، واته: له گه ل خۆ هاتوو و خۆ په رستیت. منیش یارێکی عه یاری که شتی رانم، که شتی رانیش پی وه رگرتنی کرپی خۆی که س سوار ناکا. ئه و کرێشه که من وه ری ده گرم به رامبه ر به میهره بانی و سوار کردن، بریتیه له خاوینی دل و دهر وون.

(۶) واته: خوا - به قوربانی ناوی بم - ناوی هه ر بۆ ئه وه له ناوا ماوه که سویندی درۆی پی بخۆن و کهس بۆ له وه زیاتر ئیشی پی نیه.

تا زولمەتی وجودە تەریکی لە نووری عیشق
سیبەر نەما هەتاو، کە «مەحوی» نەما، خودا (۷)

- ۲ -

بۆ گوم بووانی چۆلی مەحەببەتەتی، خودا
تەبشیری «وَالسَّلَامُ عَلَيَّ تَابِعِ الْهُدَى» (۱)
موسڵە غەنیە لە مەننئ سەفینە و سەفینەوان
هەرکەس کە ئیشی هەر بە خودا بێ، نە ناخودا (۲)
دڵ بۆیە خوۆشی دێ لە نەخوۆشی بە پەر بە دڵ
بیمارە چاوی یار و خوۆشی دێ لە دەرد و دا (۳)

(۷) تەریک: تەنها، دوور.

واتە: تا خۆت مەبەست بێ و بۆ خۆت پڕوانی، لە تەریکستانی خوۆ پەرستیدا دەمێنی. تالەو
تەریکستانەشدا بمێنی، لە تیشکی خوۆشەوێستی خوا دوور دەبی. کەواتە واز لە خوۆ پەرستی
بێتە، چونکە کە دەستت لە خۆت هەلگرت سیبەری بوونت نامێنی لە گەڵاوە هەتاوی خوا
ناسینت لێ دەکەوێ. کە خوۆشت لە ئاگری عیشقی خودا سووتاند ئەو کاتە هەر ئەو لە ئارادا
دەمێنی و خوۆیت «مەحو» دەبێتەو.

- ۲ -

(۱) تەبشیر: مژدە راگە یاندن.

واتە: خوا کە دەفەرموێ: «وَالسَّلَامُ عَلَيَّ تَابِعِ الْهُدَى» کە یەعنی: ئەوانە ی رێ و ناکەن
لە سزای رۆژی قیامەت پارێزراو دەبن؛ مەبەستی لەو کەسانە کە لە بیابانی خوۆشەوێستی
خودا رێگەیان و نەکردووە و سەری خوۆیان هەلگرتووە. مەبەستی ئەوەیە بلی رێ بە دیسی
کردنی راستەقینە بریتە لە رێ و نەکردن بە بیابانی بە دەرهتانی خوۆشەوێستی خودا.
(۲) موسڵە غنی: بێ ئیحتیاج. مەن: منەت. سەفینە: کەشتی.
واتە: ئەوەی لە دەریای دەرد و بەلای دنیادا پەشتی بە خوا قایم بێ، منەتی کەشتی و
کەشتیەوان هەلناگری.
(۳) بیمار: نەخۆش، نەرم.

به خودا قەسەم لە گەڵ دڵی خالی له سۆزی عیشق
 تەکراری حەرفە بەس دەمی پر یا خودا خودا (۴)
 گۆنجايشی جەلالی خەیاڵی ئەوم لە دڵ
 جۆ بوونەوهی سەمایە، لە یەك دانە کونجوو دا (۵)
 لەو رۆژەوه جودا بوووە لێم ئەو پەری وەشە
 رۆژم رەشە، شوعوور و دڵم لێ بوووە جودا (۶)
 بەس کاری دڵ توینەوه «مەحوی» لە پێشە
 «لَا يَحْسَبُ الْإِنْسَانِي أَنْ يُتْرَكُوا سُدِي» (۷)

واتە: دلداری راستەقینە ئەو کەسە یە لە هەموو شتێکا چاوی یار بکاو ئەو چی بوێ ئەمیش
 ئەوێ بوێ. جا بۆیەش دڵ هەمیشە حەزی لە نەخۆشییە، چونکە چاوی یار بیمارە و حەزی لە
 دەردەدار کردنی دلدارانە. مەبەست لە چاوی بیمار چاوی نەرم و ناسکە. کەواتە شیعەرە کە
 وردە کاریبە کێ جوانی تێدا یە کە ئەو تە مادەم چاوی یار بیمارە - هەرچەندیش مەبەست لەم
 بیمارییە دەردەداری نیە - دۆستان حەز لە بیماری راستەقینە دەکەن.

(۴) واتە: ئەگەر دڵ پر نەبێ لە سۆزی عیشق و خۆشەویستی خوا، ناو هێتانی رووتی هیچ
 دادێ نادا و ئینسان هەرچەند ناوی خوا یێتی، لەو زیاتری نەکردووە کە ئەلف و بێی دووبارە
 کردووەتەوه. مەبەست لە «ئەلف» و «بێ» ئەو تێپانە یە ناوی خویان لێ پێك هاتووە.
 (۵) گۆنجايش: گۆنجان. جەلال: شکۆ. کونجوو: کونجی.

واتە: جۆ بوونەوهی گەورەیی و شکۆی یادی دۆست لە دڵما، ئەوەندە زەحمەتە، وەك
 ئەوە تە ئاسمان بەو گەورەییە کە هەیه لە دەنکە کونجیە کدا جۆی بێتەوه! کە دیارە چەند بچوو کە.
 (۶) پەری وەش: وەك پەری، پەری ئاسا. «وەش» وشە یە کێ فارسییە بە مەعنا «وەك».

واتە: بەرچاوی روونی و هەست کردن و دلداریم بەندە بەووه کە لە گەڵ یار بم. بۆیە لەو
 رۆژەوه کە ئەوم لێ جوێ بوو تەوه، رۆژی رووناکم بوو بە شەوی تاریک و هەستم نەماوه و
 دڵم لێ جوێ بوو تەوه.
 (۷) بەس: زۆر، گەلێ.

- ٣ -

به جی نایی، ده بی روو کهینه سارا
 حه قی ئادابی مه جنوونی له شارا (١)
 که چه رخ ئه سکه ندهری دی دهرده داره
 وتی: ئهم هم بووه هم دهردی دارا (٢)
 هه تا حه ق ناسیره، هه ر حه قمه مه نزوور
 وه کوو مه نسوور ئه گهر بمکه ن به دارا (٣)

واته: مه حویا! گهلێ کاری قورس و زه حمه تی وات له پیشه، له بهر گرانیاان له وانه یه دلت
 بتویننه وه و بیکه ن به ئاو. که واته ئاده میزاد نابێ وا بزانی به ره لالا ده کرێ و هه رگیز لێی
 نا پر سهریته وه.

- ٣ -

(١) سارا: «صحرا»، ده شت و بیابان. ئاداب: داب و نه ریت.
 واته: ئه وه ی بیه وێ وه ک مه جنوونی له یلا گرفتاری دهردی عیشق بی، ده بی روو بکاته
 ده شت و بیابان، چونکه ئه وه له ئاوه دانیدا نا کرێ.
 (٢) ئه سکه ندهر: ئه سکه ندهری کورپی فیلیپی مه قدونیایی، ئه وه بوو به له شکرێکی چل
 هه زار که سییه وه رووی کرده رۆژه لات و له «٣٣١ ی پ-ز» دالای هه ولیری ئیستادا داریوشی
 شای ئیرانی به زاند و ده ولته تی هه خامه نشی روو خاند و ئاگری به ردایه کۆشک و ته لاره پر
 شکوکانی شاهه نشاکانی ئیران. دارا: داریوشی سییه م، دوا پادشای بنه ماله ی هه خامه نشی.
 واته: که چه رخی زه مانه ئه سکه ندهری دی گرفتاری دهرد بووه، وتی وا ئه میش چووه پال
 دارا که ئهم خۆی به زاندی و ته خت و تاجی لێ سه ند. مه به ست له وه یه دنیا بۆ که س نامینی و
 که س خۆی لێ نه گزړی.
 (٣) حه ق: خوا. مه نزوور: مه به ست. مه نسوور: حوسه یینی کورپی مه نسووری حه للاج،
 یه کێک بووه له خوا ناسه کانی سه ده ی سییه می کۆچی. هه ندیکیش به پیاوێکی جادووگه ر و
 فیلبازیان داوه ته قه له م. له حاله تی جه زبه و سۆز لێ هاتندا ده ستی ده کرد به «أَنَا الْحَقُّ» وتن.

نەگەیمە ئەو جوانە و گەیمە پیری
مەدەد یا پیری پیرانی بوخارا ^(٤)

لەبەر زار و نەزاری بوومە وەک پووش
دە ئەمجا رابوێرە من بە زارا ^(٥)

مەگەر تۆ عەرزى حالم کەى لە کن یار
قەلەم، ساغى قسە: من نیمە یارا ^(٦)

مەلاکان قسەکانیان بە پێچەوانەى شەرع دانا، لەبەر ئەوە بە گرتیان دا. هەشت سالی لە بەندیخانەدا بردە سەر. لە سەر دەمی «المقتدر بالله»ی عەباسیدا لە زیندان هێتایانە دەرەو و هەزار داریان لێ دا، ئەوجا هەردوو دەست و هەردوو پێیان بریەو و پاشان لاشەشیان ئاگر تێ بەردا. بەلام لەناو خەڵکدا و مەشهورە کەوا لە سێدارەیان داو.

واتە: تا خوا یارمەتى دەرم بێ، هەر حەق دەلێم؛ با وەک مەنسووری حەللاجیش لەسەر «حەق» وتن هەلمواسن و لە سێ دارەم بدەن.

(٤) مەدەد: یارمەتى، وشەیکە بۆ داواى یارمەتى بە کار دێ. بوخارا: شارێکە لە کۆماری ئۆزبەکستانی سوڤیەتى. پیری پیرانی بوخارا: «بهاءالدین محمد» کۆپى ئەحمەدى فاروقى کە بە «شاهی نەقشبەند» ناوبانگى دەرکردوو، لە ٧٩١هـ - ک (١٣٨٩ى - ز) دا کۆچى دوایی کردوو. گۆپى لە بوخارایە، تەریقەتى نەقشبەندى بە ناوى ئەووە وە ناوى دەرکردوو. واتە: پیر بووم و نەگەیشتم بە پیرێکى دەستگیر کە بمخاتە سەر رێگەى راست... دەسا شاهی نەقشبەند فریام کەو یارمەتیم بدە...

(٥) زار و نەزاری: لەپرو لاوازی، دوو وشەى فارسی. زار: دەم. واتە: لەبەر دووری تۆ لەپرو لاواز بووم. لە لەپرو لاوازشدا وەک پووش زەرد و بارێک بووم. سا با جارێک بە دەمتدا یێم و ناوم بهێنى.

لە ئێوان هەردوو «زار» دا جیناسى تەواوو لە ئێوان «زار» و «نەزار» دا جیناسى ناتەواو هەیه. (٦) یارا: توانا.

واتە: ئەى قەلەم! من خۆم ناتوانم، مەگەر تۆ حالم لای یار باس بکەیت و حالى دەردمى بۆ بنووسى و داواى لێ بکەى جارێ ناوم بهێنى. لە ئێوان «یار» و «یارا» دا جیناسى ناتەواو هەیه.

له‌رم دی زاهید ئهم زستانه، زانیم
کلك نادا به زړپنگی به‌ه‌ارا^(۷)

وه‌ره ده‌ستی به‌ خوونم که نیگارین
خوینسی من چه‌لالت بی، نیگارا^(۸)

زوو ئه‌و شو‌خه له‌ عاشق وه‌رده‌چه‌رخى
له‌ گهل که‌س، چه‌رخه ئه‌و، ناکا مودارا^(۹)

موژهى خوینى ده‌کا ه‌هر له‌حزه، سه‌یره!
ئه‌مه‌نده گول له‌ بن یه‌ك نووکه‌ خارا^(۱۰)

(۷) زړپنگ: گياى زوو ره‌س.

ه‌هرچ‌ه‌ند به‌ ديمه‌ن وشه‌ی «زاهید» واته‌ که‌سى ده‌ستی له‌ دنیا داشۆردبى، لای مه‌حوی
کينايه‌يه له‌ که‌سيكى ديارى له‌وانه‌ی له‌ناو خه‌لکى سه‌رده‌مدا به‌ خوا ناس و دنیا نه‌ويست
به‌ناوبانگ بوون، به‌لام ئهم به‌و چاوه‌ بۆ ئه‌وکه‌سه‌ی نه‌روانيوه. ه‌ه‌روه‌ها «سو‌فى» و «شيخ» و
«واعيز» یش. ئيمه‌ له‌م ليکۆلینه‌وه‌ماندا به‌ پيوستى نازانين ئه‌و ناوانه‌ به‌يئين. ئه‌وه‌ی لای ئيمه‌
مه‌به‌سته‌ ته‌نها ئه‌وه‌يه که‌ مه‌حوی که‌سيك بووه‌ به‌ ه‌ه‌موو هي‌ز و تونديه‌ك به‌ره‌ه‌لستى ئه‌وه‌ی
کردوو که‌سانىکى تايه‌تى له‌ ژي‌ر په‌رده‌ی پيرو‌زى دیندا، دنیا په‌رستى بکه‌ن و مالى دنیا کۆ
بکه‌نه‌وه‌...

(۸) خوون: خوین. نیگارین: ره‌نگین. نیگار: یارى وه‌ك وینه‌ جوان.

واته‌: ئه‌ی یارى وه‌ك نیگار جوان، خوینم چه‌لالت بی، وه‌ره ده‌ستت به‌ خوینم ره‌نگاوى
بکه‌.

(۹) چه‌رخ: نه‌گونجاو و وه‌رگه‌پاو.

واته‌: ئه‌و شو‌خه‌ زۆر زوو له‌ دلدارانى خۆی په‌شیمان ده‌بيته‌وه‌ و پشتیان تى ده‌کا... یارێكى
نه‌گونجاوه‌، له‌ گهل که‌س نايکړئ.

(۱۰) له‌حزه: تاو. خار: درک.

واته‌: ه‌هر تاوئ به‌ تیرى برژانگى یه‌کى ده‌کوژئ و ه‌هر برژانکىکى تیرى کوشتنى
دلدارێکه‌. سه‌یره له‌ بن ه‌هر نووکه‌ درکێکدا ئه‌وه‌نده گول بی.
مه‌به‌ست له‌ گول دلۆپى خوینى ر‌ژاوى دلداره‌ کوژراوه‌ کانه‌.

کە شک بەم «مەحویا» هەر شەربەتی مەرگ
لەسەر ئەرزایە ئاوی گەوارا^(۱)

- ۴ -

«یار از وفا گذشت بر این گشته‌ی جفا
شد مشهدم ز مقدم او روضه‌ی صفا»^(۱)
«چون در قفاش دل شده گانش نمی‌فتند
کاکل کمند جان و دل افکنده بر قفا»^(۲)
کوردی، زوبانی ئەسلەمە گەر تەرکی کەم بە کول...
بۆ فارسی، بە کوللی ئەمن دەبمە بێ وەفا»^(۳)

---

(۱) ئاوی گەوارا: ئەو ئاوی بە ئاسانی قوت بدری.

واتە: مادەم من هەر شەربەتی مەرگم دەسگیر بێ، زووی زەوی، بەش بە حالی من، ئاوی
گەوارای وەك تیا نەبێ وایە.

- ۴ -

ئەم پارچە شیعەرە لە دیوانە چاپ کراوە کە ی مەحویدا نە.
(۱) واتە: یار لە رووی وەفا دارییەو بە سەر ئەم کوشتە ی بێ مەیلی خۆیەدا تێپەری. بە هۆی
ئەو تێپەڕینە یەو کە دەمی بوو چاوەروانی بووم و لەبەر نەبوونی شەهید بوو بووم، جیگای
شەهید بوونە کەم کە بە خوێنی خۆم رازابوووە و بوو بوو بە گولزار، بوو بە باخچە ی خوێشی و
رابواردن...

نیوێ دووھەمی ئەم بەیتە لە نوسخە یەکی تردا بەم جۆرە یە:

«بيت الحزن شد از قدمش روضۃ الصفا»

(۲) واتە: مادەم یار کاکۆلی خۆی کردوو بە کەمەندی گیانی دلداران و دلایانی داو بە کۆلیا،
ئێتر چۆن دۆستە دل ڕۆشتوو کانی - بە دوا ی دل ڕۆشتوو کانیاندا - نە کەو نە دوا ی، یا چۆن
دلایان لە دوا یەو نە کەو ئی، کە یە کە یە کە لە کۆلی دادە کەون...
(۳) بە کول: بە تەواوی. بە کوللی: بە یە کجاری.

دووری مهینه تو له که ریمی به ها نه جو
 هرچی که کورده پاکی به خشیی به «بُوالوفا» (۴)
 عفوم که «یا عَفُو» به حق جاهی نه و شهه
 ثایه ی عولووی جاهی نه وه ئایه تی «عفا» (۵)
 مه حمودی «فی السَّما» به، حه بیی خودایه نه و
 مه قبولی باره گاه، نه وه موختار و موسته فا (۶)

﴿

مه حوی به م به یته به لگه بو به رده وام نه برون له سهر به فارسی وتنی نه م پارچه شیعره ی
 دینته وه. له هه مان کاتیشدا به یته که نیشانه یه کی ئاشکرای ههستی کوردایه تی مه حوی و
 شانازی کردیه تی به زویان و که له پووری میلی نه ته وه که ی.

(۴) به ها نه جو: نه وه ی داوای نرخ ناکا. «بُوالوفا»: مه به ست پیغه مبه ره (د.خ). دووریش نیه
 ئیشاره یتکی تیدا بی بو «أَبُو الْوَفَا» ی کورپی شیخی «سراج الدین» ی ته وئله که مه حوی خوی
 خه لیفه ی شیخی «سراج الدین» بو وه، له بهر نه وه که کورده و یه کی که له خاسانی خوا.

واته: پیوسته شیعر به کوردیش بلیم و کوردی شووریه یی نیه و کورد نه گهر گونا هباریش
 بن، دوور نیه خوای بی بریتی - به خشنده - هه موربان به خشیی به پیغه مبه ره چونکه ئوممه تی
 نه ون، یا به شیخ «أَبُو الْوَفَا» له بهر نه وه که کورده و یه کی که له نه ولیا.
 له نیوان «به کول» و «به کوللی» دا جیناسی ناقیس هه یه.

(۵) ئایه: نیشانه. عولوو: «عَلُو» به رزی. ئایه تی «عفا»: ئایه تی: ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ﴾
 واته: خوا لیت خۆش بی، بو رتگه ت دان، که باسی تاقمی له دوو رووه کانی سه رده می
 پیغه مبه ره ده کا داوایان له پیغه مبه ره کردبوو رییان بدا له گه لی نه پۆن بو غه زا؛ چونکه گوا یا بیان
 ناکرئ برۆن و ده ستیان گیراوه، خوایش به و ئایه ته و به ریزه ئایه یتکی تر په رده ی له روو
 هه لمالیون و ده ری خستوو ه که وا له بهر دهس گیراوی و سه رقائی نیه نارۆن بو غه زا، به لکوو
 هه ره له بهر ته تا باوه ریان به خوا نیه.

واته: نه ی خوای به خشنده، له بهر خاتری پایه و شان و شکۆی نه و پیغه مبه ره که ئایه تی:
 ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ﴾ نیشانه ی بلندی پایه یه تی، به به خشه و لیم بیو ره.

(۶) واته: نه و پیغه مبه ره ی که وا له ناو مه لایکه تانی ئاسماندا به «مه حمود» ناوبانگی

«صَلَّى عَلَيْهِ إِلَهُنَا مَا يَلِيقُ بِهِ
مَعَ صَاحِبِهِ وَآلِهِ وَالْأَهْلِ ذِي الصَّفَا»^(٧)

«تشویش حال من، تو ز تخلیط من بفهم
ز اهل زمانه بس که رسد بر دلم جفا»^(٨)

«گفتا بستم: وفا طلب از من تو «محویا»
در عمر خود شنیده‌ای از عمر اگر وفا»^(٩)

ده‌کردوو و خو‌شه‌ویستی خوایه و په‌سه‌ندی باره‌گای ئەوه و هه‌لبزارده و پوخته‌ی ئاده‌میزاده. مه‌به‌ست له‌وه که پیغه‌مبه‌ر له‌ ناو مه‌لائیکه‌تانی ئاسماندا به «مه‌حموود» مه‌شه‌ووره، ئیشاره‌ت کردنه بۆ ئایه‌تی: ﴿وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَخْمَدٌ﴾ که به‌ زوبانی هه‌زهره‌تی عیساوه ده‌یگێڕێته‌وه که به‌ خه‌لکه‌که‌ی وتوووه‌ موژده‌ی هاتنی پیغه‌مبه‌ر ئه‌تکان ده‌ده‌می که له‌باش خۆم دئی و ناوی ئەحمده‌ده. ئەحمده‌ده و مه‌حموودیش هه‌ردوکیان له‌ یه‌ک ریشه‌ دروست کراون.

(٧) واته: ئەوه‌نده‌ی شایانه‌تی، خوای ئیمه‌ ره‌حمه‌ت به‌سه‌ر خو‌ی و هاو‌ڕێیان و خزم و که‌س و کاره‌ موسو‌لمانه‌کانی و به‌سه‌ر خێزانی پاکیدا برێژی.

(٨) واته: به‌وه‌دا بزانه‌ حالم تێک چوو، که‌وا ده‌بینی شیعری فارسی و کوردی و عه‌ره‌بیم تێکه‌لی یه‌ک کردوو؛ یان قسه‌ی تێکه‌ل و پێکه‌ل ده‌که‌م، ئەوه‌ش له‌وه‌یه‌ که مه‌ینه‌تێکی زۆرم له‌سه‌ر ده‌ستی ئەه‌لی ئەم زه‌مانه‌دا چه‌شتوو و ده‌ردێکی زۆر به‌سه‌ر دڵمدا هاتوو.

نیوه‌ی دووه‌می ئەم به‌یته‌ له‌ ده‌سنووسێکدا به‌م جو‌ره‌یه‌:

«ز اخلاط بس که من رسد بر جگر جفا»

(٩) واته: دۆسته‌که‌م، که وه‌ک بت ده‌یه‌رستم، بێی وتم: ئەگه‌ر به‌ عومری خۆت بیستومه‌ عومر وه‌فای بۆ که‌س بووبی، تۆیش داوای وه‌فا له‌ من بکه‌. مه‌به‌ستی دۆست ئەوه‌یه‌ که خو‌ی وه‌ک عومری دلداریاوه‌.

- ٥ -

ئەری دڵ بێ شەرابی لە علی گۆل ڕەنگت لە گۆل چ بکا؟
 کە جیلووی گۆل لە گۆلشەندا نەبێ، بۆلبول لە چل چ بکا؟^(١)
 کە هەلگیرسا لە نووری بادە شەمعی حوسنی جانانە
 نەچیتە سەر تەریقە ی حەزەرەتی پەروانە، دڵ، چ بکا؟^(٢)
 بە ئاهم گەر رەقیبان بسووتین ئەی گۆلی رەعنا
 مەرەنجە، تۆ خودا شوعلە لە ئاقاری چقل چ بکا؟^(٣)

- ٥ -

(١) مەحوی لەم بەیتەدا لەلایە کەووە دڵی شوبهاندوو بە هەنگ و رووی یاری شوبهاندوو بە گۆل و ماچی لێوی یاری شوبهاندوو بە مژینی شیلە ی گۆل و دەلێ: هەنگی دلم بێ مژینی شیلە ی ماچی لێوی گۆلی رووتی بۆ چیە؟! لە لایەکی کەشەو دڵی شوبهاندوو بە بۆلبول و بالای یاری شوبهاندوو بە چلی دار گۆل و رووی یاری شوبهاندوو تەو بە گۆل و دەلێ: کە تۆ رووی خۆت داووشیی و بۆلبولی دلم رووی وەک گۆلت نەبینی، چی دەسگیر دەبی بەسەر چلی بالاتەوە بنیشیتەو!

(٢) تەریقە: تەریقەت، رێ و شوێنی خواپەرستی لای ئەهلی تەسەووف.
 واتە: کە لە نووری بەرە کەتی ئەو ئاسۆ خۆش و فراوانەو کە بۆ سەر خۆش پەیدا دەبی، چرای جوانی دۆست داگیرساو دڵ بە خۆشەوێستی راستەقینە ی خۆی گەشت کە ئازادی و سەر بەستییە لە کۆت و زنجیری ئەم جیهانە پڕ لە پێوەندە، ئێتر دڵ چی بۆ دەمینیتەو لەو زیاتر کە بچیتە سەر رێ و شوێنی پەروانە و خۆی لە پێناوی ئەو ژبانە خۆشەدا بسووتیت!

(٣) رەعنا: جوان و بالارێک و بەرز. ئاقار: ئاست، سنوور.

مەحوی لەم بەیتەدا بە دکاری شوبهاندوو بە درک و بالای یار بە گۆل و ئاه و هەناسە ی گەرمی خۆی بە بلێسە ی ئاگر و دەلێ: ئازیز! لێم مەرەنجی ئەگەر بە دکاری بەنمان کە وەک درک وان بە دەوری گۆلی رووتاو رێیان لێ گرتووم، بە هەناسە ی گەرم و ئاه و نزوولە ی من ئاگریان تێ بەر ببی، چونکە ئاگر کە گەشتە درک و بووش، گپی تێ بەر دەداو چارێکی تری لەو بەولاهە نیە.

ههتا ماوه دهبی ئەشکی نهدامەت داوهرێنی چاو
 عەرەق ریتن نهبی، شەخسی لە کاری خۆ خەجڵ چ بکا؟! (٤)
 سەفەر جائیز نیه، با بۆ حەرەم بی، لەو بەروبوومه
 فەقەت مەجزووبی زنجیری نەسیبی ئاو و گڵ چ بکا؟! (٥)
 فەلەك هەرگا کەسیکی هەلبێری، وەقتی هیلاکەتیه
 کە سەر بۆگەیینە پەت بی، پێی لە کورسی و ئەسکەمل چ بکا؟! (٦)

(٤) نهدامەت: پەشیمانی. ریتن: رشتن. لە گەڵ «ریتال» و «ریخ»ی کوردی و «ریخت»ی فارسی یەك ریشه یان ههیه. مەعنایشیان لە بناغەدا هەر یەكە.

واته: ئەو چاوە ی جاری بۆ تۆی روانی، ئەوەندە خۆی لە ئاستی تۆ یە بۆ قایلەت دیتە پێش چاو، شەرمەزار و خەجالت دەبی و دەبی تا ماوه فرمیسکی پەشیمانی داوهرێنی، چونکە بنیادەمی خەجالت و لە کاری خۆ پەشیمان، لە ئارەقی پەشیمانی رشتن بەولاولە چارەیهك شك نابا.

بەکار هێنانی وشە ی «ریتن» لەباتی «رشتن» نیشانهیهکی بالادەستی مەحوییه لە کوردی زانیندا.

(٥) بووم: ولات، جی. مەجزووب: لە عەرەبیدا واتە: راکێشراو. لە ئیستیلاحی ئەهلی تەسەووفیشدا حالەتی جۆره بۆ ئاگاییه که به سەر سۆفیدا دێ و ده که وێته سۆز کردنیکی به کۆل.

واته: ئاو و گڵ بنیادەم لە خاك و بوومی تۆ هەڵ نەکەنی، بۆی رهوانیه به جیت بهیڵی، با بۆ حەرەمی مەککەیش بی.

(٦) واته: گەردوون که یه کیکی بهرز کردوه، ئەوه بۆ ئەوهی بهرز کردووه تەوه که بیدا به زهویداو هەر بهرز کردنه وهیه کی به دیمەن نیشانهی دانەواندنیکی راستەقینهیه و ئەو بهرز کردنه وه به دیمەنه وه ئەو وایه که پێی بنیادەم بنرێته سەر کورسی و ئەسکەمل، بۆ ئەوهی بیکەن به دارا! چۆن ئەو پێ نانه سەر کورسی و ئەسکەمله بۆ ئەوهیه که مل بکری به پەتەوه، ئەمیش بۆ دانەواندنی راستەقینهیه.

ئەم بەیتە یه کیکه له به ناخا چوونه قەلسەفیه کانی «مەحوی».

له عوشاق و ره قیب تهو شوخه چاوی لوتفی وه رگیا
 که ناسک ئاده می یا سه گ ببینی، غه یری سل چ بکا؟ (٧)
 چ حاجهت نه رگسی مه ست بکه مه وه سفی به مه خموری
 که چاوی سورمه کیشرای خودایی بی، له کل چ بکا؟ (٨)
 له هه ر جیه که هلی خورشیدی عیشقی گول روخان «مه حوی»
 نه گه ر عه قلی ببی، له و جیگه ئاونگی عه قلی چ بکا؟ (٩)

- ٦ -

تی گه یی و شیوه نیه ئه مرق، دا سبه ی شایی بکا
 پی گه یوو ده رویشه، دا سو بچه ی شه هه نشایی بکا (١)

(٧) مه حوی له م به یته دا یاری به ناسک و دلدارانی به ئاده میزاد و به دکاری به سه گ
 شوبه اندوه، که واته به یته که له ف و نه شری شیواری تیا به.
 (٨) نه رگس: کینایه به له چاو. مه خمور: شه راب لیداو، سه رخوش.
 مه به ستی مه حوی ته وه به بلی: چاوی یار هه ر له خوا بییه وه مه ست، پتو یست به وه ناکا بلین
 شه رایی خوار دوه ته وه، وه که چۆن چاوی له خۆیدا رهش بی پتو یست به کله تی کردن ناکا.
 (٩) مه حوی له م به یته ناسکه یدا عیشقی شوبه اندوه به رۆژو عه قلی شوبه اندوه به ئاونگی
 شه و که له سه ر رووی گیاو گول ده نیشتی.
 واته: وه که چۆن که رۆژ بو وه ئاونگ به سه ر گیاو گول وه نامینی، که عیشقیش په یدا بوو
 عه قلی ون ده بی.
 له هه مویش ناسکتر ته وه به مه حوی عه قلی به ئاده مزادیککی تیگه یشتوو داناوه، بۆ به
 وتو به: نه گه ر ئاونگی عه قلی عه قلی بی...

- ٦ -

(١) دا: تا.

مه به ست له وه به به خته وه ری تهو دنیا به نده به رهنج کیشان و ئازار چه شتنی ته م دنیاوه،
 هه رچه ند ده ش گونجی تیکرا مه به ست هه ر له م دنیا بی.

نوورى عومرى سەرف ئەكا بۆكە شفى تارىكى لە خەلق
وہك چرا ھەركەس بە شوخی مەجلىس ئارايى بكا^(۲)

ئەر لە دنیا چاكەيى سادر بوو، تەفرەي پى نەخوى
رووسپى ھەر روو رەشە گەر بى سەد ئازايى بكا^(۳)

بۆ دوكانى موشتەرى گر حەول ئەدا كالا فروش
دىنى وا دىيىتە قىمەت خواجە ئەعزایی بكا^(۴)

(۲) كەشف: لادان. مەجلىس ئارايى: كۆر رازاندنەوہ.

مەجلىس لەم بەيتەدا فىلى «ئەكا»ى بە «دە» دەست پى نەكردوۋە، وەك ھەموو جارى وا
دەكا، چونكە پىوستى راگرتنى ئاوازی بەيتەكە واى دەوئ «سەرف ئەكا» بە «سەرفەكا»
بىخوئىتەوہ. ئەم ديار دەيە لەگەلى شوئى تىشدا لەبەر ناچارى دووبارە دەيىتەوہ.

واتە: ئەوہى بە جوانى كۆرى ژيان برازىتەوہ، وەك چارووناكى ژيانى خوى بەخت دەكا
بۆ ئەوہى تارىكايى لە بەرچاوى خەلك لاداو رىگاي ژىنى راستەقىنەيان بۆ روون بكا تەوہ.

(۳) رووسپى: ئافرەتى خۆ فروش.

واتە: دىنيا وەك ئافرەتى خۆ فروش واى، ھەر تاوئ بە بەرى كەسىكەوہيە. بۆيە وەك چۆن
چاۋەرۋانى داوئىن پاكى لە ئافرەتى خۆ فروش ناكرى، چاۋەرۋانى چاكەش لە دىنيا ناكرى، جا
ئەگەر بە رىكەوت ھەلكەوت جارئك چاكەيەك لە دىنيا وەشاىەوہ باۋەرى پى مەكەن.

لە ئىوان «رووسپى» و «روو رەش»دا تىباق ھەيە. لە ئەپاللى روو سپى دانى «ئازايى»ىشدا
وردەكارىيەكى ناسك ھەيە، ديارە بىر لىي بى ئاگا نابى.

(۴) خواجە: جوولەكە. لىرەدا كىنايەيە لە كەسىك رىشكى زلى وەك رىشى جوولەكەي
ھىشتىتەوہ بۆ ھەلفرىۋاندنى خەلك.

واتە: كابراي رىش پان كە بىەوئ بىي بە «ئەندامى ئەنجومەن»، لىي مەگرن وگەلى لى
مەكەن... لە رىگاي ئەو ئەندامەتيەوہ دەيەوئ دەسمايەكەي دەستى كە ئايىنەكەيەتى بخاتە
مەزاتى ئەوانەي لىي دەكړن و نرخی زۆرتى پى پەيدا بكا؛ وەك چۆن بازرگانىش بەدۋاي
دوكانى وادا دەگەرئ لەسەر رىي كړيار بى و خەلك زۆر رووى تى بكەن و كەل و پەلى زۆرى بۆ
تيا بفروئى.

رەم دەکا حەتتا لە میهر و مەھ جنوون ئادابی عیشق
سیبەری لێ بارە ھەرکەس مەیلی تەنھایی بکا^(۵)

﴿

دەشگونجی «موشتەری گر» بە «موشتەری گەر» بخوێرتەو و مەعناکە ی وای لێ یەتەو:
ئەگەر کالافروش بۆ دووکانی ھەول بدا کە دووکانی کڕیار بێ واتە رووی تێ بکا، لەجینی
خۆیایەتی، چونکە تەنانەت مەلای وەك جوولە کە ریش پانیش بەش بە حالی خۆی لەو
رنگایەو دەبەوئ نرخێ زۆرتەری بەرابەر بە ئایین فروشی دەسگیر بێ کە بێ بە «ئەندامی
ئەنجومەن» و قسە ی رەوا بێ و کاری خەلکی بکەوتە لا.

ھەرچەند لای ئێمە روون نیە ئەم «ئەنجومەن»ە ی مەحوی قسە ی لێ دەکا چ ئەنجومەتیکە
و بابەتی بەیتە کە کێش، بەلام دیارە لەو سەردەمدا ئەنجومەنی وا ھەبوو ئەندامەکانی مەلای
گەورە گەورە بوون و ئەو مەلایانە لە دەولەتەو زۆر نزیک بوون و پایە کەیان مەترسی ئەو ی
لێ کراو بێ بەھۆی فەوتانی ئایینیان لە پێناوی سوودی دنیا و دەولەتدا.
بەیتە کە رەخنە یەکی کاریگەرە، لەو پیاو ئایینیانە ی پشت لە رێگە ی راستی خۆیان
ھەڵدە کەن بۆ دنیا و، نیشانە یەکی تری دەست داشۆردنی مەحویە لەم دنیا یە کە لەم رێگا
چەپە لانیو دەسگیر بێ.

پتری کاریگەری رەخنە کە ی مەحوی لەو وە دێ کە ریشی پانی ئەو جوورە مەلایانە ی
شوبھاندوو بە ریشی جوولە کە و، دیارە دنیا پەرستیشیان شوبھاندوو بە تەماعی جوولە کە
بۆ پارە خرکردنەو و، دام و دەزگا ئایینیە لەبەر چاوە کانیان شوبھاندوو بە دووکانێکی
جوولە کە کە و تێتە سەر رێی رێواران...

(۵) رەم: ھەلاتن. میهر: خۆر. مەھ: مانگ.

واتە: ئەو ی بەھۆی عیشقەو رەوشتی شیتی گرتی، تەنانەت لە مانگ و خۆریش رادەکا...
ئینسانی عاشق حەزی لە تەنھاییە تا بە تەنھا راز و نیازێ دلی خۆی لێک بداتەو. ئەو ش کە
حەزی لە تەنھایی بێ، سیبەری خۆشی لێ دەبێ بە بار.

وردە کارییەکی جوان لەم بەیتەدا ھەیە، چونکە لەلایە کەو و سیبەر نیشانە ی ئاوەدانییە و
عاشقی شیتیش دەشت و چۆلی دەوێ تا لە ئاوەدانی ھەل بێ. لەلایەکی کەشەو مەشھورە
شیت تەنانت لە سیبەری خۆی دەترسێ.

ماده‌ری گیتی له شیرى برپیه‌وه، ده‌برپته‌وه
 فائیده‌ی چى شه‌خسى لى كه‌وتوو به‌دادایی بكا! (٦)
 با‌حه‌قىشى بى، له‌بو «مه‌نسور» «أنا الحق» حه‌ق نیه
 شیتیه، مه‌جنوون ته‌گه‌ر بى نازى له‌یلایی بكا (٧)
 زوشت و ناشیرینه پیر، ته‌مما چ شیرینه ته‌گه‌ر
 چاوى خوونبارى نه‌دامه‌ت ریشى خورمایى بكا (٨)

له‌چهند نوسخه‌یه‌كیشدا له‌جیاتى «جنون ئاداب» نووسراوه: «جنون ئاباد». به‌پى ئهم
 نوسخانه‌مه‌عنای پرسته‌كه‌ وای لى دپته‌وه: ئه‌وه‌ی شیتی عیشق دلى ئاوه‌دان كرديته‌وه.
 (٦) ماده‌ر: دایك. به‌دادایی: به‌د ئادایی، به‌د ته‌دایی، بى ئوسوولی.
 واته: كه‌ دنیا پشتى له‌كه‌سى هه‌لكرد و له‌ شیرى پرپیه‌وه، ئیتر ده‌برپته‌وه و هه‌جى تیدا
 نامینى. كه‌واته‌ بنیاده‌مى لى كه‌وتوو شه‌رى چى ده‌فرۆشى و بو‌واز ناهیتى و ده‌یه‌وى مه‌مكى
 دنیاى هه‌رگیز له‌ ده‌م نه‌برئ و له‌م ریگایه‌دا خه‌ربكى كارى ئاوسوول و نابه‌جیه!
 (٧) واته: مه‌نسورى حه‌لللاج هه‌رچهند حه‌قىشى بووبى، نه‌ده‌بو و نه‌ه‌نده پى لى هه‌لپرى و
 خوى لى بگورئ و بلى «أنا الحق»، چونكه‌ مه‌جنوون هه‌رگیز ناگاته‌ بایه‌یه‌ك نازى له‌یلایی بكا و
 ته‌گه‌ر شتى وا بكا به‌ شیتی ده‌درپته‌ قه‌له‌م بوى.
 (٨) زوشت: ناشیرین. خوونبار: پر له‌خوئن، فرمیسكى خوئین. خورمایى: سوور.
 واته: پیر ناشیرینه، به‌لام ته‌گه‌ر بیتو پیر له‌ رابوردوى خوى بكا‌ته‌وه و به‌ فرمیسكى
 سوورى په‌شیمانى ریشى خوى سوور بكا زور جوانه، چونكه‌ بنیاده‌مى راسته‌قینه‌ ئه‌وه‌یه
 هه‌میشه‌ چاو به‌ رابوردوى خویدا بگيرپته‌وه و له‌ كرده‌وه خراپه‌كانى په‌شیمان بیته‌وه.
 جاران باو بوو پیره‌كان ریشیان ده‌گه‌رته‌ خه‌نه، وه‌ك ئیستا بۆیه‌ی ره‌ش له‌سه‌ریان ده‌ده‌ن یا
 شانیه‌ی ره‌ش كه‌ره‌وه‌ی پادا ده‌هیتن... جا مه‌حوش ده‌لئى: له‌جیاتى ئه‌وه‌ی خه‌نه‌ بگه‌رنه
 ریشتان و راستى خۆتان له‌بیر به‌رنه‌وه و به‌ درۆ خۆتان منال بكه‌نه‌وه، چاتر ئه‌وه‌یه‌ به
 فرمیسكى خوئینى په‌شیمانى له‌ كرده‌وه‌ی به‌دى رابوردوتان، سوورى بكه‌ن.

دل له ئیدارکی حه‌قیقه‌ت بی‌به‌شه بی‌داغی عیشق
«مه‌حویا» دانا ده‌بی به‌م چاوه‌ بینایی بکا^(۹)

- ۷ -

مژدیکسی چه‌نده‌ خو‌شه‌ ره‌قیبی ملی شکا
عه‌یی فه‌قه‌ت ئه‌وه‌نده‌یه‌ یارم دل‌ی شکا^(۱)
دای ئیزنی هه‌رچی دیده‌ غه‌زاله‌ له‌ گه‌ردی ر‌ئی
بی‌چاره‌ کل‌ فرو‌شه‌، ره‌واجی کلی شکا^(۲)

(۹) ئیدراک: تی‌گه‌شتن. بینایی بکا: پروانی.

- ۷ -

(۱) واته‌: مژده‌یه‌کی زۆر خو‌شه‌ بۆ‌گرو‌ی دل‌داران، که‌وا به‌دکاری به‌ینی ئه‌وان و یار ملی
شکاند و ر‌ویی. ئه‌گه‌ر ئه‌م مل‌ شکانه‌ی به‌دکار عه‌ییکی هه‌بی هه‌ر ئه‌وه‌یه‌ که‌وا یار دل‌ی
شکاوه‌ و خه‌فه‌تبار بووه‌، چونکه‌ که‌سیک لای ر‌و‌شتوو‌ه‌ که‌ به‌یوه‌ندیکی پ‌یوه‌ بووه‌ وه‌کو‌و
به‌دکاره‌ که‌ بی‌.

له‌ لایه‌که‌ی که‌شه‌وه‌ مه‌به‌ست له‌ (دل‌شکان) ئه‌وه‌ته‌ یار دل‌په‌قیه‌که‌ی جاران ئاره‌زووی
ئازاردانی دل‌دارانی نه‌ماوه‌ و ر‌ینگای داوان چاویان پ‌ی‌بکه‌وی و به‌ تۆزی به‌ر‌یئی چاویان ب‌پ‌ژن،
وه‌ک له‌ به‌یتی دو‌وه‌مه‌دا ده‌ی‌لی...

(۲) واته‌: پاش ئه‌وه‌ی به‌دکاری ن‌یوان یار و دل‌داران ر‌ویی و ر‌ینگای هات‌و‌چوو‌ بۆ‌ یار
کرایه‌وه‌، یار به‌ تۆزی ر‌ینگای خ‌وی چاوی هه‌موو دل‌دارانی چاوله‌پ‌ئی ر‌شت و چاوی جوان
کردن و به‌وه‌ ئیتر بازاری ئه‌و نازدارانه‌ش نه‌ما که‌ چاویان وه‌ک چاوی ئاسک جوانه‌، چونکه‌
تۆزی به‌ر‌یئی ئه‌م، چاوی دل‌دارانی له‌ چاوی ئه‌وان ره‌ش‌تر و جواتر کرد. هه‌ی قور‌ به‌سه‌ر‌کل
فرو‌ش، که‌ ئیتر پاش زۆر بوونی تۆزی ر‌ئی یار، که‌س ناچی کلی ل‌ی ب‌ک‌ر‌ئ و کله‌که‌ی ئه‌و‌ش
بی‌ ره‌واج که‌وت و که‌ل‌کی پ‌یوه‌ نه‌ما.

ده‌شگونج‌ئ مه‌عنای نیوه‌ به‌یتی یه‌که‌م به‌م جۆره‌ بی‌ که‌وا: یار ر‌ئی هه‌موو چاو جوانانی دا
ب‌ین گه‌ردی ر‌ینگای هه‌ل‌گرن و بی‌به‌ن ییکه‌ته‌ چاویان و چاوی پ‌ی ب‌پ‌ژن... به‌یئی ئه‌م مه‌عنا به‌

تۆچۈويە باغ و پىشتى شىكا، خەقىيە، باغەوان
 بازارى گۈل شىكاو، دلى بولبولى شىكا (۳)
 خەندەى لەب و غەبىرى خەتى تۆبوو وەك منال
 تۆوى تىكاكە غونچە، وەنەوشە مىلى شىكا (۴)
 رووتى لە سەبىرى پۆشتەيەك بوو چخۆشى وت:
 سەبىرى ھەيە فەرەس كە پەرۆشى جلى شىكا (۵)

زىادە پەوييە كە لەو ەدا دەبى كەوا يار ئەو ەندە جوانە تەنانەت ئەوانەش كە چاويان وەك چاوى
 ئاسك رەشە، تۆزى رىگاي ئەويان دەوى چاوى بى بېژن و پىي جوان بىكەن.

(۳) واتە: كە باخەوان بەھۆى رۆشتىنى تۆو بۆ ناوياخ، پىشتى بىشكى، خەقىيەتى، چونكە
 بەھۆى رۆشتىنەكەى تۆو بۆ ناوياخ بازارى گۈلەكانى شىكاو لەبەر ئەو كە گۈل نىيە لە
 بەرابەرى تۆدا ئىددىيەى جوانى و بۆن خۆشى بكاو بولبولىش دلىان شىكاو، چونكە تازە
 بەھۆى بى بايەخ بوونى چل و گۈلەكانەو جىگەيەك نەماو لەسەرى بىشەنەو و بۆى بىجىر بولنن.
 (۴) غەبىر: بۆنى خۆش.

واتە: وەك چۆن مىللىكى نەوسن كە خوار دەمەنىيەك بىيىنى ھەزى لى بكا بەلام دەسگىرى
 نەبى، دەلىن تۆوى دەتكى و وەك چۆن ئەگەر ساواشتى بۆن خۆشى لى نىزىك بىكەنەو دەلىن
 بە بۆن دەكەوى، خونچەيش بۆ زەردەخەنەى لىئوى تۆبوو ئەو ەندە گرىا پىشكوت و دەمى
 كرايەو و بوو بە گۈل و سىس بوو و تۆوى داوەرەيە زەوى... بەھۆى بۆنى خۆشى خەت و
 خالى تۆيشەو بوو وەنەوشە بە بۆن كەوت و مىلى شىكا. مەبەست لە مىل شىكانى وەنەوشە
 ئەو ەتە كە ھەمىشە لار دەبىتەو و قىچ راناو ەستى.

«تىياق» يىكى ئاسك لە نىوان «خەندەى لەب» و «گرىيانى غونچە» دا ھەيە كە لە «تۆو
 تىكان» كەيەو ە ديارى دەدا.

(۵) فەرەس: ماين. پەرۆشى: ئارەزووى بەتىن.

واتە: كابرايەكى بەھرەمەندى ھەزار و بى دەسەلات سەبىرى كابرايەكى پۆشتە و پەرداخى
 نەفامى كرد و بەراوردى خالى خۆى لەگەل خالى ئەو كرد، كەوا دىيا بەم جۆرەيە ئىنسانى
 بەھرەمەند و بە قابىلەتى تىدا لاتە و بىيادەمى نەفام و نەزانىش داراو دەولەمەندە و لە ئەنجامى

غونچه ده می له باسی ده می تۆوه دا، سه با
 مشتیکى دا له ده می، ده م قسه ی زلی شکا (۶)
 یه عقووب وهش که «مه حوی» یه، چاویشه داری هیجر
 چاوی به گهردی راهی به شیرت گلی شکا (۷)

□

ئو به راوردده دا قسه یه کی جوانی کرد، وتی ماده م پۆشاکى جوان و باش بۆ که سانى وهك ئەم
 کابرایه بئى، شتى چاکه ماینی ره سه ن به ره سه نی خۆی بنازى و زینى جوانى نه وئى.
 هه رچه ند مه حوی خۆی له به یته که دا ئه وه ی نه وه توه، به لام له به راورد کردنى رووت و
 پۆشته که وه به یهك و له باس کردنى ماینی بئى زینه وه دیاره و یستویه تی کابرا پۆشته که ش
 بشو به یئى به گوێژى کورتان لى کراو.

(۶) واته: خونه ده یوست باسی ده می بۆن خۆشى تۆ بکاو چاو له تۆ بکاو خۆی وهك تۆ به
 جوان و بۆن خۆش بداته قه لهم. باى به یان مشتته کۆله یه کی دا به ده میداو ده می قسه ی زل
 کردنى شکاند و کردی به گۆل...

مه به ستى مه حوی ئه وه یه بلئى: پشکووتنى خونه به به گۆل بوونى، هى نه وه یه نیازى
 لاسایى کردنه وه ی تۆی بووه، باى به یان مشتته کۆله یه کی داوه به ده میداو پشکواندویه تی و
 دیاره ئه نجامه که شى ئه وه یه پاش چهند پۆژ سیس ببئى و به وری و هه رتۆ بيمینته وه له مه یدانا...
 (۷) یه عقووب: چه زره تی یه عقووب پیغه مبه ر که له تاو دوورى یووسفى کورپی چاوی کوێر
 بوو و که کراسه که ی یوسفیان بۆ هیئا، هیئای به چاویداو چاوی روشن بووه وه. وهش:
 پاشگریکه له زمانى فارسیدا به مه عنا وهك و ئاسا. به شیر: ئه وه ی موژده دینئى.

واته: مه حوی له تاو ده ردی دوورى تۆ تووشی چاویشه بووه، وهك یه عقووب که له تاو
 دوورى یووسفى کورپی کوێر بووبوو. به لام وا به تۆزی رڭگات که موژده ی هانتی بۆ هیئا گلی
 چاوی شکا، وهك چۆن یه عقووب که کراسه که ی یوسفیان بۆ هیئاو موژده ی سه لامه تی
 ئه ویا ن بئى گه یاند چاوی چاک بووه وه.

وشه ی «به شیر» نیشاره ته بۆ ئایه تی: ﴿قُلْنَا اِنْ جَاءَ الْبَشِيرُ﴾ واته: کاتى که موژده هیته ر هاته
 لای یه عقووب... تاد، که کاره ساتی بردن و خسته نه چال و فروشتنى چه زره تی یووسف
 ده گیریتته وه...

- ۸ -

گەردی ریی هەستاوه جیی داوا دەکا

بەختە! مائی چاوی کئی ئاوا دەکا! (۱)

وەردەگیرئ روو که سوجدە ی بەر دەبەم

هە ی دەلئ: کە ی نوێزی روژاوا دەکا (۲)

چاوه، جیی ئەو شوخە بی، وتم و وتی:

ئەم مەلا شیخە قسە ی بیجا دەکا (۳)

- ۸ -

(۱) واتە: یار هەستاوه کە وتووێتە رێ و تۆزی رینگای بەرز بوو تەو، جیی دەوئ لئی بنیشئ. دەسا ئە ی بەخت! ئاخۆ یار روو بکاتە کئی و جەواھیر سورمە ی تۆزی بەری پینی لە چاوی کئی بنیشئ و مائی چاوی کئی ئاوه دان بکاتەو...

دەشگونجئ «بەختە مائی» بە وشە یە کئی مورە ککە بە دا برئ و بە مەعنای مائی بەختیار بی. واتە: ئاخۆ ئەو تۆزە مائی بەختیاری چاوی کئی ئاوه دان بکاتەو و لئی بنیشئ و بیکا بە ماوا ی خۆی! (۲) واتە: کە چاوم بە ناو چاوی یار دەکەوئ سوجدە ی بۆ دەبەم. کەچی ئەو ئەو نەندە لیم لالووتە رووم لئ وەردەگیرئ و بەو روو وەرگیرانە ئەو نەندە خەفە تبارم دەکا بەرچاوم تاریک دەبی، یا قژی رهشی دەر دەکەوئ و دنیا دەبی بە تاریکە شو، کەچی گالته شم بی دەکا، دەلئ سەیری ئەم کابرایە کەن کەوا نوێزی روژاوا ی دوا خستوو بۆ ئیستا کە دنیا بە تەواوی تاریک بوو و ئیستا نوێزی مەغریب دەکا کە دەبوو زووتر بیکردایە. مەبەست لە نوێزە کە سوجدە بردنە کە یە کە ئەو بردیە بەر رووی یار.

(۳) واتە: وتم هەر چاوم شک دەبەم بۆ ئەو بشی بی بە جیی ئەو شوخە. کەچی ئەو وتی: سەیری ئەم مەلا شیخە بکەن قسە ی چەند بیجا و ناشیرین دەکا، کە دەبوو وای نەبوا، چونکە هەم مەلایشە و هەم شیخیشە... من چۆن رازی دەبم بەو کە لەناو چاوی ئەودا جئ بگرم... من جیی بەرزتر و شایانترم دەوئ.

دەشگونجئ مەعنای نیو بەیتی یە کەم وایی کەوا: بە چاوم وت: یاخوا بەخت یار بی و بی بە جیگە ی یار. بەم مەعنایە بەیتە کە پەڕەندیە کئی بە بەیتی یە کە مەو دەبی کە وای گە یاند یار کە وتووێتە رێ و تۆزی بەر پئی دەرکە وتوو.

لەتیوان (جیی... بی) و (بی جا) دا جوړه تیا قینکی جوان هە یە.

کوشته‌ی ئه‌و چاوه‌م له‌جه‌معی کوشته‌گان
 خه‌نجه‌ری موژگانی، من «مینها» ده‌کا (۴)
 دا به‌یه‌کباره به‌بادا عومری خه‌لق
 دئی به‌با کاکۆله‌که‌ی تا تا ده‌کا (۵)
 چاوه‌که‌ی به‌یده‌ستی مه‌ستیشه، که‌چی
 هه‌ر به‌له‌حزئ فیتنه‌یی به‌رپا ده‌کا (۶)
 ئه‌و که‌دل دوو قه‌د ده‌کا شیری برۆی
 ئیکه‌خه‌نجه‌ر بۆ به‌قه‌د خۆیا ده‌کا! (۷)

(۴) کوشته‌گان: کوژراوان، موژگان: برژانگ. «مینها»: ئیستیسنه‌، جوئ کردنه‌وه.
 واته: له‌ریزی کوژراوانی عیشقی چاوی یاردا منیش یه‌کیکم له‌و کوژراوانه. که‌چی
 خه‌نجه‌ری برژانگی چاوی یار به‌راره به‌من نابزوئ، واته‌چاوی یار توژئ بۆم ناروانئ و به‌و بۆ
 نه‌روانین و به‌کار نه‌هینانی برژانگانه‌ من له‌ریزی کوژراوه‌کان جیا ده‌کاته‌وه.
 (۵) دا: تا. یه‌کباره: به‌یه‌کجاری. تا تا: تال تال.
 واته: یار دئی تال تالی مووی قژ و زولفی ده‌دا به‌با، تا به‌ته‌ماشای ئه‌و دیمه‌نه‌جوانه
 عومری خه‌لک بدا به‌با. یا له‌به‌ر ئه‌وه‌که‌دلی عاشقان به‌سراوه به‌مووی قژ و زولفی ئه‌وه‌وه، که
 ئه‌و مووانه تال تال کران دلی عاشقه‌کان داده‌که‌وئ و عومریان ده‌درئ به‌با و ده‌مرن.
 له‌نیوان «با» و «تا تا» دا له‌و رووه‌وه که‌دوو پیتی «ئه‌لف» و «بی» ن، ته‌ناسوب و به‌و پیه‌که
 «بادان» و «تال تال کردن» دژی یه‌کن تیباق هه‌یه. له‌نیوان «دا» و هه‌ردوو «با» و «تا» کانی «تا
 تا» یشدا جیناسی لایق هه‌یه.
 (۶) به‌یده‌ست: ده‌سته‌مۆ. له‌حز: لاچاو.
 واته: چاوی ده‌سته‌مۆی یار مه‌ستیشه. بۆیه‌ده‌بوو هیچ ده‌سه‌لانی نه‌بوایه و هیچی پی
 نه‌کرایه. که‌چی له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا به‌ته‌نها لا کردنه‌وه‌یه‌کی ئاژاوه‌یه‌کی گه‌وره‌ده‌نیته‌وه.
 (۷) ئیکه: ئیتیر.
 واته: یار که‌به‌شیری برۆی دلی دلداران ده‌کا به‌دوو که‌رته‌وه، ئیتیر خه‌نجه‌ری بۆچییه و
 بۆچی ده‌یکا به‌قه‌دی خۆیدا!

زامی دَل وێران و مال ئاوا تەیب
مالی وێرانم کە مال ئاوا دەکا^(۱)

تورکی چاوی مەستی «مەحوی» مۆژدە بێ
وا کە بابی جەرگ و دَل داوا دەکا^(۲)

- ۹ -

وەك بولبول ئەو دَلە بە گۆلی روو کە روو دەکا
پەروانە یە زیارەتی شەمع ئارەزوو دەکا^(۱)
من وەسلێ ئەو بەرابەری جەننەت دەگرم و ئەو...
دۆزەخ بە ئاهی سینەیی من روو بە روو دەکا^(۲)

(۸) واتە: من زامی دَل وێرانە و پزیشکە کە شەم کە یارمە بۆ خۆی مال ئاوا دانە و خەفەتی
هیچی نیە و مەبەستی نیە من چیم بە سەر دێ. بۆیە ئەوەتە مال ئاوا دەکا و دەپروا بە جیم
دێلێ... ئەو مال وێران خۆم.

(۹) تورکی چاوی: چاوی تورکی... لە ئەدەبی کۆندا کینایە یە لە چاوی جوان، چونکە چاوی
تورکان زۆر جوانە.

واتە: مەحوی! مۆژدە بێ و چاوی جوانی یار داوا کە بابی جەرگ و دَل دەکا بۆ مەزە
شەرابی مەستی خۆی، ئێتر بەو زامی دَل تێمار دەبی و دەردی دەروونت چار دەکری.

- ۹ -

(۱) واتە: دَل کە وەك بولبول بە نالە و سۆزەو روو دەکا تە گۆلی رووی یار، لەبەر ئەوەیە کە
رووی یار وەك مۆم وایە و ئەمیش وەك پەروانە و دەبەوێ بە دەوریا بگەرێ تا دەسووتێ.

(۲) واتە: من ئەوەندە بە پەرۆشم بۆ گەشتن بەو، دەلێم ئەگەر پێی بگەم ئێتر بەهەشتم ناوێ.
کەچی ئەو ئەوەندە بێ وەفایە، ئەوەندە خۆیم لێ دوور دەگری ئاهی سینەم وەك دۆزەخ تاو
بسیێ و هەناسە ی گەرمی سینەم لێ دەکا بە ئاگری دۆزەخ.

ریشیکی پان و تووکی بنا گوئی درژو لوول
 سوئی له دینی لاده به دیمه له جوو ده کا (۳)
 گهر عاشقی له خوونی جگهر قوم ده، دم مه ده
 مه ی خواره، خام کاره هه تا هاو و هوو ده کا (۴)
 دنیا به حيله مه یلی به ئه بنای ئه گهر ببی
 ئه م «دایه ریژبار» به فرزند ی شوو ده کا (۵)

(۳) مه حوی له م به یته دا، وهك له زۆر به یتی تریشیدا، ئاور ده داته وه به لای ئه و به دیمه له
 ئه هلی مه عناو به راستی بی ناو کانه دا که و له بهر ئه وه ی خزیان له به هه شتی دلداری راسته قینه
 بی به شن، چاو لیگهری و دیمه له کاریه که یان هیچ دادیان ناداو راستیه که یان ناگۆرئ. پینان
 ده لی: ئه مانه دیمه یان نیشانه ی ده روو نیانه. به ریشی پان و تووکی درژو لوولی بنا گوئیانا
 - دوور له دینه که یان - له جوو له که ده چن. بۆیه دیمه له کاریه که یان نایانگه یه ئیته مه به ست و
 ئه نجام یکیان لیوه ده سگیر نابی.

(۴) ده م: هه ناسه. مه ی خوار: مه ی خۆر. خام کار: ساویلکه و نه زان و تازه کار.

مه حوی له م به یته دا زۆر قوول بی داده گرئ و به ده ربای عیشقدا رۆ ده چئ. ده یه وی عاشق
 نهك ته نها به به زام و ده ردی خۆی رازی بی و به س، به لک وو ده بی ناله و هاواریشی لیوه
 نه یه ت. ده لی: تو ئه گهر عاشقی راسته قینه ی قوم بده له خوینی جگهری خۆت و بیخۆره وه و
 هه ناسه مه ده تا ته واوی ده که یه ت و ناله ت لی نه یه ت، چونکه مه سستی راسته قینه که سیکه
 ئه وه نده سه رخۆش بی له هۆشی خۆی بچئ، ئه گینا به نه قام و ساویلکه داده نرئ.

(۵) ئه بنا: «آبناء»، کوپان. دایه ریژبار: دایه ریژوار، ناوی ئافره تی که له فۆلکلۆر و میژووی
 تاقمی ئایینی «کاکه بی» یا «ئه هلی حق» دا، وهك «سولتانی ساق = سولتان ئیسه حق» و «سه ید
 برا» و «باوه یادگار» جیگایه کی تاییه تی هه یه. له ناو موسولمانانی ئه و ناوچانه دا که
 کاکه بییه کانیا تیا ده ژین. وا مه شهووره وه ختی خۆی خیلی کاکه بی ته فرو توونا کراون و
 که سیان لی ده رنه جووه، ئافره تی که دوو گیان نه بی که ناوی «دایه ریژوار» بووه، له شوینی
 ئاواپی «هاوار» ی ئیستادا خۆی په نا ده دا تا مناله که ی لی ده بیته وه. مناله که ی کوپ ده بی،
 به خیری ده کاو پی ده گه یه نی. که گه وه ده بی خۆی شووی پی ده کاو وه چه یان لی ده که و ته وه

ئەشكەوتى بايەكە دەمى واعىز كە دېتە ۋە عز
ۋەقتى سكووتى نەقشى سىمىلى لە قوو دەكا (۶)

دا عەكسى جىلوۋە دەرنەكەۋى، نەك لە چاكىيە
ئەۋ شۆخە چاكى سىنەيى «مەھوى» رفوۋ دەكا (۷)

ۋ دىسانەۋە خىللەكەيان زىندوۋ دېتەۋە. ھەر چۆن بى، راست ۋ درۆبى ئەم رازە لای ئىمە
ئاشكرا نىە. زۆرىش رىتى تى دەچى دەست ھەلبەست بى ۋ لە ئەنجامى ناكۆكى بىرى
كاكەيىيەكان ۋ موسولمانە سونىيەكاندا دروست كرابى!. كاكەيىش تاقمىكن لە تاقمەكانى
موسولمانان، لە كوردستانى عىراقدا لە ناۋچەى تاۋغ «داقووق» ۋ لە دىي «ھاۋار»ى سەر بە
«ھەلەبجە» دەژىن.

ۋاتە: ھەرگىز بە دىنيا پىشت ئەستور مەبە ۋ دەست لە دلدارى خۆت ھەل مەگرە، چونكە
ئەگەر جاروبارىش ۋا رى بکەۋى دىنيا لا بە لای ئىنساندا بکاتەۋە، لا كوردنەۋەكەى بە فرو فىل
دەبى ۋ لا كوردنەۋەكەى ناپەسەند ۋ نادروست دەبى، ۋەك شوۋ كوردنەكەى «دايە رىزۋار» بە
كۆرەكەى.

بى (ن): دەبوۋ، بەلام بەپى ئەم نوسخەيە شەرت ۋ جەزاكە ناكەۋنە يەك.

(۶) واعىز: ئامۇزگارى كەر. ۋە عز: ئامۇزگارى. سكووت: بى دەنگى. قوو: بەلەۋەرنىكە مل ۋ
گەردىنكى درىزى ھەيە ۋ مەلەۋانى دەكا؛ پەرىكى نەرم ۋ جوانى رەش ۋ سې ھەيە نانىشىتە
سەر يەك.

ۋاتە: گوى مەدەرە پەند ۋ ئامۇزگارى واعىزى زۆر بللى... قسەكانى چونكە لە باۋەرۋ دلو
دەروۋنىكى پاكەۋە دەرنەچن، كەلكى ھىچيان پىۋە نىە ۋ كە دەم دەكاتەۋە بۇ پەند دادانى خەلك
ئەۋەندە زۆر دەدوۋى، دەمى دەللى ئەشكەوتى پەر لە بايە ۋ كە بىدەنگىش دەبى دەم ۋ سىمىلى لە
سەرۋەكەللەى تەبرى قوو دەكا.

(۷) دا: تا، بۇ ئەۋەى. چاك «ى دوۋەم»: لەت، توى توى. رفوۋ: پىنە.

ۋاتە: لە چاكى خوى نىە ياركە دىت سىنەى لەت كراوم دەدورۋتەۋە. بۆيەى دەدورۋتەۋە
چونكە ۋنەى خۆبى تىايە ۋ ئەگەر نەيدورۋتەۋە ۋنەكەى دەردەكەۋى ۋ ناشىەۋى دەركەۋى.

- ۱۰ -

دهوری هەر چاویکی ئەمڕۆ داوه سەد فەوجی بەلا
 دین و دڵ یەغما دەکەن، چاری کەن ئەی شیخ و مەلا (۱)
 وەسیەتی مەجنوونە: هەرکەس دەردی دنیا عارە بۆی
 خو بکا وەك من بە دەردی عیشقی یاری موبتەلا (۲)
 کۆتری دڵ، چەنگولی بازی قەزا یەعنی موژە
 دی، بە زولفی چوو پەنا با، کەوتە نیو داوی بەلا (۳)

- ۱۰ -

ئەم پارچە شیعەر، چ لە دەستووسەکانی بەردەستمانداو چ لە نوسخە چاپەکەشدا، بە پیتی
 ریزی تێپەکانی ئەلف و بی بۆ «لامەلفەلا» دانراوە کە لە پێش «ی» وە دئی، دیارە مەحویش، وەك
 شاعیرەکانی تری سەردەم و پێش خۆی و ستوریه بۆ هەر پیتیک پارچە شیعەری هەبێ. بەلام
 لەبەر ئەوە کە لە راستیدا پیتیک نە ناوی «لامەلفەلا» بێ، ئیمە گیرامانەووە جیگای راستەقینە
 خۆی لە پیتی «ئەلف» دا کە ئێرەیه.

مه‌جوی ئەم پارچە شیعەری بەبۆنە کۆچی دوایی سەردەستە شاعیرانی عیشق
 دۆستی کورد «مەوله‌وی» یەو و توو.
 (۱) یەغما: تالان.

واتە: چاوه‌کانی یار ئەوەندە فیتە گیرۆ ئاشووباوین، هەر یەکیکیان سەد فەوج بەلای بە
 دەوردایە، دین و دڵی دلداران بە تالان دەبەن، دەسا شیخ و مەلاینە خوستان و غیرەتتان،
 چارەیه‌کی بۆ بدۆزنەو.

(۲) واتە: مەجنوون کە سەردەستە عاشقانه رای سپاردوووە کەواکێ دەردی دنیای پێ عارە
 و نایەوێ گرفتاری ببێ و بکەوتە داوێو، با وەك ئەو رێگای عیشق بگریته‌ به‌ر و خۆی
 گرفتاری دەردی عیشقی یاری بکا، چونکە تەنها لە رێگای دلداریه‌ووە بنیادەم ئازادی
 راستەقینە خۆی دەستینێتەو و لە داوی دنیاو دنیاپەرستی دەرباز دەبێ.
 عارە بۆی (ن): بارە لێی.

(۳) چەنگول: چنگ.

وەقتی نوێژی سەر جەنازە ی بۆ شەهیدی عیشق دۆست

مەوج ئەدا ئەم ئاسمانانە لە دەنگی «الصلّا» (۴)

تا نەبووری تۆ لە سەر، رێ ناخە یە مەیدانی عیشق

سەر لە پیچی پێ دەبێ لەم رێگە دانێ «اؤلا» (۵)

تورکی من کوشتارخانە ی عاشقانی دی، وتی:

من «برنجی بر یزید»، ئیتر «ایکنجی کربلا» (۶)

«مەحوی» ئەمشەو ئەو پەری شیوە ی لە خەو دیبێ، دەبێ

بۆیە ئەمڕۆ «مەولەوی» کەوتۆتە حالی حەلەولا (۷)

واتە: کۆتری بەسە زمانی دڵ، چنگی بازی قەزاو قەدەری دی کە برژانگی یارە، لە ترسا
چوو پەنای بە زولفی برد خۆی تیا حەشار بدا، کەچی لەویش کەوتە داوی بەلای زولفیەو.
(۴) «الصلّا»: «الصلّا»، وەرن بۆ نوێژ.

واتە: لە کاتی نوێژی شەهیدی عیشق دۆستدا کە مەولەویە، ئەم ئاسمانانە هەموو دەنگ
دەدەنەو لە بانگەوازی بانگ کردنی فریشتەکان بۆ کردنی نوێژی جەنازە.
ئەم بەیتە ئیشارەتە بەو حەدیسە کە دەگیرێتەو: جارێکیان یەکی لە ئەسحابەکانی پیغمبەر
(دروودی خۆی لێ بێ) شەهید کرابوو، پیغمبەر (دخ) فەرمووی: نوێژی لەسەر مەکەن
چونکە شەهید لەلایەن فریشتەکانی ئاسمانەو نوێژی لەسەر دەکری.

(۵) واتە: ئەو کەسە ی رێگای دلداری بگرێتە بەر، دەبێ دەسبەرداری گیانی خۆی بێ...
دەبێ بەرلەوێ هەنگاو هەلبیشتەو دەست لە گیانی خۆی داشوا؛ چونکە ئەم رێگایە بە
«سەر» تە ی دەکری ئەک بە «پێ»...

(۶) واتە: کە یار کوشتارخانە ی دلدارەکانی خۆی دی، وتی: من بەزیدی یە کەم و ئەم
شوێنەش کەربەلای دوو هەمە.

ئەم بەیتە ئیشارەتە بۆ کارەساتی کوشتنی حوسەینی کورپی عەلی کورپی ئەبوتالب و
هاوڕێکانی لە دەشتی کەربەلا، لەسەر دەستی لەشکری یەزیدی کورپی موعاویەدا.

(۷) واتە: مەحویا، رەنگ بێ ئەمشەو «مەولەوی» عەنەر خاتوونی پەری شیوە ی یار و ژن و

- ۱۱ -

دهم و زاری تیا مایته وه رهنگاری ریق ئه ماما
پیاڵیکی عه قیقه، پر له بادیکی عه قیق ئه ماما^(۱)

✽

خۆشه وستی خۆی له خه ودا دیبێ، وا ئه مرۆ که وتوو ته حالی حه له وه لاو خه ریکه ده مرئ «و
مرد»، تا پروا خۆی پێ بگه به نێ و له رینگای عیشقیدا شه هید بێ.
ده شگونجی مه عنای به یته که والێ بدهینه وه بلێن واته: ده بێ ئه مشه و مه حوی یاری پهری
شیوه ی خۆیی له خه ودا دیبێ، بۆیه ئه مرۆ وه که ده روئشی تاقمی «مه وله وی» که یه کێکن له
تاقمه کانی ئه هلی ته سه ووف حالی لێ هاتوو وه که وتوو ته حه له ولا کردن. ئه مه عنایه ته نها له
حالی کدا ده ست ده دا که په یوه ندی به یته که مان به تیکرای پارچه شیعره که وه مه به ست نه بێ.
رسته ی «ئه مرۆ مه وله وی که وتۆ ته حالی حه له ولا» له نیوه ی دووه می ئه مه به یته دا، به
حور ووفی ئه بجه د و به پێی شیوه ی نووسینی فارسی ئامیزی جارانی کوردی، واته به م جهۆره:
«امر و مولوی کوتوته حالی حولا» ده کاته ۱۳۰۰، که ئه وه ش به سالی کۆچی، سالی کۆچی
دوایی مه وله وی به که به رابه ری «۱۸۸۲-۱۸۸۳ ی-ز» یه.

- ۱۱ -

(۱) ریق: تف. بادیکی: باده به کی. عه قیق: جهۆره مووروویه که له هه موو ره نگیکی هه یه، به لام
گران به هاتریان سووره. به کوردی پێی ده لێن: ئاقیق.
واته: ده می هه ر دلدارێ ره نگاری ته رای ده می یاری تیا مایته وه، وه که پیاڵه کی له ئاقیق
دروست کراو وایه که شه رایکی سووری ئاقیق ره نگی تیا بێ.
رووی ئه م شوبه اندنه ئه وه یه ته رای ناوده می یار ئه وه ند ه خۆش و سه رخۆش که ره، له گه ل
ماچ و مزینی ده مدا بچیه ناو ده می هه ر دلدار تکه وه، له به ر ئه وه که له ده می یاره وه هاتوو،
ده می دلداره که ش ده کا به پیاڵه یه کی شه راب که له ئاقیق دروست کرا بێ و پێی له شه رابی
ئاقیق ره نگ.

«ئه ماما» ی یه که م له دار شتنه وه ی به یته که دا به په خشان ده بێ به سه ره تای رسته و «ئه ماما» ی
دووه مه میش ده که وێنه پێش «پر له بادیکی...» یه وه.

لە پېر ئەو چاۋە ھەلدە پېرئەت و جەرگى عالەمى دەپرى
 نىيە، ھەر بەرقە غەمزەى دىل شىكافى، بىي بەرىق ئەمما (۲)
 لە فىرقەى خاكسارانى مەحبەبەت بىفكرە يەك يەك
 بە دىمەن يەك نەفەر، دامەن بە لىۋى سەد فەرىق ئەمما (۳)
 بە پىچى خواروخىچ ئىما دەكا پىرى تەرىقەت: بىي
 حەقىقەت پىرە زاھىد پىرە، گوم كىرەدو تەرىق ئەمما (۴)

(۲) بەرق: بىرۋىسكەى ئاسمان. غەمزە: چاۋ ھەلتە كاندىن. دىل شىكاف: دىل لەت كەر. بەرىق: تىشك.

واتە: يار لە پېر چاۋ ھەلدە پېرئەت بە تىرى نىگەى جىگەرى كۆمەلى دىلداران لەت دەكا. لەمەۋە دەردە كەۋى كەۋا سەرنجى دىل لەت كەرى يار بىرۋىسكەى ئاسمان نەبى چى تر نىيە، ھەر ئەۋەندەيە ۋەك ئەۋ تىشك ناداتەۋە.

(۳) خاكسار: ئەۋەى لەناۋ خاك ۋ خۆلدا بىلەتەۋە ۋ خۆى خۆلاۋى بىكا. فەرىق: تاقىم، كۆمەلە. واتە: بە دىل بىر لە كۆمەلى ئەۋ دىلدارانە بىكەرەۋە كەۋا لە خاك ۋ خۆلى خۆشەۋىستىدا دەتلىتەۋە. ئەمانە ھەركاميان بىگىرى بە دىمەن تاقە كەسىكە، بەلام داۋىنيان بە لىۋى سەد پىۋاۋى گەۋرە ياسەد تاقىمە خەلگەۋەيە. مەبەستى لەۋەيە ھەركاميان بىگىرى پاىيە ئەۋەندە بىلەندە چەند كەس بە لىۋ داۋىنى ماچ دەكا.

(۴) ئىما: ئىشارەت. تەرىقەت: رىگەى سۆفىيان بۇ خواناسى. تەرىق: رىگا.

واتە: پىرى تەرىقەت كە بە دىمەن خۆى بە خواناس دەخاتە بەرچاۋ، ۋەك ئافرەتلىكى ناشىرىن كە بىيەۋى بە شەدەى لار دىلى دىلداران فرىۋەدا ئىشارەتەمان بۇ دەكاۋ بانگمان دەكا بۇلاى خۆى كەۋا بىچىن تەرىقەت لەسەر دەستىدا ۋەربىگىرىن. بەلى، راستە ئەم پىرە زاھىدە پىرە، بەلام پىرى تەرىقەت نىيە، تەرىق ۋ رىگەى تەرىقەتى ۋن كىرەدوۋە. بۇيە دىمەنە كەشى كە خۆى بە زاھىد ۋ دەست لە دىنيا داشۆردوۋ پىشان دەدا نەيكىرەدوۋە بە زاھىد ۋ دەست لە دىنيا داشۆردوۋى راستەقىتە، ۋەك چۆن ئافرەتلىكى پىرى ناشىرىن شەدەيەكى لار بىتتە سەرى ۋ ئىشارەت بۇ خەلگ بىكا، بەۋ شەدەى لار ۋ ئىشارەت كىرەنەى نابى بە شۆخىكى نازدار.

ئەم بەيتە يەككە لە شابەيتە كانى مەحوى ۋ پىر لە يەك تەشبىيە ۋ ئىستىعارە ۋ وردەكارى

چەراکردن لە باغی حوسنیا، مەنزوریه چاوم کە دەگری ریشی... لە بەحرایە غەریق ئەمما^(٥)

﴿٥﴾

تێدايه. خواستنی پێچی خوار کە مایه‌ی نازداری و ئافره‌تانی شو‌خه، بۆ سه‌ر و می‌زه‌ری شیخێک کە بۆ ئەو دەبی بە جێتوو سه‌ره‌پای ئەوه‌ هاو جووت کردنی‌شی له‌ گه‌ڵ «خێچ» کە به‌ یه‌ کجاری به‌ دناوی ده‌کا... هه‌روه‌ها رووت کردنه‌وه‌ی پیری ته‌ریقه‌ت له‌ هه‌موو مایه‌یه‌کی شکۆی کە ته‌ریقه‌ته‌که‌یه‌تی و ه‌یشتنه‌وه‌ی ته‌نها سیفه‌تی پیری بۆی کە ده‌یکا به‌ قه‌واره‌یه‌کی بی تواناو ده‌سه‌لات...

شوبه‌اندنی شیخیش به‌ پیره‌ ژنیکی عه‌یاری خو‌ به‌ ساخته‌ جوان کردوو، کە هه‌موو مه‌به‌ستیکی هه‌ر فریو دانی خه‌لک بی... ئەمانه‌ هه‌موو نیشانه‌ی بلندی ئەم به‌یته و قوول ئەو توانه‌جن کە مه‌حوی ده‌یگرته‌ ئەو که‌رتە شیخه. له‌ هه‌مان کاتیشدا نیشانه‌ی ئاگری هه‌رگیز خامۆش نه‌بووی شۆرشی ناو ده‌روونی مه‌حوی له‌ رووی ئەوانه‌دا که له‌ ژێر په‌رده‌ی ئایینه‌وه‌ بازرگانیان به‌ راستیه‌وه‌ کردوه‌.

خوالی خو‌ش‌بوو، مه‌لا ئەسه‌دی مه‌حوی نیوه‌ی دووه‌می ئەم به‌یته‌ی به‌م جو‌ره‌ راست کردوه‌ته‌وه‌:

حه‌قیقه‌ت پیره‌ زاهید، پیره‌ که‌م کردی ته‌ریق ئەمما

واته: ته‌ریقی کرده‌وه‌.

(٥) چەراکردن: له‌وه‌راندن. مەنزوور: مه‌به‌ست. غەریق: خنكاو.

نوسخه‌ی ئەم پارچه‌ شیعره‌ به‌ خه‌تی مه‌حوی خو‌ی نه‌ماوه. له‌وانه‌یه‌ هه‌ر خو‌شی به‌ ده‌سه‌نقه‌ست جێگه‌ی وشه‌ نادیاره‌که‌ی نیوه‌ به‌یتی دووه‌می به‌ بۆشی ه‌یشتیته‌وه‌. له‌ نوسخه‌ ده‌سنووسه‌که‌ی ره‌حه‌ته‌ی شیخ عومه‌ری کو‌ری مه‌حوی و باوکی شیخ موحه‌مه‌دی کو‌که‌ره‌وه‌ی شیعره‌کان و له‌ ده‌سنووسه‌کانی ته‌ریشدا ئەو جێگایه‌ هه‌روا چۆله، به‌لام هه‌رچۆن بی مه‌عنای تێکرای به‌یته‌که‌ دیاره‌.

واته: چاوم ئامانجیکی به‌رزی هه‌یه‌ که‌ ئەوه‌ته‌ له‌ باغی جوانی یار بله‌وه‌پێ، به‌لام که‌ ده‌ست به‌ ریشی... وه‌ ده‌گری و ده‌یه‌وێ له‌و رێگایه‌وه‌ بگاته‌ ئامانجی خو‌ی، له‌به‌ر ئەوه‌یه‌ که‌ ناچاره‌ وه‌ك له‌ناو ئاو دامابی و خه‌ریك بی بخنکی. مه‌سه‌له‌یه‌کی مه‌شهوریش هه‌یه‌ که‌ ئەلی: «الْعَرِيقُ يَنْسَبْتُ بِكُلِّ حَشِيشٍ» واته: ئەوه‌ی خه‌ریك بی بخنکی هه‌ر پل و پووشیکی ده‌سگیر بی

دەمى بوو يار و ھەمدەم بوو لە گەل دڵ سەبر و ھۆش ئاخىر
لەبەر بى تايى، ئەو تەشريفى برد و بى رەفيق ئەمما^(۶)
بلاوھى كرد و رۆيى كۆمەلەى ياران و ئەھلى دڵ
لە شوومى بەختە «مەھوى» ماو، بى يار و رەفيق ئەمما^(۷)

- ۱۲ -

بوومە خاكي سەرى رىي، پيەكى تا پيما نا
وتى: سەد دەفعە بخۆ ئەى حەريكەى بى مانا^(۱)
تەلەبى رەحم و مرووت لە دلى ئەھلى زەمان
تەلەبى ئاوى حەياتە لە سەر ابستانا^(۲)

﴿﴾

دەستى پتو دەگرئ، ئەگينا ريشى.... شايانى ئەو نە كەس دەستى پتو بگرئ و لە پووشيك
زياتر بۆ مروى لە ئاودا گير خوار دوو كەلكى نە.
(۶) واتە: ماو يەك بوو دلم ھاودەمى سەبر كردن و ئارامى و لە ھۆشى خۆ نەچوون بوو و بە
ھۆى ئەو ھاودەمەو دەيتوانى كەميك ئۆقرە بگرئ. وا ئەو ھاودەمەشى سەرەوتى نەماو رۆيى
و بارى كرد و دليش بى ھاودەم ماو ھە.
(۷) واتە: كۆمەلى ياران و خاوەن دلان ھەموو مردن. منيش كە ماوم و نەپۆشتووم، مانە كەم
نشانەى كلۆلى و بەدبەختيمە، ئەگينا ئەگەر بەختيار دەبووم وەك ئەوان دەپۆشتەم.

- ۱۲ -

(۱) واتە: تا بە تەواوى خۆم لە بەردەستى ياردا زەليل نە كرد لاىەكى لى نە كردمەو و تا نەبووم
بە خاكي بەرى پيى و لەسەر رييدا نە كەوتم پيەكى پيا نە نام... ئەوسا كە بەسەرمدا ھات و
كوتامى ھە گوتى: دە بخۆ، دەى ئەو دەردت بى ئەى بزىوى جىم و جوول كەرى نە فام...
مەبەستى لە كەمتەرخەمى دۆست و گوتى نەدانىەتى بەو ھەموو دەردانەى كە تووشى دلدار
دین لە پیناوى ئەودا.

(۲) سەر ابستان: ولاتى سەر اب، ئەو شوئەى لە دوورەو وادىتە پيش چا و كەوا ئاوى تیدا بى،

قاتی پیاوه له سهر ئهم ئه رزه - ده بینی مه نسور
 به سهری داره وه - «ذالنون» له بن زیندانا (۳)
 له قسیکی له بی پشکووتوو شۆری دوو جیهان
 قسه یه كه سهد له کی مانا له لکی دامانا (۴)
 قه سه می گوئی به چاوی به چه دا پیری موغان
 كه له مه ولا نه بیی وه عز و قسه ی مه ولانا (۵)

که چی که ده گه یته لای، ده رده که وئ که وا به رده رتزه تیشکی خۆر لئی ده داو ده بریسکیته وه. واته: وهك چۆن ئاوی عاده تی خواردنه وه، چ جایی ئاوی ژیان، له سه رابستاندا ده ست ناکه وئ، داوای به زه بی و ته مای پیاوه تیش له ئه هلی ئهم چه رখে بووه به خه یالئکی به تال و هیوا به کی بی بنه رته.

(۳) مه نسور: مه نسوری چه للاح که له سهر ئیددبعای «أنا الحق» کردن، کردیان به دارا. «ذالنون»: چه زه ته ی یونس که ماسیه کی گه وه قووتی داو چه وت رۆژ له ناو سکیدا مایه وه، تا پاشان به خواستی خوا له قه راغ ئاوئکدا هه لی هینایه وه.

واته: پیاوئ پیاو بی نه ماوه له سهر زه ویداو دنیا ی دوون جیگه ی مرۆی مه ردو به هیممه تی تیدا نابیته وه. بۆیه وا مه نسوری چه للاح ده کړئ به داراو پئی له زه وی ده بری و یونس یغه مبه ر ده که ورتنه زیندانی سکی ماسی بنی ده ریاوه و که سیان له سهر رووی زه وی ناژین... (۴) شۆر: هه راو جه نجال. له ك: سهد هه زار، وشه یه کی هیندییه. لك: چمك. دامان: داوین.

واته: شۆر و جه نجالی هه ردوو دنیا له گفتیکی لئوی ئه وه وه په یدا ده بی و هه ر قسه یه کی سهد هه زار مه عنا له چمکی داوئنه یدا شار دراوه ته وه.

(۵) به چه: به چه کی پیری موغان. له ئه ده بی کۆندا ره مزی یاره. پیری موغان: پیری سه رگه وه ری موغه کان. موغ پشه وای ئاینی زه رده شتیانه. مه ولانا: له زمانی عه ره بدا واته گه وه مان. به پیری ته ریه ته ده وتری. دووریش نه ئیشاره ت بی بۆ «مه ولانا خالیدی نه قشه ندی».

واته: پیری موغان گوێچه کی سوئند دام به چاوی به چه موغ، که له مه ولا په ند و ئاموژگاری پیری ته ریه ته نه بیس و قسه ی ئه وی به گوئدا نه چی و هه ر له مه یخانه دا به سه ر به ری.

تۆوی سەر خستووێ بن خاکه، سەرئەفرازیی بهر
 هەر له رینگه‌ی تەلەبا بوو سەری دانا، دانا^(۶)
 وتم: ئەو خالە چ بوو هەر کەرەتیکت دەرخت
 وتی: داغی بوو بە جەرگ و دلی «مەحوی» ما نا^(۷)

- ۱۳ -

کە دڵ دەتوێتەوێ بۆ تۆ، دەکە‌ی ئەو رۆژە تۆ بپروا
 کە خۆ دەرخە‌ی وە کوو خۆر، دڵ وە کوو شەونم له‌ خۆ بپروا^(۱)

له‌ نێوان «بە‌چه» و «موغ» و «گۆی» و «چاو» دا تەناسوێکی جوان و له‌ نێوان «موغ» و «مەولانا» یشتا جۆرە تیا‌قێکی ناسک هە‌یه.

گۆیمی (ن): خۆمی. له‌ مەولا (ن): ئیتر گۆی.

(۶) به‌ر: میوه، به‌ره‌م. دانا «ی دوو هە‌م»: ژیر.

واته: ئەو به‌ره‌مه‌ی هە‌ڵچوو‌یی و چوو‌یی به‌ ئاسماندا، ه‌ی ئەو تۆوه‌یه که سەری خۆی خست‌یته‌ بنی خاکه‌وه. پیاوی ژیریش ئەو که سه‌یه له‌ پێناوی ده‌سکه‌وتی دوا‌رۆ‌ژدا سەری خۆی داده‌نیو و ده‌ینیته‌ ناو خاک...

مەبه‌ستی ئەوه‌یه ئەوه‌ی زۆرتر سەره‌رزی مەبه‌ست بێ زیاتر خۆی ده‌کا به‌ قوربانی، چونکه‌ تا زیاتر له‌ خۆت ببوری، پتر به‌ ئامانج ده‌گه‌ی، وه‌ك چۆن تۆ هەرچه‌ند باشت‌ر له‌ خاکدا بشار‌رت‌ه‌وه‌ باشت‌ر سه‌وز ده‌بێ و له‌ ئەنجامدا به‌ری چاک‌تر ده‌دا.

له‌ نێوان هە‌ردوو «دانا» دا «جیناس» یکی ته‌واوی جوان هە‌یه.

(۷) داغ: داخ.

مەبه‌ستی ئەوه‌یه: که ئیستا ئەو خالە به‌ رووی یاره‌وه‌ ده‌رناکه‌وئ، له‌به‌ر ئەوه‌یه بووه‌ به‌ داخێك و نراوه‌ به‌ دڵ و جەرگی مەحویداو له‌وئ سه‌قام‌گیر بووه‌.

- ۱۳ -

(۱) واته: ئەو رۆژه‌ی که دڵم ده‌توێتەوێ بۆ تۆ، باوه‌ر ده‌کە‌ی که‌وا هەرکاتێ تۆ رووی وه‌ك رۆژ

که رۆحم تئ گه یی تۆحه ز به ده رچوونی ده که ی، ده رچوو
 ده بی عاشق که دی بیزاره یاری، بی برۆ پروا^(۲)
 وتم: با له م ده ر و له م کۆیه دا ئانی سکونته که م
 وتی: عاشق ده بی هه ر ده ربه ده ر بی، کۆ به کۆ پروا^(۳)
 ره قیبت ده رکه، ئه م به رده رکه پا که پس ئه کا، فه رمووی:
 که به م به رقا پییه لازم سه گیک ی وایه بو پروا^(۴)
 وتی: «مه حوی» من و تۆ ئافتاب و سایه تیمسالین
 جه ناب ی من که ده رکه وتم، ده بی ته شریف ی تۆ پروا^(۵)

﴿﴾

جوانی خۆت ده رخست دله وهك شه ونم که له بهر خۆردا خۆی رانا گری، له خۆیه وه ده پروا
 له ناو ده چی.

له نیوان هه ردوو «خۆ» و هه ردوو «پروا» دا جیناسی ته واو هه یه.

(۲) بی برۆ: بی ئه وه ی پتی بلین برۆ، واته: هه ر له خۆیه وه تئ بگا.

(۳) کۆ: شار ی. ئان: تاو. سکونته: ئارام گرتن.

(۴) مه حوی له م به یته شدا، نهك وهك هه موو جار ی که سه ره تای فیعلی موزاریع به «ده»
 ده ست پئ ده کا له جیات ی «ئه»، فیعلی «ئه کا» ی له رسته ی «پس ئه کا» دا به «ئه» ده ست پئ
 کردوو، چونکه سه نگ ی به یته که پئو یستی ده کا «ئه» که قووت بدر ی و رسته که به «پسه کا»
 بخو ئرتته وه.

(۵) سایه: سییه ر. تیمسال: و ئنه، وهك.

واته: یار پئ ی وتم: من و تۆ وهك خۆر و سییه ر واین. بۆیه که جه ناب ی من ده رکه وت ده بی تۆ
 بار بکه ی و برۆ ی...

- ۱۴ -

كەي لە كن ئەحمەق دەبىي حاجەتى دانا رەوا؟!
 قەت دەكرى چەرمەكەر يا بە عەبا يا كەوا؟! (۱)
 بەخشى دىنا مەخۇ، يەنى بە نائىكى جو
 خو مەكەرە بەر مەنت پىرە ژنى نانەوا (۲)
 ئىستە كە دەستت دەگا پىي بسووە بو نەجات
 حەيفە لە دنيا برۆي كامى دلت نارەوا (۳)
 گرىه: دەجوئى لەوى، ئاھە: دبى نەسرەوى
 نەمدى وەك ئىقلىمى عىشق جىگە بە ئاب و ھەوا (۴)

- ۱۴ -

(۱) حاجەت: ئىجتىاجى، ئىش و كار و پىوستى. رەوا: رۆشتوو و جىي بەجى بوو.
 واتە: پەنا بردنە بەر مۆي نەفام و بىي وئىل بو جىي بەجى كردنى كارى ئىنسانى ھۆشيار، وەك
 ئەو ەيە چەرمەكەر بكرى بە عابا، يا بە كەوا، كە ديارە بو شتى وا دەست نادا. مەبەستى
 ئەو ەيە كەوا بىيادەمى نەفام كارى باش نارەوئىي و پىي جىي بەجى ناكرى.
 (۲) واتە: دنيا وەك پىرە ژنىكى نانەوا بەخشى دنيا وەك نائىكى جو وایە. نە پىرە ژنە كە
 شایانى ئەو ەيە و نە ئانە جو كە ئەو ەندە دەھىنى كەس مەنتى ھەل بگرى.
 (۳) واتە: ئىستاكە ھەيت و دەژىت، رىگای رزگارى ئەو دنيا بگرە بەر و ئەو ەندە پىا برۆ تا
 پىت دەسوئ، چونكە حەيفە ئەم دنيا بەجى پىلى و ئارەزووى دلت شتىكى ناشایان بىي، كە
 ژيانى تەنيا ئەم دنيا ەيە. يا مەبەستى دلت كە ژىنى بەختىارى ئەو دنيا ەيە، بوئ نەجو و بىتە سەر.
 لە كۆكردنەوى «دەست» و «پىي» و بەراورد پىي كردنى «رۆشتن» و «نەروشتن» دا كە لە
 «برۆي» و «نارەوا» وە دەردە كەون. وشە ئارایىيەكى ناسك ھەيە.
 (۴) واتە: ولاتىم نەدىو ەك ولاتى دلدارى خاوەن «ئاو» و «ھەوا» بىي. گریان لەوى لە خو ەيە
 دىتە جوئش و ھەناسە ھەلكىشان سەرەوت و ئارامى نە.
 لە دەسنووسەكانى بەردەستماندارستەي «گرىه دەجوئى» بە «گرىه و جوئى» نووسراو ە.
 لەبەر ئەو ەكە مەعنایەكى ئەوتۆي نەدەبەخشى بە ھەلەمان زانى و بەم جو ەمان راست كەردەو ە.

دیتتم ئیمانە خو، کوفره نه‌گه‌ینم به‌ تو
 قور به‌ سهرم، دینه: چوو، کافریه: بوو ئەوا (۵)
 ئاگری داغی دلم په‌نبه‌یه، ساغت ده‌وئ
 نیمه‌ وه‌کوو چاوی یار تاقه‌تی نازی ده‌وا (۶)
 کییه‌ ده‌لئ بئ نه‌وا که‌س نیه‌ «مه‌حوی» نه‌بئ
 بیټ و له‌ ههر بن مووئ دا بیی سەد نه‌وا (۷)

(۵) واته: ئیمان و موسولمانیتی من به‌وه‌یه‌ چاوم به‌ تو بکه‌وئ و کافر بوونیشم به‌وه‌یه‌ به‌ پئ
 گه‌یشتنت شاد نه‌بم. ده‌سا هه‌ی قور به‌سه‌ر خۆم. وای دین بووم چونکه‌ دیتتم بۆ نه‌بوو و کافر
 بووم.

له‌ ههر دوو وشه‌ی «دین» دا ته‌وریه‌ هه‌یه‌ که‌ ههم بۆ مه‌عنای ئاین و ههم بۆ مه‌عنای بینین
 ده‌ست ده‌داو جاری یه‌که‌م بۆ مه‌عنای یه‌که‌م و جاری دووه‌م بۆ مه‌عنای دووه‌م به‌کار
 هێنراوه‌.

(۶) په‌نبه: په‌موو. ده‌وا: ده‌رمان.

واته: راستت ده‌وئ ئاگری داخی دلم زۆر بئ نرخه‌ لام، چونکه‌ سروشتی دلم وه‌ک هه‌ی
 چاوی یار وایه‌، وه‌ک چۆن ئەو ده‌رمانی چاوی بیماری خۆی ناکا، منیش نامه‌وئ دلی داخدارم
 بخه‌مه‌ به‌ر نازی ده‌رمان و دوکتۆر.

مه‌به‌ست له‌ ده‌رمان و دکتۆر چاوی یار و نازی چاوی یار خۆیه‌تی. مه‌به‌ست له‌ بیماری
 چاوی یاریش نازداریه‌تی، چونکه‌ له‌ ئەده‌بی کۆندا به‌ چاوی یاران ده‌لئین بیمار. مه‌عنا لئ
 دانه‌وه‌ی «په‌نبه‌» ش به‌ بئ نرخ، له‌ وه‌وه‌یه‌ که‌ له‌ کوردیدا مه‌شه‌ووره‌ که‌سێ گۆئ به‌ قسه‌یه‌ک نه‌دا
 ده‌لئ ئەم قسه‌یه‌ لای من په‌مووه‌ یا په‌شمه‌.

(۷) نه‌وا: ئاوازه‌.

واته: کییه‌ ده‌لئ له‌ مه‌حوی به‌ولاوه‌ که‌س نیه‌ له‌ جیهانی دلداریدا بئ نان و خوان بئ، با بئ
 گۆئ بگری له‌ بنی ههر موویه‌کی له‌شمه‌وه‌ سه‌د ئاوازی عیشق بیسی. مه‌حوی له‌م به‌ته‌دا
 ههر موویه‌کی خۆی شوبه‌اندوه‌ به‌ ژیه‌کی ئاله‌تی مۆسیقا.

- ۱۵ -

ئەي جەمالت نوورى دىدەي ئەنبيا
شامى توپرەت سوبىحى عىدى ئەوليا^(۱)
ئەو بەرو بوومە جەنابى تۆ تىاي
بەردى بۆ مە دوپرە، گەردى تووتيا^(۲)
ئاوى خىزرە خاكى ئەو بەرقاپىيە
دېركى ئەو بەردەركە گول، پووشى گيا^(۳)

- ۱۵ -

مەخسۇس ئەم پارچە شىعرەي لە سەنا خوانى يىغەمبەردا (د.خ) وتووه.
(۱) شام: ئىوارە. توپرە: دەستە مووى ئەملاو ئەولاي ناوچاوان. عىد: جەژن.
واتە: ئەي ئەو يىغەمبەردى كە يىنايى چاوانى يىغەمبەران لە جوانى تۆوئە و دەستە مووى
وەك شەو رەشى ئەملاو ئەولاي ناوچاوانت وەك بەرە بەيانى رۆژى جەژنى پىاوانى خوا
رووناك و پىرۆزە...
(۲) مە: ئىمە. تووتيا: كەلە.
واتە: ئەو ولاتەي تۆي تيا دەژىت، بەھۆي بوونى تۆو تىادا ئەوئەندە پىرۆز بوو، بەردى بۆ
ئىمە بوو بە دوپرە گەردى بوو بە كەلە، دەپى بەردى بىكەينە مل و گەردى بە چاودا يىنين.
وشە ئارايىيە كى جوان لەم بەيتەدا لە ئىوان «بەرو بوومە» و «بەردى بۆ مە» و «تۆ تيا» و
«تووتيا» دا ھەيە.
تۆ تىاي: لە چەند نۇسخەيە كەدا بە «تۆي تىاي» نووسراوئەتووه.
(۳) ئاوى خىزر: ئەو ئاوەي خىدرى زىندە گەيشتە سەرى و لىي خواردەو و بوو بەھۆي ژيانى
ھەمىشەيى بۆي.
واتە: بەردەركەي ئەو لە بەردەركەي كەس ناچى. خاكى ئەك ھەر لە جىگەي ئاودايە، بەلكو
لە جىگەي ئاوى حەياتىشدايە... دېركى وەك گول ناسك و بۆن خۆشە... پووشى لە جىگەي
گياي تەردايە.

ئافتابی گىرتەو، وەك كاسە، چەرخ
سوالى لەو روخسارە بوو زەرپرى زىا^(۴)
ئەھلى رەحم و فەزلى تۆ، «مەھوی» دەخىل
سەد كەوا نائەھلە، رەحمت بى پىا^(۵)

- ۱۶ -

كە ئەمرى فەرموو ئەو شاھە بە «إِقْرَأْ»
ئەگەر فەرمانى قەتئە كى دەلى ئە؟^(۱)

(۴) ئافتاب: خۆر. چەرخ: گەردوون. زەرپرى: زەرپرىەك، تۆسقالىك. زىا «زىا»: روشنى.
واتە: گەردوون قورسى رۆزى وەك كاسە لار كەردووەتەو سوالى تۆسقالى روشنى لە
رووى تۆ دەكا بچىتە ناوى.
دەشگونجى «زەرپرى» بە «زەرپرى» بخوئىتەو وەك لە ھەندى نوسخەدا وا نووسراو.
واتە: زىرى رووناكى. واتە: ئەو رووناكىيەى كە وەك زىر وایە ياگران بەھايە.
(۵) واتە: تۆ پىاويكى گەورە و خاوەن بەزەيىت. دەسم دامىت، مەھوى ھەرچەند
ناشايانىشە و بۆ ئەوە ناشى بەزەيىت پىا يىتەو، رەحمىكى ھەر پى بکە.

- ۱۶ -

(۱) واتە: كە ئەو شاھى دولبەرانە فەرمانى دا بە دلدارەكانى كەوا دەفتەرى عىشق بخوئىتەو و
خەرىكى دەرسى عىشق بىن، كەسيان ناتوانى لە ئاست ئەو فەرمانە مل پىچى بکا. ھەرچەند
ئەو فەرمانى خوئىندەو دەفتەرى عىشقە ئەنجامەكەى كوژرانى عاشقە كەش بى.
شاھە (ن): شوخە.

دەشگونجى وشەى «إِقْرَأْ» ئىشارەت بى بۆ ئايەتى: «إِقْرَأْ كِتَابَكَ، كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ
حَسِيبًا» كە خوا لە رۆزى قىامەتدا نامەى كەردارى ھەركەس دەداتە دەستى خۆى و پىى
دەفەرموى: خۆى نامەى خۆى بخوئىتەو بزانى لە جىھاندا چى كەردووە. مەبەست لىرەدا
ئەو بى كە يار نامەى چارەنووسى ھەر دلدارىك دەداتە دەستى خۆى و پىى دەلى نامەى
خۆى بخوئىتەو. جا ئەگەر دلدارىك چارەنووسى كوژرانىش بى نكوولى لى ناكاو مى بۆ
كەچ دەكا.

قسەى ماىەى خروشى «نَشَأْتَيْن»

دوو عالەم نەشئە جوۋشا، لەبىيە مەنشە (۲)

بە يادى قامەتى ماوم بە پىۋە

«عَلَى مَا مِثْلَهَا مُوسَى تَوَكَّأ» (۳)

بە ھىجرانم دەوت «شَوَّاءَ الْعَذَابِ»

«فَلَمَّا ذُقْتُهُ قَدْ كَانَ أَسْوَأَ» (۴)

بە سوۆزى عىشقە بوونە «ذى كمال» ت

«إِذَا الْأَنْوَارُ مِنْ ذِي النَّارِ تَنَشَّأ» (۵)

(۲) «نَشَأْتَيْن»، نەشئەتەين: لە بنچىنەدا بە ھاتنە دىناو زىندوو بوونەو دەلەين، لىرەدا مەبەست

لىى مردن و ژيانە. نەشئە جوۋشا: ئەوەى نەشئە و ژيان سەر بکا لىيەو.

واتە: ژيان و مردنى دلداران بەسراو بە ڤەرمانى ئەوەو و ھەردوو جىھانى مەرگ و ژين بەندى گفتىكى لىرى ئەون.

(۳) واتە: وەك چۆن مووساى پىڭەمبەر پالى دەدا بە عاساكەيەو و دەوەستا، منىش پالم داو بە يادى بالاي قنجى يارەو و بەو يادە دەژىم.

ياخود واتە: وەك چۆن عاساكەى ھەزەرەتى مووسا موعجىزەى دەستى بوو، يادى بالاي يارىش بۆ من بوو بە ماىەى موعجىزە و من بە يادى ئەوەو دەژىم، ئەگىنا خۆم لە خۆمدا ياراي ژيانم نەماو.

بەيتە كە ئىشارەتە بۆ ئايەتى: «وَمَا تِلْكَ يَمِينُكَ يَا مُوسَى؟ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأُشْفِي بِهَا عَلَى غَنَمِي وَإِنِّي فِيهَا مَارِبٌ أُخْرَى» (سەھورەتى «طە» ئايەتى ۱۷ و ۱۸) واتە: خوا بە مووساى ڤەرموو: ئەوە چىە بە دەستى راستەو؟ وتى: عاساكەمە پالى دەدەمە سەرو پىي دەخوړم لە مەرەكانم و مەبەستى ترىشم پىي ھەيە.

(۴) واتە: دوورى دۆستم بە سزايەكى سەختى وەك سزاي دۆزەخ دەھاتە پىش چاو. كە چەشتم، دىم لەو خراپترە.

(۵) واتە: بەھوى ئاگرى عىشقەوەيە ھەر پياوڭكى پىي گەيشتو پىي گەيشتو، چونكە پىي گەيشتن رووناكيە و رووناكيش لە شتىكەو پەيدا دەبى كە مادەى ئاگرى تيا بىو عىشقىش ئاگرە.

وتی: راکیشه مل «مه‌حوی»، سهره‌ت هات
«بَسَلُ السَّيْفِ أَوْمِي لِي: تَهَيَّأ»^(۶)

شهره‌ف هه‌ر عیلمه، نابینی که شه‌ره‌ف
موشه‌رپه‌ف بوو به‌ته‌مر ته‌وو له به ﴿إِقْرَأْ﴾^(۷)

---

(۶) واته: یار، به‌لادانی کیلانی په‌چه له‌رووی شیریی برۆی، ئیشاره‌تی بۆ‌کردم که‌وا‌ناماده‌بم
بۆ‌کوشتن، چونکه‌سهره‌م هاتوو.

(۷) واته: شهره‌ف و سهره‌رزی هه‌مووی به‌زانستی عیشق و خو‌شه‌ویستی خوايه. نابینی
یه‌که‌م فه‌رمان که‌خوا بۆ‌پیغه‌مبه‌ری گه‌وره‌ی نارد ته‌وه‌بوو فه‌رمووی: ﴿إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي
خَلَقَ...﴾ (سووره‌تی «علق» ئایه‌تی ۱). واته: بخو‌ئنه به‌به‌ره‌که‌تی ناوی ته‌و خوايه که
ئاده‌میزادی دروست کردوو.

تیپی «بی»

-۱-

بۆ شەوی ھیجر ئەو مەھە وەك ئافتاب
جیسمی وەك رۆحی، گۆلی کردە حیجاب^(۱)
بەو جەمالە عیشق و، بەو جاھە حەسەد
ھەم دلی من، ھەم دلی دوшمن کەباب^(۲)

-۱-

شیخ موحەممەدی مەحوی لە نوسخە دەستنوسە کە ی خۆیدا لە سەر ئەم پارچە شیعەری
نوسیبوە کەوا لە موسەووە دەسخەتەکانی شاعیر خۆیدا دۆزراوەتەو و لەویش ھەر وەك
لێرەدا تەنھا شەش بەیتە و ئەو بەیتە ی کە دەبێ ناوی «مەحوی» تێدابێ لە موسەووە کەدا
نەبوو. (۳)

بەیتی سیھەم و چوارەمی ئەم پارچە شیعەری لە نوسخە لە چاپ دراوە کەدا وەك چوارینە یەك
لە چاپ دراو.

(۱) حیجاب: پەردە ی ئێوان.

واتە: ئەو یارە وەك مانگ جوان و نازدارە. بۆ ئەو ی شەوی دووری دا بھێنێ، ھات لەشی
وەك گیان ناسکی خۆی خستە ناو پەردە ی خۆلەو و چوو قەبر، وەك چۆن رۆژ کە ئاوا دەبێ
کێو شاخە کان دەبن بە پەردە لە ئێوان ئەو و جیھاندا. لەو دە چێ مەحوی ئەم پارچە شیعەری
لە لاواندەو و پیا ھەڵدانی یە کێکدا وتبێ.

(۲) واتە: دلی من لە خۆشەوێستی جوانی ئەو یارەداو، دلی دوژمن لەبەر بەخیلی بردن بە
پایە ی بڵندی، ھەردوو برژاون و بوون بە کەباب.

(*) شیخ موحەممەد، کە وەختی خۆی لە گەڵ مامۆستا گۆران و کاکە ی فەلاحدا خەریکی
راست کردنەو و ھێنانە سەر رێتووسی نوێی شیعەری کان بوو، بە زوبانی مامۆستا گۆرانیەو
دە گێریتەو کەوا: مەرج نیە غەزەل ھەر تاك بێ. ریش دە کەوێ کەوا جووتیش بێ و ناوی
شاعیریشی تێدا نەبێ.

با وجودى لىۋى شەككەربارى تۆ

بىۋى وجودە نەشئە بەخشىنى شەراب^(۳)

بەيتى زاتى تۆلە ديوانى وجود

مۆرى حەق كەردە بە نوقتەى ئىتتىخاب^(۴)

بىۋى حىسابە گەر گوناھ، باكم چىه!

حەزەرەتى ئەۋ شافىعە رۆزى حىساب^(۵)

بەر شەفاعەى ئەۋ شەفىعەم خەى خودا

خۆشم و ئەھباب و ئەھل و داك و باب^(۶)

(۳) با: لە گەل، وشەيەكى فارسىيە. شەككەربار: ئەۋەى ئەۋەندە شىرىن بىۋى ۋەك شەكرى

گرتىۋى ۋ بارى شەكرى بە كۆلەۋە بىۋى. نەشئە بەخشىن: سەرخۆش كەردن.

ۋاتە: مادەم لىۋى شىرىنى تۆلە ئازادا بىۋى، سەرخۆش كەردنى مەى بە ھىچ دانانرى.

(۴) بەيت: تاقە شىعر، خانوۋ. ديوان: ديوانى شىعر؛ ديواخان.

ۋاتە: تۆلە ديوانى شىعرى گىتىدا ۋەك تاقە بەيتىكى ھەلۋاردە، يا لە خانوۋبەرە ۋ ديواخانى

گىتىدا ۋەك ژوورتكى ھەلۋاردە ۋەھاي كە مۆرى خوا كەردى بوۋىۋى بە نوختەى نىشانەى

ھەلۋاردەى بىۋى. داپشتەۋەى بەيتەكە بە پەخشان بەم جۆرەى لىۋى دەكا: «بەيتى زاتى تۆلە

ديوانى وجودا، مۆرى حەق بە نوقتەى ئىتتىخاب، كەردە».

(۵) بىۋى حىسابە گەر گوناھ: ئەگەر گوناھىشم ئەۋەندە زۆر بىۋى لە ژمارە بەدەر بىۋى.

(۶) شەفاعە: شەفاعەت، تەكاكارى. شەفىع: تەكاكار، مەبەست پىغەمبەرە (د.خ). لەۋانەشە ئەۋ

كەسە بىۋى كە ئەم پارچە شىعرە لە لاۋاندەۋەى ئەۋدا ۋ تراۋە، ئەگەر يەكك بوۋىۋى لە خاسانى خوا.

-۲-

ماهی من روژی له روو لادا نیقاب

شەو مەگەر هەلبێی له شەرمان ئافتاب^(۱)

لیوی هەر هاتە قسە، روحم چوو

بۆ سوئالی ئەو، بەلێ روحمە جەواب^(۲)

ئەزێتم کەمتر دەدا، دا روژی حەشر

زۆری رانەگرن لەگەڵ من بۆ حیساب^(۳)

-۲-

ئەم پارچە شیعەرەش لە موسەووە دەستووسەکانی مەحوی خۆیدا دۆزراوەتەو و نە لە
نوسخە دەستووسەکانی تردا و نە لە نوسخە لە چاپ دراوە کەدا نیە. ئەمیش هەر لە ناتەواو دەچێ.
(۱) نیقاب: سەرپۆش. ئافتاب: خۆر.

واتە: یارە کە ی من مانگە، بەلام مانگیکی وایە ئەگەر روژی له روژان پەردە لە رووی خۆی
هەڵمائی، تیشکی خۆر بێ بایەخ دەکا و ئیتر خۆر لە شەرمان مەگەر هەر بە شەو هەلبێی کە کەس
نە بینێ!

کردنی شەو بە کاتی هەڵهاتنی خۆر بۆ ئەوێ شەو چونکە تاریکە کەس نایبینێ،
زیادە پەڕیەکی ناسکی تیا، ئەگەر ئەو رچاو کەین کە خۆر هەڵهات شەو بێ و روژ بێ دنیا
روون دەکاتەو و کەس نە بینێ لە مەیدانا نامێنێ.

لە ئێوان «ماه» و «ئاقتاب» و «شەو» و «روژ» دا هەم تەناسوب» و هەم تییاق هەیه.

(۲) واتە: کە لیوی یار جوو لایەو و هاتە دەنگ، من دەس بە جێ گیانم دەردەچێ و رادەکا
بۆ لای ئەو، چونکە لە وەلامی قسە ی ئەو دا، مەگەر هەر ئەو م پێ بکری گیان بدەم بە دەستەو.
(۳) واتە: یار لەبەر ئەو نیە کە خۆشی دەویم و دڵم رادەگرێ، بۆیە لە دنیا دا ئازارم کەم دەدا.
بەلکوو لەبەر ئەو نیە ئەو نە مەبەستێتی لێم دوور بێ، دەترسی ئەگەر لەم دنیا دا ئازارم بدا،
لەو دنیا بیخەنە بەر لێ پرسینەو و زۆر لەگەڵمی راگرن کە ناشیەوێ لەگەڵمی راگرن.

لە پاك نووس نە کراوە کە ی دەسخەتی مەحوی خۆیدا ئەم بەیتە بەم جۆرەش نووسراوە کە
لە جیاتنی «دا» «نەك» و لە جیاتنی «رانەگرن» «رابگرن» بێ.

رامە ھەتتا بۆ سەگىكى ۋەك رەقىب
ئەو جەنابە ھەر لە منى ئىجتىناب^(۴)

- ۳ -

زللەى موعەللىم، ئەو گۆلى روومەتە خستە تەب
﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ﴾ ى بى ئەدەب ﴿وَتَبَّ﴾^(۱)
ئازارى دام و ھەركەسە كەردى لە گەردى خۆى
ھىزىم كەشى جەھەننمە ﴿حَمَالَةَ الْحَطَبِ﴾^(۲)

(۴) رام: دەسەمۆ. ئىجتىناب: خۆ دوورگرتن.

لە نيوان «جەناب» و «ئىجتىناب» دا وشە ئارايىيە كى ناسك ھەيە.

- ۳ -

(۱) تەب: تاو، سوور بوونەو.

مەخوى لەم بەيتەدا مامۇستايە كى شوبھاندوۋە بە ئەبوولەھەب و ئەو دوعاى شەپەى لى
كردوۋە كە خوا لە قورئاندا لە ئەبوولەھەبى كردوۋە كە فەرموۋىيەتى: ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾
واتە: ياخو دەستەكانى ئەبوولەھەب وشك بن و وشكىش بوون. ھۆى ئەو شوبھاندن و
دوعاى شەپە كەردەش ئەو بوو، ۋەك چۆن ئەبوولەھەب دەستى خۆى بە كارھىناو بۆ
دەس درېژى بۆ سەر پىغەمبەر (د.خ)، ئەو مامۇستايەش شەقازللەى لە بناگۆى قوتايىيە كى
ناسكى جۆنكىلە داو.

واتە: زللەى مامۇستاگۆلى روومەتى ئەو قوتايىيەى سوور كەردەو، ياخو دەستەكانى
وشك بن كە دەورى دەستى ئەبوولەھەبى بى ئەدەبىيان دىو.

(۲) گرد: دەور و پىشت. ھىزىم كەش: ئەو ھى دار دەگۆرتتەو.

واتە: يار ئازارى دلى دام و بە فیتەى ناحەز خراپەى لە گەل كەردم. ئەواتەى كە يار لە دەورى
خۆى خەرى كەردوۋەتەو دلى داۋنى ھەموو فیتە و قسەبەرن و خراپەى منى لا دەلین. ئەمانە
خۆش كەرى ناگرى دۆزەخن و دارى بۆ دینن، ۋەك سەعدى شیرازى دەلى:

میان دو کس جنگ چون آتش است   سخن چین بدبخت هیزم کش است

زاهید، خودا له ناوی بهرئ، ناوی عاشقان
 بۆچی دهبا ئه وهنده، خودایا، به بی ئه دهبا! (۳)
 دل هه به داغی عیشقه ئه گهر ئیمتیا زی بی
 وهك نوقته ی ئینتیخابه له سه ر شیعر ی مونته خه ب (۴)
 واعیز، له من بلی به نه زه ر ته عنه به س بدا
 دینی بتانه دینی من، ئه و مه زه به بی زه هه ب (۵)
 هه ر رۆژه مردنیکیه بژی بی به رۆحی وا
 دهستی کهوی به گرتنه وه ی دهستی بۆ ته له ب (۶)

واته: شه ر له ئیوان دوو که سدا وهك ئاگر وایه و ئه وهش که قسه له ئیوان ئه و دوو که سه دا
 دینی و دهبا وهك ئه وه یه دار بی نی بۆ ئه و ئاگره.
 وشه ی «حَمَّالَةُ الْخَطْبِ» یشر وهك «تَبَّتْ يَدَايِیْ به یتی پێشو و له سووره تی «تَبَّتْ»
 وه رگیرا وه که خوا له باره ی ژنه که ی ئه بو له هه به وه ده فهرموی: «وَأَمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْخَطْبِ» واته:
 ژنه که ی ئه بو له هه ب که دار ده گو ئیز ته وه.
 (۳) مه عنای ئه م به یته به سرا وه به به یتی پاشه وه یه وه.
 (۴) واته: به زاهید بلی بۆچی قه در ی عیشقی لا نیه و ناوی عاشقان ئه وهنده به سو وک و
 بی قه در ده با... بۆ نازانی که وا دل ئه گهر شتی که هه بی جیا ی بکاته وه له ئه ندامانی تری له ش و
 هه لا وێرده یییه کی بداتی، ئه وه ته که داخی عیشقی پێ وه بی، وهك شیعر ی هه لێژار ده که خالی کی
 سووری له سه ر داده نرئ بۆ جیا کردنه وه ی له شیعر ی تر. بۆیه ئه گهر دل به داخی عیشق مۆر
 نه کرابی، پارچه گوشتی کی هیچ و بی بایه خه و شتی کی له ئه ندامه کانی تری له ش جیا نیه.
 (۵) دین «ی یه که م»: ئایین. دین «ی دوو هه م»: بینین. زه هه ب: زێر.
 واته: به واعیز بلی با به س به چا و تانه م لی بدا. من به س نیه ئایینم بریتیه له په رستنی
 نازدارانی جوان... خو ئه و په رستیاری زێر و دنیا یه و به دوا ی مالی دنیا دا و ئله که چلکی ده سته.
 جیناسی ته وا و له ئیوان هه ردوو «دین» و وشه ئاراییه کی ناسک له ئیوان «مه زه به ب» و
 «زه هه ب» دا هه یه.
 (۶) ته له ب: داوا، سوال.

بابی وتی به هامه: غه زه ب نهو بلیسه یه

به ربو ته رو حی بابت و بهر عومری «بووله هه ب» (۷)

هه م ده مکوژیت و دین و دلشیم ده با، ده لی:

من «مَنْ قَتَلَ»، نه میسه قه تیلیم، «لِي السَّلْب» (۸)

«مه حوی» ی وت و زوبانی جوابم نه بوو، گه را

لیوی له لیوم، نهو ده مه روحم گه یشته له ب (۹)

واته: من بلیم چی بهو، به ناو زاهیدی له راستیدا دنیا په رسته، نهو ژبانیه نهو نه ژبی به
رو حیکی واوه که به هو ی ده ست پان کردنه وه وه له م و لهو بو شت، ده ستی که وئ، نه گه ر
هه ستی بکردایه هه ر روژنکی ژبانی خو ی به مردنیک دادنه نا.
بژی (ن): ژینی.

(۷) هامه: ده لین کوری شه یثانه.

واته: شه یثان به هامه ی کوری وت تو وره یی نهو بلیسه نا گره یه که گیانی باوکتی سووتاند و
کافری کرد و عومری نه بووله هه بی دا به با.

نه م به یته ئیشاره ته به مه سه له ی تو وره بوونی شه یثان و رازی نه بوونی به سو جده بردن بو
حه زره تی ئادهم که سه ره نجام کی شایه وه بو نه وه له به هه شت ده ری که ن.

له رسته ی «بابی وتی به هامه» دا ئیشاره تیکیش بو «باب» و «بهاء الله» ی له مه ر به هائییه کان
کراوه، هه ر چنه د مه عنایه کی نهو تویش نابه خشی. هه ر وه ها له «نهو بلیسه یه» دا که به رنووسی
کون له گه ل «ابلیس» یه کی ده گرت وه ئیشاره تیکی وانا نه به خشی تر هه یه.

(۸) واته: یار منی کردووه به کافری جهنگی، وه ک چون له حه دیسی پیغه مبه ردا (د.خ)
ده فهرمویت: «مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا فَلَهُ سَلْبُهُ» واته: هه ر کهس کافر نیکی له جه نگدا کوشت، که ل و
په له که ی بو نه وه، نه میس ده یه وئ بشمکوژئ و دین و دلشیم به تالان به ری.

(۹) له ب: لیو.

واته: یار ناومی به زوباندا هات، به لام من نه متوانی وه لامی بده مه وه. هه ر که لیوم له لیوی
گه راو وستم شتی بلیم گورج گیانم گه یشته سه ر لیوم و مردم.

- ۴ -

به یادی ئەو له‌به، ئەی شوخی روومهت روژی مه‌ه غه‌بغه‌ب
 له‌باله‌ب ما له‌نالهم سینه، هه‌روه‌ك كۆتری له‌بله‌ب (۱)
 له‌وه‌قتینكا كه‌ روحم گه‌یییه‌ سهر له‌ب، روحي من به‌ فدرات
 ده‌یته‌ روحي تازه، ئەو له‌به‌م گهر بی‌نییه‌ سهر له‌ب (۲)
 به‌جییه‌ چونكه‌ ئەو هه‌ستا قیامه‌ت جی‌به‌جی هه‌ستا
 له‌چه‌رخ ئەمشه‌و، وه‌كوو ئەشك‌م له‌ دیده‌، داوه‌ری كه‌وكه‌ب (۳)
 ئە‌گهر واعیز دوسه‌د ته‌عنه‌ بدا، ته‌عنیکی لی‌ نادهم
 ئە‌گه‌رچی موسته‌حه‌ققی له‌عنه‌، با بۆ رافزی بی‌ سه‌ب (۴)

- ۴ -

ئهم پارچه‌ شیعره‌ش له‌ دیوانه‌ چاپ‌ كراوه‌كه‌دا نیه‌.
 (۱) غه‌بغه‌ب: گۆشتی ژێر چه‌ناكه‌. له‌باله‌ب: لیوان لیو، پڕ. له‌بله‌ب: گمه‌گم‌كه‌ر.
 واته‌: ئازیز له‌به‌ر بیرلی‌ كردنه‌وه‌ی لیوی تۆ سینگم وه‌ك كۆتری گمه‌گم‌كه‌ر پڕه‌ له‌ ناله‌.
 (۲) واته‌: له‌كاتی گیان ده‌رجوونمدا كه‌ گیانم ده‌گاته‌ سهر لیوم، ئە‌گه‌ر لیوت بنیته‌ سهر لیوم،
 زیندوو ده‌بمه‌وه‌ و گیانیکی تازه‌م ده‌كری به‌به‌ردا.
 (۳) چه‌رخ: ئاسمان. كه‌وكه‌ب: ئە‌ستیره‌.
 واته‌: شتیکی به‌جییه‌ له‌به‌ر رویشتنی یار قیامه‌ت دابی‌ و ئاسمان ئە‌ستیره‌كانی لی‌ داكه‌ونه‌
 خواره‌وه‌، وه‌ك چۆن دانه‌ی فرمی‌سك له‌ چاوه‌كانی من داده‌وه‌رێن.
 (۴) ته‌عن: تانه‌. له‌عن: له‌عنه‌ت. رافزی: ئە‌وانه‌ی له‌ لادان له‌ ری‌ و شوێنی ئە‌هلی سونه‌تدا له‌
 سنوور لاده‌ده‌ن و به‌ هیچی رازی نین. سه‌ب: جینودان.
 واته‌: با من وه‌ك هه‌زره‌تی عائیشه‌ی حه‌ره‌می پیغه‌مبه‌ر بم كه‌ رافزییه‌كان بوختانی
 به‌ده‌مه‌وه‌ ده‌كه‌ن و جینوی ده‌ده‌نی‌ و واعیزیش وه‌ك رافزی بی‌. هه‌رچه‌ند ئە‌و به‌گۆره‌ی شه‌رع
 شایانی له‌عنه‌ت لی‌ كردنیش بی‌، من هیچی پی‌ نالی‌م با جینودان هه‌ر به‌شی ئە‌و بی‌.

حه زەر له م حه شری بی واده ی له قه بر هه لساندنی مردوو
به سه ر قه بری شه هیدانا به شوخی لنگ ئه ده ی مه رکهب^(۵)

شه وی ریحله ت پده ر- روچی موره ووه ح- وه سیه تی فه رموو:
مه حه بیته مه زه به ت بی، نووری چاوم، مه یکه شی مه شرهب^(۶)

دوو ئه سپه مه نزلت پی ته ی ده که ن تا سه رحه دی مردن
به دیقته ت «مه حویا» تی فک ره، شه و شه بدیزه، روژ ئه شه به^(۷)

(۵) حه زەر: ئاگاداره به. مه رکهب: ولاخ.

ئهم به یته ش په یوه ندی به به یتی پی شه وه هه یه، ده لی: به دگو چابوکانه ولاخی به خراپه
ناو بردن به سه ر گوپی شه هیدانی دلداریدا تاو ده دا. با ئاگای له خو ی بی له م حه شری ناواده ی
نه گوپ هه لساندنی مردوانه. له ناو خه لکدا مه شه ووه که ناوی مردوو به خراپ به رن، ئه و له
گوپ ره که یدا گوپی ده زرن گیتته وه و وا ده زانی روژی حه شر به ریا بووه.

له م به یته شدا فیعلی «ئه ده ی» به «ئه» ده ست پی کراوه، چونکه ئاوازی به یته که وا پتویست
ده کا که له گه ل وشه ی «لنگ» دا لیک بئالترین و بخوئرنه وه «لنگه ده ی».

هه لساندنی (ن): هه لساندنه ت. ده گونجی «هه لساندنی» یش نه بی و «هه لساندنه ی» بی.

(۶) ریحله ت: کۆچی دواپی. پده ر: باوک. روچی موره ووه ح: گیانی شاد بی. مه زه به:
زیبازی ری. مه یکه شی: شه راب ده ر خواردی خه لک دان. مه شرهب: ره وشت. ئاوه خوژگه.

واته: باوکم، به ره حمه ت بی له شه وی کۆچی دواپی و ده سیه تی بۆ کردم که وا هه می شه
رنگای خو شه وستی بگر مه به ر و شه رابی دلدار ی ده ر خواردی خه لک بده م، یا له سه ر
چاوه ی شه رابی خو شه وستی خو م تیراو بکه م.

(۷) دوو ئه سپه: به دوو ئه سپ، کینایه یه له په له کردن. شه بدیز: وه که شه و ره ش، ناوی
ئه سپه که ی خوسره وی په روئزیش بووه. ئه شه به: شی.

واته: فریشته ی کار به ده ستی جی به جی کردنی چاره نووسی ئاده میزاد به په له رنگای
ژیانت پی ده برن تا ده تگه یه ننه ستووری مهرگ. باش له مه وردبیه ره وه، ئهم رنگا به په له پی
ته ی کردنه دوو ئه سپی تیدا به کار ده هیئری: ئه سپی شه وکه بووه به «شه ودیز» و ئه سپی روژ که
ئه سپیکی «شی» یه.

ده شگونجی به یته که وا مه عنا لی بده یه وه که وا ئاده میزاد دوو ئه سپی هه یه رنگای ژبانی
به ره و مهرگ پی ته ی ده که ن: ئه سپی شه وکه «شه ودیز» یه تی و ئه سپی روژ که ئه سپی «شی» یه تی.

- ۵ -

که تۆ غایب له بهرچاوم ده‌بی، چم بئی له تۆ غایب
 قیامت حازری بهرچاومه، خۆم له خۆ غایب^(۱)
 خیتابت هەر عیتابه، ئەو له‌به بیته قسه، هەرکەس
 موخاته‌بته، ده‌کا ده‌ردهم زوبانی گف‌ت‌و‌گۆ غایب^(۲)
 له خوین و خاکه‌دا «کۆکه‌ن» وتی مه‌قسوودی «خوسره‌و» بوو
 ب‌بینن م‌اجه‌را، ته‌ب‌لیغی که‌ن شاهید له‌بۆ غایب^(۳)
 شوکر تۆ له ف‌کر م‌ناچی، ئەگه‌رچی م‌ن له ف‌کرت چووم
 له م‌ن غایب نه‌بی تۆ، به‌سمه، با م‌ن بم له تۆ غایب

- ۵ -

(۱) چم: چیم. قیام: راست بوونه‌وه.
 واته: چی بئی له تۆ نه‌یینی بئی، که تۆ له بهرچاوم ون ده‌بی، م‌ن راست بوونه‌وه‌که‌ی تۆم هەر
 له‌به‌رچاودایه و لیم ون نابئی، به‌لام خۆم له خۆم بئی ئاگام و له هۆشی خۆم ده‌چم.
 ده‌ش‌گ‌و‌نجی «قیامت» به «قیامت» بخوێن‌ته‌وه، واته: ئەوه‌ندهم پئی ناره‌خه‌ت ده‌بی رۆژی
 قیامه‌تم د‌یته پ‌یش چاو و له هۆشی خۆم ده‌چم.
 (۲) خیتاب: گف‌ت‌و‌گۆ. عیتاب: لۆمه و سه‌رزه‌نش‌ت. ده‌ردهم: ده‌س‌به‌جی، یاخود له‌ناو ده‌مدا.
 واته: قسه‌ت هەر سه‌رزه‌نش‌ت کردن و به‌سه‌ردا هاته‌نه. له‌گه‌ڵ هەرکەسیش بیته قسه
 ده‌ست‌به‌جی زمانی ده‌ش‌کی و زمانی گف‌ت‌و‌گۆ له‌ناو ده‌میدا ون ده‌بی.
 (۳) کۆکه‌ن: فه‌ره‌ادی کۆکه‌ن، د‌لداری شیرینی ئه‌رمه‌ن. خوسره‌و: خوسره‌وی په‌روێز.
 شاهید: حازر.
 واته: فه‌ره‌اد که له‌ناو خاک و خوێندا ده‌ت‌لایه‌وه، وتی مه‌به‌ستی خوسره و ئەوه‌بوو خه‌ڵک
 ئەو کاره‌ساته‌ ب‌بینن که به‌سه‌ر م‌ندا هات و ئەوه‌ی دیوانه‌ ب‌یگ‌ێر‌نه‌وه و ئەوه‌ی نه‌یدیوه ب‌یسی
 له‌وه‌ی دیویه، بۆیه وای پ‌ی کردم.

دەزانى رۆژە ئەو، مەن شەو، كەچى پېشم دەلى: «مەھوى»
«حضورى گر ھەمى خواھى، مشو «حافظ» از او غايب» (۴)

- ۶ -

دەپرسى: بۆچى مەن دەرکە و تەم دىل بوو لە تۆ غايب؟
كە وەختى رۆژ ھەلات، ئەلبەت دەبى شەونم لە خو غايب (۱)
چ يارايە، بە بى ئىمايى ئەبرۆ سەيرى ئەو چاوە
ھەر ھەمەي كەشى لەم مەي كە دەبى روخسەتى حاجيب (۲)
دەپرسن: كيميا؟ خەمەت بە مەرد، ئەمما بە ئىخلاسى
و ھەگەرنا، كەم لە «بووبە كر»ى نەبوو خەمەت «ئەبووتالىب» (۳)

(۴) واتە: يار دەزانى خۆى رۆژە و مەن شەو و ديارە شەو و رۆژىش ھەرگىز پىكەو كۆنابنەو.
كەچى پېشم دەلى ئەگەر دەتەوئ ھەمىشە لاى يار بى دەبى ھەرگىز خۆتى لى و نەكەى.
نيو ھەمەي كەشى ئەم بەيتە لە «حافىز»ى شىرازى و ھەرگىزراو.

- ۶ -

(۱) واتە: لىم دەپرسى بۆچى ھەر كە مەن دەرکە و تەم دىل لات نەما؟ دەلىم چونكە تۆ وەك رۆژ
وايت و دلى منىش وەك شەونم وايە. ديارىشە كە رۆژ ھەلات شەونم لەخۆبەو دەفەوتى.
(۲) يارا: ويران. توانا. ئىما: «ايماء»، ئىشارەت. مەي كە دە: مەيخانە. حاجيب: دەرگاوان.
واتە: كى دەوتى سەيرى چاوى يار بكا مادەم ئەو بە برۆى ئىشارەت نەكا كەوا رازىيە
تەماشاي چاوى بكەن... كى دەتوانى بە شەرابى چاوى يار مەست ببى تا دەرگاوانى ئەو
مەيخانەيە كە برۆيەتى - رىنگا نەدا!!

(۳) واتە: دەپرسن دەلىن: كيميا چيە؟ منىش دەلىم كيميا خەمەت كردنى مەردانى خوايە،
بەلام بە دىلسۆزى و دلى پاكەو، چونكە ئەگەر وا نەبى خەمەتە كە كەلكى نامىنى. ناينى
ئەبووتالىبى مامى پىغەمبەرىش (دخ) كەمتر لە ئەبووبەكر خەمەتى نەكرد بە پىغەمبەر، بەلام
چونكە ھىنەكەى ئەو لە ئىسلامەتتەو نەبوو، لەبەر خەمەتەى بوو، رزگارى نەكرد لە ئاگرى
دۆزەخ، وەك جۆن كيمياگەرىش ھىچى لە كيمياگەرىيەكەى دەسگىر نابى، لەگەڵ ئەو شەداكە

به‌ناو ئیمه‌ش ریجالین و ریجالی «هُم رِجَالٌ» هم
به‌فه‌جری ناوده‌بن‌سه‌د‌حه‌یف، نه‌گه‌ر‌سادیق، نه‌گه‌ر‌کازیب^(۴)
له‌ عاریف عامیه‌ک‌ پرسى هه‌والی مه‌سله‌خ و قه‌سساب
به‌ نه‌نگوشتی شه‌هاده‌ی کرد ئیشاره‌ی مه‌حکه‌مه و نائیب^(۵)

ئه‌بوو زۆری لێ ده‌سگیر بوایه. بۆیه‌ش ده‌سگیری نایب چونکه له‌به‌ر ته‌ماع ناتوانی د‌ل‌س‌زانه
خه‌ریکی بێ، وه‌ك سه‌عدی شیرازی ده‌لێ:

کیمیاگر به‌ غصه‌ مرده و رنج

هینانی ناوی کیمیا له‌م به‌یت‌دا له‌وه‌وه‌یه، جاران مه‌شهور بوو ئه‌وه‌ی کیمیا بزانی ئاسن
ده‌کا به‌ زێڕ. بۆیه‌ش له‌ مه‌سه‌له‌ی کوردیدا ده‌لێ «کیمیای ناگاتی».

(۴) ریجال: پیاوان. فه‌جر: به‌یان. فه‌جری سادیق: به‌یانی راسته‌قینه‌ که به‌یه‌گجاری رۆژ
ده‌بێته‌وه. فه‌جری کازیب: به‌یانییه‌ درۆزنه‌ که که‌ناری ئاسمان رۆشن ده‌بێته‌وه و دیسانه‌وه
تاریک ده‌بێته‌وه.

واته: ئیمه‌ش پیمان ده‌لێن پیاو و ئه‌و پیاوانه‌ش که خوا له‌ ئایه‌تی: «رِجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَ
لَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ» دا‌باسی
کردوون، (سووره‌ی «نور» ئایه‌تی ۳۷) پێیان ده‌لێن پیاو. به‌یانی راسته‌قینه‌ و به‌یانییه‌ درۆزنه‌ش
هه‌ردوکیان پێیان ده‌لێن به‌یانی.

مه‌عنای ئایه‌ته‌ که ئه‌وه‌یه: له‌ مزگه‌وته‌کانی خواداکۆمه‌له‌ پیاوێکی وا هه‌ن بازرگانی و کڕین و
فرۆشتن ناوی خوایان له‌بیر ناباته‌وه و په‌کی نوێژکردن و زه‌کات دانان ناخا. له‌و رۆژه‌ ده‌ترسن
که چاو و د‌ل‌ی تیا نه‌بله‌ق ده‌بن.

نیوه‌ی یه‌که‌می ئه‌م به‌یت‌ه‌ له‌ نوسخه‌ له‌ چاپ دراوه‌ که‌دا به‌م جوهره‌یه:

به‌ناو ئیمه‌ش ریجالین و «رِجَالٌ هُم» ریجالن هم.

(۵) عامی: ئۆمی، یه‌کیک له‌م ره‌شه‌ خه‌لکه‌. مه‌سله‌خ: جیگای گروونی حه‌یوانی سه‌رپراو.

واته: کابرایه‌کی نه‌خوێنده‌وار له‌ خواناسیکی پرسى قه‌ساب کێیه و قه‌سابخانه‌ که‌وتووته
کوێته‌؟. ئه‌ویش به‌ په‌نجه‌ی شایه‌تیمانی ئیشاره‌تی بۆ کرد بۆ دادگا و داد به‌ده‌ستی دادگا، واته
حوکه‌م‌کانی دادگا و داد به‌ده‌ستی دادگا ئه‌وه‌نده‌ نادروستن، دادگا که‌ بووه به‌ قه‌سابخانه و داد

له حق بیژی بووه به حری «أنا الحق» هەر قەسیدیکم
لهباتی جائیزه، واجب گهرا قەتلم بکەن واجیب (۶)
دلّه عەرشی خودا «مەحوی» خەجالەت به لهبەر غەفلەت
کە بۆتە بوتکە دەی بی بهرهمەن یا دەیری بی راهیب (۷)

به دهسته کەش بووه به قەساب بۆ سەرپرین و گروونی پیستی رەش و رووت و هەزاران.
مەحوی کە دەلی «به ئەنگوشتی شەهادەیی»... تاد... مەبەستی ئەوێه وەلامەکی ئەوێه
شایەتیمان لا راسته...

ئیشارە (ن): ئیشارەت.

(۶) قەسیدیکم: قەسیدە یەکم. جائیزه: خەلات.

واته: ئەوێه قەسە راستم کردووه، هەر قەسیدە یەکم وەك دەریای «أنا الحق» وتنی لی
هاتووه کە بوو به هۆی به کوشت دانی مەنسووری خەللاج. لهبەر ئەوێه پیوست بووه بمکوژن
و وەك مەنسوور بمکەن به داراو ئەوێه خەلاتی راست بیژیم بی.

ئەم به یتهش نیشانە ی ئەوێه کە مەحوی به قوولی له سروشتی سیستیمی سەردەم
گەشتووه و زانیویتی ئەوانە ی وتنی راستیان بۆ خویان کردووه به پیشه، پاداشیان هەر ئازار و
سزاو کوشتن دەبی.

ئەم به یته مۆری تاوانبار کردنه مەحوی ناویەتی به ناوچاوی رژیمی حوکمرانی سەردەمی
خۆیدا کە تەنانهت دادگا و داد به دهسته کانی به قەسابخانە ی خەلکی رەش و رووت دادنی. جا
ئێتر دەبی دەزگای پۆلیس و به ندیخانە ی چۆن بووین.

قەسیدیکم (ن): قەسە یەیکەم.

(۷) غەفلەت: بی ناگایی. بوتکە ده: بتهخانه. بهرهمەن: بهرهمەن، پیشه‌وای ئایینی پێرەوی
به پراهمایی کە یه کیکه له ئایینه کانی هیندوستان. دهیر: کلیسا. راهیب: ره‌به‌ن.

واته: دلّی موسولمان عەرشی خودایه، حەیف نیه تۆ ئەوێه له خوا بی ناگایی دلّت وەك
بتخانە ی بی بهرهمەن و کلیسای بی ره‌به‌نی لی هاتی!

ئەم به یته ئیشارە ته بۆ حە دیسی: «قَلْبُ الْمُؤْمِنِ عَرْشُ الرَّحْمَنِ» واته: دلّی موسولمان عەرشی
خودایه.

نیوه ی یه که می ئەم به یته له نسخه یه کدا بهم جوړه نو سراوه ته وه:
دلە ی عەرش ی خودا، «مه حوی» خه جالەت بی له بهر غه فله ت
هه رچه ند بهم جوړه ش ده ست ده دا، به لام له گه ل نیوه ی دوو هه می به یته که ناگونجی،
مه گه ر «بوته» ش «بویته» بی.

تیپی «تی»

- ۱ -

دل له سهر خوچوونی په ده رپه ی ده لیلی یاره هات
 عقل و هوښ نهی دل بکه حازر، له پشه کاره هات^(۱)
 ون بووه له و روژه وه لیوی حیات نه فزاتی دی
 وا ده بی شهرم و حیا، نهی نافهرین، ناوی حیات^(۲)
 بو وه فاکردن به وه عده ی هاتنی بمره، وتی:
 کس نیه ئیختاری کا وا هاتووه واده ی وفات^(۳)

- ۱ -

(۱) واته: نه مه که دل هر تاو نه تاوی له سهر خو ی ده چی، نیشانه ی نه ویه یار به رپه یه دیت
 و دلش له خو شیدا ناگای له خو ی نامینې، به لام هاتنی یار وا ده گه یه نی که دل نه رکی گه وره و
 کاری زوری ده که وپته بهر، بویه پیوسته عقل و هوښی خو ی ناماده بکاو هه مووکاتی له سهر
 خو ی نه چی، تا نه و نه رکه و کارانه به چی بینې.

له پشه: ره حمه تی مه لا نه سعه دی مه حوی نووسیویه به «له پشه» ده خو تر پته وه، واته.
 کاری له پشه. شتی وا له شیوه ی فارسی نامیزی کوردی نووسینی جاراندا هه یه.
 (۲) حیات نه فزا: زیان به خش. نه فزا، خو ی له بنچینه دا به مه عنا زیاده کره، لیره دا مه عنا ی
 به خشنده ده گه یه نی.

واته: نافهرین له ناوی حیات، شهرم و حیا نه ویه نه و هه یه تی. له و روژه وه که لیوی
 زیان به خشی توی دیوه، قه دری راسته قینه ی خو ی فامیوه و زانیویه له مهیدانی لیوی تودا هیچ
 نیه، بویه خو ی ون کردووه.

لهم به یته دا «ناوی حیات» هه مه په یوه ندی به «ون بووه» و هه مه په یوه ندی به «نه ی
 نافهرین» وه هه یه، واته: ناوی حیات ون بووه و نافهرین له ناوی حیات که وا ون بووه...
 (۳) ئیختار: ناگادار کردن.

واته: یار گفתי دابو به دل که وا هه رکاتی که وته گیانه لا، نه و دپته سهری. بویه به دل تم وت:
 بمره با یار له سهر گفته که ی خو ی بیته سهرت. دلش له وه لامدا وتی: ناخر که س نیه
 ناگاداری کا که وا واده ی کوچی دواپی کردنی منه، یا که س نیه ناگاداری کاو پی بلتی که وا نه و

تۆ که ده رکه وتی، مه پرسه چی به سهر دئی جان و دل
 حاله تی شه ونم ته ماشاکه به وه قتی رۆژه لات (۴)
 گهر له تۆ دنیا به ری بوو، قهوم و خویشتی لئی به رین
 گهر به راتی بوو، هه موو عالم بووه باب و برات (۵)
 «الْحَذَرُ» له م چه رخی که چ بازه، به روو چه رخان دینک
 چه نده سولتان و شه هی کرد و ده کا بئی ده ست و مات (۶)

﴿

دلی فلانه که س ده مرئ و واده ی وه فا کردنی تزیه، نازیز به گفته که ت که وا بجیته سهری.
 مه به ست له نه بوونی که س ئه وه بئی که وا دنیا پیاوه تی تیا نیه، یا که س ناتوانی بجئی به لایا چونکه
 هه رکه س نزیککی بکه ویتته وه خۆی گیرۆده ی ده بئی...

(۴) واته: نازیز تۆ وه ک خۆر وایت و گیان و دلش وه ک شه ونم وان، چۆن هه رکه خۆر هه لات
 شه ونم ده بئی به هه لم و ده چئی به هه وادا، که تۆیش ده رکه وتی گیان و دل به وجۆره ده تۆنه وه.
 رسته ی «وه قتی رۆژه لات» ده توانرئ به «وه قتی رۆژه لات» یش بخوینرته وه.
 شه ونم (ن): شه بنم.

(۵) واته: ئهم دنیا دنیای سوود و مه سلّحه ت په رستیه و له ئاستی ئهم راستیه دا خزمایه تی
 و که سایه تی زۆر نزیکیش ده ورئکی ئه وتۆ نابینئ. بۆیه ئه گهر دنیا لیت دوور بئی و خواهنی
 دارایی نه بی، که س وکاریش هه موو لیت ته وه لالا ده بن، خۆ ئه گهر دنیا به راتی خویشت به سهردا
 برژئی و ده سه لاتدار بئی ئهم خه لکه هه موو به ییگانه و خویشته وه ده بن به باوک و برات.
 له نیتوان «به رات» و «برات» دا وشه ئاراییه کی جوان هه یه.

باب و (ن): مامو.

(۶) «الْحَذَرُ»: وریا به. که چ باز: ئه وه ی کرده وه ی لار و نابه جی بئی. مات: ده توانرئ به
 «مات» ی کوردیش و به «مات» ی عه ره بیش بخوینرته وه و فاعیله که ی بگه ریتته وه بۆ «سولتان»
 و «شه ه».

روو (ن): روخ. روخ: روو.

واعیزم پرسى، یه کى شوخانه جوابى دامه وه:
وه عزی چی؟! سەرلنگه ده ستارێ کره ی ده ستاری هات^(۷)

شیخ و تورپه ی میزه و نه قل و نوقولی هیچ و پوچ
من به تورپه ی یار ئه سیرم، ئه و به کۆلی تورپه هات^(۸)

عه نه بری سارا وتم زولفی، نه باتی میسری لیو
زولفی ئالوزا، وتی لیوی که ناوی من نه بات^(۹)

(۷) شوخانه: به لاقرتییه وه، بۆگاته و خوشی. ده ستار: ده ست هار، ئامیزکی ناومالی لادیی کورده وارییه له دوو به ردی خپری ئه ستور دروست ده بێ ههردوو رووه که یان، به تاییه تی رووی ناوه وه یان، نه قارییه کی باش کراوه، به ردی بنه وه یان میخیک کراوه به ناوه راسته که یدا، به ردی سه ره وه شیان کوئیک له ناوه راسته که یدا به ده کرێ به میخه که ی به ده که ی بنه وه و ده سکینکشی هه یه، گه نم و شتی وا ده کرێ به کونه که ی لای میخه که یدا به ده سک که ی ده سوو پێرتیه وه، گه نمه که ده هاری، به لام دیاره ئه وه نده به هیز نه وهك ناش بیکا به ئازد. بۆ ئه و مه به ستش نه کراوه و او رد بیهاری. کره: ده نگى ده ستار. لیک کردنه وه ی برنج و توئیکله که ی که هیشتا چه ئووکه. ده نگى که وهك وشه ی «کره» بێته گوی.

واته: هه والی واعیزی ئاموژگاری که رم له که سیك پرسى، وه لامیکی خوشی به توئیکلی دامه وه، وتی: که ی ئه وه به واعیز داده نرێ، هه رچه ند به دیمه ن مه لایه و میزه ری به سه ره وه یه و ئاموژگاری خه لک ده کا، به لام میزه ری زلی وهك لنگه ده ستار وایه و ده م جوولان و ئاموژگاری کردنه که شی وهك کره ی ده ستار له به رگویی قورس و ناخوشه.

(۸) تورپه: مه به ست لیزه دا خپه، وهك مۆری تورپه. نه قل: گێرانه وه ی هه دیس و فه رمووده ی زانایان و پیاوچاکان. نوقول: جه معی نه قله.

واته: شیخ و میزه ری خپری سه ری و ئاموژگاری کردن و قسه ی زانایان و پیاوچاکان گێرانه ویم هه مو له لا هیچ و پوچه، چونکه هیچی له سه رچاوه ی راستیه وه هه لئه قولاه. راست ئه و خوشه وستییه که له دلێ مندایه که منی دیلی زولف و مووی ئه ملاو لای ناوچاوانی یار کردوه، نهك ئه و تورپه هات و شتی هیچ و پوچ و ئاوه کیانه ی که بوون به بار و چوونه ته کۆلی ئه و...

(۹) عه نه بری سارا: گیایه کی بۆن خوشه. عه نه بر به مایه که ی بۆن خوشیش ده لین له ناو

ئەو نەھاتن: دەر دە، داغى ئەو نەھاتن: دەر دەھا

كەس بە دەر دى من نەچى، وەك من نەبى تووشى نەھات (۱۰)

جوان و شىرىنە ئەگەر دىيا، لە روودا مېھرەبان

وەردى خارە، شەھدى زەھرى مارە، عەھدى بى سەبات (۱۱)

گەر بى ئىمەت نەدىو، بۆچى دوئى دەتپەرست؟

ئەى بورەھمەن، تۆلە لات ئەمروكەچى وەك لاکە «لات» (۱۲)

﴿

سكى يارىخۆلەى جۆرە ماسىيەكى دەر دەھىتن.

واتە: زولفى يارم لە بۆن خۆشيدا شوبھاند بە عەنبەرى ساراو لىوئىشىم لە شىرىنىدا شوبھاند بە نەباتى مىسر. زولفى لە داخا ئالۆزاو ئىستا كە زولفى يار لول و ئالۆزە، لەو وەھىە. لىوئىشى خەبەرى بۆ ناردم وتى پىيى بلىن ھەرگىز ناوى منى بە دەما نەيەت، من گەلى لەو زىاترم كە ئەو نىم بدوى و بىم شوبھىتى بە نەبات و شتى وا. من وەك ھىچ شتى نىم و ھىچ ناگاتە پلە و رادەى من...

لە نىوان ھەردوو «نەبات» دا جىناسى تەواو ھەيە.

(۱۰) دەر دەھا: چەند دەر د. نەھات: نەگبەتى، فىعلى «نەھاتن».

واتە: دەر دى من تاقە دەر دىك نىە. نەھاتنى يار ئەو دەر دىك، خەمى نەھاتنە كەشى كە ھەمىشە دووبارە دەيىتەو، ئەو چەند دەر دى تر. سا خوايە كەس وەك منى لى نەبى و تووشى دەر دى من نەبى و نەگبەتى نەيەتە پى كە ھەمىشە ھەر «يار نەھات» بەسەر زمانىو ھەي.

لە وشەى «نەھات» دا «تەورىە» يەكى جوان ھەيە.

(۱۱) مېھرەبان: دل پر لە خۆشەويستى. وەرد: گول. خار: دىك. شەھد: ھەنگوئىن. عەھد: پەيمان. سەبات: راگىر بوون.

مەبەستى لەو ھەيە بە دىمەنى دىا ھەلنەخەلەتتىن.

(۱۲) لاک: لاکە تۆيو، يا لاکە گۆشت. لات: بىتتىكى ناودارى سەردەمى يىش ھاتنى ئىسلامى عەرەبەكانە.

بە بۆچوونى ئىمە مەھوى بەم بەيتە پلار دەگىرتە ئەو كەسانەى ھەر رىگايەك بگرنەبەر بۆ

چاویان، ئەم ئەهلی دنیا، ئەوه‌نده برسییه
 پادشاکانی به ده‌مدا یه‌ك سه‌ری یه‌کتر ده‌بات^(۱۳)
 ئابروو یه‌کجاری چوونی غونچه، یه‌ك دەم خه‌نده بوو
 گهر حه‌یات ئەی دڵ ده‌وئ، شیوه‌ن که «مَا دَامَ الْحَيَاةُ»^(۱۴)
 به‌ر خودایه و به‌س، له‌ شه‌یتانی شه‌قی، «مه‌حوی» په‌ناه
 په‌س له‌ غه‌دری شه‌یته‌نه‌ت پیشه‌ مه‌به‌ به‌ر که‌س شکات^(۱۵)

﴿﴾

سوودی تایبه‌تی خۆبانی ده‌گرنه‌به‌ر و که‌ ئەو سووده‌ له‌ ئارادا نه‌ما پاشگه‌ز ده‌بنه‌وه و ده‌ست له‌ رابوردووی خۆیان داده‌شۆرن و هه‌زار بیانو بۆ هه‌لۆتستی پێشویان ده‌هێنه‌وه. مه‌حوی ده‌لێ: ئەی بو‌ره‌همه‌نی له‌پاستی لاداو تو‌ ئە‌گه‌ر بتی ئیمه‌ت نه‌دیوه و ئەوه‌ ده‌که‌ی به‌ بیانوی پشت تێه‌لکردنی، ئەی پێمان نالێی دو‌یتێ چۆنت ده‌به‌رست، که‌چی ئە‌م‌پ‌رۆ وا به‌جۆرێ پاشگه‌ز بو‌وته‌وه‌ بێکی به‌ناویانگی وه‌ك «لات»ت لا بو‌وه‌ به‌ لاکه‌ تو‌یو، یا بو‌وه‌ به‌ لاکه‌ گۆشت، که‌ ته‌نها بۆ خواردنی و کرانده‌وه‌ی ئێسکه‌کانی ده‌ته‌وئ.
 (۱۳) مه‌به‌ستی مه‌حوی ئە‌وه‌یه‌ بلێ: ئە‌گه‌ر پادشایانی جیهان ئە‌وه‌نده‌ چاو برسی بن، یه‌ك سه‌ری یه‌ك به‌ ده‌مدا به‌رن که‌سه‌ر له‌به‌ر گه‌وره‌یی به‌ده‌مدا نابری، ده‌بێ هه‌ژاران به‌و هه‌موو هه‌ژاری و ناچاری و موحتاجیه‌وه‌ له‌ چ‌حالت‌کدا بن و چی بکه‌ن!
 له‌ کۆکردنه‌وه‌ی «چاو» و «ده‌م» و «سه‌ر»دا ته‌ناسوینکی ناسک هه‌یه.
 (۱۴) ده‌م خه‌نده: پێکه‌نینی ته‌نها به‌ ده‌م، واته‌ له‌ ناخه‌وه‌ نا.

مه‌حوی له‌م به‌یت‌دا ورده‌ کاریه‌کی ناسکی کردووه، هاتووه‌ پشکووتنی خونه‌چه‌ی که‌ پاشانیش ده‌کیشتیه‌وه‌ بۆ سیس بوون و ژاکان و وه‌رنی په‌ره‌کانی گۆل و فه‌وتانیان، داناوه‌ به‌ ئابروو چوون و فه‌وتان، ته‌رایی رووی په‌ره‌ی گۆلی داناوه‌ به‌ «ئابروو»، ده‌لێ: خونه‌چه‌ هه‌ر به‌وه‌ ئابرووی چوو و بوو به‌ گۆل و سیس بوو و ته‌رایی له‌ گه‌لاکانیدا نه‌ما، که‌ تاقه‌ جارێک ده‌می کرده‌وه‌ و زه‌رده‌ خه‌نه‌یه‌کی سه‌رزاره‌کی کرد که‌ پشکووته‌ که‌یه‌تی؛ بۆیه‌ تو‌یش ئە‌ی دڵ ئە‌گه‌ر حه‌یات بێ و نه‌ته‌وئ ئابرووت بجێ تا ماوی ده‌گریته‌...
 (۱۵) شه‌قی: به‌دبه‌خت. په‌س: وشه‌یه‌کی فارسییه‌ به‌ مه‌عنای: که‌واته‌. شه‌یته‌نه‌ت: شه‌یتانییه‌تی.

- ۲ -

کەم بوو وەك ئەو دەمه، سیدق ئەم دەمه هەم کەم بوو قات
فەرەحی نەك بە دوا بێ، غەم و هەم هەم بوو قات^(۱)

﴿

واتە: پەنا لە دەست شەیتانی لە عین هەر بۆلای خودا دەبرێ، هەرکە سیش کردەوێ بەد
بێ وەك شەیتان وایە، کە واتە ئەگەر یەکی لەوانە ناھەقیەکی لە گەڵ کردی، لای کەس شکاتی
لێ مەکە و حەوالەیی خۆی کە، چونکە هەر خوا خۆی لە عۆدەیی شەیتان و شەیتان پێشەکان
دێ.

ئەم بەیتە نیشانەیی یەکیکە لەو ناپەرەحەتیانەیی کە سائیکی ناحەزی بە دەسەلات بەسەر
مەحوییاندا هێناوە و مەحویش دەیاندا تە دەستی خواکە تالای شیاوی خۆیان بکا بە لووتیاندا.

- ۲ -

لە هەموو نوسخە دەسنووسەکاندا و هەروەها لە نوسخە چاپییە کەشدا ئەم پارچە شیعەر،
لە گەڵ پارچە شیعریکی تر کە دوا وشەیی هەموو بەیتەکانی «قەت» خراوە تە پیتی «تێ» وە.
دیارە «مەحو» خۆشی هەر وای کردووە و وای وێستووە، چونکە وێستوویەتی هەموو
بیتەکانی ئەلف و بێ پرکاتووە، وەك چۆن پارچە یەکیشی بۆ «لامەلفەلا» تەرخان کردبوو و ئیمە
خستمانە بەر پیتی ئەلف. لەبەر ئەوە کە وشەیی «قات» هەرچەند لە بنچینەدا لە «قەحت» ی
عەرەبییە و هاتووە، کەس بەم شیوایە بە عەرەبی دانانی، ئەم پارچە شیعەرە مان هێنایە ئێرە و
لەجێی خۆیدا لە پیتی «تێ» دا دامان نا، بەلام ئەوی «قەت» مان لەوئ هێشتە وە چونکە وشەیی
«قەت» هەرچەند لە کوردیدا بە «قەت» دەخوێنرێتە وە، دەسکارییەکی وای نە کراوە دیمەنەکی
بگۆڕی.

(۱) واتە: لەم سەردەمەدا، وەك دەمی یار دیار نیە، هەروەها راستیش قات بوو. لەبەر ئەوەش
کە لە پاش خەم و ناخۆشی خۆشی پەیدا دەبێ، وەك خوا لە قورئاندا دەفەر مویت: ﴿إِنَّ مَعَ
الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ واتە لە گەڵ ناپەرەحەتیدا رەحەتی هەیە، خەم و ناخۆشیش قات بوو، نە وەك
پێوست بێ لەو پاش خۆشی بە دوا بێ.

مەبەست لە دیار نەبوونی دەمی یار یا دەبێ بچووکێ بێ کە واتە ئەوەندە بچووکە وەك دیار
نەبێ وایە، یا دەبێ بێ لوتفی و قسە نەکردن بێ.

﴿

مه سه لی عه هد و وه فا وهك مه سه لی عه نقایه
 پیاوه تی باسی له كن كهس مه كه، ئاده م بووه قات (۲)
 له هه موو جی له چ كهس بیئی مرووه ت نایی
 كه ره م و سیدق و وه فا نیسته له عالم بووه قات (۳)
 به دوو به یئی غه م و ده ردی دل نه گهر بیئمه عه رز
 كه سی وا عه رزی كری خوئییه، مه حره م بووه قات (۴)
 به هه موو ده م له سه ده د باس و قسه ی ئه و ده مه دام
 كه ده می باسی بكه م، كهس نیه، هه مده م بووه قات (۵)
 به حه ددی بی ئه ده بی باوه، له مه ولا سه ییاد
 په کی راوی بكه وی كه لبی موعه لله م بووه قات (۶)

□

له نیوان هه ردوو «دهم» و هه ردوو «هه م» دا «جیناسی ته واو» و له نیوان «دهم» و «هه م» و
 «كه م» «غه م» دا «جیناسی لاحیق» هه یه.
 (۲) عه نقا: بالدار تکی وه همیه. ئاده م: بنیاده م.
 واته: وه فاو په یمان راگرتن وهك عه نقای لی هاتوو، ده نگه هه یه و ره نگه نیه. پیاویش
 نه ماوه پیاوه تی لی بوه شیته وه، بۆیه باسی پیاوه تی لای كهس مه كه.
 (۳) بیئ: بۆن. بیئی (ن): بۆنی. وه فا (ن): سه فا.
 (۴) عه رز: لیکدانه وه و باس كردن.
 مه به ستی له وه یه دنیا وای لی هاتوو بنیاده م له هه موو لایی خوئی به نامۆ ده زانی و كه سی
 نیه شه ریکی خه می بی و پئی مه حره م بی.
 (۵) واته: به هه موو هۆیه کی لیکدانه وه و تی گه یاندن ده مه وی تاوی باسی ده می یار بكه م،
 كه چی كهس نیه گۆیم بۆ شل بكاو هاوده م قات بووه.
 له كو كردنه وه ی ئه م چوار «دهم» دا وشه ئارایی و «جیناس» یکی ناسك هه یه.
 (۶) سه ییاد: راوچی. كه لبی موعه لله م: سه گی ته علیم دادراو.

حەقی وت ئەو کەسە: نابەم ئیکە ناوی «مەحوی»
کەسی وازیگری ئەوانەیی کە لەکن کەم، بوو قات^(۷)

- ۳ -

خزر ئەگەر چاوی حەياتی بپیه ئاوی حەيات
من لە خاکی دەری جانانەمە هەر چاوی حەيات^(۱)
مەردنیکی لەبەر ئەو قاپییدا مەردانە
بە خودا چاترە ئەمڕۆ لە گەلارای حەيات^(۲)

﴿

واتە: بێ ئەدەبی بە رادەیهك پەرهی سەندوو، تەنانت حەیانانیشی گرتوو تەو. بۆیه
ئەگەر راوچیش پۆستی بە سەگی تەعلیم دادراو بێ بۆراو دەستی ناکەوئ، چونکە
سەگە کانیشت لەبەر بێ ئەدەبی تەعلیم دانادرن.
دەشگونجی مەبەستی ئەو بێ: بنیادەمی وەك سەگ ئەوێندە زۆر بوو کەس نەماو
تەعلیمی سەگ دایداو سەگ فێرکردن فەرامۆش کراو.
هەر وەها دەشگونجی مەعنای بەیتە کە والێ بدەیتەو: کەوا بێ ئەدەبی بە جۆری بڵاو
بوو تەو. خەلکە کە ی هەموو کردوو بە سەگ و لەوێش بەولای کردوونی بە سەگیکی و
قابیلی تەعلیم دادان نەبن، بۆیه ئەگەر راوچی پەکی لەسەر سەگی تەعلیم دادراو بکەوئ
دەستی ناکەوئ، چونکە سەگەکان لەوێ دەرجوون کە قابیلی تەعلیم دادان بن.
(۷) واتە: ئەوێ وتی جارێکی تر ناوی «مەحوی» نابەم چونکە کەسی و نەماو ناوی ئەو
جۆرە کە سەنەیی لا بەرم، حەقی بوو و قسەیهکی راستی کرد.

- ۳ -

(۱) واتە: ئەگەر خەری زیندە چاوی تەمای ژبانی هەمیشە بپیهتە «ئاوی حەيات» و بە تەما
بووبی لە رینگای خواردنەوێ ئەو ئاوەو ژبانی هەمیشە بۆ خۆی مسۆگەر بکا، ئەوا من و
ناکەم... من خۆی بەردەرگای یاران دەخۆم، بۆ ئەوێ بۆیم و چاوی تەمای ژبانی هەمیشە
نەو خۆلەیه، یا من هەولم هەر بۆگەشتن بە یارە و لە ژباندا هەر ئەوێ دەوئ.
(۲) ئەم بەیتە لە حوکمی بەلگەدا یە بۆ بەیتی پێشوو، واتە: من بۆیه چاوەروانی ژبان لەوێ

﴿

تەنكە توپژىكى كشاوۋە بە رووا قولزومى مەوت
وەك حەبابى بە ھەوا بەندە نرا ناوى حەيات (۳)

ئەگەر ئازادە گىيەك بىي لە عەدەمدا بۆمان
چى ھەيە غەيرى بە پىچى پەلەپەل داوى حەيات (۴)

دەكەم كە لەناو خۆلى بەردەرگاي ياراندا بکەوم و لەو خۆلە بخۆم، چونكە تەنانتە مردىتىكى
مەردانە لەناو ئەو خۆلەدا لە ژيانى ناخۆش و دانەمەزراو وەك گلازاو كەردنى ئەمپرو چاترە...
(۳) قولزوم: دەرياي سوور. مەبەست تىكپاي دەريايە. حەباب: بلىقى سەر ئاو، ئەو
قولتەيەي كاتى ھەلدانى شتى بۆ ئاو ئاو پەيدا دەبىي.
واتە: مەرگ وەك دەريايەكى گەورە و قوول وايە، توپژىكى تەنكى بەسەردا كشاوۋە وەك ئەو
بلىقى بەسەر ئاوەو پەيدا دەبىي؛ ئەو توپژە ئاونراوۋە ژيان. جابى بەراوردىكى ژيان و مردن بە
يەك بکە و بزانە چۆن مردن برانەوۋەي نىيە و ژيان بە فوۋبەك دادەمرىتەو.
مەبەستى مەحوى گەياندىنى مەفھومىكى فەلسەفەيە، كەوا گرايە لەم جىھانەدا مەرگ و
نەبوونى ئەسلە و ژيان و بوون ناپايەدارە.
(۴) ئازادەگى: سەربەستى.

ئەم بەيتە لە حوكمى بەلگە ھىنانەوۋەدايە بۆ بەيتى پىشوو، دەلىي: نەبوون، ھىچ نەبىي
سەربەستىيەكى بۆ بىنا دەم تيايە، لەم ھەموو كۆت و زنجىرە جۆر بەجۆرە ماددى و رۇحىيانەي
بە خۇيانەوۋەيان بەستوۋەتەو. بەلام ژيان چىيە، لە داۋىكى بە پەلەپەل پىچ دراو زياتر كە
سەرەپاي ئەوۋەش كە داو، لەبەر بە پەل پەل پىچ درانەكەي ئالۆزاوۋە و بوو بە گرىئ كۆپرە و
ئەوۋەندە سەرى ھەيە مەروى ھەرگىز لى رزگار نابىي.
ئەم بەيتە جۆرە دەربرىتىكى قوۋلى ھەستى بىزارىيە لەلايەن مەحويەوۋە لەو ھەموو
داوانەي مەرويان لە ژياندا پىي بەستراوۋەتەو و لە ھەموو جۆرە ئازادىيەكى راستەقىنە بىي بەشيان
كەردوۋە.

دووريش نىيە مەحوى مەبەستى لە «بۆمان» ئەم مەعنايە نەبىي كە ئىمە دامانىي، بەلكە «بۆ
مان» بىي، واتە «بۆ ژيان». ئەگەر وابىي ئەوا بۆ جوۋنەكەي زۆر قوۋلتر دەبىي، واتە تەنھا لە جىھانى
«نەبوون» دا لەوانەيە «بوون» جۆرە سەربەستىيەكى دەسگىر بىي...
بۆمان (ن): وىمان.

دهم له دهم نانی ره قیانی چ بی مروه تیه
 تیکه لی ئاوی ده باخانه ده کا ئاوی حیات (۵)
 به و هه موو تالییه وه شه به تی مهرگ، نه هلی حه یا
 خوش گه وارا تره بوی ئیسته له شه کراوی حیات (۶)
 ئیزنی چوونه چه مهنی وه سلی سپرا به ره قیب
 «مه حویا» بمره که مردن بووه میراوی حیات (۷)

(۵) ده با خانه: ده باغ خانه.

مه حوی لهم به یته دا «دهم له دهم نان» ی که به مه عنا «له گه لدا که وتنه قسه و شه په دهم» ه، به مه عنا حه رفیه که ی مه عنا لی داوه ته وه، واته: که یار قسه له گه ل به دکاره کانی ده کا که بۆ نه وه ناشین دهم بنیته ده میان و قسه یان له گه ل بکا، وهك نه وه وایه ده می نابینه ناو ده میان و که ده میشی نایه ناو ده میان، وهك نه وه وایه ئاوی حیات که تفی ده می نه وه له گه ل ئاوی پیسی ده باغ خانه که تفی ده می به دکارانه تیکه ل بکات، نه مهش کارینکی ئیجگار بی مروه تانه یه. (۶) گه وارا: قوت چوو.

واته: ژیان نه وه نده ناخوش بووه، شه به تی مهرگ به و هه موو تالییه وه که هه یه لای بنیاده می به حه یا له شه کراوی ژیان باشت قوت ده چی.

نه مهش دهنگی ناره زایی ده برینکی تری مه حویه له باری ناخوشی ژبانی کۆمه لایه تی سه رده م، که خوشی بۆ که سی تیا نه بووه قه در و حه یای خۆ راگیر بکا. (۷) چه مهن: چیمهن، سه وزایی.

واته: ماده م ریگای گه یشتن به یار و چوونه ناو باخچه ی بی گه یشتنی به ده ست به دکار بی، مردن خوشتره، چونکه چاوه پروانی هیچ جوړه خوشیهك له ژیان ناکړی، ماده م کلیلی ده رگا که ی به ده ست مه رگه وه بی و مهرگ میراوی کانیو و جوگه ی ژین بی.

له م پارچه شیعره دا هم به یته چله پۆ به ی شانازی کردنی مه حویه به سه به رزی خوی و به خۆ شل نه کردنی وه له بهر باری ناله باری ژباند که کاروباری داوه ته دهستی کهسانی ناکهس و ناشایسته و ده بوو مه حوی ناچار بوایه سه ر بۆ نه و جوړه که سانه شوړ بکا.

به کار هیئانی «سپرا» له باتی «سپرا» به لگه به کی زمانه وانییه له مه حویه وه بۆ دروست بوونی سووک کردنی فیعل کاتی که دوو پیتی هاوچه شنی تیا کۆ ببته وه و به کار هیئانیان پیکه وه له سه ر زمان قورس بی.

- ۴ -

خه لاسی بوونی قهت ناوی ئه سیری زولفی زنجیرت

له بهر تیرت، مه لهك بی، هه لفرینی نه بووه نه خچیرت^(۱)

موژهت قوللابی گیرا، زولفی دلگیرت که مه ند ئاسا

مه حاله بهرگری یا به ربیی کهس که وته بهر گیرت^(۲)

له ناوا باسی تۆبه ی تۆ بوو ئه مپرو ئه ی سته مگه ر شوخ

بخه ئه م تۆبه پاشی کوشتنی من، تۆ بی یو پیرت^(۳)

به دهنگی ناله وه م هات، ئه و ده مه روچ هاته سه ر لیوم

بلی: ئه ی ناله، ئاخیر ئیسته من چ بکه م له ته ئسیرت^(۴)

- ۴ -

(۱) مه لهك: مه لایكه، فریشته. نه خچیر: نیچیر.

واته: دیلی که مه ندی زولفی تۆ هه رگیز نایه وی رزگار ببی و نیچیری راوت ئه گه ر فریشته ش بی هه رگیز له بهر تیری تۆ هه لئافرئ و ده یه وی به و تیره بپیکرئ، چونکه دلدار ده یه وی هه میشه له یاره که یه وه نزیک بی.

(۲) گیرا: بگیری. که مه ند ئاسا: وهك که مه ند.

واته: برژانگت وهك قولاییکی شت پیا هه لئاسین وایه که هه رگیز شتی لی بهر نه بیته وه و زولفی دلگیریشته وهك که مه ند وایه. ئه وی که وته داوی برژانگ و زولفته وه مه حاله بتوانی خوئی بپارێزی یا خوئی ده رباز بکا.

ئه م به یته «له ف و نه شری مورپه ته ب» ی تیدا یه، «به رگری» بۆ «قوللاب» و «به ربیی» بۆ «زولف» ده گه رپه ته وه.

(۳) واته: نازداره سته مکاره که م! ئه مپرو باسی تۆبه ی تۆ له ئارادا بوو که وه ده ست له ئازاردانی دلدارانت هه لده گری. ده ستم دامینت بیکه به خاتری ئه و پیره ی تۆبه ی له سه ر ده ستدا داده ده ی جاری تۆبه مه که تا من به ته وای ده کوژی و که مه ند کیشی خوتم ده که ی. تۆبه که ت بخه ره پاش کوشتنی من.

(۴) واته: یار به دم ناله مه وه نه هات تا گیانم گه یشته سه ر لیوم و که وته گیانه لا... جا توخوا من که وه ئیستا گیانم ده رده چی، ده بی تازه چ که لکی له که لک به خشی نی ناله که م وه ریگرم!

لە چىنى پەرچە ما نوورى جەينى دى، وتى زاهيد:
 كە سووتا دامى تەزویرم بە نوورى دامى تەنویرت (۵)
 فەزىلەى ئەسل و فەسل ئىنسانى پى نابی بە ساحیب فەزل
 كە تۆكۆسەى، بە تۆ چى مامە ریشى باب و باپیرت! (۶)
 لە خاكى پاكى ئەو بەردەر كە دا گەوزا رەقىب، ئامان
 دەرى كە، حەیفە گورور ئاسن خەسارەت دالە ئىكسیرت (۷)

(۵) جەين: ناوچا، تەوئى. دام: داو.

واتە: زاهیدی ساختە كار كە لە ژێر چینی پەرچە می یاردا نووری ناوچاوانی دى، دنیا روون
 دەكاتهو هەواری لى هەلسا، وتى وا داوى ساختە و فروفیل بە تیشكى ناوچاوانت سووتا كە
 كردووتە بە داو بۆ گێرۆدە كردنى ئەوانەى رىى فروفیل دەگرنەبەر.

سووتا (ن): پچرا. نوورى (ن): زۆرى.

(۶) ئەسل و فەسل: باو باپیر.

واتە: كەس بەو هەگەرە نابی كە باب و باپیری پیاو بووبن و گەرە بووبن، وەك چۆن كەسى
 خۆى كۆسە بى بەو نابی بە خاوەن ریش كەوا ئەوان خاوەن ریش بووبن. مەبەستى لەو هەیه كە
 گەرەبى راستەقىتە ئەو هەیه بنیادەم خۆى گەرە و پیاو بى ئەك بە گەرەبى و پیاو تى كەسى تر
 بنازى.

وەك ئاگاداران دووبادى دەكەنەو مەبەستى مەحوى لە «كۆسە» كەسىكى تايەتە لەو پیاو
 ماقوولانەى سلیمانى كە لە باب و باپیرانەو رى و شوئىكى گەرەیان بۆ بەجى مابوو و
 پەيوەندیان لە گەل مەحوى باش نەبوو...

(۷) گورور ئاسن: ئاسنە كوتە و ژەنگ هەلاوردوو و خلتەى بەر كورەى ئاسنگەر. ئىكسیر:
 كیمیا گەرانى كۆن بە ماىەهە كیان و تەو، ماىەى بى نرخی پى كراو بە ماىەى بە نرخی وەك جیو بە
 زیو مس بە زىر. كە ماىەى وا هیشتا نەدۆزراو تەو.

واتە: بەدكار لە خاكى بەردەرگای مالى یاردا گەوزا، دەستم دامینت ئازیز، بەدكار وەك
 ئاسنە كوتە و خاكى بەردەرگای تۆش وەك ئىكسیر وایە، حەیفە ئىكسیرىكى وا گران بەها
 بدرى لە ئاسنە كوتەهەكى وا ناچیز و بى باىەخ... دەسا دەرى كە و دوورى خەرەو بە ئەو
 سەر بەرزیهى دەسگير نەبى.

له‌به‌ر باری مه‌حه‌بیته ئاسمان و ئه‌رز ئه‌نالینن
 چیه ئهم ده‌عوویه زاهید، جلی لی باره‌گا پیرت (۸)
 شوکر «مه‌حوی» که‌وا موددیکه ناوی چووبووه نیسیان
 له زوم‌په‌ی وه‌عدی کوشتن هاتوانا هاته‌وه بیرت (۹)

- ۵ -

«جگر ز زخم تو معمور و دل ز غم شاداست»
 ئه‌مه‌نده باب‌ه‌تی عه‌یشی نه‌داوه بو‌شا ده‌ست (۱)

(۸) ده‌عوی: ئیددیع‌ا.

واته: زاهید! گاپیری نه‌فسی تو ئه‌وه‌نده لی نه‌هاتوو و بار نه‌به‌ره جله‌کانی خۆی لی بووه به
 ته‌وق و کاری خۆی پێ به‌په‌وه نابری. چیه وایستا هاتوو ئیددیع‌ای هه‌لگرتنی باری قورسی
 عیشقی خودا ده‌که‌ی که ئه‌رکیکی ئه‌وه‌نده قورسه زه‌وی و ئاسمان پێیان هه‌لنه‌گیراوه.
 مه‌حوی له‌م به‌یته‌دا ئیشاره‌تی بو‌ئایه‌تی: ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ
 فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا، وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا، وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ، إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾ کردووه که واته: ئیمه
 ئه‌رکی لی پرسینه‌وه‌مان خسته ئه‌ستۆی ئاسمان و زه‌وی و شاخه‌کان. که‌سیان هه‌لیان نه‌گرت و
 ترسان، ئاده‌میزاد هه‌لی‌گرت، ئه‌و خرابی کرد له‌گه‌ل خۆی و سوودی خۆی نه‌ده‌زانی.
 ئایه‌ته‌که‌شی به‌پیتی ری و شوینی ئه‌هلی ته‌سه‌ووف مه‌عنا لی داوه‌ته‌وه، چونکه له
 ته‌فسیره‌کاندا ئه‌مانه‌ت به‌ئهرکی لی پرسینه‌وه مه‌عنا لی دراوه‌ته‌وه، به‌لام به‌پیتی واتای به‌یته‌که
 خو‌شه‌ویستی خواو عیشقی راسته‌قینه‌یه...
 (۹) واته: ده‌می برو ناوی مه‌حوی له‌بیر چووبووه‌وه، له‌سایه‌ی خواوه‌ و له‌ریزی ئه‌وانه‌دا که
 واده‌ی کوشتنیان هاتوو، که‌وته‌وه یادت...

- ۵ -

ئهم پارچه‌شعبه‌ره له‌دیوانه‌ چاپ‌کراوه‌که‌دا نیه.

(۱) واته: جگه‌رم به‌زامی تیری تو ئاوه‌دان بووه‌ته‌وه، هه‌رکۆی ده‌روانی جی نووکی تیری
 تۆی پێوه‌یه. دلێشم به‌هۆی خه‌فه‌تی بێ‌په‌حمی تۆوه شادمانه، چونکه ئه‌گه‌ر تو بیر کردنه‌وت

له سینه جۆششی نالینه، چاوه پر ئه سرین
«ز ئیمن جور تو اقلیم درد آباد است»^(۲)

قورئ بکهه به سهرا یا به دادرینی بهرۆک
حهقی مهحه بیهت ئه داکهه، بدهی خودایا دهست^(۳)

غه نیمه ته، به دهم و دهستی بگره دامه نی دۆست
له دهستی خۆتی مه ده، داویه خودا تا دهست^(۴)

□

له دلی من مه بهست نه بوایه خهفه ت بۆ فه راهه م نه ده کرد. که واته ئه مه ئه و په ری به خته وه ریه
و هه رگیز ئه مه نه ده با به تی خۆشی بۆ پادشایش هه لئه که وتوو.

نیوه فارسییه که ی ئه م به یته و به یته پاشه وه ی هی «حافیز» ی شیرازین. ئه م جۆره
ده سکاری کردنه ی شیعر پیی ده لێن «تَشْطِیر»، واته: نیوه نیوه کردن.

(۲) واته: گوئ له سینه دهگری ده بینی و ناله ی تیدا هاتوو ته جۆش... سهیری چاویش
ده که ی ده بینی و پر بووه له فرمیست. له خوا به زیاد بی له به ره که تی سته می تۆوه ولاتی دل
ئاوه دان بووه ته وه.

ناسکی ئه م به یته له وه دایه ولات به سته م وێران ده بی، که چی سته می یار ئه وه نه ده به پیت و
به ره که ته بووه به هۆی ته قینی کانیای چاو و به مایه ی به زم و گۆرانی و مۆسیقا وتنی ناو سینه
که ئه وه ش نیشانه ی ئاوه دانییه.

(۳) واته: بنیاده م ده بی به وه فا بی و سوپاسی چاکه ی له بهر چاو بی... سا خویه ده ستم بده ی
له خۆشی ئه م هه موو ناز و نیعمه ته دا حه قی خۆشه وستی به جی بینم و قورئ بکهه به سه ر
خۆمداو بهرۆکی خۆم له خۆشیاندا دادرم.

(۴) غه نیمه ت: تالان. دامه ن: داوین.

واته: ئه مه که ئیسته بۆت هه لکه وتوو یارت لێهه نزیکه خه ریکی سته مکارییه له گه لت،
تالانه هاتوو ته بهر ده ست، تا خوا ده ست و ده سه لاتی داوی له دهستی خۆتی مه ده و داوینی
یار به دهم و ده ست بگره.

وتم: نیازمه بهر پیتی خەم سەرم، فەرمووی
 به ناز و عیشو: شەهی بۆ گەدا که نادا دەست (۵)
 لە پێ حەراره زەرە سیلسیلە موقەددەسی عیشق
 بی به شیر و مەگەر هەلگری لە دنیا دەست (۶)
 هیلاکی دەستی حەناییتە، کوشتە بێ دەمی تیغ
 ئەمن شکاری پابەستە و ئەتۆ با دەست (۷)
 به دەستی غونچە دەمی، دەستی دا که بهیعت بۆم
 چ ئارەزوومە لە «عیسا» دەم و لە «موسا» دەست (۸)

(۵) عیشو: ناز. شەهی: پادشایەتی.
 مەبەستی لەوێ سەر خستە بهر پیتی یار لە حوکمی پادشایەتدا و بۆ گەدا نالۆی...
 بهرپیتی خەم (ن): بهرپیت بخەم.
 (۶) واتە: زنجیری عیشق ناکرێتە پیتی هەموو کەس و هەموو کەس شایانی خەلاتی وای پیرۆز
 نیە. بۆ ئەوێ ئەم زنجیرە بکێتە پیت و لە پیتدا زەرە بێ، پێوستە بی به شیر و ئەوێ نازا
 بی بتوانی دەست لە دنیا هەلگری.
 دەش تۆانی «لە پێ» به «لە پێ» بخوێنێتەو. لەم حالدا پێوستە «بی» و «هەلگری» یش
 به «بی» و «هەلگری» بخوێنێتەو.
 (۷) حەنایی: خەنەیی، سوور. شکار: ئیچیر. پابەستە: پێ به ستراو.
 واتە: من به دەستی وەک خەنە تی گیراو سووری تۆ کوژراوم و ئەو سووریه به دەستەو
 خەنە نیە، خوێنی منە. من بێ به کارهێنانی دەمی تیغ کوژراوم... منی ئیچیری پێ به ستراو دەبی
 لە ئاست تۆی بە دەست و دەسەلاتداردا چیم پێ بکری!
 (۸) غونچە دەم: ئەوێ دەمی ئەوێ بچووک بێ وەک خونچە نە پشکووتوو وایی.
 بهیعت: به پیشەوای خوێ پەسەند کردن.
 واتە: من که بۆم ری کەوێ دەستی بهیعت پێ کردن بخەم دەستی نازدارێکی خونچە
 دەمەو، ئیتر چ ئارەزوویە کم هەیه لە هەناسە ی مردوو زیندوو کەرەوێ عیساو لە دەستی سپی
 موساکە وەک چا تیشکی دەدايهو!

به دهستی دووده کهون ئه هلی، ئه ر له پیی کهوتن
به سم نه دیوه له دنیا، هه تا کو بر وا دهست (۹)
بلئی به ئه هلی هه سه د «مه حویا» وه کوو «حافیز»:
«قبول خاطر و لطف سخن خداداد است» (۱۰)

له دیوانه دهست و سه که ی شیخ عومهری کورپی شاعیردا، هه روه هاله نوسخه یه کی تریشدا،
له ئیوان ئه م به یته و به یته داها توودا جیگه ی به یته یه هیلراوه ته وه. زیاتر له وه ده چی
نیشانه ی ئه وه بی ئه م پارچه یه به یته کی ناته واو بی. غه زه لیش زیاتر تاقه. ئه مه ش به لگه یه کی تری
ناته واوی به یته که له م شو ئه دا.

(۹) فهوتانی به یته که له پیش ئه م به یته وه ریگای ئه وه ی لی گرتوین بزاین مه به ستنی مه حوی
به وردی له م به یته چی و باسی کی ده کا. بۆیه ده بی بلین که وا ده ست ده دا باسی دلدارانی
راسته قینه بکاو بلئی ئه مانه تا پشیان هه بی راده کهن به دوا ی یارداو که له پیی کهوتن له سه ر
ده ست ده رۆن به رێدا بۆلای و دوا ی ده کهون، چونکه له جیهانی دلداریدا تا ده ست بر واو
ده سه لات هه بی «به س» نیه و ناوتری، وه ک خوا فه رمو یه تی: «وَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ» واته:
چه ندتان له توانادا بی خۆتان له خوا بیاریزن و بی فه رمانی مه کهن. هه روا ده ستیش ده دا
مه به ستنی له ئه هلی دنیا بی و بلئی: دنیا په رست به هیچ تیر ناخوا، ئه گه ر له پیش کهوت به
ده ست بۆی ده که و ئه چنگه کرئی... من هه رگیز «به س» و قه ناعه تم له دنیا دا نه دیوه و کهس به
هیچ دانا که وئی و مه گه ر گل چاوی برسی ئاده میزاد تیر بکا.

به دهستی دوو ده کهون (ن): به دهست دووی ده کهون. ئه ر (ن): گه ر.

(۱۰) واته: مه حوی، تۆیش وه ک حافیزی شیرازی، بلئی به وانه ی به خیلیت پیی ده بهن له بهر
ئه وه که شیعره کانت لای خه لک په سه ند و جوانن و قسه ت ناسکه، بلئی: ئه م به هه ریه خوا پیی
به خشیوم و له که سه وه نیه و ئیوه ش له داخا هه ر له ورگی خۆتان بدهن!

- ۶ -

نه وهك هەر چاوی مهسته، خوڤشی هەر مهست
 به لادا دئ، كه دئ، وهك توركي سهر مهست^(۱)
 له حه جله ی ناز و ئيعزازى به سهد ناز
 خودا تو حافيزى بى، هاتهدهر مهست^(۲)
 به دوويا شينخ و سوڤى مهستى عيشقى
 له رڤيا كه وتوون مهسته له سهر مهست^(۳)
 نيگاهى مهستى تا مهستانى رڤى دا
 نه ما له و جيگه ريگه ي كهس له بهر مهست^(۴)
 بنازم به و پيالەى چاوى مهسته
 به يهك پرشنگى عالم سهر به سهر مهست^(۵)

- ۶ -

ئهم پارچه شيعره له ديوانه چاپ كراوه كه دا نيه.
 (۱) تورك: له ئه ده بياتى كۆندا كينايه به له يارى شوخ و جوان.
 له نيوان «دئ» ي «به لادا دئ» و «دئ» ي «كه دئ» دا جيناس و وشه ئاراييه كى جوان هه به.
 (۲) حه جله: شوڤنى تايبه تى يه كهم شهوى بووك و زاوا. ئيعزاز: قهدر لڤى گرتن. مهست: به
 حالى سهر خوڤشيه وه.
 (۳) مهسته له سهر مهست: هه موو لال و پال به سهر خوڤشى به سهر يه كدا كه وتوون.
 (۴) نيگاه: چاو.
 واته: ههر كه چاوى مهستى رڤى گاهى سهر خوڤشه كانى عيشقى خۆى دا له ده ورى كۆبينه وه،
 سهر خوڤشى ته ماشاى ئه وه نده لڤى كۆبو وه وه، ئه وه ده ورو به ره جيگه ي كهسى تيا نه ما.
 (۵) يهك پرشنگى (ن): پرشنگيكي.

له بهر حوكمی نیگایا قاته هوشیار
 هه تا چاوی بکا بر، مهسته، هه مهست
 وتی: سهیری دهرو دهشتم نه ماوه
 له چاوم مهوج ئه دا، پر دهشت و ده مهست^(۶)
 به جوز مهی ناوی ئه م ناوه به چی به م
 به نه شتهی ئه و به شهر هه م «بُوالْبَشْر» مهست^(۷)
 ده ناسی باده کهی، مه قسوودی حه شره
 ده لئی: «مه حوی» بنوو تو تا سه حهر مهست^(۸)

- ۷ -

خه رامی ناز ئه گهر هی نایه له نجه سه روی مه وزوونت
 وه کوو له یلا، له سه ر ری پرسشی که حالی مه جنوونت^(۱)

(۶) واته: یار وتی وهك چۆن كهسێ چاوی پر بووبی له فرمیسك هیچی پی نابینری، منیش
 چاوم شه پۆل ده دا له مه ستانی نیگام و دهشت و ده ری پر کردوه و هیچم پی نابینری.
 (۷) جوز: ییجگه. ناو: ناز. «بُوالْبَشْر»: باوکی ئاده میزاد، حه زه تی ئاده م.
 واته: ییجگه له مه ی چ ناوئکی تر هه یه بینیم له م نازه ی یار، که وا ئاده میزاد و باوکی
 ئاده میزادیشی به نه شه ی خوی مه ست کردوه.
 به جوز (ن): مه گهر.

(۸) واته: یار ئه م باده ی نیگای خۆیه ده ناسی که وا مه به سستی کۆ کردنه وه ی سه رخۆشانیه تی
 له ده وری خۆی و روژی حه شریش روژی کۆ کردنه وه ی خه لکه له سه حرای مه حشه ردا، بۆیه
 پیم ده لئی مه حوی تا روژی حه شر هه ر سه رخۆشی نیگام به و، به سه رخۆشی بنوو تا ئه و روژه
 که هه موو جیهانم له ده ور کۆ ده ییته وه.

- ۷ -

(۱) خه رام: کرده ویه كه که له رووی نازه وه بی، کینایه یه له رویشتنی به ناز. مه وزوون: رێك.

ده‌ترسم گهردی خوینی من له شیشه‌ی گهردنت نیشتی
 وه‌گه‌رنا، غه‌م نیه‌ بمرم له‌ حه‌سره‌ت لیوی مه‌یگه‌وونت (۲)
 خه‌رامت چوویه‌ باغ و سه‌روی به‌ر بادی خه‌جالت دا
 گولئی هه‌روه‌ك دړك ئالاونه‌ داوینسی واژوونت (۳)
 كه‌مه‌ندی زولفی وه‌ك ئه‌بریشمی خاوی نیگاریکت
 له‌ دَل ئالا، خه‌یالی خاوه‌، دَل له‌ داوه‌ به‌ربوونت (۴)

پرسش: پرسیار.

واته: ئه‌گه‌ر ره‌وتی نازدارانه‌ بالای وه‌ك سه‌رو رێك و به‌رزتی هه‌تایه‌ له‌نجه‌ و لار و وه‌ك
 له‌یلاكه‌وتیه‌ رێ، له‌سه‌ر رێوه‌ پرسیار یکیش له‌ حالئی منی وه‌ك مه‌جنوون عه‌وداَل بووی خۆت
 بکه‌.

(۲) مه‌یگه‌وون: وه‌ك مه‌ی، سوور.

واته: خه‌فه‌تی ئه‌وه‌م نیه‌ له‌تاو ده‌ردی دووری لیوی سوورت بمرم، ترسی ئه‌وه‌م هه‌یه‌
 تۆزی خوینی وشك بووه‌وه‌م له‌ شووشه‌ی گهردنت بنیشتی و له‌كه‌داری بکا، بۆیه‌ نامه‌وئ به‌و
 ده‌ردی دووریه‌ به‌م‌كوژی. مه‌به‌ست له‌ تۆزی خوینی وشك بووه‌وه‌، ئوبالئی تاوانی كوشتنه‌كه‌یه‌.
 (۳) واژوون: سه‌ره‌وخوار کراوه‌.

واته: شنه‌ی له‌نجه‌ و لاری تۆ جووه‌ ناو باخ و داری سه‌روی دایه‌ به‌ر بای خه‌جالت كه‌
 به‌راوردی خۆی له‌گه‌لی كرد. گولانی ناو باخیش به‌ جوړئ گیرۆده‌ی بوون وه‌ك دړك له‌ داوینسی
 هه‌له‌وگه‌پاوی ئالان. مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ كه‌ سه‌روی رێك و به‌رز له‌ چاو بالای یاردا نانوتی و
 گولاله‌ی جوانی ناو باخ له‌ ئاست بۆنی خویشی داوتیندا نمووی نیه‌.

(۴) واته: كه‌ كه‌مه‌ندی زولفی وه‌ك ئاوریشمی خاوی یاریكت له‌ دَل ئالا، ئیتر خه‌یالی خاوه‌ تا
 ماوی له‌ داوی ئه‌و كه‌مه‌نده‌ رزگار ببی.

نیگاریکت (ن): نیگارینت. به‌پیتی ئه‌م نوسخه‌یه‌ مه‌عنای به‌یته‌كه‌ به‌م جوړه‌ ده‌بی: دَل بووه‌
 به‌ داوی زولفی وه‌ك ره‌نگاوپه‌رنگ جوانی وه‌ك ئاوریشم خاوته‌وه‌. خه‌یالی خاوه‌ ئیتر
 جاریکتری له‌ داوه‌ به‌ر ببی.

له‌ نیوان هه‌ردوو «خاو» دا جیناس و وشه‌ ئاراییه‌کی ناسك هه‌یه‌.

حه یاتی تازه دیته بهرم و رۆحم دهرده چی، وهرنا
سه دایکی نیه وهك مهوجی گهوههر هاتن و چوونت^(۵)

له ههر شیعرئ له دیوانت دهجۆشی نه شئه یئ «مه حوی»
سه دایکی له یه کتر جوئ ده دا ههر تاری قانونت^(۶)

له چه ند و چوونی دنیا دا به زایع چوونی عومرم چه ند!
خودایا بهس به زایع چم، به حه ققی زاتی بی چوونت!^(۷)

- ۸ -

به ده م مهوجی خوینی ئه شکه وه م، پروانه چۆنم بۆت!
دهروونم که یلی زووخی دهر د و غه م، پروانه چۆنم بۆت!^(۱)

(۵) واته: به وه دا به هاتن و چوونت ده زانم که دیت زیندوو ده بمه وه و که ده پۆی ده مرم،
ئه گینا خۆ هات و چۆت ده نگى نایه ت، وهك شه پۆلی تیشکی گه وه هری شه و چراغ که
ده رده که وئ دنیا روون ده کاته وه و که ده روا دنیا تاریک ده یته وه.

مهوجی (ن): ئاوی.

(۶) تار: ژئ. قانون: ئامپێکی موسیقایه.

واته: شیعرئ مه حوی ئه وه نده به تام و خوئیه، نهك ههر پارچه یه کی، به لک وو ههر تاقه
به یتیکی تاینکی تاییه تی هه یه و له خۆشیدا له ئاوازی موسیقا ده چی، له گۆندا که ههر ژیه کی
ده نگینکی جیا له ده نگى ژیکانی تری بدا.

(۷) بی چوون: بی هاوتا.

واته: با به سی بی به زایه چوونی عومرم له ئال و وئلی دنیا دا، خوایه تۆ بی و زاتی بی هاوتای
خۆت بگه ره فریام با له مه زیاتر به زایه نه چم.

- ۸ -

(۱) واته: به راوردئ له ئیوان بی پره حمی خۆت و دلسووزی مندا بکه، له تاو دهردی تۆ
که وتوو مه ته سه ر لا فای خوئناوی فرمیسکم و دهروونم پر له زووخى غه م و مه ینه تی تۆ
هیش تاش ههر دهس به ردارت نابم.

رەقیبى سەگ ھەزى بوو، كوشتىم، سەيرى كە چۆنى بۆم
 دوعا بۆ دەست و تىغت مەن دەكەم، پروانە چۆنم بۆت! (۲)
 بە غەددارى نەوەك ناوت بەرن، بىم ئەنجنى، قەت مەن
 شكاتى جەورى تۆ بەر كەس دەبەم؟ پروانە چۆنم بۆت! (۳)
 ھەناسەى ئاگرىنم بىردەو بەر، تا دەروونم سووت
 بە ئالە تا دلت سەخلەت نەدەم، پروانە چۆنم بۆت! (۴)
 بيانوو بگرە، شىوہى خۆت بشىوینە بە مەن كوشتن
 وەھا چاوى بەدت لى لادەدەم، پروانە چۆنم بۆت! (۵)
 بە ئاوى گرىە ھەردەم ناوى چاوم شىتووە، نەك جىت
 بە خوین ئاغوشە بى، تۆ، چاوەكەم، پروانە چۆنم بۆت! (۶)

(۲) واتە: سەيرى خۆت بىكە و سەيرى مەنىش بىكە. بەدكار ئارەزووى لەو ھەيە مەن لە نىواندا
 نەمىنم، تۆيش لەسەر ئارەزووى ئەو دەمكوژى، كەچى مەنىش لەجياتى گلەيى و دوعاى شەر
 لى كردن دوعا بۆ دەست و تىغت دەكەم.
 (۳) واتە: ئەنجىن ئەنجىشم بىكەى شكات لەدەست تۆ نابەمە بەر كەس، نەوەك خەلك پىت
 بلىن غەددار و ستەمكارە. جا سەير كە مەن بۆ تۆ چۆنم.
 (۴) واتە: بۆ ئەو ھەي بە ئالە ئال دلت ئازار نەدەم، ھەناسەى گەرمى خۆم بىردەو ناو سىنگم و
 ھەناسەم ھەلنە كىشا تا دلت سووتا.

نىوہى يەكەمى ئەم بەيتە لە چەند نوسخەيەكى تردا بەم جۆرەيە:

ھەناسەى ئاگرى بەرداومە بەر تاوى دەروونم سووت

(۵) واتە: شىوہت زۆر جوانە، ترسى ئەو ھەيە چاوى پىس كارت تى بكا، لەبەر ئەو ھە
 شىوہى خۆت بشىوینە و بىگۆرە و رووى خۆت ترش بىكە و مەن بىكوژە تاكەس وا نەزانى
 شىوہت جوانە و چاوت بدا.
 (۶) گرىە: گریان. ئاغوشە: تىكەل.

واتە: چاوەكانم پەن لە خویناوى جگەرم و جىگەى تۆش ناوى چاومە. جا بۆ ئەو ھەي
 جىگەكەى تۆ خویناوە بى، ھەردەم بە فرمىسك داى دەشۆم.

غەمى خۇشى نىيە «مەھوى» لە دىئا، ھەر غەمى تۆيە
لە عىشقتا دەكەم غەم بۆ بە غەم، پروانە چۆنم بۆت! (۷)

- ۹ -

ئىتتىفاقى ئافتاب ئانى موقايىل بوو بە رووت
ئافەتتىكى دى نەما تايى، بوەستى رووبە رووت (۱)
دىارە خۇ پروانە ھەر سووتانە ئەسلى موددە عاى
بۆيە ئىمەش عاشقىن، ئەى شەخسى ئاتەش خو، بە خووت (۲)

(۷) بە غەم: بە خىو.

واتە: مەھوى لەم جىھانەدا نەك خەمى كەسىك يا شىك، تەنانەت خەمى خۇشى لە دىئا
نىيە، ھەر خەمى تۆى لە دىلايە. لە پىناوى عىشقى تۆدا خەمت بۆ بە خىو دەكاو بۆئەوئە
ھەمىشە بەرابەر بە خۇشە وىستىت بە وە فابى و خەمت بۆ بخوا، ھەر خەمت بۆ بە خىو دەكا.
وا دىارە وشەى «بۆ» لە نىوئە دووھەمى ئەم بەيتەدا «بۆت» بووبى و سووك كرايىتەو بە
ھەلەى نووسىنەو فەوتابى، چونكە «ت» كە لە زاراوئە سلىمانىدا بە دەنگىكى تايەتى
دەخوئىرئىتەو و لەوانەيە نووسەرئى كە تازە دەس بداتە نووسىنى كوردى ھەستىكى ئەوتۆى
پى نەكا. دەشگونجى تىكرائى نىو بەيتە كە بەم جۆرە بخوئىرئىتەو:
لە عىشقتا دەكەم غەم بوو بە غەم؟ پروانە چۆنم بۆت!

- ۹ -

(۱) ئىتتىفاقى: بە رىكەوت. ئافتاب: خۇر. ئانى: كاتىك. تاب: تىن.
واتە: بە رىكەوت جار ئىكان رۆژ تاوتىك لە گەل رووت رووبە روو بوو؛ دەر دىكى واى بەسەر
ھات تواناى نەما لە بەرابەرتدا خۇى راگرئ.
لە «تاب» دا لە تافەت ھەيە. لە نىوان «بە رووت» و «پرووبە رووت» ىشدا جىناسى ناتەواو
ھەيە.

ئىتتىفاقى (ن): ئىتتىفاقەن «اتفاقاً». بوەستى (ن): بمىنى.

(۲) موددە عا: مەبەست، داخوازى. ئاتەش خو: خو ئاگرىن، توند و توورە.

ئەم فیزاعەت بەدووە، حەقەتە کە ناپرسی چیه
تۆ یەکی، دائیم هەزاریکی وه کوو من دوو به دووت^(۳)
ئە ی مه حەبەت! ئاگریکی هینده خوۆش و دل نشین
ئەو کەسە ی سووتووتە، هەر ئەو هەول ئەدا بو سوو به سووت^(۴)
ئەم شەراره ی فیرقەتە مه خلوقی وا کردە کەباب
مالیکی دۆزەخ دلی بەم عالەمی ناسووتە، سووت^(۵)

واتە: پەروانە کە عاشقی چرا دەبێ مه بهستی ئەو یە بسووتی، هەر بۆیەش ئیمە عاشقی
خووی تۆ بووین کە ئازاردانی دلدارانە تا ئازارمان بدە ی.
شە خسی (ن): شە معی.

(۳) فیزاع: هاوار و دەنگە دەنگ. دوو به دوو: دوابه دوا.
واتە: ناهەقت ناگرم کە هەوالی دلدارە کانت ناپرسی، تۆبێ کە هەزارانی وه ک منت به دواوه
بێ و تۆیش هەر تەنها خوۆت بی، هەر ئەو هەندە پیت دە کری لا به لای ئیمە دا بکە یته وه و سزمان
بدە ی.

دە شگرتی مه عتای «دوو به دووت» وای بدە یته وه کەوا ئەم هەموو خەلکە گشتیان له
ئاست تۆ دا به دوو هەمت دادە نرێن.
(۴) دل نشین: له دلدا جێ گرتوو. سووتوو: سووتاو. سوو به سوو: دووباره سووتاو، یاخود
ئەملاو ئەولا.

واتە: ئە ی خوۆشە وستی! تۆ ئاگریکی ئەو هەندە خوۆش و له دلدا جێ گرتووی، هەر کەس
جاریک پیت سووتا خوا خوا یه تی جاریکی تریش پیت بسووتی، یان کون به کون به دواتا
دە گەرێ تا جاریکی تریش پیت بسووتی.
وه سف کردنی خوۆشە وستی به «دل نشین» وه سف کردنیکی ناسکە، چونکە خوۆشە وستی
هەم دلگیرە و هەم له دلشدا یه...

(۵) شەراره: پزێسک. مالیک: دەرگاوانی دۆزەخ. ناسووت: مرۆ قایه تی.
واتە: ئاگری دووری له یار خەلکی به جۆری کردووه به کەباب، تەنانەت دل ره قیکی بێ
به زه یی وه مالیکی دەرگاوانی دۆزەخیش دلی بو ئەم ئاده میزادانه سووتا.

سویحی مه‌حشر بوو، وتت: سویحه‌ی زووه واده‌ی ویسال
 عاله‌می کوشت ئیتیزاری هاتی واده‌ی زووه به زووت^(۶)
 بو له باسی زولفیا «مه‌حوی» نه‌بیته مووشکاف
 روچ و دلیه «مُدَّة العُمَر» ی نه‌سیری موو به مووت^(۷)

- ۱۰ -

ده‌مت چی؟ پر له دور، دورجیکی یاقووت
 نیشانه و موری چی؟ خه‌تیک ی زمرووت^(۱)

☞

له نیوان «ناسووت» و «سووت» دا جۆره جیناسیکی ناقیس هه‌یه.
 عاله‌می (ن): عاله‌مه‌ی.

(۶) واته: نه و سبه‌ینییه که داتنا بوو به کاتی پی‌گه‌یشتنت و ده‌توت زۆر نزیکه و ها نه‌وه‌نده‌ت
 زانی هات، بوو به روژی حه‌شر و ده‌رکه‌وت به‌م زوانه پی‌ناگه‌ین... خه‌لکیش که نه‌وه‌نده‌یان
 چاوه‌پروانی کرد واده‌که هه‌ر نه‌هاته پی‌شه‌وه، هه‌موو له تاو ناخۆشی چاوه‌پروانی مردن.
 (۷) مووشکاف: که‌سی نه‌وه‌نده ورد و زیره‌ک بی وه‌ک له‌وانه‌بی موو بقلیشینی و له‌تی کاو بی‌کا
 به دوو‌که‌رته‌وه.

واته: مه‌حوی حه‌قیه‌تی له باسی زولفی یاردا ژیر و ورد بی، چونکه به درێژی ژبانی،
 روچ و دلی دیلی تال تالی مووی زولفی یار بووه و له‌گه‌ل یادیا رای‌بواردوووه.

- ۱۰ -

نه‌م پارچه‌ شیعره له دیوانه چاپ‌کراوه‌که‌دا بلاو نه‌کراوه‌ته‌وه.

(۱) دورج: سندوو‌قیکی بچکۆلانه‌یه ژنان گه‌وه‌هر و شتی گران‌به‌های خۆیانی تی‌ده‌خه‌ن.
 واته: ده‌مت ده‌م نه‌!، سندوو‌قیکی یاقووتیه‌ پر له دانه‌ی دور که ددانه‌کاتن، نه‌و
 نیشانه‌یش که به‌و سندوو‌قه‌وه‌یه خه‌تیک وه‌ک زمرووت شینه که گه‌نه‌تووکێ تازه‌ ده‌ره‌اتووی
 سه‌رلیوته.

به گریانم، وه‌کوو گول، پیکه‌نی یار
 له باغی من به بارش غونچه پشکووت (۲)
 قوبوولم که‌ی ئه‌گه‌ر، لوتفیک‌ی زۆره
 به که‌متر هیندویکی خالی هیندووت (۳)
 شوکر هه‌ر مامه‌وه بو یادگاری
 به کاری زه‌خمه‌که‌ی شمشیری ئه‌برووت (۴)
 له غه‌مزه‌ی چاوت ئه‌برو داگره و به‌س
 مه‌که بو قه‌تلی عاشق ره‌نجه، بازووت (۵)
 نه‌خۆشی عیشقی لیوت وه‌سیه‌تی کرد:
 بتاشن داری عوننابی به‌تابووت (۶)

(۲) بارش: باران بارین.

واته: یاری وه‌ک گول نازدار و جوانم به گریان‌ی من پیکه‌نی. ژبانی من وه‌ک باغ وایه و
 گوله‌که‌ی یاره‌که‌مه و بارانی ئاودانی فرمیسکی چاوه‌کانه‌مه؛ به‌داوه‌رینی ئه‌و بارانه‌گوله‌که‌ی من
 که یاره‌که‌مه پشکووت و پشکووته‌که‌ی ئه‌وه‌بوو ده‌می کرایه‌وه که پیکه‌نی.

(۳) هیندوو: خولامی ره‌ش، کینایه‌یه له ناجیزی. خالی هیندوو: خالی وه‌ک هیندی ره‌ش.
 واته: ئه‌گه‌ر وه‌رمگری به که‌مترین به‌نده‌ی خالی ره‌شت، لوتفیک‌ی زۆرم له‌گه‌ل ده‌که‌ی.

(۴) واته: خوا شوکر به کاری شمشیری بروت نه‌مردم و مامه‌وه بو یادگاری.

(۵) ره‌نجه: ئازار چه‌شتوو.

واته: که وستیته‌یه‌کی له دلداره‌کانت بکوژی، پتووست به‌وه ناکا ئازاری شان و قوڵی
 خۆت بده‌ی و شمشیری بو دابه‌یتیه‌وه، ته‌نها به‌ چاو ئیشاره‌تیک‌ی بو بکه و برویه‌کی لی داگره
 ده‌سه‌به‌جی گیرۆده‌ده‌بی و ده‌کوژی.

(۶) چونکه داری عونناب سووره و له‌ره‌نگا په‌یوه‌ندیه‌کی له‌گه‌ل لیوی یار هه‌یه.

منی بهم حال و قاله دی که دهیوت:

کتییکی غهریم دیوه، په پپووت^(۷)

به نیله بی نه باتی میسری لیوت

جلم. سوبحم، هه موو هه ر شامه بی پپووت^(۸)

له ناله ی گهرمی دل باکت نه بوو تو

به ئاهی سهردی «مه حوی» من دلم سووت^(۹)

- ۱۱ -

دل دۆزه تیری ئاهی فه قیرانی رووت و قووت

بو کوشتنه هه میسه که ئاماده شیر ی رووت^(۱)

(۷) حال و قال: جوړ. غه ریب: سه یر.

واته: چونکه نه و نه ده سهرگوزه شته و کاره ساتی عیشقم لایه، له کتییکی کونی شپ ده چم.

(۸) واته: بی لیوی وه که نه باتی میسر شیرینی تو عازیه تی بارم و جل و بهرگم وه که ئاوی نیل

شینه. بی شه و قی روخساریشت به یانیم وه که ئیواره تاریکه.

ورده کاری مه حوی لهم به یته دا زوړ جوان دیاره که «نیل» و «میسر» و «نه بات» ی له لایه که وه

و «شام» و «بیرووت» = بی پپووت ی به یه که وه کوړ کردووه ته وه که کو مه لی «ته وریه» و

«ئیسعاره» یان تیدایه.

(۹) واته: ئازیز، ئهی یاری بی به زه یی، تو باکت نه بوو له ناله ی گهرمی دلی «مه حوی»،

که چی من به هه ناسه ی ساردی ئه و دلم سووتا.

- ۱۱ -

ئهم پارچه شیعره ش له دیوانه چاپ کراوه که دا نیه.

(۱) دل دۆز: نه و هی کار بکاته دل و ئازاری بداو خویناوی بکا. له مه یدانی دل داری و کاری

تیری برژانگ و غه مزه ی چاو و شتی وادا به کار ده ینری و له غه یری ئه و شو ئانه شدا به

مه جاز.

واته: تیری ئاهی فه قیران و هه ژاران دل ده سمی، چونکه ئاهی ئه وان وه که شمشیری له

مه‌حفووزی تو که روو له خودا بی له دیوو دده
 بو حیرزی تو، ده‌بیته زری نه‌سجی عه‌نکه‌بووت^(۲)
 دل زیندوو به عیشق و بژی تو له مهرگ نه‌مین
 بهم دهرده بمره، تا بیه «حی لا یموت»^(۳)
 گهر سه‌نگی کو‌هساره، بووه له‌علی تابدار
 ههرکه‌س به جه‌بری سه‌بر و حه‌یا خوینی بوو به قووت^(۴)

کیلان دهره‌تراو وایه و شمشیریش که له کیلان رووت کرا بو بریندارکردنه. یان ماده‌م تو
 شیرری رووی خوت وه‌ک برۆت بی ئاماده‌ت کرد بی بو کوشتنی عاشقانی هه‌ژار، ده‌بی
 ترسیشت له ئاه و نزووله‌یان بی، چونکه ئاه و نزووله‌ی ستم لی کراوان گرانه.
 (۲) دیو: بوویه‌کی خه‌یالییه به دیمه‌ن وه‌ک ئاده‌میزاد وایه، به‌لام زور به‌هیز و ناشیرین و
 به‌سامه، ده‌لین گوايه شاخ و کلکیشی هه‌یه! دده: جانه‌وه‌ری دورنده‌ی وه‌ک شیر و پلنگ.
 حیرز: پارێزراوی. زری: کراسی ئاسنین. نه‌سجی عه‌نکه‌بووت: ته‌نراوی جال‌جالۆ که.
 واته: تو ته‌گهر روو له خودا بی، له هه‌موو دیوو جانه‌وه‌رێک ده‌پارێزری و ته‌نانه‌ت شتی
 بی هیزی وه‌ک ته‌نراوی جال‌جالۆ که‌ت بو ده‌بی به‌کراسی ئاسنین بو ئه‌وه‌ی به‌پارێزری.
 (۳) واته: ئه‌وه‌ی دلی پر بی له عیشق هه‌رگیز نامری و ئه‌وه‌ی به‌دەردی عیشق بمری هه‌رگیز
 به‌مردوو دانانری.
 مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه که مردن و ژيان ئه‌وه‌ نین خه‌لک تییان گه‌یشته‌وون. مردنی راسته‌قینه
 ئه‌وه‌یه دلی ئاده‌میزاد شتیکی تیا نه‌بی گره‌وبده‌ی بووی و که‌سیکیش که بو مه‌به‌ستیکی به‌رز و
 پیروژ بژی، با له پیناوشیدا بمری به‌مردوو نادرته‌ قه‌له‌م.
 (۴) سه‌نگ: به‌رد. کو‌هسار: ناوچه‌ی شاخاوی. له‌عل: به‌ردیکی گران به‌هه‌یه. تابدار: خاوه‌ن
 پرشنگ. جه‌بر: زور.
 واته: ئه‌وه‌ی له‌ژێر باری خۆراگرتن و ترسی خوادا خوینی دلی خۆی خواره‌وه، ته‌گهر
 به‌ردی سه‌ر شاخانیشت بی ده‌بی به‌له‌علی پرشنگدار.
 بوو به (ن): کرده.

یا رەب لە دۆزەخ ئوممەتی «ئەحمەد» بەدەی نەجات
 کەم بێ چیه لە کوورەیی وا باوەشی بزووت^(۵)
 دەبیوت: قیامت ئەلبەتە رووت نیشان ئەدەم
 روو دەرەخە، تاکوو روژی قیامت هەلێ لە رووت^(۶)
 بەر پێی ئەوم، بە میژەرەو، سەرکە نا، وتی:
 «مەحوی» تەمایە بـمـخەلـتـیـی بە تووری پووت^(۷)

(۵) بزووت: سووتەمەنی.

واتە: گوناھبارانی ئوممەتی پیغمبەر (د.خ) لەچاو هەموو ئەهلی دۆزەخدا لە باوەشی
 سووتەمەنی زیاتر نین و تەنووڕی دۆزەخیش بە نەبوونی ئەو باوەشە سووتەمەنییە سارد
 نابێتەو و پەکی ناکەوێ.
 (۶) هەلێ: هەلێ.

واتە: یار وتی: روژی قیامت رووت پیشان دەدەم. منیش دەلێم ئیستا رووت دەرەخە، بۆ
 ئەوێ هەر لە ئیستاوە روژی قیامت پەیدا بێ. مەبەستی لەوێ بە دەرکەوتنی رووی، ئەم
 خەلکە هەموو لە عیشقی روویدا دەمرن، وەک چۆن لە روژی قیامتدا هەرچی زیندوو هەموو
 بە جارێ دەمرن. دووریش نیە مەبەستی لە «هەلێ» هەلانتی بە مەعنا راکردن بێ، واتە: بە
 دەرکەوتنی رووت روژی قیامت بایەخی نامێنێ و رادەکا. ئەم مەعنا هەرچەند زیادە پەویەکی
 قورسی تێدا یە بە ئاسانی قووت ناچێ، بەلام زۆر ناسک و وردە.
 تاکو (ن): تاکێ.

لەم بەیتەشدا رستەیی «نیشان ئەدەم» یەکیکە لەو شوێنانەی لەبەر ناچاری سەرەتای
 فێلیان تیا بە «ئە» دەست پێ کراوە نەک بە «دە».
 (۷) پووت: پووجەل.

واتە: کە سەرم بە میژەرەو نایە پەربێی یار و کردم بە قوریانی، وتی مەحوی دەیهوێ بە
 سەلکە توورێکی پووجەل هەلێ خەلێتێ.

- ۱۲ -

خودا بیدا، له هیلکی ددها، سهیری ههیه ریکهوت
 وهنهوزم دا، نیکارم هاته خه، ئه مشه و خهوم پی کهوت^(۱)
 به له یلاوه وهره بهر قاپی ئه م له یلایه ئه ی مه جنوون
 شه هیکه سه د سه ری فرهاد و شیرینی له بهر پی کهوت^(۲)
 وتم: ئاوکی ره حمت، گه ییه رۆحم ئاگری فیرقهت
 وتی: له م دۆزه خه زه حمت که دهر پی ههر که سی تی کهوت^(۳)
 له گه ل د ل چووم و بی د ل دیمه وه، ئه م گه وه ره یار به
 له وی کهوت و به جی ما، یا له ریدا کهوت و بی جی کهوت^(۴)
 نیگاهی گرت ه غه یر و من د ل م له ت بوو، ته ماشا که ن
 خه ده نگی گرت ه کی، شه ققزنی له کو ی، زه ربی بهر کی کهوت^(۵)

- ۱۲ -

(۱) واته: ریکهوت سهیری ههیه، ئه مشه و وه نه وزیکم دا ده س به جی یاری وه ک نیکار جوانم
 هاته خهوم. خهوی ئه مشهوم پی کهوت، وه ک خهوی شه وه کانی ترم نه بوو. راسته ئه گهر خوا
 ئاره زووی لی بی له هیلک دهیدا به جووتیار، هیلک زهوی هه لده گیر ته وه له پر گه نجینه یه ک
 دیت بهر ئیره ق و گاسنه که ی. منیش وه نه وزیکم دا یارم هاته خهوم.
 (۲) واته: ئه ی مه جنوون نه له یلای تۆو نه هیچ یارکی تر له چاو یاره که ی مندا نانوتن، تۆ به
 له یلاکه ی خۆته وه وهره بۆ بهر ده رگای له یلاکه ی من و پروانه شاهیکی وایه سه د فرهاد و
 شیرین له بهر پیداکه وتوون.
 (۳) واته: داوام له یار کرد به زه ییه کی پیاما بیت ه وه فینکیه ک بدا به د ل م، ئاگری دووری بۆ
 ناردم و وتی: ئه وه ی بکه ویت ه دۆزه خی عیشه وه هه رگیز دهر باز بوونی نابی لی.
 (۴) واته: که چووم بۆ لای یار د ل م له گه ل م بوو؛ که گه پامه وه له گه ل م نه بوو. جا سه رسام و دوو
 د ل م ماوم نازانم ئاخۆ د ل م لای یار به جی ماو ری و جی شایانی خۆی ده سگیر بوو، یاخود له
 ریدا لیم که وتووه و بی ری و جی ماوه ته وه و نه لای خۆمی به نسپ بوو نه لای یار.
 (۵) نیگاه: ته ماشا، تیری چاو. خه ده نگی: تیر. شه ققز: شه قه ی بال. زه رب: لیدان.

لەسەر شانى كەسانى دى جەنازەى من، وتى: چا بوو
 ئەم ئىفتادەش لە غەم رسگارى بوو بۇ خۆى و سەر پى كەوت (۶)
 بە جىلوەى ئەو، وەكوو شەونم، فرى ھەر عەقلى و ھۆشى بوو
 كە سىيەر مەحوە لەو جىيە ھەتاوى لە حەزەيەك لى كەوت (۷)

چەك

واتە: يار تىرى چاوى بە يەككىكى ترەو نە، كەچى من لە جىيە خۇمدا پىكرام و كەوتم.
 سەبرى يار كەن چۆن كوشندەيەكە!، تىر دەگرىتەكى و شەقەى بالى لە كوئو دەى وزمە لەكى
 ھەلدەستىنى!

(۶) چا: چاك. ئىفتادە: پەك كەوتوو، يا لەبەر منالى يا لەبەر پىرى. رسگار: رستگار، رزگار.
 مەحوى لەم بەيتەدا عومقيكى فەلسەفى دەدا بە مەسەلەى ژيان و مردن و قۇناغى ژيان بە
 قۇناغى منالى ئادەمىزاد دادەنى و مەرگىش بە پىگەيشتن و سەرەتاي ژيانى راستەقىنە. دەلى:
 يار تەرەكەمى بەسەر شانى خەلكەو دە، وتى چاك بوو ئەم لى كەوتوو بە دەسەلاتەش لە
 خەم رزگار بوو و كەوتە سەر پى و ئىتر دەتوانى بۇ خۆى بروا بەرپو. بەپى ئەم مەعنايە قۇناغى
 ژيانى ئادەمىزاد لە جىھاندا شوبەيتراو بە قۇناغى قىنگەشنىنە و گاگۆلكى كردنى منال و
 ھەلگرتنى بەسەر شانى خەلكەو بە سەر قەبران كە خەلكە بە پى دەپو، شوبەيتراو بە
 سەر پى كەوتن و پى گرتن.

دەشگونجى مەعناكەى ھەروا سادە پى و مەبەست لە ئىفتادە پىرى و لەسەر پى كەوتنىش
 ئەو بەسەر شانى خەلكەو ھەلدەگىرى بۇ سەر قەبران، بەلام بەم پىيە بەيتەكە بەيتىكى
 پى تام و چىزو دوور لە ھەموو ھونەر مەندىيەكى لى دەردەچى.
 رسگار (ن): رزگار.

(۷) جىلوە: دەر كەوتن.

واتە: يار وەك خۆر وايە و عەقلى و ھۆش لە ئاست بوونى ئەودا وەك شەونم و وەك سىيەر
 وايە لەبەر خۆردا، چۆن ھەركە خۆر ھەلھات ئىتر گورج شەونم ھەموو دەپى بە ھەلم و دەچى
 بە ئاسمانداو سىيەر نامىنى لەناوا، لەگەل دەر كەوتنى ئەو شىداكەس تۇسقالى ئەقلى و ھۆشى لا
 نامىنى.

جىيە (ن): لەم رىيە. لە حەزەيەك (ن): لە مەحەيەك.

- ۱۳ -

وہ کوو روژ ئەو مەھە لەو دوورە دەرکەوت

لەمیۆہ ئەشک و ئاھی ئیمە سەرکەوت^(۱)

کە ئەو لیوو ددانەم دی، بە جاری

لە بەرچاوم ھەموو لەعل و گۆھەرکەوت^(۲)

وہنەوزیکم شەوی دا، گەییە سەرم و

وتی: ھەستە، ھەتاوت وا لەسەرکەوت^(۳)

لە کئی یارەب خەبەر پرسی بکەم من

کە ھەرکەس بۆ خەبەر چوو، بۆ خەبەرکەوت^(۴)

- ۱۳ -

ئەم پارچە شیعەرەش لە دیوانە چاپکراوە کەدا نیە، تەنھا بەیتی یەکەم و دووھەمی نەبی کە
وہک چوار خشتەکییەک نووسراونەتەوہ.

(۱) لەمیۆہ: لیترەوہ.

واتە: کە یاری وہک مانگ جوانی من لە دوورەوہ دیاری دا، فرمیسکی بەخوڕو ئاھی
بەسۆزم لیترەوہ لەبەر زۆری ئارەزووی دیدار جۆشیان سەند، وہک چۆن کە روژ بدا لە زەوی
تەر ھەلمی لی ھەلدەستینی و شەونمی پیۆہ ناھیلێ.

(۲) واتە: کە لیوی وہک لەعل سووری یار و ددانی وہک گەوھەرم دی، ئەوہندەم لا جوان
بوون وام زانی ھەرچی لەعل و گەوھەری دنیا ھەییە ھەموویم بەجاری کەوتۆتە پێش چاو؛ یا
لەبەر جوانی ئەمان ھەموویم بەجاری لەبەرچاو ییزرا.

(۳) واتە: شەوێکیان وەنەوزیکم داو تۆزێ خەوم لی کەوت، یار ھاتە سەرم و ھەلی ساندەم و
وتی: ھەستە خۆر ھاتەسەرت و ھەتاو لیی دايت. مەبەستی لە خۆر و ھەتاوہ کە خۆیەتی.

(۴) واتە: ھەرکەس کەوتە داوی عیشقی یار سەری نەھیتایە داوہ. ئیتەر خوایە دەبی من
ھەوالی یار لە کئی بیرسم!.

دلم وهك شیرى بییشهی شوعله گرتوو
 له سینهی پر له سۆزم دهرهدهر كهوت ^(۵)
 به تیر ئهمرۆ درى وا ههرچى پيش هات
 خودا پيداوه ههركهس بهر نه زهر كهوت ^(۶)
 له سههر خو چوو بهدهم گریانوه دل
 گهرهك پر بوو كه ئهم مندا له دهركهوت ^(۷)
 له رۆژئاواوه ئیمشه و بى نىقاب
 مههى من، ماهى عالم بى مهفر كهوت ^(۸)
 به خوڤایى ئهوهندهم ناله كيشا
 له سینهمدا پسا، ما، بى ئهسهر كهوت ^(۹)

- (۵) واته: سینهی پر له سۆزم وهك دارستانی ئاگر گرتوو وایه، چۆن كه دارستان ئاگرى گرت چى شیر و دورندهی تری تیا بى ههموو دهردهچن، بهوجۆره دلى منیش له سینهم دهرچوو.
- (۶) واته: ههركهس هاته پيشهوه، یار به تیری چاوی پارچه پارچهی كرد. كهواته ههركهس بهر تیری چاوی كهوت بى خوا پيداو بووه.
- (۷) واته: دلى مندا له ئهوهنده گریاو هاواری كرد بهدهم گریانوه له سههر خو چوو. گهرهكیش له تاو دهنگی گریانى ئهم مندا له پر بوو له ههراو زهنا كه كهوته ناو كۆلانهكان.
- پر (ن): كه پ.
- (۸) مهفر: جیگایهك كه ئادهمیزاد ههلى برواته ئهوى.
- واته: مانگی من كه یاره كهمه ئهمشه و له رۆژاواوه به بى پهچه دهركهوت و هات، ههركه ئه دهركهوت و هات، مانگی ئاسمان كه له رۆژه لانهوه ههلى هاتبوو، له شهرمانا رای كرد، جى نه بوو خۆى تیا بشارتهوه و نهیده زانى بۆ كۆى ههلبى.
- (۹) واته: ئهونده ههناسهی بى سوودم ههلكيشا، ههناسه له سینهمدا تاساو پرزهم لى برا، توانای ئهوهم نه ما ههناسهی تر ههلكیشم و نیشانهی ههناسهم بهدهرهوه نه ما.

برۆی ئەو شوخە ئەمپۆ تیغی کیشا
 نەجاتی دا بە رەحمەت هەرچی بەرکەوت (۱۰)
 بە پیر ئەو رۆژەو «مەحوی» ئەوەندە...
 بەسەر چوو بوو، وەکوو شەونم لە سەرکەوت (۱۱)

- ۱۴ -

بە کەس نابێ بێ من ئاشنا قەت
 غەزالە ی بەر نیە رامی وەفا قەت (۱)
 مەحالە بێتو ئەو پێ سەر سەرم نێ
 بە تاجی پادشا ناگا گەدا قەت (۲)

(۱۰) واتە: ئەمپۆ برۆی یار وەك شیر لە رووی عاشقانیدا هەلکێشرا. هەرکەس پێوە بوو بەختی
 بوو، بە رەحمەتی خوا چوو.

(۱۱) واتە: مەحوی لەجیاتنی پێ، ئەوەندە بە سەر بە پیری ئەو رۆژەو چوو کە بەر تیغی یار
 بکەوێ تیایدا، سەری نەما. وەك شەونم کە رۆژ هەلدێ بە سەر بە پیرییهو دەچی و لەناو
 دەچی.

مەحوی لەم بەیتەدا «رۆژ» ی بە «تەوری» بەکار هێناوە و دوو مەعنای لێ وێستووە.

- ۱۴ -

(۱) قەت: قەت، هەرگیز.

واتە: یارەکی من هەرگیز نابێ بە هاودەمی کەس، چونکە وەك ئاسکی بیابان وایە و
 ئاسکی بیابانیش دەستەمۆی وەفا نابێ و بۆکەس ناگیرێ.

(۲) بێتو: روو بدا، چونکە ئەگەر «بێتو» بواوە کە لە ریشەی «هاتن» بێ، زەمیری «ئەو»
 دەکەوتە پێشی؛ ئەک وەك ئیستاکە کەوتووەتە دوا.

مەبەستی لەوێهە پێی یار وەك تاجی شای و سەری خۆشی سەری گەدایە و مەحالیشە
 تاجی شای بێتو سەر سەری گەدا.

وتم: چ بکهم له بۆ وهسلت؟ وتی: کهس
به کهس نه یوتووہ عیلمی کیمیا قهت^(۳)

چ ئیستیغنا، چ وهحشی تهبعی ییکه
نه پرسى تۆ ههوالی ئاشنا قهت؟^(۴)

له یادت دهرنهچم بهس، پهس هه وهسته
له دهرحه قما مه که غه یری جه فا قهت^(۵)

هه موو بیسمیلیه، هه ر من نیمه بیسمیل
نه بوو کارى بکا هه ر بۆ خودا، قهت^(۶)

هه موو فهخری که داغ و دهرده عاشق
مه بهن، ریسواییه، ناوی دهوا قهت^(۷)

(۳) واته: به من گه یشتن وهك فیروونی «کیمیا» وایه و که سیش کیمیا فیرو کهس ناکا. جاران
وا مه شهوور بوو. کیمیا زان ئاسن ده کا به زپرو جیوه به زیو... بۆیهش ده یانوت: فلانه کار
کیمیا ناگاتی، واته ئه وهنده به بهر هه مه.

(۴) ئیستیغنا: موحتاج نه بوون به خه لك. وهحشی تهبعی: کتوبیه تی و ده سه مو نه بوون.
(۵) پهس: ئیتر.

واته: ئاره زووی خۆته، هه رچیم لى ده که ی ییکه، هه ز ده که ی هه میشه هه ر ئازارم بده. من
ته نها ئه وهنده مه به سه که له یادت دهر نهچم، ئیتر با بۆ ئازار دانیش بمخه یته وه یادى خۆت.
(۶) بیسمیل: ناوی خوا هیتان له کاتی سه ربړینی قوربانیدا. له عه ره بیدا «بَسْمَلَة». واته: وتی:
«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».

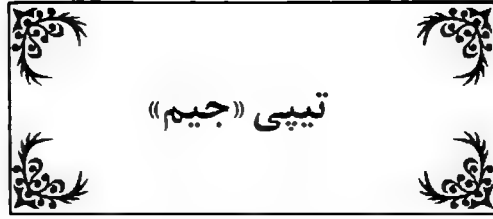
واته: هه موو دلداران بیسمیل لایان لى کراوو یاره کانیا ن سه ربیان برین و به مواردی خۆیانیا ن
گه یاندن، من نه بى یارىك شك ناهم سه رم بېړى و که سیك نیه بۆ خوا کارىکى وام له گه ل بکا.
(۷) فهخر: شانازى.

واته: هه موو شانازییه کی عاشق داخ و دهرده که یه تی. که واته خه لکینه، شووره یی و
ریسواییه ناوی دهرمانی لا بهتین و ئه و مایه ی شان و شکۆیه ی لى بستین.

وتم: بئی باکه بو خوون‌پیزی، ئەبرۆت
 وتی: تیغ ئەز پرش ناکا حەیا قەت^(۸)
 وتی: «مه‌حوی» هەناسە ی ئاگرینه
 بە دەم من نازکم، ناوم نەبا قەت^(۹)

---

(۸) ئەز «از»: لە. وشە یەکی فارسییە. پرش: پرشت، برین.
 واتە: بە یارم و ت برۆت سێ ناکاتەوێ لە خوێن رشتن. ئەویش لە وەلامدا وتی: برۆم تیغە و
 تیغیش شەرمی لێ نایێ لە پرشت...
 خوون‌پیزی (ن): خوێن ریزی.
 (۹) واتە: یار وتی: هەناسە ی مه‌حوی گەرمە و منیش ناسکم. دەسا با ناوم نەهێتی بە دەمیدا
 نەوێک بسووتیم.

تیپی «جیم»

- ۱ -

بۆ پاره حەیفە خوۆ دەکەیه پوولی ناپەرەواج
 بۆ پاروئیکی نان ئەسەفە روو دەکەیه به ساج^(۱)
 ریی دا له قاپیا بمرم، پیئشی سەر سەرم
 نا، واگەدا دەبی به خوداوهندی تەخت و تاج^(۲)
 بۆ زەبتي مولکی دل بەسە لەو لیوہ یەك قسە
 شاھم، به سەوقی لەشکری غەمزە چ ئیختیاج^(۳)
 با بیئە سەیری گەردن و سینە نیگاری من
 نەیدیوہ هەرکەسی بتی زیوو سەنەم لە عاج^(۴)

- ۱ -

(۱) مه حوی ئەم بەیتەدا وەستاییەکی تەواوی دەرپرپوہ، کە دايناوہ ئەوہی بەدواي پاره‌دا
 بگەرێ دەبی به پاره‌یەکی بی‌پەرەواج و ئەوہی هەر هەولێ نانی بی شەرمەزار دەبی و رووی
 لەناو کۆمەلدا وەك ساج رەش دەبی.
 (۲) خوداوه‌ند: خاوەن.
 مەبەستی ئەوہیە پاشایەتی راستەقینە بەوہ دەبی بنیادەم لەبەر دەرگای دۆستدا بمرئ و
 دۆست پی بەسەر سەریدا بنی، واتە: بەختیاری بە‌پراست ئەوہیە بنیادەم لەپیناوی خواستی
 پیروزی خویدا هەموو کۆلۆی و کۆپرەوہرییەکی بیئە ری. یاخود واتە: بەردەرگای مائی یار
 تەختی پادشاییە و پیئشی تاجی سەرە.
 دەبی (ن): دەکەم.
 (۳) واتە: ئازیز تۆ شاھ و فەرمانرەوای دلی منی. ولاتی دل به تەنها و تەبەك لەو دوو لیوتەوہ
 سەرت بۆ دادەنەوتنی و پیوست ناکا بۆ ئەم مەبەستە لەشکری ئیشارە ی چاوانت بخەیتە ری.
 مەبەستی مه حوی ئەوہیە ئەوہ بگەییەنی کەوا لە جیہانی دل و دلداریدا ئیشارەتیککی چاو لە
 ھەزار قسە کاریگەرترە.
 (۴) عاج: ئیسقانی فیل.
 مەبەستی مه حوی ئەوہیە بلێ: گەردنی یار وەك گەردنی پەیکەری لە زیو دروست کراو و
 تەختی سینە ی وەك تەختی سینە ی پەیکەری لە ئیسقانی فیل تاشراو وایە.

کهی دل ده سینری له بتی سهندبیتی ئەو
 لیوی له میسر و زولفی له چینی خه راج و باج^(۵)
 کی قه دری شیعی ئیمه ده زانی، بهری ده کا
 هه ر ساحیه له بهرکه ری کالای بی ره و اج^(۶)
 «مه حوی» عه بهس به دیدهبی بیمار مائله
 ناگیری ئاشنایی له گه ل مهستی نامیزاج^(۷)

(۵) واته: چون ده توانین دلی یاری بستین بۆ خۆمان که نه وهنده شوخ و نازار بی، لیوی له شیرینیدا خه راجی له میسر سهندبی که به ناوبانگه به شه کر و نه بات هینانه به رههم و زولفی له بۆن خوشیدا باجی له چین سهندبی که ده نگوباسی موشکی بۆن خوشی خه تاو خوته نی دنیای گرتووه ته وه. یاخود چون ده توانین دلمان له یاریکی وا بستینه وه.
 کهی (ن): قهت.

(۶) واته: کهس قه دری شیعی ئیمه نازانی، ئە گه ر قه دریان بزانیانه له بهریان ده کرد و ده ماو ده م ده یانگێراپه وه. بۆیه هه ر له دلی خۆماندا ده مینیتته وه، چونکه کالای بی ره و اج کهس نیکرێ و ده بی هه ر خاوه نه کهی خۆی بیپۆشی و له بهری بکا.
 ئەم به یته ی مه حوی گله ییبه کی به سۆزه له کۆمه لیک پاشکه وتوو که «گۆران» واته نی قه دری هونه رمه ند لای «وه کوو عه کسی قه مهر وایه له ناو ئاوێکی لیخندا».
 له م به یته دا ورده کارییه کی ناسک هیه له به کارهینانی «له بهرکردن» دا بۆ دوو مه عنای جیا جیا.
 (۷) عه بهس: بیهووده.

واته: مه حوی له خۆراپی به ته مای ئاشنایه تی گرتنه له گه ل چاوی بیمار و مهستی یار. کی دیره بنیاده م دۆستایه تی له گه ل مه ستیکی نه خۆشدا بگرێ؟ مهستی نه خۆش کهی ئاگا و توانای دوستایه تی گرتنی هیه!

تیپی «چیم»

-۱-

تۆنەبىن، نوورى ئەم چاوانە بۆچ!
 بۆنيسارى تۆنەبى، ئەم جانە بۆچ!^(۱)
 جىلوەى ئەو حوسنە نىە گەر کارگەر
 بۆجەمادىش، ئاينە حەيرانە بۆچ!^(۲)
 دل لە سىنەم ھىجرەتى کرد و وتى:
 بوونە، عومرى فەرشى ئاتەشخانە بۆچ!^(۳)
 چۆلى دى سىنەم لە دل، بۆ سووتنى
 ئەمرى دا، شىرى نەبى ئەم لائە بۆچ!^(۴)

-۱-

(۱) نيسار: بەقوربان کردن. جان: گيان.
 واتە: چاوم ئەگەر تۆنەبىنى، کوپىر بى چاکترە. گيانىشم ئەگەر بەقوربانى تۆنەبى دەرچى
 چاکترە.
 (۲) جىلوە: دەرکەوتن. جەماد: ئەوەى نەش و نوما ناکا. ئاينە: ئاوتنە. حەيران: سەرسام؛
 مەبەست لە شىتە.
 واتە: ئەگەر دايارى دانى جوانى يار کار لە جەماداتىشدا ناکا، بۆچى ئاوتنە کە يەکیکە لە
 جەمادات شىت بوو. مەبەستى ئەوەىە بللى ئەو ئاوتنەى شىتو ئەشپۆتن، بۆیەى ئەشپۆتن
 چونکە يار سەیرى خۆى تىدا کردوون و ئەوانىش کە جوانى يارىان لەخۆياندا دیوہ شىت
 بوون.
 (۳) ئاتەشخانە: مالى ئاگر، تەنوور.
 واتە: سىنەم لەبەر ھەناسەى گەرم و بەسۆزم وەك تەنوورى گەرمى لى ھاتووہ. بۆیە دل
 خۆى پى رانەگىراو دەرچوو. وتى: بۆچى من بەدرتزاىى عومرم بىم بە فەرشى راخراوى ناو
 تەنوور و ھەمىشە ھەر بسووتىم، يا بۆ وەك رايەخ لەناو ئاتەشگادا بکەوم، خۆ من ئاگرپەرست
 نىم، راکەم چاترە.
 (۴) واتە: کە دل لە سىنەم بارى کرد و يار سىنەمى بە چۆلى دى، فەرمانى دا ئاگرى تى بەردەن
 و وتى: ئەم لائەىە بۆچى بىمىنى مادەم شىرەکەى تيا نەماوہ و لان بەبى شىر بەکەلکى چى دى.

خوئىنى جەرگە وكونجى عوزلەت بەسمە بەش

بەر مەنەت بوونى مەي و مەيخانە بۆچ!^(۵)

سائىلى ئەو بەردەرەم، وتم و تى:

تۆگەداي، ئەم نەخوۋەتى شاھانە بۆچ!^(۶)

ھەر بە تىرى غەمزە كوشتن، نەك بە شىر

حەيفە، خوون ئالوودە ئەو دامانە، بۆچ!^(۷)

زاھىد ئەو زولفەي لەسەر روو دى، تى:

كوفرى وا روو پۆشى ئەم ئىمانە بۆچ!^(۸)

(۵) بەرمەنەت بوون: مەنەت ھەلگرتن.

واتە: لەجىياتى ئەو ەي كونجى مەيخانە بگرم، كونجىكى چۆلى تر دەگرم بۆ خۆم ولە ھەموو كەس دوور دەكە مەو ەو، لەجىياتى خواردنەو ەي مەيش خوئىنى سوورى جگەرى خۆم دەخۆ مەو ەو مەنەتى ھىچ مەيگىرو ھىچ مەيخانە چىيەك ھەلناگرم.

(۶) سائىل: دەرۆزە كەر. بەردەر: بەردەرگا. نەخوۋەت: فیز و خۆلى بايى بوون.

واتە: سۆلگەرى بەردەرگاى يار پاىەيەكى ئەو ەندە بلىندە مەگەر بۆ پادشاھان دەست بدا. بۆيە ھەركەسى ئىدديعاى ئەو ەبكا كە سۆلگەرى بەردەرگاى يارە، فیز و شان و شكۆى پادشاىەتى بۆ خۆى ئىدديعا كروو ە، ئەو ەش بۆ ھەمولات و گەدايەك ئالوئ.

(۷) خوون ئالوودە: خوئناوى.

واتە: كوشتنى راستەقىنە كە داوئنى پىن لە خوئنەو ەبتلى، كوشتنە بە تىرى چاو. بۆيە حەيفە يار بە تىرى چاو ئىشارەتى نازدارانەى، دلداران بكوژئ و داوئنى خۆى بە خوئىيان رەنگ بكا، باشتەر ئەو ەيە بە شىر بيانكوژئ كە ھىچ نىشانەيەكى كوشتنە كە دەرناكەوئ.

ئەم بەيتە، بەم مەعنايە زىادەرەويەكى ورد و ناسكى تىدا پەيدا دەبى.

(۸) مەبەستى لە شوبھاندنى رووى يارە بە ئىمان لە رۆشنىداو زولفى بە كوفرى لە تارىكى و رەشىدا، كە زولفىشى دئ بەسەر روويدا.

هەر به چه سرهت، نهك به زهر بهت، كوشتمی
 دا نه لێن ئەم قەتلی بێ تاوانه بۆچ!^(۹)
 تاقه خانیکه له سه ر ریی ئاخیرهت
 زادی ری هه لئاگری له م خانه بۆچ!^(۱۰)
 «مه حوی» بازیککی تۆ، قودس ئاشیان
 بوونه بوومی شوومی ئەم وێرانه بۆچ!^(۱۱)

- ۲ -

ئەم عەسره، عەسر و وەقته له بۆ فاجیری له هیچ
 دینی نهكا و یقایه، چه یا نه یگری له هیچ^(۱)

(۹) چه سرهت: داخ. زهر بهت: لێدان به تیر و شیر.

(۱۰) زاد: تویشوو.

جاران که هاتوو چوو له تیوان شاراندا به و لاخ بوو، له هەر مه نزلێکدا خانیک هه بوو
 کاروانی باریان تیدا ده خست و تیدا ده چه سانه وه و تویشوو قۆناغیککی تری رییان له نان و
 ئاو تیدا هه لده گرت بۆ ئه وهی له رێدا په کیان نه که وئ... مه حویش هاتوو هه ژبانی شوبه اندوو به
 سه فەرێک و دوایی هاتنی سه فەر که ی داناوه به مه رگ و مه به سستی بۆ روشتنی داناوه به و دنیا.
 ده لێ: ئاده میزاد ریبواره و دوا مه نزلێ له و دنیا به و ئەم دنیا به وهك خانیک وایه له رینگاید که
 سه ره تاکه ی له هاتنه دنیا وه ده سستی پێ کردوو. چه یفه ئاده میزاد بۆ ئه وهی به ساغی و ره چه تی
 بگاته جی، له م سه فەر درێزه یدا تویشوو هه لنه گری که بریتیه له کرده وهی چاکه له ژبانیدا.
 (۱۱) قودس ئاشیان: ئەو بالداره ی هیلا نه ی به شوێنیککی به رز و پیرۆزه وه بێ. بووم: بایه قوش.
 واته: مه حوی! تۆ بازیککی هیلا نه یه کی پیرۆزت هیه که جیهانی مه ردانی خوایه، سوودی
 چیه بێ به بایه قوشی نه گبه تی خانه وێرانی دنیا و کرده وهی چاکت نه بێ.
 بوونه (ن): بوویه.

- ۲ -

(۱) فاجیر: خرابکار، ئه وهی خه ریککی فیسق و فوجوور بێ. و یقایه: پاراستن.

دنیا به کامی هیچ که سانه هه میسه دهم
 هیچ ئەلبه ته به هیچ ده می ناپری له هیچ (۲)
 دنیا که هیچه، جومله ده زانن، که چی چ که س
 مهردانه بو خودا نیه دهس هه لگري له هیچ (۳)
 تا سهر نه بوته گو، ده له دنیا ده تو شه قی
 هه ر ئەم شه قه به کاره که واه لدری له هیچ (۴)
 ماچی ده می له که لکه له ما بو، چ خوشی وت:
 قرم، ئەی ئەسیری واهیمه، خوش ناکری له هیچ (۵)

واته: ئەم چهرخه چهرخى ئەو خراب کارانه یه که دینی خویان له هیچ خراپه یه ک ناپارێزن و
 شهرم له هیچ کرده ویه کی به د نایانگیرێته وه.
 (۲) کام: ئاره زوو. هیچ که سان: ئەو که سانه ی که هیچ و پووجن. هه میسه دهم: هه مووکاتی.
 واته: دنیا هه میسه به ئاره زووی ئەو که سانه یه که هیچ و پووجن. ئەمه ش شتیکی به جییه،
 چونکه هه میسه شتی هیچ و پووج بۆ که سانی هیچ و پووجه.
 (۳) واته: هه مووکه س ده زانی دنیا هیچ و پووجه، که چی که سیش نیه مهردانه بۆ خوا دهست
 له شتی هه لگري له م دنیا هیچ و پووجه دا.
 (۴) گو: توپیکی دارینه له یاریه کی تایبه تیدا به گوچانیك لیی ده دهن. ده «ی یه که م»: ده سا. ده
 «ی دوو هه م»: بده.
 واته: تا نه مردوویت و سهرت نه بوو ته گو و نه که وتوو ته بهر شه قی ئەجهل، زوو که تو
 جینی ئەو دنیای خۆت خۆش که و شه قی له دنیا بده. هه ر ئەو شه قه هه یه که لکیکی لی
 وه ربگیرئ.
 (۵) که لکه له: خه یال. قرم: مرق، مرخ.
 واته: به ته مای ماچیکی ده می یار بووم. وتی: هه ی دواى خه یال که وتوو! من ده مم کوا تا تو
 ماچی که ی؟ مرخ چۆن له شتی نه بوو خوش ده کری!

دهم نادیار و نازی قسه‌ی پر به دهشت و شار
 دنیا‌یه‌ك ئاوی زینده‌گی و ده‌رخری له هیچ^(۶)
 مه‌جنونه: شاه‌ی عیشق و بیابانی باره‌گا
 ئاهی، ده‌کا هه‌میشه به پا چادری له هیچ^(۷)
 دیق‌هت که، غه‌یری روشته‌یی جان و میانی یار
 روشتم نه‌دیوه «مه‌حوی» ئه‌من، بادری له هیچ^(۸)
 چاوی که‌وی که بهم غه‌زه‌لهم دور شناسی شیعر
 کئ بئ ده‌لئ ئه‌مه‌نده گوهر وه‌رگری له هیچ^(۹)

(۶) واته: یار ده‌می دیار نه‌یه، که‌چی نازی قسه‌ی دنیا‌ی پر کردووه. به‌پاستی سه‌یره پری
 ده‌ریا‌یه‌ك ئاوی ژبان له هیچ ده‌رچی. مه‌به‌ستی له ئاوی ژبان قسه‌کانیه‌تی.

(۷) واته: شیتی عیشقی دول‌هر وه‌کوو پادشا وایه و ئه‌و بیابانه‌ش که پیا‌دا ده‌سوور‌ته‌وه
 باره‌گا که‌یه‌تی. هه‌رکا‌تیکیش بیه‌وی به‌هه‌ناسه‌یه‌کی سارد چادری له هیچ به‌ریا ده‌کا. مه‌به‌ستی
 ئه‌وه‌یه رووی ئاسمان ده‌گری و ده‌یکا به‌سی‌هر بۆ خۆی.

بیابانی (ن): بیابانه.

(۸) روشته: بادراو. میان: ناوقه‌د.

واته: گیانی من له‌تاو ده‌ردی عیشق وه‌ك نه‌بوو وایه. ناوقه‌دی یاریش له‌به‌ر باریکی
 هه‌روه‌کوو نه‌بوو وایه. گیانی منیش له‌ ناوقه‌دی یار ئالاوه و گره‌ویده‌ی بووه. من غه‌یری ئه‌و
 دوو شته نه‌بووه هیچ شتی‌کم نه‌دیوه نه‌بن و له‌یه‌کیش ئالابن.

(۹) واته: من له‌تاو ده‌ردی عیشق وه‌ك هیچم لئ هاتووه، که‌چی شیعی و ورد و ناسک و
 جوانیش ده‌لیم. دورناسی شیعر که‌چاوی به‌م شیعرانه‌م بکه‌وی سه‌ری سپ ده‌مینئ و ده‌لئ کئ
 بئ ئه‌مه‌نده گه‌وه‌هر له‌هیچ وه‌رگری.

ئه‌مه‌نده (ن): ئه‌وه‌نده.

تیپی «حی»

-۱-

ساقی، ئەی مایەى تەزەب لەب، پەرچەمت رەیحانی رووح
 نیم خەندى که لە غونچە، دەرخی سەرچاوەى سەبووح^(۱)
 پرسشی کا حالى زارى ئیمە، زارى کردەو
 لەو ددانانە کە دەرەوشایەو نەجمی فوتووح^(۲)
 لیوی دەرخیست و بە ناسیح لیو لەرزەى خست ئەگەر
 بى تەبەسسوم کا دەبیتە ئافەتى تەوبەى نەسووح^(۳)

-۱-

(۱) نیم خەند: نیمچە پێکەنین، زەرەخەنە. سەبووح: مەى.
 واتە: ئەى ئەو یارەى کە لیو جوولاندن و گەفت و گۆو پێکەنینت مایەى خووشی و شادمانی
 دلانە و زولفت لە بۆن خویشیدا وەك ریحان وایە بۆ گیان، خونچەى لیوت بە نیمچە زەرەخەنەىەك
 بپشکوینە با ناوی دەمت دەرکەوئى کە سەرچاوەى تەپایی وەك مەى سەرخۆشکەرى
 دلدارانە، یاخود قسەىەك بکە... تاد.
 (۲) زارى «ئى یەكەم»: ناپەرەخت. زار «ئى دوو هەم»: دەم. نەجمی فوتووح: ئەستێرەى بەخت.
 واتە: دەمى کردەو و ىستى پرسىارێك لە حالى ناپەرەختى ئیمە بکا. بەو دەم کردنەو یەى،
 ئەستێرەى بەخت لە ددانە درەوشاوەکانى دەرکەوت. یان: بەو دەم کردنەو یەى ئەو ددانانەى
 دەرخیست کە ئەستێرەى بەختیان لى دەرەوشایەو.
 لە نیتوان هەردوو «زار» دا جیناسى تەواو هەیه.
 نیوہى یەكەمى ئەم بەیتە لە نوسخەىە کدا بەم جۆرەیه:
 حالى زارى ئیمە پرسینی بوو زارى کردەو
 لە نوسخەىە کى کەشدا بەم جۆرەیه:
 حالى زارى ئیمە پرسین بۆ بە زارى کردەو
 (۳) تەوبەى نەسووح: ئەو پەشیمان بوونەو یەیه لە گوناھکە ئیتەر هەرگیز نەشکینرى.
 واتە: یار هەر بە دەرکەوتنى لیوی، لیو لەرزەى بەوانە خست کە ئامۆژگارى خەلك دەکەن
 شوین پەپرەوى دلدارى نەکەون. خو ئەگەر بێتو زەرەخەنەىەك لە روویاندا بکات، دەبى بە
 ئافەتى تەوبەى نەسووح و تۆبەکیان پى دەشکینى و بە تەواوى لە دین دەریان دەکا.

بئی منهت رزقیکه غهم، بمرم له برسان، ئه و ده خۆم
ته فره ناخۆم و ته له ب ناکهم له دنیا قووتی رووح^(۴)
«الْحَذَرُ» «مه حوی» له نه وحه ی بئی گوناها «الْحَذَرُ»
ئاوی چاوی بوو جیهانی دا به قهر توفانی نوح^(۵)

- ۲ -

که تیغت دل ده کا دوو قهه، ده دا ته بشیری «قَدْ أَفْلَحَ»
ده نووسیتن له سه فحه ی سینه ته فسیری «أَلَمْ تَشْرَحْ»^(۱)

(۴) واته: خهم رۆزیه کی بئی منه ته، به زۆری لای خۆم هه یه. ئه گهر له برسانیشدا مردووم
هه ره و ده خۆم و داوای قووتی گیان له دنیا ناکهم.

نیوه ی یه که می ئهم به یته له نوسخه یه کدا به م جزیره یه:

غهم زه خیره ی خۆمه، زوو بمرم له برسان، ئه و ده خۆم

(۵) نه وحه: گریان و ناله.

واته: هاوار و کپووزانه وه ی سته م لئی کراوانی بئی گوناها، ئه نجام بۆ سته مکاران خراب
ده بئی، بۆیه پپووسته خۆبانی لئی بیاریزن، کافره کانی سه رده می نوو حیش گوئیان به هاوار و
«نه وحه» ی نه داو به زه یی یان به کپووزانه وه و گریانیا نه هات، تا ئه وه بوو فرمیسی چاوی بوو
به هزی ئه و توفانه گه وره یه که خوا هه لئێ ساند و غه زه بی له سته مکاران بئی گرت...

مه حوی و یستویه له م به یته دا جیناسیکی له فزی و ته ناسویکی مه عنه وی له نیوان
«نه وحه» و «نوح» دا دروست بکا.

- ۲ -

(۱) واته: که تیغی برۆت له کاتی ته ماشا کردنمدا دل له ت ده کا، موژده ی رزگار بوونم ده داتی.
ئه و خه ته ی که به سه ر سینگمیا ده هینئ، مه عنای ئایه تی: «أَلَمْ تَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ» م بۆ لیک
ده داته وه که واته: ئایا سینگمان له ت نه کردی؟

ته فسیر که ره وه کانی قورئان له مه عنای ئهم ئایه ته دا دوو رای جیا یان هه یه، یه کیکیان
ئه وه یه: گوایه پیغه مبه ر (دخ) له منالیدا به فره مانی خوا سینگێ له غه بیه وه له ت کراوه و

ئه‌گەر ئه‌و شو‌خه‌ ساقی به‌زمه‌، با‌قل قازی و موف‌تیش
 ده‌بی بینه‌ قه‌ده‌ح وه‌رگر له‌گه‌ل فه‌توی «وَلَا يَقْدَحُ»^(۲)
 ئه‌سیرت وه‌قتی کوشتن شاده‌مه‌رگن، ناگه‌نه‌ کوشتن
 له‌ خو‌شی خو‌شیا رو‌حی فریوه‌ تا چووه‌ مه‌زبه‌ح^(۳)
 ره‌قیب ئه‌و دامه‌نه‌ی دی سه‌وزه‌، وه‌ك گاه‌ لرفی بو‌ هیئا
 نه‌بوو حا‌لی له‌ له‌فری عه‌یه‌ عه‌یه‌، تا وتم: وه‌ح وه‌ح^(۴)

پارچه‌یه‌کی ره‌شی لی‌ ده‌ره‌یتره‌وه‌ و ئه‌م ئایه‌ته‌ ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی. ئه‌وی‌که‌شیان ئه‌وه‌یه‌: که‌ سینگ
 له‌ت‌کردن کینه‌یه‌ له‌ رینگا بو‌ روون‌کردنه‌وه‌ و شاره‌زا‌کردن له‌ رینگای راست. مه‌حویش،
 مه‌به‌سته‌که‌ی خو‌ی له‌م مه‌عنایه‌ وه‌رگر‌تووه‌.

هه‌روه‌ك «أَلَمْ نَشْرَحْ» ئیشاره‌ته‌ بو‌ ئایه‌تی: «أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ» که‌ با‌سمان لی‌ کرد،
 «قَدْ أَفْلَحَ» یش ئیشاره‌ته‌ بو‌ ئایه‌تی: «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ...» تاد له‌و وه‌رگیره‌وه‌، به‌لام لی‌ره‌دا
 به‌یوه‌ندییه‌کی ئه‌وتۆ له‌ نی‌وان‌بابه‌ته‌که‌ و ئایه‌ته‌ لی‌ وه‌رگیره‌وه‌که‌دا نیه‌.

ده‌دا (ن): ده‌كا. ده‌نووسیتن (ن): ده‌نووسی خه‌ت.

(۲) واته‌: ماده‌م یار ده‌وری مه‌ی‌گپ‌ر بی‌نی، دیاره‌ مه‌ی‌حه‌ل‌ل ده‌بی و با‌قل قازی و موف‌تیش که‌
 فتوای شه‌رعیان له‌ ده‌ستدایه‌ ده‌بی‌ پیا‌له‌ی مه‌ی‌ له‌ ده‌ستی وه‌ر‌بگرن و فتوای «وَلَا يَقْدَحُ» یش
 بده‌ن، واته‌: مه‌ی‌ خو‌اردنه‌وه‌ زیانی نیه‌.

(۳) شاده‌مه‌رگ: ئه‌وه‌ی له‌ خو‌شیاندا بگاته‌ راده‌ی مردن. مه‌زبه‌ح: جینگای سه‌ر‌بر‌ین.
 واته‌: دینه‌کانت که‌ فه‌رمانی کوشتن‌یان ده‌ده‌ی یا که‌ ده‌یان‌به‌ی بیان‌کوژی، به‌رله‌وه‌ی بگه‌نه
 به‌رده‌ستی جه‌للاد، له‌ خو‌شیاندا شاده‌مه‌رگ ده‌بن و گیانیان ده‌رده‌چی، یا به‌رله‌وه‌ی گیانیان به‌
 هۆی سه‌ر‌بر‌ینه‌وه‌ بگاته‌ قور‌قور‌اگه‌یان، له‌ خو‌شیاندا ده‌فری و له‌ له‌شیان ده‌چیته‌ ده‌روه‌.

ئهم به‌یته‌ و به‌یتی پێشوو له‌ نو‌سخه‌یه‌کدا له‌ جینگای یه‌کت‌ردان.

(۴) دامه‌ن: داوێن. لرف: شال‌او، هه‌له‌یه‌.

واته‌: به‌دکار که‌ داوێنی سه‌وزی یاری دی، وه‌ك گاه‌ شال‌اوی بو‌ هیئا. هه‌رچه‌ند پیم‌گوت
 شو‌وره‌یییه‌ وامه‌که‌، تی‌نگه‌یشت. ناچار بووم به‌و زمانه‌ له‌گه‌لی دوام که‌ لی‌ حا‌لی ده‌بی و
 «وه‌حه‌م» لی‌ کرد!

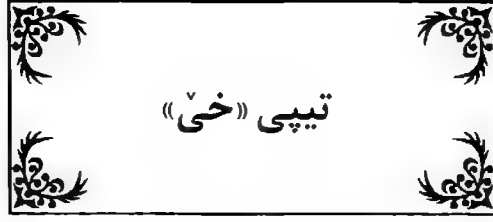
بسووه ههم قافیە لیوت زوبانم، ئیتتیفاقاته
 ده بی عاجز نه بی، وا هاتووه، نه و نه مله ح، نه م نه فسه ح^(۵)
 به خه نده ی له ب ده داتن موژده «لَا تَحْزَنْ» به مه حزوونان
 ده می تیغی بروی ئیفشا ده کا ته هیدی «لَا تَفْرَحْ»^(۶)
 دلی «مه حوی» له سینه ی ته نگیا هه ر ما به دل ته نگي
 به جاهی مووسه وی بو مه ش وه کوو بو نه و بوو «رَبِّ اشْرَحْ»^(۷)

(۵) واته: وا ریکه وتوو زوبانی من نه فسه حه و لیوی تو نه مله حه و له مه وه هه ردوو بوون به
 هاوسه نگ و قافیە ی یه ک. بۆیه نابێ زویر بی که زوبانی من هه می شه به ته مای لسته نه وه ی لیوی
 تۆیه.

(۶) ئیفشا: ده رخستن. ته هیدی: هه ره شه.

واته: له لایه که وه به زه رده خه نه ی لیو موژده ده دا به دلداره خه فه تباره کانی که وا خه م
 نه خۆن و بییان ده لی که وا سه ره نجام هه ر پیتی ده گهن. که چی له ولا شه وه به ده می تیغی بروی
 هه ره شه یان لی ده کاو ده لی دلی خوۆتان به وه خوۆش مه که ن که پیم بگهن، پیم ناگهن.
 (۷) مه ش: ئیمه یش. مووسه وی: هه زره تی مووسا.

واته: دلی مه حوی به خه فه تباری له سینه یدا ماوه ته وه، خوایه بو خاتری هه زره تی مووسا
 که دوعای «رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي» [واته: خوایه سینه م بکه ره وه و تیم گه یه نه] ت له و گیرا کرد،
 هه مان دوعا له ئیمه ش گیرا که و سینگمان بکه ره وه با دلمان ده رچی و له م به ندیخانه ته نگ و
 تاریکه رزگاری بین.

تیپی «خی»

-۱-

به سورمه بۆيه دولبه ر خه نجه رى موژگانى دا په رداخ
دلى هه لئاگرى ببى له كوشته دهنگى ئوف و ئاخ^(۱)

به تيرى كوشتى، هه لياوه سيم، سووتاندى، روى
دوعا بۆ حيفزى كه ن، كى ديويه جانانه واگوستاخ^(۲)

گول و لاله كى كه ژوكو، كووه كه ن دينته وه فكرم
كه خوونى ناحه قى ئه و مه وچ ئه دا ئىسته ش له كيو و شاخ^(۳)

له به ر قاپى خه راباتا، كه ياره ب دايمه ئاوا بى
مه گه ر خاكى به سه ردا كه م، بكه م گاهى ده ماغى چاخ^(۴)

-۱-

(۱) مه شه و ره ئه وهى كلهى ده رخوا ر د بدرى دهنگى ده كه وى. جا له سه ر ئه مه مه حوى ده لى:
بۆيه بار خه نجه رى برژانگه كانى خوى ره شتووه، تا هه ركه سى پى بريندار كرد دهنگى
بكه وى و دهنگى ده رنه يه ت، چونكه تا قه تى ئه وهى نيه گوئى له دهنگى گريان و ناله و هاوارى
كوژراوانى ده ستى خوى بى.

(۲) گوستاخ: نه ترس و بى په روا.
واته: يارى ئه مه كارى بى ده بى دوعاى ئه وهى بۆ بكرى خوا له چاوى به د بى پارىزى،
ئه گينا تووش ده بى.

له نوسخه يه كدا له جياتى «هه لياوه سيم» «هه م خستى» يه. له چه ند نوسخه يه كيشدا به م
جوړه يه: «خستى هه م كوشتى».

(۳) كووه كه ن: فه رهادى دلدارى شيرين.
واته: كه گول و لالهى شاخه كان ده بينم، فه رهادم ده كه و ته وه ياد كه خوئنى خوى به كيو
بيستوونه وه رشت و ئىستاش هه رچى گوئىكى سوور ده روئى له خوئنى ئه وه.

خوونى (ن): خوئنى.

(۴) خه رابات: مه يخانه. گاهى: جار و بار. چاخ: قه له و.

تیپی «دال»

-۱-

دلی سووتا به حالی زاری تیفلی دلم و چاری کرد
 سهري زولفی له دهم نا، زه هری ماری پر به زاری کرد^(۱)
 به سه ر روخساری زهردا جوگه له ی کیشاوه ئەشکی سوور
 به یادی سهروی بالایهك ئەوهندهم شین و زاری کرد^(۲)
 هوجوومی «هیندوو» ی خهت سه ر «فه رهنگستان» ی روخساری
 به حه شری بوو، وه کوو ئەو حه شره «میقادۆ» به «چار» ی کرد^(۳)

-۱-

(۱) واته: یار، لای خۆی به زه یی به دله ی کۆرپه ی گرینۆ کمدا هاته وه و ژیری کرده وه، هات
 سهري زولفی له جیاتی گزی مه مک نایه ده می و له جیاتی شیر زاری خو شه وستی تی
 دادۆشی. له و کاته وه تا ئیستا دلم به دهم ده رده وه ده تلێته وه.
 (۲) واته: ئەوهنده بۆ بالای وهك سه رو به رزی یار گریاوم، فرمیسکی خو ئین به سه ر
 روخساری زهردی خه فه تباریمدا جوگه له ی دروست کردوه.
 (۳) میقادۆ: میکادۆ، له قه بی ئەمه راتوره کانی ژاپۆنیانه. چار: قه یسه ری رووس.
 واته: زولفی وهك هیندی ره شی یار به چه شنی هیرشی هینا بۆ سه ر رووی وهك
 فه رهنگستان سپی و سووری، کاریکی پی کرد وهك ئەو کاره ی له شکری ژاپۆنیا به له شکری
 رووسی کرد.
 نیوه ی یه که می ئەم به یته ئیشاره ته بۆ یه کی له راپه رینه کانی هیند له رووی ئیمپریالیزمی
 به ریتانیدا که چه ند سه د سال ئەو ولاته ی داگیر کردبوو. نیوه ی دووه میشی ئیشاره ته بۆ
 به زینی له شکری رووس له به رابه ر له شکری ژاپۆنیدا له شه ری سالی ۱۹۰۵ داو نیشانه ی
 ئەوه یه ئەو به زینه ده نگیککی زۆری له ناوگه لانی رۆژه لاند داوه ته وه، چونکه یه که مجار بووه
 رۆژه لاتنی دواکه وتوو به سه ر رۆژاوا ی به هیز و پیشکه وتوودا زāl بیی.
 شوبه اندنی رووی یار به فه رهنگستان له وه وه یه که رووی یار سپی و سووره وهك رووی
 خه لکی فه رهنگستان.

وتوویانه که «نان ئەو نانه یه ئەمڕۆ لەسەر خوانه»

چوو، چوو، بێ چوو، کهم عه‌قله هه‌رکه‌س باسی پاری کرد^(۴)

قسه‌ی زولفی ئەوه‌نده توولی کیشا تاقه‌تی چوو خۆی

وتی: شه‌و نیوه بوو، نه‌برایه‌وه، کێ باسی ماری کرد^(۵)

له‌بۆ ئیمدادی گریانم، ده‌روونی کردمه‌ خویناو

له‌ چاوم سه‌یری که‌ن ئەم حوکمه‌ جه‌رگ و دلمی جاری کرد^(۶)

خه‌تی پشتی له‌بی دی، بوومه‌ چار ئەبرۆ وتی، وتمان

که‌ هه‌رکه‌س به‌ختیاره‌ ئیختیاری چار یاری کرد^(۷)

(۴) چوو: ئەوه‌ی تیپه‌پویه و به‌سه‌رچوو. بێ چوو: پێ ساوا، کینایه‌یه‌ له‌ که‌لک که‌وتوو

فه‌وتاو. ده‌شگرنجی «بێچوو» بێ واته‌ ساوا و منال و کینایه‌ بێ له‌ که‌م عه‌قل.

واته‌: ئەوه‌ی به‌سه‌ر چوو باسی ده‌برێته‌وه‌ و که‌لکی هیچی پیوه‌ نامینێ. خه‌ریکی ئەمڕۆ به‌

و «نان ئەو نانه‌یه‌ ئەمڕۆ له‌ خوانه».

له‌سه‌ر خوانه‌: له‌ ده‌سنووسی شاعیر خۆیدا نووسراوه‌ «له‌ خوانایه‌» و «له‌سه‌ر خوانه‌»ی

کر دووه‌ به‌ نوسخه‌. ئیمه‌ «له‌سه‌ر خوانه‌» که‌مان له‌ «له‌ خوانایه‌» پێ جواتر بوو، بۆیه‌ ئەومان کرد

به‌ ئەسل.

(۵) مه‌شه‌ووره‌ سه‌رگوزه‌شته‌ی مار ئەوه‌نده‌ زۆره‌ گیرانه‌وه‌ی دوایی نایێ. جا بۆیه‌ مه‌حوی

نهم به‌یته‌دا زولفی ره‌شی درێژی یاری شوبه‌اندوو به‌ مار.

(۶) ئیمداد: یارمه‌تی دان. جاری: رو‌یشتوو، جێ به‌جێ بوو.

واته‌: ئەوه‌نده‌ گریانم فرمیسک له‌ چاوانمدا نه‌ما. جا بۆ ئەوه‌ که‌ فرمیسکم نه‌برێته‌وه‌، یار

ده‌روونیشمی کرد به‌ خویناو و جه‌رگ و دلمی له‌ چاومه‌وه‌ ره‌واند.

له‌ رسته‌ی «ئهم حوکمه‌ جه‌رگ و دلمی جاری کرد» دا ئیشاره‌تیکێ ناسکیش بۆ زاراوه‌ی

«حوکمی جاری» هه‌یه‌.

(۷) واته‌: که‌ یار قه‌یتانی باریکی جووته‌ سمیلێ خۆی دی، وتی: بووم به‌ خاوه‌نی چوار برۆ.

ئیمه‌ش وتمان: که‌واته‌ به‌ختیارین وا عاشقی چوار یارین که‌ هه‌ردوو برۆت و هه‌ردوو سمیلتن.

«چار یار» له‌ ئەسڵدا به‌ چوار یاری پیغه‌مبه‌ر (د.خ) ده‌لێن که‌ حه‌زه‌ره‌تی «ئه‌بووبه‌کر» و

بەیانى ھاتە باغ ئەو ماھە، ئەم وا تى گەبى رۆژە
 لە شەبنم، گۆل بە دامەن گەوھەرى ھینا، نىسارى کرد^(۸)
 «رەحە» بەو شىتييه «الْحَقَّ» قسەيە کى عاقلانەى وت:
 منم عاقل لە بەرگى عارىە خۆم کە عارى کرد^(۹)
 دلى بى بارە، مایەى کارە، ھەرکەس کاروبارى خۆى
 لە دنیادا، موففەق بوو بە دل تەفویزى بارى کرد^(۱۰)

«عومەر» و «عوسمان» و «عەلى» (رەزای خویان لى بى). مەحوى لىرەدا خواستووبەتى بۆ
 ئەم مەعنا تازەيە. سەرچاوەى ئىستیعارەکەشى ئەو یە وەك چۆن خۆشەويستى ئەو چوار
 یارەى پیغەمبەر (د.خ) مایەى بەختەوهریە بۆ ئادەمیزادى موسولمان، خۆشەويستى ئەم چوار
 برۆیەى یاریش بۆ دلداران ھەر وایە.

(۸) واتە: یارى روو وەك مانگ، سەرلەبەیانى ھاتە ناو باخ. باخ وا تى گەبى رۆژى لى
 ھەلاتووە. بە داوینە گەوھەرى شەونمى لەسەر رووى گۆل ھەلگرت و ھینای لەبەر پىیدا
 رشتى و کردى بە قورىانى. مەبەستى مەحوى ئەو یە یار چونکە وەك رۆژ جوانە، بە ھاتنى بۆ
 ناوباخ شەونم بەسەر پەرەى گۆلەووە نەما.
 شەبنم (ن): شەونم.

(۹) رەحە: شىتيكى ناودار بوو لە سلیمانى، زۆر جار خۆى رووت کردووەتەووە و بە رووتى
 سوورپاوەتەووە. عاریە: خواستەمەنى. عارى: رووت.
 واتە: رەحە شىت ھەرچەند شىت بوو، بەراستى قسەيە کى زۆر عاقلانەى کردکە وتى: من
 عاقلی راستەقینەم کە خۆم لە جلی خواستەمەنى رووت دەکەمەووە. مەبەستى لەو یە مالى دنیا
 وەك خواستەمەنى وایە و بنیادەم دلى پى خۆش نەبى چاکترە.

لە ئیوان «عاریە» و «عارى» دا جیناسى ناقیس ھەيە.
 (۱۰) بى بار: بى دەرد و مەینەت. پىچەوانەى ئەو کە دەلین فلان کەس لەش بەبارە. تەفویز:
 سپاردن. بارى: خودا.

واتە: ئەو یە خوا بۆى بکا لە دنیا دا کاروبارى خۆى بەو بسپىرئى، دل ئاسوودە و کار
 ھەلسوورپاوە بى.

جونوونی نهو زوهووره «مه‌حويا» ديوانه‌گی مه‌نسور
که ديوانه‌ن هه‌موو مائيل به به‌رد، نهو مه‌يلي داری کرد^(۱۱)

- ۲ -

چ خه‌يالکيه ليقا بي به فه‌ناچوونی جه‌سه‌د
«تا پريشان نشود کار بسامان نرسد»^(۱)

(۱۱) نهو زوهوور: تازه په‌يدا بوو. ديوانه‌گی: شيتی. ديوانه: شيت.
مه‌شهووره ده‌لین «الجنون فنون» واته: شيتی گه‌لی جوړی هه‌يه. مه‌حویش ده‌لی: له‌ناو
جوړه‌کانی شيتیدا شيتيه‌که‌ی مه‌نسووری جه‌للاج شيتيه‌کی تازه بابه‌ته، چونکه هه‌رچی
شيت هه‌يه هه‌موو جه‌زيان له به‌رد خر کردنه‌وه‌يه و گيرفانيان پر ده‌که‌ن له به‌رد و ده‌يگر نه
خه‌لک، که‌چی مه‌نسور جه‌زی له دار بوو نه‌وه‌نده «أنا الحق» ی وت تا برديانه پي سیداره و
کرديان به دارا.

- ۲ -

نهم پارچه شيعره‌ش له ديوانه چاپ‌کراوه‌که‌دا نيه.

(۱) ليقا: ليقاء، گه‌يشتن به خوا.

لای نه‌هلی ته‌سه‌ووف وایه ئينسان تا به ريزه‌ت کيشان گيانی خو‌ی په‌روه‌رده نه‌کاو نه‌فسی
خزی نه‌هينته ژر بار، نابي به ئينسانی راسته‌قینه و بوونی ته‌واو نابي. مه‌حویش به‌پي پیره‌وی
نه‌هلی ته‌سه‌ووف ده‌رواو ده‌لی: بي فه‌وتاندنی له‌ش و مراندنی گيانی له‌ش په‌رستی که‌س
ناتواني گه‌يشتن به خوا و يه‌ک بوون له‌گه‌لی بو خو‌ی دابين بکا. وه‌ک شيعره فارسيه‌که ده‌لئت:
تاشت ته‌واو له‌ناو نه‌چی و هي‌زی مانه‌وه‌ی لی نه‌بري ناگاته نه‌نجامه‌که‌ی که په‌يدا بوونی و نه‌ی
نوييه‌تی.

ليقا (ن): به‌قا.

له ده‌سنووسه پاکنووس نه‌کراوه‌که‌ی شاعير خو‌شيدا «به‌قا» نه‌سله و «ليقا» نوسخه‌يه،
به‌لام ئيمه پيچه‌وانه‌که‌مان لا قولتر و گونجاوتر بوو له‌گه‌ل به‌يته‌کانی پاشه‌وه. به‌پي نهم دوو
نوسخه‌يه‌ش مه‌عنای به‌يته‌که‌گورانيکی نه‌وتوی به‌سهردا نايه‌ت و وای لی ديتيه‌وه: بي
فه‌وتاندنی له‌ش که‌س ناتواني مانه‌وه‌ی گيانی خو‌ی مسوگه‌ر بکاو بي به ئينسانی راسته‌قینه...

هەر دلی پتوه نه‌بی داغ و خه‌تی جی ده‌می تیغ
ده‌عویی عیشقی بی ده‌عویی بی مۆر و سه‌نه‌د^(۲)

ئه‌غله‌به‌ی ته‌کیه‌و ده‌رگاهی بیلادی رۆم
پشکنی، دی: چه‌له‌بی هەر چه‌له‌بی بوو، ده‌ده‌ده‌د^(۳)

خه‌و ئه‌زانی نیه، ده‌یوت: ده‌ بنوو بی‌مه‌ خه‌وت
نیک به‌ختم به‌ وه‌نه‌وزی بکه، ئه‌ی به‌خته‌ مه‌ده‌دا^(۴)

(۲) ده‌عوی: ده‌عوا، ئیددیا.

واته: تا جیگه‌ی داخ و برینی تیغی یار به‌ دلی دل‌داره‌وه‌ نه‌بی، قسه‌ی به‌ هیچ دانانری و به‌ دل‌دار ناژمیری، چونکه‌ سه‌نه‌د و قه‌باله‌ی مۆر کراوولی نووسراوی پی نابی که‌ ئه‌وه‌ بگه‌یه‌نی که‌وا دل‌داریکی راسته‌قینه‌یه‌ به‌لگه‌ی دل‌داری بریتیه‌ له‌و خه‌تانه‌ی به‌ تیغی ده‌ستی یار له‌ دلی دل‌دار ده‌نووسرین و له‌و مۆری داخانه‌ی که‌ ده‌یانن به‌ دل‌یه‌وه‌.
نه‌بی (ن): نیه.

(۳) چه‌له‌بی: باش بازرگان و پیاو ماقوول. چه‌له‌بی: شتی هه‌رچه‌مه‌ که‌ چاکی له‌ خراپی جیا نه‌کرایته‌وه‌. ده‌ده‌: باپیر و براو خال. وشه‌یه‌کی تورکییه‌. ده‌د: درونده‌.

واته: زۆریه‌ی ته‌کیه‌ و عیاده‌ت‌گاکانی ولاتی رۆم پشکنیه‌. بۆم ده‌رکه‌وتووه‌ ئه‌وانه‌ی له‌وئ خواپه‌رستی ده‌که‌ن که‌سیان به‌راستی رینگای خواپه‌رستیان نه‌گرتووه‌ته‌به‌ر. ئه‌وانه‌یان له‌م مه‌بدانه‌دا به‌ چه‌له‌بی و باش بازرگان ناویان ده‌رکردووه‌، بنیاده‌می ره‌مه‌کی و هه‌رچه‌مه‌ن و ئه‌وانه‌شیان به‌ خزم و که‌س داده‌نرین، جانه‌وه‌ر و درونده‌ن.

هه‌رچه‌ند نابی مه‌عنای ئه‌م به‌یتیه‌ی مه‌حوی به‌ شیوه‌یه‌کی حه‌رفی لی بدرتته‌وه‌، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شداو به‌ له‌به‌ر چاوگرتنی ئه‌و راستیه‌ که‌وا ولاتی عوسمانی پر بووه‌ له‌ ته‌کیه‌ و خانه‌قاو ده‌وله‌ت خۆی و پیشان داوه‌ که‌وا پارێزگار و خزمه‌ت‌گوزاری ئایینه‌، ئه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌که‌وئ که‌وا مه‌حوی تاج راده‌یه‌ک له‌و ساخته‌چییه‌تی و بازرگانی به‌ دینه‌وه‌ کردنه‌ی عوسمانیه‌کان گه‌یشتووه‌.

(۴) نیک به‌خت: ئه‌وه‌ی به‌ختی چاک بی. مه‌ده‌د: وشه‌یه‌که‌ ده‌رویش و سۆفیه‌کان به‌ کاری دین، واته: یارمه‌تی، به‌ مه‌عنای داوای یارمه‌تی به‌کار ده‌هێنری.

داغی کۆنه و شه به قی تازه له سینه ی چاکا
 تیکه لن، سهیری هه یه پر له گۆل و لاله سه به د^(۵)
 غهیری وه حده ت له وجودا نیه، که سه رت وه همه
 ساده ته کراری یه که، مه نشه ئی ئه وهامی عه ده د^(۶)
 چاری هه ر ده رد و غه می کردنه مردن، چ بکا
 نه یه توانیوه بکا چاری غه م و ده ردی هه سه د^(۷)

واته: یار ده زانی خه وم لێ ناکه وی، که چی ده لێ بنو تا بی مه خه وت. ده سا ئه ی به خت،
 فریام که وه، به خته وه رم که، وه نه وزی بخه ره چاوم با یار له سه ر گفته که ی خۆی ناچار بی بته
 خه وم.

(۵) شه به ق: کون. چاک: له ت کراو. لاله: گیایه کی به هارییه گۆلی سوور ده رده کا. سه به د:
 سه به ته.

مه حوی له م به یته دا داغی کۆنه ی دلی شوبه اندوو به گۆل له زه ردیداو شه به قی نو یی
 سینه ی شوبه اندوو به لاله له سووریداو سینه ی کون کراوی شوبه اندوو به سه به ته ی گۆل.
 په یه ونده ی وشه ی شه به قی به شه به قی به مه عنا به یانیشه وه رچاو کردوو که که ناری ئاسمان
 سوور داده گه ری.

(۶) هه ندی له ئه هلی ته سه ووف ئه وه نده له خواناسین و پشت نه به ستندا به غهیری ئه و
 رۆچوون، هاتوونه ته سه ر ئه و باوه ره که غهیری خوا هیچی تر نیه. ئه مانه پێیان ده لێن ئه هلی
 «وَحْدَةُ الْوُجُود». جا مه حویش به پێی بیرو باوه ری ئه مانه ده لێ: له یه کیته ی به ولاره هه یچ له م
 جیهانه دا نیه و زۆری خه یال. ئه ی ئاده میزادی نه فام، ژماره که سه رچاوه ی خه یال و به هه له دا
 چوونی ته سه وور کردنی بوونی زۆرییه، له دووباره کردنه وه یه کی ساده ی «یه ک» به ولاره نیه.
 (۷) واته: مردن ده رمانی هه ر ده ردیکه که چاری نه کرئ، به لام چ بکا نه یه توانی و چاری
 ده ردی خه م و دڵ پیسی و به خیلی پێ بردن بکا!

ئهمه ی مه حوی ده لێ پێچه وانه ی ئه وه یه که سه عدی شیرازی ده یلێ که ده لێ:

بمیر تا برهی ای حسود، کین رنجی است که از مشقت آن جز به مرگ نتوان رست
 واته: ئه ی هه سوود! بمره، چونکه هه سوودی ده ردیکه به مه رگ نه ی ناتوانی له ئه رکی
 رزگار بی.

هه‌رکه‌سی چاوی که به‌و جیلوه مونه‌وهر بووبی...و...

که‌سی که‌ی بیته نه‌زهر، دیدهی پر بی له ره‌مه‌د^(۸)

«مه‌حویا» با به‌سی بی شیرکی ته‌شه‌بیوس به‌م و به‌و

بگره به‌س دامه‌نی ته‌وحیدی «هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ»^(۹)

(۸) مونه‌وهر: نورانی. نه‌زهر: به‌رچاو. ره‌مه‌د: چاوئیشه.

واته: یاخوا هه‌رکه‌س چاوی به‌دیتنی ناوچاوی یار رووناك بووئیته‌وه و له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا بۆ که‌سیکی تر بروانی، چاوی پر بی له چاوئیشه.

ئهم به‌یتەش هه‌ر بۆ پێره‌وی «وحدة الوجود» ده‌گه‌رئته‌وه.

(۹) شیرك: هاوبه‌ش بۆ خوا دانان. ته‌شه‌بیوس: ده‌سه‌ودامین بوون. ته‌وحید: خوا به‌یه‌ك زانین.

واته: ده‌سه‌ودامین بوونی ئهم و ئه‌و که‌کارئکت بۆ راپه‌رئتن، جوړئکه له‌هاوبه‌ش بۆ خوا دانان. ده‌سا با به‌سی بی هاوبه‌ش بۆ خوا دانان به‌پارانه‌وه له‌م پێغه‌مبه‌ر و له‌و وه‌لی... داوئنی خوا به‌یه‌ك دانان بگره که‌ئایه‌تی: «قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ» ده‌یگه‌یه‌نی و پشت به‌ته‌نها خوا به‌سته و بزانه له‌و به‌ولاوه که‌س هیچی پی نا‌کری.

مه‌عنای ئهم به‌یتەش له‌سه‌رئکه‌وه په‌یوه‌ندی به‌پێره‌وی «وحدة الوجود» وه‌هه‌یه‌ چونکه‌ وا ده‌گه‌یه‌نی ئه‌وانه‌ش که‌ته‌شه‌بیوسیان پی ده‌که‌ی هه‌ر به‌په‌یوه‌ندیان به‌خواوه‌ شتێکیان له‌ ده‌ست دئ، که‌واته‌ هه‌م‌و‌ی ده‌بیته‌وه به‌یه‌ك. له‌سه‌رئکی که‌شه‌وه به‌پێی مه‌زه‌به‌ی «وه‌هابی» یه‌کانه، که‌لایان وایه‌ پارانه‌وه له‌غیری خواو چوونه‌ سه‌ر قه‌بری ئهم و ئه‌و جوړه‌ هاوبه‌ش دانائیکه‌ بۆ خواو به‌حه‌رامی ده‌زانن.

تیپی «ری»^۷

- ۱ -

له ئولکه‌ی عیشقه‌دا بئی چوونه سهر دار
به ئاسانی مه‌زانه بوونه سهردار^(۱)
هه‌یه‌ گهر عیشقی سهرداری له سهرتا
بکه مه‌شقی له‌وانه‌ی چوونه سهر دار^(۲)
عه‌سایه‌ك ده‌ست‌گیری ئیمه نابئی
پری ئهم داره بئی گهر سهر به سهر دار^(۳)
له‌بهر داری حه‌دا من بم، ئه‌تۆ مه‌ست
ده‌قازی حه‌ق بلی تۆ، «حەق» چ به‌ردار^(۴)
خۆشی فەرموو چ مه‌جنوون و چ مه‌نسور
به‌شی عاشق درا ههر به‌رد و ههر دار^(۵)

- ۱ -

(۱) ئولکه: ولات. دار: داری سێداره.
(۲) واته: ئه‌گهر ئاره‌زووی سهرداریت له‌که‌للە‌دايه، له‌به‌رده‌ستی ئه‌وانه‌دا فێر بیه که چوونه
سهر دار و چاو له‌وان بکه.
(۳) دار «ی یه‌که‌م»: خانوو.
واته: ئه‌گهر ئهم مائی دنیا به پری بئی له‌دار، ئیمه عاسایه‌کمان لێ ده‌سگیر نابئی. مه‌به‌ستی
له‌وه‌یه دنیا داری جۆره ره‌وشتیکی ده‌وئ له‌هه‌موو که‌سی ناوه‌شیته‌وه.
(۴) حه‌د: ئه‌و تۆله‌یه‌ی شه‌رع دایناوه به‌را به‌ر به‌ مه‌ی خوارده‌وه و هه‌ندئ کرداری‌تری
ناشه‌رعی. ئهم تۆله‌یه‌ له‌ مه‌ی خوارده‌وه‌دا بریتیه له‌ چل دار بدرئ له‌وه‌ که‌سه‌ی ده‌خواته‌وه.
واته: قازی بۆ خوا راست بلی، که‌ی خوابه‌رداره یار مه‌ست بئی و داری حه‌د له‌ من بدرئ!
له‌بهر داری حه‌دا (ن): له‌بهر دارا خودا. به‌پیتی ئهم نوسخه‌یه ئه‌گهر رووی ده‌م له‌ خوا بئی،
ئه‌وا به‌یته‌که له‌ شیوه‌ی شیعه‌ر یاخیه‌کانی عومه‌ری خه‌ییامی لێ ده‌رده‌چئ.
(۵) واته: مه‌جنوونی له‌یلاو مه‌نسووری حه‌للاج جوانیان وت که وتیان: به‌شی دلداران له‌م
دنیا‌دا ئه‌وه‌یه یا وه‌ك مه‌جنوون بدرتته به‌ر به‌رد، یا وه‌ك مه‌نسور بدرتین له‌ سێداره.

ئەۋى چوۋ بۆ سوراغى، بى سوراغە

خەبەر وايە كە كەس نابى خەبەردار^(۶)

وتى: مېۋە بەھەشتە شىعەرى «مەھى»

خودا نەپرى لە باغم دارى بەردار^(۷)

- ۲ -

ئەى ئەۋكەسە كە مەستى غوروورى بە ھاتى كارا!

بە ۋە دەستى زۆرە بىرە پەرۋىەك لە كارى «چار»^(۱)

(۶) سوراغ: كۈن، ھەۋال: زانېن.

ۋاتە: ئەۋەى، لە عىشقى راستەقىنەدا، بەدۋاى خۆشەۋىستدا بگەپرى، ئەۋە ۋەك زانراۋە،
ھېچ ئەنجامىكى دەسگىر نابى ۋەكەس نازانى چى بەسەردى ۋە لەجىاتى ئەۋەى ئەۋەدۆزىتەۋە
خۆى سەرى تىدا دەچى.

(۷) ۋاتە: يەككە وتى: شىعەرى مەھى ئەۋەندە جوان ۋە خۆشە ۋەك مېۋە بەھەشت وايە.
سا خوايە دارى بەبەرى تواناى شىعەرتەن لە باغى زىنى مەن نەپرى، بۆ ئەۋەى ھەمىشە شىعەرى
جوانى ۋەك مېۋە بەھەشت خۆش بلىم.

مېۋەى (ن): خوا ۋەك. نەپرى: دەگونجى بە «نەپرى» ىش بخوئىرئىتەۋە.
لە ۋشەكانى «سەردار» دا لەم پارچە شىعەردا كۆمەللى جىناس ۋ ۋشە ئارايى ھەيە.

- ۲ -

(۱) ۋاتە: ئەى ئەۋكەسەى خۆت لى بابى بوۋە چونكە بەدەسەلاتى ۋ كاروبارت باش بۆ
بەرپۋە دەروا، پشت ئەستور مەبە بە دنياۋ بەۋ دەستى دەسەلاتەى كە ھەتە پەرۋىەك لە
قەيسەرى رووس دادپە كە بەۋ ھەموو ھىز ۋ توانايەۋە كە ھەبىۋ ۋ لە ھەموو شەپىكدا
دەۋلەتى عوسمانى دەبەزاند، زاپۇنيا ئەۋكارەى پىي كىردە پىي كىرد.

مەھى لەم بەيتە ۋ چەند بەيتىكى تىرى ئەم پارچە شىعەردا ئىشارەت بۆ شەپرى ۱۹۰۵ى
رووسىاۋ زاپۇنيا دەكا، ۋەك پىشتىر لەسەرمان نووسى.

هەرچەندە خەرتەلی، لە پڕی چەرخى پەنجەباز
 دەتکا بە بازى پەنجەبى «مىقادۆ»ى شکار^(۲)
 یا ماری سەرخەزىنە! بترسە کە گەژدومى
 بە و نووکە چزوە پڕ بە دەمت کا لە ژەهرى مار^(۳)
 زەرپە تریشقه يیکە کە کىوئ دەدا بە باد
 ئەشباھ ئەوەندە زۆرە بە کەس نایەتە شومار^(۴)

(۲) خەرتەل: دالە کەرخۆرە. بەهەشتى مەلا ئەسەدى مەحوى نووسىویە: ناوی بالدارنکە «دوو برا»یشى پى دەلێن و وهك «مشك گره» وایە. پەنجەباز: یاری بە پەنجە کەر. ئەوێ پەنجەى وهك پەنجەى باز بەهێزە کە لە راودا پەلەوهرى لە دەست دەرتاچى. شکار: راو. واتە: هەرچەند ئەوەندەى دالە کەرخۆرەش، بەش بەحالى پەلەوهران، بەهێز بى، بەخۆت نازانى لە پڕنکدا گەردوونى بەهێز کە لە هەموان بەهێزترە دەتکا بە بازى ناودەستى راوکهرى خۆى کە بە فەرمانى ئەو بجوولێتەو و لە قسەى دەرئەجى، وهك مىقادۆى ئەمپەراتۆرى ژاپونیا وای لە قەيسەرى روس کرد و سەرى پى شوپ کرد بۆ خۆى. دەشگونجى «باز»ى دووهم لە گەل «ى» کەیدا يەك وشە بن و «بازى» بن بەمەعنا یاری و گالته و مەعناى بەیتە کە وای لى بێتەو کە: دەتکا بە شوینى یاری و گالته پى کردنى مىقادۆى راوچى.

(۳) یا: حەرفى بانگەوازە بە عەرەبى بە مەعنا «ئەى...». گەژدوم: دوویشك. واتە: ئەى پیاوێ دەسەلاتدارى رۆژدە وهك ماری سەرگەنجینە پەپکەت بەسەر سامانە کەتدا داو و خەرجى ناکەى بۆ سوودی گشتى، بترسە لەو کە دوویشكى مەرگ بە نووکی چزووی خۆى پێتەو بدو پى دەمت بکا لە ژارى مەرگ و بتکوژى.

دەشگونجى «یا» بە مەعنا «یان» بى واتە: حەرفى عەتف بى و مەعناى بەیتە کە وای لى بێتەو: هەرچەند وهك ماری سەرگەنجینەش بى، هەر لەو بترسە کە... تاد.

(۴) تریشقه: هەورە برووسکە. ئەشباھ: لەم جۆرە شتانە. شومار: ژمارە.

واتە: تۆسقالى برووسکە لە ناسمانەو بەردەبێتەو دەدا لە کىوێك و دەیکا بە تۆز و دەیدا بە دەم باو. لەم چەشنە شتانەش لە دنیا دا زۆرى تر هەیه و ئینسان دەبى پەند و ئامۆزگاریان لى وەرگیرى و بزانی هەرچەند بە دەسەلات بى، لەوانە یە رۆژى لە رۆژان بە دەسەلات تریکی لى تاین بى ویدا بە زەویدا.

پەس «ئەوروپالى»! بەس بگەزن لىتو، ئەمە چىيە
 ژاپۇنىيەك موحاسەرە دا چار دەۋرى چار^(۵)
 چارى قەدەر بىزانە نىيە، چەندە چارى وا
 بى چارە ما كە بوو بە دوو پەنجەي قەزا دوچار^(۶)

(۵) پەس: كە واتە، وشە يەكى فارسييە. ئەوروپالى: ئەوروپايى، نىسبەتتىكى توركييە. چار «ى
 يە كەم»: چوار. چار «ى دووھەم»: قەيسەر.

واتە: كە واتە، ھەي تاقىمى ئەوروپايى و دەۋلەتە ئىمپېريالىستىيە كانى ئەوروپا كە ھەرگىز
 بەزىنتان بە خۇتانهۋە نەدىيوو و واتان دەزانى لە ھەرلایەك بن دەبى ھەر ئاغا بن، با ھەرپەشە و
 گورەشە بەسى بى، بىرى لەۋە بگەنەۋە چۆن ژاپۇنىيەك كە تا دوئىنى كەس بە ھىچى نەدەزانى،
 لە ھەر چوار لاۋە گەمارۆي چارى رووسىيى داۋ بەزاندى.

وھەك پېشانىش باسما كىرد، ديارە ئەم سەر كەۋتەي ژاپۇنيا بەسەر رووسىيادا لە شەپرى ۱۹۰۵دا
 دەنگىكى گەۋرەي لە رۆژەلەت و بەتايىيەتى لە ۋلاتە موسولمانە كاندا داۋەتەۋە كە بەدەست
 ۋلاتە داگىركەرە كانى ئەوروپاۋە لە زەلالەت و نارەھەتيدا بوون و ھەموو بە موزدەي سەرەتاي
 رىزگاربان زانىۋە. بەلام بەداخەۋە ھەرۋەك لەم پارچە شىعەرەۋە دەردە كەۋى، كەم كەس توانىۋىيە
 پەندى راستى لى ۋە رېگىرئ و بزاننى كەۋا ژاپۇنيا بۆ سەر كەۋت و رووسىيا بۆ بەزى. ئەۋەتە
 مەھۋى خۇرىشمان مەسەلە كە بەشېۋە يەكى چەۋت لىك دەداتەۋە و تەنانت دەگاتە ئەۋەش كە
 ئەسبابى ماددى بە ھىچ دابنى ۋە ھەموو شتى بگىرپتەۋە سەر موسەبىب، كە ھەر ئەۋە بىرە
 چەۋتە خۇي ساللەھاي ساللە يەكى بوو لە كۆسپە گەۋرە كانى رىگاي وريا بوونەۋە و رىزگارى
 گەلانى ۋلاتانى رۆژەلەت...

(۶) چار «ى يە كەم»: چارە. چار «ى دووھەم»: قەيسەر. دوچار: گرفتار و تۈۋش بوو.
 واتە: قەدەر لە چارەي قەيسەرى نووسىيوو ئەۋەي يىتە رى... لەبەر ئەۋەش كە چارى قەدەر
 ناكىرئ، ئەۋەبوو قەيسەر كەۋتە بەر پلارى قەدەر و زەللىل و پەك كەۋتە بوو و ھىچى بى نەكرا!!
 نىۋەي دووھەمى ئەم بەيتە لە نوسخەيە كىدا بەم جۆرەيە:

بى چارە ماۋە، بوو كە بە پەنجەي قەزا دوچار

ئەم بەيتە پەرە لە جىناس و وشە ئارايى ناسك.

لهم کاروباری چاره یه کئی چاره گرژ نه کا
وا تئ گه یشتووه که هه ر نه سبابه دئ به کار^(۷)

پر «سیبریا»، به بئ مه ده دی زاتی کیبریا
نه سبابت نه ر هه یه، نه شایانی ئیعتیار^(۸)

هه رچی هه یه موسه بیبه، باقیکه فانییه
به نده ی یه کئی به، به س به ره عه بدی سه د هه زار^(۹)

«مه حوی» چ که س مه ناسه، بناسه خوداوو به س
زیکری یه کئی که ماره، مه که باسی چار و مار^(۱۰)

(۷) چاره «ی دووهه م»: روو.

واته: نه وه ی رووی خوئی لهم کاره گرژ ده کات که به سه ر قه یسه ردا هات، واده زانی هه ر هو
لهم دنیا یه دا کار ده کاو ئاگای له وه نه که هه مرو شتی به ده سستی خوایه.

(۸) سیبریا: سیبری، ناوچه یه کی به ده ره تانی روو سیایه له به ری رۆژه لات و باکووریه وه یه.
کیبریا: گه وره یی، مه به ست زاتی خوایه.

واته: نه گه ر خوا یار مه تیت نه دا، پر به ولاتی پان و به رینی سیبری چه ک و جبه خانه ت هه بئ
هیچ ناهئنی!

له ده سنووسیکی پاکنوس نه کراوی شاعیر خویدا، ئه م به یته به م جو ره ش نوو سراوه:

سه د سیبریا به بئ مه ده دی زاتی کیبریا یه ک زه رپه فائیده ی نه بووه و نایه تن به کار

(۹) موسه بیب: نه وه ی سه به ب دروست ده کا که خوایه. فانی: فه وتاو و بئ مایه.

واته: هه ر موسه بیب شته که خوایه و له و به ولاره که س هیچ نه و تۆرش ته نها به نده ی
یه کئی به که خوایه و مه به به به نده ی سه د هه زار که سه به به کائن که له پرا نه وه نایه ن.

(۱۰) واته: مه حوی له خوا به ولاره که سی تر مه ناسه، ته نها ناوی یه کئی به ره که خوایه و، باسی
چار و مار مه که، مه تر سی تیایه و ماره پتته وه ده دا.

مه که (ن): چیه.

لەم چارە پێسە، میللەتی پاکی موحمەدی
دەر قەلە بێ خودا! بە حەقی جاھی ھەردو چار^(۱)

- ۳ -

ئەگەر تۆ روو بە خالێکی لە «لە یلا» شوخ و زیاتر
منیش ئاشفتە خالێکی لە «قەیس» م شیت و شەیدا تر^(۱)
بە دڵمە جوینی ئەو لیو، لە بۆسە نەشە بەخشاتر
لە کەن تریاکییە ئەلبەتتە قاووە سەد لە چا چاتر^(۲)

(۱) دەر قەلە: لە ناو قەلادا، کینایە یە لە پارێزراو.

واتە: خوا یە بۆ خاتری ھەردوو چوارە کە کە چوار خەلیفە ی راشیدین و چوار پێشەوایانی
ئایین، میللەتی پاکی پێغەمبەر (د.خ) لە قەلای پارێزگاری خۆتدا پارێزی لەم قەیسەرە پێسە ی
رووس، یا لەم بەختی رەشە کە ئیستا ھاتوو تە رێ. مەبەست لە چوار پێشەوای ئایین ئیمام
«ئەبوو حەنیفە» و «شافعی» و «مالیک» و «ئەحمەدی کوری حەنبەل».

نیوێ دووھەمی ئەم بەیتە لە نوسخە یە کدا بەم جۆرە یە:

یارەب مەسوونی کە بە حەقی چار و چار و چار

لە سەر ئەم نوسخە یە مەبەست لە چار و چار و چار، چوار خەلیفە ی راشیدین و چوار
کەسی ژێر عابای پێغەمبەر حەزەرەتی «عەلی» و «فاتیما» و «حەسەن» و «حوسەین» و چوار
پێشەوای ئایین، یا دوانزە پێشەواکە ی نەوێ پێغەمبەر.

- ۳ -

(۱) روو بە خال: خال بە پروو و ھەبوو. ئاشفتە خال: حال شتواو. قەیس: مەجنوونی لە یلا.

واتە: بە رابەر بە رادە ی جوانی تۆ، منیش عاشق و دڵدارم.

لە ئێوان «خالێکی» و «خالێکی» دا جیناسی لایق ھە یە.

(۲) بۆسە: ماچ. نەشە بەخشا: نەشە گەیی. تریاکی: تریاک خۆر.

واتە: من چونکە عاشقی بیستنی قەسە یە کم لە لیوی یارەو، تەنانەت جیویشیم لا لە ماچ

خۆش تر، وەك چۆن تریاکی قاووە ی تالی لە چای شیرین لا خۆش تر.

لە ئێوان «چا» و «چاتر» دا جۆرە جیناسیکی نا قیس ھە یە.

له‌ کۆیا مودده‌عی دیمی، به‌ ئیستی‌هزا وتی: شاه‌م!
 گه‌دای ئەم کۆیه‌ ب‌م، شاه‌ه‌نش‌ه‌ه‌یک‌م سه‌د له‌ شا زیات‌ر^(۳)
 له‌ به‌ر ده‌رگای عی‌شقا یه‌ کسه‌ره‌ هه‌رک‌ه‌س سه‌ری دانا
 ئە‌گه‌ر په‌تیاره‌یه‌ک بوو، بوو له‌ سه‌د عه‌للامه‌ دانات‌ر^(۴)
 بنازم به‌م شه‌هی مه‌ه‌ سه‌یره‌ بۆ‌گه‌شت و گوزاری شه‌و
 سوار‌یک‌ه‌: بوراق‌ی ته‌وسه‌نه‌، جیبریل‌یه‌ شات‌ر^(۵)
 له‌ دنیا تی‌په‌ری هه‌رک‌ه‌س به‌ با‌لی هی‌ممه‌ت، ئازایه‌
 له‌ عوق‌باش ئە‌و که‌سه‌ گه‌ر تی‌په‌ری، باز‌یک‌ه‌ ئازات‌ر^(۶)

(۳) کۆ: کۆ‌لان، به‌رده‌رگا. مودده‌عی: به‌ربه‌ره‌کان‌ی که‌ری دل‌دار. ئیستی‌هزا: گالته‌ پ‌ن‌ کردن.
 واته‌: مودده‌عی دیمی له‌‌ناو کۆ‌لانی ما‌لی یاردا که‌وتووم، به‌ شای زانی‌م، چون‌که‌ له‌و
 شو‌ینه‌دا که‌وتووم و وتی: من بۆ‌م ر‌ن‌که‌وئ‌ ب‌یم به‌ گه‌داو س‌وال‌که‌ر له‌م کۆ‌لانه‌دا که‌ ما‌لی یاری
 ت‌یدا‌یه‌، خۆ‌م به‌ شاه‌ه‌نشایه‌ک ده‌زان‌م له‌ سه‌د شا شات‌ر ب‌م.
 کۆیه‌ (ن): کۆ‌هه‌.

(۴) واته‌: هه‌رک‌ه‌س له‌ به‌ر ده‌رگای عی‌شقا سه‌ری دانا، هه‌ر به‌و سه‌ردانا‌نه‌ له‌ «زۆ‌ر زان» ی‌ک
 زانات‌ری ل‌ی ده‌رده‌چی، با‌وه‌کوو خۆ‌ی له‌ خۆ‌یدا په‌تیاره‌ و خو‌پ‌ریش ب‌ی.
 (۵) مه‌ه‌ سه‌یر: ئە‌وه‌ی وه‌ک‌ مان‌گ به‌ شه‌و ده‌پ‌وا. بوراق‌: ئە‌و ئە‌سه‌پ‌ه‌ی که‌ پ‌ی‌غه‌مبه‌ر (د.خ) له‌
 شه‌وی می‌عراج‌دا سواری بوو. ته‌وسه‌ن: ئە‌سه‌پی شو‌خ و سه‌رک‌یش. شات‌ر: ئە‌وه‌ی نامه‌ له‌ ن‌یوان
 دوو که‌سدا د‌ی‌ئ‌ی و ده‌با.

واته‌: شانازی به‌و پ‌ی‌غه‌مبه‌ره‌وه‌ (د.خ) ب‌که‌م که‌ وه‌ک‌ مان‌گ به‌ شه‌و ده‌پ‌واو بوراق‌ ئە‌سه‌پی
 ژ‌ئ‌ریه‌تی و جو‌بره‌ئ‌یل شات‌ر و په‌یام به‌ریه‌تی.
 (۶) عوق‌با: پاشه‌پ‌وژ، رۆ‌ژی قیامه‌ت.

واته‌: هه‌رک‌ه‌س ئازا بوو به‌ با‌لی هی‌ممه‌ت له‌ ئاره‌زووی خرا‌پی دنیا خۆ‌ی ر‌زگار کرد، ئە‌وه
 به‌پ‌است‌ی ئازایه‌. ئە‌گه‌ر له‌و دنیا‌ش هه‌ر چا‌وی له‌ یاره‌وه‌ بوو و ئ‌وم‌ید‌ی به‌هه‌شت و ترسی
 دۆ‌زه‌خی نه‌بوو، باز‌یک‌ی ئازات‌ر و جالا‌ک‌تره‌.

ئە‌م به‌یته‌ تا راده‌یه‌ک له‌ مه‌ع‌نای ئە‌و فه‌رمووده‌یه‌ی پ‌ی‌غه‌مبه‌ر (د.خ) ده‌چی که‌ ده‌ل‌ی: «ن‌ع‌م

ئەگەر ئەم ئەھلى دىنایە، وەکوو ھەن، رى خەنە جەننەت
دەنائەت زوو دەکا ئەو دونیە لەم دىنایە دىناتر^(۷)

کەسى من گەر کەسن کەس من نەخاتە فکرى ئەو شاهە
بە يادى ناکەسان ئازورده حەیفە خاتىرى عاتىر^(۸)

خودا بىدا بە رەحمەت، داغى دل چاوى دلە «مەحوى»
بە گریە چاو ئەگەر چوو، شک دەبەم چاویکی بیناتر^(۹)

العَبْدُ ضَلِيلٌ، لَوْ لَمْ يَخْفِ اللَّهُ لَمْ يَغْصِهِ» واتە: سوھەیب (سوھەیبى رۆمى) بەندەى چاکە، ئەگەر
ئەخوايش نەترسایە ھەر بى گویى نەدەکرد. یا لەو فەرموددەبەى رابىعەى عەدەوى دەچى کە
وتویە: «لەبەر تەمای بەھەشت و ترسى دۆزەخ نىە کە گوئى پایەلى خوام و لەقسەى
دەرنانچم».

(۷) رى خەنە: رىيان بکەوتتە. دەنائەت: سووکى و پەستى. دونیە: دنیا، دنیا، دنیا: سووک.
واتە: ئەھلى ئەم دىنایە ئەوەندە سووک و پەستن، ئەگەر بىت و لەو دنیا رەوشتیان نەگۆرئ و
ھەروەك ھەن وەھا بچنە بەھەشت، ئەو دىنايش ئەوەندە سووک و بى حورمەت دەکەن گەلى
گەلى لەم دىنایەى ئىستاھىچ و پوچتر بى.

(۸) ئازورده: تىك چوو. خاتىر، «خاطر»: دل. عاتىر، «عاطر»: بۆن خوڤ.
واتە: ئەگەر کەسانى من کەسى راستەقینەن، باکەسیان من نەخاتەوہ بىرى یار، تاخەيالى
بى گەردى بە بىرکردنەوہ لە من تىك نەچى.
ئازورده (ن): ئالوودە.

(۹) واتە: ئەگەر خوا بە رەحمەتى خۆى بىدا، ئەو داخەى یار دەینى بە دلى دلدارەوہ بۆى
دەبى بە چاوى دل و ئەگەر ھات و چاوى سەرى لەبەر زۆرى گریان کوئىر بوو، چاویکی بیناترى
دەبى کە چاوى دلیەتى.

ئەم بەیتە و بەیتى پێشوو لە ھەندى نوسخەدا لەجى یە کتر دان.

- ۴ -

موحه قهق هه ركه سئ مه سله كيه حه قق و حه ققيه مه نزوور

سولوو كى چوونه سهر داره، ته ريقه ي پيريه مه نسوور^(۱)

له ئولكه ي عيشقه دا بۆ هه ركه سئ سهر داريه مه نزوور

«عُلُو» ي مه رته به ي سهر داره، بۆته په پره وى مه نسوور^(۲)

ده لئ دانام و دل خووشى ده خاته داوى زولف و خهت

ئه گهر عه قلى هه يه بۆچى هه زهر ناكه له مارو موورا!^(۳)

كه مالات و مه عاريف مه به، بئ ده خلى هه وئنى عيشق

عه جه ب پشكوو تووه له م جه زوه ناره پر به عالم نوور^(۴)

- ۴ -

(۱) مه سله ك: ره وشت، رنگاي گيراوه بهر. مه نزوور: مه به ست.

واته: بئ گومان ئه وه ي به داوى حه قدا بگه پئ و حه قى مه به ست بئ، ده بئ بۆى بچيته سهر دار و له پئناويدا خۆى بدا به كوشت. ئه مه ئه و رنگايه كه مه نسوورى حه للاج كه سهر ده سته ي حه ق خواهان بووه، گرتوو به تيه بهر و پيادا روشتوو.

(۲) «عُلُو»: به رزى. مه رته به: پايه.

مه عناى ئه م به يته ش وه ك به يتى پئشو وايه.

وادياره مه حوى خۆى دوو دل بوو بئ له وه كه ئاخۆ ئه م به يته ياخود به يتى پئشو و بكا به سهر به ندى ئه م پارچه و ئه ويان بكا به نوسخه، چونكه هه ردوكيان له مه عناو دارشتندا له به ك ده چن، به لام هه ردوكيانى هه روا هئشبيته وه، چونكه هه ردوو به يته كه له هه موو نوسخه كانى به رده ستماندا له چوارچيويه ي پارچه شيعره كه دان.

«عُلُو» ي مه رته به ي (ن): مه قامى ئاخري.

(۳) واته: دل خۆى به دانا داده نئ و خۆيشى ده خاته داوى خال و زولفى يار. ئه گهر راسته عه قلى هه يه بۆچى خۆى ده خاته داوى ماري زولف و ميرووله ي خالى ره ش!

(۴) جه زوه: پشكو. نار: ئاگر.

واته: زانست ئاگر سئ و ئابئ به زانستى راسته قينه تا هه وئنى عيشقى تئ نه كرى. به پراستى سه يره له م پشكو ئاگره ي عيشق دنيا هه مووى رووشن بووه ته وه.

بە خويىم تىنوو، با نۆشى كات و نۆشى بى، ئەمما
لەسەر چى، تۆبلى ئەو لىئو مۆرە وا لە من بوو سوور^(۵)

ويسالت ناره، ھىجرت رۆژەرەش، ۋەك ئافتابى تۆ
لە تۆ نەزدىكە پىشكۆيە، خەلۈوزە گەر لە تۆبى دوور^(۶)

تەعەججوب گىرمى، سۆفى كە تەسىيىم لە مليا دى:
كە بى تەقريبە پىرىژن لەبەريا بى بەر و بەرموور^(۷)

بە زەرد و سوورى دنيا زەردەۋالەت لى نەگۆرابى
بە ھەنگى تىبگەي، ھەر نىشە، نۆشىكى نىە زەنبور^(۸)

(۵) واتە: يار مادەم تىنوو بە خويىم، با بىخواتەۋە، نۆشى گيانى بى. بەلام نازانم ھۆى چىە وا
ئىۋى مۆرى، يا لىۋى ۋەك مۆركراۋ بىدەنگى، بە خويى من سوور بوۋە، يا ئەو يارە لىۋ مۆرە
لەسەر مۆزىنى خويى من سوورە؟.

خويىم (ن): خوونم.

(۶) نەزدىك: نىزىك.

ۋاتە: گەيشتن بە تۆ ۋەك ئاگر وايە دى رۆشن دەكاتەۋە، دوورىش لىت ۋەك رۆژى رەش
وايە. تۆ رۆژى، ئەۋەي لىت نىزىك بى ۋەك پىشكۆ تىشك دەداتەۋە ۋ ئەۋەي لىت دوور بى ۋەك
خەلۈوزەش دەبى.

رستەي «ويسالت ناره» ئىشارەتە بو فەرمودەي خوا لە قورئاندا كە بە زوبانى مووساۋە
دەيگىر پتەۋە كە وتوبە: ﴿إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَآتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُمْ بِشِهَابٍ
قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَضَلُّونَ﴾ ۋاتە: ھەستم بە ئاگرى كىردوۋە دەچمە سەرى يا ھەۋالىكتان لىۋە بۆ
دىنمەۋە يا دەسەچىلەيەكتان لى بۆ دىنم بۆئەۋەي خۆتانى بى گەرم كەنەۋە. ئاگرە كەش تىشكى
تەجەللای خوا بوۋە كە لە كىۋى توورەۋە بۆى دەر كەوتوۋە.

(۷) تەسىيىم: تەزىيىخ. بى تەقريب: بى مەعناۋ نامە عقوول.

ۋاتە: پىرەژن چەند دەتوانى خۆى بكا بە كچى جوان، سۆفىش ئەۋەندە دەتوانى بىى بە
خواناسى راستەقىنە. بۆيە سەرم سوپما كە تەزىيىم لە مىلى سۆفیدا دى.

(۸) نىش: جزوو. زەنبور: زەردەۋالە.

له تیغی تۆ هه تا «مه حوی» شه ره فیابی شه هاده ت بوو
خوینی بوو به ئاو، ئیتر له داوینت نه ما مه جزوور^(۹)

- ۵ -

ئه وهنده ی ئه هلی دنیان ئه هلی دنیا، تاقه روژی گهر
به قهرنی من ئه وهند ئه هلی خودا بم ده بمه پیغه مبه ر^(۱)
به که م مه گره سروشک و ئاه و ناله ی بی نه وایانت
که سه یلی بی ئه مانه، تیری دل دۆزه، گوله ی وهروه ر^(۲)

واته: دیمه ن هه لت نه خه له تیغی زه رده واله ی زه رد و سوورت لی بگۆژی به شتی جوانی
زه رد و سووری دنیا و ابزانی هه نگه. زه رده واله هه ر جزووی ئازار به خشی هه یه و هه رگیز
هه نگوینی لیوه ده سگير نابێ.

به زه رد و سووری (ن): به سوور و زه ردی.

(۹) شه ره فیاب: ئه وه ی سه ره به رزی ده سگير بوویی. مه جزوور «محذور»: شتی مه ترسی لی
بکری.

واته: تا به تیغی ده ستی تۆ شه ره فی شه هید بوونم ده سگير بوو، خوینم بوو به ئاو. له بهر
ئه وه ئیتر ئه گه ر خوینیشم بریژی، نیشانه ی تاوان ده رناکه وئی، چونکه داوینت سوور و
خویناوی نابێ.

- ۵ -

(۱) واته: ئه م خه لکه ئه وهنده دنیا په رستن، یا ئه هلی ده نائه ت و سوو کین، ئه گه ر من به سه د
سال ئه وهنده ی تاقه روژیکی دنیا په رستی ئه وان خوا په رستی بکه م له پیاو چاکیدا ده بمه
پیغه مبه ر.

(۲) سروشک: فرمیسک. بی نه وا: هه ژار و داماو. سه یل: لافاو. ئه مان: ئامان. دل دۆز: دل
کونکه ر. وهروه ر: جو ره ده مانچه یه که له و سه رده مه دا به ناویانگ بووه.

چ کهس نابئی به کهسدارم، نیه له و بهردهره یارم
 خودایا تو بکهی چارم کهسیکم بی کهس و بی دهر^(۳)
 چل و چۆکه ر مهده دهورم، خودا حافیز نه سیحهت گهر
 له شه کوهی عیشق و لۆمه ی عه قل نه من هه م لالم و هه م کهر^(۴)
 زوبان و گوئی گله و په ندی نه لی ده بیه ن، نه پی ده بیه ن
 عه به س دین و ده چن به م جو شه غه مراز و مه لامه ت گهر^(۵)
 له ئی عجازی مه حه بیه ت چار فه سلم جومله بو جه معه
 سروسکم سووره، ره نگم زهرده، لیوم وشکه، چاوم تهر^(۶)

(۳) کهسدار: ئه وه ی خۆی به بهر پرس بزانی له کهسیکی تر. بهردهر: بهردهرگا. خاك و بووم.
 (۴) چل و چۆکه ر: ئه وه ی قسه ده هیئتی و ده با. نه سیحه ت گهر: ئامۆزگاری کهر. شه کوه: شکات.

واته: نه قسه هیئ و قسه بهر به هیوای ئه وه بی گله ییم له دهردی عیشق لی بیسی تا بیبا
 نه ملاو له ولا بیگێر پته وه، نه ئامۆزگاری کهریش به ته مای ئه وه بی گوئی بو په نده کانی شل کهم و
 واز له دلدار ی بینم. من له م مهیدانه دا به ته واوی لال و کهر م و نه ده توانم هیچ بلیم و نه گویشم
 بو کهس پی شل ده کری.

«لال» و «کهر» به رابه ر به «شه کوه» و «لۆمه» له ف و نه شری مور په ته بی تیا به، یه کهم بو
 یه کهم و دووه م بو دووه م ده گه ر پته وه.

(۵) عه به س: له خۆپایی. غه مراز: توانج گر. مه لامه ت گهر: لۆمه و سه رزه نشت کهر.
 واته: توانج گر و لۆمه کهر له خۆپایی دین و ده چن و قسه ده که ن، چونکه نه گویم قسه کانیا ن
 ده بیسی و نه زوبانم په ند و ئامۆزگاری به کانیا ن ده ئیته وه.

(۶) ئی عجاز: موعجیزه. جه مع: کۆ.
 واته: موعجیزه ی دلدار ی هه ر چوار و ه رزی سالی به جار ی تیدا کۆ کرد و مه ته وه.
 فرمیسی سوورم گولاله ی به هاره و رهنگی زهر دم گه لای داوه ربوی پاییزانه و لیوی وشکم
 قرچه ی هاوینه و چاوی تهر م بارانی به خوری زستانه.

سیاپۆشن له داخی خهت و خاڵ و لیوو روو و زولفت
 وهنه‌وشه و میسکی چین و ئاوی خزر و لاله و عه‌نهر^(۷)
 جگهر کون که، خوینی گریه به‌رده، سینه هه‌ل‌د‌ره
 نیگاهی که بینه کاری تیر و نه‌شته‌ر و خه‌نجه‌ر^(۸)
 که سه‌یری ده‌فته‌ری سه‌رگه‌شته‌گان و خاکساران و
 سیابه‌ختانی کردن، دی هه‌موو، «مه‌حوی» بوو سه‌رده‌فته‌ر^(۹)

(۷) واته: وهنه‌وشه و میسکی بۆن خوش و ئاوی ژبان لاله‌و عه‌نهر که ده‌زانن ناگه‌نه پایه‌ی جوانی برۆو برژانگ و خاڵ و لیوو و روو و زولفی تو، له داخا وه‌ك عازیه‌تی باربان لی هاتوو و به‌رگی ره‌شیان پۆشیوه. مه‌به‌ست له ره‌شی وهنه‌وشه توخی مۆریه‌که‌ی و له ره‌شی ئاوی ژبان ئه‌وه‌ته که له ئه‌فسانه‌دا هه‌یه که‌وا له ئه‌شکه‌وتیکی تاریک‌دایه که‌س رێی ناباته سه‌ر.

(۸) واته: لایه‌کم لی بکه‌ره‌وه، به‌و لا‌کردنه‌وه‌یه جگهرم کون که و به‌ری فرمیسکی خوینیم به‌رده و سینه‌م هه‌ل‌د‌ره. جا بینه تیری روانیت چۆن جگهری کون کردم و نه‌شته‌ری برژانگت چۆن فرمیسکی خوینینی په‌نگ خوار دووه‌وی چاومی به‌رداو خه‌نجه‌ری برۆت چۆن سینگی هه‌ل‌د‌ری.

(۹) سه‌رگه‌شته‌گان: سه‌رگه‌ردانان. خاکسار: خۆ‌لاوی. سه‌رده‌فته‌ر: ئه‌وه‌ی ناوی له‌لای سه‌رووی هه‌موانه‌وه نووسرا‌ی.

واته: که یار ته‌ماشای لیسته‌ی سه‌ر لی شیواوان و له خاک و خۆ‌لاکه‌وتوان و چاره‌په‌شانی ده‌ستی خۆی کرد و ناوی هه‌موویانی دی، بۆی ده‌رکه‌وت که «مه‌حوی» سه‌رده‌فته‌ری هه‌موویانه و ناوی له‌پیش ناوی گشتیانه‌وه نووسراوه.

تیپی «زی»

- ۱ -

ئەو عیشوہ بازە دەرحەقی من چارە گرژە باز
 بیچارە ماوہ بەندە، خوداوہندی چارە ساز! (۱)
 دەستم کە گەییە دامەنی، مردم لە خوشییان
 گەردم، خودا بکەیتەوہ بەو روتبە سەرفراز! (۲)
 ئیعبازی عیشقە مەنشەئی ھەر موعجیز یکی حوسن
 «مەحموود» ە بەندە، بۆیە بووہ پادشا «ئە یاز» (۳)
 ئەو چاوہ چی دەکا کە ھەموو عاشقانی کوشتا
 بێ نازە ناز ئەگەر بەر و دەوری نەدا نیاز (۴)

- ۱ -

(۱) باز: دیسانەوہ.

واتە: یاری عیشوہ و نازکەر دیسانەوہ رووی لی گرژ کردووم. منی بەندە بیچارە و
 بێ دەسەلات داماووم، سا خودای چارە ساز چارە یەکی کارم بکە.
 (۲) گەرد: تۆز. سەرفراز: سەربەرز.

واتە: کە دەستم گەیشتە داوینی یار، لە خوشییاندا مردم و بووم بە تۆز و با بردمی. سا خواہ
 تۆزە کە شەم وەك خۆم بەو روتبە و پایە یە سەرفراز بکە ی کە بگەمە داوینی و داوینی تۆزاوی
 بکەم...

(۳) واتە: جوانی بێ بەھۆی ھەر کار یکی موعجیزە ئاسا، لە خۆیەوہ نیە، لەوہوہ یە کە جوانی
 مرۆ عاشقی دەبێ و عیشقە کە یە ئەو کارە موعجیزە ئاسایە بە عاشقە کە دەکا، وەك چۆن
 رەوشتی مەحموود و جوانی «ئە یاز» ی بەندە ی سولتان مەحموودی غەزنەوی، گە یانیدی پلە ی
 پادشایە تی.

ھەرچەند مەبەست لە «مەحموود» لەم بەیتەدا رەوشتی پەسەند کراوہ، کو کردنەوہ شی
 لە گەل «ئە یاز» دا کە وەزیری سولتان مەحموود بوو، وردە کارییەکی جوانی تێدا یە. شایانی وتە
 «ئە یاز» ئەو کە سە یە لە فۆلکلۆری کورددا بە «ھە یاسی خاس» ناویانگی دەر کردووە.

(۴) واتە: تا دلدارە کانی یار دیار بوون، ھەموو بە تەمای پیگە یشتنی بوون و ئەویش بە چاو

پرسی که: حالی چاو و دەر وون و دلت چیه؟
 هەر ئەشک و ئاھ و داغە لە گەڵ سۆزی جان گوداز^(۵)
 مەشغوولی «شەرحی گۆلشەنی راز» م، دەر موی
 سینەم کە شەرحە شەرحە دە کاتن بە تیغی ناز^(۶)
 حوققە و قەلەم لە بەردەمیە شیخی نووشتە نووس
 ئەفسوون گەری تەمایە لە گەڵ چەرخە حوققە باز^(۷)

نازی بە سەردا دە کردن. ئیستا کە کوشتوونی و کەسیان نە ماوه، چاوی بێ کار ماوه و نازی بێ نیاز کە وتوو.

(۵) جان گوداز: گیان توێنەوه.

واتە: یار هەوایی چاو و دەر وون و دلی لی پرسیم. منیش لە وەلامدا وتم: چاوم فرمیسک دەپێژێ و دەر وونم هەناسە ی سارد هەلە کێشی و دلم پەرە لە داخ و سۆزی گیان توێنەوه.
 دەشگونجی رستە ی «پرسی کە» بە «پرسی کە» یش بخوێنێتەوه. ئەم بەیتە لە ف و نە شری مۆرە تەبەیی تیا یە، «ئەشک» بۆ «چاو» و «ئاھ» بۆ «دەر وون»، «داغ» و «سۆز» بۆ «دڵ» دە گەرێتەوه.
 (۶) گۆلشەنی راز: کتییکی هەلبەستە بە فارسی شاعیری وێجدانی بە ناوبانگی نازەربایجان «مەحمود شەبوستەری» دایناوه لە بابەتی تەسەووفدا. چەند کەسیش شەرحیان لە سەر نووسیوه وەک «موزەفەرە دین» عەلی شیرازی و «شەمس دین» موحەممەد گەیلانی نوور بە خشی و مەولانا ئیدریسی کۆری حیسامە دینی بیدلیسی و شیخ بابا «نیعمەتوڵلای کۆری مەحمودی نەخچەوانی... شەرحە شەرحە: توئی توئی».

واتە: سینە ی من وەک دیوانی «گۆلشەنی راز» پەرە لە بیر و هەستی ناسک و بەرز. یاریش کە بە تیغی نازی برژانگە کانی سینە ی لەت لەت دە کردم، لیم پرس ی چی دە کە ی؟ فەر موی گۆلشەنی راز لێک دە دە مەوه و لە سەری دە نووسم.

(۷) حوققە: شووشە ی مەرە کەب. ئەفسوون گەری: نووسینی دوعا بە نیازی جێ بە جێ بوونی مراز. حوققە باز: ساختە چی.

واتە: شیخی نووشتە نووس کە قەلەم و مەرە کەبی لە بەردەمی خۆیدا داناوه تەمایەتی بە دوعاو نووشتە چەرخە ساختە چی رام بکا کە ئەوهشی هەرگیز بۆ ناکرێ، چونکە چەرخیش لەو کەمتر ساختە چی نیە.

ببیه له من، دره‌ختی «منی» له‌عنه‌ته به‌ری
 یه‌عنی بکه له‌کیبر و ئه‌نانیه‌ت ئیحتیراز^(۸)
 هه‌رکه‌س ته‌که‌للومی به «أَنَا الْخَيْرُ» وه‌ك بلیس
 ئه‌م‌پ‌و سبه‌ی خیتابه «يَا أَيُّهَا الْبَرَّانُ»^(۹)
 با زۆری بی به‌که‌م مه‌گره‌ ئاهی بی‌که‌سان
 به‌م سروه‌ بایه‌ عهرشی خودا دێته‌ ئیه‌تیزاز^(۱۰)
 «مه‌حوی»! نیساری ره‌وزه‌ که‌ ئه‌مجاره‌ نه‌قدی جان
 مه‌رگ ئه‌ر نه‌بوو به‌ حاجیز و هم‌ چوویه‌وه‌ حیجاز^(۱۱)

(۸) منی: من - من کردن و خو‌به‌رستی و خو‌ده‌رخستن. کیبر: فیز. ئه‌نانیه‌ت: خو‌ده‌رخستن.
 ئیحتیراز: خو‌پاراستن.

واته: ئه‌وه‌ی خه‌ریکی من - من کردن بی‌وه‌ر‌خوی به‌شت بزانی، وه‌ك شه‌یتان له‌عنه‌تی لی
 ده‌کری. ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌مان تی‌ده‌گه‌یه‌نی که‌ پێویسته‌ ئاده‌میزاد خۆی له‌ فیز و خو‌به‌ زل زانین پاریزی.
 (۹) بلیس: ئیبلیس، شه‌یتان. به‌راز: ئه‌گه‌ر عه‌ره‌بی بی‌مه‌عناکه‌ی «پیسایی» یه. ئه‌گه‌ر کوردیش
 بی‌ئوه‌ دیاره‌.

له‌ قورئانی پیرۆزدا هه‌یه‌ که‌وا شه‌یتان سوجده‌ی بۆ ئاده‌م نه‌برد و وتی: «أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ،
 خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ» واته: من له‌و چاترم، منت له‌ ئاگر و ئه‌وت له‌ قور‌ دروست
 کردوه‌. مه‌حویش ده‌لی: ئه‌و که‌سه‌ی وه‌ك شه‌یتان بکاو بلی من له‌ خه‌لك چاترم، ئه‌م‌پ‌و بی‌و
 سبه‌ی بی‌گرفتار ده‌بی‌و پێی ده‌وتری هه‌ی پیسایی یا هه‌ی به‌راز.
 (۱۰) ئیه‌تیزاز: له‌رزه‌.

واته: هه‌ناسه‌ی ساردی سته‌م لی‌کراوان به‌که‌م مه‌زانه‌ هه‌رچه‌ند زۆردار زۆر به‌هێزیش بی،
 یا به‌که‌می مه‌زانه‌ هه‌رچه‌ند زۆریش له‌ ده‌م بێته‌ ده‌ر و درێژه‌ بکێشی، چونکه‌ ئه‌م هه‌ناسه‌ی
 سارده‌ عهرشی خودا ده‌له‌رنیته‌وه‌.

ئهم به‌یته‌ ئیشاره‌ته‌ بۆ حه‌دییسی پێغه‌مبه‌ر (د.خ) که‌ ده‌فهرموئ: «عَزَّ الرَّحْمَانُ يَهْتَرُ لِبُكَاءِ
 الْمَظْلُومِينَ» واته: عهرشی خودا له‌به‌ر گریان‌ی سته‌م لی‌کراوان دێته‌ له‌رزه‌.
 (۱۱) ره‌وزه‌ [رَوْضه]: مه‌رقه‌دی پێغه‌مبه‌ر (د.خ). نه‌قد: نه‌ختینه‌. حاجیز: ری‌گر.

۲-*

تۆ نه بی مه لجه ئی من بی، «أبدأ» نیمه مه لاز
 له و دهره بیتو دهرم که ی، به خودا نیمه مه لاز (۱)
 قاپی و بابی که سیکی که نشانم ده، بچم
 غه یری قاپی که ره م و بابی عه تا نیمه مه لاز (۲)
 ته می غه م عاله می داگرتووه، بی مه ئوا بووم
 بهر دهری مه یکه ده یه و بهس، له وه لا نیمه مه لاز (۳)
 بهم هه موو تیره وه، دل سینهمی دی، نه و شیر
 له رزی هاتئ، وتی: ئەم بی شه نه ما نیمه مه لاز (۴)

﴿﴾

واته: ئە گەر مهرگ مۆله تی دای و نه مجاره ییش چو ویته وه حیجاز، نه ختینه ی گیانی خۆت له
 به رده می مه رقه دی پیغه مبه ردا به خشه ره وه و بیکه به قوربانی.
 دیاره مه حوی ئەم پارچه شیعره ی به یادی مه دینه و مه ککه و له پاش گه رانه وه ی له
 سه فهری حه ج و تووه.
 (﴿﴾) ئەم پارچه شیعره و پارچه شیعره ی پاش ئە مه له نوسخه پیشوو که دا له پیتی «ذال» دا بوون
 به لام له بهر نه وه ی که ئەم چاپه تازه له سه ر رتنووسی نوێی کوردی نو سرایه وه، گواستمانه وه
 بو پیتی «زئ» (بلاکردنه وه ی کوردستان).

۲-

(۱) مه لجه مه لاز «ملاذ»: په نا. «أبدأ»: هه رگیز.
 (۲) باب: دهرگا. عه تا: به خشش.
 واته: له دهرگای که ره م و به خششی خۆت به ولاره من به نایه ك شك نابهم. ئە گەر هه یه
 پیشانم بده با په نا به رمه لای.
 (۳) مه ئوا: ماوا، شوین بو خۆ تیدا هه شاردان. دهر: دهرگا. مه یکه ده: مه یخانه.
 (۴) واته: دلم که سینهمی دی بهم هه موو تیره وه که پییدا چوو، له گه ل نه وه ش که له
 نازیه تیدا ده لئی شیر، له ترسا له رزی لی هات و وتی: ماده م ئەم بی شه یه ی سینهم له ده ست
 دهرچوو، ئیتر رئ و شوین بو خۆم شك نابهم.

به‌خته، زاهید که به‌هه‌شتی بووه‌ته مه‌ئوا، من
 غه‌یری «بَيْتُ الْحَزَن» ی دهر د و جه‌فا نیمه مه‌لاز^(۵)
 شوکری حه‌ق به‌ر دهری هه‌ر فه‌قره ئیقامه‌تگاهم
 به‌ر دهر وباری نه سولتان و نه شا نیمه مه‌لاز^(۶)
 به‌لکه له‌و رییه‌وه من په‌ی به‌مه عیمرانی به‌قا
 «مه‌حویا» غه‌یری خه‌راباتی فه‌نا نیمه مه‌لاز^(۷)

- ۳ -

بۆته موئیس، بۆته مه‌ئوا، قه‌وم و شارئ ئه‌لعه‌یاز
 دیوی بیټی، جی به‌جی دهر و به‌بارئ ئه‌لعه‌یاز^(۱)
 هه‌رکه‌سی ساتئ له‌گه‌ل ئه‌و قه‌ومه بووبی، تا ئه‌به‌د
 بیټه‌وه فکری، له‌ زاری داده‌بارئ ئه‌لعه‌یاز^(۲)

(۵) واته: زاهید به‌ختی هه‌یه که به‌هه‌شت بووه به‌جیگه‌ی و منیش له‌ چاره‌په‌شی خۆمه له‌
 خه‌فه‌ت‌خانه‌ی دهر د و جه‌فا به‌ولاوه په‌نایه‌کم نه‌.
 (۶) فه‌قر: فه‌قیری. ئیقامه‌تگاه: شوئنی نیسته‌جی بوون. دهر وبار: دهر وبار، کۆشکی شاهانه.
 واته: له‌ سایه‌ی خواوه هه‌ر له‌ به‌رده‌رگای هه‌زاریدا بار و بارگه‌ی خۆم ده‌خه‌م و ده‌حه‌سێمه‌وه
 و په‌نا نابه‌مه به‌ر دهر وباری هیچ پادشاهێک.
 (۷) واته: بۆیه که لاوه‌کۆنی نه‌مانم کردوو به‌ په‌ناو شوئنی خۆم، به‌لکوه‌ له‌م رینگایه‌وه بگه‌مه
 ئاوه‌دانئ ژبانی راسته‌قیته.

- ۳ -

(۱) موئیس: هاو‌ده‌م. ئه‌لعه‌یاز [«الْعِیَاز»]: په‌نا به‌خوا... بارئ: جارئ.
 مه‌عنای ئه‌م به‌یته به‌سراوه به‌مه‌عنای به‌یتی پاشه‌وه‌یه‌وه.
 (۲) واته: شارێکی و بووه به‌جیگه‌م و کۆمه‌له‌ خه‌لکیکی و بوون به‌ هاو‌ده‌مه‌م، په‌نا به‌خوا

ئەھلى تەزوير و فەسادن، غاسبى مالى عيباد
 موبتەلا بن بەم بەلايە، ئەھلى شارى، ئەلەياز^(۳)
 فېتنە جۆبى، يەك بە يەك دانە بە كوشتن، ئىشيان
 روو بەوانە ئەغلەبەى ئىنزارى بارى ئەلەياز^(۴)
 ھارو مارن، غەيرى يەك يەك، يەكسەرى دىو دەدن
 ئىكتىفا نابى بىكەى «مەھوى»! بە جارى ئەلەياز^(۵)

﴿

ئەگەر دېو بېچىتە ئەو شارە لە تاوا بە يەكجارى را دە كاو ھەركەس ساتىكى لە گەل ئەوكە سانەدا
 رابوار دېى، تا دنيا دنيايە ھەرچەند يادىان بىكەتەو «پەنا بەخوا» لە دەمى دادەبارى.
 لە ناو كوردانا مەشھورە دەلېن فلان كەس دېو لە گەلى ھەلناكا.
 (۳) تەزوير: ساختە. غاسب، «غاصب»: زەوت كەر.
 واتە: دانىشتوانى ئەم شارە ساختەچى و مائى خەل ك خۆرن. پەنا بەخوا لەو كە خەل كى
 شارى تووشى دەردى وا بىن كە خەل كى شارەكەى من تووشى بوون.
 (۴) فېتنە جۆبى: بە دواى ئاژاۋە داگەرپان.
 واتە: ئىشيان بىرىتتە لە ئاژاۋە گېران و يەك بە يەك بە كوشت دان. لە ھەر كۆمەلە «پەنا
 بەخوا» يەكدا، كۆمەللىكى روو بەوانە.
 ئەگەر لەبەر راگرتنى ھاوسەنگى بەيتەكان نەبوايە، وشەى «بارى» ئەم بەيتەمان بە
 «بارى» دەخوئندەو بە مەعنا «خوا» و مەعناى بەيتەكەش وا باشتەر دەھات.
 (۵) دەد: دروندە.

واتە: تاكە تاكەيەكيان نەبى ھەموو ھارن و بوون بە مار و دىو دروندە و نابى ئادەمىزاد بە
 تەنيا جارىك «پەنا بەخوا كردن» لىيان واز بىنى.

ئاخۇ «مەھوى» لەم پارچە شىعەرەيدا باسى كى و كرى دەكا؟ ھىچ بەلگەيەكى تايەتى
 بەدەستەو نى ئەمەمان بۇ ديارى بكا. لە مېژووى ژيانى مەھوى خۆشىدا، لە سلىمانى
 بەولاۋە شارىك نى ئەوئەندەى تىدا ژيانى بەم جۆرە لىي بىزار بىي. ئىمە واى بۇ ناچىن لە
 سلىمانى بەولاۋەى مەبەست بى، بەلام بەداخەو سلىمانى و خەل كەكەى بوون بە قورىانى بۇ

*- ۴ -

به داوه وه عزی و، خوۆشی به تاوه یا حافیز!

له هه لقولانه که لیکى دەم و لچى واعیز^(۱)

ده فهرموئ که حه کیم و ده واه مه یه و ساقى

ده گرنه وه له نه خوۆشی منا که واه «حافیز»^(۲)

که باسى لیوو ددانى بکه ن، به ده ره ده که وئ

نیسارى له عل و گوهر کردنى ده مى لافیز^(۳)

کرده وهى به د و سته مکارانه ی تاقمى له وانه ی که سانی ئازادبیری وه ک مه حویان ئازار داوه و
وا مه حوی لیوه دا تیکرای خسترونه ته به ره هیرشى خوۆ. دیاره ئه گهر مه حوی که سیك بوايه له
چه رخیکدا ژبا بوايه گری کویره کانی ژبانى کۆمه لایه تی بۆ لیک بکرایه ته وه، ده ی توانی به وردی
دیاری بکا کئ شایانى ئه وه یه بیکا به نیشانه ی تیری هیرشى خوۆ و شارک تیکرا وانه داته
به ره هیرش.

(*) [ئهم پارچه شیعره مان له پیتی «ظ» گواسته وه بۆ ئیره. (بلا و کردنه ی کوردستان)].

- ۴ -

(۱) واته: خوا بمان پارێزئ، واعیز گهرم بووه و هاتووه ته جۆش و لیک به دەم و لچ و لالغاوه یدا
دیته خواره وه و وه عزه که شى هه موو هه ره فیل و که له ک و داوه ده بیته وه بۆ خه لک.

(۲) حافیز [«حافظ»]: مه به ست دیوانى خواجه حافیزی شیرازییه که بووه به باو ده ی گرنه وه
به نیازی زانینى سه ره نجام. گرتنه وه که شى به م جۆره یه: کتێبه که پیوه ده ده ن، ئه نجا ده یکه نه وه،
ته ماشای سه ره تاي ئه و قه سیده یه ده که ن که که وتوووه ته لاپه ره ی یه که مى و به پئی مه عنای
قه سیده که تی ده گهن که واه ئه و مه به سته ی له دلایان گرتوووه سه ره نجامی چۆن ده بی.

واته: که دیوانى حافیزی شیرازیم بۆ ده گرنه وه بزائن نه خوۆشییه که م که ی و به چى چاک
ده بیته وه، ته ماشا ده که ن ده لئ ده رمانى ده ردم بریتیه له مه ی و دوکتۆری بریتیه له مه ی گیر.

(۳) نیسار: بلا و کردنه وه. لافیز، [«لا فظ»]: ئه وه ی وته (لفظ) ی به ده ما دئ.

واته: که باسى لیوو ددانى یار بکه ن، ده ره ده که وئ که واه قسه که ره که به قسه کانی له عل و
گه وه ره بلا و ده کاته وه. مه به سته ی ئه وه یه بلئ لیوی سووری یار له علیکی وایه و ددانه
سپیه کانی گه وه ره تکی وان باس کردنیان وه ک له عل و گه وه ره به رخه.

له نه قسی باتین ئه سهر ئاخری ده بئی زاهیر

له ئاخرا شهل و شیتی عه قیده ما جاحیز^(۴)

چ شوخه! هاتبوو، گویا عه یاده ته «مه حوی»

که رویی، رووشی نه دامی بلی خودا حافیز^(۵)

(۴) ئه سهر: نیشانه. جاحیز [«جاحِظ»] یه کیکه له زانا به ناوبانگه کانی ئیسلام و له پیشه وایانی به ره ی موخته زیله، له ده وروبه ری ۷۷۵ ی زاینیدا له دایک بووه و له ۸۶۸ ی زاینیدا مردوووه. له زانسته کانی سهرده م شاره زاو زانایه کی ورد و بیر تیژ بووه، داب و نه ریتی خه لکی سهرده می له نووسینه کانیدا تو مار کردوووه. «الْحَيَوَان» و «الْبَيَان وَالتَّيْس» و «الْبَحْلَاء» له کتبه ههره به ناوبانگه کانی.

واته: ئه وه ی له ده وروونیدا که م و کورتی هه بی، له له شیشیدا ده رده که وئ. بویه ش جاحیزی موخته زیلی که باوه ریکی نادروستی پێچه وانه ی رئ و شوینی ئه هلی سونته ت و جه ماعه تی بووه، شهل و شیت که وت. مه شهووره جاحیز شهل بووه و بالاو روا له تیکی ناشیرینی شی بووه. دیاره مه حوی به م به یته ده یه وئ پلار بگریته که سیکی تاییه تی که هه م به دیمه نیش ناشیرین بووه و هه م بیر و پایشی په سه ند نه بووه لای، ئه گینا به لگه ی و به لگه یه کی بی رئ و جیه و هیچ په یوه ندیه ک له نیوان جوانی سهر و سوورته و راستی بیر و باوه ردا نه.

ئهم جوره که ئیمه مه عنای به یته که مان بی لیکدا یه وه، له راستیدا راست کردنه وه ی به لگه هینانه وه که ی مه حویه، ئه گینا دیاره نیوه ی یه که م و دووه می به یته که له گه ل یه ک ناگونجین. به پئی نیوه ی یه که می ده بی جاحیز له بهر چه وتی بیروباوه ری له ئاخردا شهل و شیتیش بوو بی، که چی ئهم نیوه ی دووه مه ده لی جاحیز سهره نجام، وه ک شهل و شیتی له ش بوو، شهل و شیتی بیروباوه ریش بوو.

(۵) عه یاده ت: مه به ست له نه خۆشی که وتووی ناو جیگایه.

واته: سهرم له بی باکی و که مته رخه می یار سپ ماوه. لای خۆی هاتبوو بۆ سهرخۆشی لئ کردنم به هۆی نه خۆشیمه وه، که چی که روشت، لایه کیشی لئ نه کردمه وه و مالاوایی لئ نه کردم.

تیپی «ژی»

-۱-

رووتى دى لەو رۆژەو، گەر رۆژە سەرگەردانە رۆژ
 گەيىيە ئىوارە وە کوو من، ئىشى قور پىوانە رۆژ^(۱)
 رەھرەوى رىگەى مەحبەت وا دەبى، ھەر سەعیەتى
 تا ھەيە لەم رىگە ئاخىر کارى سەردانە رۆژ^(۲)
 لاجەرەم کردوویە نوورى جیلوھى ئەو ماھە بە چاۋ
 دەورى بۆ ئەو شەمەيە دايم وە کوو پەرۋانە رۆژ^(۳)
 شەو بە ئىمە بانەویدی ھاتنى جانانى دا
 يەنى: ئەى شەونم گەلینە! مۆژدەبى ميانە رۆژ^(۴)

-۱-

(۱) واتە: رۆژ ئەو رۆژەو رووى تۆى ديو، بە رۆژدا سەرگەردانە و دى و دەچى. كە گەيىيە
 ئىوارەيش وەك من بۆ خۆى قور دەپىئى.
 ئەم بەيتە ئىشارەتە بۆ ئايەتى: ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ﴾
 واتە: كە ئەسكەندەرى جووت شاخ گەيشتە شوئى ئاۋابوونى رۆژ دىتى لەناۋ كانييە كى قورە
 رەشەدا ون دەبى.
 (۲) رەھرەو: رىبوار. سەع: سەعى، ھەۋل.
 واتە: رىبۋارى رىگەى دلدارى دەبى وەك رۆژبى، تا بەرپۆە بى ھەر ھەۋل بداۋ سەرەنجامىشى
 سەردانان بى، وەك ئەو.
 (۳) لاجەرەم: بى گومان.
 واتە: ديارە رۆژ تىشكى دەرەكەوتنى مانگى يارى بە چاۋ ديو، بۆيە ھەمىشە وەك پەرۋانە
 بەدەورى مۆمى ئەودا خول دەخوا.
 (۴) نەويد: مۆژدە. جانان: دۆستان. شەونم گەلینە: ئەى كۆمەلى شەونم!
 واتە: شەو كە با ھەلى كرد مۆژدەى ھاتنى دۆستانى داۋ وتى: مۆژدەتان بدەمى ئەى
 دلدارينە، يارى وەك رۆژ جوان ميواتانە، لە خۆشياندا ھەلسن بچن بە ئاسماندا بە پىريەو و
 منىش ھەلتان دەگرم. مەبەست لەو يە كە رۆژ ھەلدى شەونم دەبى بە ھەلم و دەچى بە
 ئاسماندا.

مەتلەبت گەر يارە، ھەر سەئىت بەكارە دائىما
بۆ تەوافى قايىيەك وا بەر زەدە دامانە روژ^(۵)

شەو دەبىي بادەي لە دەستى ساقىيەك وەرگرتىي
ئەم سەبەينىيە لە مەشرىق دىتەدەر مەستانە روژ^(۶)

ئەلبەتتە مەجنونى روژى روومەتى لە يىلايەكە
موتتەسىل، شام و سەحەر، كەوتۆتە ئەم شاخانە روژ^(۷)

ماھەكەم ئەمشەو شوكر پرتەوفشانى خانەيە
قەت لە دەرگا دەردەچم گەر بىتە ئەم سەربانە روژ^(۸)

ئەم گلاراوەي لە عىشقە تا قىامت ھەر دەبىي
سەد مەسىحا چارى ناكە، دەردى بىي دەرمانە روژ^(۹)

(۵) بەرزەدە دامان: داوين ھەلکردوو.

واتە: ئەگەر دەتەوئى بگەي بە يار، دەبىي بزاني كەوا ھەمىشە ھەر ھەولدان كەلگى بۆت
ھەيە. نابىنى روژ وا داوينى خۆي ھەلکردوو و مەبەستى تەنھا زيارەتى مالىكە...
مەبەست لە داوينى روژ شەوقەكەي و لە داوين ھەلکردىشى سىبەر كىرەتەي لە ديوارى
مالدا.

(۶) واتە: كە روژ سەبەينان وەك سەرخۆش لەودىيى شاخەو دەتەدەر، ديارە ھى ئەو يە شەو
پيالەي شەرابى لە دەستى پيالە گىرپەك وەرگرتوو.

(۷) موتتەسىل [مُتَّصِل]: بەي دەريەي، شام: ئىوارە. سەحەر: سەينىي.

مەبەستى لەو يە كە روژ سەبەينان لە پەنا شاخەو ھەلدىي و ئىواران لە پەنا شاخدا ون دەبىي.
(۸) پرتەوفشان: تىشك دەروە. خافە: مالەو.

واتە: لە سايەي خواو ئەمشەو يارە جوانەكەم لە مالدا تىشك دەداتەو، بۆيە ئەگەر روژ
بىشەتە سەربانەكەم ناچم بۆ لاى ولاى يارەكەم بەجى ناھىلەم.
سەربانە (ن): بەردەرگانە.

(۹) گلاراو: ئۆقرە نەگرتن لە شوئىكىدا، چاوتىشە. مەسىحا: ھەزەرەتى عىسا كە يەكەك لە
موجىزەكانى ئەو بووە كۆپرى مادەرزادى چاك كىرەو تەو.

رۆژو شەو ئەم سەرزەمین و بن زەمینەى پشکنی
نەبوو شۆین هەلگر لە عەكسى جیلوهى ئەو جانانە رۆژ^(۱۰)

رۆحى بەفدا كە، بزانیە كییه چەوگان بازە كە
«مەحويا» چەوگانە عیشق و گۆیە لەم مەیدانە رۆژ^(۱۱)

حەقیە رۆژو شەو كە بى تابی دەكا، وادەى وىسال
شەو بوو، بى بەش ما لە وەسلێ ئەو سەراپا جانە رۆژ^(۱۲)

واتە: ئەم گىلارەو پى كەوتنەى رۆژ كە لە شۆینىكدا ئۆقرە ناگرى و وەك چاوتیشەدار هەر
ئەملاو ئەولا دەكا، بەهۆى دەردى عیشقەوێه و تا قیامەت هەر بەردەوامە و دەردىكى بى
دەرمانە، تەنانت عىسايش كە تىمارى چاوى كۆترى مادەرزادى كردوو پى چار ناكرى.

عیشقە (ن): عیشقا.

(۱۰) شۆین هەلگر: ئەوێ بەدواى كەسێكدا بگەرێ و بتوانى بزانی بەكوێدا رۆشتوو،
جیلوه: تیشك دانەوه.

واتە: رۆژ، بەشەو و بە رۆژ رووى زەوى و بنى زەوى هەموو پشكنى بەدواى یاردا، كەچى
هیشتا بەو هەموو رۆشنايیهو كە هەیه تى شۆینى تیشكى ئەوى نەدۆزییهو و پەيى پى نەبرد و
نەیزانى بەكوێدا رۆشتوو...

(۱۱) چەوگان: گۆچان، ئەو دارەى لە یارى گۆچو چەوگاندا گۆكەى پى هەلەدەن.

واتە: لە مەیدانى عیشقدا رۆژ وەك گۆ وایە و عیشق ئەو گۆچانە پى هەلەدەن. بەلام
هیشتا گۆچان هەلگرە كە نەدۆزراو تەوه، بەلكو مەحوى تۆ بیدۆزیتەوه و گىانی خۆتى
بەقوربان بكەى.

لێرە بەدواوێ ئەم پارچە شیعەرە لەبارەى ناوەرۆكەوه لە پارچە شیعەركى سەرەخۆ
دەچى، بەلام چونكە دواوشەى ئیرەى یەكەم و دووهمى بەیتى یەكەمى وەك یەك نیه و ناوى
شاعیریش لە دوا بەیتدا نەهێنراوه وەك لە پارچە شیعەرەكانى تردا و لە هەموو هۆزەكانیش
گرنگ تر چونكە لە نوسخە دەستنوسەكاندا بە سەرەخۆ دانەنراوه، ئیمەش هەروەك خۆى
هیشتمانەوه.

(۱۲) بى تابی: بى تاقەتى.

شهو چ شهو، لی پشکواوی قه پنه ها سوبچی ئومید
 ههر له داویننی یه کی سوبحا به له ک په نهانه روژ (۱۳)
 شهو شهوی میعراجی شاهی ئه نبیا بی، وا ده بی
 بیپه رستی، به لکی سوجده ی بو ببا ههر ئانه روژ (۱۴)
 شهو نه بوو، به حری موحیتی عه نه ری بوو، ناوی شهو
 بوو به نیسبت ئه و شهو، خاکستری گولخانه روژ (۱۵)
 بو کهمی له و عه نه ره، بو ته قوییه ی روچی ده ماغ
 یینی کا، وه ک ئیمه دایم چاوه ری ئیحسانه روژ (۱۶)
 من فیدای ئه و زاته بم، به و، ئه و شهو بوو به م شهو
 تا قیامت ههر حه سه د با، به و شکوه و شانه روژ (۱۷)

﴿﴾

ئهم به یته باسی میعراجی پیغه مبه ر (د.خ) ده کا بو ئاسمان. ده لی: روژ حه قیه تی به شهو و به
 روژ بی تاقه تی ده کا، چونکه واده ی گه یشتن به خزمه تی پیغه مبه ر شهو بوو و ئه و به شهو چوو
 بو ئاسمان. له بهر ئه و روژ نه یوانی بگا به خزمه تی و له و نیعمه ته بی به ش مایه وه و ئه و زاته ی
 نه دی که سه ر تا پای وه ک گیان شیرینه.

(۱۳) واته: ئه و شهو چ شهوی بوو؟ شهوی بوو سه ده ها ساله به ره به یانی هیوا له وه وه
 ده پشکوئ و له داویننی ههر کام له به یانییه کانیدا هه زاران روژ په نهانه و خوی حه شار داوه.

(۱۴) ئان: کات. به لکی: به لکوو.

(۱۵) خاکستهر: خو له میش. گولخان: توونی گه رماو.

واته: ئه و شهو شهو نه بوو. ههر به ناو شهو بوو. ره شییه که ی هی ئه وه بوو ئوقیانوو سیکی
 پر له عه نه ری بو ن خۆش بوو. روژیش له چاو ئه و شهو ده خو له که وه ی ناو توونی گه رماو بوو.
 (۱۶) ته قوییه: به هیز کردن. ده ماغ: می شک. یین: بو ن. ئیحسان: خیر و حه سه نات و چاکه له گه ل
 کردن.

یینی (ن): بو نی.

(۱۷) واته: شهوی میعراج له سایه ی پیغه مبه ره وه - به قوربانی بم! - بوو به م شهو په یه به رزه که تا
 دنیا دنیا به روژ به خیلی به شان و شکوی ده با.

تۆقوبولم كەى بە عەبدى خۆت و بەندەى ئەو، خودا!
 تا بېيتە خانە پرووبىم، چەند ئەگەر خاقانە، رۆژ^(۱۸)
 دائىمەن سەر خۆى و سەر ئال و سەحابەى بىي نىسار
 پىر بە عىلمى تۆ، سەلاتى تۆ، ھەتا تابانە رۆژ^(۱۹)
 بەلكە تا ئەو ۋەقتە مەبرووكە موبارەك جىگەيە
 غەيرى نوورى ئەو، نە مەھ نوورى لەناۋا ما، نە رۆژ^(۲۰)
 لەو سەلاتانە كە ۋەك گەۋھەرن و دەدرەوشىنەۋە
 جىلوۋەدەر، لامىع، ھەموورەخشنەدە، ۋەك رەخشانە رۆژ^(۲۱)

(۱۸) خانە پرووب: ئەۋەى ناۋمال گىسك دەدا. خاقان: لەقەبى پادشاھانى چىن و توركىستان بوۋە. واتە: خوايە بىمكەى بە بەندەى خۆت و ئەۋىتغەمبەرە، تا رۆژ بەۋ ھەموۋشان و شىكۆۋەكە ھەيە و دەلىتى قاقانى چىنە، لە ئاستىدا ئەۋەندە سوۋك و بىي بايەخ بنوئىنى، بىي بەگىسك دەرى ناۋمال.

(۱۹) نىسار: بىلاۋ كىردنەۋە و ھەلپىزاندىن. تابان: تىشك دەرەۋە. مەعنەى ئەم بەيتە بەسراۋە بە بەيتى پاشەۋەۋە.

(۲۰) مەبرووك: موبارەك، پىرۆز. مەھ: مانگ.

واتە: خوايە! ئەۋەندەى خۆت دەزانى. ھەمىشە رەھمەت بەسەر پىتغەمبەر (د.خ) و ئال و ئەسحابىدا پىرئى تا دىنيا دىنايە و تا رۆژ تىشك دەداتەۋە، بەلكو تا ئەۋ ۋەخت و سەعاتە پىرۆزەكە لە نوورى پىتغەمبەر (د.خ) بەۋلاۋە، نە نوورى رۆژ لەناۋا دەمىنى و نە نوورى مانگ.

(۲۱) جىلوۋەدەر: تىشك بەخش. لامىع: خاۋەن شەۋق. رەخشنەدە: دەرەۋشاۋە. رەخشانە رۆژ: رۆژى رەخشان.

- ۲ -

پرسرا حالَم، که من که وتم له بهر پیا دريژ
 نه و وتی: هر سیبه ری دیوم بووه سهرسام و گيژ^(۱)
 تا له ده وری لیوی ئالی خه تنی سه بزی بوو عه یان
 عاشقانی جومله وهك بهنگی ده بینم گيژو و یژ^(۲)
 وا موشه ووهش بوو که میحرابی برۆتی دی ئیمام
 ئیزنی خه لقی دا که دنیا ئاخره، بو دینه نویژ^(۳)
 ئابروو ریژه و یسالی یار و خوین ریژه فیراق
 عاله می عیشق و مه حه بیهت هر بریژه، هر بریژ^(۴)

- ۲ -

(۱) واته: که له بهر پیتی یاردا دريژ که وتم هه والمیان لی پرسی، نه ویش له وه لامدا وتی: ته نها به
 دیتنی سیبه رم سهرسام و گيژ بووه و که وتوه، نه گینا نه دیومه و نه دیومی.
 نیوهی دوو هه می ئه م به یته له ده سنووسیکی پاکنوس نه کراوی شاعیر خویدا به م جوړه ش
 نوو سراوه:
 نه و وتی: هر سیبه رم سهرخست و بوو سهرسام و گيژ
 (۲) بهنگی: بهنگ کیش.

واته: هر به ده رکه وتنی گه نه مووی ده وری لیوی، دلداره کانی هه موو وهك بهنگ کیش گيژو
 و یژ که وتن. مه به ست له په یوه ندی ئیوان ده رکه وتنی گه نه مووی ده وری لیوی یار و گيژو و یژ
 که وتنی دلداران، یا په یونده ی ئیوان رهنگی بهنگ و گه نه مووی سهرلیو یا ناسکی و باریکیانه.
 (۳) واته: که پش نویژ له میحرابی مزگه وت و له کاتی نویژدا برۆی رهشی وهك میحراب
 هیلالیتی دی؛ سهری لی شتوا، وای زانی رۆزی قیامهت هه لساوه و مانگ رهش بووه ته وه و له
 ئاسمان که وتووه ته خواره وه، به خه لکه که ی وت: بلاوه ی لی بکه ن و نویژ نه که ن چونکه
 قیامهت هه لساوه و ته کلیف له سهر خه لک نه ماوه.
 (۴) ئابروو ریژه: ئابروو به ره.

كئ له گولزاري نيشاتا گولبووني شيريني ناشت
ئەو لە كۆسارى غەما فەرهادى كرده لالەنیز^(۵)

هەر بە تیری خستى، هەلیاوەسىم، ئیشى منى
بەس لە كورتى بریەو، عومرى موژە و زولفى دریز^(۶)

نەبوو قەت «مەحوى»، وتى: بوونی من و تۆ پێكەو
حوسنە ئاوى زیندە گى، عیشق ئاگر پێكە دل بریز^(۷)

واتە: دلدارى یا دەبى بەهۆى ئابروو چوونی دلدار یا دەبى بەهۆى رشتنى خوینی، چونکە
ئەگەر بگا بە یارەكەى ئەوا لە خوشیياندا شیت دەبى و ئابرووی دەچی چونکە خەلك گەمە و
گالتەى پى دەکەن. ئەگەر ئیشى دوور بى ئەوا لەتاو دەرد و ئازار بە کوشت دەچی.
(۵) واتە: دلدارى وەنەبى هەر سەرتكى هەبى کە بریتى بى لە خوشى گەشتن بە یار، چونکە
وەك لە باخچەى خوشیدا دار گولێ جوانى «شیرین» دینیتە کایە، لە کۆسارى خەم و مەینەتیشدا
«فەرهاد» دەدا بە کوشت و لە دلۆبى خوینی لالەى سوور بەسەر شاخەو دەپوئى.
لە هینانى ناوى «شیرین» و «فەرهاد» دا لەم بەیتەدا دوو ئیستیعارەى موسەرپەحە و
تەناسویکی جوان و لەبارەى مەعناشەو تىباقیکى ناسک هەیه.
(۶) موژە: برژانگ.

واتە: خوا عومرى برژانگ و زولفى یار دریز کا، یار لە کورتى کارى منى پێان بریەو، بە
تاقە تیر پێكى برژانگى کوشتى و بە تالیکى زولفى کردمى بە داوا.
ئەم بەیتە لەف و نەشرى مۆرەتەبى تیا، «موژە» پەيوەندى بە «خستن» و «زولف»
پەيوەندى بە «هەلواسین» وە هەیه.
(۷) زیندە گى: ژيان. دل بریز: دل برژن.

واتە: یار پى وتم: من و تۆ پێكەو نامان کرى، چونکە جوانى من وەك ئاوى ژيان و عیشقى
تۆیش وەك ئاگر پێكى دل برژن وایە، ئاو و ئاگریش هەرگیز پێكەو کۆتابنەو.

تیپی «سین»

- ۱ -

بېرسە حالّم، ئىهمالى وەفا بەس
 بترسە تۆلە حق، جەۋر و جەفا بەس^(۱)
 بە كامى غەير و بىگانه، برالە!
 بەرى بوونت لە يار و ئاشنا بەس^(۲)
 ئىلاھى بىي بەلابىي نەخلى بالات
 بەرى بۆم بەلابو، ھەر بەلابەس^(۳)
 نزيكە مردنت ئەى پىرە زاهىد
 ۋەرە با تۆبە كەين، ئىتر رىا بەس^(۴)
 خودا ئەم دەردى عىشقەم لىي نەكا كەم
 ھەتا ھەم بەس لەباتى ھەر دەۋا بەس^(۵)
 ئەۋى ئەۋ وىلئە بورجى زەمىنە
 دە بەس بىروا مەسىحا بۆ سەما، بەس^(۶)

- ۱ -

- (۱) ئىهمال: پىشتگويى خستىن و گويى پىي نەدان. حق: خودا.
 (۲) كام: ئارەزو. (۳) نەخل: دار خورما، كىنايە لە بەرزى.
 (۴) رىا: روپامابىي كە بۆ خاترى خودا نەكرابىي.
 (۵) واتە: خوا دەردى دلدارىم سووك نەكاۋ دلم ھەمىشە ھەر پىي لە خۆشەۋىستى. تا ماۋم ئەم دەردەم لەجىياتى ھەموو دەرمان و تىمارىك بەسە.
 (۶) واتە: ئەۋ شوئىنەى عىسا بەداۋىدا دەگەرئى و بۆي وئىل و سەرگەردان بوۋە، لە ئاسماندا نىيە بەلكوو بورجى زەۋىيە. كەۋاتە با بەس بىروا بۆ ئاسمان بۆگەرپان بەداۋىدا.
 ئەم بەيتە ئىشارەتە بەۋە كە عىسا، ۋەك لە حەدىسى پىغەمبەردا (د.خ) ھەيە، لە رۆژى قىامەتدا لە ئاسمان دېتە خوار و پاش چەند سالىي ۋەفات دەكاۋ لە مەدىنە لەپال مەرقەدى پىغەمبەردا (د.خ) دەنئىزئى. كەۋاتە مەحوى لەم بەيتەدا تەفسىرى چوۋنى عىساي بۆ ئاسمان بەۋە كر دوۋەتەۋە كەۋا سەرگەردانى عىشقى پىغەمبەرە (د.خ) و بەدۋاي ئەۋدا وئىلە.

له سهر تیپه پ بووه خویناوی جه رگم
به سهر ما یینه، ئه ی دَل، ماجه را بهس^(۷)
که من دَل پر که ده رم و لیلَه عه یشم
له کن من بهس بکه ن باسی سه فا، بهس^(۸)
که نادا «مه حویا» دادی به حالت
بهسی بی داد و ئاه و ناله، با بهس

- ۲ -

چ بکه م نه ئه و که سه م که که سم بی له لا به که س
خو شم نه که یمه ئه و که سه ئه و من بکا به که س^(۱)
گه ر ئیشی رو حته، که نه بوو که س به ده سه وه
ده ست هه لگه ره له رو ح و مه به ئیل تیجا به که س^(۲)

(۷) ماجه را: «ماجرای»، ئه وه ی رووی دا، رووداو.

واته: خویناوی جگه رم ئه وه نده هه لچوه له سه رم تیپه ریوه. ده سا ئه ی دَل ئیتر با بهسی
بی، که م ده رد و به لام به سه ردا بهیته.

(۸) که ده ر: تاریکی، تالی. سه فا: خو شی و بی گه ردی.

- ۲ -

(۱) واته: چی بکه م، چارم چیه! نه خو م که سیکی ئه وه نده پی گه یشتووم خه لک له به رده ستما
پی بگه ن و نه ده ستیشم گه یشته که سیکی وا پی م بگه یه نی.
(۲) واته: ته نانه ت بو مه سه له یه کیش که په یوه ندی به گیاته وه بی، ئه گه ر که سیکت ده سگیر
نه بوو له خو یه وه به فریات بگات، تو ده ست له گیانی خو ت هه لگه ره، ئه وه با شتره له وه په نا
به رته بهر که سیلک که له وانه یه ده ست به پرووته وه بنی.

نائههلی ئەم ئەهالییه مەعلوومی من که بوو
 شوکری خودا، خودا بەس، ئومیدم ئەما بە کەس^(۳)
 لیوی بە پرسشی چ نەخۆشی نەپشکواند
 دەردا! تەبیبی ئیمە که نادا دەوا بە کەس^(۴)
 خورشید و سایه پیکهوه نابن، دە حەقیهتی
 ئەو جیلوه وه حشییه که نەبی ئاشنا بە کەس^(۵)
 بەس بی سەبەب پەرستی، ئەتیبیا دەوا دەدەن
 بەس هەر خودا تەبیبه که نادا شیفایا بە کەس^(۶)

(۳) واتە: که بۆم دەرکەوت ئەم خەلکە چەند نامەردن، لە سایه ی خواوه دەستم لە هەموان داشۆری و پشتم تەنها بە خوا بەست.

ئەم چەند بەیتە نیشانه ی کێشه یه کی سەختن لە دەروونی مەحویدا بەرەبەر بە پە یوهندی کۆمه لایه تی ناو خەلک و تەنگ و چەلەمە ی ژیان و نالەیه کی سەخت و توندی دەرپرینی بیزارین لە ژیا نی پر لە تال و سوێری که کەسی تیدا بە دەم کەسە وه ناچی.
 (۴) پرسش: پرسیار.

واتە: یار لیوی نە کردە وه هەوالی نەخۆشیک پرسی. ئە ی دەرد وادیاره پزیشکە که ی ئیمە نیازی نیه دەرمانی دەر دی کەس بدا.

(۵) خورشید: خۆر. سایه: سیبەر. وه حشی: کێوی، دەسەمۆ نەبوو.
 واتە: یار وهك خۆر وایه و ئیمە وهك سیبەر واین. که واتە تیشکی سلّ کەرە وه ی ئەو حەقیه تی نابێ بە هاو پرێی هیچکام لە ئیمە.

(۶) ئەتیبیا، «أَطِيبًا»: جە معی «طیب» ه بە مەعنا پزیشک.
 واتە: با بەسی بی سەبەب پەرستی و تۆز ئکیش موسەبیب پەرستین.
 ئەم سەبەبانه که پێان دەلێن پزیشک هەر دەرمان دەدەن. پزیشکی راستە قینه هەر خوایه که چاک کردنە وه ی نەخۆشی لە دەستدایه و بە کەسی ناسپێرێ.

زاهید وهره روویئ بکهره باره گاهی عیشق
 عالی جه نابه، وانه هر ری بدا به کس^(۷)
 موحتاجی مهرحه مه تیه چ ناکهس، چ کس، به گهل
 نه و تاقه بی که سیکه که گرتی خودا به کس^(۸)
 جیی ئیعترازی کهس نیهت و نه بووه، هرکه سی
 لادا له نابه کار و حه زهر کا له نابه کس^(۹)
 گهر تی بگهن له گه وههری دلدا چ مه وچ نه دا
 نه م شه وچراغه له م شه وهدا کس ده دا به کس^(۱۰)
 حق بیژی یه ک گوناویه مه نسوور و حه قمه من
 نه م قه تعه گهر نشانی نه دم «مه حویا» به کس^(۱۱)

(۷) واته: باره گای عیشق زور بهرز و دل فراوانه، جیی هه موو که سیکی تیدا ده بیته وه، ده سا
 زاهید وهره روویه کی تی بکه، و نه بی ته نهاری ریی نه وانه بدا کهه سن. ریی تویشی تیدا ده بیته وه.
 (۸) واته: نه و که سه تاك و بی که سه ی که خوی گرتبی به کس بۆ خوی، که سیکی وای لی
 ده رده چی کس و ناکهس هه موو به کۆمه ل موحتاجی مهرحه مه تی نه و بن.
 بی که سیکه (ن): بی که سیکی.

(۹) نیهت: نیه. نابه کار: ناکار، بیکاره. نابه کس: ناکهس.
 (۱۰) مه وچ: شه پۆل. شه وچراغ: گه وههری شه وچراغ که له تاریکاییدا ده رده وشیتته وه.
 واته: نه گهر خه لک بزائن له گه وههری دلدا چ جوهره راز و نه نییه ک شه پۆل ده داته وه، کهس
 نه م رۆژگاره وه ک شه وی تاریک و ره شه دا نه م گه وههری شه وچراغی دل نادا به کس.
 (۱۱) قه تعه: پارچه شیعر.

واته: مه نسوری حه للاج به «أنا الحق» وتینک چوو هه سهر سیداره. که واته من نا هه قم نیه نه م
 پارچه شیعره م پیشانی کهس نه دم و خۆم نه دم به کوشت، چونکه هه مووی هه ر قسه ی هه قه.

*-۳-

بی میهر و بی مرووه‌تی تو هر عه‌له‌لخوسوس
 ده‌رحق فیدائیانی جگهر سوخته‌ی خولوس^(۱)
 ره‌حم و مرووه‌ت نه‌بوه و نیشه، با خوسوس
 ده‌رحق به عاشقانو، له ده‌رحق منا خوسوس^(۲)
 تیژ ئاوی کردووه ده‌می تیغت چ گه‌لوه‌ها
 تینو له و ئاوه مامه‌وه من هه‌روه‌ها خوسوس^(۳)
 ئه‌م عاله‌مه که مونته‌زیری جیلوه‌ی ئه‌و مه‌هه‌ن
 ده‌مرن به‌و ئینتیزاره هه‌موولا «بلا» خوسوس^(۴)

(*) [ئهم پارچه شیعره له چاپه پێشوووه که‌دا له پیتی «صاد» دا بوو، به‌لام له‌بهر ئه‌وه ئهم چاپه تازه‌یه له‌سهر رێنووسی نوێی کوردی نووسرایه‌وه ئهم پارچه شیعره‌مان گواسته‌وه بۆ ئێره بۆ پیتی «سین» (بلاوکردنه‌وه‌ی کوردستان)].

-۳-

(۱) میهر: خۆشه‌ویستی. جگهر سوخته: جگهر سووتاو. خولوس: دلسۆزی.
 واته: کینه و نامهردی تو به‌تایبه‌تی له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌یه که خۆیان ده‌که‌ن به‌قوربانت و جگه‌ریان له دلسۆزیدا سووتاوه.
 (۲) واته: له‌گه‌ڵ هه‌موو که‌س بی‌په‌حمی، به‌تایبه‌تی له‌گه‌ڵ دلداران و له‌ناو دلدارانیشدا به‌تایبه‌تی له‌گه‌ڵ من.
 منا (ن): به‌من.
 (۳) گه‌لوه‌ها: چه‌ندین گه‌لوو. گه‌لوو: گه‌روو، قورگ.
 واته: ده‌می تیغت گه‌رووی هه‌زاران دلدارێ به‌خوێن تێراو کردووه. به‌لام من هه‌شتا به‌تایبه‌تی ماومه‌ته‌وه و تینوی ئاوی ده‌می تیغتم.
 (۴) واته: ئه‌وانه‌ی که چاوه‌پوانی ده‌رکه‌وتنی مانگی رووی یارن، بی‌جیاوازی هه‌موویان له چاوه‌پوانیدا ده‌مرن.

لهو شوخه نیمه چاوی ته‌په‌حوم، که مه‌زه‌بی
جه‌ور و جه‌فایه، ده‌رحه‌قی ئه‌هلی وه‌فا خوسووس^(۵)

له‌م شاره‌ خو هه‌موو ره‌وش و ده‌ئبی ئاده‌می
یه‌کباره باری کردووه، دین و حه‌یا خوسووس^(۶)

نامه‌رد ئه‌وه‌نده مو‌عه‌ته‌به‌رن له‌م زه‌مانه‌دا
مه‌رد ئیعتیباری که‌م بووه، مه‌ردی خودا خوسووس^(۷)

ره‌نجانی ئه‌هلی دَلْ دَلْ ده‌رده به‌لایه‌تی
مونگیر که‌ ناوی ئیمه‌ ئه‌وه‌نده ده‌با خوسووس^(۸)

هه‌رکه‌س له‌ حه‌ز ره‌تی به‌ته‌ما حه‌للی مو‌شکیله
«مه‌حوی» له‌ حه‌ز ره‌تی شه‌هی مو‌شکیل‌گوشا خوسووس^(۹)

(۵) چاو: مه‌به‌ست چاوه‌پوانیه. ته‌په‌حوم: به‌زه‌بی.

(۶) ره‌وشت: خو. ده‌ئب: نه‌ریت و عاده‌ت. یه‌کباره: به‌یه‌کجاری.

(۷) ئیعتیبار: قه‌در و حورمه‌ت.

(۸) واته: ئیمه‌ ئه‌هلی دَلین و ره‌نجانندی ئه‌هلی دَلیش ده‌بی به‌مایه‌ی ده‌رده دَل. مونگیر و نه‌و‌ستیش که‌ ناوی ئیمه‌ ئه‌وه‌نده به‌ خراب ده‌با، له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که‌ تووشی ده‌رد و به‌لای بووه، ئه‌گه‌ر تووشی ده‌رد و به‌لای نه‌بوایه ناوی به‌ خراب نه‌ده‌بردین.

(۹) حه‌ز ره‌تی: که‌سیکی پایه‌به‌رز که‌ پئی بووتری حه‌ز ره‌تی فلان که‌س. مو‌شکیل‌گوشا: ئه‌وه‌ی گه‌روگرتی خه‌لک ده‌کاته‌وه. مه‌به‌ست لئی پێغه‌مبه‌ره (د.خ).

- ۴ - *

زەمزەم چیه، به زەمزەمە ی ئایات و سەد حەدیس
 پابوونەو له شەئنی نیە تینەتی خەبیس^(۱)
 ئەهوالی روژی فیرقەت و ئەحوالی عاشقان
 لەو روژەدا مۆتابیقیە «هَلْ أَتَى حَدِيثُ»^(۲)
 عەهد و وەفا نەماوە کە جەوور و جەفایە باو
 لەم عەسر و ئەهله شەکوە ئەبەر تۆیە «یا موعیس»^(۳)

(*) [ئەم پارچە شیعەرە لە چاپە پێشووە کەدا لە پیتی «ت» دابوو، بەلام تێمە لەبەر ئەوەی کە لەم چاپەدا رێنووسی نوێی کوردیمان رچاو کردبوو، گواستمانە بۆ پیتی «سین». (بلاوکردنەوێ کوردستان).]

- ۴ -

(۱) زەمزەم: بیریکە لە حەرەمی کەعەبەدا لە مەککە، ئیسماعیلی کورپی ئیبراهیم و ھاجەری دایکی ھەلیانکەندوو. پاشان پر بوو تەووە تا «عەبدولموتەلیب» ی باپیری پێغەمبەر (د.خ) شوینە کە ی دۆزیووە و ھەلی کەندەووە. لە سەردەمی نەزانیشتدا وەك ئەمڕۆ لای خەلک پیرۆز بوو. حاجی ئاوی لێ دەخۆنەو و لێی دیننەووە بۆ ولاتی خۆیان بۆ پیرۆزی. ئیستاش ئاوگیرێ تێدا بەدەس بنەمالە ی «عەبدولموتەلیب» ەووە. زەمزەمە: دەنگی لە دوورەووە بیستراو. تینەت: کەرەستە ی لێ دروست کران. خەبیس [«خبیث»]: چەپەل.

واتە: ئەوێ لە کەرەستە یەکی پیس دروست کرابێ، نەك بە ئاوی زەمزەم، بەلکوو بە ھەرچی ئامۆژگاری قورئان و حدیسیشە پاك نایستەووە و نایەتەووە سەر رێگای راست.

(۲) واتە: دەردی دووری و ناپەحەتی حالی دلداران، لە چەشنی دەرد و ناپەحەتی روژی قیامەتە، کە لە ئایەتی: «هَلْ أَتَىكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ» و ئایەتەکانی پاشەویدا باسی کراوە لە سوورەتی «الغاشية» لە قورئاندا.

(۳) شەکوە: شکات. موعیس [«مُعِيت»]: فریادەرەس.

نیوێ یە کەمی ئەم بەیتە لە نوسخە یە کدا بەم جۆرە یە:

فریادەرەس نەماوە کە بێداد و جەوورە باو

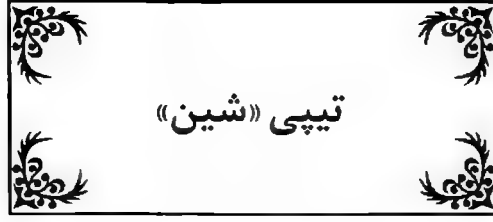
دل لټ ده بېی که ههردوو جگه رگوشه ی ئاده من
قاییله ئه شقایه، «أَبُو الْأَنْبِيَا» یه شیس^(۴)

«مه حوی» به لوتفی تو یه په ناهی له قه هری تو
«يَا غَوْتُ، يَا غِيَاْتُ، بِكُمْ مِنْكُمْ أَسْتَعِيْثُ»^(۵)

(۴) قاییل: کورپه که ی هه زره تی ئاده م که هایلی برای خوی کوشت. ئه شقایا: پیاو خراب.
شیس «شیث»]: کورپکی هه زره تی ئاده مه، خوا کردی به پیغه مبه ر و ناردی بۆسه ر براو
برازا کانی.

واته: دلی بنیاده م له داخانا لټ ده بېی که وایاو پیاو پکی چاک ی وه ک هه زره تی ئاده م دوو کوری
ده بېی یه کیکیان رینگای خراپه و ئه و بان رینگای چاکه ده گری وه ک قاییلی پیاو کوژ و شیس ی
پیغه مبه ر بن، که ده بوو ماده م ههردوو کوری ئه و باوکه ن ههردوو رینگای چاکه بگر نه بهر...
(۵) قه هر: قین.

واته: خوایه! مه حوی له تاو قار و قینی تو په نا ده باته بهر لوتفی خۆت، ئه ی فریاد په س من
په نا به خۆت ده گرم له خۆت...

تیپی «شین»

- ۱ -

بهس بکه، ئەهی ئەشکی خوینینم، به غه ممازی ته لاش
 رازی عیشق و دهردی دَلّ خو هه رچی بوو کردووته فاش^(۱)
 روومه تی ئازاری گهیی من که روانیمی، وتی:
 من قسم گهر دَلّ خه راشه، تو نیگاهت جان خه راش^(۲)
 شهرتی کرد ئیتر له کوشتن بهس بکا، یارهب بکهی
 ئەو وه فا بهم شهرته کا، ئەمما له قه تلّی من به پاش^(۳)
 دَلّ بژئوی ههر به دهرد و داغه، ته زیدی دهوی
 قهت مه که مهنعی، دوعاگو سه عیه بو «ضَم» ی مه عاش^(۴)

- ۱ -

(۱) غه ممازی: غه مزه که رانه. فاش: ئاشکرا.
 مه بهستی له وه یه ئەوه نده فرمیسکی رشتوه، هه رچی رازی دَلّ و دهردی عیشقی هه یه
 هه مووی لای خه لک دهرکه وتووه، تازه ئیتر هیچ نه ماوه بی شارته وه.
 (۲) خه راش: روو کتن، جیگای نینۆکی تیژ، یا هه رشتیکی تر که نوو کیککی تیژی هه بین.
 واته: که سهیری یارم کرد، به ته ئیسیری روانینه کهم روومه تی ئازاری پێ گه یشت. ئەویش
 وتی: بۆ گله ییم ئی ده که ی که قسم دَلّ بریندار ده کا، خو تو خو ت ته ماشات گیانی مرووف
 بریندار ده کا...
 (۳) بهس بکا: ده ست هه لگرت.
 واته: خوا بکا یار له پیشاندا من بکوژی، ئەوسا تو به بکا له دَلّدار کوشتن.
 (۴) بژئوی: گوزهران، ئەوه ی بنیادهم پێی بژی. ته زید: زیاد کردن. دوعاگو: ئەوه ی دوعا ی
 خیر بۆ خۆی و بۆ خه لک ده کاو له خوا ده پارتته وه. سه ع: سه عی، هه ول. «ضَم»: زیاد کردن و
 خستنه پال. مه عاش: مایه ی گوزهران.
 واته: دَلّ گوزهرانی ههر به دهرد و داغه و هه میشه ههر زیاتری ده وی و له خوا ده پارتته وه که
 یار دهرد و داغی زیاتری بداتی... لۆمه ی دَلّ مه که ن که ئەمه حالیه تی، چونکه وه ک ئەو که سانه
 وایه که هه میشه له خوا ده پارتته وه خوا رو زیان بداتی و ژانیان بۆ داین بکا.

سینه سەد لەت بوو، سەرم سەد داغی سەودا پتو، چووم
 عەرزی حالم کەم، بە ئیستیهزاوێ دەبیت: چاک و باش (۵)
 سەنگ سارە زاهیری عاشق، دەروونی لالەزار
 سوورەتی مەعشوقە گولزارە، جییللەت بەرد و تاش (۶)
 دەرکی سەعە، دەم مەدە «مەحوی» لە ئەسراری دەمی
 چونکە بۆ «لأشئ» هەر سەعەك بکا دەروا بە لاش (۷)

- ۲ -

لە کەن من ئەسلی نیە و نەبوو، عەیشی تەنھا خوش
 نیە بە هەشتی خودا هەم بەبێ ئەحییای خوش (۱)

(۵) سەد لەت: سەد پارچە. سەودا: خەیاڵ، شێتی. ئیستیهزا: گالته پێ کردن.
 (۶) سەنگ سار: بەردەلانی. لالەزار: گولزار. جییللەت: سروشتی دروست بوو.
 واتە: دلدار و یار بە پێچەوانەی یەکەوێ. دلدار دەروو و دیمەنی بوو بە بەردەلانی، چونکە
 هەرچەند بە دەرووبەری مالی یاردا دەسووڕێت و بەردەباران دەکری. یاریش دیمەنەکی وەك
 گولزار جوانە، بەلام دەروونی بەرابەر بە دلدار ئەوەندە رەقە دەلیی بەرد و تاشە.
 (۷) دەرک: لیّ حالی بوون. سەعەب [صَعَب]: زەحمەت.
 واتە: مەحویا! دەم مەدە لە باسی راز و نەینییەکانی دەم و لیوی یار، چونکە لە ناسکیدا وەك
 نەبوو وایە. هەرکە سێکیش باسی شتی نەبوو بکا رەنجی خۆی بە تالان دەدا.

- ۲ -

(۱) عەیش: ژیان. ئەحییای [أَحْيَا]: جەمعی «حَیْب» بە مەعنا دۆست.
 واتە: لای من وایە درۆیە، ژیاڵی بە تەنیا هەرگیز خوش نەبوو و نابێ. تەنانەت بە هەشتی
 مالی خواش ئەگەر بنیادەم بە تەنیا تیا بزی خوشی تیا دەسگیر نابێ.
 «من ئەسلی» لەبەر راگرتنی سەنگی بەیتە کە بە «منەسلی» دەخوێنرێت وە.

لە خۆم و لەو کەسە خۆشم دەوێت و خۆشی دەویم
 خودایە خۆش بێی، تۆ بێی خودایا، خۆش^(۲)
 لە زولفیا ونە روو، لێوی هەر لە کارایە
 ئەو ئاقتابە گەر ئاوا بوو، مەسیحا خۆش^(۳)
 کەسیکی هەرزە بە مەجنوونی وت: خەلیفە کە مرد
 وتی: بە من چی، ئەتۆ بمرە، چاوی لەیلا خۆش!^(۴)
 بە لایە کە، چ بە لا؟ خوبسی باتینی هەمدەم
 بە بێنی دەمیە دەکا وەقتی عەیشی من ناخۆش^(۵)
 لە حینی بوونی رەقیبا وتم: کە خەلیفە جێنۆ
 وتی: چ خەلیفە، دلی ئەو سەگەش بێی با خۆش^(۶)

- (۲) مەبەستی لەوێهە کەوا ئەگەر خوا لە هەردوکیان خۆش بوو، بۆ خۆیان پێکەوه دەژین لە بەهەشتدا.
- (۳) ئاقتاب: خۆر، مەبەستی لە حەزرەتی عیسا. مەسیحا: عیسا، مەبەستی لێوی یارە کە هەناسەیهکی لێ دەردەچێ وەک ئەو هەناسەیهی لە دەمی حەزرەتی عیسا دەردەچوو و مردووی پێ زیندوو دەبوو.
- (۴) مەبەستی لەوێهە هەرکەس لە دەلاقەیی سوودی تاییهتی خۆی و باری سەرنجی خۆیهوه سەیری دنیا دەکا.
- (۵) خوبسی باتین [«خُبْتُ بَاطِنًا»]: پیسی ناوێه.
- وادیارە مەحوی لەم بەیتەدا باسی کەسیک دەکا کە ناچار بوو لەگەڵیدا بژی و کابرایش سەرەرای بۆگەنی دەم، دەروونی پێس و چەپەل بوو.
- بێنی (ن): بۆنی.
- (۶) حین: کات.
- واتە: بە یارم وت: کاتێ کە بەدکار دیار بێ جێنۆم مەدەری با ئەو گۆڕی لێ تەبێ، ئەویش لە وەلامدا وتی: خەلیفە نەکرد! ئەی نابێ تۆزێ دلی ئەو سەگەش خۆش بکەم.
- چ خەلیفە (ن): مەرەنجە. مەرەنجە: مەرەنجی، زویر مەبە.

له تۆش و بولبول و دیوانه موژده بی «مه حوی»!
به هاره شیته که کردوویه باغ و سه حرا خوش (۷)

---

(۷) واته: مه حویا موژده بی له تۆش و له بولبولی گۆل په رست و له شیته که و به هاره شیته دهشت و ده ری به گۆل سوور کرده وه و رازانده وه.
بۆیه به هار به شیته ناویراوه، چونکه تاوی خوشه و تاوی دای ده کاته باران. بۆیه ش موژده دراوه به شیته، چونکه مه شهووره شیته به دیمه نی جوان و رازاوه و سوور دلی زور شادمان ده بی.

تېپى «ضاد»*

(*) [يېنىستە خوئەران ئاگادار بىكرېن كە پىتى «ض» لە رېئووسى كوردىدا نىيە. بەلام ئەوھى كە لېرەدا نووسراوئەو و بە پىتېك دانراوئە لىناو ھۆنراوئە كانى ئەم شاعىرەدا، ئەوھى كە وشەى ئاخىرى ئەم شىعرانە ھەموويان عەرەبىن و وشەى كوردى نىن و گۆران و نووسىنيان بە رېزمانى كوردى لە مانا سەرەككەھى خۆيان دەرەچن و ماناى ھۆنراوئە كانىش تېك ئەدەن، بەم بۆنەوھى پىتى «ض» مان لە شوئىنى خۆيدا ھېشتەوھى و نەمان گۆيزايەوھى بۆپىتى «ز» و وشە كانىشمان ھەر بە عەرەبى لىناو دوو كەواندا نووسىنەوھى و لە كوردىيە كە جىامان كوردنەوھى؛ ھەرەك لە كىتېب و دىوانى شاعىرە كانى تردا ئەم ئىشەمان بە چاك زانىوھى. (بلاو كوردنەوھى كوردستان).]

- ۱ -

واعیز له رهن‌دی مه‌یکه‌ده ده‌گری که «اعتراض»
 رازی نیه به سه‌رنویشتی نه‌زله «إِنِّی لَرَّاض»^(۱)
 به و تاعه‌ته که بو ئهم و نه‌ویه، به‌هه‌شتی ویست
 زاهید ئومیده‌واره به نه‌جری ریا «ریاض»^(۲)
 تاک‌ی روا‌ی خاک‌ی چ مه‌ینه‌ت‌زده‌ده بووه
 پشکووتووه له به‌زمی مه‌ی نه‌مشه‌وه هر «إِنْقِیاض»؟!^(۳)

- ۱ -

(۱) رهند. سه‌رخۆش. ئیعتیراز: ره‌خنه. سه‌رنویشتی: چاره‌نوس. نه‌زله: نه‌وی که سه‌ره‌تای
 نه‌بی، کۆن.
 واته: هه‌رچی بکه‌ین دیاره‌خوا له نه‌زله‌دا له چاره‌مانی نووسیوه. که‌واته نه‌گه‌ر ئامۆژگاری که‌ر
 ره‌خنه له سه‌رخۆشانی مه‌یکه‌ده بگری که بوچی مه‌ی ده‌خۆنه‌وه و سه‌رخۆش ده‌بن، نه‌وه
 مه‌عنای وایه رازی نیه به‌وه‌ی خوا له نه‌زله‌دا له چاره‌ی نووسیون... که‌واته بلێن کاممان
 خواپه‌رست‌ترین، ئیمه‌ی مه‌ی خۆر و سه‌رخۆش، یان ئامۆژگاری که‌ری نارازی به‌وه‌ی خوا له
 نه‌زله‌دا له چاره‌ی ئاده‌می نووسیوه!
 (۲) نه‌جر: پاداش. «ریاض»: باخچه‌ی به‌هه‌شت.
 واته: زاهید به‌ته‌مایه به‌و خواپه‌رستییه‌ی که بو خوا‌ی نه‌کردووه و بو روپامالی لای ئهم و
 نه‌وی کردووه به‌هه‌شتی ده‌ستگیر بی و به‌را به‌ر به‌و ریاکارییه‌ی که کردووه و له بازاری خوادا
 وه‌ک پاره‌ی قه‌لب وایه باخچه‌ی به‌هه‌شتی ده‌س‌که‌وئ.
 له نێوان «ریا» و «ریاض» دا جیناسی ناقیس هه‌یه.
 (۳) تاك: دار میو. مه‌ینه‌ت‌زده‌ده: تووشی مه‌ینه‌ت هاتوو. «إِنْقِیاض»: په‌ستی و دل‌ته‌نگی.
 واته: دار میو‌ی شه‌رابی به‌زمی نه‌مشه‌ومان، ده‌بی له خاکی چ ده‌رده‌دار و که‌ساسی‌کدا
 روا‌بی، وا هه‌ر په‌ستی دامان ده‌گری!
 خاکی (ن): ناوی.

ئەم شان و شەوگەتەى لە پەناھى منایە غەم
وا من دەپرۆم و دەولەتەى غەم دیتە «إِنْقِرَاض»^(۴)

وەك داغى غەم نیە، سپیە داغى ئیتیزار
چاوم ببینە، چاوە! کە موبتیقیە تى «بِیاض»^(۵)

نەقشی خودا ببینە، لە خەلقى خودا گەپرئ
گەر ئەهلی ئیحتیرازی، لە کەس مەگرە «إِعْتِرَاض»^(۶)

(۴) «إِنْقِرَاض»: دوایی هاتن و برانەو.

واتە: دەولەتەى خەم لە سایەى منەو پەرەى سەندوو و بوو بە خواوەنى شان و شکۆ. وامن دەمرم، ئیتر ئەویش دەپرووخئ.

(۵) موبتیق: سەرانبەر داگیرکەر. «بِیاض»: سپی.

واتە: داخى چاوەروانى کردنى یار وەك داخى خەفەت نیە، داخى خەفەت رووى بنیادەم زەرد دەکا، بەلام هى چاوەروانى کردنى یار چاوى سپى، واتە کوێر دەکا. چاوەکەم، تەماشای چاوم ناکەى چۆن سەرانبەرى سپى هەلگەراوە! لە کوردیدا مەشهوورە دەگوترئ: چاوى چاوەروانیم سپى بوو.

(۶) ئیحتیراز: خۆپاراستن.

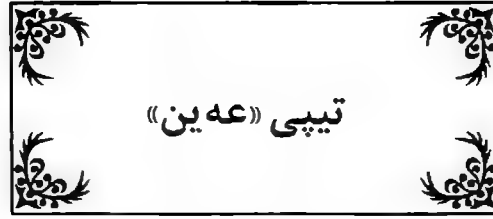
واتە: کە چاوت بەو جوانانە دەکەوئ کە دلى دلدەر رادەکێشن، بیر لە خۆیان مەکەرەو و ئەو بێنە بەرچاوى خۆت کە خوا چى دروست کردو... ئەگەر لە خواتر سى راستەقینەشى واز نەو خەلکانە بێنە کە دلیان لەو جوانانە چوو و رەخنەى ئەو بیان لئ مەگرە بۆچى وا گرفتارى ئەو نازدارانە بوون.

نیوێى یەكەمى ئەم بەیتە ئیشارەتە بۆ فەرموودەى خوا کە دەفەر مونت: ﴿الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ...﴾ واتە: ئەوانەى بە پێو و بە دانێشتنەو و لەسەر لا ناوى خودا دین و بیر لە دروست کردنى ئاسمانەکان و زەوى دەکەنەو. نیوێى دووهمەمیشى ئیشارەتە بۆ ئەو فەرموودە مەشهوورە کە دەلئ: «عَجِبْتُ لِمَنِ اشْتَغَلَ بِعُيُوبِ النَّاسِ وَهُوَ غَافِلٌ عَنْ عُيُوبِهِ» واتە: سەرم لەو کەسە سەر ماوێ کە هەر باسى ناتەواوى خەلك دەکا و بیر لە ناتەواوى خۆى ناکاتەو.

«مه‌حوی» هه‌زه‌ر له‌ چاوی نه‌خۆشی ئه‌و ئاهووه
«كَمْ ضَادَتِ الْأَسْوَدَ بِالْحَاطِطِهَا الْمِرَاضُ»^(۷)

---

(۷) واته: مه‌حویا! خۆت له‌ چاوی بيماری ئه‌و یاره‌ بپارێزه‌ که‌ ده‌لێی ئاسکه‌، چونکه‌ گه‌لێ
شێری به‌ تیری چاوی داوه‌ به‌ ئه‌رزداو نێچیری کردوون.

تیپی «عہین»

-۱-

شەتئى ئاۋى كە زاھىد بۆ وزوۋىەك كىردوۋە زايە
 فەقىرە، ھەر بە بايەك ئەو ھەموو رەنجەى چوۋە زايە^(۱)
 مىسالى وايە بەحرئى گەۋھەرى دابىي بە خەرموھرىك
 لەبۆ دىنيا ئەۋى عومرى عەزىزى كىردوۋە زايە^(۲)
 ھە تا تۆچۈۋىە گۈلشەن، گۈل بە بىننى مىسكى زولفەت كەۋت
 كەۋا ئەو رەنگە خۆشەى سىس و ھەم بىننى بوۋە زايە^(۳)
 نە كەۋتە دام و رامى كەس نە بوۋە ۋە حشى نىگارى من
 جىھاننى سەۋى و كۆشش چوۋ لە رىي ئەم ئاھوۋە زايە^(۴)

(۱) وزوۋ [«ۋەسۇ»]: دەست نۆيژ.

ۋاتە: زاھىدى بەدبەخت ئەۋەندە ۋە سۋاسە تا دەست نۆيژىك دە گرى ئاۋى زىيەك دە بىرپەتەۋە،
 كە چى لەپاشا بە بايەك كە لىي دە بىتەۋە، ئەو ھەموو رەنجەى بە با دە چى... مەبەستى ئەۋەپە
 بلىي كە سانى ۋا ھەمىشە خەرىكى كارى بى بەرھەمەن.
 (۲) خەرموھرە: موۋروۋە كە رانە.

بە يەتە كە كە بىرى بە پەخشان ۋا لى دىتەۋە: ئەۋەى عومرى عەزىزى خۆى بۆ دىنيا لە كىس
 بىدا، لەۋە دە چى پى دە رىايەك گەۋھەرى دابىي بە تاقە موۋروۋە كە رانە يەك...
 (۳) ۋاتە: ھەر كە تۆچۈۋىتە باخچەى گۈلان، گۈل بە تەئسىرى بۆنى خۆشى زولفەت كەۋت و
 نەخۆش كەۋت، رەنگىشى كال بوۋەۋە و سىس بوۋ و بۆنە خۆشە كەشى نەما، ۋەك مىئال كە
 بۆيىكى خۆش بىدەن بە لوۋتيا نەخۆش دە كەۋى و دەللىن بە بۆن كەۋتوۋە.
 بىن (ن): بۆن.

(۴) دام: داۋ. رام: دەسەمۆ. ئاھوۋ: ئاسك.

ۋاتە: يارى ۋەك ۋىتە جوانى مالى نە بوۋى من، ئەۋەندە سلە ئاكەۋىتە داۋى كەس و بۆكەس
 كەۋى نابى... پى دىنبايەك ھەۋل تەقەلە پىناۋى ئەم ئاسكە دەسەمۆ نە كراۋە دا بە فېرۆ چوۋە.

خه تی دا روومه تی تۆ، موو له چاوی عاشقانت هات
 نه ماوه چاوه کهم، چاوی نه بووی بهم مووه زایع (۵)
 «مۆذن» به زمی شهو وهك مورغی بی واده ده شیوینی
 هه موو وه ختی له ئیمه کردووه بهم قوو قووه زایع (۶)
 له بۆ ئه ربابی دنیا قهت مه ده به ست و به یانی عیشق
 که «مه حوی» شهرحی نوکته ی جان فزا بۆ مردووه زایع (۷)

- ۲ -

که لامیکه له حیکمهت که یل و جامع:
 عه تا کهر هه ر یه که، هه ر ئه وشه مانع (۱)

(۵) موو له چاو هاتن: یه کیکه لهو نه خۆشییانه ی تووشی چاو دین.
 واته: که روومه تی تۆ خه تی داو مووی لی هات، دلداره کانت ئه وه نده یان پێ ناخۆش بوو و
 ئه وه نده له تاوا گریان، موو له چاویان هات. ئازیز! ئیستا چاویک نه ماوه به هۆی ئه م مووه وه که
 له رووی تۆ ده رهاتووه، مووی لی نه هاتی و خراب نه بووی.
 له کۆ کردنه وه ی ئه م هه موو وشه ی «چاو» و «موو» هه لاهه م به یته دا وشه ئاراییه کی جوان
 هه یه.

(۶) «مۆذن»، [موئه ززین]: بانگ ده ر. مورغی بی واده: که له شیر ی ناوه خت. قوو قوو: خویندنی
 که له شیر.

(۷) به ست: لیکدانه وه. جان فزا: گیان ژیننه وه.

مه به ستی له وه یه ئه هلی دنیا وهك مردوو وان و بۆ ئه وه ناشین باسی بابه تیککی بایه خداری
 وهك خۆشه ویستی و دلدارییان لا بکری.

- ۲ -

(۱) که یل: پڕ. ئه وشه: ئه وشه.

واته: ئه مه که له هه دیسی پیغه مبه ردا (د.خ) باسی خوا واکراوه، که وا: «لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ
 وَلَا مُعْطِي لِمَا مَنَعْتَ» به مه عنا: که مس ناتوانی ئه وه بپری که خوا داویه و ناتوانی ئه وه بدا که ئه و

ئەمەت زانی، لە کەس باکت نەما تۆ
زەرەردەر ھەر ئەو، ھەر ئەوشە دافیع^(۲)

گەدا شەھ، چونکە «لَا يُفْنِي» یە کەنزی
شەھەنشاهی ھەموو دنیایە قانیع^(۳)

شوکر روو زەردی عیشقم، نووسراو
لەسەر رووم ئایەتی «صَفَاءُ فَاغ»^(۴)

لە قاپی عیشقەدا وەك شاهە بەندە
لەسەر خوانە چ مەتبوع و چ تابع^(۵)

برپۆیە. قسە یە کە پرە لە راستی و ھەموو راستییەکی تێدا یە.

وشەکانی «جامیع» و «مانیع» سەرەپای مەعنایان وەك دوو وشە، ئیشارەتیشن بۆ ئەو راستییە مەتیقییە کە دەڵێ: تەعریف دەبێ جامع و مانیع بێ، واتە: ھەموو تاکەکانی تەعریف کراوە کە لە چوارچێوەی خۆیدا کۆکاتەو و ھەموو بیگانە یەك بکاتە دەرەو. (۲) واتە: کە ئەوەت زانی زیان گەییڤ ھەر خوا یە و زیان لادەریش ھەر خۆیەتی، ترست لە ھیچ نامینی.

(۳) واتە: گەدا پادشایە، چونکە گەنجینە یەکی ھە یە ھەرگیز نابێتەو کە گەنجینە ی قەناعەتە؛ وەك لە ھەدیسی پیغەمبەردا (د.خ) ھە یە کەوا: «الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يُفْنِي» واتە: قەناعەت گەنجینە یە کە ھەرگیز نابێتەو.

(۴) ئایەتی: ﴿...صَفَاءُ فَاغ لَوْثُهَا تَسْرُ الشَّاطِرِينَ﴾ واتە: زەردیکی رەنگ کالە دلی تەماشاکەرانی خۆش دەکا؛ ئایەتیکە باسی ئەو مانگیە دەکا کە دەبوو ئیسرا ئیلیە کان سەری پرێ و بیکەن بە خیر و ھەمیشە بە بیانووی ئەو وە کە نازانن مانگیەکی چۆنە، ھەر خۆیان لە مەسەلە کە دەدزییەو. وە نەبێ مەحوی لەم بەیتەدا تیکرایی مەعنای ئایەتە کە و سەرگوزەشتە کە ی مەبەست بێ. کاری تەنھا بە گە یاندنی مەعنای زەردی روو ھە یە.

(۵) مەتبوع: ئەو ی خەلک شوینی بکەون. تابع: ئەو ی شوینی خەلک بکەوێ. مەبەست لە ئاغە و تۆکەرە.

ئوسوولى دىنى عىشقە سووتىن و بەس
 پەرى پەروانەمە «جَمْعُ الْجَوَامِع»^(۶)
 لوغاتى ئىمە نالە و ئاھە، قەتەن
 لوغەى و ناگرى «بورھانى قاتيع»^(۷)
 كە تۆدەرکەوتى نالە و گرىه جوشا
 نىە ئەم جىلوھ غەبرى بەرقى لامىع^(۸)
 زەلىلى ھەسرەتم، مەرزوونى خەجلەت
 كە بۆ عومرى عەزىزم دا بە زايە^(۹)

﴿﴾

واتە: لە جىھانى خۆشە ويستىداگەرە و بچووك و ئاغە و نۆكەر نىە، ھەرچى لەسەر خوانى
 عىشق جىيى بوو ھە ھەك ئەوانى تر وايە.
 (۶) «جَمْعُ الْجَوَامِع»: كىيىكە لە بابەتى ئوسوولى دىندا، «ابن السبكي» دايناوھە و «جلال الدين المحلى»
 شەرحى لەسەر كىردوھە. يەككە بوو لەو دوا كىتبانەى فەقىكانى كوردستان دەيانخوئەندەن.
 واتە: ئوسوولى ئايىنى دلدارى تەنھا ئەو تە دلدەر بە دەورى ياردا بسووتى. مىنىش يەككىم
 لە پەپرەوانى ئايىنى دلدارى و «جمع الجوامع» ى دەستم، واتە كىيى ئوسوولى ئايىنم، پەرى
 پەروانە ئاسامە كە بە دەورى مۆمى ياردا دەسووتى.
 (۷) بورھانى قاتيع، «برهان قاطع»: فەرھەنگىكى فارسىيە، موھەممەد حوسەينى كورى
 خەلەفى تەبرىزى دايناوھە كە لەقەبى «بورھان» بوو.
 واتە: ئىمە كە دەستەى دلدارانىن، لەبەر ئەو كە بەشمان ھەر دەرد و مەينەتە بە زمانى ئاھو
 نالە قسە دەكەين كە ھەمووكەس تىي ناگاوتە نائەت لە فەرھەنگىشدا وشەكانى نادۆزىنەوھە.
 (۸) واتە: دەرکەوتنى تۆ ھەك دەرکەوتنى ھەورە بروسكەى ئاسمانە. ھەك چۆن كە ئەو
 دەرکەوت نالە نال لە ئاسمانەوھە پەيدا دەبى و باران دەست دەكا بە بارىن، كە تۆش دەرکەوتى
 ئىمە نالە ئالمان پى دەكەوئى و فرمىسكى چاومان بە خور دەست دەكا بە ھاتنە خوار.
 ئەم (ن): ئەو.

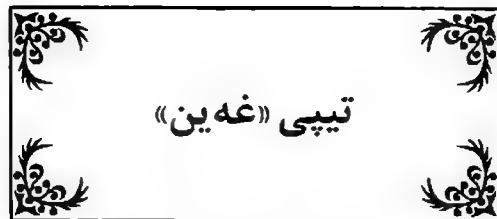
(۹) ھەسرەت: داخ و ھەناسە ھەلکىشانى پەشىمانى. خەجلەت: خەجالەتى و روو زەردى.

﴿﴾

به‌یانی واقیعم کهم، کییه بیی
 که سامیع زوو ده‌کا سه‌ددی مه‌سامیع^(۱۰)
 ده‌زانم چیم و «مه‌حوی» چم له پیشه
 مه‌گەر ئه‌و چه‌زره‌ته‌م بۆ بی به سامیع^(۱۱)
 که ئیشی ئوممه‌تی بی چه‌شر و نه‌شری
 له چه‌شرا هه‌ر به‌وه، به‌و ره‌فع و راجیع^(۱۲)
 له‌سه‌ر ئه‌و بی له‌سه‌ر ئال و سه‌حابه‌ی
 سه‌لاواتی په‌یاپه‌ی، بی مه‌وانیع^(۱۳)

□

نیوه‌ی دووه‌می ئه‌م به‌یته له‌هه‌ندێ نوسخه‌دا به‌م جوژه‌یه:
 که ئه‌م عومری عه‌زیزه‌م دا به‌زایع
 (۱۰) واته: ده‌رد و مه‌ینه‌تیکێ ئه‌وه‌نده سه‌ختم به‌سه‌ردا هاتوو، بۆ هه‌رکەسی ده‌گیرمه‌وه،
 گوێی خۆیم لێ ده‌ئاخنی. جا ماده‌م گوێ گرگوێی خۆیم لێ که‌ر بکا، ئیتر باسی حالێ خۆم بۆ
 کی بکه‌م؟
 (۱۱) چم: چیم.
 مه‌عنای ئه‌م به‌یته به‌سراوه به‌مه‌عنای به‌یتی داها‌توووه.
 (۱۲) ره‌فع: لا‌بردن و هه‌لگرتن.
 واته: خۆم زۆر چاک ده‌ناسم و ده‌زانم چ لێ پرسینه‌وه‌یه‌کم له‌پیشه. هیچ چار و رزگاریه‌کم
 نیه مه‌گەر ئه‌و پیغه‌مبه‌ره به‌فریامه‌وه بی‌ت و گوێ بۆ هاوارم شل بکا که ئیش و کاری ئوممه‌تی
 گونا‌ه‌باری بۆ چه‌شر و نه‌شر نه‌شی‌اوای دراوه‌ته ده‌ستی و هه‌ر ئه‌و ده‌توانی سزا له‌کۆلی
 ئاده‌میزاد لا‌داو هه‌م‌و‌شتی ده‌چیته‌وه لای ئه‌و.
 (۱۳) بی مه‌وانیع: بی ئه‌وه‌ی هیچ شتی بی به‌هۆی پرا‌نه‌وه‌ی.

تیپی «غہین»

-۱-

دۆزهخ له عیشقه خالی و جهننه له دهر دو داغ
عاشق له حه شریشا نیه تی جی دلی فه راغ^(۱)
گهر عازیمی زیاره تی که عبهی مه حه بیه تی
ری: چاکی دل، عه لامه تی ری: داغ و شوینی داغ^(۲)
عیشق ئاگریکه به ربووه هه رکهس، ده بی به کهس
گهر رۆژه رهش وه کو وشه وه بی، بوو به شه و چراغ^(۳)
دهستم ده وی سواوی ته سه ف، دیده که یلی ته شک
یا ره ب به دوشمنیشی نه دهی دهست و چاوی ساغ^(۴)

-۱-

(۱) واته: عاشق له و دنیايش جینگه دلیکی به چۆلی و خالییه تی ده سگیر نابی دلی خۆی تیا
بچه سیته وه، چونکه ته گهر ده چته دۆزهخ، دۆزهخ دلداری تیا نه و ته مېش به دلداری ده زی.
ته گهر ده شچیه به هه شت، به هه شت بۆ ته و ناشی، چونکه دهر د و داخی تیا نه و کاری
دلداریش به دهر د و داخه وه به نده.
(۲) عازیم: ته وهی نیازی شتیکی هه بی. چاک: درز.
واته: ته گهر نیازی زیاره تی که عبهی خۆشه و سیت هه یه، بزانه ریگاکی به ناو درزی دلی
لهت کراودا ده رواو نیشانهی ریگاش بریتیه له و داخانهی نراون به دله وه.
(۳) واته: عیشق ئاگریکی وایه به ربووه گیانی هه رکه سیك ده یکا به بیایوکی راسته قینه.
ته نانهت ته گهر رۆژه په شی عاشق وه تاریکه شه ویش بی و روشنی ده کاته وه وه که وهه ری
شه و چراغی تیدا دائرابی.
(۴) واته: من ده سیتکم ده وی نه ونده له داخا درابی به یه کدا، سوابی. چاو تکم ده وی ته وه نده
له خه فه تدا گریابی پر بووی له فرمیسک. دهست و چاوی ساغ نیشانهی ته وهن که دلی
خاوه نیان عیشقی تیدا نه، خوا شتی وایه به دوژمنیش نه دا. ته م دوایه له راستیدا دوای خیره
بۆ دوژمنیش، چونکه دهستی سواو و چاوی پر له گریان نیشانهی پاشگهز بوونه وهن له خراپه و
پاشگهز بوونه وهش له خراپه نیشانهی ئاخر خیرییه. که واته وایه شاعیر بۆ دوژمنیش چاکه ی
ویست.

دەستى ھەنا نىگارو، مژە و چاۋى سورمەدار
 بۆ غەيرى خان و خانمەفەندى نىە موساغ^(۵)
 ھەر كۆششە بەكارە، ئەگەر چوۋبىە فەناش
 دىل بۈۋ بە گەرد و عالەمى دامەن دەكا سوراغ^(۶)
 ھەر ئاھى عاشقە دەمى پىي بىتە پىكەنن
 ئەم غونچە بەو نەسىمەيە بېشكوى دەماغ^(۷)
 جۆبارە، لالەزارە، ھەتا چاۋى بىر دەكا
 «مەھوى» بەھەشتى بۆ چىيە، چ بكا لە ئاۋ و باغ^(۸)!

(۵) ھەنا نىگار: بە خەنە رەنگ كراۋ. خانمەفەندى: خانم ئەفەندى، ژنى ئەفەندى، يا ژنى خۇ بە پياۋ كىر دوو روو ھەلمراۋ. موساغ: دروست، شياۋ.

ۋاتە: مەن دەستى سۋاۋى دەرد و مەينەت و چاۋى پىر لە گىريانم دەۋى، چۈنكە دەستى ناسك و نازدارى بە خەنە سۋور كراۋ چاۋى بە كلە رىژراۋ ھەر بۆ خان و ئاغە و ژنە ئەفەندى دەست دەدا. پياۋى پياۋانە دەپى دىلدار بىي و نىشانەي دەردى دىل بە دەست و چاۋ و ھەموۋلايەكى لە شىيەۋە ديار بىي.

(۶) سوراغ: بىشكىن. كۈن.

ۋاتە: ھەر رەنج دان سوۋدى ھەيە، چۈنكە مەۋى رەنج دەر ئەگەر بىشەۋتى و دلى بىي بە تۆز، تۆزەكەي دەچى بە ئاسماناۋ بە دۋاى جىھانى خوارەۋەدا يا بە دۋاى داۋىنى ياراندا دەگەرپى، يا داۋىنەي دۆستان كۈن دەكا.

(۷) ۋاتە: ھەر ھەناسەي ساردى عاشقانە بۆ ئەۋە بىشە دەمى يارى پىي بىتە پىكەنن. چۈنكە دەپى خونچەي دەمى يار بە نەسىمى ھەناسەي عاشقان دەماخى بېشكوى.

(۸) ۋاتە: مەھوى كە سەير دەكاۋ دەروانى تا چاۋى پىر دەكا جۆگەلەي فرمىسك و گولزارى خوتنى جگەرى خۋى دەبىنى، ئىتر چى بكا لە بەھەشت و ئاۋ باخى بۆ چىيە؟ ديارە نايەۋى و پىۋىستى پىي نىە.

تیپی «فی»

- ۱ -

لا لفاوهی واعیز ئەمپرو مەوج ئەدا، دەم پەر لە کەف
 ریشی قیروسیا، کتییی وەعزە کە ی بوو بەرتەرەف^(۱)
 زاھید و سوۆفی بە شەر هاتن لەسەر تەزویر و شەید
 خیری رەندانە خودا کا بەرتەرەف بئی ھەر تەرەف^(۲)
 وەرە سەیری سەر خوشان! ئەو شوۆخی مینا گەردنە
 بوو بە ساقی، دەم بە شە ککەر خەندە دی، مینا بە کەف^(۳)
 دەمدە مە ی ئەم حەشرە ھەستان ئەم دەمە، یارەب چ بوو
 لیوی نە ی ژەن گەییە نە ی، دەف زەن کە پەنجە ی گەییە دەف!^(۴)

- ۱ -

(۱) بەرتەرەف: فەوتاو و کەلک پتوہ نەماوہ.
 واتە: واعیز ئەوێندە چەنە ی داوہ دەمی پەر بووہ لە تف و کەفی دەریای دەمی لە لالفاوہ یەوہ
 شەپۆل دەدا. جش لە ریشی کە کەفی پێدا دێتە خوار، خەمی کتییە کە ی بەردەستیمە ئەوێندە
 پەرزێ کەفی لی کەوتووہ کەلکی ھێچی پتوہ نەماوہ.
 (۲) تەزویر: ساختە کاری. شەید: فیلبازی. رەند: ئەوہ ی خوۆی بە ھێچەوہ نەبەستییەوہ.
 لیژەدا مەبەست لە کەسانی دلداری دەست و دل پاکە.
 واتە: زاھید و سوۆفی لەسەر ساختە چییە تی و فرۆفیللی خوۆیان بوو بە شەریان. شەپۆ بئی و
 خیری ئیمە ی تێدا بئی کە دەستە ی دلدارانین، خوا بکا ھەردوو لایان بە فەتەرەت بچن.
 (۳) مینا گەردن: گەردن وە ک بلوور سپی. شە ککەر خەندە: پێکەنینی وە ک شە کر شیرین. مینا:
 پیالە ی شەراب. کەف: دەست.
 واتە: وا یاری شوۆخی گەردن وە ک بلوور سپی بوو بە مە ی گپۆ دەم بە پێکەنینی شیرینەوہ و
 پیالە ی مە ی بە دەستەوہ ھاتە کۆری دلداران. خەلکینە! وەرن سەیر کەن، مادەم یار مە ی گپۆ
 بئی و بەم جوۆرە مە ی بەسەر دلداراندا بگپۆی، دەبئی سەرخۆشە کانی شەرابی دەستی چیان
 بەسەر بئی!
 (۴) دەمدە مە: ھەراو زەناو دەنگە دەنگ.

کهی به له‌عل و گه‌وه‌ر ئه‌و لیو و ددانی دا نیشان؟!

ئه‌و ره‌هنده‌ی شاخه، ئه‌م خۆ‌شاره‌وه‌ی ژووری سه‌ده‌ف^(۵)

جی نیشانه‌ی زامه له‌و روخساره، یا ئاساری خه‌ت

یا له‌ رووی ئاوینه له‌ککه، یا له‌ به‌درا بوو که‌له‌ف!^(۶)

مه‌نمی ناکه‌م بۆیه‌ کرد و کۆششی دامه‌نیه، دَل

پیوه‌ نیشی، حه‌ول ئه‌دا ئه‌لبه‌تته‌ هه‌رکه‌س بۆ شه‌ره‌ف^(۷)

دَل چووه‌ وادی مه‌حه‌به‌ت، هه‌رچی دی هه‌ر کوشته‌ یا...

نیوه‌ کوژراوه، له‌سه‌ر لیو ئاه و ناله‌ی «وَا أَسْفُ»^(۸)

واته: خوايه! ئه‌م هه‌رای به‌ربابوونی رۆژی حه‌شه‌ره‌ چ بوو له‌م کاته‌دا، که‌ لیوی شمشال ژهن
گه‌یشته‌ شمشال‌که‌ی و په‌نجه‌ی ده‌ف زهن گه‌یشته‌ ده‌فه‌که‌ی!

(۵) ره‌هنده: ری گرتوه‌ به‌ر، سه‌رگه‌ردان.

واته: یار، که‌ی لیوی ئال و ددانی سپی خۆی پیشانی له‌علی ئال و گه‌وه‌ه‌ری سپی داوه، وا
له‌و کاته‌وه‌ له‌عل له‌ تاوا شی‌ت بووه‌ و سه‌ری خۆی هه‌لگرتوه‌ و چووه‌ بۆ ناو شاخه‌کان و
گه‌وه‌ه‌ریش له‌ شه‌رمه‌زاریدا خۆی له‌ناو سه‌ده‌فی ده‌ریادا شار دووه‌ته‌وه‌! مه‌حوری ده‌یه‌وئ
بلی: بوونی له‌عل له‌ ناو‌کانه‌ به‌ردی شاخان و بوونی گه‌وه‌ه‌ر له‌ بنی ده‌ریادا هی ئه‌وه‌یه‌ روویان
نایی خۆیان له‌ ئاست لیو و ددانی یاردا بنوینن.

له‌عل (ن): لوو لوو: «لُؤ لُؤ».

(۶) به‌در: مانگی چواره‌ده. که‌له‌ف: ره‌شایی.

واته: ئه‌و خه‌ته‌ی به‌سه‌ر رووی یاره‌وه‌ په‌یدا بووه، نازانم جی نیشانه‌ی زامه، یا نیشانه‌ی
خه‌ت‌دان و موو ده‌ره‌اته، یا له‌که‌ی سه‌ر ئاوینه‌یه، یا ره‌شایی ناو مانگی چواره‌یه!

(۷) واته: لۆمه‌ی دلی خۆم ناکه‌م که‌ تیده‌کۆشی بۆ ئه‌وه‌ی بیی به‌ تۆز و له‌ داوینی یار بنیشی،
چونکه‌ هه‌موو که‌س هه‌ول بۆ پایه‌ی به‌رز ده‌دا بۆ خۆی و، پایه‌ی به‌رزی دلێش ئه‌وه‌یه‌ بیی به‌
تۆز و له‌ داوینی یار بنیشی.

(۸) وادی: شیو، ولات. «وَا أَسْفُ»: داخه‌که‌م!

لاله خو «مه حوی» له وه سفی حوسنی بی چوونی نیگار
لا له ته ئویلی خه له ف، قوربانی ته ئویلی سه له ف^(۹)

واته: دل روښته ولاتی خوشه وستی، سهیری کرد هه رچی تښدایه یا کوژراوه یا نیوه
کوژراوه و هه ر هاواری «داخه که م... داخه که م» یه تی و هه ناسه بۆ ئه وه هه لده کیشی که و بۆچی
یار به ته وای نه یکوشت.

(۹) بی چوون: بی هاوتا.

واته: مه حوی له عاستی باس کردنی جوانی بی هاوتای یاردا لاله و هیچی پی ناوتری و له
دلی خویدا ده لی: واز بینه له مه عنا لیدانه وهی ئه و جوانیه له سه ر شیوهی زانا پاشینه کان و وه ک
پیشینه کان مه عنا لی بده ره وه.

مه حوی له م به یته دا جوانی یاری داناوه به وه ک یه کی له ئایه ت و حه دیسه «مُتَشَابِه» ه کان که
شتی وا ده ده نه پال خوا که نابی بدرته پالی وه ک ده ست و پی و چاو و دانیشن و هه لسان و
روښتن و شتی وا. له م جوړه شوینه دا زانایانی ئاین دوو به شن. پیشینه کانیان ده لئین به لی خوا
ئه م شتانه ی هه یه چونکه خۆی و پیغه مبه ر داویانه ته پالی. به لام چونکه ئه گه ر ئه و شتانه به
مه عنا دیاریه که یان مه عنایان لی بده ینه وه بۆ خودا ناگونجی، وایان مه عنا لی ناده ینه وه.
بۆریشان نیه ده سکاری فهرمووده ی خواو پیغه مبه ر بکه یین، له به ر ئه وه مه سه له که حه واله ی
عیلمی خوا خۆی ده که یین. پاشینه کانیان ده لئین ناتوانین ئه م شتانه بده ینه پال خوا چونکه
نیشانه ی ناده میزاد و مه خلوقاتی ترن و بۆ خوا ده ست ناده ن، له به ر ئه وه ته ئویلیان ده که یین و
مه عنایه کی وایان لی ده ده ینه وه بگونجی، ده لئین: ده ست واته هیز و چاو واته ناگاداری و هه روا
به م جوړه. دیاره له م دوو رایه شدا رای یه که میان له گه ل گه وره یی خوا باشت ده گونجی، بۆیه
مه حویش ده لی: مه لی جوانی یار وه ک جوانی جوانانی تر وایه، چونکه ئه وه که م کردنه وه یه بۆ
پایه ی، به لکوو بلتی هه ر ئه وه نده ده زانم یار جوانه، ئیتر چۆن جوانیکه، ئه وه هه ر له عیلمی
خوادایه و مه گه ر ئه و هه ر خۆی بتوانی جوانیه که ی لیک بداته وه.

ده شگونجی «لا له ته ئویلی...» به «لا لئاویل...» بخوښینه وه، واته: به ته ئویلی پاشینه کان
بلتی نه. به م پیه رسته که عه ره بی ده بی. به لام به پیی مه عنا لیدانه وهی پيشوو جوړه جیناسیک
له یتوان «لاله» و «لاله» دا په یدا ده بی.

تیپی «قاف»

- ۱ -

ئەو دەمە رۆحم لەسەر لەب بوو لەبەر دەردی فیراق
 ھات و زوو کردم بە پێ شاباشی، «نعمَ الإِثْفاق»^(۱)
 بێمە کوئ؟ دلەر وتی: گەر چاوە، تۆفانیکی ئەشک
 دل، تەنووری ئاگری عیشق و خرۆشی ئیشتیاق^(۲)
 ئەو دوو ئەبرۆیە کە پەییوەستە بە جووتە، وەك هوما
 سایەبانی چاوی بێمارن، لە عالەم بوونە تاق^(۳)
 مەحشەرئ هەستاکە هەستارۆیی، رۆیی دوو بە دووی
 «الوداع» یەکسی ئەوا نالە ی هەزاران «الفراق»^(۴)
 ھەر شوانی کە ی دەبێتە ھەم قەرینی شاھی من؟
 سواری کەر نابێ بێتە ھەم تەکی سواری بوراق^(۵)

- ۱ -

(۱) واتە: ھەلکەوتیکی چاک بوو، ئەوکاتە کە گیانم لەبەر دەردی دووری یار ھاتبوو سەر لێوم
 و خەریک بوو دەرچێ، یار ھاتە لام و گورج گیانم کرد بە شاباشی بەری پێ و بەقوربانیم کرد و
 لەوکاتەدا گیانم دەرچوو.
 ئەو دەمە (ن): ئەو شەو. پێ شاباشی (ن): پائەندازی.
 (۲) واتە: یار وتی: گلەبیم لێ دەکە ی کەوا نایەمە لات. ئاخەر بێمە کوئ؟ ئەگەر دێمە ناو
 چاوە کانت، ئەو تەن فرمیسک لاڤای تێیاندا کردوو و لەوانە یە بخنکێم. ئەگەر دێشمە ناو
 دلت، دەبینم ئاگری عیشق و خرۆشی ئارەزووی دیدار کردوو یە بە تەنوو و لەوانە یە بسووتیم.
 (۳) هوما: بالدارێکە دەلێن بەسەر ھەرکەسیکەو سێبەر بکا دەبێ بە پادشا. سایەبان: سێبەرکەر.
 واتە: ئەو جووتە برۆ پەییوەستانە کە وەك هوما بوون بە سێبەرکەری سەر چاوی بێمار، بوون
 بە میحراپ و رووی سوجدە بردنی عالەمیان کردوو تە چاوی یار.
 (۴) واتە: کە یار ھەستارۆیی، ئەو تەندە خەلک کەوتە دووی وەك بلیی رۆژی حەشر ھەستابێ و،
 بەدوای مالاوایی کردنێکی ئەودا ھەزاران کەس ھاواری دەردی دووریان لێ ھەلسا.
 (۵) ھەم قەرین: ھاوجووت. ھەم تەك: ھاوتاك. بوراق: ئەو و لاخە یە کە پێغەمبەر (د.خ) لە

عەیشی ناخۆشە، سەری مەدھۆشە دايم زەر پەرست
 خاسسە ھەر سەفرايە بۆتە موريسی تالی مەزاق^(۶)
 تالە مالی دەرئە کردووی ئەم شەوئ سەد شوو کەرە
 «مەحوی» ئازانە بدە تۆ سئ بەسئ دنیا تەلاق^(۷)

- ۲ -

ئەوی ئەمڕۆ بە دەوری تەختیاہە ھەلەھەلی مەخلووق
 لە دەوری ئەعشیا سبجە دەبینی وەلوەلەلی مەخلووق^(۱)

﴿﴾

شەوی میعراجدا سواری بوو و پئی چووہ بۆ ئاسمان.
 «شوان» ئیشارەتە بۆ ھەزرەتی موسا کە ھەیانلی لەوہ پاندووہ و «سواری کەر» یش
 ئیشارەتە بۆ ھەزرەتی عیسا کە کەرئیکی بووہ ھات و چۆی پئی کردووہ. مەبەستی مەحوی
 ئەوہیە بلی: نە موسا و نە عیسا ناگەنە پیغەمبەری ئیمە لە پایە بلنیددا.
 (۶) خاسسە: بەتایبەتی. سەفرا: ئاوئیکی زەرد رەنگە جگەر ھەلی دەھینتەوہ، تامئیکی تالی
 ھەیە و ھەندئ خۆئی مەعدەنی تیدایە، دەبی بەھۆی تالی تامی دەم. موريس «مورث»: ھۆئ
 بەیدابوون. مەزاق: تامی دەم.

واتە: زەر پەرست ھەمیشە ژبانلی ناخۆشە و سەری لی تێک چووہ، وەك چۆن کەسیك کە
 سەفراي بئی تامی دەمی ھەمیشە تال دەبی تا سەفراکەلی ھەلدەھینتەوہ.

مەحوی لەم بەیتەدا زێری شوبھاندووہ بە سەفراو زێر پەرستی شوبھاندووہ بە سەفرادار.
 (۷) واتە: دنیا وەك ئافرەتئیکی عەیار وایە شەوئ سەد شوو بکا. کەواتە دەس و برد کە تالە
 مانی دنیا دەری نە کردووی و کەسیكی تری نەھیناوەتە جیگا کەت و بە کوشتی نەداوی،
 سئ بەسئ تەلاقی بدە و سئ بەردە بخەرە مشتئ.
 سئ بەسئ (ن): شەش بەشەش.

- ۲ -

(۱) ھەلەھەلە: قولولو کێشان لە خۆشیاندا. نەعش: تەرم. وەلوەلە: ھاوار و گریان، لە وشەلی
 «ویل» ھوہ وەرگیراوە.

به پهل پهل کردنی سبجی ته گهر بسوايه باوه پريان
 ده بوو قهت بهم حهده نه بوايه بۆ دنيا پهله ی مه خلوق^(۲)
 ده خاته فکری نه هلی مه عریفهت شیوه ی جه جال «الْحَق»
 ده بینی به عزه ته شخاسی به دوو یا خه رگه له ی مه خلوق^(۳)
 وه ها پر فیتنه بوو عاله م که ئیبلیسکی وه ک ئیبلیس
 نه ماوه مه ئمه نی غه یری کلیشه و که لکه له ی مه خلوق^(۴)

واته: دنيا تا سهر بۆ که س نامینی. ئه وه ی ئه مرۆ پادشایه و خه لک به ده وری ته خته که یدا
 قولولو ی شادمانی ده کیشن، سبه نی به ده وری تهرمه که یدا شین و زاری ده کهن.
 له هه موو نوسخه کانی به رده ستماندا «هه له له» له پیش «وه لوه له» وه یه، به لام ئاشکرایه
 ئه وه هه له یه و راسته که ی بهم جۆره یه که ئیمه نوو سیومانه ته وه.
 (۲) پهل پهل کردن: پارچه پارچه کردن. ده شگونجی «پل پل کردن» بی. سبجی: سبه نی.
 واته: ئه گهر ئاده میزاد باوه یری به سزاو تۆله ی رۆژی قیامهت بوايه، وا بۆ دنيا نه ده که وته
 هه له هه لپ.

له نیوان «پهل پهل» و «په له» دا وشه ئاراییه کی جوان هه یه.
 (۳) جه جال: ده جبال. کابرایه که له دوا دوا یی دنیا دا په یدا ده بی به سواری که رنکه وه
 ده گه پری و ئیددیعیای خواجه تی ده کاو خه لکی پی هه لده خه له تین. پاشان موحه ممه د مه هدی
 په یدا ده بی و ده چیه غه زای و ده یکوژی. خه رگه له: گه له که ر.

واته: به راستی که تۆ هه ندی که سی ناچیز و ناشایسته ده بینی خه لکیکی زۆری نه قام وه ک
 که ر که وتوونه ته دوا یان، ئه و دیمه نه دیمه نی جه جال ته ده ییتته وه بیر که له ئاخو زه ماندا په یدا
 ده بی و خه لک گومرا ده کاو ئه وانیش ده که ونه دوا ی.

دیاره مه حوی بهم به یته پلاری له یه کی له و شیخانه گرتوه که ده روتش و سو فیه کی
 زۆریان هه بووه و دوا یان که وتوون.

(۴) ئیبلیس: شه یتان.

واته: دنيا به جۆرێک پر بووه له خراپه، شه یتان به و هه موو شه یتانی و زۆرزانیه ی خۆی که
 هه یه، جیگایه ک نه ماوه خۆی تیا دا حه شار بدا، ئه وه نه بی بجیه بن کلیشه ی خه لقه وه و له
 رنکای ئه وانه وه کاری شه یتانانه ی خۆی بکا.

له پەردەى جیلویه کتا روو نمایه شۆرى سەد مەحشەر
 نىقابى لادە لەو چىپەرە، بىینە زەلزەلەى مەخلووق^(۵)
 بە ئاوى تى گەشتین ئىیمە دنیا، ھەر سەرابتى بوو
 ھەموو دەشچن بە خنکان ولە وشکیشە مەلەى مەخلووق^(۶)
 لە سووقى دەھردا دووکانى ھەرکەس موددەتى عومرە
 گوھەر دانە بە پشکڵ دانە «مەحوى» امامەلەى مەخلووق^(۷)

(۵) روو نما: روو دەرکەوتوو. شۆر: ھەرا. نىقاب: پەچە. چىپەرە: روو. زەلزەلە: تەکان، وەك
 بوومەلەرزە.

واتە: دلدارانە ئەوئەندە زۆرن، لە توپى تاقە خۆدەرخستىکتدا شۆر و ھەرای سەد روژى
 مەحشەر بەرپا دەبێ و خۆى دەرەخا. ئەگەر باوەر ناکەى پەردەيەك لە رووت لادە و سەیرىكى
 خەلك بكە بزانە چ تەكانىكى وەك تەكانى روژى قىامت بەرپا دەكەن.

مەحوى لەم بەیتەدا وشەى «پەردە» و «پروونما» و «نىقاب» و «چىپەرە»ى لە جىھانى بووك
 گواستەئەووە خواستوو. وشەى «زەلزەلە» یش ئىشارەتە بۆ ئایەتى: ﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ
 زِلْزَالَهَا﴾ كە باسى روژى قىامت دەكا؛ واتە: كاتى كە زەوى تەكانە گەرەكەى خۆى بەسەردا
 ھات...

(۶) واتە: خراپ لە دنیا حالى بووبووين، وامان زانى كانى ئاوە و ئىنسان كە چوووە سەرى
 دەحەسپتەووە، كەچى بە بەردەرئۆزگە دەرچوو كە لە دوورەووە تىشك دەداتەووە و نەزان بە ئاوى
 دپتە پش چا. ئەم خەلكەيش كە ھەمیشە لە ھەولى دنیادان، رەنجى بى سوود دەدەن و لە
 وشكاندا مەلە دەكەن كە بۆ مەلە تیدا كردن دەست نادا، لەگەڵ ئەوئەشدا بە خنکان دەچن،
 ھەرچەند ئاوبش نە، چونكە ئەوئەى مەلەى بۆ دەس خستنى دنیا بى، ئەنجامى لە ئەنجامى
 خنکان زیاترى دەسگىر نابى.

مەحوى لەم بەیتەدا دنای شوبھاندوو بە سەرابت، دنیاپرستانى شوبھاندوو بە تینوو كە
 سەرابتى بپتە رىو لە تینووانا بختكى.

(۷) سووق: بازار. دەر: گەردوون، زەمانە. گوھەردانە: دەنكە گەوھەر.

واتە: دووكاندارى ھەرکەس لە بازارى گیتیدا ئەوئەندەى ماوەى ژىنەتى. داخى بەجەرگم،
 ئەم خەلكە لەباتى ئەوئەى لەم ماوەیەدا مامەلەيەكى وا بكەن ئەو دنیايان لێو دەسگىر بى،

- ۳ -

وہك بولبول، ئەى تۆ تازە گۆلم، پەر بە دلمە شەوق
 وہك قومرى، ئەى تۆ سەر و سەھى، پەر بە مەلمە تەوق^(۱)
 خۆشە بە يادى ئەو لەبەو نۆشى خوينى دۆ
 بەم نەشە ئاشنا نەبوو غەيرى ئەھلى زەوق^(۲)
 بالاتە وہك ئەلىف لە حورووفاتى كائىنات
 مافەوقى تۆ كوزايەو نەوى لە تەحت و فەوق^(۳)

عومرى عەزىزى وہك دەنكە گەوھەر گران بەھای خۆيان بە دەنكە پشقەلى ناچىز و بى بايەخى
 دنيا دەگۆرپنەو.

مەحوى لەم بەيتە داگىتى شوبھاندوو بە بازارو، ژيانى ئىنسان بە دووكان و خواپەرستى بە
 مامەلەى بەسوود و بى فەرمانى خوا بە مامەلەى زيان بەخشو، دايانەو ئەوھى كەوا لەجياتى
 خواپەرستى بى فەرمانى خوا دەكا، وہك كەسىك واىە گەوھەر بگۆرپتەو بە پشقەل.

- ۳ -

(۱) قومرى: بالدارىكى خاكىيە، لە كۆتر بچوكتەر، جووت جووت بەيە كەو دەژىن. سەرو
 سەھى: دارى سەروكە لقەكانى راست بن.

لەوانەيە مەبەست لەو كە مەحوى خۆى شوبھاندوو بە قومرى لەو كە پرى مليە لە
 تەوق، ئەو بى كە خۆشەويستى خۆى بە تەوقى گەردن دانابى و قووللى خۆشەويستىيە كەى بە
 زۆرى تەوق لە گەردنىداو، خالى مىلى قومريشى شوبھاندبى بە تەوق لە خرىدا.
 (۲) لەب: لىو. نۆش: خواردنەو.

مەبەستى لەو يە خوينى دۆ رەنگى لىوى يارى دىنيتەو ياد.

(۳) تەحت: ژۆر، مەبەست زەويە. فەوق: سەر، مەبەست ئاسمانە.

واتە: وہك چۆن پىتى ئەلف لەناو تىبەكانى «ئەلف» و «بى» داراست و قىتە و لەبەر راستى نە
 لە خوار و نە لە سەرەو گەردى نوختەى لى نەيشتوو، بالاي تۆيش لەناو جواناندا راست و
 ديارىيە و ناوى تۆ، ناوى لە تۆ بەرەوژوورى لە ئاسمان و لە زەويدا كوزاندوو تەو.

ئەگەر رووى دەمى مەحوى لەم بەيتەدا لە پىغەمبەر (د.خ) بى، ئەو مەبەستى لە ناو
 كوزانەو، ھەلەو شاندنەوھى ئايىنى پىغەمبەرەكانى تر دەبى.

ئەو بەرقى جیلوه شەوقى كە ئەمشەو بېرى لە ماھ
 سىنەى جىھانى بۆ بوو مەجمەر بە نارى شەوق^(۴)
 سەپرى ھەيە عەقىقى لەبى، خەت بەدەوريا
 بۆ سەر يەمەن لە زەنگەوہ لەشکر کراوہ سەوق^(۵)
 شىرىكى پىئ لە سىلسىلەدايە ئەسپرى عىشق
 مەردى، بزانه زىنەتى مەردانە تەوق و رەوق^(۶)
 ھاتۆتە سەر ئەمە لە سەرتدا، سەر ھەلپەرە
 «مەحوى» ئەم ئىشى خىرە لەسەر تۆيە ماوہ عەوق^(۷)

(۴) جیلوه: دەرکەوتن. مەجمەر: ئاگردان. نار: ئاگر.

واتە: ئەو تىشكى دەرکەوتنى يارە كە ئەوئەندە بەھىز بوو شەوقى مانگى فەوتاند، كارىكى
 وای لە دللى عالەمدا كەرد سىنەى ھەموو كەسىكى بۆ بوو بە ئاگردانى ئاگرى ئارەزووى دیدار.
 (۵) واتە: خەتى رەش بە دەورى لىوى ئافىق رەنگى ياردا چەند جوانە. دەلىلى لە ولاتى قولە
 رەشەكانى ئەفرىقاوہ لەشکر بۆ سەر يەمەن براوہ كە ناوى بە ئافىقى ناياب دەرکردوہ.
 (۶) سىلسىلە: زنجىر.

مەبەستى لەوہيە عاشق شىرىكى زنجىر كراوہ وگرفتار بوون بە داوى دلدارىدا شوورەيى
 نىە بۆ عاشق، وەك چۆن شىرىش بەوہ عەيدار نابى كە پىتى بخرىتە زنجىرەوہ.
 (۷) عەوق: پەك كەوتن.

واتە: يار ھاتووہ تە سەر ئەوہ بدالە سەرت و بىپەرئىتى. ئەم كارى خىرە لەسەر خۆت پەكى
 كەوتووہ، دەسا سەر ھەلپەرە با بدالە گەردنت.

تیپی «کاف»

- ۱ -

چ خاکى كه به سهرما، مامهوه تاك
 به ليو ئاهو، به چاو ئه شكو، به سهر خاك^(۱)
 به دوويا ويلم و ئه شكم ده پرسى
 له ههر دارو ديارى «أَيْنَ سَلْمَاك؟»^(۲)
 جگهر ده برى، دل ئه رفينيت و ده روا
 چ بى مروهت، چ بى په روا، چ بى باك^(۳)
 كه كوژرا، شاهى عالى جاھى عيشقه
 هه تا سهدت نه كه ن ناگه يته فيتراك^(۴)

- ۱ -

(۱) واته: خوئى كوئى بكهم به سهرى خوئدا، بى كهس و بى دهر مامهوتهوه، به ليو هه ناسه
 سارد هه له ده كيشم، به چاو فرميسك ده پيژم، به سهرش خاك به سهر خوئدا ده كه م.
 ده شگونجى مه به ستى ئه وه بى هاوتاي له هيچ لايه كه ده ستگير نابى و تاك و بى و ننه يه،
 چونكه ئه وه هه موو به لايه ي به سهردا هاتووه.
 (۲) دار: مال. ديار: ولات. [«اين سلماك»: سه لما له كوئيه؟].
 واته: من به دووى ياردا ويلم نايدوزمه وه، ده گه مه ههر ولاتيك و ده چمه بهر ههر
 ده رگايه كه، دلوي فرميسك سهر له چاومه وه ده رديني، ده پرسى «سه لما» ت له كوئيه؟
 له ئه ده بى دلدارى عه ره ييدا «سه لما» وه كه «له يلى» ي كوردى وايه.
 (۳) له م به يته شدا، له بهر ناچارى «ده» ي و «ده رفينيت» كراوه به «ئه» و بووه به «ئه رفينيت».
 (۴) فيتراك: تيلمه چه رميكى بارى كه به دواى زنى ئه سپيه وهى ده كه ن، بو ئه وهى ئه گهر
 شتيكيان خسته باشكووه پي بيه ستنه وه.
 واته: ئه وهى له مهيدانى دلداريدا بكوژرى ده بى به پادشاهى پايه بلندي ئه وه مهيدانه و
 بى ئه وهى بكوژرى نابى به وه، وه كه چون نيچير تا راوى نه كه ن ناگاته ئه وه پايه بلنده كه به
 باشكووى ولاخيدا هه لواسن.

به خه نجه ر دلمی له ت له ت کرد که بئی توف
وتی: خو و خراب و دل و هها چاک! (۵)

نیساری خاکی ریگه ت جانه، فه رموی:
«چه نسبت خاک را با عالم پاک» (۶)

گولآو و ناگراوه باده ئه مشه و
ته ره بناکه مهی و ساقی غه زه بناک (۷)

وتم: عیشق ناگری گرت و جوو دم
وتی: هه ر بابته تی سووتانه خاشاک (۸)

له دلدا خه لق و خوا بوو، فائیده ی چی
که دهم پر بئی له «ایاک... و ایاک» (۹)

(۵) واته: که یار دلمی دی به خه نجه ر له ت له ت کراوه بئی ئه وهی توفیک بکه م و بنالیم، وتی:
سه یری که ن خوی چهنه د کابرایه کی خراپه هیچ هاوار و توف ناکا، که چی چاکه شی له گه ل
کراوه و دلی له ت کراوه.

له وشه ی «چاک» دا ته وره هه یه، به لام مه عنا نزیکه که ش هه روا راگیراوه. ده شگونجی
وشه ی «خو» به «خرو» ش بخوینرتته وه.

(۶) واته: به یارم وت: گیانم به قوربانی خاکی ریگاته، ئه ویش وتی: خاکی به ری پئی من
جیهانیکی پیروزه و گیانی توش له چاو خاکی به ری پئی مندا وه ک خاک بئی قیمه ته، که واته ئه م
دوو شته له یه ک دووره چۆن به یه ک به راورد ده کرین؟.

(۷) ته ره بناک: شادی به خش. غه زه بناک: تووره.

واته: شه رابی به زمی ئه مشه ومان له لایه که وه وه ک گولآو له لایه کی که وه وه ک ئاوی ناگر
کراو وایه. ئه مه ش هی ئه وه یه مه ی خوی شادی ده به خش، به لام مه ی گپر تووره یه.
(۸) خاشاک: پل و پووش.

واته: گیانی تو وه ک پل و پووش وایه و هه ر بۆ سووتان ده ست ده دا.

(۹) واته: سوودی چیه به دهم دلپاکی به رابه ر به خوا پیشان بده یین و بلیین: «ایاک نغبد و ایاک
نسئین» واته: هه ر تو ده پرسیتین و داوای یارمه تی هه ر له تو ده که یین، ماده م دلمان پر بئی له
یادی ئه م و ئه وکه ئه وه ش جۆره هاویه ش دانانیکه بۆ خوا.

ده زانسی جیفه یه دنیا، ده حیفه
 وه کوو سه گ ئه م شه پرو شوپره له سه ر لاک (۱۰)
 خودا تو لا گری له و لاکه «مه حوی»
 به جاهی پادشاهی ته ختی «لولاک» (۱۱)

- ۲ -

مه ئلووفه زه وقی زاهید ئه وه نده به تامی نيسك
 پیگانه ماوه شه ممی له نه شه ی خیتامی میسك (۱)

(۱۰) جیفه: لاکه توپیو.

واته: ماده م ده زانی دنیا وهك لاکه توپیو وایه، ئیتر بۆچی ده بی وهك سه گ شه ری له سه ر
 بکه یت!

ئه م به یته ئیشاره ته بۆ ئه و حه دیسه ی پیغه مبه ر (دخ) که ده فهرمویت: «الْدُّنْيَا جِيفَةٌ وَ طَائِبُهَا
 كِلَابٌ» واته: دنیا لاکه توپیوه و ئه وانه ش که ده یانه وئ، سه گی سه ر لاکه توپیون.
 (۱۱) «لَوْلَاكَ»: مه به ست پیغه مبه ره (دخ) که خوا پیی فهرمووه: «لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتَ الْأَفْلاك»
 واته: ئه گه ر له به ر تو نه بوایه ئاسمانه کانم دروست نه ده کرد.

واته: خرایه! بۆ خاتری پادشای سه ر ته ختی «لَوْلَاكَ» که پیغه مبه ره، مه حوی دوور خه یته وه
 له لاکه توپیوی دنیا.

له ئیوان «له و لاکه» و «لَوْلَاكَ» دا وشه ئاراییه کی جوان هه یه، هه رچه ند به پیی مه عنا جوان
 نه هاتوه.

- ۲ -

(۱) مه ئلووف: ئولفه ت پتوه گیراو، شتی که خه لک هۆگری بووبن. شه م، «شَم»: بۆن کردن.
 واته: وشکه سو فی زاهیر بین ئه وه نده خووی به دیمه ن په رستی وهك نیسکینه خواردنه وه
 گرتوه، تیگه یشتنی مه عنه و بیاتی نه ماوه و لووتی بۆنی میسك ناکا.
 «خیتامی میسك» ئیشاره ته بۆ ئایه تی: «خَتَامُهُ مِسْكٌ وَ فِي ذَلِكَ فَلَيْتَاقِسِ الْمُتَنَاقِسُونَ» واته:
 ئاخره که شی میسکی بۆن خو شه، جا که واته ئه وانه ی ده یانه وئ خویان له پیش بن با بۆ شتی وا
 هه و له بدن، که باسی ئه هلی به هه شت ده کا. مه به ستی مه حوی ئه وه یه بلتی ئه م جوړه که سانه
 له موسولمانه تی راسته قینه دوورن.

روتهی که ماله رۆژه رهشی بۆ جگهر به خوون
 ناکامه تا که رهش نه بووه خوونی خامی میسک (۲)
 خهت، خاله کانی دهو روبه ری لیوی گرتنه ناو
 ئەم عهنبهرهه نه دیوه که بووبی به دامی میسک (۳)
 بهر خیدمهتی غوباری رههی یاری من: سهبا
 دینی هه موو ده می، به دو عاوه، سهلامی میسک (۴)
 مه یلی خه تایه: روو له خه تایه بتم، بلی:
 سو بچی بتانی چین و خه تا که وته شامی میسک (۵)

(۲) واته: بۆ دلداری جگهر بریندار، رۆژی رهش و مهینهت به پی گه یشتن و پایهی بهرز
 داده نری، وهك چۆن خوینی خاو و کالی بن ناوکی ئاسك که ده بی به میسک، تا ته واو
 نه گیرسی و رهش نه بیته وه به ناکام داده نری.
 خوونی (ن): خوینی.

(۳) واته: خه تی مووی تازه ده رها تووی رووی یار دهو ری خاله کانی رووی داوه. من هه رگیز
 نه مدیوه عهنبهر بووبی به داوو میسکی پیوه بووبی. مه بهستی له «عهنبهر» مووه تازه
 ده رها تووه کان و له «میسک» دانه خاله کانه.
 (۴) بهر خیدمهت: پیش خزمهت، خزمهت کار، سهبا: شنه ی بای به یانی.

واته: پیش خزمهتی تۆزی رینگای یاری من که بای به یانییه، هه موو کاتی هه و آل پرسى و
 سهلامی ئەو میسکهه پی ده گه یه نی که تۆزی داوینی یاره.
 ده شگونجی «به ر خیدمهت» یهك وشه نه بی به مه عنا «پیش خزمهت»؛ به لکوه «به ر» و
 «خیدمهت» بی و مه عنا ی به ته که وای لی بیته وه: میسک به وه هه موو بۆن خۆشییه وه که هه یه
 خۆی له ئاستی تۆزی رینگای یاردا به هیچ دانانی، بۆیه هه موو به یانییهك بای سهبا سهلام و
 دو عای ئەو دینیته خزمهتی تۆزی رینگای یار.

(۵) واته: مه لی ئەمه تاوان و ناپه سه نده که به ته که ی من که رووی یاره رووی کردووه ته
 تاریکستانی «خه تا» که زولفه کانی یاره، به لکوه بلی ئەو به ره به یانه ی که به ته کانی چین و خه تاو
 خوته ن رووی تیده که ن که رووی یاره که وتووه ته تاریکه ی ئیواره ی میسکه وه که زولفی یاره.

گەردی رەمی غەزالی چ دەشتیکە پیۆه نیش
 ئەم تیبە لەو تەمەووج ئەدا هەر بە نامی میسک؟^(۱)
 زولفی بە دەوری خالە کەیا دئی، هەموو دەمی
 «مەحوی» بیینه عەنبەری سارا غولامی میسک^(۷)

- ۳ -

زەمانە ی پەر تەعەب دەتکاتە تیرۆک
 لەتئی نانت دەداتئی دوو بەشی نۆک^(۱)

وشە رازاندنەوێ مه حوی لەم بەیتەدا زۆر بە جوانی دەرکەوتروە.
 دەشگونجئی نیوێ یە کەمی ئەم بەیتە بەم جۆرە بخوێنرێتەو:
 مەیلی خەتایە روو لە خەتایە بتم، بەلئی
 بەم جۆرە مەعنای بەیتە کە وای لئی دێتەو: یارە وەك بت پەرستراوە کەم ئارەزووی خەتاو
 تاوان دەکا [کە رەش بوونەوێ روویەتی بە موو، کە دەبئی بەهۆی دوورکەوتنەوێ لە دۆستان.
 «ع.ح»]، چونکە نزیکە خەتی رووی دەرکەوئی، بەلئی رۆژی بتانی چین و خەتا (کە دوو ولانی
 رۆژەلاتن) [مەبەست لە رووی رووناکی یارە. «ع.ح»] کەوتوو تە شام (نیواری) میسکی
 رەشی بۆن خۆشەو.

بەم پێشەش بەیتە کە کۆمەلئی جیناس و تەناسوب و تەوریی تیدا دەبئی.
 (۱) رەم: رەوگ. تیب، «طیب»: بۆنی خۆش. تەمەووج [«تَمَوْج»]: شەپۆلەدان. نام: ناو.
 واتە: ئاخۆ دەبئی ئەم بۆنە خۆشە کە بە ناوی میسکەو شەپۆل دەدا لە ئاسکی خەتاو
 خوتەندا، تۆزی رینگای کام کۆمەلە شوخی وەك ئاسکی بیابان بئی لە ئاسکی خەتاو خوتەن
 نیشتبئی و بۆن بداتەو.

(۷) واتە: زولفی یارەمیشە بە دەوری روویدا دئی و دەچئی. سەیرکە چۆن عەنبەری سارا بوو
 بە غولامی میسک. مەبەست لە «عەنبەری سارا» زولفی یارو، لە «میسک» خالی روویەتی.

- ۳ -

(۱) تەعەب: ماندووێهتی.

پىيالەى دىدە لەبىرئە، دلا توش
بجوشە، سازى نالە ھەم بىي كۆك^(۲)

بە نووکی تىرى شوخىكى كەوا چوخ
لەبەرما تەن بوو ھەم جامەى برنجۆك^(۳)

بە كولمى ئالیا ئالا خەتى سەبز
ترنجى كەوتە بەر پەنجەى ترنجۆك^(۴)

بە تىرۆك كىتايەى لە لەرولاواز كىردن.

لە كۆكردنەو ھەى «تىرۆك» و «نان» دا تەناسوب ھەى.

(۲) لەبىرئە: پى، ئەو ھەى چى تىايە لە لىوارىو ھە سەر بكا. كۆك: كۆك بوون، ئامادەبوونە بۆ كار، دەلىن سەھاتە كە كۆك بکە.

واتە: پىيالەى چاوپر بوو لە شەراب، كەواتە بۆ ئامادى كىردى بەزمەكە، بە تەواوى با دلىش
بىتە جوش و ئامىرى سازىش كە برىتى بى لە نالە لەجىاتى مۇسىقا با كۆك بى.

مەھوى لەم بەیتەدا كاسەى چاوى شوبھاندو ھە بە پىيالەى شەراب و فرمىسكىش بە
شەراب. رووى شوبھاندەكەش لە يەكەمىندا پىرى و لە دووھەمىندا سوورىيە «سوورى
فرمىسكى خوتىن و شەرابى سوور» ھەروە نالەى دەروونىشى شوبھاندو ھە بە سازو،
جوشى دلىشى شوبھاندو ھە بە كۆرى ياران.

(۳) چوخ: چوخە، شال. تەن: لەش. برنجۆك: جۆرە قوماشىكى كون كۆنە.

واتە: لەشم وا بە تىرى برژانگى يار بىژراو ھە دلىى كراسى برنجۆكە لە بەرما.

لە ئىوان «كەوا» و «تەن» و «جامە» و «چوخ» و «برنجۆك» دا تەناسوب ھەى.

(۴) ترنج: مېو ھەكە لە چەشنى پرتەقال، توپكىلىكى زىر و ئەستورى ھەى، مەھبای لى
دروست دەكەن. ترنجۆك: رواوتكى رەش سەوزە.

واتە: مووى تازە دەرھاتووى دۆست لە دەورى كولمى ئالو، كولمى وەك ترنجى كەوتە بەر
پەنجەى ترنجۆكى مووى تازە دەرھاتووى.

گەر ئەم ریش و سەرەى زاھید لە گەڵ بى
 دەبى جەننەت بە دەشتى شنگ و پىشۆك (۵)
 رەقىبە لە عەنەتى، عاشق دەكەى رەجم
 لەباتى سەگ دەكەى شىرى سەمەندۆك (۶)
 بە خۆرايى لە «مەھوى» بەس بپرەنجە
 نەجیبى، مەگرە وەك ھۆك، بەگم ھۆك (۷)

- ۴ -

ئەو سەروى نازە تەوسەنى ھىنايە تازو تەك
 ھەستا قىامەت و فەلەك ئەستوونى گەرەك (۱)
 ئەى دل! بنالە، ساز بەدە چەنگى بەزمى عىشق
 مەى خويى جەرگە، نالەيى مەحزۇونى گەرەك (۲)

(۵) شنگ: گىايەكى بەھارەى كۆستانىيە و دەخورى، لقىكى بارىك و گەلايەكى لولى ھەيە،
 بىك دار و شىرەدارىشە. پىشۆك: گىايەكى بەھارى كۆستانىيە، گەلاى بارىك و درىزى ھەيە،
 سەلكىكى بچووكى سبى ھەيە دەخورىت. (۶) سەمەندۆك: بە پەند كراو.
 (۷) ھۆك: ئەو ھۆك بكاو بئۆرى. ھۆك: تۆران و بيانو و گرتن.

- ۴ -

(۱) تەوسەن: ئەسبى شۆخ و سەركىش. تاز و تەك: غارغارىن. ئەستوون: ستوون، كۆلەكە.
 گەرەك: پىويست.
 (۲) چەنگ: ئامپرىكى مۇسقىيە. مەحزۇون: ئاوازيكى مۇسقىيە.
 واتە: ئەى دل! بنالە و چەنگى كۆرى دلداری رىك بخە و لىي بەدە. ئەو شەرابەى لەم
 كۆرەدا دەبخۆنەو خويى جەرگى دلدارە، شەرابى وایش پىويستى بە ئاوازي خەمگىنە، چ
 ئاوازيكى خەمگىنىش لە نالەى دلى خەفەتباران خەمگىن ترە!؟
 وشەى «ساز» تەورىەى تىدايە، چونكە وەك چۆن بەمەعنای رىك خستەنە، بە ھەر
 ئامپرىكىش دەلین لە ئامیرەكانى مۇسقىا.
 دەگونجى وشەى «بنالە» بە «بە نالە»ش بخوینریتەو.

ئەمپۇ لە کەن زەمانە ھونەر بۆتە قەشمەری
 شیری ژيانی بۆ چیه، مەیموونیه گەرەك! (۳)
 فیتەرەت بۆلند و پایە بۆلندەم نەدی، بە گویش
 گەردوون ئەوەندە دوونە کە ھەر دوونیه گەرەك (۴)
 تینوو بە خوینی عاشقە، ئەی دۆ! ببە بە خوین
 ئەو لیو، مۆژدە بۆ، دۆی پەر خوونیه گەرەك (۵)
 قوم ھەر دەبۆی لە خوینی جگەر دا بە ئاھو
 ئەو مەستی غەفلەتە لەبە مەیگوونیه گەرەك (۶)
 دلبەر عەجەب نیه دۆی «مەحوی» ی بە دۆ کە برد
 ئەسکەندەری زەمانە فلاتوونیه گەرەك (۷)

(۳) قەشمەری: گالته و گالته جاری.

(۴) فیتەرەت: سروشت.

واتە: ئەك ھەر بە چاو كەسى سروشت و پایە بەرزم نەدیو، بە گویش باسیم نەبیستوو.
 ئەمەش سەیر نیه، چونكە خەلك لە زەمانەدا دەژین و زەمانەش ئەوەندە دوون و ھیچە لە
 كەسانی دوون و ھیچ بەولاولە بۆ ناگەیهن، چونكە خۆی كەسانی وای دەوئ.
 (۵) واتە: ئەی دۆ مۆژدە بۆ كەوا یار بە خوینی دۆلدارانی تینوو و لیوی دۆی كە پەر
 بۆی لە خوین، كەواتە ببە بە خوین تا بتخواتەو.
 (۶) مەیگوون: وەك مەی.

واتە: یاری سەرخۆشی بۆ ناگایی لیوی مەی پەنگی دۆلدارای دەوئ، بەلام دەستی ناكەوئ.
 بۆیە دەبۆی ھەمیشە بە داخەو قوم لە خوینی جگەری خۆی بدا.
 (۷) فلاتوون: ئەفلاتوون (۴۲۷-۳۴۷ پ. ز) یەكێكە لە بەناوبانگترین فەیلەسووفەكانی
 یۆنان، قوتابی «سوکرات» و مامۆستای «ئەرستاتالیس» بوو.

واتە: ھیچ سەیر نیه كە دلبەر دۆی مەحوی بەرۆ بۆ خۆی، چونكە ئەو فەرمانەر وای ھەموو
 جیھانە وەك ئەسكەندەر، مەحوش كەسیكە لە پایە و پلە ی ئەفلاتوونداو ئەسكەندەرش
 ئەفلاتوونی دەوئ بۆ خۆی بۆی و لەگەڵی بۆ.

-۵-

ئاشتى تۆ، تۆرى من، بۆ بى سەباتى ھەردوو يەك
گەيوەتە ھەددى يەقین، ئەم دوو يەقینەن ھەردوو شەك^(۱)
ئاخر ئەم دنیایە ئەمرى دیتە سەر: ئاخر بە
یەعنى بەس ئەى فاحیشە عالم بە قېر دە يەك بە يەك^(۲)

-۵-

بىستراو و لە شىۋەى ئەم پارچە شىعرە خۆشەيوە وادەردەكەوئ ھۆى دانانى ئەوە بوو
رۆژى لە رۆژان لە مەجلىسكدا باسى خەلافەت دەكرئ كە ئاخۆ ھەقى ھەزەرەتى ئەبوو بەكر
بوو يا ھى ھەزەرەتى ەلى مەسەلەى بە مىرات ھاتنەوہى باخى «فەدەك» یش دیتە پشەوہ كە
ھەزەرەتى ئەبوو بەكر بە ھەقى ھەزەرەتى فاتىمەى كچى پشەمبەرى نەزانى و نەيدايە چونكە
پشەمبەر فەرموويەتى: «نَحْنُ مَعَاشِرُ الْأَنْبِيَاءِ لَا نَرِثُ وَلَا نُورِثُ» واتە: ئىمە كە تاقىمى پشەمبەرانىن
نە مىراتمان بۆ دیتەوہ و نە مىراتمان لىوہ دەگەرپتەوہ. پاشان يەككە لە دانىشتوانى مەجلىسە كە
دەچى مەسەلە كە بە ئاوەژۆبى بۆ يەككە لە شىخانى ئەو سەردەمەى سلىمانى دەگىرپتەوہ و
ھەندئ غەيبەتى مەحوشى لا دەكاو دلى لىي دىشىنى. مەحوش كە ئەوہى بەرگوئ
دەكەوئتەوہ. ئەم پارچە شىعرە بۆ ئەو شىخە دەنووسى.
(۱) تۆر: تۆران. سەبات: بەردەوامى.

واتە: ئىسپات بوو و باوہر بەوہ كراوہ كەوا ئاشتى تۆ لەگەل من و تۆرانى من لە تۆ لە
ناپايەدارىدا وەكوو يەك وان. مادەمىش ئەمە بوو بە يەقین كەوا ئەم دووانە ھىچيان پايەدار نىن.
ئەم دوو شتە راست و يەقینە وەك شتى گومان لى كراويان لى ھاتووہ و نازانرئ ئاخۆ راستن يا
راست نىن.

(۲) واتە: ھەرچەند زۆركەس وادەزانن ئەم دنیایە كە ئەم ھەموو كارەساتە بەسەر ئەم
خەلكەدا دىنى. پراڻەوہى بۆ نىيە و بە ئارەزووى خۆيان خراپە و فیتنەى تيا دەكەن. بەلام ئاخىرى
ھەر دوايى دى و فرمانى پراڻەوہى دەچىتە سەر كە ئىتر بەس خەلك بە قېر بدا.
ئەم بەيتە پلارىكى قوولشى تىدايە بۆ ئەو كەسەى وىستوويەتى ناكۆكى بخاتە نىوان
مەحوى و ئەو شىخەى سلىمانىيەوہ كە باسماڻ لى كرد.

ناوی ئەو لیو بەرن، دەم هەڵدەپچرڻ بۆ دوعا
 ۳) وا له بهرچاوی برینی دل ههیه حهقی نمەك
 ئەو سەگانهن سێلە، سەبب و رەفزی زاتی وا دەکەن
 ۴) هیممەتی ئەو بەعدی ریحلت نەبوووە ئەم دینە حەك
 ۵) وەرعی فارووقی تەماشاکەن، وتی: ناکا قوبوول
 غیرەتم ژاکاوی ئەو گۆلباغە بۆ باغی فەدەك

(۳) واتە: هەرچەند ناوی لیوی بەتام و خوێی یار بهێترئ، برینی دلی دلداران دەکرێتەو و برینەکان دەم هەڵدەپچرڻ بۆ دوعای خێر کردن بۆی، چونکە ئەو بەری هیواو ئاواتیان لێی قسەیه کی سوێرە لێیەو و لەبەر ئەوە کە بە قسە ی سوێری ئەو ئەم برینانە برژاونه تەو، نەکیان نەبەرچاوه و له یادی ناکەن و هەمیشە دوعای خێری بۆ دەکەن.

بەو پێشەش کە ئەم بەیتە ئیشارەت بێ بۆ هۆی دانانی پارچە شیعرە کە، پوختە ی مەعناکە ی وای لێ دێتەو: ئە ی ئەو لاد ی حەزەرەتی عەلی! ئێو ئە گەر بەهۆی فەرموودە ی حەزەرەتی ئەبووبەکرەو بەی بەش بووبن له باخی «فەدەك»، پێویستە هەركاتی ناوی ئەو ببری، دەم بکەنەو بۆ دوعای خێر کردن بۆی، چونکە برینی دلتان کە بێ بەش بوونە لەو باخە، نەکی ئەو زاتە ی له بهرچاوه کە نەبێشت مائی حەرمانتان دەسکەوئ و تووشی حەرام خواردن بین.

(۴) سەبب: جنیو. رەفز: نەویستن. حەك: کۆژانەو.

واتە: سێلە ئەو سەگانهن کە جنیو بە حەزەرەتی ئەبووبەکر دەدەن و بە خەلیفە ی پیغەمبەری پەسەند ناکەن. ئە گەر حەزەرەتی ئەبووبەکر نەبایە کە بە گۆی پاشگەز بوووە کانداجوو و قورئانی کۆکردەو، لەوانەبوو ئایینی ئیسلام پاش کۆچ کردنی پیغەمبەر (د.خ) بکۆژتەو و لەناو بجێ. مەلا ئەسەدی مەحوی مەعنای ئەم بەیتە ی وا لێ داوە تەو گوایه مەبەست له «زاتی وا» پیغەمبەر و مەبەست له جنیو پێدانی ئەو بوو کە کافرەکان پێیان وتوو سیحرباز. دەلی مەبەستیش له نیو ی دوو هەمی بەیتە کە ئەو یە لەبەر هیممەتی پیغەمبەر خو ی بوو ئایینە کە ی لەپاش وەفات کردنی لەناو نەچوو. بەلام ئەم مەعنایە زۆر دوورە و بۆ شۆتە کە دەست نادا.

(۵) فارووقی: هی حەزەرەتی عومەر. باغی فەدەك: باخێك بوو له نزیک ی خەبیەردا له غەزایە کدا کەوتە بەر پیغەمبەر (د.خ) و پیغەمبەر له ژبانی خویدا مەسرهفی لێ دەکرد بۆ مال و مندالی و، پاش وەفاتی حەزەرەتی فاتیمە داوای کرد له حەزەرەتی ئەبووبەکر کە بیداتی چونکە

سەر ئەوان و سەر ھەموو یارانى پىڭەمبەر، خودا
 دارژى رەحمەت ھەموو دەم پەر زەمین و پەر فەلەك!
 بەلكە سەرپرژىكى بى بۆ ئىمە، چاوەروانەكان
 كۆمەلى جىن و جەماعەى ئىنس و ئەفواجى مەلەك^(۶)
 ھەر دەبى سەرپرژى بى وادەى غىزا، خواجەى كەرىم
 كردى يادى بەندەگانى خو بە يەك دوو لوقمەيەك^(۷)
 وادەيىكت دا بە «مەحوى»: دىمە سەبرى كۆشتنت
 وەختى ھات ئەو خىرە، سا مەبە لە بەدگۆ حەرفى پەك^(۸)

میراتی باوکیەتی و ئەویش بەپیتی ھەدیسەكە نەیدایە، وەك پێشان باسماں کرد.
 واتە: ھەزرەتى ئەبووبەكر ئەو زاتە پایە بڵندە بوو كە دینی پىڭەمبەرى پاراست لە فەوتان.
 ئەمجا وەرن سەبرى لە خواترسانى ھەزرەتى عومەر بکەن، ھەزرەتى عومەرىش ئەو زاتەيە
 كە فەرمووی غیریەتم قوبوول ناکا لە پیناوی باخی فەدەكدا گولباخی ھەزرەتى فاتیمە بژاکی و بە
 ھۆی وەرگرتنى ئەو بەشە باخەو تووشى ھەرام خواردن بوی.

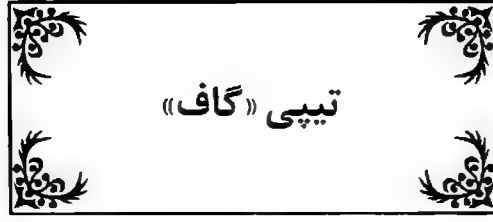
باس کردنى وەرعى فارووق لەم شوێنەدا لەو ھەوێیە كە ھەزرەتى عومەر لەكاتى داواکردنى
 باخەكەدا لەلایەن ھەزرەتى فاتیمەو، پشتى ھەزرەتى ئەبووبەكرى گرت و دووپاتى کردەو كە
 ئەو ھەدیسە راستە و فەرموودەى پىڭەمبەرە (د.خ). پاشانىش كە دوو سى جارى تر مەسەلەكە
 سەرى ھەلدايەو و لەناو ھەندى لە یارانى پىڭەمبەردا بوو بە مقۆ مقۆ، ھەزرەتى عومەر لە
 مەجلیسێكدا كۆمەلى لە گەورە گەورانى یارانى سوتند دا كەوا ئەو ھەدیسەیان لە پىڭەمبەر
 بیستوو و بەو جۆرە مەسەلەكەى بریەو.

(۶) سەرپرژ: ئەو ھەوێیە لە سەرى كاسەى پەرپووە دەپرژى. جین: جىكە. ئىنس: ئادەمیزاد.
 مەلەك: مەلائیکە.

(۷) غىزا، «غذا»: نان خواردن. بەندەگان: بەندەكان. لوقمە: پاروو.

واتە: گەورەى خواوەن دەست و دەھەندە، دەبى لەكاتى نان خواردندا شتىكى لى بمىنیتەو
 و بە يەك دوو پاروویەك یادی بەندەكانى خو بکاتەو.

(۸) وادە: وەعدە، گەفت. مەبە: مەبیسە. پەك: پەك خستن، تەگەرە.

تیپی «گاف»

-۱-

وتى: بۆچى وەھا بى تىن و بى پرەنگ؟

وتم: تۆ بۆچ ئەوئەندە شوخى و شەنگ؟^(۱)

گەشتن بەو شەھى عالى مەقامە

نىە فکرم، خەيالم خاوە، پى لەنگ^(۲)

هەتا لەو يارى دەمسازە جودا مام

وہ کوو نەى بى نەواکە وتووم و بیدەنگ^(۳)

دەگەيىيە مەنزلى سەلما بە سەد قەرن

بە گامى تەى بکەى گەر سەد دە فرسەنگ^(۴)

يەككى عاشق بە خوو، يەك تالبي روو

يەككى مەجبورى بۆ، يەك مايلى رەنگ^(۵)

-۱-

(۱) بۆچ ئەوئەندە (ن): بۆچى ئىندە. (۲) لەنگ: شەل.

(۳) هەتا: ئەوئەت. دەمساز: ھاودەنگ. جودا: جيا. نەى: شمشال. بى نەوا: بى ئاواز، لات.

واتە: جارەن بەھۆى ئەو يارەوہ يارای دەنگ لى ھاىنم بوو. ئىستا ئەوئەتەى لەو جيا بوومەتەوہ

و لى دوور کەوتوومەتەوہ وەك شمشالى بى شمشال ژەن کپ و بیدەنگ کەوتووم.

(۴) سەلما: لە ئەدەبى کلاسیكى عەرەبدا کىنايەى لە يار. قەرن: سەد سال. گام: ھەنگاو. سەد

دە: دە سەدى، ھەزار. فرسەنگ: فرسەخ، نزیکەى ۶ کىلۆمەترە.

واتە: ھەوارى يار ئەوئەندە دوورە، ئەگەر بە ھەنگاوتک ھەزار فرسەنگ بىرى، ئەوسا بە

ھەزار سال دەيگەيتى.

(۵) بۆ: بۆن. مائىل: ھەزلى کەر.

واتە: يارى من ھەر سەرکى تەماشايەکەى جوان و دل ڤىنە. بۆيە يەكک دللى لە خوو و

رەوشتى چووە و يەكکى تر ئارەزووى لە ديمەنيەتى. کەسيكى تىرش ھۆگرى بۆنى خوشى

بووہ و ھى وايش ھەيە ئارەزووى لە رەنگ و شيوەيەتى.

خەت و زاری کە باسی کەوتە گولزار

کەچ ئەستۆ ما وەنەوشە، غونچە دڵ تەنگ^(۶)

جیهانی کردوو سەرخۆش و مەدهۆش

لەبی وەك بادە، خەتتی سەبزی وەك بەنگ^(۷)

مەگەر خوینم سیجافی بێ بەری دەم

کەوا ئەو دامەنەم کەوتۆتە بەر چەنگ^(۸)

دلی سەنگە، دەباری گول بە سەریا

ئەوی گول بوو، زەمانە دایە بەر سەنگ^(۹)

(۶) خەت: موو. زار: دەم. کەچ ئەستۆ: مل لار.

واتە: کە باسی دەمی بچووک و مووی ناسکی دەم و چاوی یارگەیشتە ناوباخ، وەنەوشە لە شەرمەزاریدا ملی کەچ کرد چونکە خۆی لە ئاستی مووی ئەودا بە هیچ ھاتە پێش چار و خونچەیش دڵ تەنگ بوو، چونکە دەمی ئەوی لە خۆی بە نەپشکووتووی بچووکتر دی.

ئەم بەیتە لەف و نەشرێکی مورەتتەبی تیایە، «وەنەوشە» بۆ «خەت» و «غونچە» بۆ «زار» دەگەرێتەو.

(۷) واتە: لێوی وەك شەراب سووری یار و مووی وەك دووگەلی بەنگ بارێك و كشاوی، جیهانیان سەرخۆش و بێ ئاگا کردوو.

(۸) سیجافی: وەك سیجاف. سیجاف: پەراوێز. دامەن: داوێن. چەنگ: چنگ، دەست. واتە: مادەم کە دەستم لە داوێنی یار گیر بوو، نابێ بەری دەم، مەگەر گیانم تێدا نەمیێ و خوینم وەك رەنگی پەراوێز کال ببێ. عادەت وایە ئەو پارچەیی دەکرێ بە پەراوێزی کەوا، سوورێکی کالە.

(۹) واتە: ئەوی دلی وەك بەرد رەقە گولی بەسەردا دەباری و ئەوێش کە وەك گول ناسکە زەمانە دەیداتە بەر بەرد. بەپێی ئەم مەعنایە مەحوی گلەیی لە رەوشتی بەدی زەمانە دەکا کە هیچ شتیکی لە جێی شایانی خۆیدا نیە.

دەشگونجی مەعنای بەیتە کە والێ بدەینەو کەوا واتە: دلی یار بەرابەر بە دلدارەکانی وەك بەرد رەقە، ئەمان فرمییکی خوینینی وەك گول سووری بەسەردا دەپێژن، کەچی ئەویش دلی ناسکەکانی ئەمان دەداتە بەر بەردی کەمتەرخەمی و گۆی پێ نەدان و دڵ رەقی.

کسه بوته دۆشه‌ك «أظفار المنيّة»

له نائه‌ه‌لان ئه‌وه‌نده‌م دیوه سه‌رچه‌نگ^(۱۰)

بتان ئه‌م‌رو له فه‌زلی ئیمه ده‌دوان

فه‌ره‌نگ ئیشی چ‌بی «مه‌حوی» به‌فه‌ره‌نگ!^(۱۱)

(۱۰) «أظفار المنيّة»: نینۆکی مهرگ. سه‌رچه‌نگ: لیدان، شه‌قازله.

واته: ئه‌وه‌نده‌ لیدان و تی‌سره‌واندنم له ده‌ستی ناکه‌سانه‌وه‌ دیوه، نینۆکی تیژی مهرگم لا بووه به‌ دۆشه‌کی نهرم، مه‌به‌ستی له‌وه‌یه‌ ئاواتی مهرگی خۆم ده‌خوازم.

(۱۱) فه‌ره‌نگ: زانست و ئه‌ده‌ب و تیگه‌یشتن.

مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه‌ بلی: یاره‌کانی ئیمه له‌ بی‌په‌حمیدا وه‌ك فه‌ره‌نگی وان، كه‌واته‌ ده‌بی‌ مونا‌سه‌به‌تی چی بی‌باسی زانست و ئه‌ده‌ب و تیگه‌یشتنی ئیمه‌ بکه‌ن و ئه‌وان په‌یوه‌ندیان به‌ باب‌ه‌تی واوه‌ چیه‌؟.

تیپی «لام»

-۱-

که شیخ و واعیز و سوفی به جهننت بهن گهد و گیپال
 ده بیئ نه مسالی ئیمه بۆ جهههنم بهن سړو سپال^(۱)
 به ده رسی من نه شا ﴿وَالشَّمْسُ﴾ ی پاری ته لعت، نه مسال
 ئیجازهم ده موتالا کردنی ﴿وَاللَّیْلُ﴾ ی خعت و خال^(۲)
 له چاوم خوینی جاری کرد و هم رهنگی له روو بر دم
 نه ماشووی دل و دینه به لیوی ئال و چاوی کال^(۳)

-۱-

(۱) گه دو گیپال: ته نگه و ورگی زل. سړو سپال: سړو شیتال، جله شپه.
 په یوه ندی نه «شهرت و جهزا» به له وه وه به که مه حوی نه له بهر هی شیخ و واعیز و سوفیه
 و نه گه دو گیپالشی هیه و ماده م شیخ و واعیز و سوفی به و هه موو گه دو گیپال یانه وه بچنه
 به هه شت، نه و وا ده گه یه نن که چوونه به هه شت دوو مهر جی هیه، به که م نه وه که شیخ یا
 واعیز یا سوفی بی و دوو هه میس نه وه که گه دو گیپال ته ه بی.
 (۲) نه شا: نه شیا. ته لعت: روو.
 واته: پاره که زور خه ریکی ده رسی سووره تی «وَالشَّمْسُ» ی باسی رووت بووم، لیی حالی
 نه بووم و له پله ی تیگه یشتنی من بهر تر بوو، چونکه چاوم یارای ته ماشا کردنی رووتی نه بوو.
 ده سا ریگام بده نه مسال له ده رسی سووره تی «وَاللَّیْلُ» ی باسی خعت و خالت ورد بیمه وه،
 چونکه مونسبی به ختی ره ش و حالی ناخوشمه، به لکوو شتیکی لی تی بگه م.
 جاران له حو جره ی فقیدا عاده ت بوو به شه و موتالای ده رسی سبه یتیان ده کرد و لیکیان
 ده دایه وه و بۆ سبه ینی ده یان خوئند. بۆیه ش مه حوی له م به یته دا ده رسی بۆ «وَالشَّمْسُ» داناوه
 که خور به روژدا هیه و موتالا کردنی بۆ «وَاللَّیْلُ» داناوه که موتالا به شه و ده کری.
 ته لعت (ن): روومه ت.
 (۳) واته: که سه بری لیوی ئالی یارم کرد، عه کسی ئالی لیوی دای له چاوم و خوینی لی هیئا.
 که ته ماشای چاوی کالیشیم کرد عه کسی کالییه که ی دای له رووم و رهنگی لی بری.

که سهیری ئاینه ی کرد و له پاشان ئهم که لامه ی دی
 وتی: من ههم به بی تيمسال و ئهم شيعرانه بی ئه مسال^(۴)
 زوبانی واعیزی بی دل درێژه ده رحه ق ئه هلی دل
 به جیشه، غهیری ئه و مل پانه کئ بی هه لگري ئوبال!^(۵)
 که ریی ئه و شاهه که وته ئهم مه قامه، جی به جی هه ستا
 وتی: ئهم زاته ساحیب حاله، حه یقی که و توه بی حال^(۶)
 چ خوشه بهم هه موو عیسیانه وه یاره بی بمبه خشی
 به خشه، بگره دۆزه خ خۆله میشی کهم بوو یه که مسقال^(۷)
 به بی یاری مه چۆره مه عره که ی ئه سفه ندیاری نه فس
 که له م مه یدانه دا هه ر پیره زاله رۆسته می بی زال^(۸)

(۴) ئاینه: ئاوینه. تيمسال: وینه.

واته: یار که ئهم قسه ی منه ی یست له باسی لئو و چا ویدا و بۆ تاقی کردنه وه ی راستی
 قسه کهم روانیه ئاوینه، باوه ری کرد و وتی: نه جوائیکی تری له چه شنی من هه یه و نه شيعری
 وه که ئه و شيعرانه ی تۆرش و تراوه.

(۵) به جیشه: به جیشه. ئوبال: تاوان.

واته: شتیکی زۆر به جینه زوبانی واعیز له ئاستی عاشقان ئه وه نده درێژ بی، چونکه مه گه ر
 هه ر ملی ئه ستووری ئه و ئوبالی گوناھی ئیمه بگرته ئه ستۆ. مه به ستی له وه یه که واعیز له
 باش مله خراپه ی ئیمه ده لی و ده ینی هه موو گوناھی ئیمه ده که و ته ئه ستۆی ئه و.
 (۶) واته: که یار ریی که و ته لای من و دیمی ئاگام له خۆم نیه، به زه یی پیامدا هاته وه و وتی:
 حه یفه که واه ئهم زاته ینگه یشتووه وایه تۆش که و توه.

(۷) واته: خوایه چه ند خوشه بهم گوناه وه لیم خوش بی و بم به خشی. ئه مه بۆ تۆ هیچی تی
 ناچی ئه وه نه بی که دۆزه خ تۆ سقالتیک خۆله میشی گوناها به سو و تا وه کانی لی کهم بیته وه.
 (۸) ئه سفه ندیاری: کورپی گوستاسیپ، یه کیک بووه له و قاره مانانه ی رۆسته می زال له گه لیاندا
 جه نگیه و به زاندوونی. زال «ی یه کهم»: ریش سپی. زال «ی دوو هه م»: باوکی رۆسته م، ده لین
 بۆیه و ناو تراوه چونکه که له دایک بووه تووکی سپی بووه.

به غەمزەى نازەوہ ئەو سەروى نازە کەى چۆوہ گۆلشەن
 کە نیرگس وا بووہ چاوى سېى، سەروى بووہ تۆپال^(۹)
 کە بمرئ عاشقى زارى مەلاىک بىن و بىيىنن
 دەلین: ئەم باقە چیلکە ناگرئ یارەب بەرئ گۆپال^(۱۰)
 سەماعى سازى عىشق و رینگە بۆ پارانەوہت «مەحوى»
 لەبەر قاپى تەلەب بى، گوی دەبى کەر بى، زوبانت لال^(۱۱)

﴿

واتە: بەبى یارمەتى پىرىكى پایە بەرز، ھەرگیز مەکەوہرە جەنگ لەگەڵ نەفس و شەیتانى
 وەك ئەسفەندیارى بەھیز، چونکە لەم مەیدانەدا ھەر رۆستەمىك قارەمانىكى وەك زال
 یارمەتى نەدا، ئەوئەندەى پیاوێكى پىرى ریش سېى بى دەسەلات دەبى.
 (۹) تۆپال: ئەو وردەبەى لە ئاسن و مس دادەوہرئ لەکاتى کوتانەوہ و چەکرش لیدانیاندا.
 واتە: نازانم ئەو یارە بالآ وەك سەرو بەرزە کە دەلئى لە ناز دروست کراوہ، کەى بە لارو
 لەنجەوہ چۆوہ ناو باخ و کە نیرگس چاوى بە چاوى مەستى کەوت چاوى سېى بوو، کە
 سەرو سەبرى بالآی بەرزى کرد داپزاو داوہرى و بوو بە پرپوش.
 (۱۰) گۆپال: گورز.

واتە: دلدارى ئەم یارە لەبەر دەردى عىشق ئەوئەندەى خەفەت خواردوہ، ئەوئەندە لەپرو
 لاواز بووہ، ھەموو ئەندامى لەشى وەك چیلکەى لى ھاتوہ، بەرەنگى ئەگەر بمرئ فریشتەى
 سزای ناوگۆر دەلین خوايە ئەم کۆمەلە چیلکەيە، بەرگەى گورز و گۆپالئى ئیمە ناگرئ و لئى
 دەگەرئ.

(۱۱) واتە: مەحوبا! ئەگەر مەبەستت ئەوئەبى گۆیت لە ساز و ئاوازی عىشق بى و رینگات بدرئ
 لەبەر دەرگای یاردا بپارێتەوہ، دەبى سەر بۆ بارى دلدارى شۆرکەیت و ھىچ نەبىسى و ھىچ
 نەلئیت.

- ۲ -

شنه ی بادی به هاری هاته وه، خووشی له تۆ بولبول!
 به شایی هاتی گۆل کۆکی که سازی چه هچه هه و غولغول^(۱)
 چه مهن ههر سه روو نه سرینه له تهرزی خوابگهی شیرین
 سه ری کیوانه یه کسه ر وهك که ناری کۆهکن ههر گۆل^(۲)
 چ شوړیکی جنوونی پیوه یه بای ئهم به هارانه
 له شارا ههر زړه ی زنجیره، سه حرا شوړشی بولبول!^(۳)
 ده بینی ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ﴾ خویننه کانی کونجی مزگه وتان
 رووه و سه حرا، که ده بیه ن وا سوراحی هاته وه قولقول^(۴)

- ۲ -

(۱) باد: با. هات: هاتن. کۆکی که: بیخه ره کار. چه هچه هه: ئاواز و چریکه. غولغول: شوړی بولبولان و دهنگ و هه رای به یه کدا چوو.
 (۲) تهرز: جۆر. به ټیځرای قوماشی جوان و به بهرگی نووستیش ده لاین: خوابگه: جیگه خه، مه به ست له گۆره. که نار: داوین. کۆهکن: کیوکه ن، فره اد.
 مه حوی لهم به یته دا چه مهنی له کاتی ئالانی گۆلی نه سریندا له داری سه رو، شوبه اندووه به وه که شیرین له گۆره که یدا به گۆلی ره نگا وره نگ ده وری درابن، وهك له جیگای نووستیدا بهرگی جوانی خه وی پیوه پیچرابن. لووتکه ی کیوانیشی به گۆله وه شوبه اندووه به به ریپی فره اد به دلۆپی خوینی خو کوشته که یه وه.
 (۳) واتنه: بای به هار ده ماری شیتی پیوه یه و عالم شیت ده کا. له شاردا نازداران به زړه ی که مه ره و لووله یانه وه ده خاته جووله جوول، له ده ره وه شدا بولبولان ده هیئتیه جۆش.
 (۴) سوراحی: کاسه ی شه راب. قولقول: مرقه مرقی دا کردنی شه راب.
 واتنه: ته نانه ت ئه وان هه که له کونجی مزگه وتدا که وتوون و خه ریکی خوابه رستین، که به هار هات و کاسه ی شه راب مرقه ی شه راب لی دا کردنی لیوه هات، هه موو به جارئ رووه و ده شت ده که ونه ری.

ده بینم سیبچه دهردهستانی مل که چ بوو له ته کیانا
له سه حنی گولشه نا سه رمه ست و دهسته ملانی شیشه ی مول (۵)
هه موو خوینی شه هان و تاجدارانه له بن خاكا
که وا هه وری به هاری سه رزه مینی پی ده کا گول گول (۶)
زوبانی لاله، بو حه یرانه، حالی بو په ریشانه
له سۆسه ن ده فکرم «مه حوی»، له وه زعی نیرگس و سونبول (۷)

- ۳ -

په روانه یه ك به بولبولی وا وت: كه «بوالفضول»
سووتانه ئیشی ته هلی مه حه بیته، نه هووله هوول (۱)

(۵) سیبچه: ته زیخ. دهرده ست: له ناو ده ستا بوو. سه حن: حه وشه. مول: مه ی.
واته: نه وانه ی له ته کیه کاندایان که چ کردوو و خه ریکی خواپه رستین و پشتیان له هه موو
راباردنی هه لکردوو، هه رکه به هار هات روو ده که نه باخ و ده ست ده که نه ملی شووشه ی مه ی.
(۶) واته: ئه م گولاله سوورانه که ده شت و ده ریان پی رازاوه ته وه. هه موو خوینی نه و
شه هیدانه یه که له مه دانی عیشقدا شاهه نشاو تاجدار بوون و به تیری یاران کوژراون، وا ئیستا
هه وری به هار ده یژینیه وه و له شتیه ی گولدا له بنی خاکی دهردینیه ده ر.
(۷) شاعیر له م به یته دا ده پرسئ: له به ر چیه وا مه حوی زوبانی لاله و حه یران بووه و حالی
تیک چووه ؟ نه نجا هه ر خوی وه لامی خوی ده داته وه و ده لی: بۆیه زویانم لال بووه چونکه بیر
له جوانی رووی وه ك گوله سۆسه نی یار ده که مه وه و گوله سونبولیش زویان داره. بۆیه ش
حه یران بووم چونکه له وه زعی چاوی وه ك نیرگس مه ستی یار ورد ده بمه وه و نیرگسیش
چاوی نه بله قه. بۆیه ش حاله تیک چووه چونکه سه رنج له زولفی وه ك سونبول ئالۆزی نه و
ده دم و سونبولیش ئالۆزه.

ئه م گواسته نه وه یه له شتیه یه کی قسه کردنه وه بۆ شتیه یه کی تر وه ك لیته دا که له غاییه وه
گواستویه تیه وه بۆ موته که لایم، شتیک ی باوه له نه ده بداو پی ده لین: «ئیتفات».

- ۳ -

(۱) که: نه ی. «بوالفضول»: نه وه ی کرده وه ی هه ر هه یچ و پوچ بئ.

چاوی له وه عدی کوشتنی من چاوی دزیه وه
 خوونکاری وا، دهبی له قسهی خوئی نه کانکول (۲)
 بهم ئیختیساسه سا سهری من بۆ نه گاته عهرش
 هات و له سهرمی دا، وتی: «إِبدًا بِمَا يَأُول»! (۳)
 وهك دیوی له عهنتی که کهلامی قه دیمی بیست
 زاهید که باسی عیشق ئه بییی، دپته جووله جوول (۴)
 سه ججاده مهی پیا رزاوم و، عوریان و لهش به خون
 نویژم مه زه نه وایه له مه ولا بکهن قوبوول (۵)

مه بهستی له وهیه خۆشه وستی راسته قینه به دیمه نکاری و خۆ ده رخستن نابیی. خۆشه وستی
 ده بی وهك پهروانه بی که ده سووتی و دهنگیکی لئوه نایهت، نهك وهك بولبول که ده لی: عاشقی
 گولم و به سه ر چله وه دهیکا به ههراو له وه زیاتری له باردا نیه.
 (۲) خوونکار: خوین رپژ. نکول: په شیمانی.
 واته: یار گفتی دابوومی به تیری چاو بمکوژی، که چی چاوی، چاوی له و گهتهی دابووی
 دزیه وه. خوین رپژی وا نه ده بوو له قسهی خوئی پاشگهز بیته وه.
 (۳) واته: چون سه رم نه وه نه ده بهرز نه بیته وه بگاته عهرش، ماده م یار منی به تاییه تی هه لا وێرد
 بۆ کوشتن و وتی له پشیا ده ست به کوشتنی ئه و که سانه ده که م که سه ر به خۆ من.
 «بِما یأُول» (ن): «بِمَنْ یأُول». ئیمه بۆیه نوسخه ی «بِما» مان لا په سه ند تر بوو چونکه «ما»
 باشتربۆ مولکایه تی ده ست ده دا تا «مَنْ».
 (۴) واته: زاهید که باسی عیشق ده بیسی ئۆقره ی لی ده بری، وهك شه یتانی له ره حمه تی
 خودا بی بهش کراو که گوئی له دهنگی قورئان ده بی جیگه به خوئی نا کرئ و هه لدی.
 (۵) سه ججاده: به رمال. مه زه نه: گومان.
 واته: بووم به دلداریککی راسته قینه و سه رخو شیککی ته و او. مهی به به رمالمدا رزاوه و
 له سه ر خۆشیدا هیچم به بهری خۆمه وه نه هیشتو وه ته وه و به تیری یار هه موو گیانم خۆیناوی
 بووه. بهم مهرجانه ی تیامدا هاتوونه ته دی ده رده که وئ که وا له عیشقدا گه یشتو مه ته پله یه کی
 بهرز و له مه وه گومان ده که م له مه ولا نویژم له باره گای خوادا په سه ند بی.

ده رچوو له هددی غایه عور ووجی ده جاجیله
 یاره بیی تو بکه ی که بکا عیسه یه ک نزوول! (۶)
 زالم! سبه ی به زه پره حیسابت له گه ل ده که ن
 نه مړوش، نه تو مه بووره، حیسابت بکه به پوول (۷)
 ریگه ی هو دا ته ریکه تی عیشقه، ده «مه حویا»
 وهرن و پیا برؤن و «وَصَلُّوا عَلَى الرَّسُول» (۸)
 هر نه م ته ریکه بوو به هه موو سه جی گرتیان
 روین پیا، هه تا گه یینه مه رته به ی وسوول (۹)

(۶) عور ووج: سه رکه وتن. ده جاجیله: ده جاله کان. عیسه: عیسا.
 واته: پایه به رزی ده جاله کان له راده ده رچوو. مه گه ر خودا بکا عیسا یه ک داپه ری بؤیان و
 له ناویان به ری.
 نه م به یته یشاره ته بؤ نه وه که له دنیا ناخر دا عیسا له ئاسمان داده په ری و ده ججال ده کوژی.
 مه به ست له و ده ججالانه ی که مه حوی قسه یان لی ده کا پایوی خراپه که ده ستیان به سه ر
 کاروباری ولاتا گرتبوو. به م پیته نه م به یته ش نیشانه یه کی تری نار په زایی مه حوییه له سیستیمی
 کارگی ری کو مه ل.
 له نیوان «عور ووج» و «نزوول» و «ده جاجیله» و «عیسا» دا تیباق و ته ناسو بیکی ورد و ناسک
 هه یه.

(۷) واته: هو کا برای سته مکار! چی ده که ی بیکه و له هیچ چاو پو شی مه که. سبه ینیش که
 نوره هاته سه ر تو سزای تاوانه کانت هه موو لی ده ستیتر ته وه.
 (۸) هو دا: هی دایه ت، پیچه وانه ی گو مپایی. ته ریکه ت: ریگا.
 (۹) سه حب: هاوړ پیانی پیغه مبه ر (دخ). مه رته به ی وسوول [«وصول»]: پله ی به رزی
 خواناسین و به خوا گه یشتن.

- ۴ -

حه یاتم سهرفی عیشتت کرد به ئوممیدی «فَمَنْ يَغْمَلْ»

به هیجرت کوشتم و نه تکرده وه فکری «وَمَنْ يَغْمَلْ»^(۱)

جه مالت حه یفه ده رخه ی بۆکه س و ناکه س وتم، فهرمووی:

جه لالی حوسنه ئیمه ی کرده شاهه نشاهی «لَا يُسْأَلُ»^(۲)

وتم: ئهم عالهمه دلّیان ئه سیری غه مزه ته، به س بی!

وتی: که ی بۆته قووتی شاهبازی پر به کف خه رده ل!^(۳)

- ۴ -

(۱) واته: به هیوای ئه وه که خوا فهرموویه تی: «فَمَنْ يَغْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ» واته: ئه وه ی ئه وه نده ی تۆسقالیک چاکه بکا پاداشی وهرده گریتته وه، ژبانی خۆم له عیشتی تۆدا سهرف کرد، که چی تۆ به ده ردی دووری کوشتمت و بیرت له وه نه کرده وه که خوا فهرموویه تی: «وَمَنْ يَغْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ» واته: هه رکه سی ئه وه نده ی تۆسقالیک خراپه بکا تۆله ی وهرده گریتته وه.

(۲) واته: به یارم وت: حه یفه جوانی خۆت پیشانی هه موو جوړه که سیك ده ده ی، ئه ویش له وه لāmدا فهرمووی: شان و شکۆی جوانیه منی کردوو به که سیك که «لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ...» واته: لئی ناپرسریتته وه بۆچی واده کا. ئهم رسته یه به شیکه له ئایه تیک له باسی خوادا.

له نیتوان «جه مال» و «جه لال» دا به ش به حالّی بابته تی خواناسی ته ناسویتیکی جوان هه یه، نه خوازه لا ئه گهر «لَا يُسْأَلُ» هه که شیان بخریتته پال.

(۳) خه رده ل: شیناییه که تووئکی ره شی وردی هه یه.

واته: به یارم وت: دلّی ئهم عالهمه هه مووی به تیری نازی تۆ دیل بووه، ئیتر با به سی بی، به ره لّلایان که. ئه ویش له وه لāmدا وتی: که ی پری مشتّی تۆوی خه رته له به شی دانّی شابازئکی وه ک من ده کا؟ مه به سستی ئه وه یه دلّی هه موو دلّداره کان ئه وه نده ی پری مشتّی تۆوی خه رته له بایه خی هه یه لای ئه و.

ده شگونجی مه به ست له «خه رده ل» «خه رته ل» بی که دالّه کهر خۆره یه. به م پییه له نیتوان «شاهباز» و «خه رته ل» دا تیباقیتیکی جوان پیک دی. مه عناکه شی وای لی دیتته وه: که یار ده سبهرداری دلّ دیل کردن نابّی و هه میشه هه ر دلّی تازه دیل ده کا.

موسەبیب ھەز نەکا، پەر عالەم ئەسبابت پەر پەر کایە
 ھەقەت چاری نە قەت یەك بە دوو بینینی مام ئەحوەل (۴)
 بەچی، بۆچ ئەم غوروور و کبیر و نازە، دەبیە تۆزی خاک
 بە ئەسل و فەسل ئەنازی؟ چۆرە ئاویك ئەسلتە و ئەووەل (۵)
 پەلی داوینسی پاکت گرتنی بۆ بوو زیاد ئەوجا
 لە مەیدانی مەحەبیەتدا ئەگەر «مەحوی» کرا پەل پەل (۶)
 بەجی ماوم لە گەل من ھەسرەتا، مەکسم لەسەر بایەك
 بە جاری ھاژە بیئم «مەحویا» وەك دارەكە ی سەرکەل (۷)

(۴) موسەبیب: سەبەب ساز، خوا. ئەحوەل: خێل.

واتە: ئەگەر خوای سەبەب ساز ئارەزووی لە کردنی شتێك نەبێ، ھەزار سەبەب ئەوئەندە ی
 دەنکە کایەك قیمەتی نابێ و سەبەب ھیچ جۆرە دەورێك ناگێڕێ، وەك چۆن یەك بە دوو بینینی
 خێل ھەرگیز یەك ناکا بە دوو.

(۵) غوروور: خۆلی بابی بوون. کبیر: فیز. دەبیە: دەبیە. چۆرە ئاو: ئاوی تۆری ئادەمیزاد.
 ئەم بەیتە قسە لە گەل ئادەمیزاد دەکا و ئیشارەتە بۆ ئایەتی: ﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ خُلِقَ مِنْ
 مَاءٍ ذَافِقٍ﴾ واتە: با ئادەمیزاد بیر لە خۆی بکاتەوہ لە چی دروست کراوہ؟ لە ئاویکی ھەلقوێو
 دروست کراوہ.

(۶) واتە: کە مەحوی بە ئاواتی خۆی گەیشت و لە مەیدانی خۆشەوێستیدا پەل پەل کرا و کرا
 بە چەند کەرتەوہ، ھەر کەرتیکی پەلێکی داوینسی پاکتی گرت و بەری ئەدا. بەم پێش زمارە ی
 پەلی داوینسی تۆگرتنی زیاد کرد و زیاتر پێتەوہ نووسا و لە پتر لە یەك سەرەوہ پێتەوہ نووسا.
 (۷) مەکس «مکث»: مانەوہ. داری سەرکەل: تاقە داری سەر بەرزایی کە داری تری بەدەوردا
 نەبێ و خۆی لەبەر بادا پێ نەگیرێ و زوو بشکێتەوہ و بکەوێ.

واتە: بەداخەوہ لە ھاوڕێیان دواکەوتووم و لەسەر بایەك بەندم کە ھەلکا و لێم بدا و بمخا و
 بەجاریك وەك دارەكە ی سەرکەل ھاژە بکەم و بکەوم.

تیپی «میم»

- ۱ -

نالەم لە سینە، هەم لە دڵم دەرد و غەم حەرام...
 بێ، بێ تۆ بەزمی عوشرەت و عەیش ئەر نە کەم حەرام^(۱)
 ئیعلانە: عاشقانی بە کۆیا نە کەن گوزەر
 فەتویی چ مەزەبێکە، تەوافی حەرەم حەرام!^(۲)
 جۆبارە، لالەزارە، وەرە سەر چەمەم، وتی:
 ئاشووبە ئەم بەهارە، بوو سەیری چەم حەرام^(۳)

- ۱ -

(۱) عوشرەت: رابواردن. ئەر: ئەگەر.

واتە: ئەگەر بەبێ تۆ بەزم و رابواردن لە خۆم حەرام نە کەم، یاخو نالە لە سینەم نە یەت و دەرد و غەم لە دڵمدا نە مینێ. مەبەستی لەو یە ژیان بێ خۆشەویستی خۆش نیه و خۆشەویستیش بریتیه لە ئازار چەشتن و کەواتە دوای شەرە کە وای لێ دیتەو ئەگەر لە گەل نەبوونی تۆدا رابواردن لە خۆم حەرام نە کەم، یاخو ژیانم بێی بە هیچ.
 (۲) کۆ: کۆلان. فەتویی: فتوا. حەرەم: حەرەمی کەعبە لە مە ککە.

واتە: جاپ دراوێ نابی کەس بە بەر دەرمالی یاردا گوزەر بکا کە وەك حەرەمی کەعبە وایە بۆ دلداران. من نازانم بە مەزەبێ چ پێشەوایەك گەران بە حەرەمی کەعبەدا حەرەمە.
 لە «تەوافی حەرەم»دا ئیستیعارە ی موسەررەحە و لە ئێوان «حەرەم» و «حەرەم»دا جۆرە جیناسیکی موزاریع هەیه.

ئیعلانە عاشقانی (ن): ئیعلانی عاشقانه.

(۳) جۆبار: یا جۆبار، شوێنی جۆگە ئاوی زۆری تیا بێ، یا هەر جۆگە ی ئاو، یا جۆگە یەکی گەورە کە لە چەند جۆگا پێک هاتبێ. لالەزار: گولزار، مەبەست لە دلۆپی فرمێسکی سوورە.
 چەم «ی یە کەم»: چاو. چەم «ی دوو هەم»: رووبار.

واتە: بە یارم وت: وەرە سەر چەمی چاو تەماشای جۆگە لە فرمێسکی گول رەنگم بکە، کەچی وتی: بەهاری رووت پرە لە ئاشووب و تەماشای چەم حەرەم بوو، لەبەر ئەو نایەم.
 شوبهاندنە کە بەم جۆرە هاتوو وەك چۆن بەهاران لافاو هەلدەستی و چوونە سەرچەم مەترسی تیدا دەبێ و لەوانە دەبێ بنیادەم بەرێ و هەرچیش کە مەترسی تیا بێ کردنی بە پێی

خويناۋى جەرگ و نالەيى دڭ گەر عە تاكرا

نۆشىنى مەي، سەماعى نەيە و زىر و بەم حەرام^(۴)

ئەو تەكە سەببى عىشقى تىابى، تيا مەبە

بۆ سوننىيە تەوۋەتتونى مولكى عەجەم حەرام^(۵)

گەر ئاگرى مەحەببەتى شۇك بەم لە دۆزەخا

ئەو دۆزەخە بەھەشتە، جەننەت دەكەم حەرام^(۶)

﴿﴾

شەرىع حەرامە، روۋى دڭدارىش لەوۋەداكە فرمىسكى زۆرى پيا ھاتوۋەتە خوار ۋەك لافاۋى بەھارى لى ھاتوۋە و لەوۋەداكە فرمىسكى خويناۋى پيا ھاتوۋە ۋەك لالەزارى بەھارى لى ھاتوۋە و چوۋنە سەرچەمى بەھارانش كە مەترسى خنكانى تىابى حەرامە.

(۴) واتە: ئەگەر كەسك بەختى يار بىن خوا خويناۋى جگەر و نالەي دڭى بداتى، ئەوۋە لەجىياتى خوار دىنە ۋەي مەي و گورئى گرتن لە شىمال بەسەتتى و مۇسقى تىرى بۆ حەرامە.

دەشگونجى «نەيەو» بە «نەي و» بخوئىر تەوۋە و ئەو كاتە رستەي تىكراي نيۋە بەيتەكە كە بە تەقدىر كردنى «دەبى» يەك تەواۋ دەبى، دەبى بە خەبەر و نيۋە بەيتى پىشوو تەواۋ دەكا.

(۵) تەكە: جىگاي دەرویشان. سەبب: جىئو. سوننى: ئەھلى سوننەت و جەماعەت، بەرابەرى شىعەيە. تەوۋەتتون [«تَوَطَّن»]: بە نىشتان كردن.

ۋاتە: ھەر تەكەيەكى وشكە دەروشانى نەفام كە جىئوى تىادا بدەن بە خۆشەۋىستى، تيا دامەنىشە، چونكە ئەو تەكەيە ۋەك ۋلاتى عەجەم وان بۆ سوننى كە لە ۋلاتى عەجەمدا جىئو بە ئەبۇبەكر و عومەر و عوسمان و عائىشە دەدەن و بە سووك تەماشاي بىروباۋەرى سوننىيەكان دەكەن. جىئودانىش بە خۆشەۋىستى لاي دڭداران ۋەك جىئودانە بەو ئىمامانە لاي ئەھلى سوننەت و جەماعەت و بۆكە سىككىش كە ئەھلى سوننەت و جەماعەت بىن حەرامە لە ۋلاتىكا دانىشى كە جىئوى تيا بدرئ بەو پىشەوايانە.

(۶) واتە: دڭدار دەبى عەوداللى دواي يار بىن و لە دەلاقەي ئەوۋە سەببى ھەموۋ شتى بكا. بۆيە من ئەگەر لە دۆزەخىدا ئاگرى خۆشەۋىستى يار شۇك بىم بەدوايدا دەپروم و دۆزەخم لەبەر ئەو ئاگرى خۆشەۋىستىيە لا ۋەك بەھەشت خۇش دەبى و بەھەشتى تر لە خۇم حەرام دەكەم.

بۆ سەیدی «مەحوی»، ئەو موژە ئیمایەکا، بەسە
سەحرایى ئولفەتە کە لە نیچیری رەم حەرام^(۷)

- ۲ -

بەروانە سووتنم، وەرە بەرواکە من نەمام
بەروانەم ئیتەرم نیه بەرواکە من نەمام^(۱)
ئەو نەونەمامە کەى بەرى میهر و وەفا دەدا
بۆ من، لە دەستی جەور و جەفادا کە من نەمام!^(۲)
بازاری دەرد و خەمکە دەى ئەندۆه و کونجی غەم
بۆ رەونەق و نیشات و سەفا ماکە من نەمام^(۳)
مانم ئەو نەندە پەر فەتەرەتە، کە قەوم و خویش
ئوممیدی هەر بە عەفوە، خودایا کە من نەمام^(۴)

(۷) ئیمایەکا: ئیمایەك بکا، ئیشارەتێك بکا. رەم: هەلەن.
واتە: ئەگەر یار مەیلی کوشتنی ئیمەى بێ، تەنھا بە برژانگێك ئیشارەتێك بکا بۆ کوشتمان،
بەسە و پێویست بە هیچی تر ناکات، چونکە ئیمە ئاسکی هیدی و نیچیری راو کراوین و لە
بیابانی دەسەمۆیدا دەژین و ئاسکی وایش راکردنی لێ حەرامە و هەرگیز هەلنایت.

- ۲ -

(۱) سووتن: سووتان. ئیتەرم نیه: ئیتەرم نیه.
(۲) واتە: کە من لە دەستی جەور و جەفادا فەوتام، ئیتەرم ئەو نەونەمامە چ سوودیکی بۆ من
دەبێ و کەى بەرى وەفام بۆ دەگرێ!
(۳) خەمکە دە: خەم خانە. ئەندۆه: خەفەت. رەونەق: درەوشانەو.
مەبەستی لەوێهە خەم و مەینەت بازاری بە بوونی من گەرمە و کە من فەوتام ئەویش
روودەکاتە کزی و کەساس دەبێ.
(۴) فەتەرەت: فەتەرەت، زیان، لێرەدا مەبەست لە گوناھە.

چقلی مه زاری من چه قییه دامه نی، چ سوود
 شوومی به روکی به ختمی به ردا که من نه مام^(۵)
 نهو شوخه هه ر که نه عشی منی دی، قیامی کرد
 چی بم من؟ نه م قیامه ته هه ستا که من نه مام^(۶)
 «مه حوی» که غه میه مردم و غه م پهروه ری نیه
 غه م مایه وه به بی که س و مه ئوا که من نه مام^(۷)

✎

واته: خوا به! ژیانم نه وه نده پره له گونا ه، که سروکارم که دلان پیمدا ده سووتیتته وه و له دوا
 رۆژم ده ترسن، هیوایان هه ر به عه فووی تۆیه که بگاته فریام، نه گینا حال م زۆر به د حال ده بی.
 (۵) مه زار: گۆر. دامه ن: داوین.

واته: تا مابووم هه ر به ته ما بووم یار رۆژنیک بیته لام، به لام هه ر نه هات. ئیستا که مردووم، به
 من چی نه گبه تی یه خه ی به ختم به رده دا و یار دیته سه ر گۆره که م و چقلی سه ر گۆرم به داوینیا
 ده چه قی و من چ سروودنیک له م هاتنه ی نهو وه رده گرم؟!
 (۶) نه عش: تهرم، جه نازه. قیام: راست بوونه وه.

واته: یار که جه نازه که می دی هه ستایه سه ر پی و به راست بوونه وه ی نهو هه موو عالهم
 هه ستایه سه ر پی، وه ک بلئی رۆژی قیامه ت به ریا بوو پی. نازانم من جیم وا به مردنی من نه م
 قیامه ته هه ستا!.

(۷) پهروه ر: پهروه رده که ر و سه ر په رشتی که ر.
 واته: مه حوی خه فه تی نه وه ی له دلدا یه ده لی تا من مابووم خه م منی هه بوو و له په نای مندا
 ده ژیا. ئیستا که مردووم، که سیکی وا شک نابا پهروه رده ی بکا و ده ستی به سه ردا بگری و
 نه هیلی بی که س و بی ده ر بکه وئ.

- ۳ -

بنازم من به کوفری زولفی تو ئەی ئافەتی ئیسلام
 کە ئەستۆبەندی جیزیە ی خستە مل ئیمانی خاس و عام^(۱)
 بە دەفعی سیخنی کردن لە زاهید راغیبی مە ی بوو
 کە چی ساقی وتی: نادەم بە کەم فام ئەز مە یی گول فام^(۲)
 لە رۆژیکسی فەلەک ساقی بوو، تیفکەرە لەم بەزمە
 قەدەح ئاشامە هەر نادان و هەر دانایە خوون ئاشام^(۳)

- ۳ -

(۱) ئەستۆبەند: تەوق. جیزیە: ئەو خەرج و باجە ی کە لە سایە ی دەولەتی ئیسلامدا لەو کافرە
 کیتابییانە دەستگیر کە لە ولاتی موسولماناندا دەژیان، بەرەبەر بە هەموو واجییکی هاو
 نیشتمانیتی کە لەسەر موسولمانان خۆیان هەبوو.
 واتە: جارێ ئیسلام (کە رۆشناییە) جیزیە ی لە کافران دەسەند (کە نیشانی تاریکی
 گومراپین) بەلام ئیستا زولفی رەشی تو کە لە رەشیدا وەک دلی کافر وایە، تەوقی جیزیە ی
 خستوو تە گەردنی ئیمانی هەموو خواناسیک و هەموو رەشە موسولمانیک و ئیمانیانی بۆ
 خۆی شل کردوو. کەواتە بنازم بەم زولفەت کە ئەوەندە کاریگەرە و بوو بە ئافەت و بەلا بۆ
 دلی هەموو موسولمانان.
 مەحوی لەم بەیتەدا زولفی رەشی یاری شۆبەاندوو بە کوفر لەویدا کە چۆن کوفر
 تاریکایی و رەشی دەگە یەنێ، زولفی یاریش هەروا رەشە.
 (۲) سیخنی: تەمەلی و لە خواردن بەولایە هیچ نەکردن. ئەز: من. گول فام: گول پەنگ.
 واتە: بە هەر جورێ بوو زاهیدمان هێنایە سەر ئەو کە واز لە تەمەلی و گووشەگیری یێنی و
 بیته کۆری خواردنە وەو و داوای مە ی بکا. کەچی مە ی گێڕ لەجیات ی ئەو ی پیالە ی بۆ پە بکا،
 وتی من بەشی بنیادە می نە فام نادەم لە شەرابی سووری گول پەنگ.
 دەشگونجی رستە ی «ئەز مە یی گول فام» فارسی یی و لە بەیتیکی فارسی وەرگیرایی و بەم
 جورە یی: «از می گلفام».
 (۳) ئاشام: ئەو ی شتی بخواتە وە.

فسانەى من بووہ زیتەى مەجالیس، ئافەرین ئەى عیشق
 چەھا بى نام و خامى وەك منت کردۆتە ساحیب نام^(۴)
 بە حیرەت لەو گۆل ئەندامەم کەوا بادامیە چاوی
 دلی نازك وەکوو گۆل، ھەم رەقە وەك توپکلی بادام^(۵)
 بناگۆشی لە چینی زولفیا دەرکەوتبوو، دەتوت
 ئەمە بازی سپی سوبحە، چووہ بن بالی زاغی شام^(۶)

ئەم بەیتە مەعنای بەیتی پێشوو تەواو دەکا. واتە: تەماشای کۆری مەى خواردنەوہ بکەن،
 لەو رۆژەوہ کە گەردوون بووہ بە مەى گێر، ھەر تەفامە و مەى ھەلدەدا و ھەر دانایە خوینی دلی
 خۆی دەخواتەوہ. بۆیەش بەشى زاھیدی نەدا کە بە ھەزار مەینەت ھینابوومانە سەر ریی
 راست و فیتری مەى خواردنەوہ مان کردبوو، ئەگینا ئەگەر ئەو راست مەیی بە دانا دەدا، دەبوو
 بیدایە بەو زاھیدە کە ھاتبووہ سەر ریی راست.

(۴) فسانە: چیرۆک و سەرگوزەشتە. زیتە: جوانی. مەجالیس: جەمعی مەجلیسە واتە: کۆر.
 چەھا: چەندین کەس. خام: خاوە، کال.

واتە: لە سایەى عیشقەوہ عەقلم لەسەر خۆم نەماوہ و ناوبانگم زراوہ و قسە و باسەم بووہ بە
 مایەى رازاندنەوہى ھەموو کۆرپۆتک. دەسا ئافەرین ئەى عیشق وا چەندکەسى خاوە و بى ناوی
 وەك منت ناودار کرد و ناوت خستتە سەر زمانى خەلک.

ئافەرین ئەى عیشق (ن): ئافەرینی عیشق. منت (ن): منی.

(۵) گۆل ئەندام: ئەوہى ئەندامى لەشى وەك گۆل جوان بى.
 واتە: سەرم لەو یارە گۆل ئەندامە سوور ماوہ کەوا چاوتکی بادامى ھەیە، دلی لە لایە کەوہ
 وەك پەرەى گۆل ناسکە و کەمترین شت کارى تێدەکا، کەچی لە لایە کى کەشەوہ وەك توپکلی
 بادام رەقە و بە ھیچ کلوچى بەزەبى بە دلداراندا نایەتەوہ.
 توپکلی (ن): تۆکلی.

(۶) بناگۆش: بناگوێ. زاغ: قەلەرەش. شام: ئێوارە.

به «مه‌حوی» کئی خه‌به‌ر دا بۆ سه‌فه‌ر چوو ئه‌و دلارامه!
هوجوومی غه‌م به‌جاری هات و یه‌کسه‌ر باری کرد ئارام^(۷)

- ۴ -

دیارم ده‌یری عیشقه، جی به‌سووتن بی له‌وی ده‌گرم
که من مشتئ چل و چیوم، به‌چی بم، که‌لکی کئی ده‌گرم^(۱)
نه‌گه‌یییه دامه‌نی ده‌ستی دوعا، جا ده‌بمه‌خاکی ری
ته‌ریقه‌ی گۆشه‌گیری به‌رده‌ده‌م، ئه‌مجاره‌ری ده‌گرم^(۲)

(۷) دلارام: مایه‌ی ئارامی دل. ئارام: ئارامی، ئۆقره.

واته: چ خوا خراب بۆ بوو کردوویه‌ک بوو خه‌به‌ری به‌مه‌حوی دا که‌وا یاری مایه‌ی ئارامی
دل چوو بۆ سه‌فه‌ر. به‌و خه‌به‌ردانه‌ی ئه‌و له‌شکری خه‌م به‌جاری هێرش هینا بۆ سه‌ر دل و
ئارامی به‌جاری باری کرد و رویی.

- ۴ -

(۱) دیار: جه‌معی «دار» به‌مه‌عنا شوین و ولات. ده‌یر: شوینی ره‌به‌نه‌مه‌سیحیه‌کان.
واته: من خه‌لکی ولاتی عیشق و خۆشه‌وستیم و نه‌گه‌ر ئاگریشم تی بجی ده‌ست له‌وی
هه‌لناگرم. که من به‌هۆی ده‌ردی دلداریه‌وه‌ ئه‌وه‌نده‌له‌پرو لاوز بووم، بووم به‌مشتیک چل و
چیو و که‌لکی هیچم پیوه‌نه‌ماوه، ئیتر بۆچی بمینمه‌وه؟ با له‌وی بۆ خۆم بسووتیم!
نیوه‌ی یه‌که‌می ئه‌م به‌یته‌له‌هه‌ندئ نوسخه‌دا به‌م جۆره‌نووسراوه:
له‌شاگردانی کووره‌ی «با: کۆری» عیشقم و جی هه‌ر له‌وی ده‌گرم
(۲) واته: هه‌رچه‌ندم کرد له‌گۆشه‌گیریدا ده‌ستی پارانه‌وه‌م نه‌گه‌یشته‌داوئنی یار. بۆیه‌له‌مه‌ولا
خۆم ده‌که‌م به‌خاک تا به‌سه‌رمدا گوزه‌ر بکا و گه‌رده‌که‌م داوئنی بگری. بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌واز له
«ته‌ریقه‌ت» و ری و شوینی گۆشه‌گیری دینم و دیمه‌ده‌ره‌وه‌ و رنکا ده‌گرمه‌به‌ر و ده‌بم به‌«پئی گر».
ئه‌م به‌یته‌ی مه‌حوی دوو ورده‌کاری جوانی تیا به‌یه‌که‌م: گه‌یاندنی مه‌عنای بی‌سوودی خۆ
به‌زل‌گرتن و سوودمه‌ندی خۆ به‌که‌م زانین که‌له‌نیوه‌به‌یتی یه‌که‌مه‌وه‌ ده‌رده‌که‌وی که‌ده‌لی
«ده‌ستی» پارانه‌وه‌نه‌گه‌یشته‌داوئنی و له‌مه‌ولا ده‌بمه‌«خاکی ری». دووه‌میش: به‌راه‌یری یه‌ک
راگرتنی «ته‌ریقه‌ت» و «گۆشه‌گیری» له‌لایه‌که‌وه‌ و «پئی گرتنه‌به‌ر» و بوون به‌«پئی گر»
له‌لایه‌کی تره‌وه.

كە دادى يەئسى خۆمىم بىردە لا، ئەم عارفە توند بوو
وتى: ئاخىر سېھىننى جەژنە، خويىنى تۆلە پى دەگرم^(۳)

لە رووسوورى عىيادەت لام و روو زەردى خەجالەت مام
بە ناوى سىوى ناوم باغەوان و من بەھى دەگرم^(۴)

لەسەرخۆ چوونە، شەيدا بوونە، قور پىوانە، سووتانە
ھەتا مردن، مەھەبەت ئىشى زۆرە، رىزى لى دەگرم^(۵)

چ شۆخە ئاگرم تى بەردەدات و پىم دەلى: يا شىخ!
بە خاشاكى دەوت شوعلە عەسامە، دەستى پى دەگرم^(۶)

(۳) عارفە: روژى پىش جەژنى قورىان.

واتە: كە لەم روژى عارفەدا دادى ئاۋمىدى خۆمىم بىردە لاى يار، كە بۆجى ھىشتوومىيەتەو
بۆ نامكوژى، لىم توند بوو وتى: ئاۋمىد مەبە، سېھىننى جەژنى قورىانە، سەرت دەپىرم و
دەتكەم بە قورىانى و خويىنىت لەجىياتى خەنە دەگرمە پى خۆم و بەو بە ئاۋاتى خوتت دەگەيەنم.
وشە ئارايىيەكى جوان لە وشەى «عارفە» دا ھەيە كە بۆ ئەو دەست دەدا بە «عارفە» ش
بخوئىرئەتەو بە مەعنا خواناس.

(۴) لا: تەرىك و بى بەش و مل پىچى كەر.

واتە: لە سەربەرزى و روو سوورى خواپەرستى كلام و روو زەردى شەرمەزارىم بۆ ماۋەتەو.
باخەوانەكەم كە خواپە بە ناوى سىۋەو مەنى ناشتوۋە، كەچى من بەھىنى بۆ دەگرم. ئەو روو
سوورى خواپەرستى لە من دەۋى، كەچى من بەھىنى شەرمەزارى و روو زەردى بۆ دېنمە بەر.
ئەم بەيتە ئىشارەتتىكى تىايە بۆ ئايەتى: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ واتە: ئامىزاد و
جنۆكەم بۆ ھىچ دروست نە كىردوۋە بۆ ئەو نەبى كە بىم پەرستىن.

(۵) واتە: دلدارى، تا دلدار دەدا بە كوشىت گەلى دەرد و مەينەتى دېئىتەپى. مېنىش بىرىم داۋە
ئەو ھەموو دەرد و مەينەتەنە قوبول بىكەم و رىزىان لى بىگرم بەك لەدۋاى بەك تووشىان بىم.

(۶) شۆخ: عەيار و زۆرزان. خاشاك: پىل و پووش، چىلكە و چەۋىل.

واتە: يار ئەۋەندە عەيار و زۆرزانە، ئاگرىشم تى بەردەدات و بە شىخى خۆشىم بانگ
دەكا! ۋەك ئەۋە كە بلىسەى ئاگر بەردەبوۋە چىلكە و پووش و دەيسووتاند و دايدەمركاندەۋە،
كەچى دەيوت بۆيە دەستى بۆ دەبەم كە ۋەك عاسام واپە دەستى پىۋە دەگرم.

که سینه‌ی ریشمی به و تیغی نازه ئه‌نجن ئه‌نجن کرد
 وتی: په‌ژمورده‌یه ئه‌م لاله‌زاره، ئاوی تی ده‌گرم^(۷)
 له پاداشی قسه‌ی سهردا همه‌ ئاه و هه‌ناسه‌ی گهرم
 که‌سی شیتانه به‌ردم تی‌گری، من به‌رقی تی ده‌گرم^(۸)
 شوکر هوشیاره «مه‌حوی»، تیده‌گا دنیا خه‌راباته
 که به‌دمه‌ستی بکا ئه‌هلی، خراپه‌ی بوچی لی ده‌گرم^(۹)

-۵-

له ناکه‌س کاریا، خاکم به‌سهر، رۆیی به‌ با عومرم
 خودا! تو بمژینه تا له‌به‌ر قاپی که‌سی ده‌مرم^(۱)

(۷) ریش: بریندار. په‌ژمورده: سیس بوو.

واته: یار که سینه‌ی به تیری خوشه‌وستی زامارمی به تیغی ناز ئه‌نجن ئه‌نجن کرد، وتی
 گولزاری سینه‌ی خویناویت سیس بووه، بۆیه به تیغی ناز له‌ت له‌تی ده‌که‌م تا خوینی تی بزیت
 و ئاو بخواته‌وه و بگه‌شیته‌وه.

(۸) سهرد: سارد.

واته: له تۆله‌ی قسه‌ی سارد و ناخۆشی وه‌ك به‌ردی ره‌قی یاران‌ی بی‌به‌زه‌ییدا، منیش
 هه‌لکیشانی ئاخ و هه‌ناسه‌ی گهرم هه‌یه‌که وه‌ك هه‌وره‌ برووسکه و به‌رقی ئاسمان کاریگه‌رو
 سووتینه‌ره.

(۹) خه‌رابات: مه‌یخانه. به‌دمه‌ستی: سه‌رخۆشی له‌پاده‌ به‌ده‌ر.

واته: دنیا وه‌ك مه‌یخانه وایه و خه‌لکیش وه‌ك سه‌رخۆش وان. بۆیه هه‌رچی بکه‌ن، منی
 هوشیار و ئاگادار لێیان ناگرم.

له ئێوان «خه‌رابات» و «خراپه‌» دا وشه‌ ئاراییه‌کی جوان هه‌یه.

-۵-

(۱) ناکه‌س کاری: کاری له چه‌شنی کرده‌وه‌ی ناکه‌سان. که‌سی: پیاوێکی پیاوانه، پیاوێکی
 راسته‌قینه‌ی خوا.

به زايغ چوو له «ما لا يَغْنِي» يا وه قتم هه موو، يه عنى...
 ده بى وه قتي له «بِوَالْوَقْتِ» ي بخوازم دا تيا بمرم (۲)
 نه جهل ده ورم ده دا: حازر به، وادهى ده ور و ته سليمه
 منى غه فلهت زه ده هيشتا خه ريكي مه سته لى ده ورم (۳)
 خه يالى پووچى دنيا وا ده ماغ و دلمى پيچاوه
 قيامت، هه مه گه ر روژى قيامت بيته وه فكرم (۴)

نهم به يته ئيشاره ته بو حه ديسي پيغه مبه ر (د.خ) كه فهرموويه تى: «مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَزَكُّهُ مَا لَا يَغْنِيهِ» واته: له نيشانه ي باش موسولمانيتى بنياده مه نه مه كه واز له شتى بيى كه ئيشى پى نه بى.

له نيوان «ناكه س كارى» و «كه سى» و مه عناى «بمژيئنه» و «ده مرم» دا جوړه تياقيكي ناسك هه يه.

(۲) «ما لا يَغْنِي»: كارى بى كه لك. «بِوَالْوَقْتِ»: خاوه ن كات. دا: تا.

واته: هه موو كاتم له كارى هيچ و پووچدا به سه ر چوو، به جوړى كه كاتى نه وه شم نه ماوه ته نانه ت تيا بمرم، بزيه ده بى داواى كه ميك كات له خاوه ن كاتيك بكه م كه خوايه، بمدا تي تا تيډا بمرم.

(۳) غه فلهت زه ده: نه وه ي تووشى ده ردى بى ئاگايى و له بيرچوونه وه بووبى. ده ور «ى سيهه م»: له ئيستيلاحى زانايانى عيلمى كه لامدا نه وه يه په يدا بوونى شتيك به سرا بى به په يدا بوونى شتيكى تروه كه په يدا بوونى نه ویش به سرا بى به په يدا بوونى نه مه وه كه نه مه ش هه رگيز نابى. نهم مه سته ليه له عيلمى كه لامدا ده كرى به به لگه بو پيويستى بوونى خودا.

واته: مه رگ ده وري داوم ده لى: وادهى نه وه هاتووه سه رده مى ژيانى خو ت به دوايى هاتوو دابنييت و گيانت بدهى به ده سته وه. كه چى من تازه واده زانم سه ره تاي ژيانمه و خه ريكي مه سته لى ده ورم كه فقهى له سه ره تاي خو ئندياندا ده بخوئن.

(۴) مه به ستي له وه يه تواناي بير كرده وه م له هيچ نه ماوه، له و كاتم نه بى كه تيا ده ژيم.

له پێ که وتووم و نه فسم بۆ ههوا دهشنی وه کوو مندال
 له بهر پیری سهرم خۆی ناگریت و تازه پێ دهگرم^(۵)
 چیه سووچ و گوناھی؟ بۆچی دهیکاته جهزاخانه؟
 له قهبر ههڵکهن، ههتا رۆژی جهزاده عوا چیه قهبرم^(۶)
 سبهینێ «يُحْشَرُ الْمَرْءُ»، براكههله فرسه ته ئه مپو
 ته بهرپرا بن له من، با کهس نه بێ حهشری له گههله حهشرم^(۷)
 له من نازانم ئیتر نهفسی به دخوو چی دهوێ «مهحوی»
 که به دکردار و به درهفتار و به دئهفکار و به دتهورم^(۸)

(۵) واته: له بهر پیری و نه خۆشی په کم که وتوو و له پێ که وتووم، که چی نه فسم وه کوو مندال
 به دهم ئاره زوو وه دهشنی... له بهر پیری سهرم بۆ راگیر ناکرێ، که چی له رووی نهفس و
 ئاره زوو وه دهلیی تازه پێ دهگرم و سه رهتای ژيانمه.
 (۶) واته: ئه وه نده گونا بهارم، قهبره کهم تا رۆژی قیامت هه ر شکات ده کا له دهست قهبر
 هه لکه ن که وا کردی به جیگای سزادانی من و منی تی خست. نازانم ئه و قهبره به دبخته چی
 کردبو و گوناھی چی بو و قهبر هه لکه ن کردی به جیگهی من و ئازار و سزای منی برده
 ئه وێ.

(۷) ته بهرپرا: بێ بهری.

واته: سبهینێ رۆژی زیندوو کردنه وهی مردووانه و هه رکهس له گههله دۆست و برادهری
 خۆی ده برێ بۆ حیساب وه که پێغه مبه ر (د.خ) فهر موو به تی: «يُحْشَرُ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ» واته:
 هه رکهس له گههله دۆستی خۆی حهشری ده کرێ. جا ئه ی براده ره کانم، له بهر ئه وه که من زۆر
 تاوانبارم و بۆ ئه وهی کهس به تاوانی من گرفتار نه بێ، تا هه لئان له کیس نه چوو و پا کانهم لێ
 بکه ن و لیم جوێ بینه وه.

(۸) ئه وه هه لیه که هه ندێ کهس وشه ی «به دئهفکار» به «به دئهفگار» ده خو ئنه وه، چونکه
 ئه گه ر «ئه فگار» بوا یه «به د» ی نه ده ویست له بهر ئه وه که «ئه فگار» واته نه خۆش و بریندار. جگه
 له وه که «ئه فگار» بۆ ئهم شو ئنه دهست نادا.

مەگەر بەر مەۋجى بەحرى رەحمەتم خا ۋەسفى سەتتارى
ۋەگەرنا زەحمەتە پا بوونەۋەم، نامومكىنە سەترم^(۹)

- ۶ -

ئەۋى دلداز و دولبەر مە ئەۋا دەپروا لەبەرچاۋم
بە دوۋيا بۆچى دَل نەتۈيتەۋە نەپروا لەبەر چاۋم^(۱)
خەرىكى حىفىزى «حِزْبُ الْبَحْرِ» ە يار، ئەلبەت بە فەكرىكە
خودا حىفىزى بكا، باقل قەدەم دىنىتە سەر چاۋم^(۲)
برىقەى بەرقى جىلوەى كى جەلابەخشى بىنايمە
كە قورسى ئافتاب و مەھ ۋەكوۋ تەم دىتە بەرچاۋم^(۳)
لەكن پشكوۋتنى غونچەى دەمى، ۋەك گول، سەراسەر گويم
گولۋى روخسارى دەرخا، نىرگس ئاسا سەربەسەر چاۋم^(۴)

(۹) سەتتارى: سەتتارىيى خوا، گوناھ پۆشى خوا. پا بوونەۋە: پاك بوونەۋە. سەتر: داپۆشىن.

- ۶ -

(۱) دەپروا لەبەرچاۋم: لەبەرچاۋم ون دەپى. نەپروا لەبەر چاۋم: بە چاۋما نەيەتە خوار.
(۲) «حِزْبُ الْبَحْرِ»: دوعايە كە لە كىتېبى «دَلَايِلُ الْخَيْرَات» دا لە چاپ دراۋە كە ھەموۋى
پارائەۋەيە لە خوا ۋە سەلاۋاتە لە سەر يىغەمبەر (د.خ).
ۋاتە: يار خەرىكى لەبەر كەردنى دوعاى «حِزْبُ الْبَحْرِ» ە، خوا ئاگاڧارى بى، رەنگىبى نىازى
ۋابى يىتە سەر دەرياي فرمىسكى چاۋم ۋە بۆيە ئەۋ دوعايە لەبەر دەكا نەۋەك بىخىكى.
لە بەكارھىنانى ۋەشەى «حىفىزى» دا بە دوو مەعنای جيا وردە كاريەكى جوان ھەيە.
خۇشيان جىناسى تەۋاۋيان لە تىۋاندايە.
(۳) ۋاتە: ئاخۇ برىقەى برووسكەى جىلوەى كى چاۋى ۋا رووناك كەردوۋمەتەۋە، رووناكى
رۆژ ۋ مانگم لا ۋەك تەم لى ھاتوۋە؟
(۴) سەربەسەر: سەرانسەر، سەرتاسەر، ھەموۋى.

دەبىن حورمەت بگىرىن جىن نەزىرگەى حەزىرەتى ياره
 كە ناكە دەم بە دەم توفانى دەم زىر و زەبەر چاوم^(۵)
 بە شوخى دىن و دلمى دا بە تاراج، ئىستە وەك سۆفى
 بە سەبەحەى ئەشكەو ھاتۆتە سەر تەركى نەزەر چاوم^(۶)
 سەبا كوحلى غوبارى رىي كەسىكى پىيە دى «مەحوى»
 بەبىن حىكمەت نىبە دەفرى لە ئىوارپو ھەر چاوم^(۷)

﴿﴾

واتە: كە غونجەى دەمى يار دەپشكوى و قسەيەك دەكا، ھەموو گيانم وەك گول دەكرىتەو و دەبىن بە گوى بۆ بىستنى ئەو قسەيە. كە گولى روخسارىشى دەردەخا، ھەموو گيانم دەبىن بە چاوم و وەك ئىرگس مەستى تەماشاكردنى دەبىن.

(۵) نەزىرگە: نەزەرگە، ئەو شوپىنەى كە پىاوانى خودا تىاياندا دانىشتون و ئىستا وەك شوپىنكى پىروژ تەماشايان دەكرى. بۆيە وای پى دەلەن چونكە ئەو پىاوى خودايە بە چاوپكى تايەتى تەماشاي ئەو شوپىنەى كىردوو و بەر سەرنجى پىروژى خۆپى خستوو. دەشگونجى لە «نەزەگە» وە ھاتىن واتە تىا دابەزىو و تىا ھەساوئەو. دەم بە دەم: جار لەدوای جار. دەم: خوین. زىر و زەبەر: سەرەوژىر.

واتە: بۆيە لافاوى خوین كە جار لەدوای جار لە چاومەو دەپروا، چاوم سەرەوژىر ناكە و نایا، چونكە نەزەرگەى يارە و شىوئەى ئەوى تىا جىگىر بوو و بوو بە شوپىنكى پىروژ خەلك رووى تى دەكەن. ھەر لەبەر ئەو ھەش دەبىن قەدرى بگىرىن و بە چاوى رىزەو تەماشاي بكرى. باوهرىكى مىللى لە كوردستاندا ھەيەكەوا لافاوشوینى پىروژ نابا و ھەورە برووسكە لىي نادا و بەلكوو بە بەرەكەتى ئەو ھەش شوپىنەى تى دەورو پىشتىشى لە ئافەت و بەلا دوور دەبن. مەحوى لەم بەيتەيدا ئىشارەت بۆ ئەو باوهرە مىللىيە دەكا.

(۶) تاراج: تالان. سەبەحە: تەزىيچ.

واتە: وەختى خۆى چاوم بە شوخى و بى ترس، دىن و دلمى دا بە تالان ئەو ھەندە سەبرى يارى كرد. ئىستايىش تەزىيچىكى لە دلۆپى فرمىسك ھۆنپوئەو و خۆى كىردوو بە سۆفى تۆبەكار و دەپەوئى ئىتر تەماشاي يار نەكا. مەبەستى لەو ھەيە ئەو ھەندە گىراو كۆپر بوو.

(۷) كوحل «كحل»: كەلە. غوبار: تۆز.

- ۷ -

به پیر ئەو ماھەوہ چووم و به سەر چووم

پەری بوو، ئەو نەبوو، شەو بوو، بەسەر چووم^(۱)

تەلێ نیرگسەم و باغی حیرەتم پێ

بە فەرھات و وەکوو گۆل زوو بەسەر چووم^(۲)

گلە ی پێشم لەسەر سەر هەم بوو بە بار

کە دی من دولبەرم هات و بە سەر چووم^(۳)

واتە: لە خۆپای نیه و لە ئێوارەوہ چاو دەفرێ؟ ئاخۆ بای بەیانی تۆزی رینگای چ دۆستیکێ هەلگرتبێ و هینایتی وەك کله بیکاته چاو.

لە ئەفسانە ی کوردیدا هەیه ئەوہ ی چاوی بفرێ میوانیکێ خۆشەوێستی دی.

- ۷ -

(۱) واتە: لە جیاتی پێ بە سەر بە پیری ئەو یارە وەك مانگ جوانەوہ چووم، کەچی دەرکەوت ئەو نەبوو، پەری بوو و لەبەر ئەوہ کە شەو بوو من بە هەل چوو بووم. مەبەستی لە هینانی ناوی «پەری» و «شەو» ئەوہ یە ئەگەر پەری نەبوایە دەبینراو، ئەگەر ئەو بوایە شەویش بوایە دنیای زۆشن دەرکەوہ چونکە ئەو وەك مانگ وایە.

(۲) باغی حیرەت: ئەو باخە ی کە هەموو کەسی تیا سەرسام دەبێ. مەبەستی لێی دنیا یە. واتە: من تاقە تەلێ تیرگسیکم، کەچی دنیا مەموو پێ پر بوو لە فەر و بەرە کەت. بەلام بەداخەوہ ئەو نەندە نەمامەوہ و وەك گۆل زوو بەسەر چووم و فەوتام.

(۳) واتە: کە پێم دیتی لە جیاتی ئەوہ ی بەو برۆم بە پیری یارەوہ، لەسەر سەر چووم، گلەیی لێ کردم و وتی: بۆ منت بەکار نەهینا؟ ئەو شان و شکۆ ی بەکار هینانە ی لە بە پیری یارەوہ چووندا بۆ خۆی دەوێست. گلەیی ئەویش بوو بە بار بەسەر سەرمەوہ.

لە کۆکردنەوہ ی هەر سێ «سەر» دا وشە ئاراییە کی جوان و لە نێوان «پێ» و «سەر» دا تەناسوب هەیه.

ده زانسم بادیه ی عیشقه خه تهرناک
 که چی ههر چووم، نه گهر مام و نه گهر چووم^(۴)
 له حینی نه زعی رۆحا، رۆحی عاشق
 وتی: ئۆخه ی له میحنه ت خانه ده رچووم^(۵)
 به ئۆغر کردنی من بوومه قه قنهس
 که نهو چوو بو سه قهر، من بو سه قهر چووم^(۶)
 وتی: قه ت وا مه یه، من واوه ههر دیم
 نه هات نهو وا قه ت و من واوه ههر چووم^(۷)
 شوکر موورم بووه پامالی میری
 به بی نامی زیام و ناموهر چووم^(۸)
 غه می قاتیلمه «مه حوی»! مونفه عیل ما
 له حه شرا کفنی خویناوی به بهر چووم^(۹)

- (۴) واته: ده زانم بیابانی دلدار ی بیاباتیکی پر مه ترسییه و له وانه یه دلدار سه ری لی ده رنه کا.
 له گه ل نه وه شدا ههر گرتمه بهر، بی نه وه ی گوئی بده مه نه وه بگه رپمه دواوه یا له ناو بچم.
- (۵) حین: کات. نه زعی رۆح: گیان کیشان. میحنه ت خانه: مالی پر له مه یته ت، مه به ست له له شی ئاده میزاد یا خود دنیا یه.
- (۶) قه قنهس: ده لێن په له وه رنکه نه وه نده ده فری و بهرز ده بیته وه تا تینی خۆر ده یسووتینی و داده که وئی. سه قهر: دۆزه خ، مه به ست ناگری دووریه.
- (۷) واته: یار پیتی وتم: تو مه یه به لای منه وه. من ئاخری ههر دیم بۆلای تو. که چی نهو ههر نه هات و من ههر چووم به لایه وه.
- (۸) موور: میرووله. پامال: سواوه له ژیر پندا. ناموهر: ناودار.
- واته: له سایه ی خواوه میرووله ی له شی بی هیژ و ناته وان و لاوازم بوو به ژیر پیتی میرنکه وه که یارمه. به هۆی نه وه وه منی له ژياندا وه ک میرووله نه ناسراو و بی ناو و نیشان، به ناو بانگیکی زۆروه له دنیا ده رچووم، چونکه خه لک وتیان یار کوشتی.
- (۹) مونفه عیل: شیواو.

- ۸ -

له باسی مهینهت و دهردی دهروونی بۆیه دەم نادەم
 له خویناوی دلی پر غەم که سینەم مەوج ئەدا تا دەم^(۱)
 غەم دیتێ که بۆ وەك کۆدەك ئاگر بەردەمە کاغەز
 لەبۆ نووسینی غەمنامە ی دلم هەرگا قەلەم دادەم^(۲)
 هەلە پارانەو ئەمڕۆ، زوبان و دل له کارایە
 زوبان ئاوەر که بەستەزمانە سبجەینێ که قووچا دەم^(۳)

﴿﴾

واتە: خەمی خۆم نیه که یار دەمکوژی، خەمی ئەو مە که به بەرگی خویناوی مەو له
 رۆژی حەشردا به بەردەمیدا دەرۆم، دەمناسیتەو و دەپەشۆکی و ترسی لێ پرسینەو هی لێ
 دەنیشی.

- ۸ -

(۱) واتە: بۆیه دەم له باسی مهینهت و دهردی دهروون نادەم و لێ نادویم، چونکه له سینەمەو له
 تا دەم له خویناوی دلی پر خەم شەپۆل دەدا و دەم گیاراوه و هیچم پێ ناگوتری.
 (۲) کۆدەك: کوودەك، منال. هەرگا: هەرگا، هەرکاتی.
 واتە: هەرچەند قەلەم دادەدەم و کاغەز دینم نامەت بۆ بنووسم، ئاگری سۆزی دلم گر
 بەردەداتە کاغەزە که و دەیسووتیت. خەلک تێ ناگەن مەسەله چیه، وادەزانن خۆم وەك منالان
 کاغەز دەسووتینم. لەبەر ئەو خەفەت دام دەگری و دەلیم بۆ کارێ بکەم خەلک وام لێ
 تێ بگەن... بۆیه هەموو جارێ هەر که نیازی نووسینی نامەم به دلدا دی، بەرلهو هی دەستی پێ
 بکەم پەشیمان دەبمەو.

(۳) زوبان ئاوەر: زۆر بلی و قسە زۆرکەر. بەستەزمان: زمان بەستراو، بێ دەسەلات.
 واتە: تا زوبان و دل له کاردايه، هەل له کيس مەدە هەندێك له خوا بپارێرەو. سبەینێ که
 مردیت و دەمت بەسترا، کام کهس زۆر قسە زۆرکەر بێ زوبانی دەبەستری و هیچی پێ ناوتری.
 دل: له نوسخە ی ئەسلدا «دەم»، بەلام له هەموو نوسخەکانی تردا کراوه به «دل». وادیارە
 شاعیر خۆی وای لێ کردووه، بەلام ئەو نوسخە یه که مە دیار نیه که ئەو دەستکاری کردووه.

به‌حق هه‌ر‌حه‌ق، به‌نا‌حه‌ق‌نا‌حه‌ق‌م‌وت‌و‌ه‌له‌روژێ بووم
وه‌کو‌و‌مه‌نسو‌ور‌ئه‌گه‌ر‌بیش‌م‌کوژن‌نا‌که‌م‌له‌حه‌ق‌لا‌ده‌م^(۴)

ب‌لا‌گو‌ل‌ئا‌ته‌شی‌تی‌به‌ر‌بی‌ی، په‌روانه‌بی‌بول‌بول
ده‌بی‌هه‌ر‌ب‌چه‌م‌با‌غ‌و‌را‌زی‌دل‌شه‌می‌کی‌به‌ر‌با‌ده‌م^(۵)

س‌به‌ینی‌وه‌رنه‌سه‌یری‌کوشتنم‌واده‌م‌چه‌ها‌دا‌وه
له‌سه‌ر‌واده‌ی‌درو‌ی‌ئه‌و‌نا‌ده‌م‌ئ‌ی‌تر‌وا‌ده‌، قه‌ت‌نا‌ده‌م^(۶)

و‌تم‌: گه‌ر‌حالی‌«مه‌حوی» تی‌ب‌گه‌ی‌ره‌م‌به‌م‌حه‌ده‌نا‌که‌ی
وتی‌: ئه‌و‌تی‌نه‌گه‌ی‌وه‌، من‌په‌ریم‌و‌ئه‌و‌به‌نی‌ئ‌اده‌م^(۷)

(۴) له‌روژێ بووم: له‌و‌روژه‌وه‌که‌هات‌و‌مه‌ته‌دنیا‌وه‌.

(۵) ب‌لا‌: یا‌ب‌لا‌، وشه‌یه‌که‌له‌زارا‌وه‌ی‌کرمانجی‌سه‌رو‌و‌، له‌مه‌و‌یش‌له‌زارا‌وه‌ی‌کرمانجی
خوار‌و‌وش‌دا‌به‌کار‌ه‌ی‌ترا‌وه‌، به‌مه‌عنا‌: ده‌سا‌، با‌، چش... ئاته‌ش‌: ئا‌گر. شه‌می‌کی‌: شه‌مه‌یه‌کی‌،
تۆز‌ن‌کی‌.

واته‌: من‌ده‌ست‌به‌ردار‌نا‌بم‌، ده‌بی‌ب‌چه‌م‌نا‌و‌با‌خ‌و‌که‌می‌ک‌له‌را‌زی‌ده‌روونی‌خۆم‌بد‌ه‌م‌به‌
با‌، هه‌ر‌چه‌ند‌له‌سۆزی‌ئه‌و‌را‌زی‌ده‌روونه‌م‌گو‌ل‌یش‌ئا‌گری‌تی‌به‌ر‌بی‌ی‌و‌بول‌بول‌وه‌ک‌په‌روانه‌به‌
ده‌وری‌گو‌ل‌دا‌بسو‌وتی‌، چش‌با‌بسو‌وتین...
له‌کۆ‌کردنه‌وه‌ی‌«گو‌ل‌» و‌«ئا‌ته‌شی‌» دا‌ئ‌ی‌شاره‌تی‌کی‌نا‌س‌کی‌ش‌کرا‌وه‌بو‌«گو‌ل‌ئا‌ته‌شی‌» که‌
جۆره‌گو‌ل‌یکه‌.

(۶) چه‌ها‌: چه‌نده‌ها‌، زۆر. نا‌ده‌م‌«ی‌دوایی‌»: نا‌وه‌خت‌.

واته‌: له‌سه‌ر‌واده‌ی‌درو‌ی‌یار‌که‌وتی‌ده‌ت‌کوژم‌، گه‌لێ‌جار‌واده‌م‌به‌خه‌ل‌ک‌دا‌وه‌و‌پ‌یم
وتوون‌س‌به‌ینی‌وه‌رنه‌سه‌یری‌کوشتنم‌. به‌لام‌ئ‌ی‌ستا‌چون‌که‌بو‌م‌ده‌ر‌که‌وت‌و‌ه‌که‌یار‌قه‌سه‌ی‌خۆی
نا‌باته‌سه‌ر‌و‌را‌ست‌نا‌کا‌، ئ‌ی‌تر‌هه‌ر‌گیز‌واده‌ی‌نا‌وه‌خت‌نا‌ده‌م‌.
نا‌ده‌م‌«ی‌یه‌که‌م‌» (ن): نا‌دیم‌. نا‌دیم‌: په‌شیمان‌.

(۷) ره‌م‌: را‌، هه‌لاتن‌.

واته‌: ... یار‌له‌وه‌لام‌دا‌وتی‌: له‌به‌ر‌ئه‌وه‌ئه‌یه‌که‌شاره‌زای‌حالی‌مه‌حوی‌نیم‌، بۆیه‌خۆمی‌لێ‌
نزیک‌نا‌که‌مه‌وه‌، به‌ل‌کو‌و‌له‌به‌ر‌ئه‌وه‌یه‌که‌من‌په‌ریم‌و‌ئه‌و‌ئ‌اده‌م‌یزا‌ده‌و‌ئ‌اده‌م‌یزادیش‌په‌ری‌
نا‌بینی‌.

- ۹ -

ئەسیر و سەیدی قەیدی کەید و شەیدی نەفسی ئەممارەم
 لە دەست ئەم مارە بەدچارە، چیه چارم، خودا چارەم!^(۱)
 لە حەفتا تیپەریم و حەفتەیکە بۆ دین و بۆ دنیا
 بە کاری خۆم و کاری کەس نەهاتم، وە ی چ بیکارەم!^(۲)
 چ خۆش وەقتی بوو ئەو وەقتەم لە گۆشە ی بێ کەسیدا بووم
 وە کوو هایم لە دەشتی ناکەسیدا ئیستە ئاوارەم!^(۳)
 بە ناخوون سوورەتی یارم لە سەفحە ی سینە نووسیوە
 لە حەشرا وەقتی نەشری نامە کردن، منم و سپیارەم!^(۴)

- ۹ -

(۱) سەید: نیچیر. قەید: کۆت و زنجیر. کەید و شەید: فیل و فر. نەفسی ئەممارە: نەفسی داوای
 خراپە کەر، ئیشارەتە بۆ ئایەتی: ﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ﴾ واتە: نەفس فەرمانی خراپە کردن
 دەدا بە ئادەمیزاد.
 لە کۆکردنەوەی «سەید» و «قەید» و «کەید» و «شەید» و، «چار» و «چارە» و، «ئەممارە» و
 «ئەم مارە» دا کۆمەڵی وشە ئارایی هەیە.
 (۲) مەبەستی لەوێهە بنیادەم دەبێ بۆ کاروباری دین بە کەلکی خۆی و بۆ کاروباری دنیا
 بە کەلکی خەڵک بێت.
 (۳) خۆش وەقتی: کاتیکی خۆش. هایم: کەسی سەری خۆی هەلگرتی.
 واتە: ئەو کاتە کاتیکی چەند خۆش بوو کە لە کونجی بێ کەسیدا کەوتبووم و نە باوکم هەبوو
 و نە دایک و هیشتا نەهاتبوومە دنیاوە. بەلام ئیستا لە بیابانی خراپە کاریدا ئاوارە بووم و سەری
 خۆم هەلگرتوو.
 دەشتی (ن): چۆلی.
 (۴) سپیارە، «سی پاره»: کتێب. ئەسلە کە ی بە مەعنای قورئان بوو، چونکە سپیارە واتە سی
 پارچە و قورئانیش سی بەشە.

سه‌راپامی بهر ئەشکه‌نجه‌ی عوقوبه‌ت گرتوو به‌دوران
 له‌به‌ر بێ‌ده‌ستیه‌ی وا تێده‌گه‌ن خه‌لقی که بیچاره‌م^(۵)
 له‌جه‌ییمدا ئەگه‌ر یه‌ك پاره‌ شك نابهم، چ په‌روامه
 خوداگه‌ر قابیلی دایم هه‌تا سه‌ر جه‌یی سه‌د پاره‌م^(۶)
 نه‌شه‌یتان و نه‌دوره‌ران و نه‌خزمانم به‌من ناکه‌ن
 نه‌وی نه‌فسی خه‌سیسم «مه‌حویا» کردوو به‌دوره‌م^(۷)

﴿۵﴾

له‌قورئان و حه‌دیساهه‌یه‌که‌واله‌و دنیا هه‌ر که‌س نامه‌ی کرده‌وه‌ی خۆی ده‌درێته‌ ده‌ستی تا
 پیشانی بدا. مه‌حویش ده‌لێ: من به‌ناخوون سنگی خۆم له‌ت له‌ت کردوو و وێنه‌ی یارم
 له‌سه‌ر ته‌خته‌که‌ی کێشاهه‌. جا که له‌قیامه‌تدا هه‌ر که‌س نامه‌ی کرده‌وه‌ی خۆی کرده‌وه‌، منیش
 سپاره‌ی ته‌ختی سینهم پیشان ده‌ده‌م و به‌و نامه‌یه‌وه‌ ده‌چمه‌ مه‌یدانی مه‌حشه‌ره‌وه‌، ده‌لێم
 ئەمانه‌ نامه‌ی کردارمه‌ له‌ دنیا دا.

(۵) عوقوبه‌ت: سزا. دوره‌ران: گه‌ردوون. بیچاره‌: هیچ له‌ده‌ست نه‌هاتوو.

واته‌: چه‌رخێ زه‌مانه‌ سه‌رتاپامی داوه‌ته‌ به‌ر ئازاری سزا و ده‌سه‌لانی نه‌هێشتووم. ئێسته‌ که
 خراپه‌ ناکه‌م، هێ ئه‌وه‌ نیه‌ که ئاده‌میزادیکی چاکم، هێ ئه‌وه‌یه‌ دستم به‌سراوه‌ و ده‌سه‌لاتم نیه‌.
 (۶) جه‌یب «ی یه‌که‌م»: گیرفان. جه‌یب «ی دووه‌م»: به‌رۆک.

واته‌: مه‌به‌ستم نیه‌ گیرفانم پوولێکی تیا نه‌بێ، ماده‌م خوا ئەم سینیه‌ی به‌ده‌ردی عیشق سه‌د
 پارچه‌ بووه‌م تا سه‌ر پێ ره‌وا بێت.

له‌به‌کارهێنانی وشه‌ی «جه‌یب» و «پاره‌» دا به‌دوو مه‌عنای جیاواز وشه‌ ئاراییه‌کی جوان
 هه‌یه‌.

(۷) واته‌: ئەو ده‌رد و به‌لایه‌ی که نه‌فسی سووکی خۆم به‌سه‌ری دا هێناوم، نه‌شه‌یتان و نه‌
 زه‌مانه‌ و نه‌خزمی خراپ که‌سیان به‌سه‌ریان نه‌هێناوم و پێیان نه‌کردووم.

- ۱۰ -

به نووری باده که شفی زولمه تی ته قوا نه که م، چ بکه م!
 به شه معیکی وه ها چاری شه ویکی وا نه که م، چ بکه م! (۱)
 له خه زنه ی دلمدا هرچی هه یه، هه ر داغی سه ودا یه
 ده سا ئه م نه قده ده ردی عیشقی پی سه ودا نه که م، چ بکه م! (۲)
 له گه ل دهستی مه لا ری نا که وی زونناری زولفی یار
 وه کوو «شیخ» ئیختیاری مه زه بی «ته رسا» نه که م، چ بکه م! (۳)
 له ری ئه و شوخه دا خو م کرده خاک و پی نی نه نا پیما
 ده سا خاکی هه موو عالم به سه ر خو ما نه که م، چ بکه م! (۴)

- ۱۰ -

(۱) باده: مه ی. ته قوا: له خواترسان.
 واته: چارم چیه ئه گه ر به تیشکی شه رابی عیشقی راسته قینه، تاریکایی وشکه سو فیه تی له
 دل ده رنه که م و به شه وقی مومی ئه و عیشقه شه وی به نده گی نادلسوزانه روشن نه که مه وه.
 (۲) سه ودا «ی یه که م»: ده ردی عیشق. نه قده: نه ختینه. سه ودا «ی دو وه م»: مامه له.
 واته: گه نجینه ی دلم ته نها جیگه داخی خری ده ردی عیشقی پیوه یه و ئه گه ر به نه ختینه ی
 ئه م داخه خپانه ئه وه نده ی تر ده ردی عیشق بۆ خو م نه کرم، چی بکه م؟! مه بهستی له وه یه
 قازانجی له وه دایه هه ر خه ریکی ئال و و ئلی دلداری بی.
 (۳) زوننار: ئه و پشتینه یه جاران مه سیحیه کان له پشتیان ده به ست بۆ ئه وه ی له موسولمانان
 جوئ بکری نه وه. شیخ: شیخی سه نعان که ده لئین موسولمانیکی خوا به رست بووه دلی له کچه
 مه سیحیه ک چووه و له پیناوی ئه و خو شه و یستیه یدا چووه ته سه ر ئایینی ئه و کچه. ته رسا:
 ره به ن، مه سیحی.
 واته: زولفی یار وه ک زونناری مه سیحیان وایه و به دهستی مه لای موسولماندا ناپیچری.
 له بهر ئه وه ناچارم وه ک شیخی سه نعان بچمه سه ر پی ره وی مه سیحی تا ئه و زولقه م ده ستگیر
 بی.
 (۴) له م به یته دا به راوردیکی جوان و تیبا قنکی مه عنه وی زور ورد له نیوان بوون به خاک و پی
 پیا نه نان له لایه که وه و، خاکی هه موو جیهان به سه ردا کردندا هه یه له لایه کی تره وه.

دەمىكە شارى پر شۆرى مەحبەبەت مات و خامۆشە
 بە قانۋونى تەجەننۈن شۆرشى ئىنشا نەكەم، چىكەم! (۵)
 لە چاۋا نم نەما بۆگىرە، نۆبەى سەجدە بەردەرىە
 سىا سالىم نەبارە، نوڭزى ئىستىسقا نەكەم، چىكەم! (۶)
 لەسەر تۆم دوشمنە دنيا، قەزىيەم «مانع الجمع»
 كە تەركى تۆ نەكەم، تەركى ھەموو دنيا نەكەم، چىكەم! (۷)

(۵) تەجەننۈن: خۆ شىت كەردن. ئىنشا: دامەزئاندىن.

مەبەستى لەۋەيە دلداز شىتە و شىت ھەرچى بىكا تەكلىفى لەسەر نىە.
 (۶) نم: تەپايى. گىرە: گىران. بەردەر: بەردەرگا. سىا سالى: وشكە سالى. نەبار: بى باران.
 ئىستىسقا: داۋاي باران بارىن لە خوا. نوڭزى ئىستىسقا: نوڭزە بارانە.
 واتە: ئەۋەندە گىرام چاۋم تەپايى تيا نەما تا بەدەم گىرانەۋە يىتە خوار، لەبەر ئەۋە دەبى
 سوجدە لەبەر دەركاى ياردا بەرم تا دلى يىم بسووتى و بەزەبى پىامدا يىتەۋە، ۋەك چۆن لە
 سالى بى بارانكە باران لە ئاسمانەۋە نەھاتە خوار، دەبى خەلك سەر بىتە زەۋى و نوڭزە بارانە
 بىكەن بۇ خوا تا بەزەبى پىياندا يىتەۋە و بارانىان بۇ بىارنى.

لەۋانەيە مەبەستى مەھوى ئەۋەبى بلى ئەۋەندە گىرام يار ھەر خۆبى پىشان نەدام و منىش
 لەداخا كۆرپىم داھات و فرمىسك لە چاۋم پرا. ئىستا دەبى سوجدە بەرمە بەر خاكى بەرى
 پى و بە چاۋىدا بەنم تا چاك يىتەۋە، يا تا خۆم پىشان بىداۋ منىش لە خۆشياندا چاۋم چاك
 بىتەۋە و فرمىسكى شادمانى پىڭزى، ۋەك چۆن خەلكى نوڭزە بارانە بۇ خوا دەكەن و سەرى بۇ
 دەخەنە سەر زەۋى تا بەزەبى پىياندا يىتەۋە و بارانىان لە سەرۋە بۇ بىارنى.

(۷) «مانع الجمع»: مەتقىقەكان دەللىن جىيى لە نىۋان دوو شتدا يەككىكە لە سى جۆر.
 جۆر ئىكەن پى دەللىن «حەقىقى» كە ئەۋەتە نابى ھەردوۋ شتەكە يىكەۋە بىن و نابى ھىچىشيان
 نەبى، بەلكو دەبى يەككىيان بىي و يەككىيان نەبى، ۋەك ئەمە كە ژمارە يا تاقە يا جووت.
 جۆر ئىكەن پى دەللىن «مانع الخلو» كە ئەۋەتە نابى ھىچيان نەبى، ئىتر با ھەردو كىشيان
 بىن ۋەك ئەۋە كە پىاۋ و ژنىك يىكەۋە بىر بىر نابى ھىچكاميان دەرامەت يىكى نەبى، ئىتر با
 ھەردو كىشيان بىابى. ئەو جۆرە كەشيان پى دەللىن «مانع الجمع» ۋەك ئەمە كە مەھوى لەم

به جی ماوم له یاران، نابهجی ماوم، ئه جهل! زوو به
به مردن له قوسووری ژینه ئیستیعفا نه کهم، چ بکهه!^(۸)
ئهوا له یلا به رۆژی حهشر ئه دا واده ی لبقا «مه حوی»!
هه تا قامی قیامهت، ئاه و واوه یلا نه کهم، چ بکهه!^(۹)

به یته دا به دۆسته که ی ده لێ هه موو دنیام له سه ر تو له گه ل بووه به دوژمن و مه سه له ی دۆستی
من له گه ل تو و له گه ل ئه م دنیایه هه موو مه سه له یه کی «مانعة الجمع»ه، چونکه ناتوانم دۆستی
تۆیش بم و دۆستی هه موو ئه م عاله مه یش بم و؛ ماده م نامه یی ده ست له تو هه لگرم، ناچارم
ده بی ده ست له دنیا و چی له دنیا دا یه له تو به ولاره هه موو هه لگرم، هه رچه ند ئه گه ر بیه یی
ده توانی ده ست له هه ردوکیان هه لگرتی به پیتی ئوسوولی قه زییه ی «مانعة الجمع»، به لام ئه و
لیره دا ئه و سه ره ی «مانعة الجمع» ی مه به ست نه.

له نوسخه یه کدا له جیاتی «نه کهم» نووسراوه «بکهه». به م پیه یش ده توانین مه عنای به یته که
راست که ی نه وه و بلیین ده لێ: ماده م من دهستم له تو هه لگرت، ئیتر که سی ترم بۆ چیه و کێ بی
لای من له تو نازدار تر بی و چۆن ده بی ده ستبهرداری ئه وانیش نه بم. ئه م مه عنایه هه رچه ند
ده گونجی، به لام دیاره بۆ ئیره ده ست نادا و له گه ل مه به ستی ئیره ناکه و ئته یه ک. بۆیه وادیاره
هه له ی نووسیاره، قه له می خوارگر تووه و نوخته ی نوونی کردووه به هی بی...

(۸) نابهجی: ناشایان. قوسوور: ناته واوی. کۆشک. ئیستیعفا: داوای ده ست لێ هه لگرتن.
واته: یاران هه موو کۆچیان کرد و ته نها هه ر من به ناشایان له شوینی ناشایاندا ماومه ته وه.
ده سا ئه ی مه رگ، زووکه وه ره سه رم گیانم بکێشه، من ناچارم ده ست له م کرده وه ی نابهجیه
هه لگرم که ئه وه ته له ناته واوی ژیندا یا له کۆشک و باله خانه ی ژیندا ماومه ته وه.

زۆر رتی تیده چی ئه م به یته ی مه حوی که وشه ی «یاران» و «قوسوور» و «ئیستیعفا» ی
تیدا یه، له ژیر ته ئیسیری رووداوێکی سیاسی ئه و سه رده مه دا به م جۆره و ترا بی.
(۹) قامی قیامهت: به ریابوونی رۆژی قیامهت.

واته: یار ده لێ له رۆژی حه شردا دیمه لات و پیت ده گه م. سا توخوا ماده م ئه و واده ی وا
دوورم بۆ دابی، من له وه زیاتر چارم چیه که هه ر له ئیستاوه تا رۆژی قیامهت هه ر شین و
واوه یلا بکه م و هه ناسه هه لبکێشم!

له نیوان «له یلا» و «واوه یلا» دا وشه ئاراییه کی جوان هه یه.

- ۱۱ -

بییی، یا نهیی، من داد و بیدادی ده کهم
 گوئ بداتی، یا نه داتی، ئاه و فهریادی ده کهم^(۱)
 حه ققی ئیخلاسه به جی هینانی ئادابی خولوس
 پی بزانی، یا نه زانی، من به دل یادی ده کهم^(۲)
 بیستوونی عیشقی شیرینک ئهوا هاتوته پیش
 گهر له حه ق بیم و نه یه، ته قلیدی فهرهادی ده کهم^(۳)
 ئاوی تیغی وه ققی ههر توشنه له بیکه، من نه بی
 کارگهر بی، یا نه بی، له م مه زله مه دادی ده کهم^(۴)

- ۱۱ -

(۱) بییی: بییی.

مه بهستی له وه یه هه لۆیستی یار ههر چۆن بی، ئه م ئهرکی سهرشانی دلدار ههر به جی دینی
 و پۆیستییه کانی خۆی جی به جی ده کا.

(۲) خولوس: ئه وه ته له یار به ولاره که ست له دلدا نه بی.

(۳) واته: وه ک چۆن به هۆی عیشقی شیرینه وه ئهرکی تاشینی شاخی بیستون که وته ئه ستۆی
 فهره اد، منیش به هۆی عیشقی یاره وه، ئهرکیکی وام که وتوه ته سهرشان و ئه گهر له توانامدا
 بی یا له توانامدا نه بی چاولیگهریه کی فهره اد ههر ده که م و شان ده ده مه بهر ئه و ئهرکه ی
 هاتوه ته پیشم، جا بزانه له عۆده ی دیم یا نایه م.

(۴) توشنه له ب: لێو تینوو. کارگهر: کاری. مه زله مه: سته م.

واته: ههر دلدار لێو به ئاوی ده می تیغی ئه و یاره تینوو بی، گورج ئاواته که ی دینیته
 دی و لێوی به و ئاوه ته ز ده کا و ده یکوژی، من نه بی که له که یه که وه چاوه پروانه م و هیچ دیار نه.
 بۆیه ناچارم شکاتی که له ده ست ئه م بیدادیه بکه م که له گه لم ده کری، جا خوا ه یار گوئ بداتی
 یا گوئ نه داتی و شکاته که م سوو ده مند بی یا نه.

دەرسى عىشق ھەر لە كن پەروانە يا بولبول بوو
 بېگەمى، يا نە يگەمى، ھەرمەشقى ئوستادى دەكەم^(۵)
 كوشتنى ئىسففەنديارى نەفسە بەستەى رايى پير
 گەر مەدەد كا، يا نە كا، لەو شاھە ئىمدادى دەكەم^(۶)
 بەم نزيكانە لەبەر مە «مەحويا»! ريگىكى دوور
 بىتە دەستم، يا نە بى، ھەر كوشتى زادى دەكەم^(۷)

(۵) ئوستاد: مامۇستا.

واتە: مەن ھەمىشە مەشقى دلدارىم لەسەر دەستى پەروانە و بولبولدا كەردووە كە ئەويان
 بىدەنگ دەسووتى و ئەميان ھەمىشە ھەر ھاوار و ئالەيەتى. جا خواھ بگەمە پاىەى ئەوان يا
 نەگەم، يا بگەم بە يار يا نەگەم، دەبى ھەر لەبەر سەرمەشقى مامۇستايەك خەرىك بەم و خۆم
 رايىنم.

(۶) ئىسففەنديار: كورپى گۇشتاسى پادشاى كەيەنى كە بە فەرمانى باوكى چوو بۆ «زابول» بۆ
 ئەو ەى رۆستەم بەند بكا، بەلام لەسەر دەستى رۆستەمدا كوژرا. مەدەد: يارمەتى. ئىمداد:
 داواى يارمەتى. را: راو تەگبىر.

واتە: كوشتنى نەفسى ەك ئىسففەنديار بەدەسەلات و بەدخو لەسەر راو تەگبىرى پىرى
 تەرىقەت ەستاو ە ئەو دەتوانى بە كوشتى بدا يا نەيدا، ەك چۆن كوشتنى ئىسففەنديار لەسەر
 راو تەگبىرى پىرەزالى باوكى رۆستەم ەستابوو. بۆيە مەن داواى يارمەتییە كى لى دەكەم
 بۆ ئەو ەى بتوانم نەفسم بىەستەم ە و بىكوژم، ئىتر ئەو خۆى دەزانى بە فرىامە ە دىت يا نايەت.
 رايى (ن): راھى.

(۷) ريگىكى: ريگايە كى؛ مەبەست كۆچى مەرگە. زاد: تويشوو. مەبەست كەردە ەى چاكەيە.
 ئىشارەتە بۆ ئايەتى: «إِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى» واتە: خۆ لە گوناھ پاراستن چاترىن تويشوو ە بۆ
 سەفەرى ئەو دنيا.

- ۱۲ -

تەرەب کەن، شوکر زۆری ھیناوە غەم
«تَوَقَّعْ زَوَالًا إِذَا قِيلَ تَمَّ»^(۱)

بەس ئەمڕۆ بۆ من سەبە و دەکەم
ھەموو «وا دەکەم» تە سەبە «وا نەدەم»^(۲)

زمانت کە بیری قسەت دێ بەکار
قەلەم دادەدەم، پەندی خۆ دادەدەم^(۳)

بەبێ جێ کەسێ بێ بکا غەیبەتم
سەگی ھارە، دێ دەمگەزێ پر بە دەم^(۴)

- ۱۲ -

(۱) واتە: شادمان بن و شوکر خەم زۆری ھیناوە و گەشتووەتە رادە و ئەوپەری. ھەر شتیکیش کە گەشتە رادە و ئەوپەری، ئەو نیشانەی تەواوبوونی تە و دەبێ چاوەروانی تەواوبوونی بکری. ئەمە مەحوی دەبێ شتیک زانستیانی و راستە.
(۲) واتە: بەس وابزانە ھەموو شتیک ھەر لە دەستی خۆتدا و کەم بۆ سەبە و وا و دەکەم، چونکە ئەو خۆ بە خاوەن دەسەلات و خاوەن ئیختیار زانیەت دەبێ بەھۆی پەشیمان بوونەوێ سەبەیت کە قەدەر رێت لێ دەگرێ و مەیدانی ھەلسووڕانت نادا.
مەبەستی مەحوی ئەوێ ھەموو کاري بەستە بە خواستی خواوە و مرۆ لە راستیدا ھیچ بە دەست نە.

دەتوانی «وا دەکەم» بە «وادەکەم» یەش بخوێنرێتەو، واتە ئەو وادە و گەشتی کارە کە داومە.
(۳) واتە: زمانی خۆت بێرە و قسە ھیچ و پوچ مەکە، تا قسەت کاریگەر بێ، چونکە ئەو زمان بێرە وەک قەلەم دادان وایە بۆ قەلەم، چۆن قەلەم کە دابدرێ باش دەنوسێ و کە دانەدرێ باش نانوسێ، بنیادەمیش کە زمانی خۆی لە وتنی شتی خراب گرت، وەک بێبیتی وایە وەک بێبیتی خراپە بۆ ناگوترێ و چاکە ی گوناھار نەبوونی بۆ دەمێتێتەو، ئەوێ وەک ئەو وایە کە قەلەم دابدرێ و باش بنوسێ...

(۴) دیارە ئەم بەیتە ئیشارەتە بۆ یەکێ لە وگێروگرفتەنە هاتوونەتە رێی مەحوی لە سلیمانیدا، لەسەر دەستی ئەو بنەمالە و خێزانانە گەلێ جار لە شیعردا پلاری تێ گرتوون.

له جی مانهوه ترش و تالت ده کا
 ترى بوو به سرکه، عهسهل بوو به سه م^(۵)
 زه عیفی منی کرده پووش، ئیسته کهش...
 له من هر ده کهن ئەم غه زالانه ره م^(۶)
 له کويا منی گرتە بهر تیری ته عن
 ره قیب ئیشیه قه تللی سهیدی حه ره م^(۷)
 له شیوهت په شیوانی فورس و عه ره ب
 له له هجهت خوروشانی رۆم و عه جه م^(۸)
 که له و به رده ره بووم به قایی نشین
 منم «مه حویا»! واریسی ته ختی جه م^(۹)

(۵) عهسهل: ههنگوین. سه م: ژار.

له وانه یه ئەم به یته نیشانه ی بزاربوونی مه حوی له ژبانی سلیمانی و پیراردانی چوونی بی
 بۆ شوئینیکی که...

(۶) غه زال: ئاسک. ره م: راکردن.

واته: لاوازم گه ییوه ته راده یه ک کردوومی به پووش، تا ئەو یارانه که وه ک ئاسک سل
 ده که نه وه لیم نه ترسن و بیته سه رم، که چی له گه ل ئەوه شدا هر لیم ده سلّه مینه وه و نایه ن.
 (۷) واته: به دکار له حوزووری یاردا دامیه بهر تیری تانه و توانج، بی ئەوه ی قه دری ئەو شوئنه
 بزانی. لئی ناگرم، پیشه ی خۆیه تی له حه ره می که عبه ی یاردا دلدار نیچیر بکا، هه رچه ند راو
 کردن له حه ره می که عبه دا حه رامه.

وشه ی «ره قیب» هه م فاعیلی «گرتە» یشه و هه م موبته دای «ئیشیه» یشه...

(۸) واته: به هۆی دیتنی دیمه نی جوائته وه فارس و عه ره ب هه موو شیوان و سه ریان لی
 تیک چوو و به هۆی گوفتاری شیرینته وه رۆم و عه جه م خوروشاون.
 مه به ستی له وه یه له هیچ لایه ک هاوتات نیه.

(۹) واته: ئەگه ر بيم به ده رگاوانی ده رگای مالی یار، ئەوه به وه پیری شان و شکۆ داده نییم بۆ
 خۆم و خۆم به میرات گری مولکی جه مشید ده زانه.

بووم به (ن): بوو به. به پیتی ئەم نوسخه یه ده بی به یته که هونه ری ئیلیفاتی تیدابی.

- ۱۳ -

غونچه دَل بونم له حه سهرت لیوی تویه، غونچه دهم!
 غونچه که ی تو مه ر شیفادا غونچه که م، ئە ی غونچه که م! (۱)
 سینه چاکم وهك گول و دل پر له خوینم غونچه وهش
 بئ گولی روخسار و غونچه ی لیوه که ت، قوربانی به م (۲)
 غولغولی بولبول له عیشقی گول نه بوو له م سوبحه دا
 شه عشه عه ی نه و غه بغه به که وتبووه سهر ئە م باغه هه م (۳)
 لاله بئ لاله ی روخت «مه حوی»، وه کوو مورغی خه موش
 مه ر به چاکي سینه وهك گول شهرحی دووری کا، سه نه م (۴)

- ۱۳ -

ئە م پارچه شیعره له دیوانه چاپ کراوه که دا نیه.
 (۱) واته: ئە ی یاری دهم وهك خونچه گیراو که قسه به کت له دهم ده رنایه ت، من له داخی
 بیدهنگی لیوی سووری تویه، دلم وهك خونچه ی سوور گووشراوه ته یهك و خویناوی بووه و به
 وته یه کی خونچه ی نه پشکووتووی ده می تو نه بئ خونچه ی دلی گووشراوی من چاک نایته وه.
 (۲) چاک: له ت. غونچه وهش: وهك خونچه.
 واته: هه ی به قوربانی گولی روخسار و خونچه ی لیوت بم، من بئ ئە وان سینه م وهك گول
 کراوه یه و دلم وهك خونچه پر له خوین.
 (۳) غولغول: هه را. شه عشه عه: پرشنگ. غه بغه ب: گۆشتی ژیر چه نا که.
 واته: بولبول که ئە م به یانییه که وتبووه هه راو ئاواز خویندن، وه نه بئ به هوی عیشقی گوله وه
 بووبئ نه وه ی کردبئ، به لکوو به هوی نه وه وه بوو که تیشکی ژیر چه نا که ی یار دابووی له باخیش...
 (۴) خه موش: کپ و بیدهنگ.
 واته: بئ لاله ی رووی تو، نازیز، مه حوی وهك بالدارکی کپ و بیدهنگ وایه. بویه ئە م به
 بیدهنگه که مه حویه، مه گهر چه شنی گول به له ت له تی سینه ی بتوانئ رازی دلیت بولیک بداته وه.
 له ده سنووسه کانی به رده ستماندا له نیتوان ئە م به یته و به یته ی پشودا، جیگه ی به یتیک به
 بۆشی ماوه ته وه. دیاره فه وتاوه. شیخ موحه ممه دی مه حویش نوووسیویه زورمان هه ولدا،
 ده ستمان نه که وت.

تیپی نون

-۱-

وهك گول هه موو ده مه دهره وهم سه ره سه ر زوبان
 وهك غونچه به دهر وونی، دلی گول له سه ر زوبان^(۱)
 یه عنی: كه زیكری زاهیرم و فیکری باتینم
 هه ر وه سفی لیوته به هه موو ده م، به هه ر زوبان^(۲)
 ناوت ده به م، دلم به زوبانم هه سه د ده با
 یادت ده كه م، له گه ل دله كه م دیته شه ر زوبان^(۳)
 دی باسی دیشه و و له ب و گو فتاری تو بكه م
 بادام و شه ككه ر و نو قلم دیته به ر زوبان^(۴)
 هه ر هه ر فی كو شتنه كه ده می پی بشكوی
 ئه م تووتیه به خوونی پزاوه مه گه ر زوبان^(۵)

-۱-

- (۱) هه موو ده مه: هه می شه.
- واته: هه می شه دهره وهی له شم وهك گول كراوه ته وه و سه ر تا پای بووه به زوبان و باسی تو ده كا. ناوی دلی گول له سه ر زوبانی شم وهك خونه پیچراوه به یه كدا و خزی توند كر دووه ته وه و بیر له تو ده كاته وه.
- مه حوی بۆیه سیفه تی «گول له سه ر زوبان» بو دل داده نی، چونكه دلی شو به اند به خونه و خونه ش گولی به سه ر زوبانه وهیه هه ركه كرایه وه ده بی به گول. چونكه دلش هه ر بیر له گولی رووی یار ده كاته وه و ناوی ئه و به سه ر زوبانیه وهیه.
- (۲) زیكری زاهیر: قسه ی ده م. فیکری باتین: بیرى دل.
- ئه م به یته مه عنای به یتى پيشو روون ده كاته وه.
- (۳) مه به ستی له وهیه دل و زوبانم شه پرانه له سه ر تو و هه ر كامیان ده یه وئ به تاییه تی بو ئه و بی.
- (۴) واته: دیدت وهك بادام و لیوت وهك شه كر و گو فتارت وهك نو قله.
- (۵) واته: خونه ی ده می یار ته نها به وشه ی كوشتن ده بشكوی. بۆیه وادیاره زمانى ئه م تووتیه كه له وشه ی «كوشتن» به ولاوه هیچ نازانى، به خوین پزاوه.
- خوونی (ن): خوینی.

بۆ شوكرى جهورى ئەو دوو برۆيە لە قەتلىما
 ھەر بن مويكە ميسلى گوللى شەست پەر زوبان^(۶)
 ھەر ئەم زوبانە باعيسە بۆ سەرپرېنى شەمع
 «مەحوى»! سەرم رەحەت بوو بېللى ئەگەر زوبان^(۷)

-۲-

بەھارى عومر ئەوا گەيىيە حوزەيران
 كەچى وەك كۆدەك ئىستە دەچمە سەيران
 دەبى رەم كەم لە شار و بېمە وەحشى
 نىيە حيلەى ترم بۆ رامى جەيران^(۱)
 لە ئاوى تىغى ھەر زامى بوو ئاوا
 برىنى من نەبى ھەروايە وەيران^(۲)

(۶) واتە: ھەر بن مويەكى لەشم وەك گولە شەست پەر شەست زوبانى لى بوو تەو و ھەموو
 سوپاسى برۆى يار دەكەن بەرابەر بەو كە بوو بە شىر بۆ كوشتىم.
 (۷) واتە: وەك چۆن ئەگەر زوبانەى گرى چرا لار بى، سەرى فەيلى كەى دەپر، زوبانى زۆر
 بلىنى منىش لەوانەى سەرم بە پرېن بگەيەننى. ئەگىنا ئەگەر زوبانم لىم گەرى سەرم رەحەتە و بۆ
 خۆم سەلامەت دەبم.

-۲-

(۱) وەحشى: كىوى. جەيران: ئاسكى دەشت.
 واتە: يارم بە ھىچ كلۆجى بۆ دەسەمۆ و مالى ناكرى. بۆ تالە ئاوە دانیدا بم دەستم لىي گىر
 نابى، لەبەر ئەو ناچارم سەرى خۆم ھەلگرم و بچمە يابايتىك، بەلكىرە كە منىش وەك ئەو بووم
 بە كىوى، بتوانم دەستى لىي گىر بكم.
 (۲) وەيران: وێران، لەبەر راگرتنى سەنگى بەيتە كە دەسكارى كراو.
 واتە: برىنى ھەموو دلدارىك بە ئاوى تىغى برۆى يار ئاوەدان بوو، برىنى من نەبى كە
 ھەر وەك خۆى وێرانە و يار ناكە جارلىك تىغىكى لىي بدا.

بە نەشتەى بۆنى گولزارى چ كۆيەك
 لە تەنما مورغى رۆحم ھاتە تەيران؟! (۳)
 سولەيمانم ھەوالى موورى پىرسىم
 لەناو ئەمسالم ئەز ھودھود لە تەيران (۴)
 بىرقەى بەرقى جىلوھى تۆ لە چاوى
 نەدابى، بۆ چىھ ئايىنە ھەيران؟! (۵)
 لە «مەحوى» دىل ئەگەر ون بوو ھەكوگەنج
 سۆراغى كەن لە كونجى كۆنە دەيران (۶)

-۳-

ھەموو عالەمتە پابەند و لە دامان
 كەچى دەستى كەست ناگاتە دامان (۱)

(۳) كۆ: كۆلان، مەبەست لە دەورووبەرى يارە. تەن: لەش. مورغ: پەلەوەر. تەيران، «طيران»:
 فرىن.

(۴) موور: مېروولە. ئەز: لە. وشەيەكى فارسيە. ھودھود: پەپو سەلمانە. تەيران: بەلندەكان.
 واتە: يارى سولەيمان پايەم، لەناو ھەموو ھاوچەشنەكاندا ھەوالى منى ھەكو مېروولە
 بى دەسەلاتى لە پەپو سەلمانە پىرسى لەناو ھەموو بەلداراندا.

(۵) واتە: ئاويىنە بۆچى ھەيران و سەرسام بوو، ئەگەر لەبەر ئەو نەيە كە تىشكى دەركەوتنى
 تۆ داويە لە ناوچاوى!.

(۶) واتە: ئەگەر دىلم ون بوو لىم، لە كونجى بىتخانە كۆنەكاندا بۆى بگەپىر، ھەكو چۆن لەو
 شوپىنانەدا بە دواى گەنجدا دەگەپىر، چونكە ديارە چوو ھەكو لاي يارىكى ھەكو بىت جوان و
 رازاۋە.

-۳-

(۱) پابەند: پى بەسراۋە، گىرۆدە.

دوھاتى ئەوروپا ۋەك ئەھلى دېھات
 لە چارەى دەردى عىشقا جوملە دامان (۲)
 بىرا! مەردم دەۋى عەقلى نەلەنگى
 بە لەنجەى ناز و عىشۋەى نەۋنەمامان (۳)
 لەگەل زانت دەكەۋىە كۆشى دىنا
 سبەى قاتىلە، ئەمپرۇ بۆتە مامان (۴)
 سەرو سامانم پىرسى، مەپرسە!
 سەرى تۆ خۆش، نە سەر ماۋە نە سامان (۵)
 غوروورى حوسنە فىرەۋنى بە تۆ دا
 رەقىبى سەگ بەچى بوو، بوو بە ھامان؟! (۶)

❦

ۋاتە: ھەم ھەمرو گىرۆدەى عىشقى تۆن و لە داۋتدا بەسراۋنەتەۋە، كەچى تۇش ئەۋەندە
 دوۋرە دەستى، دەستى كەس ناگاتە داۋىت.
 لە نىۋان ھەردو «دامان» دا جىناسى تەۋا ۋە ھەيە.
 (۲) دوھات، «دەھە»: جەمەى «دەھىيە» يە ۋاتە بىلمەت و زۆرزان.
 ۋاتە: زىرەكەكانى ئەوروپايش ۋەك لادىيىيە ساۋىلكەكانى لاي خۆمان لە چارەكردنى
 دەردى عىشقا داماون و نازانن چۆن چار دەكرى.
 لە نىۋان «دوھات» و «دېھات» دا وشە ئارايىيەكى ناسك ھەيە.
 (۳) ۋاتە: مەردىكم دەۋى بتوانى لەبەر ناز و عىشۋەى نەۋنەماماندا خۆى رابگرى و عەقلى
 نەگۆرئ.
 (۴) زان: لەدايك بوون.
 ۋاتە: كارى دىنا سەيرە، كە لەدايك بووى دەس بەجى دەكەۋىە ناو كۆشى ئەۋ، ۋەك بلىيى
 ئەۋ ماماننە، كەچى سبەينىش ھەر ئەۋ خۆى بە كۆشت دەدا.
 (۵) سامان: دارايى.
 (۶) ھامان: ۋەزىرى فىرەۋنى سەردەمى ھەزەرەتى مووسا.

له دنیا دا وه کوو مندالی ناکام
 به ناکامی ده چن دنیا به کامان^(۷)
 به هانه مه گره، لهو جامانه جامی
 کهرهه که ساقیا، بگره رجامان
 به کولفهت نهو، به ئولفهت نهه گرفتار
 وه کوو یهک زاهید و «مه حوی» له دامان^(۸)

-۴-

نیسهت بدری حوور و پهری گهر به له تو چوون
 بالیده دهن تا ده گهنه نهوجی له خو چوون^(۱)

واته: نهی یاری نازدار، نهوه تو به ههر رهنهگ بههوی جوانیته وه خوت لی بایی بووه و
 خوت کردووه به فیرعهون، به لام نهی به دکاری نامهرده بهچی ده نازئ و بههوی چیهوه و
 له بهرچی خوی کردووه به وهزیری تو؟!
 (۷) دنیا به کامان: نهوانه ی دنیا به ئاره زوی نهوانه.
 (۸) کولفهت: ئهرك خسته نهستوی خو.
 واته: زاهید و مه حوی ههر دوکیان که وتونه ته ناو داو و گرفتار بوون، نهو به دهردی ئه رکی
 قورس خسته نهستوی خو که له عۆده ی نایهت و نه میش به دهردی خو شه وستی و دل دان
 به یار.

-۴-

(۱) حوور: حوری به ههشت. بالیده: فرنده. نهوج: لووتکه.
 واته: نه گهر به حوری به ههشت و به پهریان بو ترئ که وا له تو ده چن، له خو شیپاندا وا
 ده دهنه شه قهی بال و نهوه نده به ئاسماندا ده فرن، هوشیان له خویان نامیتی و دهرن.
 نیسهت بدری (ن): وه سفی بکری.

ئەم خەلقە كەوا تى گەيىون گەيىونە مەقسوود
رېشگاۋىيە كى مەحزە، بە دەردى من و تۆ چوون (۲)

بۆ جىلوھىيى بېچوونى نىە قوۋەتى چوونم
«لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ» كە من حەولمە بۆ چوون (۳)

بى چوونە عەدەم، پەي بە سوراغى دەمى نابەي
فايز بىە بەم گەۋھەرە لەو بەحرە بە رۆ چوون (۴)

موشتاقى دەمى تىغىت ئەۋەندە بە بەھانەن
بۆ چوونە فەنا، ھەر بە ئىشارىكى بىرۆ چوون (۵)

(۲) گەيىونە: گەيىسترونە تە. رېشگاۋى: خەيالى خاۋ. مەحز: روت.

ۋاتە: ئەۋانەي ۋا تى گەيىسترون كەۋا گۈايە بە ئاۋات گەيىسترون و بون بە پياۋى تەۋاۋ،
شۈيىنى خەيالى خاۋ كەۋتوون و ۋەكوو من و تۆ فەۋتاون و توۋشى ئەۋ دەردە بون كەۋا
توۋشى ئىمە بوۋە.

(۳) بېچوون: بى ھاۋتا. «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ»: لەگەل «إِلَّا بِاللَّهِ»، رستەيەكە لەكاتى سەرسامى و
نيازى دەربېرىنى بى دەسەلاتىدا دەۋترى. حەول: تەقەلا، ھەۋل.

ۋاتە: ھىز و تواناي چوونم نىە بۇلاي تىشكى بى ۋىنەي يار. سەرسامم كەۋا لەگەل ئەۋەشدا
چۆن كەۋتوۋمە تە ھەۋلدا بۆ ئەۋەي بېچمە لاي.

(۴) سوراغ: كون، كەۋتە پەيچۆر بۆ دۆزىنەۋەي كەسىك يا شىك.

ۋاتە: بى ئەۋەي بېچىتە جىھانى نەبوۋىيەۋە و بىفەۋىتت، ھەرگىز پەي نابەي بە دەمى يار و
ئاۋى حەياتى لى نۆش ناكەي. جا ئەگەر دەتەۋى گەۋھەرى دەمى يارت دەستكەۋى، بە
دەرياي نەبوۋندا رۆ چۆ و بېچۆرە بىكەي.

(۵) ئىشارىكى: ئىشارەيە كى.

ۋاتە: ئەۋانەي موشتاقى دەمى تىغى تۆن. ئەۋەندە لەسەر بيانوون بۆ مردن. ھەر كە بىرۋىەكت
لى ھەلتە كاندن. دەس بەجى بە كۈشت دەچن.

خەندىكى لە غونچەى دەمى تۆ دى كە لە باغا
 ھەر لە و دەمەوہ لىو و دەمى غونچە لە گۆ چوون^(۶)
 بۆ قورسى گەنمگۈننە رۆحى چوۋە «مەحوى»
 ۋەك زاھىد و سۆفى كە لەبۆ خەپلەيى جۆ چوون^(۷)

-۵-

شەخسىكى ساحب ئەحوال پىرسى: كە ئەى فلاتوون!
 يۆنانىيانى قەۋمت بۆچى بە دەردى سەگ چوون؟^(۱)

(۶) خەندىكى: خەندەيەكى، يىكەنىنىكى.

ۋاتە: دەم و لىۋى خونچە كە زەردەخەنەيەكيان لە دەمى تۆۋە دى لەناۋ باخدا، دەس بەجى
 لە تاۋا لە گۆ چوون و لە جوۋلە كەۋتن و خونچە پشكوۋتنى نەما.
 (۷) گەنمگۈن: گەنمپەنگ. خەپلە: كۆلىرە.
 ۋاتە: گيانى مەحوى بۆ قورسى روۋى گەنمپەنگى يار دەرچوۋە، ۋەك چۆن گيانى زاھىد و
 سۆفى بۆ كۆلىرە خىپكى جۆ دەردەچى.

-۵-

مەحوى ئەم پارچە شىعرەى بۆ دەربىرىنى خۇشحالى خۆى بەبۆنەى سەرکەۋتنى سولتان
 عەبدولخەمىدى عوسمانىيەۋە بەسەرگەلى يۆناندا ۋتوۋە كە راپەرىبوو بۆ داۋاى مافى خۆى و
 بۆ سەندەۋەى ئازادى و سەرىبەخۆيى ۋلاتەكەى تىدەكۆشا.
 لەم پارچە شىعرەۋە ديارە مەحوى ھەستى بەۋە نە كىردوۋە كە رۇئىمى سولتان «عبد الحميد»
 رۇئىمىكى ستەمكار و داگىر كەربوۋە و گەلى يۆنانىش، ۋەك گەلانى عەرەب و كورد و گەلانى
 بەلقان گەلىكى خەباتكەربوۋە و بۆ لە مىل دامالنى كۆت و زنجىرى كۆيلەيى عوسمانىيەكان
 ھەۋلى داۋە. مەحوى تەنھا ۋەك موسولمانىكى باۋەر بە «خەلافەتى عوسمانى» كىردوۋە ھەستى
 خۆى دەردەبىرى و تىكپىراى قەسىدەكەى و ئەۋ دەمەتەقى خەيالىيەكى كە لە گەل ئەفلاتوونى
 فەيلەسوۋفى يۆنانىدا بوۋەتى، لەم سەرجاۋەيە ئاۋ دەخۋاتەۋە.
 (۱) ساحب ئەحوال: ئەۋانەى حالىان لى دى، پياۋى خوا. فلاتوون: ئەفلاتوون، يەككىكە لە

ئەو زوو فونوونە جوابی دابوو: بەجییه وا بی
خۆی دایە بەر شیهابی ساقیب کە دیوی مەلعوون^(۲)

باتیل موقابیلی حەق وەستا، بەتالە ئیشی
گەردی بە بادە خاکێ بی هەلپژێ بە گەردوون^(۳)

خورشیدە موعجیزە ی شەرع، زولماتە سەفسەتە ی پوچ
ئیسلامیان هەموو دین، یۆنانیان هەموو دوون^(۴)

فەیلە سووفە بە ناویانگە کانی یۆنان، قوتابی سوکرات و مامۆستای ئەرستاتالیس بوو، خواوەنی
کتیپی «کۆمارتیی» و «رامیار» و «دەمەتەقی» و چەند کتیی ترە. لە ۲۷ تا ۳۴۷ ی پ. ز ژیاوە.
واتە: یە کێ لە پیاوانی خوا لە ئەفلاتوونی پرسی کەوا هی چی بوو یۆنانیە کانی خزمت لە
شەپە کە یاندا لە گەڵ سولتان عەبدولحەمید کارێکیان بە سەر هات، مەگەر بە سەر سەگ هاتبی؟
وە لامی ئەفلاتوون لە بەیتە کانی پاشەوەدایە.

دەردی سەگ (ن): دەردی سک. بە پێی ئەم نوسخەیە مەبەست زەحیری و بەلەفپەرەیه.
(۲) زوو فونوون: «ذو فون»، هونەر مەند. شیهابی ساقیب: ئەو ئەستێرە یە بە شەو دەکشێ.
واتە: ئەفلاتوونی هونەر مەند لە وەلامدا وتی: بەجییه یۆنانیە کان وایان لی بی، چونکە
ئەوان وەك شەیتان و عوسمانیە کان وەك ئەو ئەستێرە وەك ئەو ئەستێرەکان دەکشێ. هەركاتی
کە شەیتان بیهوێ بجێ بۆ ئاسمان گوێ لە قسە و باسی مەلائیکە تان بگرێ، خوا ئەستێرە یەکی
بەدوادا دەکشێ و دووری دەخاتەو، وەکوو خوا لە قورئاندا دەفەر مۆیت.

(۳) واتە: یۆنانیە کان ناحەق و عوسمانیە کان حەقن. ناحەقیش ئەگەر بی بەر بەرە کانی لە گەڵ
حەقدا بکا، رەنجی بە بادە چی. خاکێکش بی بە رووی ئاسمانا هەلپژێ، گەردی دەدرێ بە با.
بی هەلپژێ (ن): بی هەلپژێ.

(۴) خورشید: خۆر. سەفسەتە: ئیددیعە بە بەلگە ی هیچ و پووجەو. بە ئینکار کردنی شتی
مەحسووسیش دەوترێ. دوون: سووک.

واتە: موسولمانان ئاینیان هەیه کە موعجیزە ی وەك رۆژ دیارە. یۆنانیە کانیش ئیددیعە ی بی
بەلگە یان هەیه.

له‌م کاره‌دا تکاره‌کی: چه‌زهره‌تی ریساله‌ت
«لَاسِيْمًا» تکاره‌کی: «ذُو الْجَلَال» ی بی‌چوون^(۵)

فه‌تح و زه‌فه‌ر به‌ناوی کی بی؟ خه‌لیفه‌ی ئیسلام
عه‌بدولحه‌میدی غازی، سولتانی روبعی مه‌سکوون^(۶)

سائیل که‌له‌و جه‌نابه‌فائیز بوو به‌م جه‌وابه
مه‌زموونی پر له‌حیکمه‌ت، ئه‌لفازی پر له‌مه‌زموون^(۷)

پیی وت به‌سه‌ده‌ته‌ده‌دوب، ئوستادی بی ته‌عه‌سسوب!
به‌م حال و ساله‌لایق ته‌ئریخی چی ده‌فه‌رموون؟^(۸)

(۵) چه‌زهره‌تی ریساله‌ت: مه‌به‌ست له‌پیغه‌مبه‌ره (د.خ). «لَاسِيْمًا»: نه‌خوازه‌لا. «ذُو الْجَلَال»: خاوون شکر، مه‌به‌ست له‌خوایه.

مه‌عنای ئه‌م به‌یته و به‌یتی پاشه‌وه پیکه‌وه دی.

(۶) غازی: ولاتان داگیرکه‌ر. روبعی مه‌سکوون: ئه‌و به‌شهی گۆی زه‌وی که‌ئاده‌میزادی تیا ده‌ژی.

واته: له‌شهری موسولمانان و یۆنانیاندا تکاره‌کاری سه‌رکه‌وتنی موسولمانان پیغه‌مبه‌ره دروودی خوی لی بی و، تکاره‌لکراویش خواوه‌ندی بی هاوتا و خاوون شکۆیه. دیاریشه‌که پیغه‌مبه‌ر (د.خ) تکاره‌شتی له‌خوا بکاره‌بۆی جی به‌جی ده‌کا و به‌م پییه‌ده‌بی موسولمانان به‌سه‌ر یۆنانییه‌کاندا زالی بین و سه‌رکه‌وتن به‌ناوی سولتان «عبد الحمید» وه‌بی.

(۷) سائیل: پرسیارکه‌ر. فائیز: به‌خته‌وه‌ر. مه‌زموون، «مضمون»: ناوه‌پۆک.

مه‌عنای ئه‌م به‌یته‌ش به‌سه‌راوه به‌به‌یتی پاشه‌وه یه‌وه.

(۸) ته‌ده‌دوب «تَأْدُب»: ته‌ده‌ب کردن. ته‌عه‌سسوب «تَعَصَّب»: لایه‌نی لایه‌ک به‌ناحه‌ق گرتن.

واته: که‌پرسیارکه‌ره‌که‌ئهم وه‌لامه‌پر مه‌عنا و ورده‌ی له‌ئه‌فلاتوون بیست، به‌ئه‌ده‌بیکی فراوانه‌وه‌پی وت: که‌واته‌ئهی مامۆستای به‌ناحه‌ق لایه‌نی که‌س نه‌گرتووم چ می‌زوویه‌کتان به‌بیردا دی داینین بۆ سالی ئه‌م سه‌رکه‌وته‌؟

دووباره هاته گوڤتار: من زوو وتوومه ناچار
ئىسلاميان بفهرموون يونانيان تەلەف بوون^(۹)

-۶-

لە مەيخانە، خودا! گەر ئىمە دەرچىن
بە كى بەين ئىلتىجا، بۆ كىيە دەرچىن!^(۱)
كە ئىمە چوونە جەننەت مان بە تۆ دا
لە ئىمە لادە زاھىدا! ئىمە ھەرچىن^(۲)
خەت و زولفى بە يە كدا دى لەسەر روو
مەگەر زەنگ و خەتا شەپرىە لەسەر چىن^(۳)

(۹) نيوەى دووھەمى ئەم بەيتە، بە حىسابى ئەبجەد، بە پىشى شىۋە نووسىنى كۆنى كوردى،
واتە بەم جۆرە:

«اسلاميان بفرمون يونانيان تلف بون»

مىژووى سالى ئەو جەنگەيە كە دەكاته ۱۳۱۷ى كۆچى، بەرەبەرى ۱۸۹۹-۱۹۰۰ى ز.

-۶-

(۱) ئىلتىجا: پەنا. كىيە: كام. دەر: دەرگا. چىن: بچىن.
واتە: خوايە! ئەگەر لەم مەيخانەى دىنبايە دەرچووين و مردىن، لە خۆت بە ولاو پەنا بەرىنە
بەر كى و روو بکەينە مالى كى؟
(۲) ھەرچىن: ھەرچى ھەين.
(۳) مەگەر: بۆچى. زەنگ: ولاتى قولە رەشە كان. خەتا: خەتاو خوتەن لە توركستان. چىن:
ولاتى چىن.
مەحوى لەم بەيتە دا رووى يارى شوبھاندووە بە چىن، لەو ەدا كە ەك چۆن ولاتى چىن
دەكەوتە رۆژە لات، رووى يارىش ەك رۆژ جوانە، يالەو ەدا ەك رووى چىنى زەرد و سوورە.
زولفى رەشيشى شوبھاندووە بە قولە رەش. مووى روویشى شوبھاندووە بە خەتا. ەوى
شوبھاندەكەش نىكى وشەى «خەت» و «خەتا» يە لە يەكەو ە.

له باوه‌شما ده‌دا مه‌وج ئەشکی هه‌سه‌رت
 که مه‌رتی گه‌رتە باوه‌ش تا که مه‌رچین^(۴)
 ئەوه‌نده ته‌نگ و ناخۆشه، له دنیا...
 خۆشه ده‌رچوون، ئەگه‌رچی بۆ سه‌قه‌ر چین^(۵)
 سه‌رت پێ لازمه، مه‌یازه «مه‌حوی»
 ده‌بی دۆلهر که هات ئێمه به سه‌ر چین^(۶)
 مه‌حالاته له به‌ندی زولفی ده‌رچوون
 چه‌ها چینه، چه‌ها چینه له سه‌ر چین^(۷)

-۷-

خوداکه‌ی! به‌س که بۆ دنیا ئەمه‌نده ئاین و ئۆیین
 ته‌ماشاکه ئەه‌حیبا ساغ و ئۆیین چی هه‌موو رو‌یین^(۱)

(۴) که‌مه‌ر: ناوقه‌د. که‌مه‌رچین: پشتین.

واته: له‌وکاته‌وه که پشتین باوه‌شی پیا‌کردووی، من له‌ داخاکه له‌ جیی ئەو نه‌بووم،
 فرمیسکی خه‌فه‌ت له‌ باوه‌شما شه‌پۆل ده‌دا.

مه‌حوی له‌مه‌یه‌ته‌دا به‌ شیوه‌یه‌کی ناسک ده‌یه‌وئ بلی پشتین باوه‌ش به‌ ناوقه‌د و که‌له‌که‌ی
 یاردا ده‌کا و منیش باوه‌ش به‌ فرمیسکدا ده‌که‌م... جا سه‌یری ئەم کلۆلیه‌ بکه‌ن!
 (۵) سه‌قه‌ر: دۆزه‌خ.

واته: دنیا ئەوه‌نده ناخۆشه، ته‌نانه‌ت ئەگه‌ر بۆ دۆزه‌خیش بووه‌ خۆشه‌ ئینسان به‌ جیی به‌یانی.
 (۶) مه‌یازه: له‌ کیس خۆتی مه‌ده، مه‌یدۆرینه.

واته: مه‌حویا! سه‌رت پێسته، نه‌که‌ی له‌ناوی به‌ری. چونکه‌ که‌ یار هات ده‌بی به‌ سه‌ر
 برۆین به‌ پیرییه‌وه، نه‌ک به‌ پێ. (۷) چه‌ها: چه‌نده‌ها.

-۷-

(۱) خوداکه‌ی: توخوا. ئاین و ئۆیین: فروفتیل و چه‌پ‌وگۆپ. ئەه‌حیبا «أَحْبَاء»: جه‌معی هه‌یب
 به‌ مه‌عنا خۆشه‌وێست.

له مانمدا نه دیوه حاسلئ غهیری ته وه ححوش، من
خودا پئداو: ئەوانه ی له م وحووشستانه زوو روئین^(۲)

له بهرچاوی بتم که وتووم ئەمن، وهك ئەشکی نه ومییدی
هه تا ده چمه فه نا خاکم به سهر، منم و به روو روئین^(۳)

بلا نه یشیگه می، ههر بۆ سه رئه فرازی به سهر نهك پی
به ریگه ی یاردا «لأبد مینه» دووبه دوو روئین^(۴)

عیبارهت چی هه یه؟ ههر «سیمیا» ته عبیری پی لیده م
له دنیا یهك، عیبارهت بی له مه حزی هاتن و روئین^(۵)

واته: توخوا که م له پئناوی ده ست خستنی دنیا دا خه ریکی فروفیل و چه پ وگوپ به و خۆت
به خۆشه وستی راسته قینه وه خه ریک بکه. سه ره نجام ههر بۆ دۆستانی راسته و ههر ئەوان به
ساخی ده میننه وه و ته له که باز و چه پ وگوپ که ره هه موو ده پۆن و ده فه وتین و خۆت ئەمه به چاو
ده بینى.

(۲) ته وه ححوش: دوو پنده یی و کتوبیه تی. وحووشستان: ولاتی دوو پندان.

واته: جگه له دوو پنده یی به ره هه میکی ترم نه دیوه له مانه وه له دنیا دا. به ختیار ئەوه که سانه ن
ئەم ولاتی دوو پنده یان زوو به جئ هیشت و زوو روئشتن...
(۳) نه ومییدی: په شیمانی، یاخود له «ناو مییدی» وه رگیراوه.

واته: به ته واوی له بهرچاوی یار که وتووم و لیم زیزه. بۆیه ده بی تا ئەو روژه ی ده مرم، وهك
فرمیسکی په شیمانی که تازه ئیتر گه پانه وه دوا وه ی بۆ نیه، ههر برژیم و به ره و پیشه وه به روودا،
برژیمه خوار و سهر هه لئه برم...
(۴) سه رئه فرازی: سه ره رزی.

واته: چش با نه شگه م به یار. ناچارم به سهر ههر به دوایدا ده پۆم، چونکه مایه ی
سه ره رزیه بۆم دوو به دوو به پێدا برۆین، ئەو له پیشه وه و من له پاشه وه، هه موو جارئ سهر م
له جیگه پیکه یدا دانیم.

(۵) سیمیا: زانستی ته لیسیم و جادووکاری و به قه واره وه پیشاندانی شتی به گومان دروست کراو.

برۆ داگرتنت عوششاقی پی چوونه شهراره‌ی مهرگ
 ده‌ها مهرگ ئیتیزاریکن به ئه‌مریکی برۆ رۆیین^(۶)
 له به‌ینی نوور و زولمه‌ت ئامه‌شو سهرناگری «مه‌حوی»
 نیگارم بۆیه پیمی وت: له من هاتن، له تو رۆیین^(۷)

﴿﴾

واته: دنیا به‌ك بریتی بی له ته‌نها هاتنه دنیا و مردن و له‌وه زیاتر نه‌بی، عیباره‌تیک شك نابهم
 ته‌عبیری پی لی بده‌مه‌وه، ئه‌وه نه‌بی بلیم سیمیا و ساخته‌کاری و جادووگه‌ریه.
 (۶) ده‌ها: سیغه‌ی ده‌رپرینی سه‌رسامیه به‌مه‌عنا «ئای، چۆن!». مهرگ ئیتیزار: چاوه‌روانی که‌ری
 مهرگ. رۆیین: مردن.
 واته: دلدارانت به‌ته‌نها برۆ داگرتنیکت چوونه شهراره‌ی مهرگ. ئای! ئه‌وانه‌ی به‌فه‌رمایتیکی
 برۆت یا به‌ته‌نها وتنی «برۆ» به‌ك رۆشتن و مردن، چۆن چاوه‌روانی که‌رتکی مهرگ بوون؟!
 (۷) ئامه‌شو: هات و چۆ.
 واته: تاریکی و رووناکی پیکه‌وه نایانکری تا له‌ملاوه ئه‌میان و له‌ولاوه ئه‌ویان بی. یا هه‌ر
 تاریکیه یا هه‌ر رووناکیه. هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه‌ش بوو یار پیتی وتم: من رووناکیم و تو تاریکیت و
 پیکه‌وه نامانکری، بۆیه هه‌رکه من هاتم، تو ته‌نها ئه‌وه‌ت بۆ ده‌میته‌وه که برۆی.

-۱-

دنیا تیاترۆیه، مەههسته تیا، برۆ
 کى مایهوه تیا که نه بووبى تیا، ترۆ^(۱)
 دنیایه که دوو رۆژه نه وازش بکا، سییه م
 رۆژى گودازشه، ئەمه ته داکى سییه رۆ^(۲)

-۱-

مەحوی جارتکیان له ئەسته موول ده بى؛ له وى به شوئینکدا تیده په رى، دهنگى موسیقای
 بهر گوى ده که وى، ده پرسى ئەمه چیه، بوى روون ده که نه وه که تیاترۆیه و بوى باس ده که ن
 تیاترۆ چیه. ئەویش به و بۆنه یه وه ئەم قه سیده یه ده لى.

(۱) تیاترۆ: تیاتر، تیاترۆخانه، جیگای دانس و پیشاندانی شانۆنامه به ئاواز و موسیقا و
 دانسه وه. له زاراوه ی میلی کوردیدا مەعنای دانسی ناشه رعى و ئافره تی سه ماکه رى نیمچه
 رووت و قووتى وه رگرتوه، به لام مەحوی به مەعنا راسته که ی به کارى هیناوه. ترۆ: به دناو و
 ئابروو چوو.

وشه ئاراییه کی ناسک له نێوان «تیاترۆ» و «تیا برۆ» و «تیا ترۆ» دا هه یه.

(۲) نه وازش: دل دانه وه. گودازش: تونده وه. داکى سییه رۆ: له ئەفسانه ی کوردیدا هه یه که وا
 نه خووشى سییه رۆ جنۆکه یه کی تابه تی هه یه هه ندی رۆژ دێته سه ر سییه رۆداره که، له و
 رۆژانه دا نه خووشى ئەو که سه به ر نا دا.

هه ندی رۆژیش به جی دى لى، له و رۆژانه دا باش ده بى و سییه رۆکه به رى ده دا.

واته: دنیا دنیا یه که دوو سى رۆژى دلت ده داته وه و به ئاره زووی دلت ده بى، پاشان به جیت
 دى لى و به ئاگرى بى ده سه لاتی ده ت توئیتته وه، وه ک دایکی سییه رۆکه ده میك دێته سه ر
 سییه رۆدار و ده میك به جی دى لى.

ته شیه که به م جۆره بوو که وتمان، به لام دیاره ناته واوییه کی تیا هه یه: له مەسه له ی
 سییه رۆدا هاتنى دایکه که خراپه و رۆشتنى چاکه، که له مەسه له ی دنیا دا به پیچه وانه وه یه،
 مه گه ر بلىن مەحوی وىستویه تی بلى دنیا نه بوونى له بوونى چاکتره و به لکوو بوونى هیچ
 چاکه یه کی تیا نه یه.

روو ترش و روو خوښه له رووڼکا، له یهك دهما
 قههري درويه، میهری درو، ههردوو ههردو (۳)
 پستی که دا به پشتهوه، بو پست شکاندنه
 نه مرو خدا شوکرت، سبهینی براله رو (۴)
 پیری نه مامی باغی جوانیمی کرده پوش
 تازهم درهختی توولی نه مهل درده کا چرو (۵)
 گردن که چی چلیکه سه رنه فرازیه گولی
 پروانه، چاوه که م، که له سه ر چاوه جی برو (۶)
 «مه حوی» ا به «موثوا» وه که له مردن بی نه جات
 رویاندنت له پیشه، له پیشا و هره برو (۷)

(۳) قههر: قین. میهر: خوښه ویستی.

واته: له یهك كات دا یهك روو به ترشیش و به خوښیش پیشان ده دا. نه قینی جیگای ترسه و
 نه خوښه ویستی جیگای متمانه یه.

له رووڼکا له یهك دهما (ن): له ده میکا له یهك رووا.

(۴) واته: نه مرو پست ده گری و ده تخانه خوښی، که چی بو سبهینی ده که و ته برارو و
 درده که وی دوینی بویه پستی گرتووی پست بشکینی.

(۵) نه م به یته ئیشاره ته بو حه دیسی «يَتِيْبُ ابْنُ آدَمَ وَ يَتِيْبُ فِيهِ خَطْلَتَانِ: الْحِرْصُ وَ طُولُ
 الْأَمَلِ» واته: ئاده میزاد پیر ده بی، که چی دوو ره وشتی تیدا جوان ده بیته وه، ته ماع و هیوای درو
 به دنیا.

(۶) واته: بویه جیگای برو لای سه رووی چاوه وه یه، چونکه گهردنی که چ کردوو و خوی به
 که م ده زانی.

(۷) رویاندن: به رویشتو و کردن، مراندن. له وه ده چی نه م داتاشینه هی مه حوی خوی بی.

واته: ئاده میزاد به وه له نه نجامی ناخوښی مردن رزگاری ده بی که بهر له مردنی دل خوی
 بمرینی. سا که واته مادم رویشتنت له پیشه و ده بی بروی، خوت زووتر برو.
 نه م به یته ئیشاره ته بو حه دیسی «مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا» واته: بمرن بهر له وهی بمرن.

-۲-

لە پەر بەردی ئەجەل بۆ شیشەیی عومرم نەوا بئی زوو
 فیداتم، دەست و بردی، ساقیا جامی شەرابی زوو^(۱)
 چیه دنیا، ژنیکە ھەر شەوئ سە پەر بە سەد فیتە
 سەبەنئی زوو بە خوینی جەرگی ئەھلی دڵ دەکا بیزوو^(۲)
 کە دایە خاکی خاکت ئاخەر ھەر دەبئی بگریتە باوەش خۆی
 بکە خاکی بەسەر خۆتا لە قاپی «بوتراپ» ئی زوو^(۳)
 بە تابیی عەکسی ئەو دیدارە دڵ سووتا، موزە ککایە
 کە تانت راگرە سا زوو بە جیلووی ماھتابی زوو^(۴)

-۲-

(۱) نەوا: نەوە کوو. واتە: کاکەیی مەبگێر دەست و برد کە و پیاڵە یەك شەرابم بدەرئ، نەوەك بەردی مەرگ لە پەر بئی بدا بە شیشەیی ژینم دا و ورد و خاشی کا و بمرم.
 (۲) ئەم بەیتە وەك بەلگە وایە بۆ بەیتی پێشوو. واتە: دنیا ئافەرەتیکە ھەر شەوئ سەکی بە سەد ئاشووبی نوئ پەر دەبئی و سەبەینیش سەرلەنوئ گورج سەکی پەر دەبیتەو و بیزوو بە خوینی جەرگی دڵدارانەو دەکا و دەبئی بیان دا بە کوشت تا خۆتە کەیان بخواتەو.
 (۳) واتە: مادەم دەبئی خاکی وەك دایک ھەر بتگریتە باوەشی خۆی و بمری، تۆ خۆت زووتر خاکی بەردەرگای خاکدارێک بکە بەسەر خۆتا.
 وشە «بوتراپ» ھەرچەند بە مەعنا خاکدارە، کونیی حەزرەتی «عەلی» شە. کە واتە لێرەدا مەبەست ئەو یە تۆ بەرلەووی بمری بچۆرە بەر دەرگای پیاویکی خواناسی پایە بەرزێ «وەك حەزرەتی عەلی» و لەسەر دەستی ئەو دا خاکی بەسەر ئەفسی خۆتدا بکە و بيمرێتە.
 (۴) موزە ککا: پاکی کراوە. ماھتاب: ئەو ی وەك مانگ بدرەوشیتەو.
 واتە: ھەر دڵێک بە تینی ئاوتنەیی رووی یار بسووتی، لە ھەموو گەردێکی دڵ دان بە کەسیکی تر پاکی دەبیتەو. کە واتە تۆیش زوو کە تانی رووی زەردی خۆت بەرابەر تیشکی مانگی رووی یارێک رابگرە، با بسووتی و پاکی بێتەو. مەشھوورە کە تان بدرتە بەر شەوقی مانگەشەو دادەپژئی.

دهنی تهبعی به جارئ عالمی داگرت ئەوا «مهحوی»!
درهنگه ئیلتیجا به بهر دهری عالی جهنابی زوو (۵)

- ۳ -

شهو کەسێ پرسى له خوۆ دهرخستنى پهروانه شهو
ئەو وتی: ناتێگه یشتووا تهجره بهی مهردانه شهو (۱)
هەر سیا بهختانی عیشقه مهزههري نووری هودان
شهو نه بێ تهستیره مهستورن، به کهم مهروانه شهو (۲)

(۵) نیوهی دووهمی ئەم بهیته له سههر شیوهی فارسی ئامیزی نووسینی جارانی کوردی،
واته بهم جۆره:

«درنگه التجا به بر را عالی جنابی زو»

دهکاته ۱۳۱۴، که وهك به پارچه شیعره که شدا دیاره، ده بێ سالی وه فاتی کهسێ بێ و
مهحوی ئەم پارچه شیعره ی به و بۆنه یه وه وتبێ.

وهختی خوێ مه لا شیخ عومهری کورپی مهحوی و بستویه کارێک بکا ئەو نیوه بهیته بکا به
میزووی کۆچی دوایی مهحوی به حیسابی حورووفی ئەبجهد. له بهر ئەوه هاتووه «دهری = در» ی
کردووه به «رهئی = رأی». که به و پێیه نیوه بهیته که به شیوهی فارسی ئامیزی کۆن، واته بهم جۆره:
درنگه التجا به بر رأی عالی جنابی زو

دهکاته ۱۳۲۴ که ئەوهش سالی کۆچی دوایی مهحویه.

- ۳ -

مهحوی ئەم پارچه شیعره ی وهك بۆ به رانه رکێ پێ کردنی ئەو پارچه شیعره ی خوێ وتبێ
که به شان و بالی رۆژدا هه لده دا تیایدا و له پیتی «ژێ» دا له ژێر ژماره ی «۱» دا بلامان کرده وه.
(۱) واته: یه کێک له یه کێکی تری پرسى بۆچی پهروانه ههر به شهو خوێ دهرده خا و ئەگه ر به
رۆژدا سه دجاریش چرا داگیرسیتی نایهت به دهه ور یا؟! ئەویش وه لامی دایه وه، وتی: چونکه
شهو مهیدانی خوۆ تاقی کردنه وه ی مهردانه. دیاره پهروانهش مهرده، ئەگینا هه موو جارئ خوێ
نه ده دا به ده م گری ناگری مۆمه وه بێ ئەوه ی دهنگیکى له ده مه وه بیت.
(۲) واته: به لگه یه کی تری پایه به رزی شهوی تاریک و رهش ئەوه یه که نووری هیدایهت له و

ئەم سیا رۆزی مە پۆشیویە عەیی کەسان
ئاشکارە سەتری ئەحوالی گونەھکارانە شەو^(۳)

بۆیە زولمەت پۆشە، نووری ئەهلی جەوھەر دەرکەوئ
سەیری حەقی کەن لەسەر ئەم ماھ و ئەستێرانە شەو^(۴)

نەبوو، نابینی لە شەو مەحرەم تری تا رۆزی حەشر
پەردەپۆشە، ھەمدەمە، ھەمدەردی عوششاقانە شەو^(۵)

شەو، ھەموو شەو چاوەرپیە رۆژ ھەلئ، ھەر رۆژ ھەلات
مەحوە سەرتاپا لەبەر پییا فیداکارانە شەو^(۶)

خۆرپەرستینە! لە شەو فیتری پەرستن بن، کە خۆر
ھەر دیاری دا، بە دەوری سەریەدا قوربانە شەو^(۷)

❦

کەسانەدا دیاری دەدا کە بەھۆی دەردی عیشقەوہ چارەیان رەش بوو. ئەوہ نیە ئەگەر شەوی
تاریک نەبوايە ئەستێرە دەرنەدەکووت! کەواتە بە کەم و بێ بايەخ مەروانە بۆ شەو.

(۳) سیا رۆزی: رۆژ رەشی، کینایە شە لە بەدبەختی. ئاشکار: ئاشکارا.
واتە: رەشی رۆزی مە عەیی خەلکی داپۆشیوہ. ئەگەر مە رۆژم ئەوەندە رەش نەبوايە،
عەیی ئەم ھەموو عەیدارانە نەدەشاررایەوہ، وەك تاریکایی شەو کە کردەوہی گوناھباران لە
بەرچاوی خەلک دەشاریتەوہ.

لە بەکارھێنانی وشە «سیا رۆزی» دا ناسکییەکی زۆر ھەیە، ئەوہ تە بە دیمەن و مەعنای
وشە کە و لە ناوہ پۆلکا مەعنا مەجازیە کە ی مەبەستە.

(۴) واتە: بۆیە شەو بەرگی تاریکی لەبەر کردووە، تا رۆشنایی قابیلەت داران دەرکەوئ. نابینی
شەو حەقی چەند بەسەر مانگ و ئەستێرەوہ ھەیە و ئەگەر ئەو نەبوايە، ئەمان تیشکیان نەدەدایەوہ.
(۵) پەردەپۆش: پەردە بەسەر ھێنی راز و نھیتی.

(۶) واتە: شەو دلدارێکی ئەوەندە بەوہ فایە بۆ رۆزی یاری، لە ئیوارەوہ تا سبەینی چاوەروانی
ھەلھاتنی دەکات. ھەرکە ھەلش ھات سەرتاپای خۆی دەکا بە قوریانی ئەو و دەفەوتی.

(۷) خۆرپەرستینە: ئە ی ئەوانە ی کە خۆرپەرستن. دیاری دا: دەرکەوت.

فیرقه تی رۆژه دهروونی کرده داغیکی سیا
 وهك منی سهودازده ئاتهش زهدهی هیجرانه شهو (۸)
 گهر فیراق ئاگر هه موو رۆژی له جهرگی بهرنه دا
 بۆ هه موو شهو تیره دل، سینهی زوخالستانه شهو (۹)
 تیره گی وا فه زلی بۆ ناده م به سه ر رووناکیا
 مه نشه ئی ئیزهاری جیلوهی فهیزی سبچه یانه شهو (۱۰)

واته: ئه ی ئه وکه سانه ی که به ناو خواپهرستن، به لام له راستیدا خۆرپهرستن، په رستنی
 راسته قینه له شهو فیربین، سهیری که ن چۆن هه ر که رۆژ ده رکه وت ئه و خۆی ده کا به قوربان ی.
 ئیه ش ئه گهر به راست خواپهرستن گیانی خۆتانی له پیناودا به خت بکه ن.
 نه هه موو نوسخه کانی به رده ستماندا نوو سرابوو «خۆرپهرستینه». ئیمه ئه وه مان لا هه له بوو و
 به مجۆره راستمان کرده وه. مه عنای به یته که شمان وا لیک داوه ته وه که وشه که «خودپهرستینه»
 بی. به لام پاشان مامۆستا شیخ موحه ممه دی مه حوی ده سخه تی مه حوی خۆی پیشان داین که
 نوو سیبووی «خۆرپهرستینه». که واته دیاره راسته که ی ئه وه یه و ئیمه به هه له دا چووین و ده بی
 مه عنای به یته که به م پینه لیک بدرتته وه.

(۸) ئاتهش زه ده: ئاگر تی به ربوو، سووتاو.

واته: له داخی دووری یاره وا ناوچه رگی شهو رهش بووه ته وه. ئه ویش وهك منی ده رده داری
 دووری دۆست، ئاگری دووری به ربوو ته گیانی.

(۹) تیره: تاریک. زوخالستان: رهش وهك کووره ی خه لۆوز.

واته: هه روهك من که یارم لی جیا بووه وه، بووم به خه لۆوز، رۆژیش نه ما شهو دادیت و گیتی
 ده بی به خه لۆوزستان.

(۱۰) تیره گی: تاریکی. مه نشه: سه رچاوه. فه یز: لیشاو، مه به ست له رووناکیه.

واته: تاریکیهك که سه رچاوه ی ده رکه وتنی رۆشنا یی سبه ینان بی، چۆن فه زلی ناده م
 به سه ر رووناکید؟!.

هەر له تاریکی شه‌وایه ری درئ شه‌هلی نیاز
 رازی دل ئیفشا بکه‌ن، خه‌لوه‌ت‌گه‌هی خاسانه شه‌و^(۱۱)
 تئ‌ب‌گه‌ بوچی به‌ جانن تالیبی شه‌و عاشقان
 نیوه‌شه‌و بوو، وه‌عه‌ده‌گاهی هاتنی جانانه شه‌و^(۱۲)
 هینه‌ده‌ ساحیب سپرپه‌، «میعراج» و شه‌وی «قه‌در» و «به‌رات»
 خاسه‌جاتی ئه‌ون و مومتازه‌ به‌م ئه‌سرارانه شه‌و^(۱۳)
 هه‌رکه‌سی تالیب به‌ دورپی مه‌عرفه‌ت کوکرده‌
 پر له‌ دور ده‌ریایه‌کی بی مه‌هله‌که‌ی خنکانه شه‌و^(۱۴)

(۱۱) ئیفشا: ده‌رخستن. خه‌لوه‌ت‌گه‌ه: شوئنی به‌ ته‌نیا تیا دانیشن.
 واته‌: مه‌گه‌ر هەر له‌ تاریکیی شه‌ودا ریگای دلداران بدرئ رازی دل‌یان بۆ یه‌کتر ده‌رخه‌ن،
 چونکه‌ شه‌و خه‌لوه‌ت‌گای دۆستانه‌.
 (۱۲) واته‌: بۆیه‌ دلداران به‌ دل و گیان هه‌ز له‌ داها‌تنی شه‌و ده‌که‌ن، چونکه‌ له‌ شه‌ودا نیوه‌شه‌و
 کاتی هینه‌نه‌دی گه‌تی یارانه‌ که‌ گه‌تی هاتن ده‌ده‌ن بۆلای دلداره‌کانیان.
 (۱۳) شه‌وی قه‌در: «لَيْلَةُ الْقَدَر»، شه‌وه‌ تاکه‌کانی ده‌رۆزی دوا‌یی مانگی ره‌مه‌زان که‌ قورئانیان
 تیدا هاتۆته‌ خوار بۆ پیغه‌مه‌ر (د.خ). به‌رات: شه‌وی به‌رات، «۱۵»ی کو‌له‌مانگ (شه‌عبان) که‌
 رزق و رۆزی سالی نو‌یی تیا بریار ده‌درئ له‌لایه‌ن فریشه‌ی رۆزییه‌وه‌ بۆ خه‌لک... خاسه‌جات:
 مو‌لکی تایبه‌تی. مومتاز: هه‌لاو‌رده‌.
 واته‌: شه‌و ئه‌وه‌نده‌ پایه‌ بلنده‌، خوا میعراج و شه‌وی قه‌در و به‌راتی خسته‌وه‌ته‌ ئه‌و و
 به‌تایبه‌تی داو‌نی به‌و و نه‌یداو‌ن به‌ رۆژ.
 (۱۴) واته‌: ئه‌وه‌که‌سه‌ی ده‌یه‌وئ دورپی خواناسی کو‌بکاته‌وه‌، با بزانی شه‌و ده‌ریایه‌که‌ پر له‌
 دورپه‌ و هه‌رکه‌سیشی تئ‌ب‌جئ ترسی خنکانی نابئ وه‌ک له‌ ده‌ریایه‌کی ئاودا.
 ئه‌م به‌یته‌ له‌ نوسخه‌یه‌که‌دا به‌م جو‌ره‌ش هه‌یه‌:

تالیبه‌ هه‌رکه‌س که‌ دورپی مه‌عرفه‌ت ییتته‌ ده‌ست
 فرسه‌ته‌ «مه‌حوی» که‌وا به‌حرئکی بی پایانه‌ شه‌و

وهك خزر ئاوى حەياتى فەيزى حەق عافىيە
ئەو خودا پىداوہ «مەھوى»! تا سەھەر ئالانە شەو (۱۵)

- ۴ -

كە لىۋى خوينىمى نۆشى، شەوى خەت گرتى دەورى ئەو
بە قوربانى خوينىكىم كەوا رۆيى بەسەريا شەو (۱)
لە ئەشك و ئاھما جۆش و خورۆشى حەولى تەئسىرە
دەزانن رىيەكى دوورە لەپىش، ئەلبەت دەكەن سەررەو (۲)

(۱۵) خزر: حەزرەتى خدر كە دەلئىن گەيوەتە سەر ئاوى حەيات و لىۋى خواردووەتەو و تا
رۆژى قىامەت نامرئ. فەيز: بەرەكەت. عافىيە: عافىيەتەتى، نۆشى گىيانەتى. ئالان: ئەو
بنالئىنى.

واتە: ھەر خودا پىداوئك شەو تا بەيانى بنالئىنى، ئەو كەسە وەك حەزرەتى خدر ئاوى
حەياتى بەرەكەتى خودا نۆشى گىيانى بوو.
موناسەبەتى ناوھىتانى ئاوى حەيات لىرەدا ئەو تە دەلئىن كائىاوەكەى لە تارىكاىيەكى
قوولدايە و مەھوى ئەو تارىكاىيەى شوبھاندووە بە شەو وەو.

- ۴ -

(۱) مەھوى لەم بەيتەدا قەيتانى خوئنى رەشى بەسەر لىۋى خوئىن مژى بارەو و شوبھاندووە
بەو كە كەسىك بكوژرئ و شەو بەسەر كوژرانە كەيدا تىپەرئ و دەلئى: وەك چۆن خوئىن كە
شەوى بەسەردا چو و سارد دەيتەو و تۆلەى ناسرئتەو، ياخود خوئىن كەرەكە لە پەناى
تارىكى شەودا خۆى ون دەكا، مادەم خوئنى منىش لىۋىكى وا مژيوپە قەيتانى خوئنى بە
دەوردا بوو بە خەتى رەش، ئىتر بەتەماى تۆلە نىم.

(۲) حەول: ھەول. تەئسىر: كارتى كردن. سەررەو: زىادەپەرەو بۆ زوو گەيشتە بەرەو.

واتە: وەك چۆن رىبوارئك كە رىنگايەكى دوورى لەبەر بى. دەبى زىادەپەرەو بكا تا زووتر
بگاتە بەرەو. ھەناسە و فرمىسكى منىش دەزانن يار لەبەر بى وەفايى وەك ئامانجىكى
دوورە دەست وايە، لەبەر ئەو دەيانەوئى كارئك بکەن بە زىادکردنى جۆش و خورۆشيان كارى
تى بکەن و كەمئك دلئى نەرم بکەن.

بلا رۆحت موقه ددهس بی، ئەم و ئەو کردنت بهس بی
هه تا ئاخر هه ناسه ئەو بناسه، هه ر بنازه بهو^(۳)

شهوی له یلا به مه جنوونی وه ها وادهی ته ماشا دا...
ده بی رۆژی بیینی من که تۆ ری خه یته دهشتی خه و^(۴)

له نالینی منی ئیفتاده زاهید بۆ رقی هه ستا؟
حوزووری ئاه ئاهی بوو به غه یبهت ئەو ده کا عه و عه و^(۵)

خودا بیدا ئەدهب «جِرْزُ الْأَمَان» یکه عه تییه ی ره ب
چ بوو جه رگی پری غه یری ئەمه ی نامه ی دری خوسره و^(۶)

(۳) مه حوی لهم به یته دا قسه له گه ل خۆی ده کا و ده لێ: ده با گیانی خۆت لا پیرۆز بی و
هه ر پۆژێک گره ویده ی یارێکی مه که. تا ده مری هه ر یاره شوخه کهت بناسه و هه ر به و بنازه.
(۴) واته: ئەو کاته ده توانی من بیینی که بیابانی مه رگ بگریته بهر. مه بهستی له وه یه تا ده مری
به من ناگی. یاخود مه گه ر به خه و بمیینی. ئەگینا له به ئاگیانی دا ناتوانی ته ماشام بکه ی.
مه لا ئەسه عدی مه حوی مه عنای ئەم به یته ی والی داوه ته وه که وا واته: مه گه ر له خه ودا من
بیینی، ئەوجا له به خه به ریدا ده توانی ته ماشام بکه ی.

(۵) واته: زاهید بۆچی له نالینی من رقی هه لده ستی... بۆچی وا بی بار و دوو پرووه، له
حوزووری خۆمدا و که خۆم دیار بم هه ناسه م بۆ هه لده کیشتی و وا پیشان ده دا که به زه یی پیامدا
دێته وه، که چی له پاشملهش غه یبه تم ده کا و یتیم ده وه پێ؟!.

(۶) «جِرْزُ الْأَمَان»: دوای چاوه زار. عه تییه، «عَطِيَّة»: به خشش. خوسره و: خوسره ی
په روێز، دوا پادشای به شکۆی بنه ماله ی ساسانی.

واته: خودا بیدا ئەدهب بۆ هه ر کهس وه ک دوای چاوه زار وایه و له هه موو ده رد و مه ینه تێک
ده ی پارێژی. چی بوو به هۆی ئەوه که شیرۆیه ی کۆری خوسره ی په روێز بجێته سه ر
جینگاکه ی باوکی و جه رگی به خه نجه ر له ت بکا، له وه به ولاره که باوکی کابرایه کی بی ئەدهب
بوو که نامه که ی پیغه مبه ری پێ گه یشت بۆ داوای موسوڵمان بوون، له بریتی ئەوه ی که ئەگه ر
موسوڵمانیش نه بی، به قه در و حورمه ت وه لامي بداته وه، نامه که ی له ت له ت کرد. بۆیه که
پیغه مبه ریش ئەوه ی بیسته وه دوای شه ری لی کرد و فه رمووی: «اللَّهُمَّ مَرِّقْ مُلْكَهُ، كَمَا مَرِّقْ
کِتَابِي» واته: خوا به مولکه که ی پارچه پارچه بکه ی، وه ک ئەو نامه که ی منی پارچه پارچه کرد.

وتی من بیّم و «مه‌حوی» وا بمینئی، ناکری، نابئی
هه‌تاو و سیبهرین ئیمه، ده‌بی یا من بېم یا نه‌وا

-۵-

له دنسیادا دَل ئارامیك و ئارامی دَلِکِم بوو
به جارئی مائی وِیرانم، نه‌میشم چوو، نه‌ویشم چوو^(۱)
خوینئی دَل له‌به‌ر چاوم نه‌بی تاکه‌ی ره‌وان ئاخرا
نه‌وا روئی له به‌رچاوم نه‌وی روچی ره‌وانم بوو^(۲)
چ حاله! قور به‌سه‌ر هه‌تا به‌ حالَم پیکه‌نینی دئی
به‌ده‌ست نه‌تواری تووه‌قور به‌سه‌ر خۆم، نه‌ی دله‌ی به‌دخوو^(۳)
دَل و دلبه‌ر له یه‌ك به‌دخووترن، سا من خودا چ بکه‌م؟
«فَلَا الْمَحْبُوبُ يَرْثِي لِي، وَلَا الْقَلْبُ الشَّجِي يَسْلُو»^(۴)
له روژیککی که نه‌وگوفتار تووتی، که‌بک ره‌فتاره
له من غائب بووه، هه‌ر ناله‌مه وه‌ك کوتری حاقوو^(۵)

-۵-

- (۱) دَل ئارام: دَل ره‌هه‌ت‌که‌ر. ئارامی دَل: ئارامی دَل.
(۲) واته: ئاخرا تاکه‌ی خوینئی دَلَم به‌ به‌ری چاومدا نه‌یه‌ته‌ خوار، ماده‌م یاری وه‌ك گیان شیرینم روشت و له به‌رچاوم ون بوو.
(۳) واته: به‌ده‌ست ره‌وشتی دله‌ی به‌دخوومه‌وه کاریکم به‌سه‌ر هاتوو ته‌نانه‌ت قور به‌سه‌ریش پیکه‌نینی پیم دئی.
(۴) واته: نه‌ نه‌وه‌ته یار به‌زه‌یی پیامدا بیته‌وه و نه‌ نه‌وه‌ته دله‌ی به‌سۆزم دامرکیته‌وه.
(۵) گوفتار تووتی: نه‌وه‌ی ته‌نها جووره‌ قسه‌یه‌ك ده‌زانئ و له‌وه به‌ولاوه‌ هیچی تر نالئ. که‌بک: که‌و. که‌بک ره‌فتار: به‌ نازو لاره و له‌نجه‌که‌ر. کوتری حاقوو: جووره‌ کوتریکه‌ خوئندنیکی خه‌فه‌تبارانه‌ی هه‌یه.

چ رۆحی کوشتهی ئەو بالایه، قومی داری تووبایه
«فَاِذَا طُوبِي لِقَوْمٍ فِي سَبِيلِ الْحَبِّ هُمْ مَاتُوا»^(۴)

له دووری ئەو کۆره فرسه ته با زوو بمری ئەی «مه حوی»!
مه بادا بیتهوه بو کوشتنی تو ره نجه کا بازوو^(۵)

(۶)

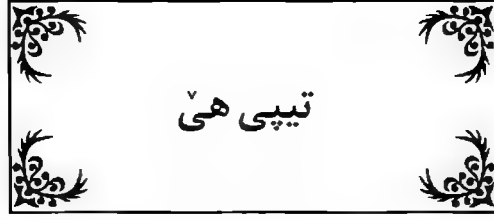
(۷)

(۴) نه ئەوه ته یار به زهیی پیامدا بیتهوه و نه ئەوه ته دلە ی به سۆزم دامرکیتهوه.
(۵)

حاقوو (ن): حەق هوو. له وانه یه «حاقوو» یش له «حەق هوو» وه گیرایی که واته هەر خوا
حەقه. گوايه ئەو کۆتره که ده خوێنی وا ده لێ.

(۶) شاخی تووبا: لقی «شجرة الطوبى» که دره ختی که له به هه شتدا.
واته: هەر گیانی که به دهستی بالای یار ده رچی. ده بی به قومی و له باغی به هه شتدا
ده نیشتی به «شجرة الطوبى» وه. سا خۆزگه به و که سانه ی له پیناوی خوشه و بستیدا مردوون.
له حه دیسی پیغه مبه ردا (د.خ) هه یه که وا گیانی شه هیدان له و دنیا ده بی به په له وه رێک و له
باخی به هه شتدا ده نیشتیه وه به لقی «شجرة الطوبى» وه...

(۷) ره نجه: ئازار چه شتوو. بازوو: قۆل.
واته: کۆره مه حوی. فرسه ته. له تاو ده ردی دووری یار زوو بمره. نه وه که بیتهوه و ئەزیه تی
شان و قۆلی خۆی بدا بو کوشتن.
بیتهوه (ن): هاته وه.

-۱-

له چاوی بهد خودا حیڤزی بکا نهو شوخه سهرمهسته
 سهریش نه برئ، سهریشی لی ددها، هه ی هه ی چ سهر بهسته! (۱)
 بنازم بهم سهرایا نازه، بازی غه مزه تی بهردا
 نه گهر سیمورغی به ربی هم بووه یه ک مورغی په بهسته (۲)
 نه سیری چاهی غه م بی، خانه با دهر بهسته بی مه جنوون
 له خه یمه ی نازدا عوشره ت ده کا له یلا، چ دهر بهسته! (۳)
 به فکر یکه که نه م خوون پر یزه شیر ی بهسته پشت نه مرؤ
 له نه ستؤ دانی کییه؟ کی ده کا ئاخو که مهر بهسته؟! (۴)

-۱-

(۱) سهریشی: سهری نهو دلداره ی که سهری ده برئ.
 (۲) سیمورغ «سیمرغ»: بالدار تکی نه فسانه ییه ده لئین ئیجگار زۆر گه وره بووه و له کیوی
 قاف ژباوه. په بهسته: بال به سراو.
 واته: حه قمه شانازی بهم یاره وه بکه م که سهر تاپای هه موو هه ر نازه و نه گهر بیتو بازی
 غه مزه و نازی خو ی بهردا بۆ ئیجیر کردنی دلداران، سیمورغیشی بیته ری، وه ک په له وه ری بال
 به ستراو ده بی له پیشیدا و هیچی پی ناکرئ.
 (۳) چاه: چال. دهر بهسته «ی یه که م»: دهرگا داخراو.
 واته: با مه جنوون بۆ خو ی له چالی مهینه تدا دیل بی و دهرگای مالی گیرایی، له یلا چ
 مه به ستیه تی! نهو له ژیر ده واری نازدا بۆ خو ی راده بوئری.
 مه لا نه سه ده دی مه حوی له نوسخه که ی خو یدا نیوه ی یه که می نه م به یته ی به م جۆره بر گه
 بر گه کردووه:

نه سیری چاهی غه م، بی خانه، با دهر بهسته بی مه جنوون.

(۴) که مهر بهسته: نه وه ی پشتینی خو لامی به ستیته پشت.

واته: دیاره نه م یاره خو ین پر تزه خه یالکی له که لله دایه و نه مرؤ شمشیری به ستو وه ته
 پشت. سا ئاخو ده بی نیازی سهر پرینی کبی هه بی و یه وئ کبی بکا به به نده و دیلی خو ی...

ئاخو (ن): ئاخو.

بەرەلدا كىردنى نەفست زەرەرخىزە و فەسادئەنگىز
 بەرەحمەت بن قەدىمى ئىمە فەرموويانە: «خەربەستە...» (۵)
 قىيىكى پىر لە تەئسىرى بە فرزندى دەوت پىرى:
 عەزىزىم تازە گەيوى تۆ، ئەمىن بارى سەفەر بەستە (۶)
 لەبەر قاپى خەراباتا مەنى دى، عىشوەيىكى كىرد
 وتى: «مەھوى» لە بادەت چى، ئەتۆ خويىنى جگەر بەستە (۷)

-۲-

كە دىم ئالۆزە چاوى، زوو وىم: ئەم فەيتنە ھەلبەستە
 وتى: جاران ئەتۆ دەتوت بە مەن: كەم فەيتنە ھەلبەستە (۱)

(۵) زەرەرخىز: زەرەرى لى پەيدا دەيى. فەسادئەنگىز: خراپە لى بەرپا دەيى.
 واتە: نەفسى ئادەمىزادەك كەرى بەرەللا واپە لەو ەداكە ھەردو كىان زىان دەگەيەن. كەواتە
 نەفست بېستەرەو ە با زىانت پى نەگەيەن. پىشيان بەرەحمەت بن وتوويانە: «خەر بەستە و
 خاوەنى خەر لە خەم رەستە».
 فەسادئەنگىز (ن): مەلال ئەنگىز.
 (۶) بەستە: بەستوو و ئامادە كىردوو.
 واتە: پىاويىكى پىر قەسەيەكى جوان و بە تەئسىرى بە كۆرەكەى وت، پىتى وت: رۆلە تۆ تازە
 گەشتووتە بەرەو ە و ھىشتا شارەزى دىنا نەبوى. دەيى تۆزى بەسەيىتەو ە تا شارەزى دەيى.
 بەلام مەن بەشى خۆم شارەزا بووم و لەسەر سەفەرم و كۆل و بارم پىچاوتەو ە... مەبەستى
 لەو ەيە كۆچى دوايى نەزىك بووتەو ە.
 (۷) خەرابات: مەيخانە.
 واتە: يار مەنى لەبەر دەرگاي مەيخانە دا دى، وتى تۆ بادەت بۆچيە؟ خويىنى جگەرى خۆت
 بەسە لەجياتى مەي بىخۆتەو ە.

-۲-

(۱) واتە: كە دىم چاوى يار شىواو ە، وىم: ئەمە راست نى ە و ئەو چاوشىوانەى

به سووتن چم، گلهم نه بووه له دهردى سهردى ميهرى تۆ
 من و شه کوه؟ وتى: گوئ ناگرم لهم فيتته ههلبهسته (۲)
 به غهيره ز شوکر، نه گهر شه کوهم له جهورى تۆبى، سپلهم
 وتى: حاشا، ده زانم ئهم ره قيهه فيتته ههلبهسته (۳)
 به جيهه کوشتنم، سووتاندم، خاكت به با بۆ دام؟
 وتى: ئاههنگى عيشقى من مهقاماته له گهل بهسته (۴)
 به زولفیدا ههلاوه سرابوو دل عومرى به سهد ئامال
 نىگاھى وهك نه جهل هات و وتى: توولى ئهمهل بهسته (۵)

دهست ههلبهسته و دروست کراوه. يارش وتى: خو تۆ جارن منت زۆر به فيتته باز ده زانى و
 پيت ده وتم کهم فيتته ساز بکه، ئیستا بۆ باوه ڕم پى ناکه ی و بۆ به راستم نازانى؟!
 (۲) شه کوه: شکات.

واته: سوئندم بۆ يار خوارد کهوا ههريز گلهييم له دل ساردى و بۆ لوتفى ئهو نه کردوه و
 به دکار ههريجى لهم بارهيه وه بۆ گيپراوه ته وه هه مووى درۆ و دهست ههلبهسته، ئه ويش وتى:
 منيش ههريز گوئ بۆ به دکار شل ناکه که باسى گلهيى و ناره زايى ده برپى تۆم بۆ ده هينى و
 ئاژاوه ده نيته وه.

(۳) مه عنای ئهم به يتهش هه ره له چه شنى مه عنای به يتى پيشووه.
 (۴) مه قامات: جوړه ئاوازي بکه. بهسته: ئهو گۆرانيه وردانه ی له پاش مه قامات دهوترين.
 مه به ستى له وهيه وهك چۆن ئه وهى مه قامات بلن بهسته يه کيشى له پاش ده لن، يارش که
 دلدارى سروتاند، ئاههنگى دلدار سوتاندنه که ی به وه ته و او ده کا خو ليشى بدا به ده م باوه.
 (۵) توولى ئهمهل: هيوای زۆر به دنيا.

واته: ساله ها بوو دلّم به ئاواتى خوشه وه به زولفى ياردا ههلا سرابوو، که چى له ناکاو وهك
 نه جهل بى بدا به سه ره يه کيکدا و بى کوژى، يار لايه کى به لامدا کرده وه و وتى: با به سى بى
 هيوای دوور و دريژ و به و لا کرده وه يه ی دلّم که وته خوار و مرد.

به يته که «اقتباس» يکى له واته ئايينه تيا به که توولى ئهمهل به دنيا به يه کى له و سيفه ته
 خراپانه داده نى که له ئاده ميزادا هه ن و داوا له موسولمانان ده کا خو يان له سيفه تى و دوور بگرن.

قەزا بى دەسەلاتت كا، چىيە غەيرى رەزا چارە؟
 لە بەردەستى جەلابا رىويىكە شىرى پەل بەستە^(۶)
 بە خۆ كوشتن نەجاتى خۆ بدە «مەخوى» وەكوو فەرھاد
 لە زۆرى قەرەمانى عىشق، ئەفەندەم، ھەر ئەجەل بەستە^(۷)

-۳-

لە رىگەى مەھلەكەى عىشق ئەر بەلاجۆنى، برا، لادە
 ئەوى من چووم و لەوما دى ھەر ئاھ و داد و فەريادە^(۱)

(۶) جەلاب: «جَلَاب»، ئەوئى بەندە لە شارىكەو دەبا بۆ شارىكى تر بۆ فروشتن. پەل بەستە:
 يەز بەستراو.

واتە: ئادەمىزاد لە بەرابەرى قەزاو قەدەردا ھىچى پى ناکرى و چارەى ھەر ئەوئىە مىلى بۆ
 كەچ كا، وەك چۆن شىرى پەل بەستراو كە رەشمەى بەدەست جەلەب چىوئە بى لە بى دەسەلاتىدا
 دەبى بە رىوى.

جەلابا (ن): جەلابە، جەلادا.

(۷) بەست: پەنا، ئەو شوئىنانەى جارائ تاوانبار پەناى پى دەبردن و خۆى تى فرى دەدان و ئىتر
 كەس دەستى بۆ نەدەبرد.

واتە: وەك چۆن فەرھاد لە پىناوى خۆشەوئى شىرىندا خۆى بە كوشت دا، چارى تۆش
 ئەوئىە ھەر لەو رىگەيتدا بەردەوام بى تا بە كوشت دەچى، چونكە تەنھا ئەجەل و مەرگ
 «بەست»ى دلدەرە لە رووى قارەمانىكى وەكوو عىشقدا...

بەيتەكە بە شىوئەكى ناسك دەيەوئى بلى سەرەنجامى عاشق ھەر مەرگە، ژيانىشى ھەر
 دەرد و مەينەتە، جا بۆ ئەوئى زووتر لەو دەرد و مەينەتە رزگارى بى پىوئىستە زووتر لە پىناوى
 عىشقدا خۆى بدا بە كوشت. ئەوئى ھەر بەوئە بۆ دىتە دى زۆتر بە ناخى عىشقەكەيدا
 زۆچى...

-۳-

(۱) مەھلەكە: تووش و پىر مەترسى. ئەر: ئەگەر. بەلاجۆ، ئەوئى بەدواى بەلادا بگەرئى، سەر بە
 گىچەل. نى: نىت.

له به‌حری نووری حوسنی بی‌نیشان ئیفشا که یه‌ک مه‌وجه
 نیشانی ده به‌عالم ئیختیراعی حه‌شری بی‌واده (۲)
 چیه؟ خوسران ئه‌مه‌نده مه‌ستی له‌هو و له‌عبی دنیا بوون
 برا! عومری گرامی به‌س له‌ری ئه‌م باده به‌ر با ده (۳)
 به‌غیبه به‌و خودا پیداو «طوبی له» یه‌ئه‌هلی خولد
 له‌کووره‌ی ناری غه‌مدایه به‌داغی ده‌ردی تو شاده (۴)
 هه‌میشه دیده به‌حری گه‌وه‌ره و دل پر له‌نه‌قدی داغ
 له‌بن نایی به‌مه‌سره‌ف چونکه خه‌زنه‌ی من خودا داده (۵)

(۲) ئیفشا: ده‌رخستن. ئیختیراع: داهینان.

واته: شه‌پۆلێک له‌ده‌ریای جوانی بی‌هاوتای خۆت ده‌رخه، با‌عالم هه‌موو بیته سه‌یری و
 به‌وه به‌ریاکردنی روژی ناوه‌ختی حه‌شر پيشانی هه‌موو جیهان بده.
 (۳) خوسران: دۆران و زیان‌کردن. له‌هو و له‌عب: پر‌پو‌پو‌چ. گرامی: عه‌زیز.
 واته: بنیاده‌م به‌م راده‌یه به‌پر‌پو‌پو‌چی دنیا مه‌ست و سه‌رخۆش بی؛ له‌دۆران و زیان و مال
 وێرانی به‌ولاره هه‌یچی تر نه‌یه. که‌واته، برا‌گیان! به‌س عومری عه‌زیزی خۆت له‌پێناوی شه‌رابی
 دنیا، یا له‌پێناوی دنیای وه‌ک با له‌ده‌ست ده‌رچوودا بده به‌با و بیدۆرینه.
 وشه ئاراییه‌کی ناسک له‌نیوان «باده» و «به‌ر با ده» دا هه‌یه.
 (۴) غیبه: خۆزگه؛ حه‌سوودی بردن به‌که‌سیک به‌راه‌به‌ر به‌سیفه‌تێکی چاکه‌ی. «طوبی له»:
 خۆزگه به‌خۆی. خولد: به‌هه‌شت.

واته: ئه‌هلی به‌هه‌شت خۆزگه به‌وه‌که‌سانه ده‌خوازن که‌وا له‌کووره‌ی ئاگری خه‌فه‌تی
 عیشقدا ده‌سووتین و دل‌یان به‌داخی ده‌ردی یاره‌وه تووش هاتوو و شادمانه. ئه‌مانه حه‌زیان
 ده‌کرد خۆشیا‌ن وه‌ک ئه‌وانه وا بو‌نایه.
 غه‌مدایه (ن): غه‌میایه. داغی (ن): داغ و.

(۵) واته: هه‌میشه ده‌ریای چاوم پر له‌دانه‌ی گه‌وه‌ره‌ی دل‌په‌ فرمیسک و دل‌م پر له
 نه‌ختینه‌ی خپری داخی ئاگری دووری و، به‌گریان و هه‌ناسه هه‌لکێشان دوا‌یی‌یان نایه‌ت،
 چونکه گه‌نجینه‌ی من خوا خۆی پێی داوم و ئه‌و خۆی بۆی پر‌پو‌مه‌ت‌وه.

لەسەر تۆ بوومە پەندى عالمى، وتم و، وتى: «مەھوى»
بەسى بى موشرىكى، بەس يا لە دنيا يا لە من لادە (۶)

-۴-

عەجىبم دى لە عەقلى ئەوكەسە وا تىدەگا مەردە
كەچى وەك خان و خانم دائىما دل خوش و بى دەردە (۱)
بە پىرى مەرگەوۋە فرسەخ بە فرسەخ رۆيون مەردان
ئەوى باكى لە مردن بى ديارە بلخ و نامەردە (۲)
لەبەر قاپى مەحبەت ئەو خودا پى داوۋىيە رووسوور
حەزىنە، دىدە پر ئەسرینە، دل خوئىنە، روو زەردە (۳)

(۶) واتە: بە يارم وت: بەھۇى تۆوۋە بوومە پەندى عالم. ئەوئىر وتى: بەسى بى شەرىك و
ھاوبەش دانان بۇ من. نابى لە يەك كاتدا دلئى منىشت مەبەست بى و شەرمىش لەوۋە بىكەى كە
ناوت بىكەوتتە سەردەمى خەلك، واتە نابى بايەخ دان بە خوت بىكەى بە ھاوبەشى خوشەويستى
من، كەواتە يا لە من بەولاولە گوى بە كەس مەدە، يا دەس لە من ھەل بىگرە.
لە ھەندى لە دەسنووسەكانى بەردەستماندا جىگاي بەيتىك لە تىوان ئەم بەيتە و بەيتى
پىشورودا بە بۇشى ھىلراوۋەتەو، كە ئەوۋەش نىشانەى فەوتانى بەيتىكە لەو شوئەدا.

-۴-

(۱) عەجىبم دى: سەرسام دەمىتم.

مەبەستى لەوۋىيە ئەوۋى مەرد بى دەبى بىر لە بارى ئەم دنيايە بىكەتەوۋە و خەفەت بۇ ئەم
ھەموو چەوت و چەوتلىيە بخواكە تيايەتى و ترسى خواى لە دلدا بى؛ ئەك ھەمىشە خەرىكى
بەزم و رابواردنى خوى بى. بەيتەكە ئىشارەتە بۇ حەدىسى پىغەمبەر (د.خ) كە دەفەرموى:
«رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللَّهِ» واتە: سەرچاۋەى وئىل و فام ترسە لە خودا.

(۲) مەبەستى لەوۋىيە پىاو نابى لە ترسى ئەوۋى خوى تووشى مەينەت نەبى لە مەينەتى
خەلك بى ئاگا بى، چونكە پىاوانى راستەقىنە خويان بەپى خويان بە پىرى مەرگ و مەينەتەوۋە
دەچن و ئەوى وا نەبى بى كارە و نامەردە.

(۳) واتە: رووسوور ئەو خوا پىداۋىيە كە لە بەردەرگاي دلدارىدا كەوتوۋە و خەفەتبارە و

له ئه حبابی قه دیمی به زمی ئولفهت ماوه تن دوو تنه
 یه کئی په روانه هم ده رده، یه کئی بولبول که هم فه رده^(۴)
 براله! ئهم هه موو ئوباله بئی به و گه رده نه حه یفه
 بنیشی بهم حه ده ئهم گه رده له و مینایی بئی گه رده^(۵)
 له ده ورمدا حه سار، ئافهت، له سه ر سه ر خه یمه، دوودی ئاه
 له سایه ی عیشه وه بوومه شه هی ساحیب سه راپه رده^(۶)
 چلۆن ئه و دیته چاوی من که یه کسه ر عونسوری ئاه
 مه حاله من که به چمه دلیه وه، دل کیشه وری به رده^(۷)

❧

چاوی پر بووه له فرمیسک و دلی بووه به خوین و رووی زهرد هه لگه پراوه. ئهم به یته ئیشه ته
 بۆ ئایه تی: ﴿فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا﴾ واته: با ئهم خه لکه له ترسی خوا که م پئی بکه من و
 دلیان به دنیا خوش ته بئی و زۆر بگرین، چونکه رینگایه کی تووش و سه ختیان له به ره..
 (۴) ماوه تن: ماوه.

واته: له دوستانانی کۆنی کۆری ئاشنایی ته نها دوو کهس ماوه له رینگه ی خۆی لای نه دابئی و
 هه ر به رده وام بئی له سه ری. یه کێکیان په روانه یه که هاوده ردی چرایه و له گه لئی ده سووتی و
 ئه ویشیان بولبوله که هاوئاوازی دلدارانه و له گه لیاندا به رده وام بۆ رووی گول ده خوینتی.
 (۵) واته: حه یفه ئوبالی به کوشهت دانی ئهم هه موو دلداره به گه رده نی یار بئی، چونکه «دَمَه» ی
 وه ک گه رده نی ئه و، وه ک مینای بئی گه رد وایه و ئوبالی ئهم تاوانانه ش وه ک تۆز وایه و، مینای بئی
 گه ردی گه رده نی ئه ویش بۆ ئه وه ناشی تۆزی لئی بنیشی.
 (۶) حه سار: شووره و دیوار. دوود: دوو که ل. سه راپه رده: ئه و په رده گه وریه ی له جیاتی
 دیوار به ده وری ده واریدا ده کیشن.

واته: له سایه ی عیشه وه بووم به شاهیککی خاوه ن حه سار و ده وار. حه ساری ده ورم ده رد و
 به لایه که ده وری داوم و ده واری سه ر سه ریشم دوو که لئی هه ناسه ی سارد هه لکیشه نامه که
 ئاسمانی به بانێ سه رمه وه راگر توه.

(۷) چلۆن: چۆن. عونسور: پێشینان لایان وابوو هه رچی بووه ک هه یه له م چوار عونسوره،

تەپ و تۆزی غوباری دیم و ریگهی گۆری و دەیوت:
 دەترسم دامەنم ئاخەر بیی ئالوودە بەم گەردە (۸)
 دەبینم ئەهلی دل یا سەنگەسارە، یا لەسەر دارە
 دیاری عیشق، ئەگەر ساغت دەوی، هەر دارە هەر بەردە (۹)
 لە باغی سیو بەی دا باسی روخسار و چەنە ی کە ی بوو
 خە جل ما سیو و بەی ترسا، کە وائە و سوورە، ئەم زەردە (۱۰)
 ئەگەرچی من گەدام ئەو شا، لە عورفی عیشقدا «مەحوی»
 بەسە نەسبەت لە بەینا، من سیابەخت، ئەو سیاجەردە (۱۱)

﴿

واتە لەم چوار رەگەزە، پێک هاتوو: «با» و «خاک» و «ئاو» و «ئاگر». کیشوهر: ولات.
 واتە: چۆن دەکرێ وێنە یار بێتە ئاو چاوی منەووە کە لەبەر گریانێ زۆر تەواوەتەو و
 هەمووی بوو بە ئاو و ئاویش وێنە وەرناگرێ! چۆن دەگونجێ من بچمە ئاو دلی یارەو و یار
 خوشی بویم کە دلی وەک بەرد رەقە!
 (۸) ئالوودە: تیکە لاو، تێو گلاو.
 ئاخەر بیی ئالوودە بەم (ن): ئالوودە بی ئاخەر بە ئەم.
 (۹) دیار: ولات.
 واتە: ولاتی عیشق هەمووی هەر بەردە لان و دارستانە. بۆیە عاشق یا سەنگەسار دەکرێ، یا
 بە سێدارە دا هەل دەواسرێ.
 (۱۰) چەنە: چەناکە.
 واتە: ئەو کە ی باسی روخسار و چەناکە ی یاریان لە باخی سیو و بەی دا کرد، وایستو کە لە
 روخسار دەچێ لە شەرمە زاریدا رووی سوور هەلگەرا و، بەی کە لە چەناکە دەچێ رووی
 زەرد بوو؟
 (۱۱) چەردە: رەنگی روو.
 واتە: ئەوێندە بەسە بۆ نزیک خستەوێ من و یار لە یەک، کە هەردو کمان پەيوەندمان بە
 رەشییەو هەیه و من بەختم رەشە و ئەو پیستی رەشە.

-۵-

دیده عهینی جاریه، دل پر له ناری مووقده
 ثاب و تابى حوسن ئه‌دهم به‌و گول عوزاری موو قه‌ده (۱)
 سه‌یری سه‌گ مه‌رگی ره‌قیبت که، که غه‌یری نه‌و سه‌گه
 شیرى غه‌مزت شیر و به‌وری رووبه‌روو بئ، دوو قه‌ده (۲)
 لاله داغه، غونچه ده‌رده، پئی له خاکا ماوه سه‌رو
 تا موشه‌پرپه‌ف بوو چه‌مه‌ن به‌و روومەت و لیو و قه‌ده (۳)
 چاوی مه‌ی‌گوونت وه‌ها مه‌ی‌خانه‌ی ئاوا کرده‌وه
 چۆلی کرد ئاخ‌ر به‌ زاهید خه‌لوه‌خانه‌ی شه‌عه‌ده (۴)

-۵-

(۱) عهین: کانی ئاو. جاری: ره‌وان. مووقده: هه‌لگراو.
 واته: چاوم به‌جۆرئ فرمیسکی لی ده‌روا، بووه به‌کانیاوئکی ره‌وان و دلشیم وه‌ك ئاگردان
 پر بووه له ئاگری هه‌ل گپاری دووری یار. به‌م کانیاوی فرمیسک و به‌م ئاگری به‌تینه‌ی دووری،
 رووی یاری گول‌په‌نگی قه‌دباریکی خۆم پاراو و گه‌ش ده‌که‌مه‌وه.
 له نێوان «مووقده» و «موو قه‌ده» دا جیناسی ته‌واو هه‌یه.
 (۲) سه‌گ مه‌رگ: نه‌وه‌ی گیانی به‌زه‌حمەت ده‌ربجئ. به‌ور: دوپه‌نده‌یه‌کی گه‌وره‌ی گۆشت‌خۆره،
 پیستی دیز و هیل هیل؛ له شیر مه‌ترسی دارتره، چوارپئی گه‌وره و جارجار ئاده‌میزادیش ده‌خوا.
 واته: به‌دکار سه‌گ مه‌رگه‌ و نه‌وه‌نده چاوی به‌ ناوچاوی یار ده‌که‌وئ و گیانی ده‌رناچئ.
 نه‌گینا شیر و به‌وریش به‌ر تیغی غه‌مزه و نازی یار بکه‌ون، ده‌بن به‌ دوو که‌رته‌وه.
 (۳) واته: که‌ ناوباخ به‌ ته‌شرف بۆ هینانی روومەت و لیو و بالای یار پیرۆز بوو، لاله له داخا
 داخ بوو و سوور بووه‌وه و، خونه‌چه له تاوی ده‌رد پیچرا به‌ خۆیدا و که‌وته هاوار و کرانه‌وه و،
 سه‌رو قاجی به‌ قوردا چه‌قی و ریشه‌ی له‌ناو خاکدا جیگیر بوو.
 له‌م به‌یت‌دا له‌ف و نه‌شریکی مورپه‌تته‌ب هه‌یه، لاله به‌را به‌ر به‌ داخ و، غونچه به‌را به‌ر به‌ لیو
 و، قه‌د به‌را به‌ر به‌ سه‌رو دانراوه.
 (۴) مه‌ی‌گوون: مه‌ی‌په‌نگ. شه‌عه‌ده: شه‌عه‌زه، فروقیل.

دل دهباهمهزت، چ فهرقی رهند و سؤفی بو نیه
 سهیدی مردوو حهیفه ئهم شههبازه تی تی بهر مهده (۵)
 بهشمه پیی قانیم و بهسمه داغ و دهردی سهرمه دی
 سهر به دهر دین ئیمه، بی دهردی! له ئیمه سهر مهده (۶)
 شهو به قه تلم وه عدی دا، ئه مپو په شیمانه، خودا!
 خو له «مه حوی» جونحه ههر گهرده نکه چی بوو سهرزه ده (۷)

واته: چاوی مه ی رهنگت مه یخانه ی به جورئ ئاوه دان کرده وه، زاهید خه لوه ت خانه ی
 خه لوه کیشانی فروقیلی خوی به جی هیشت و رووی کرده مه یخانه ی چاوت و عاشقی بوو.
 (۵) رهند: ههر چه ند به مجوره له سهر زمانی خه لک بلا بووه ته وه، به لام راسته که ی «پرسند» ه
 واته زیره ک و بی باک و فیلباز و کهم ته رخهم. لیره دا مه به ست عاشقه. سهد: نیجیر. شهه باز:
 شاباز که گوشتی مرداره وه بوو ناخوا.
 واته: غه مزه ی چاوی تو فهرقی لانیه، چ عاشقی بهر که وی و چ وشکه سؤفی خانه قا،
 ده بیکی. به لام ئهم وشکه سؤفیانه وه ک نیجیری مرداره وه بوو وان، بو تیش حهیفه شابازی
 چاوت بهرده یته نیجیری مرداره وه بوو.
 (۶) سهرمه دی: هه میشه یی و نه براره.
 له نیتوان «بهشمه» و «بهسمه» و له نیتوان «سهرمه دی» و «سهرمه ده» دا جیناسی لایق و، له
 نیتوان «به دهر دین» و «بی دهردی» دا وشه ئاراییه کی ناسک هه یه.
 (۷) سهرزه ده: ئه وه ی رووی دای و سهری هه لدای.
 واته: تاوانیک له منته وه پهیدا بووی به رابه ر به یار ههر ئه وه بووه هه میشه گهردن که چ بووم
 بوی، که واته خواجه ده بی له بهر چی په شیمان بوویته وه، که گفتی دابوومی بی بمکوژی و
 نه هات.

-۶-

«حَقًّا» له ره‌قیب ئه‌و به‌رو ده‌رگانه‌هه‌رامه
 له‌و دیوه‌ که ئه‌م ته‌ختی سوله‌یما‌نه‌هه‌رامه^(۱)
 «قِل» یکی زه‌عیف: ئاهی‌هه‌زین ئیزنه‌ له‌ عیشقا
 گریان‌ی به‌کول، ئاله‌یی مه‌ستانه‌هه‌رامه^(۲)
 سووتانی به‌ بی‌ده‌نگیه‌ ئادابی مه‌حه‌به‌ت
 وه‌ک بولبول ئه‌م ئه‌فغانه‌ به‌ په‌روانه‌هه‌رامه^(۳)
 وا ده‌ربه‌ده‌ر، دل وه‌ته‌نی سینه‌می ون کرد
 له‌و شیره‌ خو‌پری بووه‌ ئه‌م لانه‌هه‌رامه^(۴)

-۶-

(۱) مه‌به‌ستی له‌وه‌یه‌ به‌دکار وه‌ک دیو و به‌رده‌رگای یاریش وه‌ک ته‌ختی‌هه‌زرتی سوله‌یما‌ن
 وایه. هه‌زرتی سوله‌یما‌نیش دیو و درنجی هه‌موو به‌ستبوه‌وه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ دروست نیه‌ به‌دکار
 رنی بکه‌وتنه‌ به‌رده‌رگای مالی یار.
 (۲) قیلی زه‌عیف: له‌ ئیستیلاحی شه‌رعدا به‌و قسانه‌ی زانایانی شه‌رع ده‌لێن زۆر جیگه‌ی
 باوه‌ر نه‌بن.
 واته‌: فتوایه‌ک هه‌یه‌ زۆر جیگه‌ی باوه‌ر نیه، ده‌لێ: دروسته‌ بۆ دلدار هه‌ناسه‌ی خه‌فه‌تباری
 هه‌لکیشی، به‌لام گریان‌ی به‌کول و ئاله‌ی مه‌ستانه‌ ئه‌وه‌ قسه‌ی تیا نیه‌ که‌ ناره‌وایه.
 (۳) ئاداب: شیوه. ئه‌فغان: هاوار و ئاله‌نال.
 واته‌: داب و نه‌رتی خو‌شه‌وستی ئه‌وه‌یه‌ دلدار بی‌ده‌نگ بۆ خو‌ی بسووتنی و دلدار
 راسته‌قینه‌ی وه‌ک په‌روانه‌هه‌رامه‌ بۆی وه‌ک بولبول ده‌س بکا به‌ ئاله‌نال.
 (۴) واته‌: دل به‌جۆرێک به‌دوای یاردا وێڵ بووه‌ نیشتمانی سینه‌می ون کردووه. تازه‌ ئیتر
 لانه‌ی دل له‌ شیرێ خو‌پری بووی دل‌م هه‌رامه‌ و نابێ بگه‌رێته‌وه‌ بۆی، چونکه‌ ئه‌گه‌ر شیر
 ته‌واو ده‌بوو به‌ ده‌ردی خو‌به‌وه‌ ده‌ی ساچاند و به‌دوای یاردا خو‌پری نه‌ده‌بوو، خو‌پری
 بوونه‌که‌ی نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه‌ یارای هه‌لگرتنی ده‌ردی دل‌ی نه‌بووه.

دهیوت که به‌پره‌همهن مه‌هی رۆی ئەم سەنەمەم دی
گەر بت ئەمە بێ، خزمەتی بت‌خانه‌ه‌رامە^(۵)

من پادشە‌هی عیشقم و، هەر داغی جونوونم
تاجی سەرە، باقی که له‌ دیوانە‌ه‌رامە^(۶)

هەر «کۆ‌کەن» و «مە‌جنوون» ه‌ کۆ‌ری کێو و بیابان
غەیری کون و قوژبن که له‌ فەرزانە‌ه‌رامە^(۷)

بێ‌ داغی نە‌دامە‌ت دڵ و، بێ‌ دە‌ردی ئە‌سە‌ف جان
لە‌م کالیبە‌ده‌ دڵ، له‌ دڵ ئە‌و جانە‌ه‌رامە^(۸)

(۵) به‌پره‌همهن: پيشه‌وای ئایینی به‌پراهمایی.

واته: که‌گه‌وره‌ی ئایینی بت‌په‌رستانی به‌پراهمایی رووی وه‌ک مانگی یاری دی، وتی: ئە‌گەر
بت ئە‌مە بێ، ه‌ه‌رامە ئێ‌تر خزمە‌تی بت‌خانه‌ بکه‌م و پێ‌ویسته ئە‌م بیه‌رستم.

(۶) واته: من له‌ مه‌یدانی عیشقدا ئە‌وه‌نده شیت بووم، بووم به‌ پادشا، به‌لام له‌جیاتنی تاجی
پادشایه‌تی ته‌نها داخی شیتیم ناوه‌ته‌ سەر سەر، چونکه‌ شیت له‌و داخه‌ به‌ولاوه‌ هیچی‌تر
ناگرێ‌ته‌ خۆی و هیچ به‌رگێ‌ک له‌به‌رناکا.

(۷) کۆ‌کەن: فەرهادی شیرین. مە‌جنوون: مە‌جنوونی له‌یلا. فەرزانە: خاوه‌ن عە‌قل و
تێگه‌یشتوو.

واته: ئە‌وه‌ی دڵی زیندوو بێ و گرفتاری دە‌ردی عیشق بووبی، ده‌بێ له‌ تاو‌قسه‌ی به‌دکاران
وه‌کوو فەرهادی کۆ‌کەن بداته‌ کێو یا وه‌ک مە‌جنوونی له‌یلا وێ‌ڵی ده‌شت و بیابان بێ، چونکه‌ له‌
کون و قوژبنی کێو و بیابان به‌ولاوه‌ ه‌ه‌رامە لێ‌ی. یا له‌به‌ر ئە‌وه‌ که‌ پیاوی تێگه‌یشتوو ناچاره‌ ئە‌گەر
نه‌داته‌ کێو و بیابان، ده‌می خۆی بگرێ و که‌ناره‌گیری بکا و غەیری کون و قوژبن له‌ خۆی
ه‌ه‌رام بکا.

(۸) نە‌دامە‌ت: په‌شیمانی. کالیبه‌د «کالبد»: قه‌واره‌ی له‌ش.

واته: ئە‌گەر دڵ داخی په‌شیمانی پێ‌وه‌ نه‌بێ و، گیان تووشی دە‌ردی خه‌فه‌تباری نه‌بووبی،
ه‌ه‌رامه‌ قه‌واردی نه‌ش دڵی تێ‌دا بێ و دڵ‌گیانی له‌به‌ردا بێ.

خویناوی جگەر، گۆشه‌یی «بَيْتُ الْحَزَن» ى بوو
«مه‌حوی»! به‌سه، مه‌یلی مه‌ی و مه‌ی خانه‌ه‌رامه^(۹)

-۷-

به‌ئه‌فسوون و دوعا ته‌سخیری ئه‌و شوخه‌چ ئیمکانه!
خه‌یالی خاوه، عه‌نقا ناکه‌وئته‌ داوی ئه‌فسانه^(۱)
هوجوومی عاشقانی دی که‌ مشتئ جوئنی پی به‌خشین
به‌سه‌ر خوٲانیا دابه‌ش بکه‌ن، سا به‌ش بکا یا نه!^(۲)
غولامانه‌ سه‌رم دانا له‌به‌ر پییا، وه‌کوو زولفی
که‌چی ئه‌وه‌ر منی خستۆته‌ پشت گوی وه‌ك غولامانه^(۳)

(۹) واته: مه‌حویا ئه‌گەر خویناوی جگەر و کونجی خه‌م‌خانه‌یه‌کت ده‌سگیر ببئ به‌سته و له‌وه به‌ولاوه‌ ئاره‌زووی مه‌ی و مه‌ی‌خانه‌کردن هه‌رامه‌ لیت، چونکه‌ ده‌توانی له‌جیاتی مه‌ی‌خانه‌ له‌و کونجی خه‌فته‌خانه‌یه‌دا بکه‌وی و له‌بریتی مه‌ی خویناوی جگەر به‌خۆیته‌وه.

-۷-

(۱) ئه‌فسوون: سیحر. عه‌نقا: په‌له‌وه‌رئکی خه‌یالییه. کینایه‌یه‌ له‌ هه‌رچی ناوی هه‌بئ و خۆی نه‌بئ. ئه‌فسانه: سه‌رگوزه‌شته‌ی به‌خه‌یال دروست‌کراو.
مه‌به‌ستی له‌وه‌یه‌ یار وه‌ك عه‌نقا وایه، چۆن عه‌نقا ناوی هه‌یه‌ و خۆی نیه، ئه‌میش ناسکییه‌ که‌ی له‌ راده‌یه‌ کدایه‌ ناکه‌وئته‌ به‌ر ده‌ست. که‌سی‌کیش که‌ هه‌ر ناوی هه‌بئ و خۆی دیار نه‌بئ، دیاره‌ ناکه‌وئته‌ داو و ده‌سگیر نابئ.
(۲) مه‌به‌ستی له‌وه‌یه‌ دلدار هه‌ر ئازاری له‌ یاره‌وه‌ تووش ده‌بئ و بۆ دلدار هه‌رچی له‌ یاره‌وه‌ بی خوشه‌ با جئوئیش بی.
(۳) غولامانه «ی یه‌که‌م»: وه‌ك خولام و نۆکه‌ر. غولامانه‌ی «ی دووه‌م»: کاکۆل، جوړئکی تایبه‌تی کۆکردنه‌وه‌ی مووی سه‌ره‌ له‌پشت گۆپوه، له‌کۆندا له‌ناو لاوان و پی‌اوانی کورددا باو بووه.

واته: وه‌ك چۆن زولفی یار که‌وتووته‌ به‌ری پی، منیش هه‌ر به‌وجۆره‌ سه‌رم له‌به‌ر پییدا

سەكىنەى مەرتەبەى سوتانىە ئاتەش پەرستى عىشق
 ئەگەر ساحب ئىرادەت بى، عەجەب پىرىكە پەرۋانە ^(۴)
 بەبى تۆ سەيرى گولشەن كردنم ھەر وەحشەتى بەردا
 گولم دى جامە چاك و، بولبولم دى غەرقى ئەفغانە ^(۵)
 نەسىحەت بى برا! گەر رۆلە بوو مەرۋانە بو ئابا
 گەواھى عەدلى ئەم دەعوایە پوورى پوورى مەرۋانە ^(۶)

﴿

دانا، بەلام ئەو بېزى نەھات پى پيا بنى و لەجياتى ئەوہى بە چاوى زولف سەيرى بكا وەك
 خولامانە خستىە پشتى گويى و گويى نەدایە...
 لە نىوان ھەردوو «غولامانە» دا جىناسى تەواو ھەيە.

(۴) سەكىنە: ئارام بوون و دامرکانەوہ. ساحب ئىرادەت: بنیادى دى قايم و خواوہن بپار.
 واتە: ئەوہى ئاگرى دلدارى پەرستى، دلى بەوہ دادەمرکى بگاتە پایەى سوتان و وەکوو
 پەرۋانە بسوتتى. جا ئەگەر تۆيش مۆبەكى دى قايم و خواوہن بپار بى، بەراستى پەرۋانە رىگا
 پىشانەرىكى تەواوہ، دەتوانى دەرسى پەرستى راستەقىنەى لىوہ فىر بى.
 (۵) چاك: لەت لەت كراو. ئەفغان: فوغان و ھاوار.

واتە: كە سەيرى باخچەم كرد تۆى تيا نەبووى، ئەوہندەى تر خەفەتبار بووم. دىم لەبەر
 نەبوونى تۆگول يەخەى خۆى دادپووە و پەرەكانى لەت بوون و بولبول خەرىكى نالەى
 بەسۆزە.

(۶) ئابا، «ئابا»: آباء، باوكان. گەواھ: بەلگە، شاھىد. پوور: كوپ.

واتە: ئامۆزگاريت بى برا، ئەگەر كوپىكت دى تىگەيشتوو و پىگەيشتوو بوو، مەرۋانە بو
 ئەوہ كە كوپى كىيە و ئاخۇ باوك و باپىرى كەسانىكى چۆن بوون. بەلگەى راستى ئەم قسەيەشم
 عومەرى كوپى «عبدالعزىز» كە كوپرەزى مەروانى كوپى حەكەمە. مەروان خۆى لەبەر
 گزى كردن و دەست پىسى لە نووسىنەوہى قورئاندا يىغەمبەر (دخ) لە مەدىنە دەرى كرد و
 ناردى بۆ مەككە. كەچى عومەرى كوپرەزى، ئەو خەلىفە دادگەرەى لى دەرجوو كە ناوبانگى
 دىناى گرتەوہ.

مه تاعی سیدق و ئیخلاسم له بازارپی ریاکاران
 له سوورهی «قُلْ هُوَ اللَّهُ» ده کهم لهم موشریکستانه ^(۷)
 نه وهندهم له و قهه و بالایه ئاشووب و به لا دیوه
 له سهیری سهروی باغم غایلهی غوولی بیابانه ^(۸)
 نه ما جینی نه و جگه رگۆشه، مه گهر رۆح و نه ویش ده پروا
 جگهر سۆزانه، دل بریانه، دیده پر له گریانه ^(۹)
 چ بهرقی جیلوه یه که ههوری به هاری کردووه بی تاب
 به ناله و گریه وه دیت و ده چی وهک تازه دیوانه ^(۱۰)
 سیابه ختی له مه جنوونی من ئیتر چی ده وی «مه حوی»
 سهرم شیواوه، رۆژم تیره یه، حالم په ریشانه ^(۱۱)

(۷) مه تاع: کهل و پهل. موشریکستان: ولاتی نه وانهی هاویهش بۆ خوا داده نین.
 واته: له بهت په رستسانی بازارپی ریاکاراندا، له کووتالی سووره تی «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَد» که
 سووره تی خوا به یه که زاینه، جل و بهرگی راستی و خوا به ته نها په رستی بۆ خۆم ئاماده ده کهم.
 نه م بهیته ئیشاره ته بۆ نه واته ئایینییه که ریاکردن به نیوهی بت په رستی داده نی.
 (۸) غایله، «غایله»: ترس. غوول: دیتو.
 واته: نه وهنده دهرد و به لام له بالای بهرزی یاره وه تووش بووه، که له ناو باغدا سهیری
 داری سهرو ده کهم ترسم لی ده نیشتی وهک بلی غوولی بیابانم هاتیته ری.
 (۹) سۆزان: ئاگر تی به ربوو. بریان: هه لقرچاو.
 واته: جیگایه کم نه ماوه وینه و خه یالی یاری تیدا دابنیم، مه گهر گیانم که نه ویش خه ریکه
 ده رده چی، چونکه جگهر مه سووتاوه و دلمه بووه به که باب و چاومه پر بووه له ناو، ئیتر ده بی
 له کوئیدا دایم؟!
 (۱۰) واته: نازانم تیشکی ده رکه وتنی چ شوخیک داویه له هه وری به هار وا ئۆقره ی لی پرپوه و
 وهک که سیلک تازه شیت بووی، دئ و ده چی و ده نالینی و ده گریی.
 (۱۱) تیره: تاریک.

-۸-

شمشاده ئەمە، یا قەدە، یا سەروی رەوانە
 یا عەرەره یا نەخلی مرادی دڵ و جانە! ^(۱)
 داخۆ ئەمە ئەگریجە یە پەخشاو بە سەردا
 یا سونبۆلە کردوو یە سەبا زولفی بە شانە! ^(۲)
 ئاھووی خوتەنە جیلۆ دە کاتن لە خەتادا
 یا چاوی رەشی فیتنە گەری سورمە کە شانە! ^(۳)
 دڵ ھایمە دائیم کە ئەمە قەترە یە داخۆ
 یا جوزئیکی بێ جوزئە موسەمما بە دەھانە! ^(۴)

واتە: بەدبەختی چی تری لە شیت بوونی من دەوێ، لەو زیاتر کە سەرم لێ تێک چوووە و
 رۆژم رەش ھەلگەراو و ھالێم پەریشان بوو.

-۸-

ئەم پارچە شیعەرە لە نوسخە چاپکراوە کە دا نە. حاجی میرزا «عبدالله» ی کۆیی «خادیم» یش
 کردوو یە بە پێنج خشتە کی.
 (۱) شمشاد: داری شمشال، دارێکی ھەمیشە سەوزە، گەلای خەر و ورد و بچووک و ئەستوور
 و تیشک داری ھەیە. دارە کە ی رەق و پتەو و بۆ دروست کردنی شتی جوان بە کاری دینن.
 عەرەر: سەروی کێوی، درەختێکە کە مێک لە سەروی عادەتی کورتتر و بچووکترە. نەخلی
 مورا: داری ئاوات.
 (۲) داخۆ: ئاخۆ. پەخشاو: بێلا و بوو تەو.
 (۳) خەتا: خەتا و خوتەن، دوو ناوچەن لە تورکستان بە ئاسکی موشک دار ناویانگیان دەکرێ دوو.
 سورمە کە شان: ئەوانە ی کە دە کەنە چاویان.
 (۴) ھایم: سەرگەردان و سەرلێ شێواو. قەترە: دڵپ. موسەمما: ناوێراو. دەھان: دەم.
 واتە: دڵ سەری لێ تێک چوو، نازانی ئەم شتە بچکۆلە یە دڵپێ ئاوە یاخود شتیکی
 ئەو نە بەچووکە کەرت ناکرێ و پێی دەلێن دەم؟!.

ئەم مەى سىفەتى خون خۆره واناوك و سووره
ياقوتى له به، يا گۆله، يا قوتى ره وانه! (۵)
نالاندم و فرمووى كه ئەم ئاوازه هەزىنه
يا «مه حوى» يه، يا بولبوله كهى فەسللى خەزانە (۶)

-۹-

له رۆژى هەلدرا ئەم كۆنه خەيمەى تان و پۆ شىنه
له سايەيدا شەرابى بەزمى عوشرەت گريه جۆشىنه (۱)
دەبينى جىيەك ئەمپۆ بەزمى عەيش و بادە نووشينه
سبەينى زوو زەمانە وەزعى گۆپريوه، له نووشينه (۲)
له كى پرسم دلى بۆ پر له خوینى هەسرەتە ياقووت؟
عەزاپۆشى چيه و كييه، جلى پىروژه بۆ شىنه! (۳)

(۵) خون خۆر: خوین مژ، مەبەست له سوورى لێوه. قوتى ره وان: خۆراكى گيان، مەبەست
له وهيه ماچكەر به ماچ كردنى دەژى.
(۶) بولبول به پايزاندا به ئاوازيكى تايهتەى دەخوینى، وهك بلى وەرزی به سەرچوونى گۆل
بلاوینیتەوه.

-۹-

(۱) واتە: لهو رۆژهوه ئەم دەواره كۆنه تان و پۆ شىنهى ئاسمان هەلدراوه، خۆشى راستەقىنهى
تيا نه بووه و شەرابى بەزمى رابواردن له سايەيدا هەر بریتى بووه له قۆلپى گریان.
(۲) نۆ: نوئ.
واتە: هەر شوینیکت بەرچاو بکهوئ ئەمپۆ جیگای بەزم و رابواردن و خواردنهوه و
خۆشى بى، پى هەلنەخەلەتیی و ابزانی بەردەوام هەر وا دەبى، چونكه هەر ئەوه ندهت زانى
سبەينى زەمانە تىكى داو سەرلەنوئ کردیهوه به جیگای شین و شەپۆر.
زوو زەمانە (ن): رۆژنامەى.
(۳) عەزاپۆش: ئەوهى جلى تەعزیهى له بەر کردبى.

بەھار يېڭى كە داخۇ بى، نەيى، ھەي بىن و شىنى كەين
 فەلەك ھەر شىنە، سەھرا شىنە، كىو و لىوى جۇشىنە (۴)
 وتم: بۇ رووت و پووتن ئەو كەسانەي عاشقى رووتن؟
 وتى: شان و شكۆھى زىندە دل ھەر ژەندە پۇشىنە (۵)
 سەفای سافى جوانى رۇي و دوردى دەردى پىرى ھات
 خومارى ماوہ بەس ئەمشەو لە بادەي بەزىمى دۇشىنە (۶)

مەھرى دەيەيى بلى ديار دەي خەم و خەفەت و مەينەت لەم جىھانەدا وەنەيى ھەر تاييەتى
 بى بۇ ئادەمىزاد، بەلكىو تەننەت جەماداتىشى گرتوۋەتەو. ياقووت كە بەردىكى گران بەھاي
 سوورە، سوورىيە كەي خوئنى خەم و خەفەتى ناو دلئەتى. پىرۆزەش كە بەردىكى تىرى
 گران بەھايە و شىنە، شىنيە كەي جلى تازىە دارىيە لە بەرى كردوۋە... ھەرچەند راز و نەيىنى ئەم
 خەفەت و تازىە دارىيەي ياقووت و پىرۆزە بۇ مەھرى دەرنە كەوتوۋە و نازانى ھى چىيە و لە
 چىيەو يە.

خوئنى (ن): خوونى.

(۴) كەين: بكەين. جۇ: جۇگا.

واتە: برادرىنە! ئىستا ئاسمان و دەشت و شاخ و گويى ئاو ھەمووى بەھۆي بەھارەو شىن
 بوو. سا توخوا ھەل لە دەست مەدەن، وەرن با ئىمەيش كۆپكى شىن گەرم بكەين، كى
 دەزانى دەمىن بەھار يېڭى تىرى وا بىيىنەو يانە؟.

(۵) پووت: پوچەل. زىندە دل: ئەو ھى دللى زىندوۋ بى. ژەندە: كۆن و رزىو.

مەبەستى لەو يە عاشق لە پىناۋى خوشەويستىيە كەيدا دەست لە ھەموو خىر و خوشى دىنا
 ھەلدە گرى.

لە نىوان ھەردو «پووت» دا جىناسى تەواو و، لە نىوان «پووت» و «پووت» دا جىناسى
 موزارع و، لە نىوان «زىندە» و «ژەندە» دا وشە ئارايىيە كى جوان ھەيە.
 پووتن (ن): قووتن.

(۶) دورد: خلتەي بنى پىالەي شەراب. خومار: ئەو نارەھەتى و سەرئىشەي پاش لاجوونى
 سەرخوشى بە مەي خۆرەو دەمىنئەو. دۇشىنە: شەوى رابوردو، دوى شەو.

کورپی بئی، تا سهر ئهم دایه‌ی زه‌مانه مه‌مکی که‌س نادا
که سه‌عبه شیرێ شه‌فقه‌ت «مه‌حویا» له‌م شیرێ دۆشینه (۷)

-۱۰-

له سه‌یری خه‌سته‌خانه‌ی عیشق ئه‌وی سه‌وزه‌ی که‌وا شینه
له‌سه‌ر ههر خه‌سته دئی یا خویندنی یاسینه، یا شینه (۱)

❦

واته: خۆشی، پالۆته‌ی لاوی و جوانیه‌که‌ی رۆشتوو و به‌سه‌رچوو و ئیسته سه‌رده‌می
خلته‌که‌یه‌تی که‌ ده‌ردی پیرییه. به‌زمی باده خوارده‌وه‌ی دۆی شه‌و به‌سه‌رچوو و ته‌نها خومار
و سه‌رئیشه‌یه‌کی پاشماوه‌ی ئه‌و به‌زمه‌ی دۆی شه‌و له‌ که‌له‌ماندا ماوه... مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه
سه‌رده‌می لاوی به‌هه‌موو خۆشیه‌که‌وه به‌سه‌رچوو، ئیستا ته‌نها بیره‌وه‌ریه‌که‌ی ماوه که
ئه‌ویش بووه به‌مایه‌ی ده‌ردی سه‌ر بۆمان.
سه‌فای (ن): سه‌فا.

(۷) سه‌عب، [صَب] : زه‌حمه‌ت. شه‌فقه‌ت: شه‌فه‌قه‌ت، به‌زه‌یی هاتنه‌وه.

واته: دایکی زه‌مانه تا سه‌ر شیر ته‌نانه‌ت به‌کورپی خۆشی نادا، چونکه زه‌مانه شیرێکی
دوره‌نده‌یه و شیردانیش نیشانه‌ی به‌زه‌یی و دل‌نهرمییه و زه‌حمه‌ته شیرێ به‌زه‌یی هاتنه‌وه له
مه‌مکی دوره‌نده‌وه دادۆشرئ.
مه‌به‌ستی له‌وه‌یه دنیا تا سه‌ر بۆ که‌س نابئ و با که‌س پئی بایی نه‌بئ.

-۱۰-

(۱) ئه‌وی: ئه‌و. یاسین: سووره‌تی «یاسین» له‌ قورئان که به‌سه‌ر نه‌خۆشدا ده‌خوینرئ له‌ حالێ
گیانه‌لادا.

واته: له‌کاتی ته‌ماشاکردنی خه‌سته‌خانه‌ی عیشقدا که‌ یار ده‌یکا ئه‌و یاره سه‌وزه که‌وا شینه
بچینه سه‌ر ههر خه‌سته‌یه‌ک، یا ده‌یخاته حالێ گیانه‌لا و یاسین له‌سه‌ر خویندن، یا ده‌س به‌جی
راسته‌وخۆ ده‌یکورئ.

له‌ نێوان «سه‌وزه» و «شینه» دا ته‌ناسوب و له‌ نێوان هه‌ردوو «شینه» دا جیناسی ته‌واو و، له
نێوان «یاسینه» و «یا شینه» دا جیناسی لاحیق هه‌یه.

شەھیدی غەمزە بە عزی، سەقیمی عیشووە جەمعی
 دیارە: سەرنوشتی ئەهلی دڵ یا شینە یا سینە^(۲)
 لە بەنگ ئەم بەنگیانە چی دەبینن، خو لە خو گۆران
 لە دنیا دا مەداری عەیش و خووشی، خو نەناسینە^(۳)
 بەسەر دڵا لە قاپی فەیزووە دێ نەشە پەیی دەرپەیی
 چ غەمزەیی دیدە مەخموریکە ئەمشە و کون دەکا سینە^(۴)
 هەناسەم دا بە نالە عەرزى حالى کەم کە تاساو
 لە خویناوی دڵ و جەرگم دەروونم کەیلە تا سینە^(۵)

(۲) سەقیم: نەخۆش. سەرنوشت: چارەنووس. شین: ئیشارەتە بۆ وشەیی شەھیدی. سین:
 ئیشارەتە بۆ وشەیی سەقیمی.

(۳) بەنگ: رووە کێکی سەرخۆش کەرە یا دەیکەنە ناو ئاو و دەبخۆنەووە یا وەك جگەرە و قلیان
 دەیکێشن. بەنگی: بەنگ کێش. مەدار: ئەوێ شتیکی لەسەر وەستابێ.

واتە: ئەم بەنگ کێشانە چ قازانجێك لە بەنگ کێشان دەکەن لەو زیاتر کە خوینان لێ دەگۆرێ
 و خوینان بە شتیکی زل دێتە پێش چاو... دیارە خووشی و رابواردنی دنیا لای ئەم جۆرە کەسانە
 لەسەر ئەو وەستاو کە ئادەمیزاد خوێ نەناسیتەووە، کە دیارە و اش نیە.

(۴) واتە: ئەمشە و پەیی دەرپەیی لە دەرگای لوتفی خواوە خووشی روو دەکاتە دڵم. نازانم ئاخۆ
 تیری چاوی چ یاریکی چاو مەستە سینەم کون دەکا و دەیکا بە دەرگا و خووشی لێو دەنێرێ بۆ
 ناو دڵم!

(۵) واتە: هەناسەم دا و بستم بنالێنم و بە نالین حالى خۆم عەرزى یار بکەم کەوا نالەم لە
 گەر و وەدا خنکاوە و دەرناوەت، چونکە دەروونم تا سینەم هەمووی پر بوو لە خویناوی
 جەرگ و دڵم.

ئەمەیی کە مەحوی دەبێ گواپە و بستوویە بنالێنی و بلی دەنگم دەرناوەت، زۆر ناسک و
 وردە، چونکە مادەم ئەو دەزانێ دەنگی دەرناوەت، ئیتر چۆن دەنالێنی کەوا دەنگی
 دەرناوەت؟!...

له‌عاله‌مدا‌عه‌لامه‌ی‌سوب‌جی‌حه‌شر‌ئیم‌شه‌و‌به‌یانی‌دا
خودا‌عالم،‌له‌چاک‌ی‌ئه‌و‌به‌رۆ‌که‌ده‌رده‌خا‌سینه‌(٦)
مه‌لا‌ته‌لقینی‌«مه‌حوی»‌دانه‌دا،‌«حَبْلُ‌الْمَیِّنِ»‌ی‌ئه‌و
له‌جی‌گه‌ی‌زه‌لله‌زه‌یلی‌ره‌ئفه‌تی‌تاها‌و‌یاسینه‌(٧)

- ۱۱ -

غائب‌له‌دیده،‌چاوی‌سهرم،‌دلمه‌پیت‌ه‌وه‌!
ده‌ستم‌به‌ئاسمان‌ه‌وه،‌چاوم‌به‌ریت‌ه‌وه‌(١)
جان‌سه‌خته،‌یا‌له‌ده‌عو‌یی‌عیشقا‌درۆ‌زنه‌؟
ئه‌و‌زینده‌ماوه‌تا‌له‌سه‌فه‌ر‌یاری‌دیت‌ه‌وه‌(٢)

(٦)‌واته:‌ئه‌م‌شه‌و‌نیشانه‌ی‌داهاتنی‌رۆ‌ژی‌مه‌حشر‌دیاری‌داوه‌و‌عالم‌ه‌مو‌و‌راست‌بروه‌ته‌وه.‌خودا‌خۆ‌ی‌ده‌زانن‌چی‌ه،‌به‌لام‌وادیاره‌یار‌سینه‌ی‌سپی‌خۆ‌ی‌له‌ودیی‌یه‌خه‌و‌به‌رۆ‌کی‌ره‌شیه‌وه‌ده‌رخست‌وه.
(٧)‌زه‌لله:‌پێ‌هه‌لکه‌وتن.‌ره‌ئفه‌ت:‌به‌زه‌یی.‌تاها‌و‌یاسین:‌دوو‌ناون‌له‌ناوه‌کانی‌پتغه‌مبه‌ر‌(د.خ)
و‌ناوی‌دوو‌سووره‌تیش‌له‌قورئانی‌پیرۆ‌زدا.

واته:‌به‌مه‌لا‌بلێن‌که‌م‌ردم‌با‌ته‌لقینم‌دانه‌دا،‌پتۆ‌ستم‌پێ‌نیه،‌چونکه‌له‌کاتی‌مه‌ترسی‌که‌وتن‌و‌پێ‌هه‌لخلیسکانی‌سهر‌پردی‌سپ‌راند‌ده‌ستم‌به‌گوری‌سیکی‌ئه‌ستووری‌واوه‌ده‌گرم‌نه‌یه‌لێ‌بکه‌ومه‌خوار‌بۆ‌ناو‌دۆ‌زه‌خ.‌ئه‌وه‌ش‌داوتنی‌لوتفی‌پتغه‌مبه‌ره‌(د.خ).

- ۱۱ -

(١)‌واته:‌ئه‌ی‌ئه‌وه‌که‌سه‌ی‌له‌چاوی‌سهرم‌ونی،‌ئه‌که‌له‌چاوی‌دلم،‌من‌دلم‌به‌تۆ‌وه‌به‌سراوه‌و‌هه‌میشه‌ده‌ستم‌پان‌کرد‌وه‌ته‌وه،‌له‌خوا‌ده‌پارتم‌ه‌وه‌و‌چاوم‌برپوه‌ته‌رنگات‌بزانم‌که‌ی‌دیت‌ه‌وه‌بۆ‌لام.

(٢)‌واته:‌نازانم‌گیان‌سه‌خته‌و‌ده‌رناچی،‌یا‌له‌ئیددی‌عای‌دلداریدا‌راست‌ناکا،‌وا‌هیشتا‌زیندووه‌و‌چاوه‌روانی‌گه‌پانه‌وه‌ی‌یاره‌له‌سه‌فه‌ر‌و‌له‌تاو‌دووری‌یار‌نه‌مردووه‌!
نیوه‌ی‌دوو‌هه‌می‌ئه‌م‌به‌یت‌له‌هه‌ندی‌نوسخه‌دا‌به‌م‌جۆ‌ره‌یه‌:
عاشق،‌که‌زینده‌مایه‌وه‌تا‌یاری‌دیت‌ه‌وه‌.

جانانه رۆی و جان و دلم هەردو دووبەدووی
 یارەببی چی بکەم بە نیساری کە بیتهوه! (۳)
 روشن کە چاوی مونتەزیرانت بە گەردی ریت
 تۆ دئیو، نووری دیدەیی من دئی بە پیتهوه (۴)
 خۆم و خوینمت لە فکر چوو، دوعا دەکەم
 رەنگی خوینی من کە لە دەست نەچیتەوه (۵)
 لەحزیککی من لە سەومەعەدا دیبوو، ئەمری دا
 ئەو هەرزە گەردە لەم دەرە دەرکەن، نە پیتهوه (۶)
 ئینسانی دا کە دی تەبی عیشقم لە شیددەتا
 حەقیە وتی: بەم ئاگرە گەر بشتویتەوه (۷)

(۳) نیسار: شاباش.

واتە: یاری گیانی بە گیانیم روشت و گیان و دلشیم دوابەدوای روشتن. خوایه! نازانم ئە گەر
 هاتەوه چی بکەم بە شاباشی ریی؟.

(۴) واتە: من لە تاو دووری تۆ ئەوەندە گریاوم کوێر بووم. ئە گەر بییت بۆلام و تۆزی ریت
 بچیتە چاوم، روشنایی تۆ دەکەویتەوه. سا توخوا بە هانت چاوی چاوەروانی کەرە کانت روشن
 کەرەوه.

(۵) مەبەستی لەوێهە تا نیشانهی تاوان بمییتەوه بۆ دواڕۆژ.

(۶) لەحزیککی: لەحزەییکی، تاوئیکی. سەومەعە: پەرستنگا. هەرزە گەرد: ئەوێ یێکارە و لە
 خۆرایی بسوورپیتەوه.

واتە: یار تاوئیک منی لە بت خانەکە ی خۆیدا دی، فەرمانی دا دەرمانی و وتی: نە هیڵن
 جارئیکی تر بچمەوه بەو ناویدا.

لەحزیککی (ن): لەحزئ منی؛ تاوئ منی.

(۷) تەب: تا.

وہك شەو كشا بەسەر مەھى روخساريا خەتى
 گىرا ئەم ئافتابە كە قەت بەر نەيىتەوہ (۸)
 «مەھوى» بە يادى تۆوہ يە شوغلى كە رۆيوى
 غائب لە ديدە بووا بە خودا دلمە پيىتەوہ... (۹)

-۱۲-

دەواى ئەم نەفسە مەلەوونەت دەوئ، ھەر دەردە وەك جيوہ
 كە ھاتى كوشتن، ئەو رۆحى مەحز، ئەم جەوھەرى زيوہ (۱)
 لە دنيا تا دەگاتە ئاخىرەت كارىگەرە تيرى
 وەكوو تيرى تەھەمتەن زامى پاك ئەمديوو ئەوديوہ (۲)

(۸) واتە: كە زولفى وەك شەو رەشى بەسەر مانگى روويا كشا، رۆژى رووى بەجۆرئ گىرا،
 ھەرگىز بەريوونى نەبئ.
 (۹) شوغلى: كار، خەرىك بوون.

واتە: مەھوى ھەميشە بەيادى تۆوہ خەرىكە كە رۆشتووى و بەجيت ھيشتوہ، سا ئەى
 يارى لە ديدە ون بوو، بەخوا دلم ھەميشە بە تۆوہ بەندە.
 شوغلى (ن): شەغفى. شەغف: حەز و ئارەزوو.

-۱۲-

(۱) واتە: وەك چۆن جيوہ تا لە جوولە نەخرئ و نەمرئئ كەلكى لئ وەرناگيرئ، نەفسيش تا
 نەكوژئ چارناكرئ. جاكە ھاتى ھەردوكيانەت كوشت، جيوہ كە وەك زيوى لئ دئ و نەفسيش
 دەبئ بە رۆحىكى پاك و بئ گەرد. بەش بەحالى مەسەلەى جيوہ كە دەشگونجئ مەبەستى
 مەھوى ئىشارەت كردن بئ بەوہ كە كيمياگەرانى كۆن ھەولئ ئەوہيان دەدا زيو لە جيوہ
 دروست بكەن.

(۲) تەھمتەن: ئازا و بەھيژ، لەقەبى رۆستەمى زالە كە دەلئ تيرى بۆ ھەركەس وەشانەبئ
 ئەمديوو ئەوديوو كردوہ.

واتە: تيرى نەفس لە ھەركەس بدا، لەم دنيايەوہ دەروا و لەو دنيايەوہ دەردەچئ و تووشى
 سزا و دەردى دنيا و قيامەتى دەكا، وەك تيرى تەھمتەن كە لە ھەركەسى دابئ ئەمديوو
 ئەوديوو كردوہ.

لە ئەحوال و مەقامات ئەر دوا خو، خو نە گۆرۈ لیت
ھەر ئە و گورگە، «ئەبوزەیدی سورروجى» تەورى گۆرپوھ (۳)

عەلاوھى بوونە رۇح ھەر بىكوژى، ئەعدا عەدو دە کوژى
چ عەقلە؟ دوشمىنى وا پەرورەرى، كى خىرى لى دىوھ! (۴)

لە عىشوھى پىر فەنى دنيا مەبە ئەيمەن، كە وەك نۆشى
بە تەرەرى مەى بە سەد دانا قەرابەى زەھرى نۆشىوھ (۵)

(۳) ئەحوال: ئەو ھالەى بەسەر ئەھلى تەسەووفدا دى. مەقامات: لە ئىستىلاھى ئەھلى تەسەووفدا بەو قۇناغانە دەلېن كە دەبى سالىك بيانېرئ كە برېتىن لە «تەوبە، وەر، زوھد، فەقر، سەبر، تەوەككول و رەزا». ھەروا ئىشارەتیشە بو كىتپى مەقاماتى ھەرىرى كە پەنجا پارچەيە قاسمى كورپى عەلى بەسرى دایناوہ و یەككە لە شاكارەكانى ئەدەبى كۆنى عەرەب، خاوەنەكەى چەند رازىكى خەيالى بەدەمى ئەبوزەیدی سورروجیوھ تیا دەگىرپتەوہ لە حارىسى كورپى ھومامەوہ كە ئەوانىش دوو كەسى خەيالىن. لىرەدا مەبەست لە «مەقامات» ئەم مەعنايەيە ھەرچەند بەھۆى بوونى «ئەحوال» كەوہ ئىشارەت بۆ ئەو مەعناكەش كراوہ. تەور: خو و رەوشت.

واتە: خۆ ئەگەر ھاتوو نەفست باسى ئەحوال و پایەى بەرزى كرد، نەكەى ئاگات لە خۆت نەبى خۆیت لى بگۆرپى، چونكە لەراستیدا ھەر نەفسە بەدەكەى جارائە و وەك ئەو گورگەيە كە ئەبوزەیدی سورروجى رەوشتى واى لە مەقاماتى ھەرىرىدا بەدەمەوہ دەگىرپتەوہ كە دوورە لە سىروشتى گورگ.

(۴) پەرورەرى: پەرورەردە كردن.

واتە: نەفس ئەگەر بىكوژى، جگە لەوہ كە دەبى بە رۇح، بەكوشتنى، دوژمن ترين دوژمنانى خۆیشت دەكوژى... تاد.

پەرورەرى (ن): پەرورەردە كردن.

(۵) ئەيمەن: ئەمین. قەرابە: كووپەى شەراب.

واتە: ھەرگىز لە نازى قىلبازانەى دنيا ئەمین مەبە، چونكە وەك قومى ئا و دەرخوازدى كەسى بدا، كووپەى زەھرى بەناوى شەرابەوہ بە قورگى سەد كەسى تىگەيشتوودا كردوہ و ھەلى خەلە تاندوون.

وه‌کوو «قه‌ترینه» به‌حرئ دین و دنیای پشه‌کی لئ سهند
 به‌هه‌رکه‌س قه‌تره‌یه به‌رماوه وه‌سلئکی ره‌وا دیوه^(۶)
 وه‌کوو دئو ئیشی عه‌کسه، میهری قه‌هره، شه‌ربه‌تی زه‌هره
 فربه، گه‌نمی هه‌ر جو، شیر ی هه‌ر دۆ، رۆنی هه‌ر پیوه^(۷)
 که ده‌ست بۆ له‌سه‌ر سه‌ر نئ، سه‌ر و مالت به‌ غاره‌ت چوو
 که لیوی پیکه‌نئ، عالم ده‌کا سه‌رشیت و کالیوه^(۸)
 له‌مه‌کری ئه‌م عه‌جوزیه و سیحری دئوی نه‌فس ئه‌من «مه‌حوی»!
 په‌نا ده‌گرم به‌ زاتی ئه‌قده‌سی بیچوونی نادیه^(۹)

(۶) قه‌ترینه: «کاترینا» ی دووه‌م ۱۷۲۹ - ۱۷۹۶ ی. ز»، ئه‌مپراتوره‌ی روسیا که ئافره‌تیکی
 به‌ئال و داو بووه، «په‌تروس» ی سیه‌ه‌می می‌ردی له‌ فه‌رمانه‌وه‌ی دوورخسته‌وه و خۆی
 جینگه‌که‌ی گرتیه‌وه، چه‌ند جار له‌ شه‌رپا به‌سه‌ر عوسمانیه‌کاندا زال بووه و پشتی زانایان و
 فه‌یله‌سووفانی گرتوه له‌ ولاته‌که‌یدا...

واته: دنیا وه‌ک قه‌ترینه‌ی ئه‌مپراتوره‌ی روسیا وایه، ئه‌گه‌ر دلۆپیک وه‌سلئ خۆی به‌
 که‌سێک ره‌وا بینیی، پشه‌کی پری ده‌ریایه‌ک دین و دنیای لئ سهندوه.

(۷) میهر: خوشه‌وستی: قه‌هر: قاروقین. فربه: هه‌لفریاندن.

واته: ئه‌م دنیا هه‌موو ئیشی پێچه‌وانه‌یه و خه‌لک هه‌ل ده‌خه‌له‌تین.

(۸) کالیوه: ئه‌وه‌که‌سه‌ی لیوی باری گرتیی و توئکل فرپدا. مه‌به‌ست ده‌رده‌داره.

مه‌حوی له‌م به‌یته‌دا به‌راوردیکی ناسکی له‌ ئیوان هه‌ردوو شه‌رت و وه‌لامی شه‌رته‌که‌دا
 کردوه، سه‌رومال به‌ تالان‌چوونی به‌راهه‌ر به‌ ده‌ست بۆ له‌سه‌ر سه‌ردانانی دنیا و سه‌رشیت و
 کالیوه‌بوونی به‌راهه‌ر به‌ پیکه‌نینی لیوی دنیا داناوه.

(۹) عه‌جوز: پیره‌ژن، مه‌به‌ست دنیا. نادیه: که‌س نه‌دیتوو، مه‌به‌ست خوا.یه.

-۱۳-

كە بىن لىئو لىئو لىئو بىن، رۇحم لەسەر لىئو
 كە لىئو لىئو لىئو، ئەلبەتتە رۇحم دەردە چىن پىئو^(۱)
 شەكەربارى، نەمەك پاشى، ئەگەر بىئو مەن دەموت:
 كە غونچە تازە پشكوتو دەشوبەن بە دەم و لىئو^(۲)
 دەلى ھەركەس بىننى يار و ئەغيارى بە ئەترافا
 خودا چىن ئەم ھەموو دىئو لە دەورى ئەم پەرى شىئو^(۳)
 ھەتا رۇژ دەبى بۇ شامى شەو ھەولنى بىئو ھەركەس
 ئەگەر شاھەنشەھ ئەو رۇژ رۇبى شەو بەبى شىئو^(۴)
 بەھارى بىو جوانى، بىو بە سوخرەى پايزى پىرى
 بەسەرچو و باقى ماو ھەى مەشتى چىل و چىئو^(۵)

-۱۳-

(۱) واتە: ئەگەر يار بىن لىئو بىنئە سەر لىئو، لە خۇشياندا گيانم دىئە سەر لىئو، ئەگەر
 لايىشى بەرى گورج لە تاوا گيانم پىئو ھە دەردە چىن.
 (۲) شەكەربارى: شەكر لىن بارىن. نەمەك پاشى: خوتىن پىرژاندن.
 واتە: ئەگەر غونچە تازە پشكوتو قەسەى شىرىنى بىكردايە و تامى لىئو مەيلە و سوتىر
 بىئو دەموت: لە دەم و لىئو يار دە چىن.
 (۳) ئەغيار: يىگانە.
 واتە: يار ئەو ھەندە جوان و نازدارە، ھەركەس بىننى و خەللى تىشى بە دەوردا بىننى، لە
 دلى خۇيدا بەراوردىان دەكا بە يەك و دەلى: خىئو ئەم ھەموو دىئو و درىجانە چىن بە دەورى
 ئەم يارە پەرى شىئو ۱۹۱۹.
 (۴) واتە: پىئو بىستە ھەموو كەسى بە درىزايى رۇژ ھەول بۇ خۇراكى شەوى بىئو، ئەگىنا ئەگەر
 شاھەنشايىش بىن، مادەم رۇژە كەى بە خۇرايى لى رۇبى، شەو بەبى شىئو سەر دەنئە ھە.
 مەبەست لە رۇژ زىيانى دىئا و لە خۇراك كەدە ھەى باش و لە شەو پاش مەردنە.
 (۵) سوخرە: مایەى گالتە بىن كەردن.

مه گهر شاری عه ده م، جیی وایا سه رگه شته بسم قاته
 بیابانه بهشی مه جنوونه، خاسی کو هکه ن کیوه^(۶)
 نه مینی شیتیه «مه حوی» له مه کری نه فسی نه مماره
 مه گهر ره حمی خودا ده م بهستی کا ئه م ماره ئه نگیه^(۷)

- ۱۴ -

سه رکه جو شیکی نه بی، من زرکه تالم بو چیه!
 دل که هو شیکی نه بی شیشه ی به تالم بو چیه!^(۱)

✽

واته: جوانی وهك به هار و ابو، بوو به مایه ی گالته پی کردنی پاییزی پیری. ئیستا که باغی
 به هاری جوانی به سه رجووه، مشتی چل و چپوی لی ماوه ته وه، بای پاییز له ملا هه لی ده گری
 فرپی ده داته ئه ولا...
 (۶) سه رگه شته: سه رگه ردان.

واته: جیی وایا بووه سه ری خو م هه لگرم و بۆ برۆم، مه گهر شاری نه بوونی، واته
 جیهانی مردووان، چونکه بیابانه هه ر بهشی مه جنوون ده کا و شاخیشه تایه تیه بو فرهادی
 کو هکه ن و هیچیان ئیتر جیی میان تیدا نایته وه.
 (۷) ئه نگیه: گه زنده.

واته: مه گهر ره حمی خودا ده می ماری نه فسی به دکار بگری که هه رچی بگه زی زیره ی لی
 هه لده ستینی، ئه گینا ئه مین بوون له نه فس شیتیه.

- ۱۴ -

(۱) زرکه تال: کاله کی نه گه یشتوو که هیشتا تال و تفته.
 واته: سه ر ئه وکاته به راستی سه ره که سه ودای عیشقی تیدا بی. ئه گینا هیچی له زرکه تال
 زیاد نابی که که لکی هیچی پنه نه. دلش ئه وکاته دلی راستیه، که هو ش و تی گه یشتی
 هه بی، ئه گینا جیاوازی نابی له شووشه ی بو ش.
 زرکه تال (ن): زرکه کال.

دەرد و داغیکی دەروونی گەر بێ، با رەنگ و روو
 سیس و موغە پ بێ، کە مالم بوو جە مالم بۆچیە! (۲)
 تەجرەبە ی عاشق بە سووتانی دەکرد ئەو زالمە
 سەیری کەن ئیستا دەلی: مەشتی زو خالم بۆچیە! (۳)
 پێی بە سەرما ناکە بوومە خاکی رێ، گەردم شوکر
 گەییە داوینێ، دەلالی بای شە مالم بۆچیە! (۴)
 داغی سینە و پێچ و تابێ دوودی ئاهم خو ھە یە
 مۆر و تورپەرە ئینپەرەتۆر و قەرالم بۆچیە! (۵)

(۲) موغە پ: تۆزاوی.

واتە: ئە گەر دەروونم دەرد و داخی دلدارێ تیا بێ مەبەستم نە رەنگ و رووم سیس و وەك
 تۆزاوی زەرد بێ، چونکە دەردەداری عیشق نیشانە ی پێگە یشتە و مەروێ پێگە یشتووش
 جوانی سەروسیمای مەبەست نە.

دەشگونجی «کە مالم» بە «کە مالم» بخوێنرێتەو. لەم حالەدا «مال» دەبێ بە تیگە یشتن
 مەعنا ی لێ بدرێتەو کە «کە مال» دەگرێتەو.

(۳) واتە: ئەو یارە ستەمکارە راستی خو شەو یستی دلدارە کە ی خو ی بەوە تا قی دە کردەو کە
 ئاگری پتووە بێ، کە لێش دەبوو وە لە سووتاندنی، گوێی نە دەدایە و دەیوت ئەم مەشتە
 خەلووزەم بۆچیە!.

(۴) واتە: کە بووم بە خاک و لە سەر رێی یاردا کە و تەم و پێی پیا نام و تۆزە کەم گە یشتە داوینە ی،
 ئێتر تازە نامەوێ بای شە مال بێ بە دە لالم و رینگام پێشان بدا بۆلای یار و تۆزەم هە لگە ی بیدا بە
 داوینیا.

دەشگونجی «دەلالی» نە بێ «دەلالە ی» بێ، واتە رینگا پێشان دان. بەم پێیە یشت مەعنا
 ھەر وە کوو مەعنا پێشووە کە یە.

(۵) پێچ و تاب: ئەلقە و لوول خواردن. تورپەرە: مۆری شاھانە. ئینپەرەتۆر: ئەمپەرەتۆر. قەرالم:
 پادشا.

واتە: لە سایە ی داخی خەری سینەم و ھەناسە ی ھە لکشای پێچ و لوولمەو بووم بە پادشا
 و ھیچ پێو یستم بە مۆری خەری و توغرای پێچ پێچی ئەمپەرەتۆر و قەرالمە کان نە.

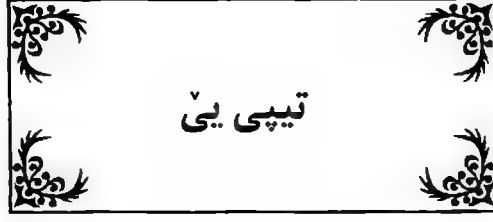
خەلق ئەوامە جبووری دوو خوۆ خستنی خەلقن بە جان
 من بە دڵ مەنفوورمە، روتبە ی جە جالم بۆچیە! (٦)
 ماله پیتکینییە مالا، گەینە حالی خوۆیە حال
 من کەوا حالی بم، ئیتەر مالا و حالم بۆچیە! (٧)
 پەر بە پێ زنجیری شیتتی، داغی سەودا پەر بە سەر
 سەیری حالی خوۆمە، سەیری زولفی و حالم بۆچیە! (٨)
 دەردەدار ئەلبەت زوبانی دەرد و حەسرەت تێ دەگا
 چاوی بیماری دەزانێ، ناله نالم بۆچیە! (٩)
 دڵ گله و شە کوە ی لە ئەشکەنجە ی عەزابی زولفی یار...
 کرد و ئەو فەر مووی: ئەدی زنجیری زالم بۆچیە! (١٠)

(٦) دوو: دوا، شوین. مەنفوور: بیزراو. جە جال: دە جال.
 واتە: خەلک بە دڵ و بە گیان حەزیان لەو یە خەلکی تر بخەنە دووی خوێان، بە لام من ئەم
 خەلک شوین کە وتەم وەک شوین کە وتنی دە جال دیتە پێش چاو و هیچ حەزم لێ نیە.
 (٧) ماله پیتکینیی: مالتۆچکە کردنەوێ مئالان.
 واتە: مالتی دنیا وەک ماله قۆلە ی مئالان وایە و چۆنیەتی وەزعیشت ئەنجامە کە ی مردنە، جا
 من کە لەمە گەیشتم، ئیتەر دە بێ مالا و حالم بۆچی بێ؟!
 (٨) واتە: لە بریتی سەیری زولفی یار، سەیری ئەو زنجیرانە ی شیتتی دە کەم کە لە پیمدان و
 لە بریتی سەیری خالی، سەیری ئەو داخانە ی سەودا دە کەم کە بە سەرمەوێ.
 (٩) واتە: چاوی نەرمی یار تێ دە گا من بۆچی دە نالینم، چونکە چاوی نەرم پێشی دەوتری
 بیمار و، بیمار و دەردەداریش یە کە مەعتایان هە یە و مەسەلە ی کوردیش دە لێ: دەردەدار ناگای
 لە حالی دەردەدارە.
 (١٠) ئەدی: ئە ی کە واتە.
 واتە: یار لە وەلامی گلهیی و شکاتی سزای زولفی یاردا وتی: ئە ی ئە گەر زولفم بۆ
 ئازاردانی دلداران نە بێ، بۆچیە!؟

حالّه به دحالی له شوین و، ماله ویرانی له دوو
«مه حویا»! گهر نه هلی حالی، حال و مالم بۆچیە! ^(۱۱)

---

(۱۱) مه عنای ئەم بهیتهش له چه شنی مه عنای بهیتی جهوته مه.

-۱-

نەلئ مەردم کە دنیا پشتی لەو، ئەو روو لە دنیا بئ
 کە پووری زالە، بۆچی پیرە زالی پئ رەزا نابئ^(۱)
 لە دەرویش و لە شا ئەم فاحیشە ئاخر دەکا حاشا
 گەر ئەهلی غیرەتی، بەر لەو لە خوئی و ئەهلی حاشا بئ^(۲)
 ئەگەر تاجت لەسەر کا، سەرتی پئوہ قووت ئەدا ئاخر
 موبارەک کە ی دەبئ ئەو خەلەتە ی وا خەلە ی لەدوا بئ^(۳)
 سبە ی، خاکت بەسەر، وەک من دەبئ «تَحْتَ الثَّرَى» بئ جئت
 بلا ئەمڕۆ کە خەوتی مەسنەدەت تەختی سورە ییا بئ^(۴)

-۱-

(۱) پوور: کور. پیر زال: پیری موو سپی، پتر بۆ ژنان بە کار دئ، لیرە دا مەبەست لئئ دنیا یە کە
 لەبەر کۆنی وای پئ و تراوہ.
 واتە: ئەو کە سە ی کە رووی کردووہ تە دنیا و کە وتووہ تە هەلپە بۆ ی، بە لام ئەو پشتی
 تئ کردووہ و گوئئ ناداتی، بۆ ی نە ئیددیعیای مەردایە تی بکا، چونکە مەرد ئەو یە ئەگەر
 دنیا ییش رووی تئ بکا، ئەم گوئئ نەداتی. سەرە پای ئەو ئەگەر راست دەکا مەردە و لە چەشنی
 رۆستە می کور ی زالە، بۆچی پیرە ژنیکی وەک دنیا ی پئ رازی نابئ.
 (۲) فاحیشە: ئافرە تی خراب، مەبەست لئئ دنیا یە.
 واتە: دنیا وەفای بۆ کەس نە و وەک ئافرە تی خراب وایە لای کەس ئوقرە ناگری. جا ئەگەر
 مەردی، بەر لەو ی ئەو لە تۆ حاشا بکا تۆ دەس لە خوئی و لە هەموو ئەوانە ی لە گەلئنی،
 هەلگرە.
 (۳) خەلەت: خەلات. خەلە: دا کەندن و دارنن.
 (۴) «تَحْتَ الثَّرَى»: ژئر گل. مەسنەد: پال پشت. سورە ییا: ناوی ئەستیرە یە کە.
 واتە: هەر چەند ئەمڕۆ کە ساغیت پایەت ئەو ئەندە بەرز بئ پال بە ئەستیرە ی سورە ییاوہ
 بدە ی، سبە یئئ دەبئ وەک من بمری و بجئتە ژئر گل.

لەبەر ھەر دادەپنرىڭىز، چ پىناۋى، چ چىناۋى
 دەبىيە لوقمە لوقمە پاقلە يا پاقلالا بىي^(۵)
 بىرا، فكىرى چىرا، كىبرىتى فرسەت تالە دەستايە
 شەۋى يەلدا لەپىشە، رۆژى عومرت ۋەختە ئاۋا بىي^(۶)
 بىكەين ئاھ و فوغان و ئاگرى بەردەينە خانومان
 خەرباتى مەھەببەت ھەيفە بىي ئاشووب و غەوغا بىي^(۷)
 لەگەل فەرياد و گىرىە ھازرە فەريادپەس «مەھوى»
 «لەيلىگۈا» رى دەدا پىرى تەرىقەت تىفلى ساۋا بىي^(۸)

(۵) پىناۋى: جلى پىنە كراۋ. چىناۋى: قەيفەى تاقمە كار. لوقمە: پاروۋ.

ۋاتە: بىي نىرخ و بەنرخ سەرەنجامى ھەر فەۋتانە.

(۶) كىبرىت: شقارتە. يەلدا: تارىك.

ۋاتە: برا! تا شقارتەى ھەلت بەدەستەۋەيە، بىر لە داگىرساندىنى چىرايەك بىكەرۋە بۆ خۆت
 و كىردەۋەيەكى چاك بىكە، چونكە ھا نىزىكە رۆژى عومرت ئاۋا بىي و شەۋى تارىكى ناۋ قەبىر
 بىگاتە بەرەۋە.

(۷) خانومان: لە دوو وشەى «خان» و «مان» پىك ھاتوۋە كە ھەردوۋ ۋاتە خانوۋ. بە مەعنەى
 ژن و مەندالېش بە كاردى.

ۋاتە: نابى كاۋلە مەيخانەى جىگەى خۆشەۋىستى كە ناۋ دىلمانە ھەرگىز بىي ھەراۋ ئاۋاۋە
 بىي، كەۋاتە با دەس كەين بە ھاۋار و ئالەى بە سۆز و بە ھەناسەى گەرممان ئاگر بەردەينە مالىمان
 و ھەرچى تىايە.

دەتۋانى «خانومان» بە «خانومان» ىش بخوئىرتەۋە.

(۸) ۋاتە: مەھرىا، ئىنسان كە گىرىا دەس بەجى رەھمى خودا دەگاتە فرىاي. ئايەتى: «فَلْيَضْحَكُوا

فَلْيَلَا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا» ىش كەۋاتە با ئەم خەل كە كەم پىي بىكەنن و زۆر بىگىرىن، رىنگاى پىرى
 تەرىقەت دەدا ۋەك مىنال بىگىرى، بۆيە بە رىشى سىپەۋە دەست دەكا بە گىرىان.

-۲-

دَلَم دەرھات و تۆ ھەر دەر نەھاتی!
 نەھاتی، ھەر نەھاتی، ھەر نەھاتی! (۱)
 کە ئەم خەندە و قسە و لیوہت ھەبە تۆ
 لەباتی شەککەر و نوقل و نەباتی (۲)
 دەدەئە وادەم بە قەتل ئەمپۆ، سبەئە ھیچ
 ئەتۆ شاھە، چەئە وای سەباتی! (۳)
 لە دنیا جەننەتەئە خۆ دیوہ ھەرکەس
 کە تۆ بێ حازری وەختی وەفاتی (۴)
 ئەگەر رۆژە، بێئە من! ھەر بێئە بێ
 سەرەوژیرە کە تۆ وەك رۆژ ھەلاتی (۵)

-۲-

(۱) ئەم چەند بارە کردنەوہی رستەئە «ھەر نەھاتی» بە جیگەبەکی زۆری گرتووە بۆ رۆی بێن
 لەوہ کە خویندەوار واتی بگا ئەم نەھاتنە تەنھا بۆ ماوہبەکی کەم بووہ و پاشان براوہتەوہ.
 (۲) لەم بەیتەدا لەف و نەشری مۆرەتتەب ھەبە، شەککەر بۆ خەندە و نوقل بۆ قسە و نەبات
 بۆ لیو دەگەریتەوہ.
 (۳) سبەئە ھیچ: کەچی سبەئە جی بەجی ناکەئە. بێئە سەباتی: زوو پەشیمان دەبیتەوہ و
 لەسەر قسەئە خۆت نامینیتەوہ.
 (۴) واتە: ئەوہی تۆ لە سەرەمەرگدا لای بێ، لە دنیای رۆشندا بەھەشتی بە چاوی خۆی
 دیوہ.
 (۵) واتە: ئەئە بێئەئە من، ھەرکە تۆ وەك رۆژ ھەلاتی، ھەر بێئەئە تر لەو ناوہدا بێئە
 سەرەوژیر دەبێ با وەك رۆژیش جوان بێئە.
 ئەم بەیتە ئیشارەتە بۆ ئەوہ کە پێغەمبەر (د.خ)، پاشا گرتنی مەککە چووہ مالی حەرەم و
 بێئەکانی ھەموو خست و سەرەو خواری کردنەوہ.

كە خزر ئەو خاك و خۆلى بەردەرەى دى

وتى: تۆ خاكى يا ئاوى حەياتى؟! (۶)

روخىشى كرده ئەولا، دەيشى پىرسى

بە شوخى، شاھى من، تۆبۆچى ماتى! (۷)

كە داغى سىنەمى دى، دەردى دامى

وتى: مۆرت ھەيە، ساحىب بەراتى (۸)

كە شىرىن و تەپرى دى شىعرە كانم

وتى: «مەھوى» كە مىراوى فوراتى (۹)

-۳-

لە تاو ئەعدا عەدو بەر نىوہ دوژمن ئىلتىجا بارى

لە چىنگى گىانە لاوى فىرقە تا ماوم، ئەجەل، چارى! (۱)

(۶) واتە: خدرى زىندە بە ھەزار زەحمەت و دەردى سەر ئاوى حەياتى دۆزىيەوہ. كە پاشانىش خاكى بەردەرگای تۆى دى پەشىمان بووہوہ كە وا ھەر لە سەرەتاوہ نەھات لە باتى ئاوى حەيات لەو خاكە بخوا و سەرى سوورپ ما كە ئاخۆ ئەو خاكە خاكى خاك ئاسايىيە يان ئاوى حەياتە.
(۷) واتە: يار رووشى دە كرد بەولاوہ و بى پەرۋايش لىي دەپرسىم: بۆچى ماتم، وەك بلىي نەزانى لەبەر دل پەرقى ئەو ماتم.

(۸) واتە: كە يار داغى وەك مۆرى سىنەمى دى، ئەویش دەردى دامى و وتى: مادەم مۆرت ھەيە، با خواھنى بەراتىش بى كە دەردە كانى منە، چونكە ئەوہى خواھن مۆربى دەبى بەراتىشى بى.
(۹) مىراو: ئەوہى دابەش كردنى ئاوى بە سەر زەراعت كاراندا بە دەستە.

واتە: كە يار شىعرە كانمى دى چەند تەپ و شىرىتن، وتى: بەراستى مەھوى مىراوى ئاوى فوراتە. مەبەستى ئەوہى شىعرە كانى مەھوى لە پاراوى و خۆشىدا لە ئاوى فورات دەچن كە «فورات» واتە سازگار و شىرىن و، خۆشى بەو پىيە كە خواھنى ئەو شىعرانەيە لە مىراو دەچى.

-۳-

(۱) بارى: جارى. گىانە لاو: گىانە لا.

بەلا ھەر وەك كۆلە دابارییە سەر مەزەرە عەى ئوممید
 مەگەر ئەو تیپی موژگانە بکەن وەك عەینەمەل چاری (۲)
 ئەسیری زولفە دل، ئەى بازى غەمزە، غەرەت، حەیفە
 زەلیل ئەم عەندەلیبە کەوتوو بەردەستی قەل، چاری! (۳)
 نە پیەك ھەلگىرى شوینی، نە دەستى گەییە داوینی
 خودا! دەرحەق بە ئەحوالی منى بى پاو و پەل، چاری! (۴)

❦

واتە: جارى وا دەبى ئادەمیزاد لە تاو دوژمنى بى ئامان پەنا دەباتە بەر نیوہ دوژمن. کەواتە
 ئەى ئەجەل وەرە بمکوژە و چارىكى دەردم بکە، چونکە لە دەستى گیانەلای دوورى یاردا
 گیرم خواردوو، نە ئەوەتە لیم لادا و بگەم بە یار و، نە ئەوەتە بە تەواوی بمکوژى و رزگارم کا.
 ئەم بەیتە لەف و نەشرىكى مۆرەتەبى تیا، «گیانەلای فیرقەت» بۆ «ئەعدا عەدوو» و
 «ئەجەل» بۆ «نیوہ دوژمن» دەگەرێتەو.

(۲) عەینەمەل: بالدارىكى رەشە لە چۆلە کە یەكی قەلە و گەورەترە و زۆر دوژمنى کوللە یە و
 پۆل پۆلیش بە کۆمەل دەفرن، زبانیشى بۆ مێوہ زۆرە... ھەر سالیك کوللە زۆر بى دەنێرن لەو
 ولاتانەى عەینەمەلیان تیا، ئاوى کانى دەھێنن و بە دەغل و دان و ناوباخیدا دەپرژنن، گوايە
 عەینەمەل بەدواى ئاوى ولاتە کەى خۆیدا دیت و ئیتر دەست دەکا بە قەلاچۆ کردنى کوللە لەو
 شوینەدا کە ئاوە کە کراوە بە دەغل و دان و ناوباخیدا.

واتە: بەلا وەك كۆلە بەسەر كێلگەى ھىوامدا داباریو، مەگەر رزى برژانگى رەشى یار
 چارىكم بکا و بى وەك عەینەمەل بدا بەسەر ئەو بەلایەدا و بیفەوتینى.
 (۳) عەندەلیب: بولبول.

مەحوى لەم بەیتەدا دلێ خۆى شوبھاندووہ بە بولبول و، زولفى یارى شوبھاندووہ بە
 قەلەرەش و، غەمزەى چاوى یارى داناوہ بە باز و داواى لى دەکا بىت بولبولى دلێ لە
 قەلەرەشى زولفى یار رزگار بکا.

(۴) واتە: نە پیەك ھەبوو، خواھ گورج و گۆل بى یا خاو و خلیجك، بتوانى شوین پیى یار
 ھەلگىرى و بزانی لە کوئیە و پیى بگات و، نە دەستىك ھەبوو، خواھ كورت بى یا درێژ پیى
 بكرى لە داوینى گیر بى... سا خوايە چارىكى منى بەستەزمانى بى دەست و پى بکە.
 دەستى (ن): دەستم.

عيلاجى دەردى عاشق بۆتە خاسەى ئەو دەم و لىئو
 شىفای ئەمراسى سەودا خاسىت، چەشمەى عەسەل، چارۋى! (۵)
 مەگەر قەتەى نەفەس چارۋى بىكا، وەرنا نىە ھەرگىز
 لە پىئوئەندى كەمەندى پەر خەمى توولى ئەمەل چارۋى (۶)
 لە گەل ئەم عىلمە «مەحوى» داغداری جەھلە، تۆتە و فېق!
 تەبىبى بۆ مەرىزى دەردى عىلمى بىئەمەل چارۋى! (۷)

- ۴ -

سەروى رەوانە قامەتى لاوى رەوانىدزى
 ئافاتى جانە غەمزەبى چاوى رەواندزى (۱)

(۵) چەشمە: كانى.

واتە: تەنھا دەم و لىئو يار چارۋى دەردى دلداری پى دەكرى، چونكە دەم و لىئو يار وەك
 سەرجاۋەى ھەنگوین وایە و دەردى عىشقىش دەردى سەودایە و دەرمانى سەودايش ھەنگوئە.
 (۶) پىئوئەند: ئەو ەى پى دەبەستىتەو. پەر خەم: پەر لە پىچ و لول و گرى كۆترە.
 واتە: لە گيان دەرجوون بەولاولە ھېچ چارۋى نەفس ناکا و لە كەمەندى ئالۆزكاۋى ھىوا
 درىژى رزگارى ناکا.

(۷) واتە: مەحوى لە گەل ئەو ەشدا كە ئەم ھەموو راستىيە دەزانى، خۆى بە دەردى نەزانى
 گرفتار بوو. سا ئەى تەوفىقى خوا چارۋىكى بىكە چونكە ھەرتۆ تىماركەرى دەردى زانىنى پى
 رەفتار پى كردنى.

- ۴ -

(۱) واتە: بالاي لاوى رەواندزى وەك دارى سەروى قىچ بەرزە و ناز و ئىشارەتى چاوى
 گياندزى، دلداری بەكوشت دەدا.
 ديارە مەبەستى مەحوى لە «لاوى رەواندزى» شۆخىكى تايىبەتى خەلكى رەواندز بوو.

لهو ناسیحانی ئیمه که بۆ دَل ددهن به دز
 دَل په نجه بوو نیگارم و دینی لهوان دزی (۲)
 مه جنوونی جیلوهی ئه و په ریه م دیوه هه رچی دی
 به غماگه ریکه عه قلی له پیر و جهوان دزی (۳)
 وهك کاره با له کاکه ششی جه زبی حوسنی تۆ
 سه بری به دزیه وه له منی ناتهوان دزی (۴)
 لیشاوی به ستووه به پرووا «مه حویا»! سروشك
 داخۆ چیی قهراری له ئاوی رهوان دزی! (۵)

(۲) دَل په نجه: دَل ئیشاو. نیگا: یاری وهك وینه جوان.
 واته: یاری وهك وینه جوانم دلی لهو ئامۆزگاری که رانه ئیشاکه لۆمه ی ئیمه یان ده کرد و
 ده یان وت: بۆچی دیلن یار دلنان بدزی و دینی ئهوان خویشیانی دزی و عاشق و گیرۆده ی
 خوویی کردن.
 (۳) به غماگه ر: تالان که ر.
 واته: ئه و یاره ئه وه نده جوانه عه قلی پیر و لاوی هه موو به تالان بردووه. هه رکه سم دیوه به
 ده رکه وتنی ئه و شیت بووه.
 (۴) که شش: راکیشان. ناتهوان: بی ده سه لات.
 واته: وهك کاره با چون کار ده کاته کا و رای ده کیشی بۆلای خۆی، جازیه ی جوانی یاریش
 ئاواکاری له من کرد و رای کیشام بۆلای خۆی و به دزیه وه سه بری له منی بی ده سه لات دزی و
 تۆقره ی لی پریم.
 (۵) سروشك: فرمیسك. قهرار: تۆقره. رهوان: جاری.
 واته: جاران فرمیسکی چاوم به ئارام بۆ خۆی ده پڑا و به جوگه له ی خۆیدا ده هاته
 خواره وه، به لام ئیستا لیشاوی کردووه و به هه موو لایه کی روومدا بلآو بووه ته وه. نازانم ده بی
 چی بی جوگه له ی ئه سلێ له م ئاوه جاریه بریی و هه موو سه ر و روومی بی گرتیته وه!

-۵-

- به نۆشی جانى وهرده گرم پيالهی زههرى ههر نیشی
 به دهردی دل بچم گهر بی له جهوری تو دلّم بیشی^(۱)
- به وهم زانى له باغا چقلی گول هه لچه قیه داوینی
 که لیره دل له سینه مدا برینی نهشته ری دیشی^(۲)
- شوکر یار ئیزنی دام هم گریه که هم قور به سهردا که
 به جارئ شاهى من به حر و به یری به خشی به دهرویشی^(۳)
- له می مهیدانی عیشقه، کلکه ریوی ریشی تو، زاهید
 چ بی قهدری؟ ده بی گهر شیرى ییتی کلکی راکیشی^(۴)

-۵-

(۱) نیش: ئازار.

واته: پيالهی زههرى ههر ئازارێك که به هوێ عیشقه وه تووشم بیی، به نۆشی گیانمی داده نیت. خواش بکا نه گهر دلّم له جهور و سته می یار بیشی، به دهرده دل بمرم.

(۲) واته: به وهدا زانیم که درکی گولی ناوباخ به داوینه ی یاردا چه قیه، دلّم له سینه مدا هاته زانی بریندار بوونی نهشته ر لیدان. مه به سستی له وهیه له گه ل یاردا به جورێك بوون به یهك دل و یهك گیان، ههر کامیان ئازارێکی تووش بیی، نهویشیان دهست به جی ههستی یی دهکا.

مه حوی لهم به یته دا زیاده پوهیه کی ورد و ناسکی کردوه که نه وهته گولی به چقل ناو بردوه. مه به سستی لهمه نه وهیه یار نه وهنده ناسکه ته نانهت گول بچه قیته داوینی، که گول ناچه قی به مرودا و داوینیش نه ندامی لهش نیه تا ههست بکا، وهك درك به لهشیا چه قی بی وایه...

(۳) گریه: گریان.

مه به سستی نه وهیه که یار ریگای گریان و قور به سهری خودا کردنی دام، ئیتر نه وهنده ی ئاوی دهریای هه موو جیهان ده گریم و نه وهنده ی خوئی هه موو جیهان قور به سهر خودا ده کهم. بهم جوړه منی هه ژار ده بم به خاوهنی به پر و به حری هه موو جیهان.

(۴) له می: لهم.

وتم: روخسه‌ت ده جانا، دا به قوربانی له‌بت کهم جان
 وتی: به‌حریکی شه‌د ئه‌لبه‌ت ده‌نیشی پیه‌وه می‌شی^(۵)
 خودا گرتوو دلم، چۆتن به‌گژ شوور و شه‌ری عیشقا
 به‌نه‌سی نایه ئه‌فلاک و زه‌مین ئه‌م باره‌ ناکیشی^(۶)
 سه‌نه‌د بئی مۆر و خه‌ت ده‌عوی مه‌حه‌بیته‌ کردنه «مه‌حوی»
 ته‌عه‌ششوق، بئی دلکی داغدار و سینه‌یی ری‌شی^(۷)

واته: کاکه‌ی به‌دیمه‌ن ده‌ست له‌ دنیا داشۆردوو! ده‌بئی ری‌شی وه‌ک کلکه‌ رۆی تۆ قه‌دری
 له‌م مه‌یدانی عیشقه‌دا چی بێ، که ئه‌وه‌نده به‌ سام و شکۆیه‌ ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر شیریشی تی بێ،
 ده‌بئی سه‌ر شوورکا و کلکی به‌دوای خۆیدا به‌کیش کا‌تایدا. مه‌به‌ستی له‌ویه‌ ری‌شی «زاهید» له‌
 مه‌یدانی خواناسی راسته‌قینه‌دا وه‌ک کلکه‌ رۆی وایه‌ له‌ناو کۆمه‌لی شیراندا.
 (۵) جانا: گیانه‌که‌م. دا: تا. شه‌هد: هه‌نگوونی پالفته.

واته: به‌ یارم وت: گیانه‌ رینگام بده‌ گیانم بکه‌م به‌ قوربانی لیوت. ئه‌ویش له‌ وه‌لامدا وتی:
 ربت لی ناگرم گیانت بکه‌ی به‌ قوربانی لیوم، چونکه‌ لیوی من له‌ شیرینیدا وه‌ک ده‌ریای
 هه‌نگوینه‌ و گیانی تۆیش وه‌ک می‌شه‌ و، ده‌ریایه‌ک هه‌نگوینیش ده‌بئی می‌شیکێ هه‌ر پیوه‌ بنیشی و
 که‌ پی‌شیه‌وه‌ نیش پیه‌وه‌ ده‌رناکه‌وئ.
 (۶) چۆتن: چووه‌.

واته: دل‌ه‌ی خوا گرتووم به‌گژی شوور و هه‌رای دل‌داریدا چووه‌ و خۆی خسته‌وه‌ ته‌ ئه‌و
 مه‌یدانه‌، ئاگای له‌وه‌ نیه‌ که‌ خوا خزی له‌ قورئانا فه‌رموویه‌تی: ئه‌م باره‌ بارئکی ئه‌وه‌نده‌ قورسه‌
 ئاسمان و زه‌وی پێیان هه‌لناگیرئ.

مه‌حوی له‌م به‌یته‌دا ئیشاره‌ت بۆ نایه‌تی: «إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ
 فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُلًا» کردوو و ئه‌مانه‌تی به‌
 عیشق مه‌عنا لیداوه‌ته‌وه‌. مه‌عنا‌ی نایه‌ته‌که‌ ئه‌وه‌یه‌: بێمه‌ ئه‌مانه‌تمان دا به‌ سه‌ر شانی ئاسمان و
 زه‌وی و شاخه‌کاندا، که‌سیان هه‌لیان نه‌گرت و سامیان لی نیشته‌، ئاده‌میزاد له‌ ئه‌ستۆی خزی
 گرت. به‌راستی ئاده‌میزاد سته‌می له‌ خزی کرد و سوودی خۆی نه‌زانی.

(۷) سه‌نه‌د: قه‌باله‌ی خاوه‌بیتی زه‌وی‌وزار و مولک و شتی واکه‌ باسی ئه‌و خاوه‌بیتییه‌ی تیا

-۶-

حەقى بوو دل لى كۆيا ما بە سىنەي ئىمە ناپازى
 كە عاسى قەسرى خولدى دى بە جى ئەلحەد نەما رازى ^(۱)
 چوۋە چوۋ، خۆ نەھاتوۋ ناديارە، حالە مالت بى
 بەس ئەم نەقدە بىكە سەرفى غەمى موستەقەل و مازى ^(۲)
 بىيىن گەر لى ساقى ناز و عىشويك، ئىمە دەيىيىن
 بە مەي نۆشى دەدەن فتوا بە مەستى موفتى و قازى ^(۳)

﴿

نووسرابى و پياۋانى باۋەر پى كراۋ مۇريان كىردى.
 واتە: ئىدىيەكارى دىلدارى بى ئەۋەي ئەۋكەسە دىلىكى داخدار و سىنەيەكى بىرىندارى
 بى، ۋەك قەبالەيەك ۋايە كە نە ھىچى لى نووسرابى و نە مۇرى ھىچ كەسىكى پىۋە بى. ديارە
 قەبالەي ۋايش ھىچى پى ئىسپات ناكى.

-۶-

(۱) قەسرى خولدى: ئەۋكۆشكەي دانىشتوانى ھەرگىز نامىن، بەھەشت.
 واتە: دلەي ياخى بوم ناحەقى نىە سىنەي ۋەك ئەلحەدى قەبر تەنگىمى بەجى ھىشتوۋە و
 نايەۋى و لە بەردەرگاي مالى ياردا ئۆقرەي گىرتوۋە. كى دىۋىە گوناھبار بەھەشتى دەسكەۋى و
 رازى بى لى گۆرى تەنگ و تاردا بىيىتەۋە.

(۲) نەقد: نەخت. موستەقەل: دۋارۋۇز. مازى، «ماضى»: رابوردوۋ.
 واتە: مال ئەۋەيە ئىستا بەدەستەۋەيە و نان ئەۋ نانەيە ئەمپۇ لە خوانە، چۈنكە ئەۋەي
 رۆيشتوۋە، تازە رۆيشتوۋە و بەسەر چوۋە و لەدەس چوۋە. ئەۋەش كە ھىشتا نەھاتوۋە، ديار
 نىە و كەس نازانى چۆن دەبى. كەۋاتە نەختىنەي ئىستاكەت كەم خەرج بىكە لە خەفەت
 خواردندا بۆ لەمەۋيىش و لەمەۋياش.
 نەقدە (ن): حالە.

(۳) عىشويك: عىشۋەيەك، نازىك.
 واتە: موفتى و قازى كە ئىستا فتۋاى داركارى كىردى سەرخۇشان دەدەن، ئەگەر ئەۋ ناز و
 عىشۋەيە بىيىن كە ئىمە لە دەستى پىالەگىرى مەي دەيىيىن، خۇشيان سەرخۇش دەبن و بە
 سەرخۇشۋە فتۋا دەدەن كەۋا خواردنەۋەي مەي ھەلە.

لە نان و ئاو ئەوا ئیمساکیە مردووش، ئەری زاهید
 چ عوجبیکە، ئەمەندە بۆ دەنازی تۆ بە مورتنازی؟^(۴)
 قسە و باست لە عیرفانە، کەچی دنیا یە مەنزوورت
 لە عینوانی جەواھیرجۆییایی و روو لە ئەعرازی^(۵)
 قسە گەر عیقدی گەوھەر بێ، غەرەز دەیکا بە خەرموهره
 چ تەئسیری لە وەعزت دایە واعیز، وا پەر ئەعرازی!^(۶)
 مەبە «مەحوی» بە روو پێدانی یاری عیشوہ گەر مەغرور
 وەکوو دنیا سەباتیکسی نیە ئیقبال و ئیعرازی^(۷)

(۴) ئیمساك: خۆگرتن لە خواردن. عوجب: خۆ بە گەورە زانین. مورتنازی: ریا زەت کێشان و خۆگرتن لە خواردن بۆ مراندنی نەفس.

واتە: زاهید خۆی هەڵدە کێشی کەوا هیچ ناخوا و ریا زەت دە کێشی. بەلام ئەمە هیچ سەیر و مایە ی شانازی کردن نیە، چونکە مردووش هیچ ناخوا. مەبەستی لەو یە زاهید لە بێ کارە بیدا هیچی لە مردوو زیاد نیە.

(۵) مەنزور: مەبەست. جەواھیر: جەمعی جەوھەرە کە لە ئیستیلاحی فەلسەفیە کاندای ئەو تە بوونی بە سەرابی بە خۆیەو. ئەعراز: «اعراض»: جەمعی عەرەزە کە ئەویش لە ئیستیلاحی فەلسەفیە کاندای ئەو تە بوونی لە سەر شتیکی تر وەستای.

واتە: کاکە ی بە دیمەن دەست لە دنیا داشۆردوو! تۆ بە دەم باسی خواناسی دە کە ی، کەچی مەبەستی راستە قینەت دەست کەوتنی دنیا یە و بە دیمەن بەدوای جەوھەردار دە گەریت، کەچی لە راستیدا رووت لە عەرەز کردووە.

(۶) عیقد: ملوانکە. غەرەز: نیاز، مەبەست لە نیازی خراپە. خەرموهره: مووروە کەرانیە. واتە: قسە ئە گەر مەعنا کەشی ئەو ئەندە ورد و جوان بێ وەک ملوانکە ی گەوھەر وای، مادەم قسە کەرە کە غەرەزی لە دلدا بێ، قسە کانی نرخیان نامێنی و وەک مووروە کەرانیە دیار دەدەن. کەواتە کاکە ی ئامۆژگاری کەر، دەبێ ئامۆژگارییە کانی تۆ چ کاریک بکەنە سەر دل، مادەم خۆت دلت ئەو ئەندە پیس بێ و پەر بێ لە کینە؟!.

(۷) عیشوہ گەر: عەیار و بەناز. مەغرور: بابی. ئیقبال: رووتی کردن. ئیعرازی: پشت تێ هەلکردن.

-۷-

پسیری نوفووزی کرده به‌دهن، به‌سیه تهنه‌لی

ده‌رچۆ له خانوی که خه‌له‌ل گه‌ییبه تهنه‌لی^(۱)

قه‌ی کردنی سوراخی نه‌گهر تی‌بگه‌ی، ده‌لی

دل ټیکه‌ل هاتنه له‌گه‌ل نه‌م خه‌لکه ټیکه‌لی^(۲)

وا دل به داغم نه‌ز له ره‌قیب، نه‌ر سه‌ری برن

بۆ نه‌کلی له‌حمی نه‌و سه‌گه من ده‌بمه حه‌نه‌لی^(۳)

-۷-

(۱) نوفووز: کار. خه‌له‌ل: زه‌ده‌یی. تهنه‌ل «ی دووه‌م»: بنچینه.

واته: له‌شی ئاده‌میزاد وه‌ک خانوو وایه و خانوونشیننه که گیانیه‌تی. جا هه‌روه‌ک چۆن نه‌گهر خانوویه‌ک بنچینه‌که‌ی زه‌ده‌بوو ترسی رووخانی لی ده‌کرا، ده‌بی نه‌وه‌ی تیا‌یه‌تی به‌جیی به‌یالی، ئاده‌میزادیش که پیر بوو نه‌وه‌ بنچینه‌ی له‌شی زه‌ده‌بووه و ده‌بی گیانی ده‌رجی. که‌واته تۆیش نه‌ی مه‌حوی، که پیری کاری تی کردووی، با به‌سی بی ته‌مه‌لی کردن له‌فرمان‌به‌رداری خوا و روویه‌کی تی‌بکه.

له‌نیوان «ته‌نه‌لی» و «ته‌نه‌لی» دا وشه‌ئاراییه‌کی ناسک هه‌یه.

(۲) قه‌ی کردن: «قینی» کردن، رشانه‌وه. سوراخی: نه‌و قاپه‌ی مه‌یی لی داده‌که‌ن.

مه‌حوی له‌م به‌یته‌دا مرقه‌مرقی شه‌رابی له‌کاتی دا‌کردندا له‌سوراخی، شو‌به‌اندووه به‌قلپ‌وقۆیی رشانه‌وه و ده‌لی: سوراخی کاتی که شه‌رابی لی داده‌کری، ده‌که‌ویته مرقه‌مرق... نه‌وه نه‌گهر لی‌ی حالی بی، ده‌لی: ټیکه‌ل‌بوون له‌گه‌ل خه‌لک مایه‌ی دل ټیکه‌ل هاتنه، نه‌گینا نه‌گهر من نه‌که‌وتمایه‌ته ده‌ستی که‌س و شه‌رایان لی دانه‌کردمایه، نه‌م مرقه‌مرقه‌م له‌چی بوو؟.

(۳) نه‌ز: من. حه‌نه‌لی: په‌په‌وه‌کانی ری‌په‌وی پێشه‌وا «نه‌حمه‌دی کوری حه‌نه‌ل».

واته: من داخی به‌دکاری سه‌گ ره‌وشتم نه‌وه‌نده له‌دل‌دایه، نه‌گهر سه‌ری برن ده‌بم به‌حه‌نه‌لی بۆ نه‌وه‌ی گۆشتی نه‌و سه‌گه بخۆم.

دیاره مه‌حوی له‌م به‌یته‌دا وای داناوه‌که خواردنی گۆشتی سه‌گ لای حه‌نه‌لییه‌کان حه‌ل‌له، به‌لام راسته‌که‌ی نه‌وه‌یه نه‌ک لای حه‌نه‌لییه‌کان، به‌لکوو لای مالیکییه‌کان، سه‌گ ده‌می نه‌بی

تەرسا بە دینی ئەو یەدی بە یزایە بوونە جووی
 بو کوشتم کە دەستی دەرینا لە باخەلی^(۴)
 دنیا بە تەوسەو دەمی مەرگی وتی کە «ذوال»
 قَرْنِین» ی دی زەلیلە، لە کن خۆت ئەتۆ کەلی^(۵)
 زاهید چیه، هەیه گەبەلی ریش و توو کەسەر
 ئاگر نەبی، چ بی سەری دەرکا لە جەنگەلی^(۶)
 «مه حوی»! قەزا قسێکی خوۆشی وت بە چاری رووس...
 دوینێ گەمالە گەورە کە، ئەمڕۆ یە کێ دەلی^(۷)

﴿﴾

هەموو گیانی پاکە. قسە یە کیش بە دەم ئیمامی مالیکەو دەگیرنەو کە گواپە خواردنی گۆشتی
 سەگ حەلāl، بەلام ئەو قسە ئیسپات نەبوو.

(۴) تەرسا: عیسایی. دین: دیتن.

واتە: کە یار دەستی لە باخەلی دەرھینا بمکوژێ، عیساییەکان بە دیتنی دەستی
 دەس بە جێ لێی ترسان و وەك جوولە کە چوونە سەر ئایینی ئەو، وەك چۆن ئیسرائیلییەکان بە
 دیتنی دەستە سپیە کە ی حەزەرەتی موسا ئیمانیاں پێ ھینا و چوونە سەر دینی.
 (۵) «ذوالقَرْنِین»: ئەسکەندەری زولقەر نەین.

واتە: دنیا کە ئەسکەندەری زولقەر نەینی لە کاتی گیانەلادا دی زەلیل و کە لە لا کە وتبوو، بە
 تەوسەو پێی وت: خۆ تۆ لای خۆت کە لەمێرد بووی و جیهانت هەموو داگیر کردبوو، ئیستا
 بۆچ وات لێ ھاتوو؟

(۶) گەبەل: تۆبلاخە گەمەر، ئەو تە کە پاشەلی رەشە و لاخ و بزن و مەر ریتالی تیا وشک
 دەبێتەو بە موو وە. جەنگەل: دارستان.

واتە: کاکە ی زاهید! ئەم هەموو ریش و توو کەسەرە یسە چیه بە سەر و چاوتەو؟ کە دەلی
 گەمەرە ی پاشەلی حەبوو و بوو بە دارستانیکی چری و ئاگر نەبی دای مریتتەو کەس سەری
 لێ دەرناکا، یا سەرتی لێ رزگار ناکا؟!

(۷) قسێکی: قسە یە کێ. چاری رووس: قەیسەری رووس.

-۸-

«لَا عَاشَ سِوَى ذِكْرِكَ قَلْبِي وَ لِسَانِي»

«ای آنکه به نام همچو مسیحای زمانی»^(۱)

هر غم‌کش و حسرت‌به‌شی فراهادی حه‌زیم

له و ه‌فته‌وه تو خوسره‌وی شیرینی جیهانی^(۲)

«در آرزوی لعل لب اشک چو لعل

ای لعل دل از لعل لب لعل یمانی»^(۳)

واته: قه‌زاقه‌دهر قسه‌یه‌کی خو‌شی به قه‌یسه‌ری رووس وت، نه‌وه‌بوو پیی وت: دوئنی
گه‌مالیکی گه‌وره‌بووی و نه‌م‌پ‌وکه‌بووی به‌ده‌ل...

مه‌حوی له‌م به‌یته‌دا ئیشاره‌ت ب‌و له‌سه‌ر ته‌خت دانیشتنی شاژن «کاترینا»ی دووه‌م ده‌کا
که‌به‌تروسی می‌ردی له‌فه‌رمان‌په‌وایی دوور خسته‌وه و خو‌ی له‌جی‌گایدا دانیشت.

-۸-

خوالیخ‌و‌شبوو مه‌لا نه‌سه‌ده‌ی مه‌حوی نه‌م پارچه‌شیره‌ی له‌ناو په‌ره‌ی یه‌کیک له
کتیبه‌کانی کتیبه‌خانه‌ی مه‌حویدا د‌و‌زیوه‌ته‌وه. له‌وه زیاتر له‌شوئیکی تر نه‌یئراوه.

(۱) واته: ئه‌ی نه‌وکه‌سه‌ی به‌ناو وه‌ک مه‌سیحی نه‌م سه‌رده‌مه‌ی، د‌ل و‌زوبانی من ه‌ه‌ر به‌ناو
هینانی ت‌و‌ه ژیاوه و ه‌ه‌ر به‌وه‌وه‌خه‌ریک بووه.

دوور نه‌مه‌حوی نه‌م پارچه‌شیره‌ی ب‌و «عیسا» ناوئک وتبی.

(۲) واته: له‌وکاته‌وه تو له‌گه‌وره‌ییدا بووی به‌خوسره‌و و له‌نازداریدا بووی به‌شیرینی
جیهان، منیش به‌رابه‌ر به‌وه چاره‌په‌شییه‌که‌ی فراهاد بووه به‌ه‌شم و نه‌و داخ و خه‌فه‌ته‌م پی
پراوه‌که‌به‌شی نه‌و بوو.

له‌ک‌و‌کردنه‌وه‌ی «فراهاد» و «خوسره‌و» و «شیرین» دا ته‌ناسوئیکی جوان و، له‌مه‌عنایشاندا
تیباق هه‌یه.

(۳) واته: ئه‌ی نه‌وکه‌سه‌ی پارچه‌گوشتی سووری د‌ل له‌تاو لیوی وه‌ک له‌عل سوورت، بووه
به‌له‌علی یه‌مانی وا پر بووه له‌خوئن، فرمی‌سکم له‌تاو سو‌ز و ئاره‌زووکردنی لیوی وه‌ک له‌عل
سوورت، وه‌ک له‌عل سوور بووه و بووه به‌خوئن.

ره حمی که به حالی دلی غه مکیشی غه ریان
 جانانه یی جانی، چیه هر یاری زوبانی^(۴)
 عوشاقی جگهر سوخته هر حه سره ته به شیان
 لوتفی نیه مه عشووقه له بو عاشقی فانی^(۵)
 «مه حوی» به غم از یار به هجران جفایش
 «لَوْ أَهْرُبُ مِنْ حُبِّهِ فَاَللَّهُ جَفَانِي»^(۶)

-۹-

ده بی دل و یسه تیکی وه که فهله ک زیاتر وه که ف بیتی
 شه و و روژی فیراق و وه سلی دولهر تا بگونجینی^(۱)
 ده خیلتم بم کوپی ئه مرۆ به، فهردا وا ده که م هیچه
 چ فهرداها تیا نه کراوه کاریک و بووه دوینی^(۲)

(۴) جانانه: زنده خوشه ویست. جان: گیان.

واته: تۆ خوشه ویستی ئیجگار خوشه ویستی گیانمی، به زه ییه کت به حالی دلی خه فهت
 به کۆلی غه ریاندا بیتته وه، بۆچ هر به زوبان دۆستی؟

(۵) جگهر سوخته: جگهر سووتاو.

(۶) مه حوی لهم به یته دا قسه له گه ل خۆیدا ده کاو ده لێ: ئه گهر به هۆی ئه وه مه موو ده رد و
 خه مه وه که له یاره وه تووشم ده بی و به هۆی جه فا و بی وه فایی یاره وه، له خوش ویستنی ئه
 یاره رابکه م و ده سبهرداری بیم، خوا بمخاته ناو کۆپی ده رد و مه یته وه.

-۹-

(۱) کهف: ده ست.

واته: دل ده بی فراوانیه کی له ئاسمان گه وره تر ده ست بخا تا جیتی شه وی دووری و روژی
 وه سلی یار له ناو خۆیدا بکاته وه.

ئهم به یته له ف و نه شری مورپه ته بی تیا به، فیراق بۆ شه و وه سل بۆ روژ ده گه رته وه.

(۲) فهردا: سبه یینی. فهرداها: چهند سبه یینی.

زوبانی حالی پهروانه له وهختی سووتنا دهیوت:

که سئ واریسمه وهک من بی، له عیشقا خو بسووتینئ (۳)

ره قیب ته لسته تئیمشه وشهق دهبا، جانانه ئیواره

به عوششاقی تهقه بیول دا له باتی سه دوعا جوینئ (۴)

به غه ییه ت کردنی ته م بی نه وایه تووشی خه جله ت دی

بلئ واعیز بهس ته م میرووله بخوا، وازی لی بیئئ (۵)

□

واته: دهسم دامینت چی ده که ی و چی له بارتدایه ته پرؤ ته وای که و بیکه و مه یخه ره سبه یئ، چونکه ته گهر وا نه که ی رۆژه کانت تیده پرن و سبه ینیکان هه موو ده بن به دوئنئ و تۆش هیچت به هیچ نه کردووه. مه بهست له وهیه که وا کرده وه شته نهک قسه، نابئ بنیادهم کاری هیچ رۆژئکی بخاته سبه یئ.

فهردا (ن): سبه ی. چ فهرداها (ن): چه ها سبه ی.

(۳) واریس: میرات گر. وهک من بی: وهک من وایی؛ یئ وهک من.

(۴) تهقه بیول دا: به خشی.

واته: دیاره به دکار ته مشه وه له داخا له ت ده بی، چونکه ئیواره ی رابوردوو یار له باتی سه دوعای خیر که دلداره کان بۆیان کرد لوتفی فهرموو جنیوئکی پی به خشین.

(۵) بی نه وا: هه ژار. خه جله ت: شهرمه زاری.

واته: به واعیز بلئن من له نار پۆلی دلداراندا ته وه نده ناجیزم وهک میرووله وام، که واته با وازم لی یینئ و له پاشمله خراپه م ته لی و گوشتم نه خوا، ته گینا له ته نجامدا خوئ شهرمه زار ده بی. مه شهووره ته وه ی میرووله بخوا خوئ پی ناگیرئ هه ر بای لی ده یته وه.

مه حوی که له پاشمله خراپه وتنی به گوشت خواردنی خراپه وتراوه که داناوه، ئیشاره تی بۆ ته وه کردووه که خوا له قورئاندا ده فهرموئت: ﴿وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم مِّنْ بَعْضٍ أَعِدَّكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمٌ أَخْبِيهِ مَيْتًا﴾ واته: با هه ندیکتان له پاشمله خراپه ی ته وائتان نه لین. ئاخو که ستان حه زده کا گوشتی برای خوئ به مردووی بخوا!!؟.

دەنى تەبەئى وەھا غالب بوو، فیرەئونى ئەم عەسرە
نە وەك مووسا، لەكن جوو پارە بوو ئیمانی پى دىنى^(۶)
مەبزو «مەحويا» لەم رینگەدا تا دەبىە خاکى رى
ئومیدە دەستى گەردت ھەر دەگا ئاخىر بە داوینى^(۷)

-۱۰-

لە سایەى دەورى چەرخى سوفلە پەرور لەك بە لەك دەدوى
سەگى ئاواتەخوای ئىسكى وشتەر لە شەك دەدوى^(۱)

(۶) واتە: سووکی و پەستى بە چەشتى لەم چەرخەدا پەرى سەندوو، ئەگەر فیرەئون بەو
ھەموو دەسلەتەییەو کە ھەبەتتى، ئەك لەلای حەزرتى مووسا، بەلکوو لەلای جوولەكەیش
پارەى دەستبکەوئى باوەرى پى دەکا و دەچیتە سەر ئایىنى، بۆئەوێ پارە وەربگرى. جا وەرە
بەروردی ئەمە بکە لەگەڵ ئەو دەکا فیرەئونى سەردەمى حەزرتى مووسا خۆى دا بە دەم
ئاوى نىلەو و تیا خنکا و نەجوو سەر دىنى مووسا، لەگەڵ ئەو شەداکە ئەگەر ئیمانی بەئینایە
بەھەشتى بۆ خۆى مسۆگەر دەکرد.

دەشتانین مەعنای بەیتەكە والى بدەیتەو بەلین: سووکی و پەستى فیرەئونى ئەم چەرخە
گەبەوتە رادەبەك... تاد. بەم پێیە مەبەستى مەحوى بەیانى تەنھا سووکی و پەستى فیرەئونى
سەردەم دەبى کە دەبى کەسێكى تايەتتى بى، ئەك تیکرای سووکی و پەستى.
(۷) واتە: مەجوولئى و ئەم رینگایە بەرمەدە تا ئەو نەدە پىت پیا دەتین دەبى بە خۆلى سەرەپى،
بەلکوو ئەمە خواپە ئەوکاتە دەستى تۆزەكەت لە داوینى یارگیر بى و پێیەو بەنیشى.

-۱۰-

(۱) سوفلە: کەسانى ناچیز و بى بايەخ. لەك «ى یەكەم»: ھۆزىكن پایەى كۆمەلایەتییان لەناو
خەلكدا سووكە، لێرەدا كینایەى لە ھەزار و دەست كورت. لەك «ى دووھەم»: ھەزار. شەك:
بەرخى نیر یا مئى كە پى ئاییتە سالى دووھەم.

واتە: گەردوون كەسانى ناچیز و بى بايەخى بەجۆرى پىش خستوو، كەسانى جاران ھەزار
و دەست كورت بە ھەزار ھەزار باسى پارە دەكەن. سەگیش كە جاران بە ئاواتەو بوو ئىسقانى
خوشتى دەستكەوئى و بیکر ئیتەو، ئىستا قسە لە گۆشتى شەك دەکا و بەو نەبى دانامركى.
سایەى دەورى (ن): دەورى تەورى.

دەبىنىم، شېرى شېر ئەفگەن دەلەك كەوللى دەكا، دەبىم
بە كۆللى كلكەوۋە رىۋى لەگەل كەوللى دەلەك دەدوئى (۲)

دەبىنى بايەزىدە، ۋەك يەزىدىكى دەبىنن خەلق
بەبى پەردە شەياتىنى لە ئەحوالى مەلەك دەدوئى (۳)

بە ناۋى رۆژ و مەھبردن، نە باسى سەدر و شەھەردن
موۋەھحىد ھەر دەبى ھەر يەك بناسى، ھەر لە يەك دەدوئى (۴)

مونەججىم عومرى زايع بوو لە بەھس و فىكرى ئەفلاكا
كە پىرېژن ھەمىشە ھەر لە ئەحوالى خەرەك دەدوئى (۵)

(۲) شېر ئەفگەن: ئەۋەى شېر دەدا بە زەۋىدا. دەلەك: گياندارىكى ترسئۆكە، پىستى زۆر بەنرخە.
ۋاتە: دىنيا ۋاى لى ھاتوۋە دەبىنم دەلەك بەو ترسئۆكەيە كە ھەيە ۋ خەلك خۆى كەول دەكەن،
شېرى شېرپىمىن كەول دەكا ۋ پىستى دەگروئى... دەشېسىم رىۋى بەو كلكە درىژەيەۋە كە ھەيە
ۋ بە دوايدا دەكشى ۋ كەلكى ھىچى پىۋە نىە، باسى كەوللى دەلەك دەكا كە ئەۋەندە گران بەھايە
دەستى كەس ناكەۋى.

(۳) بايەزىد: تەيفور ئەبوۋ يەزىدى بەستامى، خواناسىكى بەناۋبانگە لە ئەھلى تەسەۋوف،
لە ۲۶۱ ى. ك «۸۷۵ ى. ز» داكۆچى دوايى كردوۋە، باپىرى زەپدەشتى بوۋە. ۋاديارە يەكەمىن
كەسىكە پىرەۋى يەكىتى بوون «وحدۃ الوجود» ى داھىناۋە. يەزىد: يەزىدى كۆرى موۋاۋىيە،
ئەۋەى ھەزەرەتى ھوسەنى كۆرى ھەلى كۆرى ئەبوۋتالىب لە جەنگ لەگەل لەشكرى ئەۋدا
كوژرا. مەلەك: مەلاىكە، فرىشتە.

(۴) مەھ: مانگ. سەدر، «صدر»: سەرۆكى ۋەزىران. موۋەھحىد، «مُوَحَّد»: ئەۋەى خودا بە
يەك بزائى.

مەبەستى لەۋەيە ئەۋەى خوا بە يەك بزائى، دەبى بە ھىچ جۆرى نەكەس ۋ نە ھىچ نەكا بە
ھاۋىيەتى خوا ۋ ھىچ جۆرە دورىكيان لە ژياندا نەداتى ۋ ئەۋەى بەپراستى خوا پەرىستە
دەخلى بەسەر ھىچ جۆرە ھۆيەكى ۋەك رۆژ ۋ مانگ ۋ پادشا ۋ ۋەزىرەۋە نىە.

(۵) مونەججىم: نجوۋمگەر. خەرەك: ئامىرىكى ناۋ مالە لۆكەى پى دەپىسەن ۋ دەيكەن بە
دەزۋو، دوۋخ.

به تاقه فه‌خری کیسپرا، هەر خه‌وه‌پنه‌ق فه‌خری نوعمانه
 ده‌نی هیممه‌ت وه‌هایه هەر له‌گه‌ل کوچک و که‌له‌ک ده‌دوئ (٦)
 زه‌مانه‌ی سوفله‌ په‌روه‌ر وا ره‌واجی سوفله‌یی داوه
 که دايم ئەو ده‌مه‌ سویره له‌گه‌ل نان و نمه‌ک ده‌دوئ (٧)
 په‌کی تیدا ره‌قیب ئەو شو‌خه‌ کوشتنمی که لئ پرسى
 ئیراده‌ی کارى خیر ئەله‌ته‌ شه‌یتانى له‌ فه‌ک ده‌دوئ (٨)

واته: نجووم‌گه‌ر به‌خۆپایى و له‌هیچه ژبانی خۆی له‌بیرکردنه‌وه‌دا له‌ئه‌حوالى ئەستیره‌ و
 ئاسمانه‌کان دا به‌باکه‌ دیاره‌ هیچی لئ ناوه‌شیتته‌وه‌، که‌چی پیرژنیش هەر خه‌ریکی قسه‌ی
 بپه‌په‌وده‌ کردنه‌ و باسی خه‌په‌که‌ ته‌قه‌ته‌ق‌که‌ره‌که‌ی خۆی ده‌کا.

مه‌به‌ستى له‌وه‌یه‌ هه‌رکه‌سه‌ی به‌جۆرئ خه‌ریکی به‌بادانى کاتى خۆیه‌تى.

(٦) تاق: تاقى کیسپرا، له‌ «سه‌لمانپاک» له‌ نزیکی به‌غداى ئیستا. کیسپرا: ئەنه‌وشیره‌وان،
 پادشای به‌دادى بنه‌ماله‌ی ساسانى «٥٣١-٥٧٩ ی.ز»، هه‌روه‌ها خوسره‌وى په‌رویز، دوا
 پادشای به‌هیزی بنه‌ماله‌ی ساسانى «٥٩٠-٦٢٨ ی.ز». خه‌وه‌پنه‌ق: شوئنیکه‌ له‌ نزیکی
 نه‌جه‌فه‌وه‌، نوعمانی کورپی مونزیری له‌خمى کۆشکێکی تیا کردووه‌ته‌وه‌. نوعمان: نوعمانی
 کورپی مونزیری له‌خمى، دوا پادشای له‌خمیه‌کانی حیره‌، خوسره‌وى په‌رویز له‌سه‌ر ته‌خت
 لایبرد و له‌ ته‌یسه‌فون خسته‌ زیندانه‌وه‌.

واته: کیسپرای ساسانى هه‌موو شانازییه‌کی به‌تاقه‌که‌ی بوو که له‌ ته‌یسه‌فون دروستی
 کردبوو. نوعمانی کورپی مونزیریش هه‌موو شانازییه‌کی به‌کۆشکی خه‌وه‌پنه‌ق بوو که له‌ حیره‌
 کردبوویه‌وه‌. ئەمه‌ بۆیه‌ وایه‌ چونکه‌ ئەمانه‌ دووکه‌سى بئ هیممه‌ت بوون و پیاوی بئ هیممه‌تیش
 له‌جیاتى ئەوه‌ی خه‌ریکی دله‌په‌روه‌ری بئ، خۆی به‌ به‌رد و که‌له‌که‌وه‌ خه‌ریک ده‌کا...

(٧) واته: زه‌مانه‌ی سپله‌ په‌روه‌ر به‌ راده‌یێک بازاری سپله‌یی گه‌رم کردووه‌، ده‌بینی هەر
 ده‌مێک باسی نان و نمه‌ک بکا پرکراوه‌ له‌ خوئنى سوور و بیده‌نگ کراوه‌.

(٨) فه‌ک: هه‌له‌وه‌ شاندنه‌وه‌.

واته: که ئەو شو‌خه‌ نازداره‌ باسی کوشتنمی له‌ به‌دکار پرسى که ئاخۆ مه‌سله‌حه‌ت وایه
 بمکوژن یا نه‌، ئەو په‌کی پێدا و نه‌یه‌یشت خواسته‌که‌ی به‌یئته‌ دى. دیاره‌ هه‌میشه‌ شه‌یتانى
 له‌عین له‌ هه‌له‌وه‌ شاندنه‌وه‌ی نیازى کارى خیر ده‌دوئ و ده‌بئ به‌ کۆسپ و ته‌گه‌ره‌ له‌ رێدا.

مومەيىز چەرخى كەچپەۋىي، نەكەي «مەھوى» كەمالت خەرج
زوبانى تېغى ئەو دەرھەق بە ھەرفى مەن لە ھەك دەدوى (۹)

-۱۱-

دلى بىردىم بە شوخى دولبەرىكى تازە، سەر لە نوئى
موبارەك بى لە دل سەۋدايەكى كەي كەۋتە سەر لە نوئى (۱)
كەچ ئەبرۆ، دىدە ئاھوو، شۆرشىن خو، فېتنەجۆ، توركى...
خورۇش و شۆر و شىنى خستە ناو ئەھلى نەزەر لە نوئى (۲)
بە ناز و عىشۋە پاك ئەرواحى پاكانى مۇسەخخەر كىرد
بە غەمزە خاترانى دايە بەر تىرى نەزەر لە نوئى (۳)
سەبا كىردوۋىيە ۋە ۋەدەي گەردى كۆيى، مەگرى ئەي دىدە!
بە ئوممىدەم جەۋاھىر سورمە بۇ نوورى بەسەر لە نوئى (۴)

(۹) مومەيىز: ۋادىارە لە ۋە سەردەمەدا ناۋىشانى ۋە زىفەيىكى مىرى بوۋىي. ھەك: كۆژاندەنەۋە.
ۋاتە: ئەگەر چەرخى بەدپەفتار كارىيەدەست بوو، نەكەي تېگەيشتوۋىي و پېگەيشتوۋىي
خۆت بەكارىيىي و بېخەيتە بەرچاۋ، چۈنكە تېغى زوبانى ئەو بەرەبەر بە ناۋى نووسراۋى تۆ
ھەر باسى كۆژاندەنەۋە و كېراندەن دەكا و دەبەۋىي ناۋت لەناۋ ناۋانا نەھىلىي، كەۋاتە خۆتى
مەخەرە بەرچاۋ.

-۱۱-

(۱) ۋاتە: ۋا سەر لەنوئى دلبەرىكى تازە دلى بىردىم بۇ خۆي و داگىرى كىرد. خۋالە دلمى پىرۇزكا
ۋا سەۋداي دلدارىيىكى نوئى دەكەۋىتە سەر.
لە نيۋان ھەردو «سەرلەنوئى» دا جىناسى تەۋاۋ ھەيە.
(۲) كەچ ئەبرۆ: بىرۆ لار، كەۋانى، دىدە ئاھوو: چاۋ ۋەك چاۋى ئاسك گەۋرە و جوان.
شۆرشىن خو: توۋرە. تورك: نازدار ۋەك شوخانى تورك. ئەھلى نەزەر: دلدارانى تەماشاكەر.
(۳) پاك: سەرياك، سەرجمە. خاتران: خاتەر، دل.
(۴) ۋاتە: ئەي دىدە، مەگرى... باي بەياني گەفتى داۋمەتنى كەلى نايابى تۆزى دەۋرۋەرى
مالى يارم بۇ بىنىي، تا تۆي پىي بىرئىزم و بىنايىت تىي بىكەۋىتەۋە.

له‌بی له‌علی شیفا به‌خشی برینی دل ده‌کا مه‌ره‌م
 ئیشاره‌ی چاوی، ده‌کولینیتته‌وه داغی جگهر له‌نوێ^(۵)
 به‌شیوه‌ی شکلی شیرینی، وه‌کوو کا‌کۆلی موشکینی
 په‌شیوی کردووه‌ ئه‌حوالی «مه‌حوی» ده‌ربه‌ده‌ر له‌نوێ^(۶)

-۱۲-

تیده‌گا هه‌رکه‌س بکا فه‌می رومووزی مه‌عنه‌وی:
 هیجر و وه‌سله‌ نار و جه‌ننه‌ی ئایه‌تی ﴿لَا یَسْتَوِی﴾^(۱)
 کیوی غه‌م وادی جه‌فا ته‌ی کردنه‌ ئه‌شراتی عیشق
 باکی هه‌وراز و نشیوت که‌ی ده‌بی گهر ره‌هره‌وی^(۲)

(۵) واته: به‌ قسه‌ییک له‌ لیوی سووری شیفا به‌خشیه‌وه برینی دل تیمار ده‌کا و، به‌ ئیشاره‌تییکی
 چاوی سه‌رله‌نوێ زامی دل ده‌کولینیتته‌وه.
 (۶) وه‌کوو کا‌کۆلی موشکینی: وه‌ک به‌ قزی ره‌شی...

-۱۲-

(۱) واته: هه‌رکه‌س له‌ مه‌به‌سته‌ نه‌یینه‌ی کانی قورئان حالێ بیی تیده‌گا که‌وا مه‌به‌ست له‌ «جه‌ننه‌»
 به‌هه‌شت و «نار = ناگر» له‌ ئایه‌تی: ﴿لَا یَسْتَوِی أَصْحَابُ النَّارِ وَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ، أَصْحَابُ الْجَنَّةِ
 هُمْ الْفَائِزُونَ﴾ دا بریتیه‌ له‌ گه‌یشتن به‌ دۆست و له‌ دووری له‌ دۆست. مه‌عنا‌ی ئایه‌ته‌که‌ ئه‌وه‌یه:
 به‌هه‌شتی و دۆزه‌خی چوون یه‌ک نین، به‌ختیار ته‌نها هه‌ر به‌هه‌شتیه‌کانن.
 (۲) ره‌هره‌و: رێ ته‌ی که‌ر، رێبوار. [ئه‌شرات، «اشراط»: مه‌رجه‌کان].
 واته: مه‌رجی دل‌داری ئه‌وه‌یه‌ کیوی خه‌فته‌ و شیوی نا‌په‌حه‌تی بی‌ری، چونکه‌ ئه‌وکه‌سه‌ی
 رێبوا‌ری راسته‌قیته‌ بی له‌ هه‌وراز و لیژ ناترسێ.
 نیوه‌ی یه‌که‌می ئه‌م به‌یته‌ له‌ نوسخه‌یه‌کدا به‌م جو‌ره‌یه‌:

تف له‌ شادی، چونکه‌ خو‌شی دێ له‌ شیوه‌ن خو‌شه‌ویست

ناوی هاروون، ئیسمی قاروون، ئییتیدا ئیما ده کهن
سهره رازه سهرکز ئاخر، سهرنیگوونه سهرقهوی^(۳)

ئهی له سهر تهختی غینا ئه مرۆ، سبهینی تیده گهی:
ئهو گه دایهی تو که واه موحتاجی شیوی یه که شهوی^(۴)

دهنگی پیی ئه حبایی روپیو پر به عالم مهوج ئه دا
تو به غه فلهت موبته لا، گهر نه بییهی مهستی خهوی^(۵)

تف له چارهی خهنده، گریه و شیوهنی پی خوشه دوست
داکه ئهی بارانی ئه شک! ئهی بهرقی ناله، نه سهرهوی!^(۶)

(۳) هاروون: یه کیکه له پیغه مبهرائی «بهنی ئیسرائیل»، برای هه زه رتهی موسا بووه. قاروون: یه کیکه بووه له دهوله مهنه دانی بهنی ئیسرائیل له سهرده می موسادا، دهستی له ری و شوینی موسا هه لگرت و بوو به دوژمنی، خواش سامانه که ی نوغرو کرد. ئیما: ئیشارهت.

پیتی یه که می ناوی «هاروون» هییه که له تیبه ییده نگه کانه (حوروونی هه مس). پیتی یه که می ناوی «قاروون» یش قافه که له تیبه دهنگۆ ده ره کانه (حوروونی قه لقه له). مه حویش ده لئ: ناوی هاروون و قاروون ههر له پیتی یه که میاندا ئیشارهت بو ئه وه ده که ن که واه هه رکهس سهری خۆی کز راگرئ، له ئه نجامدا سهر فراز ده بی. هه رکه سیش خۆی به زل و سهرگه وه دابنی له ئه نجامدا سهره و خوار ده بیته وه. ئه وه ته هه زه رتهی هاروون له هه زار تکی ئیسرا ئیلییه وه بوو به پیغه مبهری خودا، قاروونی خاوهن دارایی و سامانیش خوا غه زه بی لی گرت و گه نجینه که ی برد به ناخی زه ویدا، چونکه ئه ویا ن خۆی به کهم دانا و ئه میان خۆیی لی بایی بوو.

(۴) غینا: دهوله مهندی. سبهینی: پاش مردن. شیوی یه که شهو: مه به ست توانای وه لامدانه وهی پرسیا ری مه لائیکه یه له قه بردا.

(۵) واته: ترپه ی پیی دوستانی کوچی دواپی کردوو، پر به دنیا شه پۆل ده داته وه. تو ئه گهر نه بیسی، تووشی ده ردی بی ناگایی بووی و مهستی خهوی بی هوشیت.

مه حوی له م به یته دا دوستانی مردووی شوبه اندوو به ریبوار و، ترپه ی پیی که هی ریبواره خواستوه بو ئه وان.

(۶) خهنده: پیکه نین. دوست: مه به ست خوایه.

باسی چ بکه‌م بی‌که‌رانی به‌حری پر ته‌شویری عیشق؟!
 تاقه قه‌تریکی «فوتووحات»ه، نمیکه «مه‌سنه‌وی»^(۷)
 ساعیدی ده‌رکه‌وت و عالم بوو به مووسایی هه‌موو
 موعجیزه‌ی لیوی که ده‌رخا، جومله ده‌بنه عیسه‌وی^(۸)
 رامی عاشق بوونی نه‌و وه‌حشی نیگاره موشکیله
 مه‌بیه هه‌رگیز نه‌م قسه: عه‌نقا ده‌بی وه‌که‌و که‌وی^(۹)

نهم به‌یته ئیشاره‌ته بۆ ئایه‌تی: ﴿فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا﴾ واته: با نه‌م خه‌لکه‌که‌م بی‌یکه‌نن و زۆر بگرین.

(۷) بی‌که‌رانی: بی‌لیواری. ته‌شویر: گه‌لی مه‌عنای هه‌یه وه‌که‌ شه‌رمه‌زارکردن و ئالۆزانندن و سه‌ر لی‌شیواندن و خو‌شی. لی‌ره‌دا بۆ مه‌عنای دوا‌یی‌یان باشتر ده‌ست ده‌دا. فوتووحات: «الفتوحات المکیّة فی معرفة اسرار المالکیّة والملکیّة» ی شیخ «محمی الدّین محمد ابن عربی» که له ۶۳۸ ی. هـ. «۱۲۴۰ ی. ز.» دا مردوو، به‌شیکی زۆری بابه‌تی ته‌سه‌ووفه، ۳۷ به‌رگه. مه‌سنه‌وی: کتییکی فارسییه له بابه‌تی ته‌سه‌ووفدا به‌شیر له شه‌ش به‌رگدا، «جلال الدّین محمد رومی» دایناوه که له ۶۰۴ ی. ک. «۱۲۷۳ ی. ز.» دا له «به‌لخ» له ئیران له دایک بووه و له ۶۷۲ «۱۲۷۳» دا له «قۆنیه» له تورکیا کۆچی دوا‌یی کردوو، داهینه‌ری ته‌ریقه‌تی «مه‌وله‌وی»یه. واته: چۆن ده‌توانم باسی گه‌وره‌یی و بی‌لیواری ده‌ریای پرشۆری دل‌داری بکه‌م که کتیی «فوتووحات» تاقه دلۆپیکه‌ له‌و ده‌ریایه و «مه‌سنه‌وی» نمیکه‌تی.

(۸) واته: که باسکی سپی یار ده‌رکه‌وت، خه‌لکی هه‌موو وایان زانی ده‌سته سپیه‌که‌ی حه‌زره‌تی مووسایه که خوا کردبووی به موعجیزه‌ بۆی و دنیای پی‌روشن ده‌کرده‌وه. له‌به‌ر نه‌وه هه‌موو چوونه سه‌ر ئایینی حه‌زره‌تی مووسا. که موعجیزه‌ی لیویشی ده‌رکه‌وت که نه‌وه‌ته و ته‌یه‌کی له ده‌م ده‌ریی. مردووی پی‌زیندوو ده‌بیته‌وه، عالم هه‌موو ده‌بن به عیسایی. واده‌زانن نه‌و لیوه لیوی عیسایه که به‌فه‌رموده‌یه‌کی مردوو زیندوو ده‌بووه‌وه.

(۹) واته: زۆر زه‌حمه‌ته نه‌و یاره که ده‌لیی ئاسکی بیابانه رام و ده‌سه‌مۆ بیی بۆ دل‌دار. هه‌رگیز نه‌و قسه‌یه نه‌چی به‌گویتدا که ده‌لی: له‌وانه‌یه عه‌نقا وه‌که‌و مالی بیی.

چاۋى بيمارى، بە ۋەعدى تيرە بارانى نىگاھ
گفتى دا، جەھدىڭ كە ئى دىل، بەلكى تۆشى بەركەۋى (۱۰)
«مەھويا! ھەر ئەشك و ئاھى تۆلە جى جى بوۋنەۋەت
چوۋنە بەر بادى فەنايە دەرکەۋى يا سەرکەۋى (۱۱)

-۱۳-

گوم كە بوو راھى ھودا شاھرەھە گومراھى
«بەد درويشى اگەر ھېچ نېاشد شاھى» (۱)
ئەم مەجازە چىيە، روو كەينە حەقىقەت، ئەۋجا
«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» ت بەسە گەر تالىبى «إِلَّا اللَّهُ» (۲)

(۱۰) نىگاھ: لا كەردنەۋە. جەھدىڭ كە: ھەۋلىك بەدە.
(۱۱) واتە: مەھويا! لە فرمىسك و ھەناسەى گەرم بەۋلاۋە ھېچت نەماۋە. ھەر كە لە جىيى
خۆت ھەل كەنراى دەفەۋتتە. چ بە فرمىسكى داۋەرىتە سەرزەۋى و چ بە ھەناسەى
سەر كەۋى بە ھەۋادا.

-۱۳-

(۱) شاھرەھ: شاپرى.
واتە: ئادەمىزاد كە رىنگاى خواناسى لى و ن بوو، دەكەۋتە سەر چەقى رىي گومرايى و
دەيكا بە شاپرى خۆى، چونكە لەۋ دوو رىنگايە بەۋلاۋە نىيە. ۋەك چۆن ئەگەر دەست لە
ھەزارىي و سەركەز كەردن ھەل كەردى، جارى سەرىيە خۆى دەدا و ترسى كەسى لە دلدا نامىتى.
خوالىخۆشبوو مەلا ئەسەدى مەھورى نىۋەى يە كەمى ئەم بەيتەى بەمجۆرە خولندۋەتەۋە:
گوم كە بوو راھى ھودا شاھرەھى گومراھى
لە سەرى نووسىۋە ئىشارەىيە بو ئىبراھىمى ئەدھەم كە دەستى لە پادشاھى ھەل كەرت و بو
عبادەتى خواتەركى دىناى كەرد.
(۲) مەجاز: ئەۋەيە وشەيەك بو مەنەيەك غەيرى مەنەكەى خۆى بەكار ھىنرايى، بەلام
پەيۋەندى لە نىۋان ھەردوۋ مەنەكەدا بىي. حەقىقەت: بەكار ھىنرانى وشە بو مەنەكەى خۆى.
ئەمە مەنە ئىستىلاھىيە كەى ئەم دوو وشەيە. مەنە زامانىيە كەشيان «راست» و «ناراست»ە.

رئ درابی به گه دایسی نه فه سئ له و ده رده دا
 هه رکه سئ، تا نه فه سه عاریه شاهه نشاهی^(۳)
 دووکه لی ئاهی ده بیی دائیمه بگری به ری رۆژ
 رۆژه رهش، غه مزه دهیی من بم و تو بی ماهی^(۴)
 له دلا بوونمت ئه ر عاره له لا، وا بکه فه رز:
 ماهی که نعانئ و ئه م مودده موقیمی چاهی^(۵)
 کوشتمی و ئه وده مه خوینم به ئه دهب دامه نی گرت
 به سمه لی عیشقم و کارم به خوینه راهی^(۶)

□

واته: ئه م دنیا مه جاز و نادرست و ناراسته، باروو بکه نه حه قیقه ت و راستی و رینگای خوا
 بگرین و ده ست له هه موو شتیکی که داشۆرین. جا ئه وکاته ئه گه ر به راستی خوات بوئ و
 ده ستت پتوه گرتیی، پیوستت به جیا کردنه وه ی هیچ په رستراوئ نابیی، له جومله ی «لا اله» و
 مادام خوات هه ر له پیشاندا جوئ کردوه ته وه، ئیتر ئینکاری هه موو خوایه کی تر له هه موو
 شتی چاتره...

(۳) واته: هه رکه س رئی درابی ماوه ی هه ناسه دانیک له به رده رگای یاردا گه دایسی بکا،
 کارئکی به سه ر دئ هه تا هه تایه شه رم ده کا شاهه نشاهی بکا.

(۴) واته: ماده م خه فه تباری ده ستی رۆژی رهش من بم و تویش مانگی ئه و رۆژه ره شه بی،
 ده بی دووکه لی هه ناسه ی ئه و خه فه تباره - که منم - هه میشه به ری ئاسمان بگری. مه به ستی
 له وهیه وه ک چۆن که مانگ بکه ویتته ئیوان رۆژ و زه وی رۆژ ده گیرئ، ئه گه ر تویش له به رابه ری
 منی به دبه ختا بی، ده بی دووکه لی هه ناسه م هه میشه به ری رۆژی رووت بگری.

(۵) ماهی که نعان: حه زره تی یوسف که له ولاتی که نعاندا خرابووه ناو بیره وه.

چاه: چال، بیر.

واته: ئه گه ر لات شووره ییه له دلی مندا بی و من خوشم بویت، وای دابنی حه زره تی
 یوسفی که نعانیت و که وتووتته چاله که که براکانی فریایان دایه ناوی.

(۶) به سمه ل: حه یوانی سه ربپا و. قوربانی که له کاتی سه ربپینیدا ناوی خوا دینن. راهی:

بیّ خه تا ئه و شه هه له و بهرده ره «مه حوی» ده رکرد
 بۆچ که س سه رنه چووه شه و که تی ساحیب جاهی (۷)

- ۱۴ -

دلفریبی دلبه ری دلدار، هه ی!
 فیتنه گهر، هه ی! رهند هه ی! عه یار هه ی! (۱)
 بوویه یاری غه یر و من بیگانه مام
 بیّ وه فا، هه ی! هه ی جه فا کردار، هه ی! (۲)
 خو موسولمانم، به ناحق خوینی من...
 بو ده ریژی، کافری خوونخوار، هه ی! (۳)

زایی، کاری مه یسه ر بوو.

واته: من شه هیدی عیشقم. که یار کوشتمی دلۆپی خوینم که وته سه ر داوینی و کارم به وه
 زایی بوو، چونکه مه به ستم هه ر ئه وه نده بوو داوینی به خوینم سوور بیی.
 (۷) واته: که وتیم له بهرده رگای یاردا وه ک پایه ی پادشایی وابوو بۆم. به لام تا سه ر نه بوو، له
 ناحق ده ری کردم. دیاره پایه ی بلندی خاوه ن شکۆیی تا سه ر بۆ که س نابی، بۆیه بۆ منیش
 نه بوو.

- ۱۴ -

ئهم پارچ شیعره له وه ده سنووسانه ی شاعیر و وه چه کانیدا نیه که ئیستا ماون. له
 که شکۆلنکی مه لا جه لالی مه لا ئه حمه دی خانه قای حاجی مه لا عه لی دا «له سوله یمانی»
 دۆزراوه ته وه. له لایه ن حاجی میرزا «عبدالله» ی کۆیی «خادیم» یشه وه کراوه به پینج خشته کی.
 له دیوانه چاپکراوه که شدا نیه.
 (۱) هه ی: ئامرازی بانگ لی کردنه له کوردیدا. فیتنه گهر: ئه وه ی هه ر خه ریکی فیتنه نانه وه بی.
 رهند: بی ترس و که مته رخه م. (۲) بوویه: بووی به...
 (۳) مه به ستی له وه یه به گوێره ی شه رع خوینی موسولمان له به رابه ری خوینکی تردا نه بی
 ناپۆژی.

چا نیه رەفتاری وا بەد بەس بکە
 دەرەحە قی من، شوخی بەدرەفتار، هەی! (۴)
 تۆ دلت دیوانە کردم، ئیستە کەش
 نانۆینی روو، پەری روخسار هەی! (۵)
 قەت لە تیری ئاهی مەزلوومانی عیشق
 تۆ نەترسی، زالمی غەددار هەی! (۶)
 غەیری بەد نەیدی لە تۆ «مه حوی»، ئەتۆش
 هەر بەدت ری بی، بەدی بەدکار هەی! (۷)

- ۱۵ -

خەتتی دەوری لیوی ئالت ئەی مەسیحا لام و بی
 هەر لە جامە ی سەبز ئەچی بۆ غەین و نوون و چیم و هی (۱)

(۴) چا: چاک.

(۵) نانۆینی روو: رووم نادەیتی و خۆتم یشان نادە ی.

(۶) واتە: هیچ رەوای حەق نیە لە تیری ئاهی ستم لی کراوانی عیشق نەترسی.

(۷) بەدت ری بی: بەدت بیته ری.

- ۱۵ -

(۱) لام و بی: لب، لەب. جامە: کراس. غەین و نوون و چیم و هی: غنچه، غونچه کە لە
 سەرەتای بەیتی داها تووشدا نووسراوە. هەروەها بەش بەحالی دوا یی و سەرەتای بەیتە
 داها تووە کانی تریش بە ریز.

واتە: ئە ی ئەو یارە کە لیوت وە ک لیوی حەز رەتی عیسا بە تاقە وشە یە ک مردوو زیندوو
 دە کاتەو، مروی تازه دەر هاتووی دەوری لیوت وە ک بەرگی سەوزی دەوری گە لای خونجە ی
 نە پشک و توو وایە.

غونچە بازارى نەزاكەت دارى و تەنگى شكاند
 ھەر كە زاهير بوو لە دەورى باغى حوسنت لام و بى^(۲)
 لەب شەكەر تاكەى لە ھەسرەت خالى موشكىنت، دلم...
 داغدار و خەستە بى وەك لام و ئەلف و لام و ھى؟^(۳)
 لالە روخسارم لە سايەى ئەشكى خوينين رەنگەوہ
 چونكە رووسوورم لە قايى عەين و شين و قاف و تى^(۴)
 عيشقت ئەى جاننا، منى ريسوايى عالەم كرددوہ
 چاكە ئينسافت بى بۆ ئەلف و سين و تى و ھى^(۵)
 ئىستە بۆ لاف و گەزاف ھەركەس دەبينى عاشقە
 نەك ھەمووكەس جان فیدا وەك ميم و حى و واو و بى^(۶)

(۲) واتە: ھەركە لە دەورى باخى جوانىتداكە مووى دەم و چاوتە، خونچەى لىوت ديارى دا،
 بازارى ناسكى و تەنگى خونچە شكا و پشكووت و گەلاكانى كەوتنە دەر و پىر بوون.
 (۳) واتە: ئەى يارى لىو شيرىن! تاكەى دلم لە داخى خالى رەشى تۆ وەك لالە نەخۆش و
 داخاوى بى!

(۴) واتە: لە سايەى فرمىسكى خوينينەوہ روخسارم وەك لالە سوور دەكاتەوہ، ئەو فرمىسكە
 خوينينەش لە خۆشى ئەوہدا دەپژم كە لە بەردەرگاندا روو سوورم.
 ئەم بەيتە لە ھەندى نوسخەدا بەم جۆرەيە:

لالە روخسارم لە سايەى مەوجى خوينى ئەشكەوہ

يەنى روو سوورم لە قايى عەين و شين و قاف و تى

(۵) بۆ: لە نوسخەكانى بەردەستماندا و نووسراوہ، بەلام لامان وايە ئەوہ ھەلەيە و راستەكەى
 «تۆ» يە.

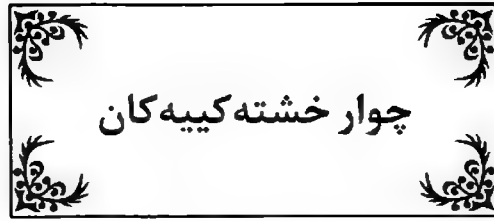
(۶) واتە: ئىستا ھەركەس دەبينى بۆ فیشال كەردن خۆى كرددوہ بە دلدار، بەلام كەسيان ئامادە
 نين وەك مەحوى گيانى خويانت بەقوريان بكەن.

«مه حوی» ئەمڕۆ زۆر نهخۆشه قەت شیفای نایێ به هیچ
گەر شیفای بیتن، به بۆیی زولف و ئەو ئەگریجه دی^(۷)

(۷) بیتن: بێ. بۆیی: بۆنی.

وەك دیمان، مه حوی له زۆربهی نیوه دووهه مه كانی هەر به یێكی ئەم پارچه شیعره دا
وشه یه کی به پیتی جیا جیا هیناوه ته وه، ئەو وشه یه ی به کۆمه ل کراوی له نیوه ی یه که می به ی تی
پاشه وهیدا وتروه ته وه. ده بی ئەره شمان له یاد بێ که وا ئەو وشانه ی به ی تی شیوه ی نووسینه ی
فارسی نامیزی جاران ی کوردی له یه ك و کۆ کردووه ته وه، بۆ نموونه «له ب» ی به «لب»
وه رگرتوه و ههروه ها ئەوانی تریش.

چوار خشته کیه کان

-۱-

ئاوی عهینم «روزاب»ه چونکه نه ما
 «إِنَّ عَيْنِي تُكْـبِنُ دَمًا»^(۱)
 نه شئه به خشیک لیوی مه یگوونت
 هه به ناوی مه سیحی خسته سه ما^(۲)

-۲-

حه رame وا بهرن ناوی له بی مه یگوونی تۆ ئه حباب
 نه کهن تا شوست وشۆ سه ده فعه لیو و ده م به باده ی ناب^(۱)

-۱-

(۱) عهین: چاو. روزاب [رُضاب]: پرژی تف.
 واته: ئه وهنده گریاوم فرمیسک له چاوم بپراوه و ناوی چاوم وهک پرژی تفی لی هاتووه،
 ئیستا نه گهر بگریم چاوه کانم خوئیان لی ده پرژی.
 (۲) سه ما: سه ما کردن یا ئاسمان.

واته: من که وام به سه هاتووه هیچ مایه ی سه رسامی نه، چونکه لیوی مه ی پهنگی تۆ
 به جۆری خوشی ده گه یه نۆ به دل، هه زه ته ی عیسا هه ر که ناوی تۆی بیست که له ئینجیلا
 موژده ی پیغه مبه ریتی تۆی پی درا، له خوشیانداندا که وته سه ما کردن، یا له خوشیانداندا فپی بۆ
 ئاسمان.

مه حوی له م چوار خشته کییه دا قسه له گه ل پیغه مبه ر ده کا، دروودی خوی لی بی، و
 ئیشاره ت ده کا بۆ ئایه تی ﴿وَمُبَشِّرًا بِرُسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اِسْمُهُ اَحْمَدُ﴾ واته: موژده ی
 پیغه مبه رتکم پییه پاش خۆم دیت ناوی ئه حمه ده.

-۲-

ئهم چوار خشته کییه له دیوانه چاپکراوه که دا نه.

(۱) شوست وشۆ: شتن. ناب: پاک و بی گهره.

واته: هه رame دۆستان ناوی لیوی سووری تۆ بهرن تا سه د جار ده م و لیویان به شه رابی پاک
 و بی گهره نه شۆرن.

مه پرسن بۆچی ئیمشه و زولفه کە ی جانانه پر تابە
هەر ئەو زولفه نەبوو ئەمڕۆکە کردی عالەمی بی تاب^(۲)

- ۳ -

ئەو دەووت بابە ی که خەلقى ناوی نابەن بی جەناب
ئەسل و فەسلێ گەر بزانی، واجبە لێ ئیجتیناب^(۱)
ئە کەدەشی خینزیر و سەگ مە عجوونی بەنگ و خەندە ریس
داکی دایە ریزباری بابی بابی قەجەباب^(۲)

(۲) تاب «ی یە کەم»: پێچ و لول. تاب «ی دوو هەم»: توانا.
واتە: مه پرسن بۆچی ئەم شەو زولفی یار ئەوەندە پێچ و لولە، هەر ئەو زولفه نەبوو ئەمڕۆ
توانای لە عالەم بری؟ مەبەستی لەوەیە زولفیک ئەوەندە کاریگەر بی بە رۆژ هیزی لە عالەم
بریبی، دەبی بە شەو ئەوەندە رازاوه و جوان بی. یان بۆیە بە شەو ئەوەندە پێچ و لولە چونکە
بە رۆژ بە بی هیزکردنی عالەمەو خەریک بووه و ماندوو بووه و ئیستا لە تاو ئازاری ماندوو یەتی
خۆی پێچ دەخوا.

- ۳ -

ئەم چوار خشته کیهش لە دیوانە چاپکراوه کەدا نیه.
(۱) دەووت: دەووت. ئیجتیناب: خۆپاراستن.
مەعنای ئەم بەیتە بەسراوه بە بەیتی دوو هەمەو.
(۲) ئە کەدەش: دوو رەگ. خینزیر: بەراز. مە عجوون: شیلراو. خەندە ریس: شەرابی کۆن،
وشە یەکی عەرەبییه. دایە ریزباری: کاکەیی. بابی: ئەو ی شوێن پەپرەوی موحەممەد عەلی
شیرازی داهینەری رێ و شوێنی بابییەتی کەوتی.
واتە: ئەو دەووت بابە که خەلک بە قەدر و حورمەتەو ئەبی ناوی نابەن و کە قەسە ی لە گەل
دە کەن بە «جەناب...» بانگی لێ دە کەن یا کە باسی دە کەن دە لێن «جەنابی...»، ئە گەر بزانی رەگ
و ریشە ی چیه و دە چیتەو سەر کێ، تێدە گە ی که دە بی بنیادەم خۆی لێ بپارێزی و خۆی لێ
دوور بگرێ تا بە هۆیەو گلاو نە بی، یە کەم لە بەر ئەو کە دوو رەگە و لە سەگ و بەراز
کە وتووە تەو کە هەر دووکیان گلاون... دایکی لە کاکەیی بەراز خۆرە کانه و باوکیشی کابرایەکی

-۴-

دەمى بە وسىيەتى كورسى كەرەم كە پىم ئەى رەب!
زوبانى پىئو روابى بە قەد ھەموو كەوكەب^(۱)
بە عومرى نووحوو تەوفىقى تۆ بكا ئىمداد
لە بەحرى شوكرەو ە يەك قەترە بىنمە سەر لەب^(۲)

﴿﴾

بابىيە، دوو ھەمىش چونكە خۇراكى ھەمىشەى ئەو ە بەنگ و شەرابى كۆن تىكەلى يەك دە كا و
پىكەو ە دەيانخوا.
بەيتى يەكەمى ئەم چوار خشتەكىيە لە پاكئوس نە كراونكى شاعىر خۇيدا بەم جۆرەش
نووسراو ە:

ئەو قورومساغەى كە خەلقى ناوى نابەن بى «جەناب»
ئەسل و فەسلى شارەزا بى، نىتە غەيرى ئىجتىناب

-۴-

(۱) كورسى: لە عورفى ئايىنى ئىسلامدا ئەسىرنكى واىە ھەموو ئاسمانەكان و ئەرزى تيا
جى بوو تەو ە. كەوكەب: ئەستىرە.

مەعنای ھەردوو بەيتە كە پىكەو ە لىك دەدەينەو ە.

(۲) نوو: يەككە لە پىغەمبەران، مەشھورە پتر لە ھەزار سال ژياو ە.

واتە: خوايە دەمىكەم بدەرى ئەو ەندەى كورسى گەرە بى و ئەو ەندەى ھەموو ئەستىرەكانىش
زمانى لى روابى و، ئەو ەندەى ھەزرەتى نووحيش عومرم درىژكە و يارمەتىم بدە بەلكوو لە
دەرياي سوپاس كەردنى تۆ دۆپىك بەخەمە سەر لىوم و كەمىك سوپاست بكەم، يا دۆپىك بىنمە
كەنارى دەريا و لىومى پى تەر كەم. مەبەستى لەو ەيە مەگەر ئەم مەرجانە بىنە دى، ئەو جا
ئادەمىزاد بتوانى كەمىك سوپاسى خوا بكا، ئەگىنا ھەقى خوا بەسەر بەندەو ە ئەوندە زۆرە،
بەندە لە عۆدەى نايت تۆزىكى بداتەو ە.

لە دەسنووسە پاكئوس نە كراو ەكانى شاعىر خۇيدا ئەم چوارخشتەكىيە بەم دوو جۆرەى
خوارەو ەش نووسراو ە تەو ە:

-۵-

نه هلی عیبرهت ماوه گهر، بی سهیری «ناسر شا» بکات
دووله دوو سی کهم شه هی کردو «کش» یکی ری نه هات^(۱)
هاتی واه سهیری نه هاتی کهن که سه د تیپان سوار
پاسه وانی بوون، له ناو به ستا پیادی کردی مات^(۲)

﴿﴾

«۱»

ده می به وسعه تی کورسی مه گهر عه تا کا ره ب
زوبانی پیوه روابی به قه د هه موو که وکعب
به عه ونی نهو به هه موو ده م له شوکری نهو دا بن
له قولزومی به نمی به لکی ئاشنا بی له ب

***

«۲»

ده می به وسعه تی کورسی عه تا بکا مهر ره ب
زوبانی پیوه روابی به قه د هه موو که وکعب
هه موو له شوکری نهو ا بن به عه ونی نهو هه رده م
له قولزومی به نمی به لکی ئاشنا بی له ب

-۵-

مه حوی نه م چوار خشته کبیله ی به بونه ی کوشتنی «ناصرالدین شاه» ی قاجار هوه وتووه.
(۱) ناسر شا: «ناصرالدین شاه» ی قاجار «۱۸۳۱-۱۸۹۶ ی.ز»، یه کیکه له پادشاکانی
بنه ماله ی قاجار، له زیاره تگای هه زره تی «عبدالعظیم» دا به دهستی میرزا رهزای کرمانی که
یه کیکه بووه له قوتابییه کانی «جمال الدین» ی نه فغانی کوژرا. شه هی: پادشایه تی. کش: یه کیکه
نهو ده ورانه ی له یاری شه تر نجدا ده بیترین و پادشای پړ ده خوری.
مه عنای هه ردوو به یته که پیکه وه دیت.

(۲) هات: به ختیری. به ست: قه لا، نهو شوینه پیروژه ی دهستی تیدا نابری بۆ تاوانبار. به
به یوه ندیشی له گه ل «کش» ی پیتشو و «پیاده» ی هاتوودا، ئیشاره ته بۆ «قه لا» له یاری

-۶-

تېگە يىشتىن مەغزە، ئەم ئىنسانە پۈست
خۆ مەكە بىي تەجرەبە قوربانى دۈست^(۱)
تۆ مەللى يەك مەرتەبە، سەد مەرتەبە:
«دشمن دانا بە از نادان دوست»^(۲)

شە ترنجدا. پيادى: پيادە بەك، ئىشارە تىشە بۆ «سەرباز» لە يارى شە ترنجدا.
واتە: ئەگەر كەس ماوہ لەم جىھانەدا بىھوئ پەند لە كارەساتى زەمانە وەر بگرئ، با بىي
سەبرى ئەو كارەساتە بكا لە «ناصرالدین شا»ى قاجار رووى دا كە ۵۸ سال حوكمرانى كرد و
لە كاروبارى گەردوونا كە وەك يارى شە ترنج وایە كەس «كش» يكي لئى نە كرد، كەچى كە
نەھاتى و نەگەتى رووى كردە ئەم بەختيارى و بۆھاتنەى، بە جۆرئ رووى تئى كرد لە گەل
ئەوھشدا كە سەد ریزە سوار پاسەوانى بوون و لە پەناى قەلایەكى وەك زیارەتگای
«عبدالعظیم»دا برو، پيادە بەك خچى كرد و لە پەلوپۆى خست.
لەم بەیتەدا ئىستیعارە بەكى «مەكنیە» ھەيە، ئەوھتە «ناصرالدین شا» شوبھتاروہ بە «مەلىكى
شە ترەنج» و ئەو شتەش كە پەيوەندى بە پئى شوبھتاروہ كەوہ ھەيە «كش»ە و «بەست» و
«پيادە». ھەروەھا لە كۆكردنەوہى «كش» و «بەست» و «پيادە»دا تەناسوب ھەيە.
وشەى «تېيان» لە ھەموو نوسخەكانى بەردەستماندا بە «تېيەن» نووسرابوو. ئیمە ئەوھمان لا
ھەلە بوو و گيڤرامانەوہ سەر شیوہ راستەكەى كە «تېيان»ە.

-۶-

(۱) مەغز: كاكلە. پۈست: توئكل.
واتە: قەوارەى ئادەمیزاد وەك توئكل وایە و تېگە يىشتنىشى وەك كاكلەى ناو توئكلە كە وایە.
ئەوھش كە تېگە يىشتنى نەبئ وەك بەرى پووجەل وایە. كەواتە تۆرش تېگە يىشتنت بىي و دۈست
تاقى بكەرەوہ و بزائە تېگە يىشتوہ و پشتى پئى دەبەستري يا نە، ئەو جا خۆت بكە بە قوربانى،
نەوھك پاشان بە ھەلەدا بچى و پەنجەى پەشيمانى بگەزى.
(۲) مەرتەبە: جار.

واتە: نەك تاقە جارئ، سەد جار بلئ: دوژمنى تېگە يىشتو و لە دۈستى نەقام چاترە.
ئەم نيوہ بەیتە فارسىيە لە بەيتىكى سەعدى شيرازى وەرگىراوہ.

-۷-

«از دیر مغان آمد یارم قدحی در دست»
خو فیتنه بوو، پیرایه یی فیتنیشی به خویا بهست^(۱)
وا هاته وه ئه ی یاران، ئاشووبی دل ئه فگاران
«مست از می و، می خواران از نرگس مستن مست»^(۲)

-۸-

چیه ئهم هه موو ته نته نه و من - منت
ئه مه نده چیه فه خر و به خ کردن^(۱)

-۷-

(۱) پیرایه: که ره سته ی خوړازانده وه. وشه یه کی فارسیه.

مه عنای چوارخشته کیه که هه مروی پیکه وه دیت.

(۲) ئه فگار: زویر و زیز.

واته: یار له په رستشگای ئاگر په رستانه وه هاته دهر، پالئه یه کی شه رابی به ده سته وه بوو.
خوی له خویدا دلی دلداری ده برد، که چی ئه وه نده ی تریش مایه ی دلبردنی دابوو له خوی.
براده رینه! وریای خوټان بن، وا ئه و یاره گه پرایه وه که مایه ی ناره حه تی گیانی دۆستانی دل
زویره، خوی به خواردنه وه ی مه ی مه ست بووه و دلدارانشی به نیرگسی چاوی مهستی
سه رخوش کردوه.

دوو نیوه فارسیه که ی ئهم چوارخشته کیه هی حافیزی شیرازین. ئهم جوړه له یه کدانه ی
دوو به یتی جیا جیا پیی ده لئین «تضمین».

-۸-

(۱) ته نته نه: ده نگی ساز و سه متوور و شتی وا. مه به ست ټیکرای جه نجال و هه راهه رایه. به خ
کردن: شانازی به خووه کردن و خو به شایانی شتی گه وره زانین.
له ده سنو سه که ی مه حوی خویدا وشه ی «به خ» به «به خ» نوو سراوه ته وه.

بە رۆچوونی ئاوی دەکە ی زیندەگی
بە دەرچوونی بایەك دەبی مردنت (۲)

-۹-

شەوی لە یلا بە مەجنوونی دەوت: بنواریە حالی خۆت
بە خۆپایی کە چۆنت دا بە با عەقل و کە مالی خۆت؟ (۱)
جوابی دایەو مەجنوون: ئەگەر تاقەت ببی لە حزی
لە ناو ئاوی ئەدا بنواریەو حوسن و جە مالی خۆت (۲)

(۲) زیندەگی: ژیان.

واتە: ئە ی ئادە میزاد! ئەم هەموو فیز و خۆ بە زل زانیەت لە چیه، تۆ بە چوونە منالدا نی
دایکت و چۆری ئاوی باوکت هاتوویتە دنیاو و بە دەرچوونی هەناسە یەك لە دەمی خۆت
دەمری، ئیتر شانازی بە چیهو دەکەیت و بایەخت چیه؟

-۹-

(۱) مەعنای چوارخستە کیە کە پیکەو دەیت.

(۲) لە حزی: لە حەزە یەك، تاوێك.

واتە: شەوێکیان لە یلا بە مەجنوونی دلدار ی خۆی وت: تە ماشایە کی حالی خۆت بکە
بزانە چۆن لە خۆپایی عەقڵی خۆت داو بە با و شیت بووی. ئەویش لە وەلامدا وتی: من لە
خۆپایی شیت نەبووم و عەقڵی خۆم نەداو بە با. بەلام ئەگەر تۆ دەتوانی هەناسە یەك لە
ئاوی ئەدا تە ماشای جوانی شێو ی خۆت بکە، جا بزانە چۆن شیتی خۆت دەبی، چونکە رووی
تۆ وەك رۆژ وایە و عەقڵیش وەك شەو نەم وایە و شەو نەمیش هەر کە رۆژ هەلات دەبی بە هەلم و
دەچی بە هەوادا. جا لە حالیکدا کە تۆ بۆ ماو یەکی کەم نەتوانی تە ماشای خۆت بکە ی، من
چۆن بەم هەموو تە ماشاکردنەت شیت نابم.

-۱۰-

نه سیمی سو بدهم! شه بگیری تا ته سکه له ی بیرووت
 بلّی به و ناشنایه: بی چرایه شامی من بی روت (۱)
 به هیچ ئینسانی کامل هیچ نه سهر به سته و و پابه ند
 خه لاتى عیشقه «مه حوی» من که سهر قوتیم و پی روت (۲)

-۱۰-

سه یید نه حمه دی کوری شیخ نه وره حماني عازه بانی ده بگیری به وه که و مه حوی کانی له
 نه سته موول ده بی، ده بی به ناشنای «بدرالدین کامل» ناوئک که پیاوئکی به قه در و حورمه ت و
 نه دب دؤست بووه. پاشان نه م پیاوه ده گوژرتنه وه بؤ بیرووت و له وی ده کړی به کار به ده سته
 به ندهر. مه حویش نه م چوار خشته کیه ی بؤ ده نووسی، به لام نه یده زانی ناخو ههر له
 نه سته موول وه بؤ نووسیوه یا له سلیمانیه وه.

(۱) سو بدهم: ده می به یانی. شه بگیری: روشتن له شوئیکه وه بؤ شوئیک له به ره به یاندا که
 هیشتا دنیا تاریک و لیلّه بی. ته سکه له: به ندهر، میناء، شاری که له که ناری ده یادا بی. بیرووت:
 پایته ختی لوبنانی ئیستا. شام: ئیواره. به په یوه ندی له گه ل «بیرووت» مه عنای شاری «شام» یش
 ده گه یه نی.

مه عنای چوار خشته کیه که ټیټکړا پټکه وه دئ.

(۲) سهر به سته: سهر به سراوه. پابه ند: زنجیر له پی کراو. ههر دوکیان کینایه ن له خاوه ن
 به یوه ندی. سهر قوتین: سهر په تی.

واته: نه ی بای به ره به یان، له گه ل تاریکه و لیلّه ی به یاندا بکه وه ری، بچو، مه وه سته تا
 ده گه یته به ندهری بیرووت، له وی به و ناشنایه م بلّی که و شه وانی مه حوی، یا شاری شامی
 دلّی، بی چرای رووی تو تاریکه... هه روه ها پئی بلّی پیاوی پیاوانه هه رگیز ته وقی دنیا له مل
 ناکا و زنجیری په یوه ندی به هیچه وه ناکاته پئی خوئی، چونکه دنیا شتیکی هیچ وپوچ و
 بی سووده، نه لکوو رووده کاته ریگای عیشق، وه ک مه حوی که خه لاتى عیشقی وه رگرتوه و
 هه موو په یوه ندیبه کی به دنیا وه له خوئی دارپنوه و به سهری روت و پئی خاوسه وه ده گه پړی...
 له نیوان «بیرووت» و «بی روت» و «پی روت» دا جیناسی موزاربع و له نیوان «بیرووت»
 و «شام» دا ته ناسوب و، له «شام» و «کامیل» دا له تافه ت هه یه.

ئەم چوارخشته كییه بهم جوړه‌ی خواره‌و‌ه‌ش بیستراوه. سه‌یید ئەحمەدی عازە‌بانیش هەر بهم جوړه‌ی ده‌خوێنده‌وه:

نەسیمی سو‌بخ‌ده‌م! گەر گە‌ییبه‌ خ‌زمە‌ت نازری بی‌رووت
ب‌ل‌ئ‌ی: ئە‌ی به‌دری کامیل، ب‌ئ‌ی چ‌رایه‌ شامی م‌ن ب‌ئ‌ی رووت
چی‌ه‌ تۆ ما‌هی م‌ن ب‌ی، پ‌رته‌وت هەر بۆ ئە‌م و ئە‌و ب‌ئ‌ی!
وه‌فا، وه‌قتی وه‌فاته، چاوه‌که‌م، تیری له‌ م‌ن ب‌ئ‌ی رووت

ج‌ئ‌ی خ‌زیه‌تی لی‌ره‌دا تی‌کستی نامه‌یه‌ك ب‌لاو ب‌که‌ینه‌وه‌ که «ئەحمەد کامیل» یا «کامیل ئەحمەد» ناوی‌ك له‌ وه‌لامی نامه‌یه‌که‌دا له‌ ۲۲ی مایسی ۱۳۱۹ی رۆمیدا له‌ بی‌رووت‌ه‌وه‌ به‌ فارسی بۆ مه‌حوی نووسیوه‌. ده‌ب‌ئ‌ی خاوه‌نی ئە‌م نامه‌یه‌ هەر ئە‌و «کامیل»ه‌ ب‌ئ‌ی که له‌ چوارخشته‌کیه‌که‌دا ئیشاره‌تی بۆ کراوه‌ و له‌وانه‌یه‌ ئە‌م چوارخشته‌کیه‌ش هەر له‌ گە‌ڵ ئە‌و نامه‌یه‌دا ئیتراب‌ئ‌ی. ئە‌وه‌ش که سه‌یید ئەحمەدی عازە‌بانی ناوی ئە‌م شه‌خسه‌ی به‌ «بدرالدین کامل» تۆمار کردووه‌، ره‌نگ‌ب‌ئ‌ی له‌وه‌وه‌ ب‌ئ‌ی که ئە‌و «ئینسانی کامیل»ی له‌ چوارخشته‌کیه‌که‌دا به‌ «به‌دری کامیل» وه‌رگرتووه‌ و له‌وه‌وه‌ وای بۆ چ‌ووه‌ که ده‌ب‌ئ‌ی ناوی «بدرالدین کامل» بووب‌ئ‌ی. ئ‌یمه‌ش که ده‌ل‌ئ‌ین «ئەحمەد کامیل» یا «کامیل ئەحمەد» و نازان‌ین کامیان راسته‌، ه‌ی ئە‌وه‌یه‌ مۆره‌که‌ی وا هە‌ل‌که‌تراوه‌ دروست ب‌ئ‌ی به‌ ه‌ردووکیان بخوێن‌رت‌ه‌وه‌. ئە‌مه‌ش تی‌کستی نامه‌که‌:

«سرور، تاج سرا، مولانا!

من چه باشم که بر آن خاطر عاطر گذرم
لطف‌ها می‌کنی، ای خاکِ درت تاج سرم!

سرافراز نامچه‌ای که به‌ تاریخ ۲۸ نیسان ۱۳۱۹ تسطیر و تسیار فرموده‌ بودند، رسیده‌ی دست مباحات گردیده‌، از مضامین دل‌نشین و عبارات شیرین و ابیات نم‌کین آن مبارک‌نامه‌، دیده‌ی رم‌دیده‌ را نور، و دل هجران کشیده‌ را سرور بخشید.

ای وقت تو خوش، که وقت ما کردی خوش

از عرض و اشعار تشکرات تبریکات رتبه‌ی فقیر، زبان قلم‌قاصر، و قلم‌زبانم فاتر است. همان جناب خالق بی‌چون عمر و عافیت آن فخر دودمان روزافزون فرماید آمین. نسخه‌ی اهدا فرموده‌ی مبارک را هم با دیگری تعویذ بر دوش مفخرت و مسعدت نمودم.

-۱۱-

شیخی هه مه وه ندیکی ده دا په ند و نه سیحه ت
 نه و قور به سه ره ی دابو وه بهر فه حش و فه زیحه ت (۱)

احوال بنده را سؤال می فرمایند، الحمد لله صحت وجودی دارم. با کاروبار مأموریت را مشغولم. ز همت پیر و مساعده ی تقدیر و حسن تدبیر، توجّهات و محبت و اعتماد و امنیت عموم را تحصیل کرده ایم.

با این احوال به مصداق کلام مرحوم و مغفور حضرت مولوی:

بریان تاي روبات قافیه خوانیم	نه مه نده ن تافه ت عیباره ت زانیم
بلیسه ی کووره ی هیجران بالآت	گه رمی مه حروومی تۆزه که ی بالآت
ثایر دان به و ته ور مؤبه ت سه رای دل	مه یله که ت مه نده ن بی مه سکه ن خجل
یاد لوولی زولف شیرین نیگاران	خه یال نه برۆی نازک نازاران
نه و بیه ن وه چین سه فحه ی پیشانیم	ئید خه م چه مه که ی بالای که مانیم

مع مافیه

گر سربری به تیغ تیزم
 از کوی وفات برنخیزم
 ورزآنکه کنند ریزه ریزم
 من مهره ی مهر تو نریزم
 الا که بریزد استخوانم

حاصل کلام، تاحیات مستعار در کالبد بدن باقی و برقرار باشد، از دور و نزدیک به دعای خیر آن پیر وفادار و الا تبار محتاجم. امید واثق است که انشاء الله تعالی از خاطر عاطر بیرونم نخواهند فرمود. باقی به هزار لب ادب و اشتیاق دو دست مبارکتان را بوسیده، به استرحام بقای توجّهات فوآدیه و قدسیه ی آن سرور مطاع را ختم تصدیعات نمودم. السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته».

بیروت ۲۲ مایس سنه ۳۱۹

-۱۱-

(۱) [هه مه وه ند:] هۆزێکی کورده له شارستانی سلیمانی ده ژێ له کوردستانی عێراق، ناوبانگی نازایه تی بلّاوه. جاران ده ستیکی له ری گریدا بووه. مه عنای چوار خشته کیه که پێکه وه دی.

خۆش هاته جواب و وتی: تۆ حه قته، فه قهت من
قوتتاعی ته ريقم، نه کوو قوتتاعی ته ريقهت^(۲)

- ۱۲ -

به ته ره ف ئه م نه خۆشی بپچارهت
«نگهی کن به چشم بیمار»^(۱)
بۆیه ده تنیمه په رده که ی چاوم
«که بپوشم ز چشم اغیار»^(۲)

(۲) قوتتاعی ته ريق [قطاع الطريق]: چه ته، رێ گر. «قطاع» جه معی «قاطع» ه.
واته: شَيْخُكْ كابرایه کی هه مه وه ندی راگرتبوو ئامۆژگاری ده کرد که بێته سه ر رڭیه ی
راست و قسه ی خرابی بێ ده وت له سه ر ئه و کرده وه خرابانه ی ده یکرد. کابرای هه مه وه ندیش
وه لāmیکي جوانی دایه وه، وتی: یا شَيْخ! تۆ حه قته ئامۆژگاری من ده که ی و ئه و رڭیایه به
خراب داده نئی که من گرتوومه ته به ر، به لām بیشزانه هه رچۆن بێ هه ر من له تۆ باشرم، به س
نیه من به ئاشکرا جه رده یی ده که م و رێ ده گرم، خۆ تۆ به ناوی ئایینه وه جه رده یی ده که ی و
رڭگای ته ريقهت ده بپری و له سه ره پئی ته ريقهتدا دانیشتیوی هه ر ده رویشیکت بێته
به رده ست رووتی ده که یته وه.

- ۱۲ -

(۱) واته: به چاوه ناسکه کانت لایه ک به لای ئه م نه خۆشه بپچاره ی گرفتاری ده ستی خۆته دا
بکه ره وه با چاک بيمه وه.

نیوه فارسییه که ی ئه م به یته هی که مالی خوجه ندیه.
(۲) واته: بۆیه له ناو په رده ی چاومدا ده تشارمه وه، تا له چاوی پیس بپارێزم و تووش نه بی.
مه به ستی له م شارده نه وه یه ئه وه یه که هه میشه وئنه که ی له به رچاویه تی.
نیوه فارسییه که ی ئه م به یته یش هی سه عدیه.
به هه ر کام له م دوو به یته ده وترئ «مَلَمَع»، موله ممهع له ئیستیلاحی عیلمی به دیعدا ئه وه یه
به یتیک نیوه کانی هه ریه کێ به زمانی بن.

-۱۳-

ئەو مەسخەرەى زەمانە بە شاھ و وەزیری کرد
 ئەو کەتنە قەت مەلّی بە گەداو و فەقیری کرد (۱)
 کلکیکی پیوه کرد و بەرەوژووری ژووری برد
 تیی هەلّەدا شەقێک و سەرەوژیری ژیری کرد (۲)

-۱۴-

زالمی دل رەقی روو گرژی موسولمان نازار
 هەر بە ئیزایە کە رەنگی بگەرێتە روخسار (۱)
 بەرد ئەگەر سەر نەشکینێ، بە چی روو رەنگین کا؟
 کە لە پێ هەلّەقە قی ئەوسا روخی گولنارییە خار (۲)

-۱۳-

(۱) مەسخەرە: گالته پێ کردن.

مەعنای چوارخشته کيیه کە پیکەوێ لێک دەدەینەو.

قەت مەلّی (ن): کێ دەلّی.

(۲) کلک: پەنجە.

واتە: ئەو کەتن و گالته پێ کردنەى گەردوون بە پادشایان و وەزیرانی دەکا هەرگیز بە
 هەزارانی ناکا. پەنجەیه کیان پیوه دەکا و بەرزیان دەکاتەوێ بۆ ئاسمانی گەورەیی، کە چی لە ناکاو
 شەقێکیان تی هەلّەدا و دەیانخاتە خوار و سەرەوژیریان دەکاتەوێ و تاج و تەخت و کورسییان
 نێ وەردەگرێتەوێ و گەلێ جار بەوێندەشەوێ ناوەستی، بە کوشتیشیان دەدا.

-۱۴-

(۱) واتە: یاری ستمکاری دلپەق و نازاردەر، هەر بە نازاردانی دلدارەکانی شادمان دەبێ و
 رەنگ دەکەوێتە رووی و ئەگەر نازاریان نەدا وەک نەخۆش رەنگ زەرد دەبێ.

(۲) گولناری: وەک گولە هەنار سوور. خار: دڕک.

واتە: ناھەقیشی ناگرم. ئەو دلّی وەک بەرد وایە و سروشتی وەک دڕکە. بەرد ئەگەر سەری
 کەسیک نەشکینێ و بە خوێنی ئەو سەرە خوێناوی نەبێ، رووی خوێ بە چی رەنگین بکا و،
 دڕک ئەگەر بە پێی کەسیکدا نەچەقێ، بە چی رووی خوێ وەک بەردەى گول سوور بکا؟.

-۱۵-

روڤه! گهر چه ز ده‌کە‌ی بیه شاکور
په‌ندی «مه‌حوی» له‌گوئی گره‌وه‌ک دور^(۱)
مه‌ردی ئازاده قه‌ت مه‌ره‌نجینه
«کُلُّ شَیْءٍ وَلَا شَیْئَةٌ حُرٌّ»^(۲)

-۱۶-

دل‌شه‌که‌تی تیری کی‌م؟ چاوی بزانی مه‌گه‌را!
توهمه‌ته‌هه‌رکه‌س بلی‌م، «عِنْدَ جُھَنِّهِ الْخَبَرِ»^(۱)
دولبه‌ر و بیداد و ناز، عاشق و دادی نیاز
خاله: به‌روومه‌ت در، داغه: نرایه‌جگه‌ر^(۲)

-۱۵-

ئهم چوارخشته‌کیه‌یش له‌دیوانه‌چاپکراوه‌که‌دا‌نیه.
(۱) بیه: بی‌به. وه‌ک دور: وه‌ک چۆن‌گواره‌ی دور ده‌کرێته‌گوئی.
(۲) واته: هه‌رچی ده‌که‌ی بیه‌که، به‌لام‌قه‌سی سووک له‌رووی ئینسانی مه‌رددا‌مه‌که.

-۱۶-

(۱) واته: خۆم‌نازانم‌دل‌م‌به‌تیری‌کتی‌ماندوو‌بووه، مه‌گه‌ر‌چاوی‌یار‌بزانی... بلی‌م‌به‌تیری
هه‌رکه‌س‌ماندوو‌بووه، قسه‌که‌م‌بوختان‌و‌بی‌به‌لگه‌ده‌بی... که‌واته‌مه‌گه‌ر‌عه‌ره‌ب‌واته‌نی‌بلی‌م:
«خه‌به‌ری‌راست‌به‌لای‌جو‌هه‌ینه‌وه‌یه‌و‌مه‌گه‌ر‌ئه‌و‌بزانی». مه‌به‌ستی له‌«جو‌هه‌ینه»‌یار
خۆیه‌تی.
(۲) واته: دولبه‌ر‌و‌بی‌دادی‌و‌نازکردن‌هه‌رگیز‌له‌یه‌ک‌جۆی‌ناکرێته‌وه، هه‌روه‌ها‌دل‌دار‌و
شکات‌کردن‌و‌داوا‌کردنیش... هه‌رکه‌سی‌ئه‌رکیکی‌له‌سه‌ره‌و‌هه‌رکه‌سی‌خواه‌نی‌شتیکه. خال
به‌شی‌روومه‌تی‌یاره‌و، داخی‌ئه‌و‌خاله‌ش‌به‌شی‌جگه‌ری‌دل‌داره.

-۱۷-

نهم روژ هه لات ه نوکته به کی خوش و دلپه زیر
دهر چوو له دهم گه دایه کی میسکینی سهر به زیر^(۱)
دی نوپژ ته کا غه نی، وتی: ههر بو ته مانه به
چی نوپژ سهر به زیر و چ نیسکینی سهر به زیر^(۲)

-۱۸-

دل فکری کرده وه: چیه قیرم بووه به شیر؟
پیرانی برده وه که جوانیمی که وته بیر^(۱)
قامه ت نه مام و پشتی وه کوو میو و روونی نه رم
چه وتاوه، رهق هه لاتووه، وهک چه وته میوی پیر^(۲)

-۱۷-

نهم چوار خشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه.
(۱) روژ هه لات: به یانی. دلپه زیر: دلگیر. میسکین: هه ژار. سهر به زیر: سهر دانه واندوو بو
خواره وه، سهرکز.
مه عنای ههر دوو به یته که پیکه وه دئ.
(۲) غه نی: ده وله مه ند.

واته: نهم به یانی به پیاوکی هه ژاری سهرکز چاوی به کابرایه کی ده وله مه ند که وت پاش
خۆرکه وتن نوپژی سبه پیتی ده کرد، به بوژ نه یه وه قسه به کی دلپه سهندی کرد، وتی: خوا
به مانه ی داوه، نوپژی به یانی کاتی بکه ن که خۆر به سهر سهر یانه وه بی و پیش چایش
نیسکینه ی زهردی روژ به سهر دا کراو بخۆن...

-۱۸-

نهم چوار خشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه.
(۱) قیر: مه به ست له مووی ره شه. شیر: مه به ست له مووی سپیه. پیران: پیران برده وه نه وه به
بنیاده م له بهر پیکه نینی زۆر یا له بهر گریانی زۆر هه ناسه ی بیرئ و ده نگه ی لی ده رنه یه ت.
مه عنای چوار خشته کیه که پیکه وه دئ.
(۲) چه وتاوه: چه وت و لار بووه، چه میوه ته وه.

-۱۹-

تەب خالەیه کی جوان و لە غایەت بەدەر لەزیز
 دەرکەوتوو بە تەب لە چەنەیی دولبەری عەزیز^(۱)
 وەك سیوی زیوی لەعل تیا تەعبیە کسراو
 یا تۆبێ گۆل کە غونچەیه کی دەر بچێ لە ریز^(۲)

-۲۰-

ئەهلی فەزڵ ئارام و رووناکی نە شەو ئەسڵا نە رۆژ
 بۆ نیە و نابێ، کە ئەمڕۆ رۆژی نائەهلا نە رۆژ^(۱)

﴿﴾

واتە: دڵ بیری لەوێ کردووە کە بۆچی ریشی وەك قیر رەشی جارنم وەك شیر سپی بوو. کە
 سەردەمی جوانیمی کەوتەوێر، ئەوێندە گریا چوو بە تاسەو، حالی بوو کەوا بۆیە مووم تەسپی
 بوو چونکە بالای وەك نەمام قنجی سەردەمی لاویم چەمیو تەو و پشستی وەك میو و رۆن
 نەرمی جارنم رەق هەلاتوو و هەردووکیان وەك دار میوی لاری پیریان لی هاتوو.

-۱۹-

ئەم چوارخشتەکیبەش لە دیوانە چاپکراوە کەدا نیە.
 (۱) تەب خالە: وردە تلۆقی سەر لێوی هەلزاروی تادار. تەب: تا. چەنە: چەناکە.
 مەعنای هەردوو بەیتە کە پێکەوێ دێ.

(۲) تەعبیە، «تَعَبِيَّة»: پێکردن.
 واتە: بەهۆی تاوێ تلۆقێکی لە رادەبەدەر جوان کە لە چەناکەیی یار دەرچوو، چەناکەیی یار
 بەو تلۆقە سوورەوێ لە سیوێکی زیوین دەچێ کە لەعل رێژ کرابێ، یا لە چەپکەیه ک گۆل دەچێ
 کە خونچەیه کی تیا لە ریز دەرچووێ.

-۲۰-

ئەم چوارخشتەکیبەش لە دیوانە چاپکراوە کەدا نیە.
 (۱) ئەسڵا: «أَصْلًا».

واتە: لەبەر ئەوێ کە ئەمڕۆ رۆژ رۆژی نامەردانە، ئەوێ پیاو بێ، نە بە شەو و نە بە رۆژ
 حەسانەو و رووناکی نیە و نابێ.

فەزل و جەوھەر بۆتە نەقس، ئەم ئەھلە بۆیەم فەسل ئەکەن
سەگ زوبانی دەردە کیشی، چ بوو، چی تاوانە روژا^(۲)

-۲۱-

حەققى بەدەستە گەر رقى ھەستى رەئىسى جاف
شەن و شکۆھى بوو بە کەوايىكى بى سىجاف^(۱)
من بسم لەباتى ئەو لە رقانا سبەى کەوا
ماھى سیامە تۆبە دەکەم دەچمە ئىعتیکاف^(۲)

(۲) واتە: بۆیە ئەم خەلکە جیام دەکەنەو و دوورم دەخەنەو چونکە زانا و تیگەشتووم.
زەنت و تیگەشتیش لەم سەردەمەدا عەیب و شوورەییە، چونکە روژ روژی نەفام و
تینەگەشتووانە، بەلام ھەرچیم پێی بلێن وەک ئەوەتە سەگ بە روژدا زمانى خۆی دەردە کیشی کە
دیازە ئەوەش ھیچ خەتایەکی روژی تیا نیە.

-۲۱-

ئەم چوارخشته کیهش له دیوانه چاپکراوه کەدا نیە.

(۱) سىجاف: پەراوێز.

نیوەی یەكەمى ئەم بەیتە لە نوسخەيە کدا بەم جوړەيە:

حەیف و ئەسەف دەبێ بکری بۆ رەئىسى جاف

(۲) ماھى سیام «صیام»: مانگی روژوو، رەمەزان. ئىعتیکاف: ئەوەتە روژوو وەوان لە مانگی

رەمەزاندا دەچیتە مزگەوت بۆ خواپەرستى و قسە لە گەل کەس ناکا و بۆ ناچارىيە کى وەك

چوونە سەرئاو و خوشتن و دەستتوێژگرتن و نان خواردن نەبێ نایەتە دەر.

لە نێوان «کەوايىكى» و «کەوا»دا وشە ئاراییەکی جوان ھەيە.

-۲۲-

نیه به غه‌یری ئەمەم هیچی تر ئومێد و ئەمەل
 له باره‌گاهی جه‌لیلی جه‌لیلی «عَزَّ وَ جَلَّ»^(۱)
 به جاهی رۆحی «محمّد» له‌وانه‌ بی «مه‌حوی»
 جه‌مالی پی بنوینی ئەوانی «جاءَ أَجَلٌ»^(۲)

-۲۳-

په‌روازی جانه‌، رۆینی جانانه‌، وه‌رنه‌ بۆچ
 تو‌گۆره‌وی له‌ پی ده‌که‌ی و من له‌ ده‌ست‌ئه‌چم^(۱)
 هه‌ستانت ئه‌ر قیامی قیامه‌ت نیه‌، چیه‌
 بی ده‌خلی چه‌نگ و نه‌ی و مه‌ی له‌ مه‌ست ئه‌چم!^(۲)

-۲۲-

ئەم چوارخشته‌کیه‌ش له‌ دیوانه‌ چاپکراوه‌که‌دا نیه‌.
 (۱) جه‌لیل «ی یه‌که‌م»: زاتی خوا. جه‌لیل «ی دووه‌م»: پایه‌ بلند.
 مه‌عنای چوارخشته‌کیه‌که‌ پێکه‌وه‌ دی.

(۲) ئەوان: سه‌رده‌م.

واته‌: به‌ ته‌مای هیچ نیم له‌ باره‌ گای خوا، له‌وه‌ به‌ولاوه‌که‌ له‌به‌ر خاتری شکۆی پیغه‌مبه‌ر (د.خ)،
 یه‌کێک بم له‌وه‌که‌ سانه‌ که‌ پیغه‌مبه‌ر له‌ کاتی سه‌ره‌مه‌رگیاندا جوانی خۆیان پشان ده‌دا و دێته‌
 سه‌ریان تا ئیمان ده‌رکه‌ن و به‌ باوه‌په‌وه‌ بپۆن. مه‌شه‌هوره‌ ئیسنانی موسو‌لمان له‌ کاتی سه‌ره‌
 مه‌رگیدا پیغه‌مبه‌ر (د.خ) به‌ رۆحیانه‌ت دێته‌ سه‌ری و ناھێلێ شه‌یتان بی ئیمانی بکات.

-۲۳-

ئەم چوارخشته‌کیه‌ش له‌ دیوانه‌ چاپکراوه‌که‌دا نیه‌.

(۱) په‌رواز: فرین. جانانه‌: یاری وه‌ک گیان خۆشه‌و‌ست. وه‌رنه‌: ئەگینا.
 واته‌: رۆشینی یار مایه‌ی هه‌لفرین و ده‌رچوونی گیانمه‌، ئەگینا بۆچی هه‌ر که‌ نه‌و‌گۆره‌وی
 له‌ بی ده‌کا و ئاماده‌ ده‌بی بۆ رۆشتن، من گورج ده‌فه‌وتیم و له‌ ده‌ست ده‌رده‌چم؟
 (۲) قیام: به‌ریابوون.

-۲۴-

ئەيا مارق بەگى عالەم لە بەردەستا ھەموو مەزلووم
لە ھەققى خۆى ئەتۆ ئەم خانەقايت کرد ئەوامە ھرووم^(۱)
بە کول دنيا بە کامت بى ھەتا ھەى سادە، روژى ھەشر
خودای ئەم عالەمە «پالکەل» لە غوفرات بکا مە ھرووم^(۲)

﴿

واتە: ئەگەر راست بوونەوێ تۆ بۆ روشتن، بەرپابوونی روژى قیامت نە، بۆچى من
بى ئەوێ کۆپى خواردنەوێ و رابواردن ئامادە بى، سەرخۆش دەبم؟
ئەم بەیتە ئىشارەتە بۆ ئایەتى: ﴿وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَ مَا لَهُم بِسُكَارَىٰ﴾ لە باسى روژى
قیامتدا کە واتە: خەلکت بە سەرخۆش دیتە پێش چاو و سەرخۆشیش نین...
چەنگ و (ن): بەنگ و.

وا بڵاوێ مەحوى بەم چوارخشته کیه قسە لە گەل «سەید ئەحمەدى نەقیب» دەکا.

-۲۴-

ئەم چوارخشته کیهش لە دیوانە چاپکراوێ مەحیدا نە.
(۱) مەحوى بەم چوارخشته کیه قسە لە گەل سندووق ئەمینیه کى ئەو سەردەمەدا دەکا کە
ناوى «مارف بەگ» بوو و وادیارە مانگانەى خانەقای مەحوى بریوێ کە لەلایەن دەولەتى
عوسمانیه وە بۆى برابووێ.
مەعنای چوارخشته کیه کە پێکەوێ دى.
(۲) بە کول: بە تەواوى. کام: ئارەزوو.

واتە: ئەى ئەو مارق بەگى دنيا ھەموو بەدەستەوێ دەنالیئى و تەنانەت مالى خواشت
وێ خانەقای مەحوى بى لە مافى خۆى بى بەش کردووێ... خوا بکا تا لە دنياى، دنيا
ھەمووى بە ئارەزووى خۆت بى و بە سادەى و بى ھىچ جوړە ئالۆزییەك رابوێرى... لە روژى
ھەشریدا خوا لە لى خۆشبوون لە گوناھ بى بەشت بکا و فریت داتە ناو ناگرى دۆزەخەوێ.

-۲۵-

هەر گف تو گۆمه، که چی هەر ده لیم و تی ناگه
 هەر جوست و جومه، که چی هەر ده پۆم و پی ناگه^(۱)
 چاوم رواو و گۆشه یی ئه و ئه بروم نه دی
 دل بوو به به حری عولووم و له ئه لف و بی ناگه^(۲)

-۲۵-

(۱) جوست و جۆ: گه‌ران.

مه‌عنای چوارخشته کیه که تیکرا پیکه وه دی.

(۲) واته: چهند ساله گف تو گۆمه و له باسی ناسینی زاتی خوا و سیفه ته‌کانیدا خه‌ریکی ده‌رس و تنه وه‌م، که چی خۆم له قسه‌کانی خۆم ناگه‌م، هه‌رچه‌ند بۆ فه‌قیکانیشمی روون ده‌که‌مه‌وه، چونکه ئه‌م مه‌سه‌له‌یه له چوارچێوه‌ی تیگه‌یشتنی راستی به‌ده‌ره. چهند سالی‌شه به‌دوای گه‌یشتن به‌م تیگه‌یشتنه‌دا ده‌گه‌رپیم، که چی هەر ناگه‌مه جی. ئه‌وه‌نده‌م چاو ورد کرده‌وه بۆ ئه‌وه‌ی چاوم به‌ ناوچاری یار بکه‌وێ که ناسینی راسته‌قینه‌ی زاتی خوایه، چاوم وه‌ک داری سه‌وز بوو و شک راوه‌ستا، که چی گۆشه‌یه‌کی برۆی یارم هەر نه‌دی و شتیکی به‌که‌لکم لی حالی نه‌بوو... ئه‌وه‌نده‌م خوێنده‌وه و ئه‌وه‌نده‌ ده‌رسم و ته‌وه‌ دل‌م وه‌ک ده‌ریای زانستی لی هات، که چی هیشتا له‌ سه‌ره‌تای زانستی راسته‌قینه نه‌گه‌یشتووم.

ئه‌م چوارخشته کیه ئیشاره‌تیکی تیا به‌ بۆ ئه‌و ئایه‌ته که ده‌فه‌رمویت:

«وَمَا أَوْتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا» واته: له زانستیکی که‌م زیاترتان پێ نه‌دراوه، چونکه به‌ری

زانست ئه‌وه‌نده پانه ئه‌وپه‌ری دیار نه‌یه.

شیعری له‌م جۆره لای ئه‌هلی ته‌سه‌ووف زۆره. نموونه‌یه‌کی شیعه‌ره که‌ی سه‌یید شه‌ریفی

عه‌للامه‌یه که ده‌فه‌رمویت:

هفتاد و دوو سال سعی کردم، پس از آن

معلوم شد که هنوز هیچ معلوم نشد

واته: هه‌فتا و دوو سال هه‌وڵم دا و خوێندم، که چی پاشان تیگه‌یشتم که‌وا هیشتا هیچ فێر

نه‌بووم.

-۲۶-

وه کوو مه حروومی نوښینی مه یی ټو له علی نوښینه م
له زه وقی چه شتنی نیښی موژه یشی بی به شه سینهم^(۱)
گه هی دهر دی ده کا دهرمان، به قه تللی گه ده دا دهرمان
«منم کز غایت حرمان نه با آنم، نه با اینم»^(۲)

-۲۶-

ټم چوار خشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
(۱) نوښین «ی دووه هم»: نوښین، ټوه ی به ئاسانی قوت بجی، نیښ: چزوو.
واته: نه ټوه ته یار به پی چه شتنی شهرابی گه واری لیوی له عل پرهنگی شادمانم بکا و، نه
ټوه ته به نازاری برژانگی سینهم له ت بکاو بمکوژی.
(۲) گه هی: جارک.

واته: جارک دهرمانی دهر دی دلدارنکی ده کا و جارنکی تر دهرمانی کوشتنی دلدارنکی تری
ده دا. به لام من له وپه پری بی به شیدام، نه له گه ل ټوه وانه که دهرمانی دهر دیان ده کا و، نه له گه ل
ټوه وانه که دهرمانی کوشتیان ده دا.

ټم به یتی دووه مه هی موفتی زه هاویه.
جه نابی شیخ موحه ممه دی خال له کتیه که یدا «موفتی زه هاوی» ده یگیر ټه وه که وا «له
سالی «۱۲۹۱ هـ» مه حوی له گه ل چهند مه لایه کی تر له سلیمانی نه فی ټه کرین بؤ به غدا، له وئ
ټه چی بؤ دیده نی موفتی. زه هاوی له بهر پیری و چاوکزی مه حوی ناناسیته وه، وه له میانه ی
قه دا ټم شیعره ی خوی ټه خوینته وه. مه حویش ټه لی: قوربان! ټم شیعره ت روباعیه،
شیعره که ی پیښووی ټه مه یه:

وه کوو مه حروومی نوښینی مه یی ټو له عل ټوښینه م

له زه وقی چه شتنی نیښی موژه یشی بی به شه سینهم
ټه نجا موفتی ټه یناسیته وه، ټه فهرموی: ئافهرین مه حوی! به خوا وایزیم دوایمه که
نه مناسیته وه. ټه نجا مه حوی کوتوپر ټه لی:

جه نابی موفتی ټه فهندی! رشینه که باران له دلتي شسته وه نه قشی مه حبه به تی یاران
خه یالی ټوه به لیښاوی توندو تیژی سروشک نه چوته وه له عه قیقی دلتي وه فاداران(*)

(*) محمدی خال، مفتی زه هاوی، ل ۲۷، به غدا، ۱۹۵۳.

-۲۷-

ئەو شەپرائی، من ئومیدی نداشتیم
 «پر غلط بود آنچه ما پنداشتیم» (۱)
 کئی له باغی قودسی هه لکه ندم، هه ر ئەو...
 ناشتی له م شۆره زارەم نداشتیم (۲)

-۲۷-

ئەم چوارخشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
 (۱) واته: دۆست شەپرائیه له گه لمدا و ده به وئی له ژیر باری ته کلیفدا بمکوژی که ئاسمان و
 زهوی بییان هه لئه گیرا، ئیتر چۆن به من هه لئه گیرئ. هه رچیم کرد ته کلیفی له سه ر شان
 هه لئه گرتم، ده رکه وت ئەو هی ئیمه به ته مای بووین به هه لئه ده رچوو، وامان ده زانی که هاتینه
 دنیاوه به خوشی راده بوئین، به لām وانه بوو. که وتینه ژیر باری ته کلیف.
 نیوه فارسیه که ی ئەم به یته، نیوه ی ئەم به یته یه:
 ما ز یاران چشم یاری داشتیم
 پر غلط بود آنچه ما پنداشتیم
 واته: ئیمه چاوه روانی یارمه تی بووین له دۆستانه وه، به لām ئەو هی ئیمه به خه یالماندا
 ده هات پر بوو له هه لئه.
 ئەو شەپرائی (ن): جه ننگجۆ ئەو. ئومیدی (ن): به ئوممید.
 (۲) شۆره زار: به رده لانی که هیچی تیا نه پروئ. نداشتیم: ناچیزیم.
 واته: من که هیشتا له عالیه ی ئەرواحدا بووم و نه هاتبوومه دنیاوه، بۆ خۆم سه ره به ست بووم
 و ته کلیفی هیچم له سه ر نه بوو. ئەو خوایه ی له و باخه پیروزی هه لکه ندم، هات ناچیزی و
 بی قابیله تی منی له م زهویه بی پیتیه ی له شمدا ناشت. جا ده بی تووکی ناچیزی وه ک گیانم که
 له زهویه کی بی پیتی وه ک له شمدا نیژرابی، چ به ریک بدا؟.

-۲۸-

جه نابی موفتی ئه فهندی! رشینه یه ك باران
له دلتی ششته وه نه قشی مه حه بیه تی یاران (۱)
خه یالی ئیوه به لیشاوی توندو تیژی سروشك
نه چۆتیه وه له عه قیقی دلی وه فاداران (۲)

-۲۹-

برینانی ده روونم، چاوه كه م! وهك چاومه ویران
له ویرانی مه پرسه، هم ده ر وه هم ناومه ویران (۱)
به دلم رازی نه بوو روپی، له حو جره هم له بهر چاوم
به جاری مالی دلم و خۆم و ههردوو چاومه ویران (۲)

-۲۸-

ئهمه ئه و چوار خشته کیه یه كه له پهراویزی چوار خشته کی ژماره «۲۶» دا لێی دواين و
یرمان مه حوی بۆ موفتی زه هاوی وتوه.

(۱) رشینه: بارانیکی كه م كه هه ر ئه وه نده بێ ئاورشینیکی زه وی بكات.
ششته وه: شۆرده وه.

مه عنای چوار خشته کیه كه هه مووی پێكه وه دئ.

(۲) واته: جه نابی موفتی ئه فهندی، ئه و فرمی سکانه ی به هۆی پیرییه وه له چاوت داده وه رین،
نه خشی خوشه وستی دۆستانیان له دلت شتو ته وه، به لام بهش به حالی ئیمه ئه و فرمی سكه
توندو تیژه ی ده رد و مه ی نه ت كه به چاوماندا لیشاوی کردوو، یادی ئیوه ی له دلی خویناوی
وهك عه قیقی ئیمه ی به وه فا هه لته گرتوه.

-۲۹-

ئهم چوار خشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه كه دا نه.

(۱) مه عنای چوار خشته کیه كه هه مووی پێكه وه دئ.

(۲) واته: ئازیز! ده ر و ناوم ویرانه؛ برینی دروونیشم وهك چاوه کانم ئاره حه ته، چونكه یار نه
به دلم رازی بوو و نه له ژووره كه مدا دانیشت و نه له بهر چاویشم مایه وه. له بهر ئه وه دلشیم و
گیانیشم و ههردوو چاویشم هه موو به هۆی دوور كه وتنه وه ی یاره وه ویران بوون.

-۳۰-

چوو ئه و فیرعه ونه حیزه بۆ جه هه ننه م، قور به سهر هامان
 ده بی ئه سبابی زووتر چوونه خزمه ت ئه و بدا سامان (۱)
 له وانه و هه م له ئه مسالی ئه وانه، یاره بی هه ر ئان
 جه هه ننه م پر بکه ن، جه ننه ت ته هی بی بۆ موسولمانان (۲)

-۳۱-

چوته چم سروی چمان اشکم چمان
 چم لچم جاری نبی بو چم چمان
 چم له بیداری چمی بختی چمی
 چم دکا دیوت لچم کمتر چمان (۱)

-۳۰-

ئهم چوارخشته کیهش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.

(۱) واته: فیرعه ونی حیز مرد و چوو بۆ جه هه نم. قور به سهر هامانی وه زیری که پاش مردنی
 ئه و ناتوانی وه ک جارانی بژی و ده بی ده ستوربد بکا خۆی کۆکاته وه تا زوو بگاته خزمه تی
 فیرعه ون له جه هه ننه م، چونکه پاش فیرعه ون ئیتر دنیا جینگه ی ئه وی تیا نایته وه.
 ناوبردنی فیرعه ون به حیز ئیشاره ته بۆ ئه وه که مه شهووره فیرعه ون حیز بووه و هامانیش
 به وهی زانیوه و، که فیرعه ون و یستویه ئیددبعای خرایه تی بکا، پرسى به هامان کردووه.
 ئه میش وتویه ئه گه ر نیازی وات هه یه راوهسته تا هیچ نه بی ئاوه له کانی متالیمان ده مرن که
 ئاگایان له حالت هه یه، با ئاپرووت نه به ن...
 (۲) ئان: کات. ته هی: چۆل.

دیاره مه حوی ئهم چوارخشته کیهی به یۆنه ی مردنی گه وریه کی واوه وتویه که خۆشیان
 له یه ک نه هاتووه و مه به ستی له هامانیش به رده ستیکی قسه ره وای بووه و پلاری ئه وهی
 تى گرتووه که وا به مردنی ئاغه ی ئیتر سه رده می ئه ویش به سه رچوو...

-۳۱-

ئهم چوارخشته کیهش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.

-۳۲-

بنووسه، پیری دلم ته مری کرد، ئیتاعه م کرد
له ئیبتیداوه که به یتئ مونا سبی دیوان^(۱)
که دایه کی وه کوو «مه حوی»، قه لهنده ریکی کورد
میسالی پادشه هی فورسه، ساحییی دیوان^(۲)

-۳۳-

ته ربابی غینا ته وه نده غه پره به زه پرن
بی بونی به هار و دیتنی جو ده زه پرن^(۱)

﴿﴾

(۱) هه رچه ند به شیکی ئەم چوارخشته کیه مان بۆ راست کراوه ته وه و بۆ چوونیککی تایه تیشمان
بۆ ئەو به شه که ی هه یه، له بهر بی متمانه ییمان به ته وای راست کردنه وه و بۆ چوونه که مان،
وامان به باش زانی هه به رننوسه کۆنه که ی خۆی بینوسینه وه و هیچی له سه ر نه نووسین و
به جیی به یلین بۆ لیکدانه وه ی خوینده واران و دواړۆژ.

-۳۲-

مه حوی ئەم چوارخشته کیه ی بۆ سه ره تای دیوانه که ی داناوه. له نوسخه چاپکراوه که شدا،
نه لاپه ره ی یه که مدا له پاش ناوی دیوانه که وه نووسراوه ته وه.
(۱) واته: دلم که پیر و مورپشیدمه فه رمانی دامی که وا له سه ره تای دیوانه که مه وه شیعرئکی وا
بنووسم بۆ شوینه که ده ست بدا. منیش به گویم کرد و وتم... تاد.
(۲) قه لهنده ر: ده رویش، که سی هیچ شک نه با و ده ستی له دنیا داشتبی. فورس: فارس.
واته: کوردیککی قه لهنده ری هه زاری وه که مه حوی به م دیوانه شیعره یه وه وه که شاهه نشای
خاوه ن دیوه خانی ئیران وایه، چۆن خه لک له نان و خوانی شای ئیران ده خوئن، نه دیبانش
خۆراکی شیعر و نه ده ب له م دیوانه شیعره کوردیه ی مه حوی وه رده گرن.
ئەم چوارخشته کیه نیشانه ی ئاشکرای شانازی کردنی مه حویه به کوردایه تی خۆیه وه.

-۳۳-

ئەم چوارخشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.

ئه‌میانه مه‌قام و، به‌سته‌یان ناشکوریه
یه‌عنی ده‌وه‌رن ئه‌گه‌ر ده‌می بی نه‌زه‌رن^(۲)

- ۳۴ -

ئه‌گه‌ر له‌یلا، ئه‌گه‌ر فهره‌اده، تا‌حه‌شر هه‌ر بین مه‌منوون
له‌یومنی عیشقه، فه‌یزی حوسنه، وابه‌م روتبه‌ناییل بوون^(۱)
ده‌که‌ن ره‌شتاله‌یه‌کی ده‌شته‌کی باسی له‌گه‌ل شیرین
ده‌به‌ن به‌رد هه‌لکه‌نیکێ کیزری ناوی له‌گه‌ل مه‌جنوون^(۲)

(۱) ئه‌ربابی غینا: ده‌وله‌مه‌ندان. غه‌رپه: مه‌غرور و بایی بوو.
واته: ده‌وله‌مه‌نده‌کان ئه‌وه‌نده‌ بایی بوون به‌و زێر و زێوه‌ی هه‌یانه، سروشت و ره‌وشتی
نیره‌که‌ری دابه‌سراویان وه‌رگرتوو، بی‌ئوه‌ی بۆنی به‌هاریش بکه‌ن یا ده‌نکه‌ جۆیه‌کیان چاو
پی بکه‌وئ هه‌میشه‌ له‌ خۆیانه‌وه‌ ده‌زه‌رێن.
(۲) واته: زه‌رینه‌که‌یان له‌باتی مه‌قام وتیان و به‌سته‌ی پاش مه‌قامه‌که‌شیان ئه‌وه‌ته‌ ده‌ست
ده‌که‌ن به‌ ناشوگری کردنی ئه‌و ناز و نهممه‌ته‌ی خوا پێی داو و به‌که‌می ده‌زانن و زیاتریان
ده‌وئ. به‌کورتی ئه‌مانه‌ ئه‌گه‌ر دنیا به‌ ئاره‌زووی دلێان بی، ده‌زه‌رن و خۆیانیا لێ بایی ده‌بی،
ئه‌گه‌ر که‌میکیش به‌ ئاره‌زووی دلێان نه‌بوو، توو‌په‌ ده‌بن و ده‌ست ده‌که‌ن به‌ ناشوگری وتن و
کوفرا‌نی نهممه‌ت‌کردن.
مه‌جوی له‌ به‌یتی دوو‌هه‌مدا ناشوگری کردنی شوبه‌اندوو به‌ وه‌رین و ناشوگری که‌رانی‌شی
شوبه‌اندوو به‌ سه‌گ.

- ۳۴ -

ئه‌م چوارخشته‌کیه‌ش له‌ دیوانه‌ چاپکراوه‌ که‌دا نه‌.
(۱) یومن: پیت و به‌ره‌که‌ت.
مه‌عنای چوارخشته‌کیه‌ که‌ هه‌مووی پێکه‌وه‌ دێت.
(۲) کیزری: هه‌له‌شه‌ و خودسه‌ر.
واته: له‌یلای دولبه‌ری مه‌جنوون و فهره‌ادی دل‌داری شیرین پێوسته‌ تا‌ روژی قیامه‌ت هه‌ر

-۳۵-

له وساو، نووری دیده! که چاوم بریوه من
 بۆ هانت له ریگه که چاوم بریوه من^(۱)
 حائیل نه ما له بهینی بهری پیت و دیده ما
 فەرموو که پەردە کە ی سەبەلم هەلبریوه من^(۲)

﴿﴾

مەمنوونی دلدارى بن کەوا پایە یانی بەرز کردووە کە ئیستا ناوی ئەویان لە گەڵ ناوی شیرینی
 ئەرمەن دەبرئ و ناوی ئەمیان لە گەڵ ناوی مەجنوونی عامیری. ئەگینا ئەگەر لە سایەى
 عیشقەووە نەبواوە و مەجنوون دلی لە لەیلا نەچواوە، کئی ناوی ئەم کچە دەشتە کیه رهشتالەى
 دە کرد بە هاوناوی شوخیکی وەك شیرینی ئەرمەن؟ ئەگەر شیرینیش دلی لە فەرهاد نەچواوە
 کئی ناوی بەردەهەلکەنیکى هەلەشەى وەك ئەمى دەخستە پال ناوی بۆ عیشق سووتاویکی وەك
 مەجنوونی عامیری؟.

-۳۵-

ئەم چوارخشته کیهش له دیوانه چاپکراوه کەدا نیه.
 مەحوى ئەم چوارخشته کیهى پاش برینی چاوی بۆ شیخ موحەممەدى موفتى وتووه که
 چاوەروانی بووه بچۆ بەبۆنەى چاوپرینه کە یەووە سەری لێ بدات.
 (۱) واتە: بیناییه کە ی چاوم! لەوکاتەووە کە چاوم بریوه و توانای روانینم پەیدا کردووە تەووە،
 چاوم بریووە تە ریگا چاوەروانی هانت دەکەم.
 له ئێوان هەردوو «برپوه» دا جیناسی تەواو هەیه.
 (۲) حائیل: پەردە، دیوار. سەبەل: یەکیکە لە نەخۆشییهکانى چاو و نیشانە کە ی ئەووە یە
 شتیکی وەك پەردە بەسەر چاودا دی ریگای دیتنى لێ دەگرئ.
 واتە: پەردەى سەبەلم بەسەر چاومەووە هەلبریوه و پەردە لە ئێوان دیدەم و بەردى پیتدا
 نەماوە، فەرموو دەرکەووە.

-۳۶-

ئەشکەم قەتاری بەست و ھەناسەم سوار بوو
 رۆحم چوو، بە قەسەدی سەفەرکە ی سوار بوو^(۱)
 لەو سەرگرانی نازە پیرسن لەسەر چی، بۆچ...
 بیگانه بوو لە یار و بە بیگانه یار بوو؟^(۲)

-۳۷-

ئەم پارە پەرستانە لە خۆیان کە دەچن زوو
 دەخلی نە پەلی دێو، نە بای بآلی پەری بوو^(۱)
 عاقلن و فەقەت فی لەگەلی دیتنی پارەن
 ماھی نەوی ئەم قەومە هیلالی قەمەری بوو^(۲)

-۳۸-

ئەم چوارخشتەکیەش لە دیوانە چاپکراوە کە دا نە.
 (۱) واتە: فرمیکسی چارم دۆپ لەدوای دۆپ دێتە خوار و ھەناسەم سواربوو و گیانم بە
 نیازی دەرچوون رێی گرتوو تەبەر. ئەوێش بە ھۆی ئەوێوەیە کە یارم بە نیازی سەفەر سوار
 بوو و کەوتوو تە رێ.
 (۲) واتە: لەو یارە پیرسن کە ئەوێندە ناز بە چاویەوێ سەری قورس بوو، کە ی بوو بە بیگانه
 لە دۆستان و بوو بە دۆستی بیگانان؟.

-۳۹-

(۱) مەعنای چوارخشتەکیە کە ھەمووی پیکەوێدێ.
 بآلی (ن): دەستی.
 (۲) نەو: نوێ، تازە. قەمەری: دراوێکی عوسمانیە وێنە مانگی یەکشەوێ پێوێ.
 واتە: ئەم پارە پەرستانە کە زوو عەقلیان لا نامێنێ و تێک دەچن، نە دێو دەستیان لێ
 دەوێشێنێ و نە بای بآلی پەری لێیان دەدا. ئەمانە لە راستیدا عەقلیان تێک نەچوو، بەلام ھەر
 کە پارە دەبینن فێیان لێ دێ، وەک چۆن فێدار کە مانگ نۆی بوو وە فیکە ی لێ دێتەو،
 ئەمانیش کە وێنە ی مانگی سەر قەمەریان دی، وەک فێدار عەقلیان لا نامێنێ.

-۳۸-

ره شی، بۆ کوشتنی، یهك رووپره شی به دهسته وه بوو
 به دزییه وه وتی: فتوا ده، روخسه تم فه رموو^(۱)
 وتم: که دهرده که وی زوو که ئەم غه زاکه ره توئی
 به دهستی سهوز و سپی بوونه وهی جه مال و روو^(۲)

-۳۹-

شه مبه بۆ راو و، به یهك شه مبه بینا دانسی، به دوو
 شه مبه ریخلهت که، جه جامهت بگره گهر سی شه مبه بوو^(۱)

-۳۸-

ئەم چوارخشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
 (۱) مه عنای چوارخشته کیه که هه مووی پیکه وه دئ.
 (۲) واته: کابرایه کی ره ش خوی ئاماده کردبوو بۆ کوشتنی کابرایه کی خراپی رووپره ش. به
 دزییه وه داوای لی کردم فتوای بۆ بدهم بیکوژی. منیش پیتم وت: ناخر دهرده که وی که تو
 کوشتووته و دهسته جی پیت ده زانن، چونکه دهستت سهوز ده بی و رووت سپی ده بی.
 مه حوی لهم چوارخشته کیه یدا. له کاتیکا که ئەو پیاوه ره شه له ئەنجامی کوشتنی
 پیاوخرابه که ده ترسینی. هانیسی ده دا بۆ کوشتنی به وه که ده لی دهستت سهوز ده بی و رووت
 سپی ده بیته وه.

ئەم چوارخشته کیه له ده سنووسه پاکنوس نه کراوه که ی شاعیردا بهم جوړه یه:
 ره شی که کوشتنی ئەو رووپره شه ی به دهسته وه بوو
 به دزییه وه وتی: من ده یکوژم، وتم: هیندوو!
 چ مومکینه که نه زانن که ئەم غه زاکه ره توئی
 به دهستی سهوز و سپی بوونه وهی جه مال و روو؟!

-۳۹-

ئەم چوارخشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
 (۱) ریخلهت: سه فهر. جه جامهت: که له شاخ گرتن.

چوارشەمبە بۆ دەوا نۆشین و، شەمبە ی پینجەمین...
بۆ موناچات و دوغایە، جومعە بۆ تەزویج و شوو^(۲)

- ۴۰ -

لە دەوری دلمی که دی ئەم ھەموو غەم و تەعەبە
دەروونی کەیلە لە زووخاو و دەرد و تەبە لەبە^(۱)
وتی: بێی دڵ! وەك تۆ خراپ و شیفته حال؟
بەلێ ھەبە لە من ئاشوفتەر: ولاتی بەبە^(۲)

(۲) تەزویج: ژن بە شوودان. لەوانەشە مەبەستی چوونە لای ئافرەت بێ. ئەمە ی مەحوی لەم
چوارخشتەکیەدا دەیلێ، گواپە تا قی کردنەوێ پێشینانە و ھەر کارێ لەم کارانە لە رۆژە بۆ
دیاری کراوە کەیدا باش و بەبەرە کەتە...

- ۴۰ -

ئەم چوارخشتەکیەش لە دیوانە چاپکراوە کەدا نیە.
(۱) ھەموو: دەتوانی بە «ھەم و» یش بخوێنیتەوێ. کەیل: پێ.
مەعنای چوارخشتەکیە کە ھەمووی پێکەوێ دی.
(۲) خەراب: وێران. شیفته حال: سەرلێ تێکچوو. ولاتی بەبە: ئەواناوەیە ی لە ژێر دەسەلاتی
مێرئەبەبەبە.

واتە: کە ئەم ھەموو دەرد و مەینەت و ماندووبەتیە لە دەوری دلمدا دی و دیتی ناوی دلم
پەرە لە دەرد و زووخاو و گەشتووەتە سەر لێو، لە دلی پرسی ئاخۆ ئە ی دلم لە تۆ ویراتر و حال
تێکچووتر لە دنیا دا بێ؟ دلێش وەلامی دا یەوێ وتی: بەلێ، ولاتی بابان لە من ویراتر و پەشیوترە.
ئەم چوارخشتەکیە مەحوی پێشکێکە لەو گیانی کوردایەتیە لە پارچە شیعری:
قوربانی تۆزی رێگەتم ئە ی بادی خوێش مروور!

ئە ی پەیکێ شارەزا بە ھەموو شاری شارەزوور!

ی «نالی» و لە پارچە شیعری:

جانم فیدایی سروە کەت ئە ی بادە کە ی سەحەر!

ئە ی پەیکێ موستەعید لە ھەموو راھی پێ خەتەر!

- ۴۱ -

دَلَم وَهَك غونچه پَر خوونی «فیراقی» سهبز پۆشیکه
 وه کوو سونبول حه واسم تهره قه ی کاکوْل به دۆشیکه^(۱)
 که شایه د بیته وه بۆ سهیری شینی ئەم سیابه خته
 به مهرگی «مه حوی» ئە ی نه ی ناله یی، وه ی ده ف خورۆشی که!^(۲)

﴿﴾

ی «سالم» دا تیشك ده داته وه و، ده نگیکی زوَلالی دهرپرینی بیزاریه له و جهور و سته مه ی
 داگیرکه ره عوسمانیه کان له ولاتی بابان و تیکرای کوردستانی رۆژاوادا بهرپایان کردبوو.

- ۴۱ -

ئەم چوار خشته كييه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.

(۱) سهبز پۆش: بهرگی سهوز له بهرکه ر. له وانه یه مه به ست سه یید، یا که سیك بی له بنه ماله ی
 «سه بزه پۆشی» که له بنه ماله مه شهووره کانی کوردستانه، یا خود کچیک بی که بهرگی خامه کی
 سهوزی له بهرکه ر دیی.
 دۆش: کۆل.

واته: وهك چۆن خونچه ی بهرگ سهوز پره له گه لای سووری نه کراوه، دلی منیش پره له
 خوینی دهردی دووری دۆستیکی جل سهوز، یا سه بزه پۆشی، یا سه یید و، به هۆ ی یاریکی
 قز به سهر شانا بلابوو وه، هه ستم پرژ و بلابوو وه وهك سونبول که گه لاکه ی بلا و ده بیته وه.
 له ده سنوو سه کانی بهرده ستمانا، ته نها یه کیکیان نه بی، جیگه ی وشه ی «فیراقی» به پۆشی
 هیلراوه ته وه. وه ختی خۆی مامۆستا گۆزان و شیخ موحه ممه دی مه حوی و کاکه ی فه لاح،
 پشت به و تاقه نوسخه یه، وشه ی «فیراقی» یان له و پۆشاییه دا داناوه که زۆر له باره بۆی. بۆیه
 تیمه یش هه ر به شوین پیی ئەواندا چووین.

(۲) واته: ئە ی شمشال با ناله یه کت لی بهرز بیته وه و تۆش ئە ی ده ف هاوارک بکه، بلین
 مه حوی مردوو، به لکوو یار بگه رپته وه بۆ سهیری شینی منی چاره په ش.
 له کۆکردنه وه ی «سه بزه» و «شین» و «سیا» دا ته ناسوب و وشه ئاراییه کی ناسک هه یه.

- ۴۲ -

یه کئی پرسى: که پیغه مبه ر له گهل ئەم شه وکەت و شانە
چ موجیب مۆتەسیل پر فیکرەت و دائیم به ئەحزانە؟^(۱)
له پاش «ئەلف و ئەوەند» ئەم جوابه جوانه ی دایه وه شه یان
ئەمە ی دیوه که ئوممەت وا ئەسیری نەفس و شه ی تانە^(۲)

- ۴۳ -

«مه حوی» که غه یری دهستی دوعا هیچی که ی نیه
مه عزووره، پی شکسته نه هاتۆته ته عزیه^(۱)
ئەو ئەجره گه وریه ت که له بهر چاوی ئەو هه یه
مه جبووری کردووه که به سه ر بێته ته هنیه^(۲)

- ۴۲ -

ئەم چوارخشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
(۱) چ موجیب: له بهر چی، هۆی چیه؟ مۆتەسیل [«مُتَّصِل»]: هه میشه. ئەحزان: خەم و
خەفەت.
(۲) ئەلف و ئەوەند: هه زار و ئەوەنده سأل. ئەفسانە یه ك له ناو کورداندا باوه گوايه له
پیغه مبه ریان (د.خ) پرسیه: که ی دنیا ئاخیر ده بی؟ ئەویش فەرموویه: پاش ئەلف و ئەوەنده
سأل.

- ۴۳ -

(۱) مه عزوور: ئەوه ی بیانووی هه بی. پی شکست: قاچ شکاو.
مه عنای چوارخشته کیه که هه مووی پێکه وه دئ.
(۲) ته هنیه: پیروزیایی.
واته: من که له دهستی بۆ دوعای خیر پان کراوه به ولاره هیچی تر شک نابه، عوزرم هه یه
که نه هاتوومه ته پرسه و سه رخۆشی لی کردتان، چونکه قاچم شکاوه. به لام ئیستا که ده زانم
خواچ جه زایه کی خیرتان ده داته وه به رامبه ر به و کۆسه ی لی تان که وتووه، ناچارم ئەگه ر به پیش

- ۴۴ -

مه یلی تیباغ و دل به جونوونه و به هاریه
 نه شته ی نه سیمی سو بحد می نه و به هاریه ^(۱)
 بهم زاریه که ئاته شی به ردایه جهرگی گول
 بولبول، مه گهر زوبانه یی دلیه له زاریه ^(۲)

- ۴۵ -

زه مانه به عزه که سانی له پر که هه لده بری
 نه وه ندی هه لده بریتن هه تا له کهل ده بری ^(۱)

﴿﴾

نه توانم بيم له سهر سهر بيم بۆ پيرۆزبایی لئى کردنى نه و جهزای خیری گه و ره به که خوا بۆی
 ده ناون.

دیاره مه حوی نه م چوار خشته کیه ی بۆ پر سه ی کۆچی دۆستیکى خواهن رى و شوین و له
 شوندا دانیشتنی دۆستیکى تر وتوو که نه ویش ههر له بنه ماله ی کۆچ کردوو که بووه.

- ۴۴ -

نه م چوار خشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه.
 (۱) واته: دل و سروشت ئاره زوویان له شیتی و هاریه، چونکه شنه ی نه سیمی به یانیانی
 به هار دیت و هه مو شتی له خو شیاندا ده که و ته سه ما کردن.
 (۲) واته: وادیاره بولبولیش که وا به کول ده گری، ئاگری به رد اووه ته جهرگی گول و سووری
 هه لگپراوه و، بلیسه ی ئاگری دلی به سۆزیه تی له ده میدا زوبانه ی کیشاوه. مه به ست له
 ئاگر به ردانه جهرگی گول نه وه ته گوله کان - له به ر نه وه که به هاره - گه ش و سوورن و په ره په ره ی
 گوله سووره کان وه که نه وه به ئاگر له هه مو لایه که وه بلیسه ی به رز بیته وه.

- ۴۵ -

نه م چوار خشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه.
 (۱) له کهل ده بری: قاچی له لووتکه ی شاخیش به رز ده بیته وه.
 که سانی (ن): زه واتى.

به يهك دوو كلكه به ره و ژووری برده وه دنیا
به تاقه نووکه شه قیگی فری دده له پری^(۲)

- ۴۶ -

رئی خسته خسته خانه که یاری خوجه سته پهی
جیی چاوه زاره «مه حوی»! ئەم ئەسرا ره دهر نه خهی^(۱)
سایه ی هومایی دهوله ته که وتوته سهر سهرت
داوینی هه وری ره حمه ته، مفتی له دهست نه دهی^(۲)

(۲) کلکه: په نجه پیوه کردن و خته دان.

مه عنای ئەم چوارخشته کییه له مه عنای چوارخشته کی ژماره «۱۳» ده چی.

- ۴۶ -

ئەم چوارخشته کییه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.

(۱) خوجه سته پهی: پی و قودووم خیر.

مه عنای چوارخشته کییه که هه مووی پیکه وه دی.

(۲) هوما: بالداریکه ده لێن به سهر هه رکه سیکه وه سییه بکا، ده بی به پادشا.

واته: دۆستی پی و قودووم خیر هات بۆ مالی مه حوی نه خوش. ده خيله ده نگوباسی نه و
هاتنه ی نه زپینی و بۆ که سی نه گیریته وه، چونکه نه گهر خه لک بزانی نه و سهر به رزییه ت
ده سگیر بووه و دۆست هاتووه بۆ هه وال پرسیت، ده تکه ن به چاوه وه. سییه ری دۆست که
هاتووه بۆلات وهك سییه ری هومایه که وتووه ته سهر سهرت و ده بی به پایونکی گه وره و
داوینی که به ژووره که تدا کشاوه هه وری ره حمه ته و بارانی به ره که ت به سهر دا ده بارینی،
نه که ی به خۆراییی له دهستی خۆتی بدهی، یا نه که ی «موفتی» له دهست بدهیت و به یلی
بگه ریته وه، نه گهر «موفتی» بو بی چو بی بۆ سهر لیدانی.

- ۴۷ -

هه ی له ژن که متر! موعه تتهل بۆچی؟ نه ی ژنه! لیده نه ی
ساقیا! ساقا شکئی، به س رابوو هسته، بیئه مه ی^(۱)
ئه و قوروم ساغه ده لئن پیری موغانه، پیی بلئن...
پیری ئاخر شه را ده ری مه یخانه تاکه ی داده خه ی!^(۲)

- ۴۸ -

به بی به زمی حوزووری تو حه رامم کردووه باده
نه وه ك بشکئی به نه شئه ی مه ی خوماری ده ردی بی تو یی^(۱)
له میحنه ت خانه که ی مندا، به بی تو هه ر برارویه
که جاری ئیوه ناپرسن له من بۆچی برا رو یی!^(۲)

- ۴۷ -

ئه م چوار خشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه.
(۱) موعه تتهل بۆچی: بۆچی مائلئ؟
(۲) ده ر: ده رگا.

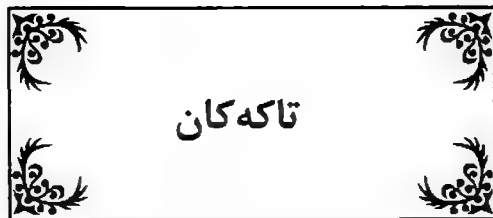
مه به سستی له وه یه پیری موغان ده بی هه میشه ده رگای مه یخانه ی کراوه بی.
له م به یته دا «ژن» بووه به قوربانی دروست کردنی وشه ئاراییه ك بۆ هاوسه نگ کردنی له گه ل
وشه ی «نه ی ژنه» دا، له که ی کۆنه په رستانه ی ژن به سوو ك زانییش هه ر له پیناوی ئه و
وشه ئاراییه دا نووساوه به ناوچاوی ئه م چوار خشته کیه ی مه حویه وه.

- ۴۸ -

ئه م چوار خشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه.
(۱) باده: مه ی. خومار: سه ر ئیشه و نا په حه تی پاش سه رخۆشی.
واته: له و کاته وه که له تو جوئ بوومه ته وه شه را بم له خۆم قه ده غه کردووه، چونکه نه گه ر
بخۆمه وه خه فه تی ده ردی بی تزیم له بیر ده چیته وه. منیش ئه وه نده به وه فام نامه وی تاوئک
یادت له دلمدا نه بی و خه فه ت بۆ نه خۆم.
(۲) واته: ماله پر له ده رد و مه ی نه ته که ی من، یا مائی دلم هه میشه په ره له شین و برارۆ کردن

له‌به‌ر ئه‌وه که ئیوه ناکه‌ن جارێک پیرسن بڵێن ئهم براه‌مان بۆچی روشت.
 وشه‌ی «می‌هنه‌ت‌خانه» یا «بی‌ت‌ال‌حزان»ی عه‌ره‌بی له‌ ئه‌ده‌بیاتی کلاسیکیدا به‌ مائی
 چه‌زهره‌تی یه‌عقوب ده‌لێن که چه‌زهره‌تی یوسفی لی‌ و ن بووبوو که براه‌مانی برده‌بویان و
 خسته‌بویانه‌ ناو بیرێکه‌وه. پاشان له‌و مه‌عنایه‌وه وه‌رگیراوه بۆ دلی‌ خه‌مگین.
 وشه‌ ئاراییه‌کی ناسک له‌ نێوان «براره‌یه» و «براره‌یی» دا هه‌یه.

-١-

لەم ئەهلهدا که ئیشی کهسی پێی بێی رهوا:
یا پێیه، یا نه دهسته، وه یاخۆ به دهست و پا^(١)

-٢-

لەم سهرايه حاجهتی پێی بێ رهوا
یا به پێی، یا دهسته، یاخۆ دهست و پا^(٢)

-٣-

دلم بێ تابه، ئەحوالم خرابه
ههتا تۆمی دل ئارام و دل ئارا^(٣)

-١-

ئەم تاکه بهیتانه هیچکامیان له دیوانه چاپ دراوه کهی شاعیردا نین.
(١) واته: له ناو ئەم خهڵکهدا کاری کهسێک به پێوه دهچێ، یا خۆی شوێنی بکهوێ، یا
دهسهلاتی هه بێ و پاره بدا، یا گه ورهیه کی خاوهن دهست و پێی بێ، یا بکهوێته دهست و پێی
کهسێک و بیکا به تکاکار.

-٢-

(٢) مەعنای ئەم بهیتهش وهك مەعنای بهیتی پێشو وایه.
دیاره مەبهستی مەحوی لەم بهیته و له بهیتی پێشو ویش رهخه گرتنه له نهریتی کۆمهڵ که
مافی بنیادهمی بێ دهسهلاتی تیدا خوراوه.

-٣-

(٣) واته: تا تۆ مایه ی ئارامی دلم بیت و دلخۆش کهرم تۆ بیت، دلم بێ هیژ و حالم خراب
ده بێ.

-٤-

كه واته شوخه تيريكى به «عمداً» گرته من «مه حوى»
«نمى دانم چ سان آرم به جا شكرانهى خود را»^(٤)

-٥-

بكه سهبرى «فوتووحات» ئه رگه ره كته تو فوتووحى روح
كتيبي دل مotalا كرده، بپروانه «مه كتوبات»^(٥)

-٦-

تاجى سهبرى شاهانه خاكى دهبرى سهى ئه حمده
سهر رشته يي ئيمانده رشته ي سهبرى سهى ئه حمده^(٦)

-٤-

(٤) واته: نازانم چون ئه سوپاسه به جى بهيتم كه پويسته له سهرم بهرابهر به وه كه يار به
ده سه نهقه ست تيريكى تى گرتم و كوشتى، چونكه كوژراوم و مه وداى سوپاس كردنيم نه ما.

-٥-

(٥) فوتووحات: «الفتوحات المكيّة» كه شيخ «محي الدين ابن عربى» ديناوه.
مه كتوبات: كتيبي بهم ناوه زوره، به ناويانگترينيان له كوردستاندا مه كتوباتى ئيمامى
زه بيانى و مه كتوباتى كاك ئه حمده دى شيخه. ئيمه لاماى وايه مه حوى به كه ميانى مه به ست بى.
واته: ئه گهر ده ته وئى گيانته بكرته وه بو به ره كه تى خوا، كتيبي «الفتوحات المكيّة» ي «ابن
عربى» بخوينه وه. ئه گهر ده شته وئى ته ماشاى كتيبي دلدارانى راسته قينه ي عيشق بكه ي،
مotalاى مه كتوبات بكه.

-٦-

(٦) واته: خاكى بهرده رگاى مالى سهيد ئه حمده وه تاجى سهبرى پادشاهان به شكويه. تالى
سهرووى بنه ماله يشى سهره تالى ئيمانده. مه به ست له تالى سهرووه پيغه مبه ره (د.خ) كه باپيره
كه و ره به تى.

-۷-

وه قتی هه موو که کردوو هه ربۆ وزوو زایع
زاهید، به بایه ک ئه وه موو سه عیه یشی چوو زایع^(۷)

-۸-

مونه ووهر نه بووه له و «والشمس» ی پاری ته لعه ته ت خو دَل
موعه تته ربی ده له م «واللیل» ه که ی ئه مسالی خه ت و خال^(۸)

-۹-

چاو و گوی بخوازه بۆ ئیشی موهم
«حُبُّكَ الْأَشْيَاءَ يُعْجِمِي وَ يُصِمْ»^(۹)

□

دیاره مه حوی ئه م به یته ی بۆ سه یید ئه حمه دی نه قیب و تروه که زۆر دۆستی بووه.
له یه کۆی له ده سنوو سه کانی به رده ستماندا له سه ر ئه م به یته نوو سراوه «معما»، به لام
نه نوو سراوه به ناوی کێوه، تا هه ولێ راست کردنه وه ی بده ی.

-۷-

(۷) [وزوو «وضو»: ده سنوێژ] ئه م به یته له باره ی مه عناوه له به یته یه که می پارچه شیعره
یه که می «پیتی عه ی» ده چی.

-۸-

(۸) ئه م به یته یش له باره ی مه عناوه له به یته ی دوو هه می پارچه شیعره یه که می «پیتی لام»
ده چی.

-۹-

(۹) واته: که سیك شتیک یا که سیکی خوش بوئ، چاوی له ئاستیا کوێر و گوێی له ئاستیا که پر
ده بی و عه یی نایینی و خراپه ی نایسی. له به ر ئه وه گه لێ جار له هه لۆستیدا به رامبه ر به و شته
یا به و که سه ده که وێته هه لّوه. بۆیه پێویسته له کاری گرنگدا هه ر که س چاو و گوێی تر بۆ خوی
بخوازی تا باش ورد ببێته وه یا گوێ شل بکا.

-۱۰-

هه رچه نده تۆ «ئەمین» ی بە لئی، ما دلی ئەمین
نابی له سیحری نیرگسی فەتانی تۆ ئەمین^(۱۰)

-۱۱-

ناوی زەنە خدانت لە ناو باغی بە هەشتا بیتە نیو
سەر وەردە گیرێ باخەوان هەر جی بە جی بۆ تف لە سیو^(۱۱)

-۱۲-

درۆیە مەنە جەمعی «ضد»، نەزەر کەن
لە بەزمی ئەمشەوا روژی دیارە^(۱۲)

-۱۰-

(۱۰) ما: ئەمما، بە لām. نیرگسی فەتانی: مەبەست لە چاوە.
بۆمان راست نە کرایە وە ئەم «ئەمین» هەکییه وا مەحوی باسی لی دەکا.

-۱۱-

(۱۱) زەنە خدان: چەناکە.

واتە: لە ناو باخی بە هەشتدا ناوی چەناکە ی تۆ بیتە ناواناوان، باخەوانی باخی بە هەشت
دەست بە جی روو وەردە چەرخینی بۆ تف کردن لە سیو، چونکە سیوی باخی بە هەشت لە
ئاست چەناکە ی تۆدا هیچ نانوێتی.
ئەم بەیتە موعەممایە بە ناوی «فتاح» هەو. لێکدانە وە کەشی بە مجۆرە دەبی: «سیو» بە
عەرەبی پیی دەلین «تَفَّاح». سەری «تَفَّاح» کە «تف» هەکییه تی وەردە گیرێ و جی گۆرکی بە
وشەکانی دەکرێ و دەبی بە «فت»، جا «تَفَّاح» دەبی بە «فتاح».

-۱۲-

(۱۲) واتە: کە مەتیقییه کان دەلین دوو شتی دژ پیکە وە کۆنابنەو، راست ناکەن، ئەو نیه لە
کۆری تاریکی ئەمشەوی ئیمەدا روژی رووی یار دیارە؟.

-۱۳-

تۆبە كەرەم تیرەكەى گرتتە «مەحوی» شوكر
ئەو ئە كەرەم كەوتوو، ئەم لە كەرەم كەوتوو^(۱۳)

-۱۴-

من روژ رهشم و فهرقى نیه روژی من له شهو
سەد روژ ئەگەر هەلێ لە سەرم، روژم هەر شهو^(۱۴)

-۱۵-

وه کوو سهروت دهوێ لهم باغهدا بێ هەر به سەربەرزى
وه کوو دانەى له بن خاكا «دوروزى خاك بر سىرى»^(۱۵)

-۱۳-

(۱۳) واتە: كە تۆ بە پیاووەتى خۆت تیرێكت گرتە من، من لە سایەى خواوە تیرەكەتم بۆ كەوتە
كەرەم و منى لە كەرەم خست و كوشتى.

-۱۴-

(۱۴) واتە: من ئەوێندە بەدەخت و سیا روژم، ئەگەر سەدجارىش روژی رووناكم لەسەر
هەلێ، بەهۆى دووكەلێ رهشی هەناسەمەوێ كە لە سینەى سووتاومەوێ دەردەچێ، روژی
رووناكم هەر شهوى تارىكە.

-۱۵-

(۱۵) دو روزى خاك بر سىرى: رسته يه كى فارسىيه، واتە: يەك دوو روژ وا بژى خاك بەسەر
سەرتەوێ بێ.

واتە: ئەگەر دەتەوێ وەك دار سەروى ناوباخ بە سەربەرزى بژیت، يەك دوو روژ وەك تۆوى
ژێر گۆل لە ناو خاكدا بژى. مەبەستى لەوێهە پایەى بۆند لە ئەنجامى مەینەت كێشان و
قوبول كردنى ناپەهەتى و خو بە كەم زانینهوێ دەستگیر دەبێ.

- ١٦ -

نيگاري ديدۀ بازي من ته گهر راوي هه وهس يئني
به عاشق ديدۀ ده نويني، له نيچيري دل ته رفيني^(١٦)

- ١٦ -

(١٦) ديدۀ باز: چاو وهك چاوي باز، يا چاو كراوه. هه وهس يئني: ئاره زوو بكا. ئهم به يته موعه مهاي به ناوي «صادق» وه. ليكدانه وه كه شي به م جوړه يه: «ديده» چاوه، «چاو» يش له ئيستياحي ته هلي ته ده بدا به «صاد» ته عيري لي ده دري ته وه، چونكه وئنه ي چاو له وئنه ي «صا» ده چي. «نيچير» يش به عه ره بي يني ده لئين «صيد». «صيد» يش كه دل كه ي فرينرا كه «ي» كه يه تي «صد» ي ده مي ني ته وه. «صد» ي ژماره يش [١٠٠] به حورو وني ته بجه د به رابه به «ق» ه، له به رته وه دايدۀ نيين به رابه به «ق»، كه واته وا له «صاد» و له «ق» وشه ي «صادق» يئك هات.

ده توانين ئهم موعه مهاي به جوړيكي كه ش ليئك ده ينه وه، بليين كه يار چاوي بازي خزي پيشاني «عاشق» دا، «عاشق» وهك په له وه ري راوي كه باز بييني، هيلانه «عش» ي خوي به چي دي لي و ته نها «اق» ي ده مي ني ته وه. كه دلي نيچيري شي فراند كه «ي» ي «صيد» ه - چونكه به عه ره بي به «نيچير» ده لئين «صيد» - «صد» ي ده مي ني ته وه. ته و كاته له «اق» كه له «عاشق» ماوه ته وه و، له «صد» كه له «صيد» ماوه ته وه، «صادق» يئك دي.

به شی ئایینی

عقد العقائد

بسم الله الرحمن الرحيم

مه‌سئوولمه ئیعیانه له وهههابی موسته‌عان

هه‌ر له‌و ده‌که‌م سوئال و ده‌که‌م چه‌مدی ئه‌و به‌جان^(١)

ته‌و‌فی‌قی لی ته‌له‌بمه بکه‌م خ‌دمه‌تی به‌دین

مه‌ئموولمه خ‌ولاسه‌ی «أمالی» بکه‌م به‌یان^(٢)

چه‌ند گه‌وه‌ری له «جوهره» زه‌م به‌و له‌ئالییه

نه‌زمی بکه‌م به‌کو‌ردیه‌کی سی‌رفی جو‌مله‌زان^(٣)

ئهم قه‌سیده درێژه باسی بی‌روباوه‌ری موس‌ولمانان ده‌کا به‌گوێره‌ی په‌یره‌وی «ئه‌ه‌لی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت» و له‌سه‌ر ری و شوینی «ئه‌شاعیره»، مه‌حو‌ی له‌سالی ١٣٢٢ ی هی‌جره‌ت «١٩٠٤-١٩٠٥ ی. ز» دا‌دایناوه. هه‌رچه‌ند له‌ ده‌سنووسه‌کاندا له‌سه‌ر ئهم قه‌سیده‌یه نووسراوه «عقد‌العقائد» واته «ملوانکه‌ی باوه‌» به‌لام به‌یتیکی له‌ ئاخ‌ره‌وه‌ تیا‌یه‌ و ده‌گه‌یه‌نی ناوی «نوریّه» واته «الق‌صیده‌ الن‌وریّه» بی.

(١) مه‌سئوول: خواست. ئیعیانه: یارمه‌تی‌دان. وهه‌هاب: به‌خ‌ش‌نده. موسته‌عان: داوا‌ی یارمه‌تی لی‌ک‌راو. سوئال: داوا. جان: گیان.

واته: یارمه‌تی‌دانم داوا‌یه‌ له‌و خودای به‌خ‌ش‌نده‌یه‌ که‌ داوا‌ی یارمه‌تی لی‌ ده‌ک‌ری. من ته‌نها له‌و داوا‌ی یارمه‌تی ده‌که‌م و به‌ دل و گیان سو‌پاسی ئه‌و ده‌که‌م.

(٢) مه‌ئموول: هیوا. أمالی: گه‌لی ک‌تیب به‌م ناوه‌وه‌ هه‌یه. دیا‌ره ئه‌مه‌ی مه‌حو‌ی مه‌به‌ستیه‌تی ک‌تیب‌که‌ له‌ ئوسوولی دیندا.

واته: داوام لی ئه‌وه‌یه سه‌رم بخا‌بتوانم خ‌زمه‌تی به‌ دین بکه‌م. خ‌زمه‌ته‌که‌ش ئه‌وه‌یه هیوا‌یه‌ کم هه‌یه به‌هێنمه‌دی که‌ ئه‌وه‌ته‌کو‌رت‌ه‌ و پوخته‌ی ک‌تیبی «أمالی» به‌ شی‌عر روون بکه‌مه‌وه‌ بۆ نه‌خوێنده‌وارانی کو‌رد و به‌و جو‌ره‌ شاره‌زای ئوسوولی دینیان بکه‌م.

(٣) [زه‌م = ضم. سی‌رفی = ص‌رفی] جوهره: گه‌لی ک‌تیب به‌م ناوه‌وه‌ش هه‌یه. له‌وانه‌یه ئه‌وه‌ی

ههم یادگاری ئه هلی که مال و ئه حیبه بی
 ههم ره هنوما به وانه که بی عیلمن و نه زان^(٤)
 یا ره ب قویوولی که ی له که م، ئه م خدمه ته که مه
 له م زه رپه مووره لاقه کولی زۆره ئه رمه غان^(٥)
 به م لاقه کولله بۆیه ته ماداری جه نته تم
 بو خوّم و بو ئه وانه به دل له م عه قیده دان^(٦)

مه حوی مه به سته تی کتیی «جوهره التوحید» بی که کتیی که له ئوسوولی دیندا شیخ
 ئیبراهیمی له فانی مالیکی دایناوه به شیعر. له ئالی: جه معی «لؤلؤ» ه، واته مرواری. له وانه یشه
 مه به ست کتیی که بی، چونکه گه لی کتیب به م ناویشه وه هه یه و شوینه که یش بو ئه مه ده ست
 ده دا. زه م: لکاندن، خسته پال. سیرف: رووت. جومله زان: ئه وه ی هه موو که س بیزانی و
 تیی بگا.

واته: ئه مه وئ چه ند گه وه رنکیش له کتیی «جوهره» وه ربگرم و بیخه مه پال مرواری به
 کوردی کراوه کانی «أمالی» و به کوردیه کی رووت و پوختی وایه ئه نمه وه ئه وه نده ساده و
 ساکار بی هه موو که س تیی بگا و بیزانی.

له ده سنووسیکی مه حوی خۆیدا نیوه ی دووه می ئه م به یته به م جۆره یش نووسراوه:

ئه زمی بکه م به کوردی و خدمه ت به هه م زمان

(٤) ئه حیبه: جه معی «حه بیب» ه واته خو شه ویت. ره هنوما: رنگا پشانده ر.

(٥) موور: میرووله. کولی: کوله یه ک. ئه رمه غان: دیاری.

واته: خوایه! ئه م دیاری به که مه له منی که م و ناچیز قویوول بکه ی و به که می نه زانی بیده یته
 دواوه، چونکه لاقه کوله یه ک به دیاری له میرووله یه که وه زۆره دیاری شوان یا شنگه یا
 هاله کوک.

له ده سنووسیکی مه حوی خۆیدا «زه رپه» به «ئه خته» یش نووسراوه.

(٦) مه عنای ئه م به یته و به یتی پاشه وه ی پیکه وه دئ.

کارم له‌گه‌ڵ که‌ریم و، که‌ریمه به‌ها نه‌جۆ
 دا هه‌وری ره‌حمه‌ت و که‌ره‌می بیته دارژان^(٧)
 له‌وه‌وره هه‌ل‌پژێ به‌ئبه‌د لیژمه‌ی سه‌لات
 سه‌ر قه‌بر و جیسم و رۆحی نه‌بی «آخر الزمان»^(٨)
 ئه‌مما له‌به‌عدی حه‌مد و سه‌لات، ئیکه نه‌وبه‌تی
 مه‌تله‌ب ئیفاده‌کردنه بو‌جه‌معی تالیان^(٩)
 واجب له‌سه‌ر جه‌میعی موسو‌لمان و موئمی‌نه
 باوه‌ر بکه‌ن به‌دل، چ خه‌واس و چ عامیان...^(١٠)
 زاتی خودا که‌ خالیقی ئه‌کوانه، هه‌ر بو‌وه
 یه‌عنی قه‌دیمی موته‌له‌قه «بالذات» و «بالزمان»^(١١)

- (٧) که‌ریم: به‌خشنده. مه‌به‌ست خودایه. به‌ها نه‌جۆ: ئه‌وه‌ی داوای نرخ ناکا. دا: تاوه‌کو.
 واته: بۆیه من به‌م دیارییه که‌مه‌مه‌وه به‌ته‌مای چوونه به‌هه‌شت و دابارینی ره‌حمه‌تی خوام،
 چونکه کارم له‌گه‌ڵ خوای به‌خشنده‌دایه و خوای به‌خشنده‌یش ره‌حمه‌تی خۆی به‌رابه‌ر به‌
 شت به‌سه‌ر که‌سدا نابارینتی.
 (٨) به‌ئبه‌د: هه‌میشه. لیژمه: بارانی توند، شه‌ست و ره‌هێله. سه‌لات. ره‌حمه‌ت. جیسم:
 له‌ش. نه‌بی: پێغه‌مبه‌ر.
 له‌ده‌سنووسیکی مه‌حوی خۆیدا «هه‌ل‌پژێ» به‌«دارژێ» یش نووسراوه.
 (٩) به‌عد: دوا. ئیکه: ئیتر. نه‌وبه‌ت: تۆیه، کات.
 (١٠) موئمین: خاوه‌ن ئیمان، خاوه‌ن باوه‌ر. خه‌واس [«خَوَاصُ»]: جه‌می «خاصه‌»یه، واته
 که‌سانی تایبه‌تی. مه‌به‌ست له‌گه‌وره‌گه‌ورانه. عامیان: عامه‌ی خه‌لک، ره‌شه‌خه‌لک.
 مه‌عنای ئه‌م به‌یته به‌سراوه به‌مه‌عنای به‌یته داها‌تووه‌کانه‌وه.
 (١١) ئه‌کوان «آکوان»: جه‌می «کون»ه واته گیتی. قه‌دیمی موته‌له‌ق: ئه‌وه‌یه به‌زاتیش و به‌
 زه‌مانیش قه‌دیم بێ. قه‌دیمی به‌زات ئه‌و زاته‌یه هه‌یج شتیکی لێ پێش نه‌که‌وتبێ، وه‌کوو زاتی
 خودا که‌ نه‌بوونی لێ پێش‌که‌وتووه و نه‌شتیکی وا که‌کاری تی بکا. قه‌دیمی به‌زه‌مانیش

واجب بە زاتە، بوون و وجودی لە خۆوەیە
 فەردیکی مۆنەفرید بە بەقاو و ھەمیشە مان^(١٢)
 رێگە ی نێە بەسەر یەو «قطعا» فەنا، عەدەم
 شەوقەت دەگاتە خەدمەتی شەمسی زیا فشان!^(١٣)
 خۆی و ھەموو سێفاتی کەمالی بوو و ھەبە
 دەشبێ ئەزەلیەتی ئەبەدیەت دەدا نیشان^(١٤)

ئەو یە نەبوونی لێ پێش نەکەوتبێ، ئەگەرچی کار تێ کەری لێ پێش کەوتبێ وەکوو سێفاتی
 خوا. ئیستا ئەم سێفەتە نەبوونیان لێ پێش نەکەوتوو و لە ئەزەلەو لە گەل خوادا بوون و
 سێفەتی ئەون، بەلام زاتی خودایان بە زات لێ پێشکەوتوو ئەک بە زەمان چونکە سێفەت
 پێوستی بە زات ھەبە.

(١٢) مۆنەفرید بە بەقا: ئەو ی تەنھا ھەرخۆی بمیشتەو.

واتە: پێوستی بوونی لە زاتی خۆیەو یەتی، ئەک لەبەر ھۆیەکی دەرەکی، چونکە ئەگەر
 لەبەر ھۆیەکی دەرەکی بێ ئەو و دەگەینێ پێوستی بەو ھۆیە دەرەکییە ھەبە و، ئەو ھەش
 لە گەل پێوستییەکانی خوا یە تیدا ناکەوتتە یەک. تاقە زاتیەک کە خوا ھەنی سێفەتی مانەو ی
 ھەمیشە یی بێ، ھەر ئەو.

(١٣) «قطعا»: ھەرگیز. زیا [«ضیا»] فشان: ئەو ی تیشکی رووناکی بڵاو بکاتەو.

واتە: خوا یە کە ھەرگیز فەوتان و نەبوونی رێی تێ ناکەوێ، وەک چۆن ھەرگیز تاریکایی شەو
 ناتوانێ بەسەر قورسی روژدا بێت و لە ھەر کۆی روژ ھەبێ ھەر تیشک دەداتەو و لە گەل
 تاریکاییدا کۆ نابێتەو.

(١٤) ئەزەلیەت: بێ سەرەتایی. ئەبەدیەت: بێ پایانی.

واتە: خوا خۆی و سێفەتەکانی کە نیشانە ی تەواوینی، ھەر بوون و ئیستاش ھەن و ھەر
 دەشمیتنەو. بەلگە ی دوایی نەھاتی ئەم سێفەتە تەش ئەو یە کە سەرەتایان نیە و لە نەبوونەو
 پەیدا نەبوون. باو ھەری موسوڵمانانی ئەھلی سوننەت کە لەسەر پێرەو ی ئەشعەرین ئەو یە لە
 خوا بەولایە کەس قەدیمی بە زات نیە و لە سێفەتەکانیشی بەولایە ھیچ قەدیمیکی تری بە
 زەمان نیە و، ھەرچی تر ھەبە ھەموو نەبوون و پەیدا بوون.

کهس پرسى ئەو سىفاته، بَلِّ تۆ: حەیات و عىلم
سەمەع و بەسەر، ئىرا دەو قودرەت، کەلام دان^(١٥)

ئىدراکى زەوق و لەمس و شەمى بۆ قەرار ئەدەن
بەعزىک و، بەعزە مونکىر و، بەعزى لە وەقفە دان^(١٦)

زىد و موناڤى ئەم سىفە تانە مەحالە بۆ...
ئەو خالىقە کە راگرە بۆ مولکى «کُن، فکان»^(١٧)

﴿

لە دەسنووسىکى مەحوى خۆیدا لەسەر نىوە بەیتى دووھەم ئەم پەرەزە عەرەبىيە بە
خەتى خۆى نووسراوە: «مَا تَبَتْ قَدَمُهُ، اسْتَحَالَ عَدَمُهُ» واتە: ئەوەى ئىسپات بى کەوا قەدىمە،
فەوتان و نەبوونی مەحالە.

(١٥) دان: بزانە. وشەيە کى فارسىيە. دەشگونجى «دان»ى کوردى بى و مەعناى «کەلام دان»
واى لى بێتەو: قسە کردن.

واتە: ئەگەر کەسى لى پرسیت سىفە تەکانى خوا کامەن، تۆ لە وەلامیدا بلى: سىفە تەکانى
خوا حەوتن: ژيان و زانین و بیستن و بینین و خواست و توانا و گفتوگۆ.

(١٦) ئیدراک: تىگەشتن. زەوق: چەشتن. لەمس: لى کەوتن. شەم: بۆن کردن. وەقفە: دامان.
واتە: زاناکانى ئوسوولى دین بەش بەشن لەوەداکە ئاخۆ خوا سىفە تى چەشتن و لى کەوتن
و بۆن کردنىشى هەيە یا نە. هەندىکیان دەلین ئەم سىفە تانەشى هەيە چونکە هەموویان سىفە تى
کەمالن و خوايش هەموو سىفە تىکى کەمالى هەيە. هەندىکیان دەلین نیه تى چونکە بوونی
ئەم سىفە تانە پێویستى بە بوونی هەندى ماددە و ئەسباب هەيە کە بوونیان بۆ خوا نەقس و
ناتەواویيە. هەندىکیان داماون و هیجیان نەوتووە.

ئەمە مەعناى بەیتە کە بوو. ئیمەیش دەلین ئەوەى زانایانى ئوسوولى دین پاش لیکدانەو و
لیکۆلینەو پێى گەشترون ئەوەيە کەوا خوا هەموو سىفە تىکى کەمالى هەيە و بوونی ئەم
سىفە تانە بەوجۆرە نیه کە ئیمە لە مەعناى سىفەت و مەوسوف دەگەین و، لەناو هەموو
سىفاتى کەمالدا، لە قورئان و حەدىسدا تەنها باسى حەوتیان کراوە، بۆیە ئیمەیش باسى هەر
ئەو حەوتەیان دەکەین.

(١٧) زید «ضد»: دژ. موناڤى: ئەوەى مەعناى نەبوون بگەيەنێ. «کُن فکان»: ببه و بوو.

﴾

ټه و حه يی و ټه و عليم و سه ميع و به سيره، ټه و
 قادر، مورید و هم موته که لليم «بلا لسان» (۱۸)
 زیندوو و به دانش و شنه و او و به بینشه
 ساحیب ته و ان و خواهی شه، گويا به هر زوبان (۱۹)
 بشزانه خیر و شهر به ټیراده ی ټه و هه مو
 رازی نیه فقهه ت به خراپه و شهر و زیان (۲۰)
 بو عه بد و بو عه مه لیه تی خولقنده ټه و، ټه و
 ته و فقی دا به ټیمه و و خه زلانی دا به و ان (۲۱)

مه‌بست ئه‌وه‌یه که خوا بهم دنیایه‌ی فهرموو: بیه و ئه‌ویش ده‌ست به‌جێ په‌یدا بوو.
واته: سیفه‌تی پێچه‌وانه‌ی ئه‌و سیفه‌تانه‌ی خوا که باسما‌ن کردن، وه‌ك مردن و نه‌زانین و
نه‌بیستن و نه‌بینین و نه‌ویستن و نه‌توانین و نا‌گۆ‌یایی. مه‌حاله‌ بین بۆ خوا.
(۱۸) ئهم به‌یته مه‌عنای به‌یتی پێشوو روون‌تر ده‌کاته‌وه. ده‌لێ مادهم سیفه‌تی پێچه‌وانه‌ی
سیفه‌ته باسکراوه‌کانی خوا مه‌حاله‌ بن بۆ خوا، دیاره خوا زیندوو و زانا و خاوه‌ن بیستن و بینین
و توانا و بێ هاوتا و قسه‌که‌ری بێ زوبانه‌...
(۱۹) دانش: زانست. شنه‌وا: ئه‌وه‌ی بیسی. بینش: بینین. ته‌وان: توانا. خواهیش: خواست،
ئیراده. گۆیا: قسه‌که‌ر.

ئەم بەیتەش ھەر لە جۆری بەیتی پېشوو.

(۲۰) واتە: چاکە و خراپە، ھەرچى لە دەستى ئادىمىزاد روو بىدا، ھەمووى بە وىستنى خوا روو دەدا و ئەگەر ئەو نەبەوى روو بىدا روو نادا. بەلام تەنھا بە کردەوى چاکە رازىيە و، ناپازىيە لە خراپە و زىيان گەياندن...

(۲۱) خولقنەدە: خالىق، دروستکەر. خەزلان: يارمەتى نەدان و بەزاندن و سەر پى شوپکردن. واتە: خوا خوئى خالىقى کارى بەندەيە و ھەر ئەو تەوфиقى ئيمەى موسولمانى داوہ کەوا موسولمان بين و کافرانى بەرەللا کردووہ و پىشتى نەگرتوون.

خالیق یه‌کیکه، کاسیبه عه‌بد، ئه‌مپه‌ر ئه‌وپه‌ره:
ئیسفرا‌تی ئیعتیزالی و ته‌فریتی جه‌بری‌ان^(٢٢)

وارید بووه له شه‌ئنی قه‌زاو و قه‌ده‌ر جه‌دیس
باوه‌ر ده‌بی بیی به‌ وجووبی به‌ هه‌ردوو‌ان^(٢٣)

زاتی خودا سیفاتی نه‌ عینه نه‌ غه‌یری زات
بی ئه‌م سیفاته قه‌ت نه‌بووه و قه‌ت نیه به‌ ئان^(٢٤)

(٢٢) ئیفرات: په‌رگرتنی ئیجابی. ته‌فریت: په‌رگرتنی سه‌لبی. ئیعتیزالی: مو‌عته‌زیله، تاقمیکن له زانا فه‌لسه‌فیه‌ کانی ئیسلام له لیکۆلینه‌وه‌ی باب‌ه‌ته‌ کانی عیلمی که‌لامدا پتر پشت به‌ عه‌قل و مه‌تیق و قیاس ده‌به‌ستن. گرنگترینی بیروباوه‌ره‌ کانیان ئه‌وه‌یه که‌وا ئاده‌میزاد له‌ کاری خۆیدا ئازاده و هه‌رچی ده‌کا به‌ ئاره‌زووی خۆی ده‌یکا و خۆی دروست‌که‌ری کرداری خۆیه‌تی. لایشیان وایه‌ موسو‌لمانی گونا‌ه‌بار نه‌ مو‌ئینه و نه‌ کافر و له‌ پایه‌یه‌ کدایه له‌ ئیوان ئه‌و دوو پایه‌دا. هه‌روا لایشیان وایه‌ قورئان مه‌خلو‌وقه و با‌شتر و دادپه‌روه‌ری له‌سه‌ر خوا پتویست و گه‌لی بیر و باوه‌ری فه‌لسه‌فی‌ تریشیان هه‌یه. جه‌بری: جه‌بری‌ه تاقمیکن له‌ زانا فه‌لسه‌فیه‌ کانی ئیسلام، دان به‌وه‌دا نایتن که‌ ئاده‌میزاد ئازاده له‌ کار و کرده‌وه‌ی خۆیدا و ده‌لێن هه‌رچی ده‌کا به‌ زۆر پتیی ده‌کرئ و وه‌ک پو‌وشیک وایه‌ به‌ده‌م باوه‌. جو‌هه‌مییه‌یشیان پتیی ده‌لێن.

واته: باوه‌رت وایئ له‌م جیهانه‌دا دروست‌که‌ر هه‌ر خوایه، وه‌ک به‌نده‌ی دروست‌که‌ردووه‌ کرده‌وه‌ کانی‌شی دروست ده‌کا، به‌لام به‌نده‌ خۆشی بی‌په‌یوه‌ند نیه. ئه‌م خۆی ئاره‌زووی هه‌ر ئیشیک ده‌کا خوا‌یش بۆی دروست ده‌کا. ئه‌مه‌ته په‌یره‌وی میانه و ئه‌مپه‌ر و ئه‌وپه‌رگرتنی مو‌عته‌زیله‌ کان و جه‌بری‌ه‌کان راست نیه.

(٢٣) شه‌ئن: باره. قه‌زا: ئه‌وه‌ته‌ خوا له‌ ئه‌زه‌لا عیلمی بووه به‌ هه‌ر شتی که‌ له‌ جیهانا روو ده‌دا. قه‌ده‌ر ئه‌وه‌یه خوا و‌ستوویه‌تی ئه‌و شتانه‌ روو‌بده‌ن، یا دروست‌کردنی ئه‌و شتانه‌یه‌ هه‌ر‌کام له‌ کاتی خۆیدا.

واته: له‌ جه‌دیسی پتیه‌مه‌ردا، دروودی خوا‌ی لی بی، باسی قه‌زا و قه‌ده‌ر کراوه و ده‌بی باوه‌رمان به‌ هه‌ردو‌کیان بیی.

(٢٤) ئان: کات.

واته: سیفه‌ته‌ کانی خوا عه‌ینی زاتی خوا نین چونکه‌ ئاشکرایه سیفه‌ت له‌ ئاساری خاوه‌ن

ناوی خودا به شه‌ی و به زات ئه‌ر ده‌به‌ی به
 ئه‌و زاته نا که ده‌وری گری شه‌ش جیهه و زه‌مان (۲۵)
 وه‌قت و زه‌مان و حال و جیهه‌ت «حادیس» هه‌موو
 خالیق قه‌دیمه ئه‌لبه‌ته، موسته‌غنییه له‌وان (۲۶)
 غه‌یری نیه، به‌عه‌ینی موسه‌مما بزانه ئیسیم
 با ﴿سَبِّحْ اسْمَ﴾ قه‌ومی موعانید بکه‌ن ره‌وان (۲۷)
 زاتی خودا نه‌ جه‌وه‌ر و جیسمه، نه‌ کولل و به‌عز
 بیچوون و بی‌چگۆنه، مونه‌ززه‌ له‌ ئه‌ین و ئان (۲۸)

سیفه‌ته و عه‌ینی نیه. هه‌روه‌ها غه‌یری زاتیش نین به‌و مه‌عناکه غه‌یری شتیک ئه‌وه‌یه له‌و شته
 جوئ بیته‌وه و بی ئه‌و ته‌سه‌وور بکری، چونکه مه‌حاله ئه‌و سیفه‌تانه له‌ خوا جیا بینه‌وه و خوا
 هه‌رگیز بی ئه‌و سیفه‌تانه نه‌بووه و نابێ.

(۲۵) واته: قه‌ید نا‌کا ئه‌گه‌ر خوا به «شت» و به «که‌س» ناویه‌رین، به‌لام نه‌ک به‌و مه‌عناکه ماده‌ده
 بی و سه‌ر و خوار و پاش و پیش و راست و چه‌پی بی و شه‌و و روژی به‌سه‌را بی، چونکه
 ئه‌مانه نه‌بوون و خوا دروستی کردوون و شتی که نه‌بووی و په‌یدا بووی پریار نادری بۆ که‌سی
 که هه‌ر بووی و سه‌ره‌تای نه‌بی.

(۲۶) ئه‌م به‌یته مه‌عنای به‌یتی پیشوو روون‌تر ده‌کاته‌وه.

(۲۷) موعانید: ئه‌وه‌ی عه‌ناد و که‌للە‌ره‌قی بنوێنی.

واته: که ناوی خوات بیست وه‌کوو «الله» له‌ شوێنیکی وه‌کوو: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّخْمَنِ الرَّحِيمِ» دا،
 بزانه مه‌به‌ست له‌و ناوه زاتی خوایه، چونکه ئه‌و حوکم و سیفه‌تانه که له‌گه‌ڵ ئه‌و ناوه‌دا باس
 ده‌کرین بۆ ناوه‌که ده‌ست ناده‌ن، به‌لکوو بۆ زاتی خوا خۆی ده‌ست ده‌ده‌ن. که‌واته با ئه‌و
 که‌سانه‌ی که‌للە‌ره‌قی ده‌که‌ن و دان به‌ راستیدا ناتین و باوه‌ریان به‌م قسه‌یه‌ی ئیمه‌ نیه، ئایه‌تی:
 ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ ره‌وان بکه‌ن که ده‌لیلە له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که‌وا مه‌به‌ست له‌ ناو خاوه‌ن ناوه
 چونکه ته‌سیحات بۆ زاتی خوا ده‌کری نه‌ک بۆ ناوه‌که‌ی.

(۲۸) جه‌وه‌ر: ئه‌و ماده‌ده‌یه‌یه‌که بۆ دابه‌شکردن نه‌شی و ده‌ست نه‌دا. جیسیم: ئه‌و ماده‌ده‌یه‌یه‌که

ھادىس نىيە، قەدىمە، كەلامى خودا بە ھەق
 دەم بۆ ھەدەس بە ناحەق ئەبەن «ضال» وگومرەھان (۲۹)
 باوەر بىيى خودا كە لەسەر ەرشە موستەوى
 ئەمما بە ئىستىوايەكى بىيى چوون و كەس نەزان (۳۰)
 ھەر ئايەت و ھەدىسى شىتەكى تىيا بىيى
 بتخاتە شوپەھ، جوابتە بىيى چوونى و چونان (۳۱)
 وەك ەين و وەجھو سوورەت و ئەنگوشت و دەست و پى
 وەك نەفس و وەك نزوولى ھەموو شەو لە ئاسمان (۳۲)

بۆ دابەشکردن بىيى. چوون: وئە. چىگۆنە: چۆنەتى، «كَيْفِيَّة». مونەزەھ: پاك و خاوتىن. ئەين:
 بوون لە جىگادا، لە «آين» ەى ەرەبى وەرگىراو. ئان: بوون لە كاتدا، لە «آن» ى ەرەبى وەرگىراو.
 (۲۹) ھەدەس: رووداو. «ضال»: گومرا.

واتە: بە پىيى بىروباوەر پى ئىمە كەلامى خوا قەدىمە و سيفەتى خوايە و لەگەلىا بوو و
 ھەمىشە دەمىنى و بىرىتى نىيە لە دەنگ، بەلكو ھۆى گفتوگۆى خوايە لەگەل پىغەمبەران بە ھەر
 زمانى كە ھەر پىغەمبەرەك بوو پىيى لەناو ھەر كۆمەلە خەلكىدا. ئەو كەسانەيش كە دەلىن
 كەلامى خوا نەبوو و پەيدا بوو. گومران و سەريان لى شىواو.
 (۳۰) موستەوى: جىي گرتو. ئىستىوا: جىي گرتن.

واتە: بە پىيى ئايەتى: ﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾ كە واتە: خوا لەسەر ەرش جىگەى
 گرتو، ئىمە لامان وايە خوا لەسەر ەرشى خۆى جىي گرتو، بەلام جىي گرتىكى واکە ئىمە
 جۆرەكەى نازاين، چونكە ئەگەر بلىين جىي گرتنى خوا لەسەر ەرش وەك جىي گرتنى
 ئادەمىزادە لەسەر كورسىيەك، دەبى بلىين خوا ماددەيە كە وایش نىيە و ئەو بۆ ئەو دەست نادا.
 (۳۱) بىيى چوونى: بىيى وئەبىي. چونان: وەك.

مەعنای ئەم بەيتە بەسراو بە بەيتى دوايىيەو.

بىيى (ن): بىيت.

(۳۲) واتە: ھەر ئايەتەك يا ھەر ھەدىسەك كە لەوانەبى دودولت بكا و سەرت لى بشىونى

ته‌نزیه. ئە‌که‌ن سه‌له‌ف، خه‌له‌ف ئە‌مما ده‌که‌ن ته‌ویل
بۆ‌هه‌رجی ناسزایه‌ به‌ زاتی عه‌زیمه‌ شان^(٣٣)

نه‌یگرتوو‌ه شه‌ریک و مو‌عین و ژن و وه‌له‌د
بۆ‌ ئیمه‌یه‌ له‌ ئایه‌تی «عزّ» ئە‌م قسه‌ عه‌یان^(٣٤)

به‌وجۆره‌ که‌وا بگه‌یه‌نی خوا چاوی هه‌یه‌ یا رووی هه‌یه‌ یا وێنه‌ و په‌نجه‌ و ده‌ست و پیتی هه‌یه‌ یا
نیسه‌به‌تی «نه‌فس»ی ده‌دریته‌ پال یا به‌ شه‌و له‌ ئاسمانه‌وه‌ داده‌په‌رپه‌ته‌ خوار بۆ‌ سه‌ر زه‌وی وه‌ک
ئایه‌تی: ﴿وَلْيَضْحَكُوا عَلٰی عَيْنِي﴾ که‌ واته‌: له‌به‌ر چاوی من دروست بکری، یا ئایه‌تی: ﴿وَيَبْقٰی
وَجْهٌ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ﴾ که‌ واته‌: ته‌نها رووی خاوه‌ن شان و شکۆی خوا‌ی تۆ ده‌می‌په‌ته‌وه‌،
یا هه‌دیسی: ﴿قَلْبُ الْمُؤْمِنِ بَيْنَ اَصْبَعَيْنِ مِنَ اَصْبَعِ الرَّخْمَنِ﴾ که‌ واته‌: دلی موسولمان له‌نیوان دوو
په‌نجه‌دایه‌ له‌ په‌نجه‌کانی خوا، یا ئایه‌تی: ﴿يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ﴾ که‌ واته‌: ده‌ستی خوا بالا
ده‌ستیانه‌، یا ئایه‌تی: ﴿وَاضْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي﴾ که‌ واته‌: بۆ‌ خۆم دروست کردووی، یا هه‌ر ئایه‌ت
و هه‌دیسیکی تری له‌م چه‌شنه‌، تۆ باوه‌رت به‌ راستی ئە‌و ئایه‌ت و هه‌دیسانه‌ بپی، به‌لام بلی
من نازانم شته‌که‌ چۆنه‌ و به‌ ئیمه‌ ده‌رک ناکرێ و له‌ عیلمی خوا خۆدایه‌.

ئە‌م جۆره‌ ئایه‌ت و هه‌دیسانه‌ له‌ ئیستیلاحی ئوسوولی دیندا پێیان ده‌وترێ «مُتَشَابِه».

(٣٣) ته‌نزیه: به‌ دوورگرتنی خوا له‌ ناته‌واوی. سه‌له‌ف: زانایانی پێشوو. خه‌له‌ف: زانایانی
پاشه‌وه‌. ته‌ویل: ته‌ئویل، وه‌رگێڕانه‌وه‌ی مه‌عنا به‌جۆرێ که‌ راستی بکاته‌وه‌. ناسزا: ناشایان.
عه‌زیمه‌ شان: «عَظِيمُ الشَّان»، پایه‌ بلند، خوا.

واته‌: سه‌باره‌ت به‌و ئایه‌ت و هه‌دیسانه‌ی که‌ موته‌شایه‌ن و مه‌عنا دیارییه‌که‌یان شتی وا
ده‌گه‌یه‌نی بۆ‌ خوا‌ی گه‌وره‌ ده‌ست نه‌دا، زانایانی پێشوو ده‌لێن خوا به‌رییه‌ له‌و شتانه‌ و مه‌عنا‌ی
ئە‌و ئایه‌ت و هه‌دیسانه‌ هه‌واله‌ی عیلمی خوا ده‌که‌ن. زانایانی پاشه‌وه‌یش مه‌عنا‌یان
هه‌لده‌گێڕنه‌وه‌ به‌جۆرێ که‌ ده‌ست بدا. بۆ‌ نمونه‌ ده‌لێن مه‌به‌ست له‌ ده‌ستی خوا هێزی و له
رووی خوا خۆی و له‌ چاوی خوا ناگادارییه‌تی... تاد.

(٣٤) مو‌عین: یارمه‌تی‌ده‌ر. وه‌له‌د: منال، کوڕ بێ یا کچ. ئایه‌تی «عزّ»: دوا ئایه‌تی سووره‌تی
«الاسراء» که‌ پیتی ده‌لێن ئایه‌تی «عزّه». عه‌یان: ئاشکراو دیاری.

واته‌: خوا هاوبه‌ش و یارمه‌تی‌ده‌ر و ژن و منالی بۆ‌ خۆی رانه‌گرتوو‌ه. ئە‌مه‌یش به‌ ئاشکرا له‌

ئەم خەلقە جوملە دەمرن و ھەموانیان ئیلاھ
زیندوو دەکاتەویش و دەبینی حیسابیان^(۳۵)

کافر که خارە، بابەتی نارە، جەحیمە جیی
موئمین گولە، که زینەتی باغە چووە جینان^(۳۶)

دینی خودا که رامەتە دەرحەق بە ئەھلی دین
لەو نەشئەدا که یارەبی بیکە ی بە رزقمان^(۳۷)

ھەرکەس بە نەشئە ی ئەو مەیی ییچوونە فەوزی بوو
جەننەت لە فکری چوو لە نیشات و لە خوشییان^(۳۸)

نایەتی «عزە» وە دەردە کەوئێ کە دەلی: «قُلْ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِّ وَ كَبُرَتْ تَكْبِيرًا». واتە: بلی سوپاس بۆ ئەو خوا یە کە نە منالی راگرتوو و نە ھاو بەشی ھە یە لە دەسەلاتیدا و نە لە بەر بێ کارە ییش سەر پەرشتی کەری بۆ خۆی داناو و، ھەمیشە ییش ھەر ئەو خوا بە گەورە بزائە.

(۳۵) ئیلاھ: خوا. حیساب: لی پرستینە وە.

مەعنای ئەم بەیتە بە سراوہ بە بەیتی پاشەوہ یە وە.

(۳۶) خار: درک. نار: ئاگر. جەحیم: دۆزەخ. جینان: بەھەشت.

واتە: ئەم خەلقە ھەموویان دەمرن و خوا لەو دنیا ھەموویان زیندوو دەکاتەوہ و حسیبی کردەوہ ی دنیا یان لە گەڵ دەکا. کافرەکان دەخرێنە دۆزەخ و دەسووتێن چونکە لە کردار یاندا وەک درک زیانبەخش بوون و ھەر بۆ سووتان باشن. موسولمانەکان ییش دەتیرێنە بەھەشت، چونکە لە کردەوہ یاندا وەک گولێ بۆنخۆش وابوون و جینگە ی گولیش باخچە یە.

«مەحوی» لەم بەیتەدا لەو وشە ی «جینان»دا ھونەری «تۆریە» ی بە کار ھێناوہ، ئەوہ تە مەبەست لێی بەھەشت و خۆیشی بە مەعنا باخچە یە.

(۳۷) دین: دین، بینین. نەشئە: دروست کردنەوہ ی ئادە میزاد لەو دنیا.

مەعنای ئەم بەیتە بە سراوہ بە شیعر ی پاشەوہ یە وە.

(۳۸) واتە: دینتی خوا بۆ موسولمانان پاش زیندوو بوونەوہ یان لەو دنیا، مایە ی سەر بەرز یە

واجب نیه له سهر مه لیکی «واجب الوجود»
 نه سلّح وه یا مه سلّحه ده رحق به بهنده گان (۳۹)
 زوبده ی ئیلاهیاتی عه قیده م که گرتنه زم
 «لابد» ده بی بکه م نه به ویاته کesh به یان (۴۰)

***

وهك واجب به زات و سیفاتی خودا یه قین
 باوه ر ده بی بی به مه لایک، به مورسه لین (۴۱)
 حقه بوون و هم به حقه بووه دین و کیتایان
 هه ریه که هه تا زه مانی یه کیکی دواترین (۴۲)

﴿

بۆیان خوا به شماني تی خا. هه رکه سیش به چه شتی شه رابی بی مانه ندی بیننی. خوا
 سه رخوش بی، له خویشاندا به هه شتی له یاد نامی. (۳۹)
 واته: بیروباوه ری نه هلی سونه ت وایه که وا پتویست نیه له سهر خوی گه وره ته ماشای
 سوودی بهنده گان بکاو چی باشر بی بۆ نه وان یا چی سوودی گشتی تیابی نه وه بکا. نه گه ر
 وایه کافرکی لات و ده رده داری دروست نه ده کرد له دنیايشدا بی بهش و هه تاسه سارده و
 له قیامه تیشدا دۆزه خ جییه تی.
 (۴۰) زوبده: پوخته. ئیلاهیات: نه و بابنه تانه ی پتوه ندیان به خواوه هه یه. «لابد»: به ناچاری.
 نه به ویات: نه و بابنه تانه ی پتوه ندیان به پیغه مبه ره وه هه یه.

***

(۴۱) مه لایک: مه لایکه، جسمیکی نوورانین ده توانن خۆیان بخه نه قالبی هه ر شیوه یه کی
 جوانه وه. مورسه لین: نه وانه ی خوا ناردوونی بۆ سه ر ئاده میزاد و ئایینیکی پی سپاردوون به
 خه لکی بگه یه نن، یا داوای لی کردوون ئایینی پیغه مبه رکی پیش خۆیان بگه یه نن. نه مانه خوا
 له رینگای جوهره ئیله وه نامه ی خۆیان پی ده گه یه تی، که مه لایکه یه که خوا به تایبه تی نه م
 کاره ی پی سپاردووه.

(۴۲) واته: ئایینی نه م پیغه مبه رانه و نه و کتییانه ی خوا بۆی ناردوون فەرمانه و بوون، تا خوا
 باش مردنی هه ر کامیکیان پیغه مبه رکی تری ناردووه و ئایینی نه و ی پشوربانی هه لوه شانده و ته وه.

ئەم ئال وگۆری دینه له کارا بووه هه‌تا...

ده‌وری یه‌کێ به‌ دینی ئەوه نه‌سخی جومله‌ دین (٤٣)

یه‌عنی په‌یه‌مبه‌ری عه‌ره‌بی، هاشمی نه‌سه‌ب

ئه‌حمه‌د له‌ ئاسمان و، موحه‌مه‌د له‌ سه‌رزهمین (٤٤)

دین و کوتوب نه‌ما، بووه‌ دین و کیتابی ئەو

باقی ده‌بی شه‌ریعه‌تی ئەو تا‌کوو یه‌ومی دین (٤٥)

عیسا که‌ دیته‌ خواره‌وه‌ بو‌کوشتنی جه‌جال

خۆی و ئەوانه‌ تایبعی ئەو بن، موحه‌مه‌دین (٤٦)

(٤٣) نه‌سخ: هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌. جومله‌: هه‌موو.

واته‌: هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی ئایینی کۆن به‌ ئایینی تازه‌ هه‌ر له‌ کارا بووه‌ تا زه‌مانی ئەو پیغه‌مبه‌ره‌ که‌ پاش ئەو پیغه‌مبه‌ری تر نایه‌ت و ئایینی ئەو هه‌موو ئایینیکی هه‌لوه‌شاندوه‌ته‌وه‌ که‌ ئه‌ویش پیغه‌مبه‌ری ئیسلامه‌ دروودی خوای لی بێ، وه‌ک له‌ شیعه‌کانی پاشه‌وه‌دا باسی لی ده‌کا. (٤٤) ئه‌حمه‌د له‌ ئاسمان: ئیشاره‌ته‌ بو‌ نایه‌تی: ﴿وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَغْدِي اِسْمُهُ اُحْمَدٌ﴾ که‌ خوا له‌ قورئانا به‌ زوبانی حه‌زهره‌تی عیساوه‌ ده‌یگێڕته‌وه‌، واته‌: موژده‌ی هاتنی پیغه‌مبه‌رێک ده‌ده‌م له‌ پاش خۆم دێ ناوی «ئه‌حمه‌د»، یا مه‌به‌ست ئەوه‌یه‌ پیغه‌مبه‌ری موسوڵمانان له‌ ناو مه‌لایکه‌ تاندا به‌ «ئه‌حمه‌د» ناوبانگی ده‌رکردوه‌. موحه‌مه‌د له‌ سه‌ر زه‌مین: واته‌ له‌ ناو خه‌لکا «موحه‌مه‌د» ی بانگ ده‌که‌ن.

(٤٥) کوتوب «کُتِبَ»: جه‌معی «کتاب»ه‌، به‌و کتیبانه‌ ده‌لێن که‌ خوا ناردوونی بو‌ پیغه‌مبه‌ران. یه‌ومی دین «یوم‌الدین»: روژی تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌ و پاداش دانه‌وه‌، روژی قیامه‌ت.

(٤٦) جه‌جال: به‌گوێره‌ی حه‌دیس کابرایه‌ که‌ به‌ر له‌ دنیا ئاخ‌ر بوون په‌یدا ده‌بی و خه‌لک گومرا ده‌کا. هه‌ر له‌و سه‌رده‌مه‌دا حه‌زهره‌تی عیسايش که‌ ئیستا له‌ ئاسمانه‌، دیته‌ خواره‌وه‌ موسوڵمانانی شوێن ده‌که‌ون و ده‌جال ده‌کوژێ. ئه‌وکاته‌ حه‌زهره‌تی عیسا که‌ خۆی پیغه‌مبه‌ر بووه‌ و به‌ر له‌ پیغه‌مبه‌ری ئیمه‌ هاتوه‌، ئایینه‌که‌ی خۆی راناگه‌یه‌نی به‌ خه‌لک، به‌لکوو له‌ گه‌ل شوێن‌که‌وتووani، شوێنی ئایینی ئیسلام ده‌که‌ون. موحه‌مه‌دی: موسوڵمان.

سەردارى ئەنبىايە بە كۆل، خاتەمى روسول
 ساحىب لىوايە، پىشپەرەو، رۆژى واپەسىن^(۴۷)
 رۆژى كە مەككە مەشرىق و، مەغرىب مەدىنە بوو
 سەبرى كە شەرق و غەربە بە نوورى مۇنەۋۋەرىن^(۴۸)
 مىعراجى سابىتە بە نوسووس و، بە خەو نەبوو
 تەشرىفى ئەو بە جىسمى شەرىفە سواری زىن^(۴۹)
 بو ئەنبىا لە مەسجىدى ئەقسا بوو ئىمام
 نۆبەى عورروجە يەنى لە نۆقوبە تىپەرىن^(۵۰)

(۴۷) لىوا: ئالايى. واپەسىن: دوايى، قىامەت.
 (۴۸) واتە: سەبر كە چۆن رۆژەلەت و رۆژاۋا تىشك دەدەنەو بەھۆى ئەو رۆژەو كە مەككە رۆژەلەت و مەدىنە رۆژاۋاى بوو كە بىرىتە لە يىغەمبەرى ئىسلام دروودى خۋاى لى بى.
 رۆژى كە: لە دەستووسەكانى بەردەستمانا بەمجۆرە نوسراۋەتەو: «رۆژىك = رۆژىكى».
 ئىمە ئەو مان لاھەلە بوو. شايانى وتە ئەم بەيتەمان بە دەستووسى «مەھوى» خۆى لانهبوو تا بزائىن ئەو خۆى چۆنى نوسىۋەتەو.
 (۴۹) مىعراج: سەركەوتەن بۆ ئاسمان. زىن: مەبەست لىي «بوراق»ە.
 واتە: بە نەسى ئايەت ئىسپات بوو كە ۋا يىغەمبەر (د.خ)، بە شەو لە مەككەو چوۋەتە «قۇس» و بە نەسى ھەدىس ئىسپات بوو كە لە ۋىشەو چوۋە بۆ ئاسمان. ئەم مىعراجەش لە ھالەتى ھۆشيارىدا بوو ئەك لە خەودا، ۋەك ھەندى كەس دەللىن، ۋە يىغەمبەر بە لەش، ئەك بە رۇح ۋەك ھەندىك دەللىن، سواری ۋلاخىكى تابىەتى بوو كە ناۋى «بوراق» بوو. ئەم مىعراجە لە ۲۷ى مانگى رەجەبى سالى ۱۱ى يىغەمبەرتى يىغەمبەردا رووى داو.
 (۵۰) مەسجىدى ئەقسا «مسجدالاقصى»: مزگەوتىكە لە قۇدس. عورروج: سەركەوتەن. قوبە: گومەزى.
 واتە: يىغەمبەر لە مەسجىدى ئەقسادا بوو بە پىش نوژ بۆ يىغەمبەران و ئىتر لەۋى بەۋلاۋە نۆبەى سەركەوتەن لە ھەر ھەوت ئاسمان و لە عەرش و لە كورسى.

تا سیدره جویره ئیله ئەمین، ئیکه ره‌فره‌فه
 خدمه‌تچی ئەم ئەمانه‌ته تا ره‌ببی عاله‌مین^(۵۱)
 ده‌عوت کرایه‌قه‌سری «أَوْ أَدْنَى» له «قَابَ قَوْسٍ»
 زیافته‌لیقایه، زاتی خودایه به‌دیده‌دین^(۵۲)
 ته‌عزیم و ئیحتیرام ئەمه‌بی، به‌خشش و خه‌لات
 داخۆ چیه و چه‌ها بووه یا واهی‌بی مو‌بین!^(۵۳)

(۵۱) سیدره: دره‌ختیکه‌لای راستی عه‌رشه‌وه مه‌لائیکه‌لی لانا‌ده‌ن. ره‌فره‌ف: فه‌رش و شینایی و هه‌رچی رابخری. لیره‌دا مه‌به‌ست شتی‌که‌پێغه‌مبه‌ر لای سیدره‌وه سواری بووه و پیتی چووه‌ته‌حوزووری خوا...

واته: ئەم‌ینداری پێغه‌مبه‌ر تا لای داری «سدره‌المته‌ی» هه‌زه‌تی جویره‌ئیل بوو. له‌و‌یشه‌وه تا حوزووری خوا ره‌فره‌ف بوو به‌پیش‌خه‌مه‌تی و ئەو ئەمانه‌ته‌ی گه‌یانده‌جی.
 (۵۲) مه‌حوی ئەم به‌یته‌دا له‌ئایه‌تی: «فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى» وه‌که هه‌ندێ له‌ته‌فسیرکه‌ره‌وه‌کانی قورئان وایان مه‌عنا‌لێداوه‌ته‌وه‌که واته‌ئه‌وه‌نده‌ی دوو که‌وانی تیر یا که‌متر له‌خواوه‌دوور بوو، «قَابَ قَوْسٍ» ی خواستووه و کردوویه به‌ناوی شو‌ئینک و «أَوْ أَدْنَى» یشی خواستووه و کردوویه به‌ناوی کۆشکێک که‌خوا پێغه‌مبه‌ری بانگ کردبێ. له‌وئ‌ی‌بیینی، وه‌بینینه‌که‌ی خوا‌یشی داناوه به‌خۆراکی ئەو زیافته‌و می‌واندارییه‌ی خوا بۆ پێغه‌مبه‌ری ئاماده‌کردبوو. دیاره‌ئەم نزیکیه‌ی ئەم به‌یته‌باسی لێ‌ده‌کا‌کینایه‌یه‌له‌نزیکی مه‌عه‌وی، ئەگینا وه‌نه‌بێ خوا مادده‌و جیسم بێ تا بو‌ترئ پێغه‌مبه‌ر ئەوه‌نده مه‌سافه‌ی مابوو بگاته‌حوزووری خوا یا ئەوه‌ند لێ‌هه‌دوور بوو. ئەم ئیستیعاره‌یه، له‌وه‌وه‌هاتووه‌وه‌ختی خۆی دوو سه‌رکرده‌ی عه‌ره‌ب په‌یمان‌یان له‌نیوانی خۆیاندا بیه‌ستایه‌بۆ دۆستایه‌تی ئەوه‌نده ده‌هاتنه‌نزیکی یه‌که‌وه به‌قه‌ده‌ر دوو که‌وانی تیر ماوه‌یان له‌تێواندا بم‌ینێ. جا لیره‌شدا ئەم ته‌عبیره به‌کار هینراوه‌بۆ گه‌یاندنی مه‌عنا‌ی نزیکی پێغه‌مبه‌ر له‌خواوه.
 (۵۳) واهی‌ب: به‌خشنده. مو‌بین: روون‌که‌ره‌وه.

واته: مادهم‌خوا‌ی گه‌وره به‌م هه‌موو رێژ لێ‌گرته‌وه پێغه‌مبه‌ری بانگ کردبێ بۆ خه‌مه‌تی خۆی، ده‌بێ چ خه‌لات و به‌رات و به‌خششیکی گرانبه‌های دا‌ی‌تی!

روخسه ت درا گه پرایه وه پربار و پرنه سب
دا پربکا له نووری خودا، وهك سه ما، زه مین^(٥٤)

هر چاوی سه ر بوو هرچی غه رایب که دیویه
وهك عهرش و کورسی و حه مه له و وهك موقه پره بین^(٥٥)

وهك ئه نبیا، مه قامی هه موو لا له ئاسمان
دۆزه خ به ههشت ئه وانه به ههشتین و دۆزه خین^(٥٦)

ئهم چوون و سه یر و هاتنه وه سه یره، مودده تی
سه ر هه لپین و خسته وه ی باز ئه سه ر سه رین^(٥٧)

(٥٤) دا: تا.

واته: پاش ئه وه رینگای درا هر به و شه وه بگه پرتنه وه، تا وهك ئاسمانی پر کرد له نووری
خوا، زه ویشی لی پر بکا. که گه پرایشه وه به بار و به هره یه کی زۆره وه گه پرایه وه. مه به ست له م بار
و به هره یه ئه وه هه موو قه در و ریز لی گرتنه یه که له حوزووری خودا پیشوازی پی لی کرا...
(٥٥) غه رایب: جه معی «غریب» یه واته شتی سه یر. حه مه له: جه معی «حامیل» ه واته هه لگر.
مه به ست له و مه لانیکه تانه یه که عهرشی خویان هه لگرتوه. موقه پره بین: ئه و مه لانیکه تانه ی
زۆر له باره گای خواوه نزیکن.

مه عنای ئهم به یته به سراوه به به یتی پاشه وه.

(٥٦) واته: پیغه مبه ر هر شتیکی سه یری دیوه له و سه فه ری میعراجه یدا هه مووی به چاوی
سه ر دیوه. ئه و شتانه ش وهك عهرش و کورسی و مه لانیکه ته عهرش هه لگره کان و ئه و
مه لانیکه تانه ی له باره گای خواوه نزیکن و پیغه مبه ره کان و پایه یان له ئاسماندا و ئه و که سانه ی
ده چنه به ههشت و ئه وانه ی ده چنه دۆزه خ، وهك له چیرۆکی میعراجدا به درێزی باسی لی
کراوه.

(٥٧) باز: دیسانه وه. ئه سه ر: له سه ر

واته: ئهم چرون و ته ماشا کردن و هاتنه وه یه هر ئه و نه ده ی پی چوو ه سه رێك هه لپری و
دیسانه وه بیخه یته وه سه ر سه رین.

یا ره‌ب به‌حق شه‌رافه‌تی ئه‌و وه‌قت و ساعه‌ته
له‌و ره‌حمه‌تی عومومیه ئیمه‌ش به‌شی به‌رین! (۵۸)
مه‌جموعی ئه‌نبیا که‌سه‌د و بیست و چار هه‌زار
مه‌عسومن و له‌ئیرتیکابی مه‌عاسی هه‌موو به‌رین (۵۹)
عه‌زلی نیه‌ په‌یه‌مه‌ر و قه‌ت نه‌بوه‌ته نه‌بی
عه‌بد و ژن و پیاوی ده‌نی خه‌سله‌ت و میهین (۶۰)
لوقمان ئه‌وا دیاره‌حه‌ کیمیکی پاکه‌، «ذو ال
مَرْنِین» ه‌شاهی چاکه‌، به‌قه‌تعی مه‌لّی نه‌بین (۶۱)
ئیعجازی ئه‌نبیا و که‌راماتی ئه‌ولیا
بئی شوبه‌ه سابتن، به‌سوبوت بئی یه‌قین (۶۲)

(۵۸) به‌حق: بۆ خاتری.

(۵۹) چار: چوار. مه‌عسوم: بئی گونا‌ه ئیرتیکاب: تووش‌بون: مه‌عاسی [معا‌سی]: جه‌مع‌ی «مع‌صیت» ه‌ واته‌ گونا‌ه به‌ری: بئی به‌ش و پا‌ک.

واته‌: تیک‌رای پیغه‌مه‌ران که‌ ژماره‌یان ۱۲۴ هه‌زار که‌سه‌، پيش‌ پیغه‌مه‌ریه‌تی و پاش
پیغه‌مه‌ریه‌تیان له‌ کوفر و له‌ گونا‌هی گه‌وره‌ پا‌ک بوون و چ به‌ ده‌سته‌نقه‌ست و چ به‌ هه‌له‌ رووی
نه‌داوه‌ لیان، هه‌روه‌ها له‌ هه‌ر گونا‌هیکی بچوو‌کیش که‌ په‌ستی و نزمی بگه‌یینی.
(۶۰) نه‌بی: ئه‌و پیغه‌مه‌ره‌ی فه‌رمانی ئه‌وه‌ی نه‌درایستی په‌یامی خوا بگه‌یه‌نی به‌ خه‌ل‌ک.
خه‌سله‌ت: ره‌وشت. میهین: سووک.

واته‌: پیغه‌مه‌ر هه‌رگیز له‌ پیغه‌مه‌ریه‌تی لانا‌بری و به‌نده‌ و ئافره‌ت و پیاوی سووک نابن به‌ پیغه‌مه‌ر.
(۶۱) لوقمان: هه‌ کیمیکی ئه‌فسانه‌یییه‌ ریگای چاکه‌ی پیشانی خه‌ل‌ک داوه‌. سووره‌تیک‌ی
قورئان به‌ ناوی ئه‌وه‌وه‌یه‌. «ذوالقرنین»: له‌قه‌بی ئه‌سکه‌نده‌ری مه‌کدونییه‌. هه‌ندئ له‌
ته‌فسیرکه‌ره‌وه‌کانی قورئان ده‌لّین ئه‌و «ذوالقرنین» ه‌ی ناوی له‌ قورئاندا هاتووه‌ هه‌ر ئه‌مه‌.
هه‌ندئ‌یک‌شیان ده‌لّین یه‌ کیک‌ی تره‌.

(۶۲) ئیعجاز: مو‌ع‌ج‌یزه‌، ئه‌و شته‌ له‌ عاده‌ت به‌ده‌ریه‌ که‌ خوا بۆ پیغه‌مه‌رانی ده‌کا بۆ به‌ره‌رج
دانه‌وه‌ی قسه‌ی ئه‌وانه‌ی باوه‌ریان پێ‌ناکه‌ن. که‌رامه‌ت: ئه‌و شته‌ له‌ عاده‌ت به‌ده‌ریه‌ که‌ خوا بۆ
دۆستانی خۆی ده‌کا بۆ به‌رزکردنه‌وه‌ی پایه‌یان. ئه‌ولیا: جه‌مع‌ی «وه‌لی» یه‌ واته‌ دۆستی خوا.

له هه ندى رووه وه له ويايه بلندتره.

ئەم شەش کەسە حەبیبی حەبیبی حەقن بە حەق
 ھەرکەس کە مونگیرە لە خیتامی مەبە ئەمین^(٦٧)
 ئەفزەل لەپاش ئەمانە شەشە ی باقیە لە دە
 ھەر ئەو دە یە موبەششەرەن ئەمرو کە جەننەتین^(٦٨)
 وهك «بوعَیْبَدَه»، «طَلْحَة»، «زُبَیْر» و «سَعید» و «سَعْد»
 ھەم «ابْن عَوْف» ە «بَعْدَهُم» ئەسحاب و تاییعین^(٦٩)
 یا رەب لە تۆو رەحمەت و ریزوانی بێ درێغ
 نازل بێی ھەمیشە «عَلَى كُلِّ أَجْمَعِينَ»^(٧٠)

(٦٧) واتە: ئەم شەش کەسە خۆشەویستی پیغەمبەرن کە خۆشەویستی خوا یە. ھەرکەسیش
 ئینکاری ئەم راستییە بکا، نابێ لەو ئەمین بین کە دەردەبا و لەو دنیا بێ ئیمان نابێ.
 لە دەسنروسیکی مەحوی خۆیدا لە بەرابەر ی «مونگیرە» دا «باغیضە» یش نووسراوە.
 (٦٨) موبەششەرە: مۆژدە پی دراو بە بەهەشت، «العشرة المبشرة».

مەعنای ئەم بەیتە بەسراو بە بەیتی پاشەو یەو.

(٦٩) واتە: لەپاش ھەر چوار خولەفای راشیدین و حەزەرەتی «عائشە» و «فاطمە» ی زەھرا،
 گەورەترینی موسولمانان ئەو شەش کەسەن و دەمیننەو لەو دە کەسە ی کە پیغەمبەر مۆژدە ی
 بەهەشتی داوئەتی کە «ئەبوعوبەیدە ی کور ی جەرپاخ» و «زوبیری کور ی عەوام» و «تەلحە ی
 کور ی عوبەیدیللاھ» و «سەعید ی کور ی زەید» و «سەعد ی کور ی ئەبوو ققاس» و
 «عەبدورپەحمانی کور ی عەوف» ن. ئەو چوار کەسە کە ی تر خولەفای راشیدین کە باسما
 کردن. پاش ئەم دوازدە کەسە یش باقی ئەسحابەکانی پیغەمبەر و تاییعین کە ئەوانەن
 ئەسحابەیان دیو، لە ھەموو موسولمانانی تر گەورە ترن.

لەم بەیتی مەحویو وە وادەردە کەوێ «عائشە» و «فاطمە» کە لە عەشەرە ی موبەششەرە
 نین، لەم شەش کەسە ی دوا ی دە کەسە کە گەورە تر بن، بەلام ئەو ی لە ئوسوکی دیندا باس
 کراو و نیە.

(٧٠) ریزوان [«رضوان»]: رەزامەندی. «عَلَى كُلِّ أَجْمَعِينَ»: لەسەر ھەموان بە تیکرا.

لە عەنەت مەكە برا لە یەزید و رەوا نیە
«شەرعا» كە ئیمە مل كەچی شیرى شەریعەتین^(٧١)

ئیمانی موعتەبەر بگرە، ئەو موقەللیدە
تەقلیدی فەزیابە بە جەزمیەت و یەقین^(٧٢)

هەركەس كە ژیر و عاقلە عوزری نیە و، نیە
عیلمی نەبێ بە خالیقی چەرخ و كورەى زەمین^(٧٣)

(٧١) یەزید: كۆری موعاویە، ئەوێ حەزەرەتى حوسەین لە شەپرى ئەودا كۆژاوه.
واتە: مادەم ئیمە مل كەچین بۆ شمشیری شەریعەت، نابێ لە عەنەت لە یەزیدی كۆری
موعاویە بكەین، هەرچەند سوپای ئەو حەزەرەتى حوسەین و ژمارەیه كى زۆریان لە
موسولمانان كۆشتوو، چونكە ئیمە لامان وایە موسولمان بە گوناھ كافر نابێ و لە عەنەتیش لە
ئەهلى قبیلە دروست نیە. زیاد لەوێ كە ئیسپات نەبوو ئەو فەرمانى ئەو كارەساتەى دابى و بە
حەللى زانیبى و، پاش ئەویش بێراوه لەناو موسولماناندا نوژی كردوو. ئەگەر بیشلێن
فەرمانى ئەو كارەساتەى دابى و بە حەللى زانیبى، دوور نیە پاشان پەشیمان بوویتەوه و تۆبەى
كردبێ...

(٧٢) موعتەبەر: بۆ حسیب كراو. موقەللید: ئەوێ چاوە كە سێكى تریكا. فەزیاب: بەختەوەر.
جەزمیەت: بێ دوودلى.

واتە: ئەو كەسەش كە لە رێگای زانیبى و تیگەشتنى خۆیەوه نا، بەلكوو لە رێگای
چاویگەرى موسولمانانى ترەوه باوەرى بەخوا كردبێ، ئیمانى بە دامەزراو دادەنرێ و گومانی
تیدا نیە كەوا چاویگەرییە كەى دیگە یەنێتە بەهەشت...

مەحوى بەم بەیتە ئیشارەت بۆ ئەو خیلافە دەكا كە لەتیوان زانیانی ئوسوولی دیندا هەیه
كەوا ئاخۆ ئیمانى موقەللید دادەمەزرى یا نه.

(٧٣) واتە: مەسەلەى باوەر بەخوا ئەوەندە ئاشكرايه لەوانە بە بلێن كەس بە چاویگەرى
موسولمان نەبوو، چونكە هەركەسى ژیر و عاقل بێ و تۆزى ورد بێتەوه خوا دەدۆزێتەوه و
ئیمان دەهێنێ و، كەسى نیە نەزانى ئەم دنیاى كەسێك لە نەبوون دروستى كردوو...

ته‌وبه‌ی به‌وه‌قتی‌غهر‌غهره، ئیمانی‌حالی‌یه‌ئس
مه‌ردووده، به‌و‌ره‌ویه‌خودا‌مو‌به‌لا‌نه‌بین^(۷۴)

ئه‌عمالی‌چاکه‌ده‌خلی‌به‌ئیمان‌ه‌وه‌نیه
ئه‌مما‌که‌مالی‌هر‌به‌وه‌ئیمانی‌مو‌ته‌قین^(۷۵)

موئمین‌نه‌بو‌ته‌کافر‌و‌مو‌پ‌ته‌د‌به‌فی‌علی‌به‌د
گهر‌قه‌تل، ئه‌گهر‌زینایه، ئه‌گهر‌زولم، ئه‌گهر‌دزین^(۷۶)

ئه‌مما‌به‌دل‌بکا‌نییه‌تی‌کوفر‌و‌عه‌زمی‌شیرک
کافر‌ده‌بی‌هر‌ئه‌وه‌نه‌فه‌سه‌و‌ده‌رده‌چی‌له‌دین^(۷۷)

(۷۴) غهر‌غهره: گیانه‌لا. یه‌ئس: ناچار. مه‌ردوود: دراوه‌دواو‌په‌سه‌ند‌نه‌کراو. ره‌ویه: ریباز‌و‌ره‌وشت.

واته: په‌شیمان‌بوونه‌وه‌له‌کاتی‌گیان‌ده‌رجووندا‌یا‌له‌به‌ر‌ناچار. و‌له‌ترسدا‌بایه‌خی‌نیه،
خوا‌تووشی‌شتی‌وامان‌نه‌کا!.

(۷۵) موته‌قین: ئه‌وانه‌ی‌خۆیان‌له‌گونا‌ه‌ده‌پارێزن.

واته: کرداری‌چاک‌نه‌به‌شیکه‌له‌باوه‌پ‌و‌نه‌مه‌رجی‌باوه‌پ‌ه، چونکه‌باوه‌پ‌باوه‌پ‌کردنه‌به‌دل
به‌و‌ئایینه‌که‌خوا‌به‌پێغه‌مبه‌ردا‌بۆ‌ئاده‌میزادی‌ناردووه‌و‌هر‌که‌س‌ئه‌م‌باوه‌پ‌ه‌ی‌هه‌بوو‌به
خاوه‌ن‌باوه‌پ‌داده‌نرئ‌با‌پێوستیه‌کانی‌باوه‌پ‌ه‌ش‌جێبه‌جێ‌نه‌کا‌یا‌کرده‌وه‌ی‌خرابی‌لی
بو‌ه‌شیتته‌وه. به‌لام‌له‌گه‌ل‌ئه‌وه‌شدا‌باوه‌پ‌ه‌ته‌واو‌به‌وه‌ده‌بی‌که‌خاوه‌ن‌باوه‌پ‌چاکه‌بکا‌و‌خۆی‌له
خرابه‌دوو‌ر‌بگرئ.

(۷۶) موپ‌ته‌د: ئه‌وه‌ی‌له‌موسولمانه‌تی‌وه‌ر‌گه‌راییتته‌وه.

واته: موسولمان‌به‌کرده‌وه‌ی‌حه‌رام‌کافر‌نابی‌و‌له‌دین‌ده‌رناچی، هه‌رچه‌ند‌کرده‌وه
حه‌رامه‌که‌له‌گونا‌ه‌گه‌وره‌کانیش‌بی.

(۷۷) شیرک: هاو‌پ‌ی‌بۆ‌خوا‌دانان.

واته: ئه‌گه‌ر‌موسولمان‌به‌دل‌نیازی‌کافر‌بوون‌و‌هاو‌به‌ش‌بۆ‌خوا‌دانان‌بکا، ده‌سه‌جێ‌به‌و
نیازه‌ی‌له‌دین‌ده‌رده‌چی.

گەر لەفزی کوفری بێ بە زوبانا لەپەر بە تەووع
کافر بوو ئەگەرچی هەموو حەقیە دڵنشین (٧٨)

سەرخۆش ئەگەر قسە و هەزەیاناتی کوفری کرد
کافر دەبێ بە مەزەهەبی ئێمە کە شافیعین (٧٩)

ئەمما بە مەزەهەبی حەنەفی کەین ئەگەر روجووع
تەکفیری ناکرێت و بە مورەتەددی ناگرین (٨٠)

مەعدووم ئەوا دیارە نە شەیتە و نە مەرئییە
مەیه قسە ی ئەوانە کە هەمکێشی فەلسەفین (٨١)

(٧٨) تەووع: ئارەزوو. دڵنشین: ئەوەی لە دڵدا بێ.

واتە: ئەگەر کوفریش بە ئارەزووی خۆی بێ بە زوبانیا، هەروا کافر دەبێ، هەرچەند بە
دڵیش باوەری بە و کوفرە نەبێ کە بە زوبانیا هاتوو.

(٧٩) هەزەیان: قسە ی پرۆپوچ.

مەعنای ئەم بەیتە لەگەڵ بەیتی پاشەووەیدا دێ.

(٨٠) واتە: بە پێی مەزەهەبی شافعی موسوڵمان بەو کافر دەبێ کە لە حالەتی سەرخۆشیدا
کوفر بکا، چونکە مادەم بە دەستی خۆی کارێکی وای کردوووە سەرخۆش ببێ، هەموو
ئەنجامێکی ئەو سەرخۆشییە دەکەوێتە ئەستۆ. بەلام بە مەزەهەبی حەنەفی کافر نابێ چونکە
لەبەر هەر هۆیک بێ، خۆ دیارە سەرخۆشە و عەقڵی لای خۆی نیە.

لە نوسخەیەکی دەستنووسی مەحوی خۆیدا نیوەی دوو هەمی بەیتی پێشوو و نیوەی
یە کەمی ئەم بەیتە نیە و لە هەردوو نیوە کە ی تریان تاقە بەیتێک پێک هاتوو.

(٨١) مەعدووم: نەبوو. شە ی: شت. مەرئ ی: بینراو. هەمکێش: هاو مەزەهەب.

واتە: ئەهلی سوننەت لایان وایە کەوا ئەوەی ئیستا نەبێ، بەلام ئەوانە بێ پەیدا ببێ، نە بە
«شت» و نە بە «بینراو» دانانرێ، چونکە شتی کە نەبێ، ئاساری لێ پەیدا نابێ. بەلام هەندێ لە
موعتەزێلە و فەیلەسووفەکان بە «شت» ی ناو دەبن. راستە کە ی ئەگەر مەبەستیان لەو شتیەتیە
بوون بێ لە زیهنا، ئەو دیارە هەیه، ئەگیتا قسە کە یان بێ شوێن و ناپەر وایە.

غەیری یەکن موکەووەن و تەکوین «إلى الأبد»
 مومکین نیه سەبەب بە موسەبەب بلی یەکین^(۸۲)

رزقە وەکوو حەلّالە، شوبهە و حەرامی سیرف...
 بەحسێ کە یە کە زەهرە ئەم، ئاخەر، ئەو ئەنگەبین^(۸۳)

(۸۲) موکەووەن: دروستکراو. تەکوین: دروستکردن. موسەبەب: ئەوەی بەهۆی شتیکەووە پەیدا بووبێ.

مەبەست لەم بەیتە ئەوەیە بەپێی مەزەهەبی ئیمام «ئەبوو مەنسوری ماتوریدی» خوای گەورە بێجگە لەو حەوت سیفەتە ی باسماڵان کردن سیفەتی «تەکوین» یە کە بریتیه لە دروستکردن و، دروستکردنی هەر شتێ بە سیفەتی «تەکوین» دەبێ. جا هەندێ لە زانایان رەخنەیان لەمە گرتووە و وتوویانە ئەگەر دروستکردن سیفەتی خوا بێ، ديارە سیفەتەکانی خوایش قەدیم و دروستکردنیش بێ دروستکراو نابێ، دەبێ ئەم عەلەمە قەدیم بێ کە ئەمەیش پێچەوانەی باوەری کۆمەڵی موسولمانانە. وەلامی ئەم رەخنەیش ئەوەیە دروستکردن سیفەتی خوا و هۆی پەیدا بوونی عەلەمە و، دروستکراو مەخلوقی خوا و موسەبەبە، ديارە سەبەب و موسەبەبیش جیا لەیەك. کەواتە ئەگەر دروستکردن سیفەتێکی تایبەتی بێ غەیری تەوانین، پێوست ناکا دروستکراوەکان قەدیم بن و، هەر دروستکراوێک لە کاتی خۆیدا پەیدا دەبێ. بەلام ئەشعەرییەکان لایان وایە دروستکردن سیفەتێکی سەرەخۆ نیه، بەلکۆو بریتیه لە پەيوەندبوونی توانای خوا بە هەر دروستکراوێکەووە و توانای خوا دوو پەيوەند بەستنی هەیه بە هەر دروستکراوێکەووە، یەکیکی کۆن کە پیش دروستکردنی ئەو شتەیه و یەکیکی تازە و پەیدا بوو کە لەگەڵ دروستکردنی شتە کەدا پەیدا دەبێ، لەم توانا بەولاه و بۆ دروستکردنی هەر شتێ هیچ سیفەتێکی تر پێوست نیه.

(۸۳) ئەنگەبین: هەنگوین.

واتە: بەپێی پێرەوی ئەهلی سوننەت هەرچی بخورێ و بپۆشێ بە رۆزی دادەنرێ، حەلّال بێ یا حەرام بێ و حەلّالی و حەرامی ئەو رۆزیە باسیکی ترە. بەلام موعتەزلیەکان ئەوەی حەرام بێ بە رۆزی دانائین.

لهم نوّش و نیّشه حینی سوئال و جوابی قهبر
وهفتی حیساب و وهزنی عه مهل باخه بهر ده بین^(٨٤)

مردوو که گه ییه قهبر و مه قه پری، سوئالی لی...
ده کری له ره ب و به لکی له پیغه مبه و له دین^(٨٥)

هه رکه س جوابی دا به جوابی کی باسه و اب
خیراتنی ده که ن له ته ره ف «خَيْرَ مُنْزِلِينَ»^(٨٦)

گهر وانه بوو جوابی - خودایا به تو په ناها!
زنجر و تهوق و رهوق و عه زابی بووه قه رین^(٨٧)

(٨٤) نوّش: خوښی، خوار د نه وه. نیّش: جزوو، نازار. حین: کات. وهزن: کیشان.

واته: پاش چوونه قهبر و له روژی قیامت و کاتی کیشانه کردنی کرده و هی چاکه و خراپه ی
بنیاده مدا ده رده که وئ رزقی حه لال نوّشی گیان بووه و رزقی حه رام مایه ی نازار و سزای گیانه.
مه حوی له به یته دا نه وه یشی گه یاند و وه که و له قه بریشدا سزای نه و که سانه ده درئ که
کرده و هیان خراب بووه، وه که له حه دیسدا هیه.

(٨٥) مه قه پ: جیگا. ره ب: خوا.

واته: مردوو که نرایه قهبر و گه یشته جی حقی خو ی، مه لایکه دینه سه ری له باره ی خوا
و پیغه مبه و نایینه وه پر سیاری لی ده که ن.

(٨٦) «خیر منزلین»: باشت رین که سی که خه لک لای خو ی را گری، مه به ست خوا به. ئیشاره ته
بو ئایه تی: «وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ» که خوا به حه زره تی نوح
ده فهر موئ: بلئ خوا به له که شتییه که به یته خوا ره وه و له شو ئی کی پیرو زدا دام به زینه، تو
چاکترین که سی که که خه لک لای خو ت دابگری و گلیان بده یته وه.

واته: نه گهر باشی وه لام دایه وه له لایه ن خوا وه به خیر هاتنی لی ده کری.

(٨٧) رهوق: به وردی مه عنایمان بو ساغ نه کرایه وه. ته نها نه وه نده هیه به عه ره بی به مه عنا
«لأفوا» هاتو وه که له وانه یه بو نه و شو ئنه ده ست بدا.

نه گهر و ابئ «رهوقی» بی. [به رای من نه و «رهوق» هه له یه و نه بی «رق» بی به مانا «رق و
قین و غه زه ب» که باشت بو نه م جیگایه ده ست ده دا. والله اعلم. «عج» قه رین: هاو ده م.

تا «يَوْمٌ يُبْعَثُ» كە بەپاكردنه له قەبر
بۆبردنه حوزوورى شەهەنشاھى رۆژى دىن^(۸۸)

ديوانى گىرودارى حىسابى عومومىيە
حەيوان و جىنن و ئىنس و مەلەك، تا موقەپرەبىن^(۸۹)

چەپرەو كوتوب بە دەستى چەپ، ئەمما «وَرَاءَ ظَهْرٍ»
بۆ راستانى كارە، لە كارايە راستىن^(۹۰)

وەزنى عەمەل، چ زەرپرە، چ كۆھ و چ بەد، چ نىك
بى شوبەھەيە ھەموو بە ترازوو دەكىشىرىن^(۹۱)

واتە: ئەگەر -پەنا بە خوا- نەشيزانى وەلامى مەلائىكەى پرسیار بداتەو، دەس دەكرى بە
سزادانى.

(۸۸) «يَوْمٌ يُبْعَثُ»: ئەو رۆژەى زىندوو دەكرىتەو، مەبەست رۆژى قىامەتە. بەپاكردن:
ھەلساندەو. رۆژى دىن: رۆژى تۆلە و پاداش دانەو.

(۸۹) گىرودار: بگرە و رابگرە. مەعنای ئەم بەیتە بەسراو بە بەیتی پاشەو ەيەو.

(۹۰) چەپرەو: ئەو ەى رى راستى نەگرتىتەبەر. «وَرَاءَ ظَهْرٍ»: لە پشتەو.

واتە: رۆژى قىامەت ديوانى موھاكەمە كردنى ئادەمىزاد و گيانلەبەران و جنۆكە و
مەلائىكەتەكانە. ئەو ەى كردهو ەى چاك بووبى و رىگای راستى گرتىتەبەر، نامەى كردارى
خۆى لە پشتەو دەدرىتە دەستى راستى. ئەو ەىش كردهو ەى بەد بووبى و رىگای چەوتى
گرتىتەبەر، نامەى كردارى خۆى دەدرىتە دەستى چەبى.

(۹۱) زەرپرە: تۆسقال، كۆھ: كىو. نىك: چاك.

واتە: كردهو ەى چاك و خراپى ھەركەس كىشانە دەكرى، چ تۆسقالىك بى و چ ئەو ەندەى
كىۆلك.

«مَنْ خَفَّتْ» له هاوییه ده خوا به مهن خه فته
 عه یش و نیشاتی «مَنْ ثَقُلَتْ» وه سَلَى حووری عین (٩٢)
 «حَتْمًا» ده بئی گوزه ره به «سیرات» بکه هه موو
 چاک و خراب و، موئمین و کافر، کیه و میهین (٩٣)
 پردیکه راکشاو به سه ربانی دۆزه خا
 باریک و تیژه وهک ده می تیغیکی ئاهینین (٩٤)
 هه رکهس که خواره، وه یلییه، زو که وته خواره وه
 «طوبی» له بو ئه وانه که ئازانه تیپه رین! (٩٥)

(٩٢) «مَنْ خَفَّتْ»: ئه وهی سهنگی کرده وهی چاکی سووک بئی. ئیشاره ته بو ئایه تی: «وَ أَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ، فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ» واته: ئه وهی تایی ته رازووی کرده وهی چاکی سووک بئی، ئاگری گه رمی دۆزه خ جیه تی. «مَنْ ثَقُلَتْ»: ئه وهی سهنگی کرده وهی چاکی قورس بئی. ئیشاره ته بو ئایه تی: «وَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ» واته: ئه وهی تایی ترازووی کرده وهی چاکی قورس بئی، ئه وه به خووشی بو خوئی راده بوئری.

واته: ئه وهی تایی ترازووی کرده وهی چاکی سووک بئی، له ناخی دۆزه خدا به مهن خه فته ده خوا. ئه وه یش تایی ترازووی کرده وهی چاکی قورس بئی خه ریکی رابواردن ده بئی به گه یشتن به حۆریه جوان و سپیه کانی به هه شت.

له نیوان «مَنْ خَفَّتْ» و «مهن» و «خه فته» دا جیناسیکی ته وای جوان هه یه.
 (٩٣) سیرات [«صراط»]: پردیکه له موو باریکتر و له ئه لماس تیژتر به سه ره جه هه نمه وه. کیه: بچووک. میهین: گه و ره تر.
 (٩٤) ئاهینین: ئاسنین.

ئهم به یته «سیرات» مان بو روون ده کاته وه که چیه و، په یوه ندی به به یتی یشو وه وه یه.
 (٩٥) خوار: ئه وهی کرده وهی خراب و چه وت بئی. وه یلی: دانیشتووی وه یل که شیونکه له دۆزه خدا. «طوبی»: خوژگه. ئازانه: ئازایانه.

له ده سته تیکی مه حوی خویدا له به رابه ری «طوبی له بو ئه وانه» دا «طوبی لهم ئه وانه» یش نوو سراوه.

رئى سى ھەزار سالى، ۋە يا پازدە ھەزار
مۇحتاجى ۋە ھونە ئوممەتى بىچارە، يا موعىن! (۹۶)

لەو رۆژدەدا شەفاعەتى چاكانە جىي ئومىد
بۆ عاسىيان ۋ ئەھلى كەبائىر لە موئمىن (۹۷)

بىي شوبەھە ئەنبىا، عولەما، ئەوليا، شەھىد
مەقبۇلە بۆ شەفاعە پەنايان ئەبەر بەرىن (۹۸)

تەئسىرى قەتئىيە بە دوعا باۋەرت بىي
«أدعوني استجب» ۋە كوۋگە ۋەھەر لە گوئى گرین (۹۹)

(۹۶) ھون: يارمەتى. موعىن: يارمەتى دەر.

ۋاتە: پردى بارىك ۋ لە تىغى ئاسن تىژتى «سىرات» ئەۋەندە درژە ھەندىك دەلەن بە سى
ھەزار سال ۋ ھەندىكى تر دەلەن بە پازدە ھەزار سال دەپرى... ئەگەر خوا بە لوتفى خۇي
يارمەتى بەندە ئەدا ھەرگىز ناتوانى بەسەريا گوزەر بكا...

(۹۷) شەفاعەت: تكا. كەبائىر: جەمعى «كېرە» يە ۋاتە گوناھى گەۋرە. موئمىن: موسولمانان.
ۋاتە: ئەۋەي جىگاي ھىوا ۋ ئومىد بىي لەو رۆژدەدا بۆ ئەۋانەي لە دىئادا گوناھى گەۋرەيان
كردوۋە، تەنھا ھەر تكاى پىاۋچاكانە لاي خوا.

(۹۸) ۋاتە: پەنابردنە بەر پىغەمبەران ۋ زانايان ۋ دۇستانى خوا لەو رۆژدەدا بۆ تكاكردن لاي خوا
شتىكى پەسەندە ۋ گومانى تىدا نە.

نىۋەي يەكەمى ئەم بەيتە لە دەستىنوسىكى مەھوى خۇيدا بەم جۆرەش نووسراۋە:

بىي شوبەھە نەبى ۋ ھەلى، عالم ۋ شەھىد

(۹۹) «أدعوني استجب»: داۋام لىي بىكەن بەدەنگتەنەۋە دىم.

ۋاتە: باۋەرت بە دوعاى خىر ھەبىي چونكە كاركردنى دوعاى خىرى خاسانى خوا شتىكى
رستە ۋ خوا خۇي فەرمۇيەتى داۋام لىي بىكەن بەدەنگتەنەۋە دىم ۋ، دەبىي ئىمەش ئەۋ قسەي
خوایە ھەمىشە لە گۆرماندا بىزىنگىتەۋە ۋەك بلىي گوارەي گەۋەرە ۋ لە گۆرمان كردوۋە.

خالیق وتوویه: حادیسه عاله‌م، قسه‌ی «هه‌یوو-
 لی» تورپره‌هاته، گوئی له پرپووچی ناگرین^(١٠٠)
 جه‌ننه‌ت، جه‌هننه‌م ئیسته که هه‌ن، زۆریان به‌سه‌ر...
 دا رۆیوه شوهور و دوهوور، ئەزمینه و سینین^(١٠١)
 ئەم دۆزه‌خ و به‌هه‌شته ده‌مینن «إلى الأبد»
 هه‌م تیشیا ده‌میننه‌وه ئەهلی ئان و ئین^(١٠٢)
 ئیمانی بوو، نه‌جاتی ده‌بی، هه‌ر بی، له نار
 قوربانی لوتف و مه‌رحه‌مه‌تی «خیر راحمین»^(١٠٣)

(١٠٠) هه‌یوولی: ئەوه‌ی باوه‌ری به «هه‌یوولا» هه‌یه. هه‌یولا: ماده‌ی یه‌که‌م که سه‌ره‌تای
 هه‌موو ماده‌ه‌ کانه.

واته: خوا فەرموویه‌تی ئەم دنیا‌یه نه‌بووه و من له نه‌بوون دروستم کردووه. که واته قسه‌ی
 فه‌یله‌سووفه‌کان که ده‌لێن ماده‌یه‌کی کۆن سه‌ره‌تای هه‌موو ماده‌ه‌ کانه. قسه‌یه‌کی تورپره‌هاته
 لای من و، ئیمه‌ گوئی بۆ شتی و اشل ناکه‌ین...

(١٠١) شوهور: جه‌معی «شهر» به‌مه‌عنا مانگ. دوهوور: جه‌معی «دهر» به‌مه‌عنا چه‌رخ.
 ئەزمینه: جه‌معی «زمان» ه. سینین: جه‌معی «سنة» یه‌ به‌مه‌عنا سال.
 مه‌عنا‌ی ئەم به‌یته به‌سراوه به‌به‌یتی پاشه‌وه‌یه‌وه.

(١٠٢) ئان: به‌ فارسی واته «ئهو». ئین: به‌ فارسی واته «ئهم».

واته: به‌هه‌شت و دۆزه‌خ له‌ میژه‌ دروست کراون و ئیستا هه‌ن و هه‌میشه‌یش هه‌ر ده‌میننه‌وه
 و پرانه‌وه‌یان نیه و ئەوانه‌ی ده‌چه‌ ناویان لێیان ناچه‌ ده‌ره‌وه، موسولمانی گونا‌ه‌بار نه‌بی که
 پاش به‌سه‌ربردنی ماوه‌ی سزا‌که‌ی ده‌رده‌چی و ده‌چی بۆ به‌هه‌شت...

(١٠٣) واته: ئاده‌میزاد هه‌ر ئەوه‌نده‌ باوه‌ری بووبی به‌و شتانه‌ی که پێوسته‌ باوه‌ری پێیان بی، با
 گونا‌ه‌یشی له‌ راده‌به‌ده‌ر بی له‌ دۆزه‌خ ده‌رده‌چی و ده‌چیته‌ به‌هه‌شت...

هه‌رچی و توومه‌هه‌قعه، هه‌موو «مُجَمَّعٌ عَلَيْهِ»
مه‌نسووسی ئایه، یا خه‌به‌ری سادیقی ئه‌مین (١٠٤)

***

ته‌سدیق و باوه‌رت به‌ دل ئه‌وجا به‌مانه‌ بوون
ئیمان، هه‌ر به‌وه‌ ده‌گه‌یی ئه‌وجی «یؤمنون» (١٠٥)
ئایقارای ده‌م خیلافه‌ تیا شه‌رته‌ وه‌ك عه‌مه‌ل
یا شه‌تره‌؟ موته‌فیک که له‌سه‌ر شه‌رتن ئه‌کسه‌روون (١٠٦)

(١٠٤) مه‌نسووس: به‌ ئاشکرا و بێ پیچ و په‌نا و تراو. خه‌به‌ر: هه‌دیس. سادیقی ئه‌مین: مه‌به‌ست
لیی پیغه‌مبه‌ره (د.خ).

واته: ئه‌مه‌ی که و تم هه‌موو راسته‌ و ئه‌هلی سوننه‌ت هاوده‌نگن تیایدا و به‌پیتی نه‌سسی
ئایه‌ت و فهرمووده‌ی راستی پیغه‌مبه‌ره (د.خ).

***

(١٠٥) واته: ئه‌گه‌ر به‌ دل باوه‌رت به‌م شتانه‌ بێ که من و تنم، ئه‌وه‌ نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه که ئیمان
هه‌یه‌ و هه‌ر به‌م باوه‌رت ده‌گه‌یه‌ پله‌ی ئه‌و که سانه‌ی له‌ قورئاندا له‌ باره‌ یانه‌وه‌ و تراوه‌: ﴿يُؤْمِنُونَ
بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَ
بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ. أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ واته: ئیمانیا به‌ خوا هه‌یه‌ و
نوژ ده‌که‌ن و له‌وه‌ی خوا پیتی داوێن خه‌رج ده‌که‌ن بۆ هه‌زاران و باوه‌ریان به‌و کتیبانه‌ هه‌یه‌ که
خوا ناردوونی بۆ پیغه‌مبه‌رانی پیش تو و دلنیا له‌ روژی قیامه‌ت. ئه‌وانه‌ خوا رنگای پیشان
داوێن و هه‌ر ئه‌وانه‌ن له‌و دنیا رزگاریان ده‌بێ.

(١٠٦) شه‌تر «شطر»: نبوه‌. ئه‌کسه‌روون [«اکثرون»]: زۆربه‌.

واته: زانایانی ئوسوولی دین خیالیان له‌نیواندایه‌ ئاخۆ به‌ ده‌ماهاتی شایه‌تیمان، ئه‌ویش
وه‌ك ئه‌و کرده‌وانه‌ی پتۆسته‌ له‌سه‌ر موسولمان بیانکا، مه‌رجی ئیمانداریه‌، یا به‌شیکه‌ له‌
ئیماندارای؟ زۆربه‌ی زانایان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن به‌شیک نیه‌ لێ، به‌لکوو مه‌رجیه‌تی.

ئىسلامت ئىنقىيادە بە «ما جاء بِهِ النَّبِيُّ»
ئەعمالى سالىحە كە ئەساسى سىيان و دوون^(۱۰۷)

قودرەت بېيى تەلەففوزە ئەووەل بە «أَشْهَدِينَ»
نويژ و زەكات و رۆزە، لەبۆ حەج بە كەعبە چوون^(۱۰۸)

ئيمان ئەگەر زىادەت و نوقسانى بۆ بېيى
وہك ئەكسەرى ئەشاعىرە قائل بوون بە بوون^(۱۰۹)

(۱۰۷) ئىنقىياد: مل شۆرکردن، جلە و كیش بوون.

مەعنای ئەم بەیتە و بەیتی پاشەوہ پیکەوہ دى.

(۱۰۸) «أَشْهَدِينَ»: ھەردوو «أَشْهَدُ» وەكە. رۆزە: رۆژوو.

واتە: وتمان ئيمان باوەرە بە دل بە خوا بە مەلايیکە و بە و کتیبانەى خوا ناردوونى بۆ
پىغەمبەران و بە رۆژى قىامەت و بە قەزاوقەدەر كە ھەمووى لە خواوہیە. ئىسلامەتیش ئەوہ تە
سەر دانەوینى بۆ ئەو فەرمانانەى كە پىغەمبەر ھىناونى لە خواوہ. کردارى چاکەش كە
بنچىنەبىيە كانيان پىنجن، يەكەميان «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» وتە بۆ
ئەوانەى بتوانن بيلین و توانای وتیان بېيى و، پىنج فەرزەى نويژ و زەكات دان. حەج كردن بۆ
مالى كەعبە بۆ ئەوانەى دەسەلاتيان بېيى و رۆژووگرتن.

دارشتنى مەعنای ئەم دوو بەیتە بەمجۆرە لەسەر بناغەى ئەوہبوو كە وشەى «ئەساسى» لە
بەیتی پىشووياندا راست بى و ابى وەك لە دەستئوسەكانى بەردەستماندا وا نووسراوہ. بەلام
ئیمە لامان وایە راستەكەى «ئەساسى» نیە و «ئەساسن»ە. ئەگەر و ابى مەعنای ھەركام لە دوو
بەیتەكە بە جیا دى و رەوان تریش دەبى.

(۱۰۹) ئەشاعىرە: ئەوانەى لەسەر پىپرەوى ئىمامى ئەشعەرى بەرپۆتە دەچن.

مەعنای ئەم بەیتە و دوو بەیتی پاشەوہى پیکەوہ دى.

لە نوسخەيەكى دەستئوسى مەحوى خۆیدا نیوہى دووھەمى ئەم بەیتە بەمجۆرەش

نووسراوہ:

جومھورى «اشعرىة» وەكوو قائلن بە بوون

نه‌قسی به نه‌قسی تاعه‌ته، زیادی به دوو شته:
 یا تاعه، یا ته‌جه‌للیه‌کی بی‌چلوون و چوون (۱۱۰)
 به‌عزی ده‌لی زیادته و به‌س، نه‌قسی بو نیه
 به‌عزیکی که موسی‌پر له‌سه‌ر هه‌ردوولا نه‌بوون (۱۱۱)
 بشزانه هیچ و بی‌عه‌مه‌له وه‌که هه‌با عه‌مه‌ل
 بی نیه‌تیکی خالیس و ئیخلاسی نه‌نده‌روون (۱۱۲)
 ببیه‌ن به «إِنَّمَا» وه «الْإِخْلَاصُ بِالتَّائِبَاتِ»
 هه‌م نه‌سسی ﴿مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ یا نه‌خوون! (۱۱۳)

(۱۱۰) ته‌جه‌للی: ده‌رکه‌وتن. مه‌به‌ست له ده‌رکه‌وتنی نووری راستیه‌ بو ئینسان به لوتفی خوا
 خوی.

(۱۱۱) موسی‌پر: سوور.

واته: خیلاف هه‌یه له‌ناو زانایانی ئوسوولی دیندا. ئاخو ئیمان زیاد و که‌م ده‌کا یا نه؟
 هه‌ندیکیان ده‌لین زیاد و که‌م نا‌کا. هه‌ندیکیان ده‌لین ته‌نها زیاد ده‌کا. نه‌شع‌ریه‌کانیش ده‌لین
 زیادیش و که‌میش ده‌کا. که‌م‌کردنی به که‌م‌کردنی فه‌رمانبه‌رداری خواجه و زیاد‌کردنی به دوو
 شته: یا زور‌کردنی فه‌رمانبه‌رداری خوا، یا روون بوونه‌وه‌ی دل به ره‌حه‌تی خوا که ئیمه
 شاره‌زای چۆنه‌تیبه‌که‌ی نین.

(۱۱۲) بی عه‌مه‌ل: بی‌که‌لک. هه‌با: پر‌پو‌پو‌چ. نه‌نده‌روون: ناودل.

واته: کرده‌وه‌ی بی‌نیازی پاک به هیچ دانانری.

ورده‌کارییه‌کی جوان له‌م به‌یت‌دا هه‌یه له وه‌سف‌کردنی «عه‌مه‌ل» دا به «بی‌عه‌مه‌ل».

(۱۱۳) نه‌خوون: جه‌معی «اخ»، به مه‌عنا برا.

واته: براینه! بو ئیسه‌پاتی قسه‌که‌مان ئایه‌تی: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيُعْبَدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ و
 جه‌دیسی «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالتَّائِبَاتِ» بیسن که یه‌که‌میان واته فه‌رمانی نه‌وه‌یان درابووه‌ که به
 دلیکی پاک و خاونه‌وه‌ خوا به‌رستن و دوو‌هه‌میان واته پاداشی کرده‌وه به‌گویره‌ی نیازی دلی
 خاونه‌که‌یه‌تی.

ئىخلاص ئەگەر بىي «فېها»، گەر نه بىي، ده بىي
 كه سبى بكهى به ته زكويهى ئەخلاق و نه فسى دوون^(۱۱۴)
 وابەستەيه به سوجه تى كامىل ترى له خوۆت
 زىكرى دهوام و تابيعى سوننهى سه نيه بوون^(۱۱۵)
 هەر ئەم خيسالهيه كه سه حابهى كيرامى پى...
 فائىز به مه رته بهى «رَضِيَ اللّٰهُ» و «رَضُوا»^(۱۱۶)
 هەر بهم ته ريقه پى گهيون، گهيونه خودا
 ئەو زاته عاريفانه كه دانار و تى گهيون^(۱۱۷)
 روو كهينه ئەم ته ريقه، به ئازانه مهش برا
 تاكهى ئەسيري مه غله تهى ئەفسانه و فسوون^(۱۱۸)

(۱۱۴) «فېها»: زۆر چاكه. دوون: سووك و پهست.

مه عنای ئەم بهيته و بهيتى پاشه وهى پىكه وه دى.

(۱۱۵) وابەستە: به سراو. سوننه: سوننهت. سه نيه: پىروۆز.

واته: سه یری دلى خوۆتان بکهن، ئەگەر پاڭ و خاوین بوو زۆر چاكه. ئەگینا پاکی بکه نه وه و
 رهوشتی خوۆتان چاڭ بکهن، ئەوهش به بیر کردنه وه له خوا و به شوین كهوتنى رهوش و
 کرده وهى پیغه مبه ر و هاوړییه تى پیاوانى خواناس.

(۱۱۶) خيسال [«خِصال»]: جه معى «خِصْلَة» به واته رهوش. فائىز: به خته وه.

واته: بهم رهوش تانه به يارانى پیغه مبه ر (د.خ) گه یشتوونه ته ئەو پایه به كه خواى گه وه ره له
 قورئاندا له باره يانه وه بفرمويت: ﴿رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَ رَضُوا عَنْهُ﴾، واته: خوا رازيه لىيان و
 ئەوانيش له خوا رازين.

(۱۱۷) عاريف: خواناس، وهلى.

واته: ئەولياى خوايش هەر له م ريگايه وه پىگه يشتوون.

(۱۱۸) ئازانه: ئازايانه. مهش: ئيمه يش. مه غله ته: جىي هه له کردن. ئەفسانه: سه رگوزه شته، زياتر
 بۆ پر و پو جيش به كاردى. فسوون: ساخته و جادووگه رى و شتى وا.

رینگهی سه عاده تی ئه به دی تو له سه ر منه
 بیده م نیشان و، دام و، له سه ر تو به ریوه چوون (۱۱۹)
 ئه م نه خته نه زمه نوسخه یی ئیکسیری ئه عزه مه
 حیفزی بکه، دلی بده ری، بیکه ئه زده هوون (۱۲۰)
 بیکه یته بهر، ده که یته بهر ئیسته بهر قی به هه شت
 مه حزووز ئه بی به حیفزی له هه ولی عه زابی هوون (۱۲۱)

واته: براده رینه! تاکه ی دیلی هه له و قسه ی پرپوچ بین؟ با ئیمه یش ئازایانه روو بکه ینه
 ئه م رینگا راسته.
 مهش برا (ن): وه رنه وه.
 (۱۱۹) واته: پیوسته له سه ر من رینگای راست پیشان بده م و، وا پیشانم دا و پیوسته له سه ر
 تۆیش به گوێره ی بجوولیتته وه.
 (۱۲۰) ئیکسیری ئه عزه م: به قسه ی پیشنان گوايه ماده ده یه که تیکه لی مس بکری ده یکا به زیپریا
 تیکه لی جیوه بکری ده یکا به زیو. شتی وا تا ئیستا به زانستدا نه دۆزرا وه ته وه. ده هوون: ده هان،
 ده م، وشه یه که له دیالکتی کوردی «لوپ» دا.
 واته: ئه م چه ند شیعه ری من وه ک نوسخه یه کی ئیکسیر وانه، دلیان بده ری و له بهریان که و
 بیانکه به ویردی سه ر زمانت.
 (۱۲۱) ئیسته بهر ق: جوړه کوو تالیکه تان وپۆی له تالی ئاوریشم و زیپره. له قورئانیشدا هه یه که وا
 ئه هلی به هه شت ئیسته بهر ق له بهر ده که ن. مه حزووز «محظوظ»: به خته وه. هه ول: ترس.
 هوون: سووکی و سه رشۆری.
 واته: ئه گه ر ئه م شیعرانه له بهر بکه ی، دیاره بۆیه له بهریان ده که ی که به گوێره یان
 بجوولیتته وه. که به گوێره یشیان جوولایتته وه، به هه شت جیت ده بی و پۆشاکێ ئیسته بهر ق
 له بهر ده که ی و به خته وه ده بی به وه که له ناگری دۆزه خ ده پارتزرتی.
 وشه ئاراییه کی جوان له کو کردنه وه ی «بیکه یته بهر» و «ده که یته بهر» دا هه یه که هه ری که ی
 مه عتایه کی جیا له هی ئه و یانی هه یه.

یا رەببى ئەو كەسانە كە ئەمپۇ لە عىشقى «مىم»
لەم بەحرى «نئون» ەدا وە كوومن غەر قە دەبن و بوون (۱۲۲)

غەر قى موحىتى رەحمەتى عوزماتيان بکەى
ئىمەش لە گەل ئەوانە، سبەى «يَوْمٌ يُخْشَرُونَ»! (۱۲۳)

«مەحوى»! خىتامى بىنە بە ياناتە كەت بە مىسك
حەمدى «بلا ختام» و سەلاتى لە حەد فززون (۱۲۴)

(۱۲۲) لە دىوانە شىعرە كۆنە كاندا ھەر كۆمەلە قەسىدەيەك كە دوا پىتە كانيان يەك بوونايە،
كۆدە كرانەو ە سەرە تا پە كيان بۆ دادەنرا و دەياننوسى «بەحرى ئەلف» يا «بەحرى بى».. تاد.
ھەر و ھا بە ھەر كام لە ئاوازە جياوازە كانى شىعرى ە رەبىش دەلەن بەحرى فلان وەك «بەحرى
رەجەز» و «بەحرى رەمەل» و... تاد. مىم: مەبەست «مەمەد» ە واتە پىتە مەبەر (د.خ). بەحرى
نئون: ئەو قەسىدەيەى كە ئاخىرى ھەر بەيتىكى پىتى «نئون» بى وەك ئەم قەسىدەيە.
ئىشارەتەش بەو بەحرەى كە ماسى ھەزەرەتى يۆنسە تيا قووت دا، چونكە «نئون» بە ەزەبى بە
ماسىش دەلەن. غەر قە: نوقم.

مەعنەى ئەم بەيتە و بەيتى پاشەو ەى پىكەو ە دى.

لە دەستونوسىكى مەحوى خۆيدا لە بەرابەرى «نئونە دا»، «نورە دا» یش نووسراو ە.

(۱۲۳) موحىت «محيط»: دەريای گەورە. عوزما «عُظمى»: گەورە.

واتە: خوايا ئەو كەسانەى ئەمپۇ وەك مەن لە عىشقى پىتە مەبەردا لەم بەحرى «نئون» ەدا نوقم
بوون يا دەبن، غەر قى دەريای رەحمەتى خۆتيان بکەى و سبەى لە رۆژى ھەشردا ئىمەش
بکەو ینە تە كيان.

مەبەست لە «غەر قى بوون لە بەحرى نئون» دا خەرىك بوونە بە نووسىن و بلاو كەردنەو ەى
ئوسوولەى دىنەو ە وەك «مەحوى» لەم قەسىدەيە دا كەردو ەيتى.
(۱۲۴) فززون: زىاد.

واتە: مەحوى! ئەم قسانەت بە قەسەيەكى وەك مىسك بۆنخۆش دوايى پى بىنە. ئەو قەسە
وەك مىسك بۆنخۆشەش برىتى بى لە سوپاسى نەبراو ە دوايى تەھاتو ەى خوا و سەلاوات دانى
لە رادەبەدەر لە دیدارى پىتە مەبەرى خوا دروودى خواى لى بى.
بەراوردىكى جوان لە نىوان «ختام» و «بلا ختام» دا ھەيە.

شوگری خودا که لوتفی خودا بوو به ره‌هنمون
 ئەم گەوهەرانیە مونتەزەمی نەزمی رشتە بوون (١٢٥)

هەر گەوهەریکی مەهری کور و وریکی حووری عین
 هەر گەوهەریکی سەد سەمەنی جەننەت و عیوون (١٢٦)

نەزمیکی جان‌فزاو و سەفابەخشی دین و دڵ
 نەزمیکی تەرزێ ئاوی حەیاتە ره‌وان و روون (١٢٧)

لەم ئاوە هەر بخۆنەوێ تا خوشک‌لەب نەبن
 رۆژی بووێ زوبانە‌کەشی «العطش» دەروون (١٢٨)

(١٢٥) ره‌هنمون: رێگا‌پیشان‌دەر. مونتەزەم: هۆنراوێ. نەزم: هۆنینه‌وێ. رشتە: بە‌نی هۆنینه‌وێ
 ملوانکە و شتی‌وا.

«مە‌حوی» لە‌م بە‌یتە‌وێ دای بە‌شان و بایێ ئە‌م قە‌سیدە‌یە‌دا و تە‌عریفی دە‌کا و سوپاسی خوا
 دە‌کا کە‌وا یار‌مە‌تی‌دا بۆ تە‌وا‌کردنی.

(١٢٦) مە‌هر: مە‌ریی. کور و وری: پێنج‌سە‌د هە‌زار. حووری عین: حۆرییە‌ سپیە‌کانی بە‌هە‌شت.
 سە‌مە‌ن «ئە‌م‌ن»: نرخی. عیوون «عیون»: جە‌معی «عین» بە‌مە‌عنا‌کانی.

واتە: هە‌ریە‌کێ لە‌ مە‌سە‌لە‌کانی ئە‌م با‌سە‌ وە‌ک گە‌وهە‌رێ‌ک وایە‌ و، هە‌ر گە‌وهە‌رێ‌کیان
 مە‌ریی نیو ملیۆن حۆری جوانە‌ لە‌ حۆرییە‌کانی بە‌هە‌شت و نرخی سە‌د بە‌هە‌شت و کانی‌اوی
 بە‌هە‌شتە‌. مە‌بە‌ستی لە‌وێە‌ بنیادە‌م بە‌ شوێ‌ن‌کە‌وتنی رێ و شوێ‌نی ئە‌م قە‌سیدە‌یە‌ کە‌ بریتیە‌ لە‌
 خواپە‌رستی، دە‌چێ‌تە‌ بە‌هە‌شت و لە‌ کانی‌اوی بە‌هە‌شت دە‌خواتە‌وێ و دە‌بێ‌ بە‌ هاو‌رپێ‌ حۆرییە‌
 جوانە‌کان.

(١٢٧) جان‌فزا: مایە‌ی بە‌هێ‌ز‌کردنی گیان. تە‌رز: وە‌ک.

(١٢٨) خوشک‌لە‌ب: لێ‌و و شک. زوبانە‌کە‌ش: زوبان دە‌ر‌کێ‌ش.

واتە: ئە‌م شیع‌رانە‌ وە‌ک ئاوی حە‌یات وان، لێ‌ی بخۆ‌تە‌وێ تا لە‌و رۆ‌ژە‌دا کە‌ دە‌روون لە‌
 تین‌وێ‌تیدا زوبان دە‌ر‌دە‌کێ‌شی و هاو‌ار دە‌کا، لێ‌وتان و شک نە‌ی‌تە‌وێ.

لەم عەینی نەزمە ھەڵدەقوڵی سەلسەبیلی دین
وہک ئاگری ھەسەد لە دەروونی ھەسوودی دوون^(۱۲۹)

مەنزوومەییکی موختەسەر و پەر لە فائیدە
زوبدەیی گەلی شورووح و خولاسەیی گەلی موتوون^(۱۳۰)

«نوری» یە بە مەعنی و، «نونی» یە بە لەفز
خەتمی بە دل بە نوورە، ئەگەرچی بە دەم بە نوون^(۱۳۱)

بیکە بە دل بە ویردی ھەموو دەم، کە ھەر بەمە
قوووی دل ئەو دەمە کە زوبانت دەبی زەبوون^(۱۳۲)

(۱۲۹) سەلسەبیل «سلسیل»: ئاوی رەوان و خۆش قووت چوو. ناوی جۆگایەکی شە لە
بەھەشتدا.

واتە: جۆگای ئاوی سازگاری بەھەشت لەم شیعرانەو ھەڵدەقوڵی، وەک چۆن ئاگری کینە
لە دلی کینەکارانی نامەردەو زوبانە دەکێشی.

(۱۳۰) زوبدە: پوختە. شورووح «شروح»: جەمعی «شرح»ە. موتوون «متون»: جەمعی «متن»ە.
شیوہی زۆربەیی کتیی جارێک لە حوجرەکاندا دەخوێزان، وابوو کتییکی پوختە و کورت لە
باسییکدا دەنووسرا، بەو دەوترا «مەتن». ئەنجا بە کتییکی تر وشە بە وشەیی مەتەنە کەش
لێک دەدرایەو و بەو دەوترا «شەرح». وادەبوو سەرەپای ئەو لەسەر مەتەنە کەش و
شەرحە کەش دەنووسرا و بەو دەوترا «حاشیە».

(۱۳۱) «نوری»: ئەو یە بدرتە پال «نور» واتە رووناکی. «نونی»: ئەو یە بدرتە پال «نون» واتە
قەسیدە یەک کە دوا پیتی بەیتەکانی «نون» بی.

واتە: ناوەرۆکی ئەم قەسیدە «نوری» یە، چونکە دل روون دەکاتەو و شیوہ کەشی
«نونی» یە چونکە دوا وشەیی ھەر بەیتیکی «نون» و، دوا ییە کە لە دلدا رووناکی و لە دەمدا
پیتی نوونە.

(۱۳۲) ویرد: ئەو دوایەیی بنیادەم ھەمیشە بیخوێتی. دەم: کات.

واتە: بە ھەمیشە مەعناي ئەم شیعرانەت لە دلدا بی و ئەگەر شتی ھەبی ھەمیشە بی بە
ویردی سەر زمانی دل، بە ئەو شتە ئەم شیعرانە بی، چونکە لەو کاتەدا کە زمان لال دەبی و

وهك سوندوسی له‌به‌ركه، وه‌كوو رۆحی بگه‌ره دَل
پیرایشی زوهووره، هه‌م ئارایشی بوتوون^(١٣٣)

هه‌ركه‌س به‌جان و دَل له‌به‌ری بی، له‌به‌ریه‌تی
روحیکی واکه‌غه‌یی نه‌کا ره‌یی سه‌ده‌مه‌نوون^(١٣٤)

بنیاده‌م ده‌که‌وتنه‌ حالی سه‌ره‌مه‌رگ و زمانی ناچه‌رخێ هه‌چ بَلێ و ناویکی خوا بیئێ، ئا له‌و
کاته‌دا ئه‌م شیعرا نه‌ن ده‌بن به‌مایه‌ی هه‌زی دَل و به‌فریای ده‌گه‌ن و ناهه‌یلن به‌بی باوه‌ر ئه‌م دنیا به‌جێ بَلێ.

له‌کۆکردنه‌وه‌ی «دَل» و «ده‌م» و «ده‌م» و «زوبان» و «وێرد» و «ده‌م» دا ته‌ناسوب و، له‌
نیوان «زوبان» و «زه‌بوون» یشدا جووره‌جیناسیکی کوردی هه‌یه. له‌به‌کاره‌ینانی «ده‌م» ی
یه‌که‌میشدا به‌مه‌عنا «کات» له‌کاتێکا که‌له‌گه‌ل وشه‌ی «وێرد» به‌کاره‌ینراوه‌ و مه‌عنا ی
مونا سب‌تری شوته‌که‌ ده‌بوو «ده‌م» ی ئه‌ندامی له‌ش بی - ته‌وره‌یه‌ هه‌یه.

(١٣٣) سوندوس: پارچه‌ی ئاوریشمی به‌تالی زێر ته‌نراو. پیرایش: ئارایش. رازانه‌وه. زوهوور
[«ظه‌ور»]: جه‌معی «ظه‌ر» ه‌واته‌ پشت، یاخود هه‌ر به‌مه‌عنا ده‌رکه‌وتنه. بوتوون [«بطون»]:
جه‌معی «بطن» ه‌به‌مه‌عنا سڤ، یاخود هه‌ر به‌مه‌عنا ناوه‌وه‌یه.
واته: وه‌ك سوندوس بیکه‌ره‌به‌رت و وه‌ك رۆح بیکه‌ره‌ره‌ دَل، چونکه‌ مایه‌ی رازانه‌وه‌ی
ده‌ره‌وه‌ و ناوه‌وه‌یه، وه‌ك چۆن قوماشی سوندوس که‌ بنیاده‌م بیکاته‌به‌ری، پشتیشی و سکیشی
ده‌رازینیه‌وه.

له‌به‌کاره‌ینانی «له‌به‌ر که» دا به‌مه‌عنا «یادداشت کردن له‌دَلدا»، که‌ ده‌بوو به‌هۆی یه‌ک‌خستنه‌وه
له‌گه‌ل «سوندوس» به‌مه‌عنا «پۆشین» بی، هونه‌ری «تۆیه» هه‌یه. له‌کۆکردنه‌وه‌ی «زوهوور» و
«بوتوون» یشدا تیا قیش و ته‌ناسویش هه‌یه. له‌به‌را به‌رکێ پێ کردنی «له‌به‌ر که» و «بگه‌ره دَل» و
«زوهوور» و «بوتوون» یشدا له‌ف و نه‌شری موچه‌ته‌به‌هه‌یه.

(١٣٤) ره‌بی مه‌نوون: وه‌چه‌رخانی گه‌ردوون که‌ بیی به‌هۆی فه‌وتانی شتی.
واته: ئه‌وه‌ی به‌گیان و دَل ئه‌م شیعرا نه‌ی له‌به‌ر بی، رۆحیکی به‌رزی واده‌کری به‌هه‌ریا سه‌ده
گۆرانی چه‌رخێ زه‌مانه‌ له‌ناوی نه‌بات.

له‌نیوان «له‌به‌ری بی» و «له‌به‌ریه‌تی» دا جووره‌جیناسیکی کوردی هه‌یه.

به‌و رۆحه‌وه‌م، خودا، ببه‌یه به‌ر حوزووری خۆت
 هه‌م خۆم و هه‌م ئەوانه‌ که خۆن و که نێک خوون! (۱۳۵)
 باقی له‌ فه‌زلی خۆته‌وه‌ سه‌ر رۆحی ئەحمه‌دی
 نازل بکه‌ی سه‌لات و سه‌لامی له‌ حه‌د فزوون! (۱۳۶)

(۱۳۵) خۆ «ی دووه‌م»: خۆیی. نێک‌خو: ره‌وشت‌باش.

(۱۳۶) باقی: ئیتر. ئەحمه‌دی: پێغه‌مبه‌ر (د.خ). فزوون: زیاد و تێپه‌رکردوو.

ستايشى خودا

«سُبْحَانَ» ئەو خودايە كە عەقلى پەيەمبەرەن
دەركى نىانە غەيرى بە بەردەركيا گەرەن^(۱)

«سُبْحَانَ» ئەو خودايە كە داناترى زەمان
دېوانەيە و، لە مەعرفەتى كونهيا نەزان^(۲)

«سُبْحَانَ» ئەو خودايە كە كەرپروبىيانى عەرەش
وہك ناسى قور بەسەر بە نەناسىنى موبتەلان^(۳)

(۱) «سبحان»: پاکی و بى گەردى. پەيەمبەر: پىغەمبەر. دەرك «ئى يەكەم»: تىگەشتن. دەرك
«ئى دووھەم»: دەرگا.

واتە: پاکی و بى عەيبى بۇ ئەو خودايەيە كە تەنانەت عەقلى پىغەمبەرانىش لىتى تى ناگا و
پىغەمبەران چارەك شك نابەن لەو بەولاولە كە بە بەردەرگايا بسورپەنەو و ھەول بەدەن
رەنگايەك بدۆزنەو و بۇ لىى ھالى بوونى.

دەشكرى مەعنای «دەرك» ئى يەكەمىش ھەر «دەرگا» بى و مەعنای بەتەكە وائى لى پىتەو كە: عەقلى
پىغەمبەرانىش دەرگايەك شك نابا لىيەو بەچىتە ژوورەو، واتە بەتەواوى لىى ھالى بىى و تىى بگا
و ئەوانىش ھەر ئەو ەيان پى دەكرى بە دەوریا بسورپەنەو و ھەول بەدەن شتىكى لىى تى بگەن.
بە ھەردو مەعناكە لە نىوان مەعنای «پەيەمبەران» و «بە بەردەركيا گەرەن» دا تەناسوب
ھەيە. لە نىوان ھەردو و شەي «دەرك» یشدا جىناسى تەواو ھەيە. رستەي «بە بەردەركيا
گەرەن» یش كىنايەيە لە تەقەلادان بۇ ھالى بوون و تىگەشتن.

(۲) داناتر: بەوتل و ماریفەت ترين كەس. دېوانە: شىت. كونه بنچىنە و راستى و گەوھەرى
ھەر شتى.

واتە: پاکی و بى گەردى بۇ ئەو خوايەيە كە بەوتل و ماریفەت ترين كەس لە تىگەشتنى
ھەقىقەتى ئەودا وەك شىت وایە و ھىچ نازانى.

(۳) كەرپرووبى: تاقمە فرىشتەيەكن لە خواو زۆر نزىكن، ھەمىشە بە دەورى عەرەشى خوادا
خەرىكى عىبادەتن. ناس: خەلك. موبتەلا: گىرۆدە.

واتە: پاکی و بى عەيبى بۇ ئەو خودايەيە كە تەنانەت فرىشتەكانى دەورى عەرەشىش كە

زەرپریکی چون ئیحاتە چیه نیسبەتی لەگەڵ
 روژریکی بێ نیهایت و بێ چوون و بێ چوونان^(٤)
 تا بو قسیکی دەرخووری تەنزیهی دەم دەبەم
 ھەر بەو دەم ئەو دەمە دەبمە لیوی خوگەزان^(٥)
 زاتم نیه توخن بە سیفاتی کەوم بە عەقل
 روحم چوو تەسەووری زات ئەر بکەم بە جان^(٦)

دەبوو بەھۆی نزیکییەو لەی زۆر باشی بناسن، وەك خەلکی قوربەسەر تووشی دەردی
 نەناسینی بوون.

لە نێوان «ناس» و «نەناسین» دا وشەئاراییەکی جوان ھەیە.

(٤) زەرپریکی: زەرپرەییکی. ئیحاتە: دەورەدان. مەبەست لە تیگەیشتنی بابەتە لە ھەموو
 سەرئیکەو. چوون: وەك. چوونان: وەھا.

واتە: عەقڵی ئادەمیزاد وەك تۆسقاڵێك وایە و زاتی خواش وەك روژریکی بێ پایان کە کەس
 بە دەورووبەریا ناگا و چەند و چوونی نازانی. جا بەراورد لە نێوان ئەم دوانەدا چۆن دەکرێ و
 عەقڵی ئادەمیزاد چۆن دەتوانی لە کونھێ زاتی خوا بگات؟!.

(٥) قسیکی: قسەییکی. دەرخۆر: شایان. تەنزیه: بە بێ عەیب زانین. دەم «ی دوایی»: کات.
 گەز: گازگر.

واتە: کە دەم بە دەم قسەییکی واکەم شایانی بێ عەیبی ئەو بێ، گورج ھەر لە و کاتەدا بەو
 دەم و ددانە ی خۆم دەست دەکەم بە گەستنی لیوی خۆم و پەشیمان دەبمەو، چونکە تێدەگەم
 قسە ی وام بۆ نادۆزیتەو.

لە نێوان ھەر سێ وشە «دەم» دا جیناسی تام و، لە نێوان «دەبەم» و «دەبمە» دا جیناسی
 «مُحَرَّف» و، لە نێوان «دەم» و «لیو» دا تەناسوب ھەیە.

(٦) زات: جوورئەت و وێران.

واتە: ناوێرم بە بیر و خەیاڵی عەقلم توخنی لیکدانەوێ سیفەتەکانی خوا بکەوم و، ئەگەر
 بە گیان لە باسی زاتی ورد بيمەو لە ترسانا گیانم دەردەچێ.

مەحوی لەم بەیتەدا وردەکارییەکی جوانی بە کارھێناو، ئەو تە دەلی زاتی ئینسان کە

دَل بوو به دوودی مه‌حز و، جگهر بوو به عه‌ینی ئاو
 ئاهم نیه ده‌وانه، سروشکم نیه ره‌وان؟ (٧)
 تا هه‌بووه، تا ده‌بی موته‌نه‌فیس له‌ سینه‌یه‌ک
 بی ئیزنی ئه‌و نه‌سیمى نه‌فه‌س که‌ی ده‌بی وه‌زان (٨)
 مسقاله‌ زه‌رپه‌ چۆنه‌ له‌ به‌رده‌ستی قودره‌تی
 ههر وا بزانه‌ وایه‌ کوره‌ی مولکی «کُن فکان» (٩)

سه‌رچاوه‌ی سیفات و «قائم بالذات» هه‌میدانی نیه‌ توخنی باسی سیفاتی خوا‌بکه‌وئ و، ئه‌گه‌ر
 به‌ گیان له‌ زاتی ئه‌و ورد بیه‌وه‌ گیانم ده‌رده‌چێ. چونکه‌ ئه‌و -واته‌ خوا- رۆحی موله‌ق و جانی
 جانانه‌. دیاره‌ ئه‌م ورده‌ کارییه‌ له‌ سه‌ر بناغه‌ی ئه‌وه‌ دامه‌زراوه‌ که‌ «زات» و «ذات» له‌ کوردیدا
 وه‌ک یه‌ک ده‌خوێننه‌وه‌ و «زات» یش به‌م پێیه‌ ههر به‌مه‌عنا «ذات» به‌ کار بێ. له‌ رووی
 وشه‌ ئاراییشه‌وه‌ کۆکردنه‌وه‌ی «زات» و «سیفات» و «ذات» و. کۆکردنه‌وه‌ی «رۆح» و «جان»
 ناسکییه‌کی دیاری تیايه‌.

(٧) دوود: دووکه‌ل. مه‌حز [«محض»]: روت. عه‌ین: کانی. یاخود وشه‌ی ته‌ئکیده‌ به‌مه‌عنا
 «خۆی». ده‌وان: هه‌لاتوو. سروشک: فرمیسک. ره‌وان: جاری.

واته‌: ئه‌وه‌نده‌ هه‌ناسه‌م هه‌لکێشا دَلم بوو به‌ دووکه‌لی روت و له‌ داخانش جگه‌رم بوو به‌
 ئاو و توایه‌وه‌. نیشانه‌ی راستی ئه‌م قسه‌یه‌شم ئه‌وه‌ته‌ ههر هه‌ناسه‌ هه‌لده‌کێشم و فرمیسک به‌
 خور له‌ چاوانم ده‌پروا... هه‌ناسه‌ که‌ دَلمه‌ بووه‌ به‌ دووکه‌ل و سه‌رکه‌وتوو و، فرمیسکی خوێنی
 چاویشم جگه‌رمه‌ توایه‌ته‌وه‌ و له‌ کانیای چاومه‌وه‌ سه‌ری کردوو و داپه‌ریوه‌.
 (٨) موته‌نه‌فیس: هه‌ناسه‌ ده‌ر. ده‌شگونجێ «موته‌نه‌فه‌س» بێ واته‌: هه‌ناسه‌دان یا جیگای
 هه‌ناسه‌دان. نه‌سیم: شنه‌ی با. وه‌زان: باکه‌ به‌ه‌زێ.

واته‌: له‌و کاته‌وه‌ هه‌ناسه‌ ده‌ر په‌یدا بووه‌ و تا له‌ دنیايشدا بمێنێ، شنه‌ی هه‌ناسه‌یه‌ک چیه‌،
 بێ ئیزن و رێگادانی خوا له‌ سینه‌ی که‌سه‌وه‌ ناوه‌زێ و که‌س بێ زه‌ماه‌ندی ئه‌و ناتوانی
 هه‌ناسه‌یه‌ک بدا.

(٩) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ له‌ به‌رده‌ستی توانای ئه‌و خوايه‌دا که‌ ئه‌م جیهانه‌ی ته‌نها به‌ فه‌رموونی
 «به‌» یه‌ک دروست کردوو، دروست کردنی شتیکی ئه‌وه‌نده‌ی مسقاله‌ زه‌رپه‌یه‌ک و هه‌موو
 جیهان چوون یه‌که‌.

عیلمی به حەبەیی کە بە سەد قەپنی کە دەبی
 وەك عیلمیە بە قوبیەیی شەمسی زیافشان^(١٠)
 ئەو زەرپەرە بە کە ئەووەلی زەرپراتی عالەمە
 بۆ عیلمی چۆنە، زەرپەرەیی ئاخریەتی چوونان^(١١)
 ھەرچی ببینرێت و بلێن و ببیسترێ
 «ما هو» خودا، خودا بە خودا «برتر است از آن»^(١٢)
 تەقیری چی بدەم، کە زوبانن بە کول زەبوون!
 تەحریری چی بکەم، خەت و مەت یەك قەلەم خەتان^(١٣)

- (١٠) حەبە: دانە. قەپن: سەد سأل. قوبە: گومەزی. زیا [«ضیا»] فشان: تیشك دەرەوہ.
 واتە: دەنکی دانەوێڵە یەك کە سەد سأل لەمەو یاش پەیدا ببێ و تۆپی رۆژی تیشك ھاوێژ لە
 بەردەمی زانستی خودا چوون یەکن و وەك یەك پێیان دەزانێ...
 (١١) چوونان: ھەرەھا.
 واتە: وەك یەك ئاگادارە لە یەكەمین و دوا تۆسقاڵێکی ئەم جیھانە.
 (١٢) «ما هو»: ئەو نیە. برتر است از آن: رستە یەکی فارسییە واتە لەو گەرەتر و لە پێشترە.
 واتە: ئەو ی بە چاو ببینرێ و بە دەم بوترێ و بە گوێ ببیسترێ خودا نیە. بەخودا قەسەم
 خودا لە ھەموو ئەوانە بەرزترە.
 لە نێوان ھەر سێ وشە «خودا» دا جیناسی تام ھەیە.
 لە دەستنووسیکی مەحو خۆیدا «ما هو» بە «نبود» ی فارسی نووسراوہ. بەم پێیە نیوہ
 بەیتە کە تێکرا دەبی بە فارسی وای لی دێتەوہ:
 «نبود خدا، خدا بە خدا برتر است از آن»
 (١٣) واتە: چی بلێم لە باسی زاتی خودا دا مادەم ھەرچی زوبان ھەبە ھەموو لەم مەیدانە دا
 زەبوون و کولن... چی لەبارە ی زاتی خواوہ بنووسم مادەم ھەرچی نووسین لەم بارەوہ
 نووسراوہ ھەموو شتێکی بی بایەخ و بی قاییلەت و ھەلەبە.
 وشە «کول» ھەرچەند بە مەعنا «گشت»ە، ئەوہ یشی لی وسترانوہ کە بۆ لە تافەت مەعنا ی
 «کول بوون» یش بگە یەنێ.

شه‌ممیکى بادی سوب‌جده‌می لوتفیه به‌هار
زه‌پرێكى گه‌رد و بادی شه‌وی قه‌هریه خه‌زان^(۱۴)

دووری له‌و، ئاگرێکه به‌جه‌ننه‌ت ده‌کا جه‌حیم
ره‌وحی له‌قوربیایه به‌دۆزه‌خ ده‌کا جینان^(۱۵)

دووری ئه‌گه‌ر به‌لایه، نزیکیشه ئیبتیلا
دوورن له‌حه‌سه‌ره‌تان و نزیکن له‌حیره‌تان^(۱۶)

ته‌ئکید کردنه‌وه‌ی «خه‌ت» یش به‌وشه‌ی «مه‌ت» که شیوه‌ی ته‌ئکیدى کوردییه وه‌کوو «نان و مان» و «چیشته و میشته» و شتی وا، بۆ‌گه‌یانندنى مه‌عنای سووکى و ناچیزى ته‌ئکید کراوه‌که‌یه. له‌کۆکردنه‌وه‌ی «خه‌ت» و «قه‌له‌م» یشدا، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یشدا که «قه‌له‌م» لێره‌دا به‌مه‌عنای قه‌له‌مى پێ‌نووسین نیه، جۆره ته‌ناسویك هه‌یه. هه‌روه‌ها له‌نیوان «خه‌ت» و «خه‌تا» یشدا جیناسى ناقیس هه‌یه.

(۱۴) شه‌ممیکى: شه‌ممه‌یه‌کى، تۆسقالێکى. باد: با. سوب‌جده‌م: کاتى به‌یانى. زه‌پرێکى: زه‌پرێکى. قه‌هر: قین. خه‌زان: پاییز.

واته: به‌هار به‌و هه‌موو هه‌واى خۆش و سازگار و گۆل و گۆلزار و روژی درێژه‌یه‌وه‌که هه‌یه، تۆسقالێکه له‌باى به‌ره‌به‌یانى لوتفى خوا. پاییزیش به‌و هه‌موو تۆز و با و گه‌لارێزان و شه‌وگارى درێژه‌یه‌وه‌که هه‌یه، نموونه‌یه‌که له‌شه‌وى قاره‌هه‌لگرتن و تووره‌بوونى ئه‌و.

(۱۵) جه‌حیم: دۆزه‌خ، جه‌هه‌نم. ره‌وح: خۆشى و کرانه‌وه‌ی دڵ. جینان: به‌هه‌شت. واته: دووری له‌خوا ئاگرێکى ئه‌وه‌نده به‌تین و تاوه، به‌هه‌شت به‌و هه‌موو خۆشیه‌وه‌که هه‌یه. له‌ئاده‌میزادى ده‌کا به‌دۆزه‌خ. لێ نزیك بوونیشى ئه‌وه‌نده خۆشه به‌هه‌شت له‌چاویا ئه‌وه‌نده ناخۆشه ده‌لیی دۆزه‌خه.

(۱۶) ئیبتیلا: تاقى کردنه‌وه به‌هه‌لایه‌سه‌رادان. هه‌سه‌ره‌ت: داخ. حیره‌ت: سه‌رسامى. واته: به‌لام عاشقى ئه‌و نه‌که دوور بێ لێه‌وه بێ‌ده‌رد و مه‌ینه‌ت ده‌بێ و، نه‌که نزیك بێ لێه‌وه... چونکه دووریه‌که‌ی ده‌بێ به‌مایه‌ی به‌لا بۆ‌گیانى و نزیکیه‌که‌شى ده‌بێ به‌هۆى نازارى تاقى کردنه‌وه، ئاخۆ سه‌رى لێ تێك ده‌چێ و رینگای راست ون ده‌کا یا نه‌؟

هه ركهس به باره گاهي جه لال ئاشناتره
زياتر قسه ي له وه حشهت و ده هشهت ده دا نیشان^(۱۷)

گوئ كهر ده بئ له غولغولي «سُبْحَانَ مَا عَرَفُوا»
ناك» ه ي عه ناديلي چه مه نستاني ئاسمان^(۱۸)

«ئه حمه د» كه ئه كمه لي به شه ره، له مه قامه دا
روته ي كه مالي عيجزي له «لَا أُخْصِي» يه عه يان^(۱۹)

پهس من كه كه متريني دوا ئوممه تي ئه وم
چيم و، چ قور بكه م به سه را، چي بكه م به يان^(۲۰)

(۱۷) جه لال: گه وره يي خوا. وه حشهت: نامۆي. ده هشهت: سه رسامي.
واته: ئه وه ي ئاشناتر بئ به باره گاي خودا، زياتر له دنيا دوور ده كه وئته وه و قسه ي واده كا كه
نیشانه ي نامۆي و بئ ئاگايي بئ له دنيا و خه لك سه رسام بين لئ. بۆيهش زياتر سۆفیه جه زبه
لئ هاتووه كان قسه ي واده كهن له گه ل قسه و بئروباوه پري خه لكدا نه گونجئ. مه حوی به م به يته
ئيشارهت بۆ ئه و پياوانه ي خوا ده كا كه ده وترئ «فناء في الله» بوون واته له خوادا فه وتاون
ئه وه نده يان بئ لئ كردووه ته وه.

(۱۸) غولغول: دهنگي قه ره بائخ. دهنگي كۆمه لي په له وه ر، قوله قولئ ئاوي هاتووه كول.
عه ناديل: جه معي «عندليب» ه واته بولبول. چه مه نستان: شوئئ وه ك چيمه ن و گولزار وابئ.
واته: بولبوله كانئ چه مه نستاني ئاسمان كه برتئين له مه لائيكه كان، هه موو به يه كه دهنگ
هاوار ده كهن ده لئ «سُبْحَانَكَ، مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ» واته: خوايه پاكی و بئ عه يي بۆ تۆيه،
ئيمه وه ها كه شا يان بئ تۆمان نه ناسيوه. له دهنگه دهنگي ئه م مه لائيكه تانه گوئ گوئ دار كه پ
ده بئ.

(۱۹) عه يان: ئاشكرا و ديارى.

مه عناي ئه م به يته و به يتي پاشه وه ي پئكه وه دئ.

(۲۰) پهس: كه واته.

واته: پئغه مبه ر (د.خ) له هه موو ئاده ميزادئك پئغه يشتووتره له مه يداني خواناسين و
تيگه يشتنى كونهى ئه ودا، خۆي به ده مي خۆي ده ري پرپوه كه وا له م مه يدانه دا به ته واوى

«مه‌حوی!» ئه‌ده‌ب خه‌مۆشی و مه‌حویه‌ته، له‌گه‌ڵ
نه‌سه‌ره‌وتنیکی، یه‌عنی به‌ده‌م ده‌رده‌وه‌گلان (۲۱)
گریه‌ی به‌کۆل، به‌دڵ له‌خه‌رافاتی خو‌خه‌ج‌ل
نال‌ه‌ی د‌ل‌ی شه‌وان و هه‌ناسه‌ی سه‌حه‌رگه‌هان (۲۲)
هه‌ر ئه‌و هه‌ناسه‌یه‌که‌ به‌دا فینکی به‌دڵ
به‌و تاقه‌ ناله‌یه‌که‌ بگا‌گه‌رمیی به‌گیان (۲۳)

***

﴿

ب‌ی‌ده‌سه‌ل‌اته. ئه‌وه‌ته‌فه‌رمویه‌تی: «لَا أُخْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ» واته: خوايه
من ناتوانم وا‌که‌شایان ب‌ی‌باسی تۆ بکه‌م و ته‌عریفه‌ت بکه‌م. تۆ وایت که‌خۆت ته‌عریفی
خۆت کردوه، که‌واته‌من که‌ب‌ی‌باهه‌خ‌ترینی دوا وه‌چه‌ی ئوممه‌تی ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌م، چیم تا
بتوانم باسی خوا بکه‌م! من قور‌ی‌کۆی به‌سه‌ردا بکه‌م که‌واله‌م مه‌یدانه‌دا هیچم پ‌ی‌ناکر‌ی‌و،
باسی چی بکه‌م!؟

(۲۱) خه‌مۆشی: ب‌ی‌ده‌نگی. مه‌حویه‌ته: مه‌حوب‌ونه‌وه.

مه‌حوی له‌م به‌یته‌وه‌تا دوا‌یی‌رووی ده‌می ده‌کاته‌خۆی و قسه‌له‌گه‌ڵخۆی ده‌کا.

مه‌عنای ئه‌م به‌یته‌و دوو به‌یتی پاشه‌وه‌ی پ‌یکه‌وه‌د‌ی.

(۲۲) خه‌ج‌ل: شه‌رمه‌زاری و رووزه‌رد‌ی. سه‌حه‌رگه‌ه: به‌ره‌به‌یان.

(۲۳) واته: مه‌حوی! ئه‌ده‌ب بۆ تۆ له‌مه‌یدانه‌دا ئه‌وه‌یه‌ب‌نده‌نگ‌بی و له‌م جۆره‌باسانه‌نه‌دو‌تی
و وات ل‌ی‌ب‌ی‌وه‌ک‌نه‌بی، به‌لام نه‌ک‌به‌مه‌عنای ئا‌گا‌نه‌بوون له‌خوا، به‌لک‌وو به‌و مه‌رجه‌که‌
نه‌سه‌ره‌و‌یت و به‌م ده‌رده‌وه‌بت‌لیته‌وه‌و به‌کۆل بگ‌ریت و به‌دڵ خه‌ج‌اله‌ت‌بی له‌کرده‌وه‌ی
هیچ‌و‌پ‌رو‌چی خۆت و شه‌وان ناله‌ی د‌ل‌ت‌بیته‌و ده‌مه‌ویه‌یانه‌کان هه‌ناسه‌ی به‌سۆز هه‌ل‌ک‌یشی...
ته‌نها به‌و هه‌ناسه‌به‌سۆزه‌فینکیه‌که‌ده‌گا به‌د‌ل‌ت‌و به‌و ناله‌ی شه‌وانه‌گیانت که‌می‌ک‌به‌تیشکی
خو‌انا‌سین تینکی گه‌رمای پ‌ی‌ده‌گا.

***

پارانه وه له خودا

خودایا! ئیراده ی مونا جاتمه

نیازی دوو سی عهرزی حاجاتمه^(۱)

به ده رباری هر فه زلته ئیلتیجام

به ره حمهت نیشانم ده ریگهی نه جام^(۲)

به «الذاریات» ی هه ناسان و ئاه

که بهر با ده ده ن کیوه کانی گونا^(۳)

مه حوی له م پارانه وه ده ده یه وه ئی هه ندی له سووره ته کانی قورئان بکا به تکا کار لای خوا
که والیی بیووری و له گونا هه کانی خوش بی. له هه مان کاتیشدا مه عنای ناوی ئه و سووره تانه ی
به کار هیناوه بۆ ته واکردنی مه عنای به یته کانی. وه ک پاشانیش ده رده که وه ئی پارانه وه که ی ته واک
نه کردوه.

(۱) ئه م به یته یش نیشانه یه کی تری ته واکونه کردنی پارانه وه که، واته ناته واکوی ئه م پارچه
شیعره یه، ئه وه ته مه حوی خۆی ده ئی نیازم وایه دوو سی پتویستی خۆم له باره گای خوا دا
ده ربهرم، که چی له یه ک پتویستی زیاتری ده رنه بریوه و ئه ویشی ته واک نه کردوه.
خودایا (ن): ئیلاهی.

(۲) ده ربار: کۆشکی شاهانه. لیره دا مه به ست باره گای خوا به. ئیلتیجا: په نا. نه جام: نه جاتم.
واته: ته نها په نا بهر کۆشکی شاهانه ی فه زل و گه وره یی تۆ ده به م که به ره حمهت ریگای
رزگاریم پیشان بده ی.

(۳) «الذاریات»: ئه وانه ی شه ن ده که ن، شتیك ده ده ن به ده م باوه، شتیك پرژ و بلاو ده که نه وه.
ناوی سووره تیکیشه له قورئان.

واته: سوئندت ده ده م به وانه ی هه ناسه ی ساردی په شیمانی هه لده کیشن و به و په شیمان
بوونه وه یه تۆ به ده که ن له گونا هه و به و تۆ به کردنه کتیری گونا هه ی خۆیان ده که ن به تۆز و ده یده ن
به ده م باوه، یا سوئندت ده ده م به سووره تی «الذاریات».

به «الطُّور» ی قه‌لبی ته‌جه‌للا قه‌رین

به «والنَّجْم» ی پر ورشه ورشی جه‌بین (۴)

به دوو «والسَّما»، یه‌عنی دوو مه‌رته‌به‌ت

یه‌کئی مه‌رته‌به‌ی عیشق و یه‌ک مه‌عریفه‌ت (۵)

به «والفَّجر» ی رووناکی بن چینی زولف

که فه‌جریکه سادیق، به‌بی‌کیزب و خولف (۶)

(۴) «الطُّور»: کئوی «تور» که رووی تیشکی ته‌جه‌للائی خوی تی‌کرا و پی‌سووتا. ناوی سووره‌تیکیشه له‌قورئان. ته‌جه‌للا قه‌رین: هاوشانی به‌ره‌که‌ت. «النَّجْم»: ئه‌ستیره. ناوی سووره‌تیکیشه له‌قورئان. جه‌بین: ته‌وئل، ناوچاو.

واته: سوئندت ده‌دهم به‌کئوی تور که به‌ته‌جه‌للائی خوا سووتا، یا به‌دلی پیغه‌مبه‌ر دروودی خوی لی‌بی‌که وه‌ک کئوی تور ته‌جه‌للائی نووری تو رووی تی‌کردوو و هه‌میشه به‌ره‌که‌تی توئی له‌گه‌له. یا به‌سووره‌تی «الطُّور». هه‌روه‌ها سوئندت ده‌دهم به‌ئه‌ستیره که نیشانه‌یه‌که له‌نیشانه‌کانی گه‌وره‌ییت، یا به‌ناوچاوی وه‌ک ئه‌ستیره پرشنگذاری پیغه‌مبه‌ر (د.خ) که هه‌میشه ورشه‌ی دئی، یا به‌سووره‌تی «النَّجْم».

(۵) «السَّما»: ئاسمان. ئیشاره‌تیشه بو دوو سووره‌تی قورئان که سه‌ره‌تای هه‌ردوکیان به‌«والسَّما» ده‌ست پی‌ده‌کا، یه‌که‌میان سووره‌تی «البروج» که سه‌ره‌تاکی «وَالسَّما ذَاتِ الْبُرُوجِ» یه‌و، دووه‌میان «الطَّارِق» که سه‌ره‌تاکی «وَالسَّما وَالطَّارِقِ» یه‌مه‌رته‌به: پایه، پله. مه‌به‌ست له‌پله‌کانی خواناسیه.

واته: سوئندت ده‌دهم به‌دوو پایه‌ی به‌رزی خواناسی که یه‌که‌میان پایه‌ی عیشقی ئیلاهییه و ئه‌ویشیان پایه‌ی له‌خوا گه‌یشتنه که له‌ئهنجانی ده‌ستگیربوونی پایه‌ی یه‌که‌مه‌وه ده‌ستگیر ده‌بی. یا سوئندت ده‌دهم به‌دوو سووره‌تی قورئان که هه‌ردوکیان به‌رسته‌ی «والسَّما» ده‌ست پی‌ده‌که‌ن. وه‌ک روونمان کرده‌وه.

(۶) «الفَّجر»: به‌ره‌به‌یان. ناوی سووره‌تیکئی قورئانیشه. فه‌جری سادیق: سه‌به‌یان دوو جار که‌ناری ئاسمان روئن ده‌بیته‌وه، جارێکیان بو ته‌نها ماوه‌یه‌کی کم روئن ده‌بیته‌وه و ئیتر دیسانه‌وه تاریک داییت. ئه‌وه پی‌ده‌لین «فه‌جری کازیب» واته به‌یانیه درۆزنه. ئه‌مه‌یان له‌و

به «والشمس» ی پر نووری روخساری یار

به «واللیل» ی خال و خەتی موشکبار (٧)

به «والتین» ی عوششاقی دل پر له خوون

که بی تین و زەرد و زار و زەبوون (٨)

کاتەدايه که ئەستێرەى «کاروانکۆژە» هەڵدای و کەمێک کەنارى ئاسمانى پێ روژن دەبێتەو و کاروانى ناسارەزا وادەزانێ روژ بوو، تەو، کەچى هێشتا شەو، چونکە کە ئەستێرە کە بەرزبوو، وە ئێتر دیسانەو کەنارى ئاسمان تارىک دەبێتەو. جەرە کەى کەشیان ئاسمان بە تەواوى دەست دەکا بە روژن بوونەو و تارىک داهاتنەو، بەدواو، نە. ئەمەیان کاتى نوێزى سەپەیانە. خولف: پێچەوانەى کردن لە گەل راستى.

واتە: سوێندت دەدەم بە بەرەبەیان. یا بە گۆناى وە ک بەرەبەیان رووناکی پێغەمبەر (د.خ) کە دەکەوێتە بن چینی زولفی وە ک شەو تارىکیەو و لە تارىکستانى ئەو زولفەدا وە ک فەجزى سادىق رووناک و روژنە درۆ و ناپاستى تیا نە، یا سوێندت دەدەم بە سوورەتى «والفجر». (٧) «الشمس»: خۆر، یا روژى رووى پێغەمبەر (د.خ). ناوى سوورەتیکى لە قورئان. «اللیل»: شەو، یا شەوى «خەت و خالى» پێغەمبەر. ناوى سوورەتیکى قورئانىشە. موشکبار: ئەو ی ئەوێندە بۆنخۆش بێ وە ک بارى موشکى بە کۆلەو، بێ. موشک: یا موشگ کە بە عەرەبى پێی دەلێن «مسک» مایە پێکى بۆنخۆشە لای ناوکى جۆرە ئاسکینى تايبەتییەو پەیدا دەبێ.

واتە: سوێندت دەدەم بە خۆر یا بە رووى وە ک روژ رووناکی پێغەمبەر (د.خ). یا بە سوورەتى «الشمس». هەر وەها سوێندت دەدەم بە شەو یا بە سوورەتى «اللیل» یا بە خەت و خالى وە ک موشگ بۆنخۆش و وە ک شەو رەشى پێغەمبەر (د.خ).

(٨) «التین»: هەنجیر، مەبەست لە زەردى و فلیقانهو، نە. ناوى سوورەتیکى قورئانىشە. واتە: سوێندت دەدەم بە زەردى سیمای دلدارە دل پر لە خۆتەکان کە بەهۆى دەردى دلدارییەو تینیان تیا نەماو و زەرد و زار و زەبوون هەلگەراون. یا بە سوورەتى «والتین». شوبهاندنى دلداران بە هەنجیر، وە ک لە بەیتە کەو، دیارە، لەوێهە کە وە ک هەنجیر بە دیمەن زەرد و، لەناو وە وە ک خۆت سوورن.

لە نێوان «والتین» و «بى تین» دا جۆرە جیناسیى ناتهواو و، لە نێوان «والتین» و «زەرد» دا تەناسوب هەیه.

بە «والعاديات» ئەسپى ھىممەت دەوان

بە رىيى عىشقىدا تا سەھەر شەبەرەوان^(۹)

بە «والعصر»ى ئەو غەسرە فەرپروخ زەمەن

كە ناۋى بە غەسرى سەعادەت دەبەن^(۱۰)

(۹) «العاديات»: ۋلاخە غار كەرەكان. ناۋى سوورەتتىكى قورئانىشە. دەوان: ئەوھى بە غار
بېروا. شەبەرەوان: ئەوانەى بە شەورئ دەكەن.

ۋاتە: سۆيىدەت دەدەم بەو شۆرە سوارانەى بە رىيى عىشقىدا شەو تا بەيانى ئەسپى غېرەت
تاو دەدەن، يا بە سوورەتى «العاديات».

(۱۰) «العصر»: چەرەخ، زەمانە. ناۋى سوورەتتىكى قورئانىشە. فەرپروخ: پىرۋز. زەمەن: سەردەم.
غەسرى سەعادەت: چەرەخى بەختەۋەرى، چەرەخى پاش ھاتنى ئايىنى ئىسلام. بەرابەرەكەى
چەرەخى نەزانى «جاھلىت»ىيە.

ۋاتە: سۆيىدەت دەدەم بە چەرەخى پىرۋزى ھاتنى پىغەمبەر (دخ) كە پىيى دەللىن چەرەخى
بەختەۋەرى، يا بە سوورەتى «والعصر».

ۋەك لە سەرەتاۋە وتمان مەھوى ئەم پارچە شىعرەى تەۋاۋ نەكردۋە. ئەوھى بە خەتى
خۆى يا بە خەتى كەسىكى تىللى بەجى مابى تەنھا ئەم دە بەتەيە. لەۋانەيشە تەۋاۋى كىردىيى و
فەۋتابى. ھەرچۇن بى شاعىرى پاىە بلىند حاجى «مىرزا عبد اللە»ى كۆيى كە نازناۋى «خادم»ە
بە ناۋى «مەھوى» خۆيەۋە ئەم چەند بەتەيى خوارەۋەى خستۋەتە سەر و پارچەكەى پىي
تەۋاۋ كىردۋە:

بىكە رىيى نەجات و زىجام فەتھى باب
بەسە رەھمى تۆبى سەبەب بۆ عىياد
لە ھالائى نەزعا پەناھم بە توو
لە مەعشۋوقە بۆ عاشقى راھبەر
موتىعى ئەۋامىر پەيى كارزار
ھەياتى دىۋارەم بە دل نەخشە، توو
بىكە سەيقلەلى دل لە تۆز و غوبار
لە تارىكى جەھلام و بىمەنەدەر

بە «سَبْعَ الْمَثَانِي» و «فَتْحُ الْكِتَابِ»
بە ئەسراى «كاف ھا» و «يا عەين» و «صاد»
بە «وَالْأَزْغَات» نەزعى رۆھى غەدوۋ
بە «وَالْمُرْسَلَات» پەيىكى خۆش نامەبەر
بە «وَالضَّافَات» سەفكەشى ئىتتىزار
بە ئەسراى «قُلْ فَاضْرِبُوهُ» لە روو
بە سىپىرى «أَلَمْ تَشْرَحْ»ى شەرحى يار
بە داۋى قەسەم «وَالضَّحَى»ى شوغەلەۋەر

به نه سراری «أَسْرَى بِعَبْدٍ» له شهو
 به سپرپی «عَلَى حَبَّةٍ» ی «هَلْ أَتَى»
 به قهولی «تعالوا» و هم «سارعوا»
 نومیدم ههیه من به «لَا تَقْنَطُوا»
 به کلپه و گپی عیشقی وه حدهت نه سهر
 به ئاهی دلی شه ونشینانی شهو
 به سۆزی دلی عاشقان تا سه حهر
 نه مینیی له دلما به «لَا» ی نافیه
 ببه خشه زوبانی له رووی مه کره مهت
 له ده رگاهی تۆ دانه نیم گهر سهرم
 به زاری و گریان و هاوار و ئاه

شهوی وه سلّه عاشق که هه لسا له خهو
 که وه سفیکه بۆ عائله ی «لا فتنی»
 ئیتاعه تمه هاترومه ده رگاهی توو
 که دووباره فهرمووته «لا تياسوا»
 بسووتینه خاشاکی که سهرت سه مهر
 له خهوفی تۆ ناکهن نه بهد ساتی خهو
 به ئاهی که ئه پروا هه تا جیی نه سهر
 به جوز تۆ که بۆ من به سه و کافیه
 ته له ب کا به دایم له تۆ مه غغیرهت
 شه وان ئاه و ناله م له بۆ کئی به رم
 ته له بیه له تۆ «مه حوی» مه حوی گونا ه

قه‌سیده‌ی به‌حری نوور

«وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى» ئەو به‌حری نووری عیلم و غیرفانه
 که ده‌رکی غه‌وری ناکا «غَيْرُ عِلْمِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ» (۱)
 «وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى» ئەو زاتی پاکی قودسی ئایاته
 که ئەخلاق‌ی په‌سەندیده‌ی جه‌نابی حه‌یی مه‌نانه (۲)
 «وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى» ئەو حه‌زره‌ته‌ی ساحیب که‌مالاته
 که ئەعلا موعجیزه‌ی، قوربانی بم من، نووری قورئانه (۳)

(۱) غه‌ور: قوولی.

واته: خوا ره‌حمەت برپێژێ به‌سەر ئەو ده‌ربای نووری زانست و تیگه‌یشتنه‌دا که له‌ خوا
 خۆی به‌ولاه که‌س نازانی چه‌ند قووله. مه‌به‌ست پیغه‌مبه‌ره دروودی خوای لی بێ.
 (۲) قودسی ئایات: ئەوه‌ی نیشانه‌کانی پیروژن. په‌سەندیده: په‌سەندکراو. مه‌نانه: نیعمەت
 ده‌هنده‌ی بێ‌ماندووکردن.

واته: خوا ره‌حمەت برپێژێ به‌سەر ئەو زاته‌دا که نیشانه‌کانی پیغه‌مبه‌ریتی ئەو هه‌موو به‌رز و
 پیروژن و ره‌وشتی لای خوای زیندووی به‌خشنده په‌سەنده. ئەم رسته‌ی دواییه ئیشاره‌ته بۆ
 ئایه‌تی: «وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ».

له‌ ده‌ستتووسیکی مه‌حوی خۆیدا «زاتی یه‌زدانه» یش له‌ پال «حه‌یی مه‌نانه» دا نووسراوه.
 (۳) موعجیزه: ئەو کرداره له‌ عاده‌ت به‌ده‌ره‌یه له‌ که‌سیکه‌وه رووده‌دا که ئیددیعیای پیغه‌مبه‌ریتی
 ده‌کا و که‌سی تر ناتوانی بیکا.

مه‌به‌ست ئەوه‌یه قورئان به‌رزترین موعجیزه‌یه‌کی پیغه‌مبه‌ره (د.خ) چ له‌ رووی ئەوه‌وه که
 که‌س ناتوانی شتیکی وابلێ و ئەوه‌یش یه‌کیکه له‌ نیشانه‌کانی ئەوه که قورئان که‌لامی خواجه و
 پیغه‌مبه‌ر راست ده‌کا له‌ ئیددیعیای پیغه‌مبه‌ریتیدا و، چ له‌ رووی به‌رزیه‌ی ئەو په‌یرو و رێ و
 شوێنه‌وه که قورئان دایان و بۆ موسولمانان.

له تاريكى شهوى كوفرا به يهك دهم له مەعەيىكى دا
ههزار و سىيسه و بىست و دووه، دنيا چراخانه^(٤)

چرايهك نوورى بىچوونى موميدى بى، ده بى وا بى
چرايهك دهستى قودرەت خوشىكا، بو تا شهبد مانه^(٥)

«تعالى الله» به دوو دهه بوو كه ههردوو عالمى داگرت
بنازم بهم كه مالى عهزم و حهزم و شهوكت و شانه^(٦)

(٤) له مەعە: تيشك دانەوه، بريقه. چراخان: كۆرى شايى كه چراى زۆرى تيا ههلكرابى. واته: له شهوى تاريكى خوانه ناسينى خهلكى بت په رستى عه ره بستاندا، پيغه مبه ر (د.خ) له پهل مه ككه تيشكى دايه وه و كۆچى كرد بو مه دينه. له وكاتى كۆچ كردنه يه وه تا ئىستا نه وه ١٣٢٢ ساله دنيا به نوورى موسولمانه تى روشن بووه ته وه و وهك چراخانى ليهاتووه.

بۆيه سه ره تاي ئهم به چراخان بوونهى دنيا مان به كۆچ كردنى پيغه مبه ر (د.خ) دانا له مه ككه وه بو مه دينه، چونكه ئه گه ر مه به ست له دايك بوونه كه ي بوايه وهك به يته كه واده گه يه نى - ده بوو په نجا و دوو سالى تر بخرته سه ر ١٣٢٢ وه كه، له به ر نه وه كه يه كه م پيغه مبه ر له ته مەنى چل سالىدا بووه به پيغه مبه ر و دونزه سالىش به پيغه مبه ر تى له وى ماوه ته وه، ئه نجا كۆچى كردوو بو مه دينه و، دووهه ميش له به ر نه وه كه بلاو بوونه وى راسته قينه ي ئايىنى ئىسلام له كۆچ كردنى پيغه مبه ر وه (د.خ) ده ست پى ده كا بو مه دينه. بۆيه ش وتمان ده بوو په نجا و دوو سالى تر بخرابه ته سه ر ١٣٢٢ وه كه، چونكه دياره مه حوى له ١٣٧٤ى كۆچيدا ئهم پارچه شيعره ي دانە ناوه و، وهك خوى ده لى له ١٣٢٢ى. ك «١٩٠٤-١٩٠٥ى. ز» دا وتويه تى.

(٥) بىچوونى: بى هاوتايى. موميد: يارمه تى ده ر. مان: مانه وه و نه كوژانه وه.

(٦) حهزم: توندى. شهوكت: هيز و توندى. شان: پايه.

واته: ماشه لالا له گه و ره يى خوا! پيغه مبه ر ته نها به بىست سال توانى ده سه لانى ئايىنى و هوكم پرانى خوى بلاو كاته وه و ده ست به سه ر جيهانى ئايىنى و هوكم داريدا بگرى. بنازم به و نيازى به تين و به و توندى و هيز و پايه يه ي كه نه و هه يبو و توانى ئهم كاره گه و ره يه ي پى به نه نجام بگه يه نى.

پيغه مبه ر دروودى خواى لى بى بىست و سى سال پيغه مبه ر تى كردوو. به لام پاش هاتنى

لە گەل ئەم ئىحتىشامە زوھدى دىيائى تەماشاکە

كە يەك لەت ناننى جۆ بوو قووتى، يا خورما دووسى دانە^(۷)

فەلەك جاھى سەرى خەرمانى تا عەرش، ئەلبەتە نايى

تەنە زۇلکا عولووى ھىممەتى بۆ دەنكە زىزانە^(۸)

موھىممى غەبرى زاتى ھەي لە ھىممەتيا نىيە، ئىللا

لەبەر ئەم ئوممەتە بى ھىممەتە دائىم بە ئەحزانە^(۹)

يەكە مجارى وەحى بۆى تا سى سالى وەحى ترى بۆ نەھاتوۋە. بۆيەش مەھورى لىرەدا تەنھا
يىست سالىكەى ژماردوۋە.

لە دەستىنوسىكى مەھورى خۇيدا رستەى «دوۋ دە» بە «دودى» ىش نووسراۋە كە
دەگونجى بە «دوۋ دى» ى بخوتىنەۋە كە مەبەست لە «دوۋ دى» كە مەككە و مەدىنە بى. يا بە
«دوۋ دى» بە مەعنا دوۋكەلىك واتە ھەناسەيەك و كىنايە بى لە سەردەمىكى كورت.
(۷) ئىحتىشام: دەست و پىۋەند زۆرى. زوھد: خۆگرتەۋە لە ھەرچى نىشانەى دىناپەرستى
بى.

واتە: لە گەل ئەم ھەموو شان و شىكۆيەشدا كە بووى، سەبرى كە چۆن خۆى لە دىنا دوور
دەگرت... خۆراكى رۆژانەى لە لەتى ناننى جۆ و دوۋ سى دەنك خورما پتر نەبوو.
لە دەستىنوسىكى مەھورى خۇيدا «ئىقتىدارە» ىش بەرابەر بە «ئىحتىشامە» نووسراۋە.
(۸) زىزانە: دانەيەكى وردى رەشە لەناۋ دەغلا دەپوئى.

واتە: زاتىكى ۋا كە پاىيە ئەۋەندە بەرز بى لووتكەى خەرمانى حورمەتى بىگاتە عەرشى
خوا، ديارە قەدرى بەرزى خۆى دانانەۋىتى بۆ دىنا كە ئەۋەندەى دەنكە زىزانە بى نرە.
(۹) واتە: ئەۋەندە خاۋەن ھىممەتە لەخوا بەۋلاۋە ھىچ شىتتىكى لاگىرنگ نىيە. داخ و خەفەتى
دلىشى لەبەر ئەۋەيە كە بىر لەم ئوممەتە بى ھىممەتەى خۆى دەكاتەۋە كە رۆزى گەشتوۋەتە
ئەم رۆزە.

لەۋە دەچى ئەم بەيتە رەنگدانەۋەى بارى دۋاكەۋوتوۋى جىھانى ئىسلامى ئەۋرۆزە بى لە شىعرى
«مەھورى» دا، كە دەۋلەتە ئەمپىريالىستىيەكان لە ھەموو لايەكەۋە دەمىان تىژەندىبوو. شتى ۋا لە

چ مه دحيكت بكهم لائيق به تو «يا خَيْرَ خَلْقِ اللَّهِ»
 منى بى خيى نالائيق كه جيبريلت سه ناخوانه (١٠)
 به يانى گه وره يى خولقى كه سى نايه ت له شه نى بى
 نه مه قدوورى من و تو به، نه ئيشى «قِس» و «سحبان» (١١)

﴿

چهند شوئيكي كه يشدا له شيعرى «مه حوى» دا خوى پيشان دا، وهك له و شوئانه يشدا باسما
 لى كردن. ئەم جوړه بيره له و سهرده مه دا له ناو كۆمه لى له روښنيراني ولاته موسولمانه كاندا باو
 بوو.

(١٠) واته: تو به كه كه فرشته يه كى وهك هه زره تى جو به ئيل سه ناخوانت بى و ته عريفت بكا و
 چاترينى نه و كه سانه بى كه خوا دروستى كردوون، ده بى منيكي ناچيز چ ته عريفك بدوزمه وه
 شايانى تو بى!

مه به ست له وه كه «جيبريل سه ناخوانى پيغه مبه ره» نه وه ته كه جيبريل نايه تى قورئان به سهر
 پيغه مبه ردا (دخ) ده خوئيته وه و نايه تى قورئانيش هه نديكيان سه ناي پيغه مبه ريان تيا به وهك
 نايه تى: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾.

له نيوان «لائيق» و «نالائيق» و، «خير خلق الله» و «بى خير» دا تياق هه به.

(١١) قس: قيسى كورى ساعيده، له ده ورو به رى ٦٠٠ زاييندا مردووه، خوش گوفتاريكى
 سهرده مى جاهيلييه ته. گاورى نه جران بووه، هاتووه ته ولانى عه ره بستان. هه نديكيش ده لى
 به كيك بووه له قه شه گه وره كانى نه جران. هه موو جار لى له بازاری عوكازه دا وتارى ده دا.
 له باره ي خوش گوفتارى و وردى قسه وه ناوى به نموونه ده هيننه وه. سه حبان: سه حبانى وائيل،
 خوش گوفتاريكى ده و دوو ره وانى ترى عه ره به، بووه به نموونه له ميژووى نه ده بى عه ره بدا،
 له ٦٧٤ زاييندا مردووه.

ئەم به يته وهك درتزه پيدانى به يتي پيشوو وايه. واته: كه سيك خوا له قورئاندا باسى كرد بى
 و پى و تى: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ كه واته تو به پراستى ره وشتيكي به رزت هه به، نه من و نه
 تو و نه قيسى كورى ساعيد و نه سه حبانى وائيل ناتوان باسى گه وره يى نه و بكه ن.

له ئاده‌م تا مه‌سیحا، ئه‌نبییا یه‌ك یه‌ك به‌قهومی خو‌ی
خه‌به‌رداوه: له‌پاش ئیمه‌ كه‌ د‌ی ئه‌و فه‌خری ئه‌كوانه^(١٢)

نوعووتی خو‌ی و نه‌عتی ئال و سه‌حبی وه‌ك گوهر ده‌رجه
له‌ دورجا، یه‌عنی كووتی مونزه‌له‌ی ئه‌و ئه‌نبیایانه^(١٣)

چه‌ها روه‌بان و كاهین، هاتیفی غه‌یبی به‌یه‌كتریان...
ده‌دا موژده، كه‌ جه‌ننه‌ت د‌یته‌ دنیا به‌م نزیكانه^(١٤)

✓ كه‌ ته‌شریفی قودوومی هاته‌ دنیا، بارش‌یک‌ی فه‌یز
له‌ هه‌وری مه‌رحمه‌ت باری، كه‌ ئاساری نو‌مایانه^(١٥)

(١٢) مه‌سیحا: مه‌سیح، چه‌زه‌تی عیسا. ئه‌كوان: جه‌معی «كو‌ن» به‌مه‌عنا گ‌یتی.
واته: پ‌یغه‌مبه‌ران، له‌ ئاده‌مه‌وه‌ بی‌گ‌ره‌ تا مه‌سیح، هه‌موو خه‌به‌ریان به‌ په‌یره‌وانی خو‌یان داوه
كه‌وا پ‌یغه‌مبه‌ر‌یک‌ی وا د‌یت و داوایان ل‌ی‌ کردوون كه‌ ئه‌گ‌هر له‌ سه‌رده‌می ئه‌واندا هات باوه‌ری
پ‌ی‌بكه‌ن و شو‌ینی بكه‌ون.

(١٣) نوعووت «نعت»: جه‌معی «نعت» به‌مه‌عنا سیفه‌ت. ئال: موسو‌لمانانی به‌نی‌هاشم و
به‌نی‌موت‌ته‌لیب. سه‌حب: جه‌معی ساحیبه‌ به‌مه‌عنا هاو‌ر‌ی، به‌و كه‌سانه‌ ده‌ل‌ین به‌ موسو‌لمانانه‌تی
پ‌یغه‌مبه‌ریان دی‌ی و به‌ موسو‌لمانانه‌تی مرد‌بن. گوهر: گه‌وه‌هر. ده‌رج: نو‌وسراوه. دورج:
سندووق، مه‌به‌ست له‌ وكت‌یانه‌یه‌ خوا ناردوونی ب‌ۆ پ‌یغه‌مبه‌ران، وه‌ك له‌ به‌یته‌كه‌دا روون
كراوه‌ته‌وه. مونزه‌له: ن‌یراو له‌ خواوه.

(١٤) روه‌بان: جه‌معی «راهب»، به‌و پ‌یاوه‌ ئایینییه‌ مه‌سیحیانه‌ ده‌ل‌ین كه‌وا به‌ نیازی خواپه‌رستی
كه‌نار ده‌گ‌رن له‌ خه‌لك. كاهین: ئه‌و پ‌یاوه‌ ئایینییه‌ی كه‌ ئید‌د‌یعا‌ی زاینی غه‌یب ده‌كا. هاتیفی
غه‌یبی: ئه‌و ده‌نگه‌ی كه‌س سه‌رچاوه‌كه‌ی نازانی.

واته: ئه‌وانه‌ هه‌موو موژده‌یان ده‌دا به‌یه‌كتر كه‌وا به‌ونز‌یک‌انه‌ پ‌یغه‌مبه‌ر (د‌خ) سه‌ره‌ل‌ده‌دا و
تاریك‌ستانی دنیا ده‌كا به‌ به‌ه‌شت. مه‌به‌ستی له‌وه‌یه‌ ئه‌مانه‌ ده‌یانزانی كه‌وا پ‌یغه‌مبه‌ر په‌یدا
ده‌ی، چونكه‌ له‌ ك‌ت‌یبه‌ ئایینییه‌كانی خو‌ی‌اندا نو‌وسرابوو، یا له‌ غه‌یبه‌وه‌ ده‌یانزانی.

(١٥) قودووم: هاتن: بارش: بارش‌یک‌ی باران. فه‌یز: به‌ره‌كه‌ت. نو‌مایان: ئاشكرا و دیاری.
واته: كه‌ له‌دا‌یك بوو «مه‌به‌ستی پ‌یغه‌مبه‌ره» (د‌خ)، له‌ هه‌وری مه‌رحمه‌تی خواوه‌ باران‌یک‌ی

رشینهی، ئاگری بهردایه عومری ئاگری «زهردهشت»
به بهرقی بوو که شق بوو تاقی «کیسرا»، بوو به ویرانه^(١٦)

❦

به بهره که تی وای باری، ئیستاش نیشانه کهی ههردیاره. له بهیته داهاتوو کاندایاسی ئه و نیشانانه دهکا.

که «ی یه کهم» (ن): به. به لام مه عتا نادا به دهسته وه.

(١٦) رشینه: پرژ. زهردهشت: پێغه مبهردکی ئیرانی بووه له ده و روبه ری سه ده ی حه وته می بهر له هاتنه دنیای مه سیحدا په یدا بووه و خه لکی بانگ کردوو به خوا په رستی. له م ئایینه دا سه رچاوه ی کاری چاک به «ئه هوورا مه زدا» و سه رچاوه ی کاری خراب به «ئه هریمه ن» ده ناسرئ. زهردهشتیه کان ئاو و خاک و ئاگرو بایان زۆر لا به پرژ بووه و له بهر ئه وه مو و قه در و حورمه ته ی هی ئاگریان گرتوو و ئاته شگایان بۆ کردوو ته وه، به ئاگر په رست ناویانگیان ده ر کردوو. ناوی کتیه ئایینییه که یان «ئاو ئستا» یه. ئه م ئایینه له دوادوایی سه رده می هه خامه نوشیه کاندایه یدا بووه و له سه رده می ساسانییه کاندایه بووه به ئایینی ده و له تی ئیران. پاش هاتنی ئایینی ئیسلام و بلا و بوونه وه ی به ئیران و کوردستاندا رووی کردوو ته کزی و ئیستا له هه ندئ شو ئتی ئیران و هیند و پاکستاندا چه رده یه کی ماوه. به رق: تیشکی هه و ره برووسکه. تاقی کیسرا: کۆشکه که ی ئه نووشیره وان له ته یسه فوون که ئیستا پتی ده لێن سه لمان پاک. کیسرا: له قه بی ئه نووشیره وان و خوسره وی په روژ بووه که دوانن له پادشاهانی بنه ماله ی ساسانی، یه که میان له ٥٣١ ی زه تا ٥٧٩ و دووه میان له ٥٩٠ وه تا ٦٢٨ فه رمان په وایی کردوو.

واته: پرژی ئه و بارانه ئاگری بهردایه عومری ئاگره که ی زهردهشت که ساله ها بوو له ئیرانا ده سووتا و کوژاندیه وه. برووسکه ی ئه و هه ور و بارانه یش دای له تاقی کیسرا و درزکی گه وری تی کرد. له کتیه کانی سیره تی پێغه مبهردا نوو سراوه که وا له شه وی له دایک بوونیا ئاگری ئاته شگای فارس کوژاوه ته وه و تاقی کیسرا درزی تی بووه.

له م بهیته دا دوو «استعاره» ی مه کنیه هیه ئه وه ته ته شبیهی «ئاگر» کراوه به «باران» و مولایمی «باران» که «رشینه» یه ناوی هیتراره. «ئاگری زهردهشت» یش شو بهیتراره به «ئاده میزاد» و مولایمی «ئاده میزاد» که «عومر» ناوی هیتراره. ورده کارییه کی جوانیش له وه دا هیه که «بهرق» رووناکی ده دا و رووناکیش به عاده ت نیشانه ی ئاوه دانیه. که چی لیره دا تاقی کیسرای کردوو به «وێرانه» و وێرانه یش تاریکه.

دلی سووتا به زه‌رده‌شت و به‌که‌سری کیسپه‌وی گریا

ئه‌وه‌نده به‌حری «ساوا» نم له چاویدا بووه تانه^(۱۷)

ئه‌تۆش ئه‌ی نه‌فسی به‌د تینه، به‌بی جی دل مه‌سووتینه

له‌به‌ر که‌سر و که‌می دنیا، به‌سه ئه‌م شین و گریان^(۱۸)

هه‌موو کارت به‌حیله خزمه‌تی فیکری عه‌زازیله

عه‌زا وه‌ک پیره‌ژن مه‌گره، دیاره کاری مه‌ردانه^(۱۹)

✓ به‌زیکر و فیکری شیمه‌ی موسته‌فا وه‌قتت موسه‌ففا که

که‌باسی ئه‌و سه‌فابه‌خشه، ته‌ره‌ب‌خیزه، دورئه‌فشانه^(۲۰)

(۱۷) که‌سر: شکان. کیسپه‌وی: کیسپایی. به‌حری ساوا: ده‌ریاچه‌یه‌ک بووه له‌فه‌له‌ستین. له‌

کتیبه‌کانی سیره‌ندا نووسراوه‌که‌وا له‌شه‌وی له‌دایک‌بوونی پێغه‌مبه‌ردا وشک بووه.

واته: ئاوی ساوه ئه‌وه‌نده دلی بۆ کوژرانه‌وه‌ی ئاگره‌که‌ی زه‌رده‌شت و درز تێ‌بوونی تاقی

کیسپا سووتا و به‌سه‌ریانا‌گریا، ته‌پایی له‌چاویا پرا و بوو به‌قوربه‌ره‌شه وه‌ک تانه‌ی سه‌رچاو.

له‌م به‌یته‌یشدا ئیستیعاره‌یه‌کی «مکنیه» هه‌یه. ئه‌وه‌ته «به‌حری ساوا» شوپه‌تسراوه به‌

«بنیاده‌م» و مولائیمه‌که‌ی که «دل سووتان» و «گریان» و «چاو» و «تانه»‌یه ناویان هێنراوه.

(۱۸) تینه، «طین»: قور. مه‌به‌ست ئه‌و مایه‌یه نه‌فسی لێ دروست‌کراوه. که‌سر: نات‌ه‌واوی.

مه‌عنای ئه‌م به‌یته و دوو به‌یتی پاشه‌وه‌ی پێکه‌وه‌ دێ.

ئه‌م به‌یته له‌ده‌سنووسیکێ مه‌حوی خۆیدا به‌مجۆره‌یش نووسراوه‌ته‌وه:

به‌جی غه‌م مه‌خۆ، غه‌م ئه‌تخووا ئه‌ی نه‌فسی بی‌جا‌کار

له‌به‌ر که‌سر و که‌می دنیا چی‌یه ئه‌م شین و ئه‌فغانه‌؟!

له‌به‌ر (ن): له‌سه‌ر. (۱۹) عه‌زازیل: شه‌یتان. عه‌زا: پرسه. ته‌عزیه.

(۲۰) شیمه: ره‌وشت. موسه‌ففا: پالفته‌کراو و پاک‌کراوه. ته‌ره‌ب‌خیز: ئه‌وه‌ی خو‌شی و شادمانی

لێ به‌رز بیته‌وه. دورئه‌فشان: ئه‌وه‌ی دور به‌جیه‌ندا ب‌لاوب‌کاته‌وه.

مه‌حوی له‌م سێ به‌یته‌دا رووده‌کاته نه‌فسی خۆی و پێی ده‌لێ: هه‌ی به‌د‌ره‌گه‌ز، به‌س له‌

خۆپایی خه‌فته بخۆ و بۆ که‌م و کورتی دنیا‌ت بگری. به‌س فروفیل بکه و که‌م خزمه‌تی

شه‌یتان بکه. وه‌ک پیره‌ژن دۆژ دامه‌میته. کاری مه‌ردانه‌ دیاره. ئه‌وه‌ته می‌زووی خۆت خا‌وێن

«محمّد» ئیبنی «عبدالله» ی «عبدالمطلب»، «هاشم»
 سه فاوه ی ولدی «اسماعیل» و سه فوه ی ولدی «عدنان»^(۲۱)
 نه وه هادی سو بول، ته نیا نه وه مه بعووسه بو سه رکول
 به وه خه تمی روسول، خاته م نه وه، تاجی ره سوولانه^(۲۲)
 شه فیعی روژی ره ستاخیزه، بو هه موانه ده ستاویز
 نه وه نه وه روژه وهك خو، «ما بقی صُما و عُمّیانه»^(۲۳)

﴿﴾

که یته وه و دهس بکه ی به بیر کردنه وه له ره وشتی پیغه مبه ره، چونکه هه ره به وه دل خو ش و
 ده روون خاوین ده یته وه.

مه حوی له پاش ئه م به یته وه دته سه ره باسی پیغه مبه ردروودی خوی لی بی.
 (۲۱) سه فاوه: سه فوه، بوخته. «وُلد»: جه معی «وُلد» به مه عنا رو له و نه وه.
 (۲۲) هادی سو بول: ریگا پیشانده ره. سو بول «سُبُل»: جه معی «سَبِيل» به مه عنا زیگه.
 مه بعووس «مبعوث»: نیراو. کول: هه موان. خه تم: دوایی. خاته م: دوایی پی هیتراو.
 له نوسخه یه کی تر دا له جیاتی «مه بعووسه بو سه رکول» نووسراوه «مه بعووسه ته سه ره
 کول». دیاره ئه مه هه له یه چونکه نه وه «ته» یه هیچ مه عنا به كه نابەخشێ. له نوسخه یه کی تریشدا
 نووسراوه «مه بعووس بو سه رکول». به پی ئه م نوسخه یه نیوه به یته که له نگیه کی تیا ده بی و بو
 راست کردنه وه ی نه وه له نگیه پیویست ده بی توژی له سه ره «ث» ی «مبعوث» به که به ستین. ئیمه
 لاما ن وایه مه به ستی «مه حوی» هه ره «مه بعووسه» بووی له سه ره شیوه ی نووسینی فارسی
 نامیزی نه وسا «هی» ی سه ره «ث» که ی دانه نابی و ته نها به زیره کی خو ئنده واران خو یان پشت
 نه ستور بووی.

تاجی (ن): فه خری.

(۲۳) شه فیعی: تکا کار. ره ستاخیز: راست بوونه وه. مه به ست روژی قیامه ته که هه موو مردوو
 زیندوو ده بنه وه. ده ستاویز: نه وه ی ده ستی پیوه گیر بکری.

واته: هه ره نه وه تکا کاری روژی قیامه ت و خه لك ته نیا ده سته و داو ئنی نه وه ده بن له و روژه دا
 و هه ره نه وه له سه ره حا لی خو ی ده می ئنی و سه ری لی ناشیو ئی. له و به و لاوه هه رچی هه یه له به ره
 سامی نه و روژه که پ و کو ئر ده بن.

له‌ زی‌کری‌ ئه‌و ده‌جۆشی‌ ره‌ئفه‌ت و، ره‌حمه‌ت ده‌بارئ هه‌م
«رَءُوفٌ» هه‌م «رَحِيمٌ» وه‌سفی‌ ئه‌و وه‌ك وه‌سفی‌ ره‌حمانه‌ (٢٤)

خودا له‌و زی‌کەر و فیکه‌رم قه‌ت نه‌کا غافل زوبان و دل
هه‌تا غونچه‌ دل و، سۆسه‌ن زوبانی باغ و بوستانه‌ (٢٥)

له‌ گه‌ل مه‌حزی خه‌یالی، دل به‌ جارئ بوته‌ کیوی توور
له‌ کن وه‌سفی‌ جه‌مالی، لیوی واسیف گول به‌ دامانه‌ (٢٦)

□

حه‌س‌کردنی‌ ت‌کا‌کاری‌ له‌ رۆژی‌ قیامه‌ت‌دا‌ له‌ پی‌غه‌مبه‌ردا‌ (د.خ)، به‌ مه‌به‌ستی‌ با‌س‌کردنی‌
بایه‌خی‌ پایه‌ و شوێنی‌ پی‌غه‌مبه‌ره‌، ئه‌گینا‌ به‌ پیتی‌ ئه‌وه‌ی‌ له‌ ک‌تیبه‌کانی‌ ئایندا‌ نووس‌راوه‌
پی‌غه‌مبه‌رانی‌ تر و به‌ل‌کوو‌ پیاو‌چا‌کانیش‌ له‌ رۆژی‌ قیامه‌ت‌دا‌ ت‌کا‌ بو‌گونا‌ه‌باران‌ ده‌که‌ن.
(٢٤) ره‌ئفه‌ت: به‌زه‌یی.

واته‌: ره‌حم و به‌زه‌یی‌ ده‌بارئ‌ له‌ هینانی‌ ناوی‌ پی‌غه‌مبه‌ر (د.خ)، ئه‌مه‌یش‌ شتیکی‌ سه‌یر‌نیه‌،
چون‌که‌ خوا‌ له‌ قورئاندا‌ به‌ «ر‌ء‌وف‌» و «ر‌حیم‌» ی‌ ناو‌برد‌ووه‌، وه‌ك‌ خ‌ۆ‌شی‌ وا‌ ناو‌برد‌ووه‌، ئه‌وه‌ته‌
فه‌رموویه‌تی‌: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ
رَحِيمٌ﴾ واته‌: ئه‌ی‌ ده‌سته‌ی‌ ئاده‌میزاد، پی‌غه‌مبه‌ر ئ‌کتان‌ له‌ خ‌ۆ‌تان‌ بو‌ ها‌تووه‌، ئا‌ره‌حه‌تی‌ ئی‌وه‌ی‌ لا‌
گرانه‌ و، سووره‌ له‌سه‌رتان، به‌زه‌یی‌ به‌ موس‌ول‌ماناندا‌ د‌یت‌ه‌وه‌ و به‌ ره‌حمه‌.

(٢٥) واته‌: تا‌ له‌ باغی‌ ژباندا‌ دل‌ وه‌ك‌ خ‌ونچه‌ وایه‌ و زوبان‌ وه‌ك‌ گولی‌ سۆسه‌نه‌، خوا‌ هه‌رگیز
زوبان‌ و د‌لم‌ له‌ با‌س‌کردنی‌ پی‌غه‌مبه‌ر و بیر‌لی‌ کرد‌نه‌وه‌ی‌ بی‌ ئاگا‌ نه‌کا‌.

مه‌حوی‌ ئه‌م‌ به‌یته‌ی‌ زۆر‌ جوان‌ دا‌رشت‌ووه‌ که‌ د‌لی‌ تیا‌ شو‌به‌اند‌ووه‌ به‌ خ‌ونچه‌ و زوبانی‌ تیا‌
شو‌به‌اند‌ووه‌ به‌ گولی‌ سۆسه‌ن، چون‌که‌ شی‌وه‌یان‌ له‌یه‌ك‌ ده‌چی‌.

(٢٦) توور: ک‌ی‌و‌ئ‌که‌ له‌ سینا‌ له‌ فه‌له‌ستین، نووری‌ خوا‌لی‌ دا‌ بو‌ئ‌ه‌وه‌ی‌ هه‌زه‌تی‌ موس‌ا‌ بی‌سینی‌،
به‌ ده‌رکه‌وتنی‌ ئه‌و‌ نووره‌ ک‌ی‌وه‌ که‌ سووتا‌. واسیف: ئه‌و‌که‌سه‌ی‌ وه‌سفی‌ شتی‌ ده‌کا‌. دامان: داوین‌.

واته‌: به‌ ته‌نها‌ بیر‌کرد‌نه‌وه‌ له‌ پی‌غه‌مبه‌ر، دل‌ له‌ سۆزدا‌ وه‌ك‌ کیوی‌ توور‌ ده‌سووتی‌ و به‌ ته‌نها‌
با‌س‌کردنی‌ جوانی‌ ئه‌و‌ لی‌و‌ ئه‌وه‌نده‌ بو‌نی‌ خ‌ۆش‌ ده‌بی‌ وه‌ك‌ گولی‌ پیا‌ دا‌هیل‌رابی‌.

جەلال و شەوکه‌تی: ئەستۆ شکیانی سەرکەشانی عەسر
جەمال و تەلەتی: جەوهەرگودازی زۆلمەتستانە^(٢٧)

تەماشاکردنیککی: رۆح بەخشی عەلەمی مردوو
نیگاہیککی بەتوندی: رەستخیزی عەلەمی جانە^(٢٨)

✓ لە رۆژی حەرب و زەربا روعب و سامی رۆح ئەکا سەرسام
ئەگەر شیڤی ژبانی رووبەرپوو بی، چاری نەژبانە^(٢٩)

(٢٧) جەلال: شکۆ. سەرکەش: یاخی، ئەوێ سەر بۆ کەس دانانەوتنی. گوداز: سووتین.
زۆلمەتستان: تاریکستانی.

واتە: شان و شکۆی پیغەمبەر (د.خ) ئەستۆی هاوچەرخی سەرکێشەکانی خۆیی شکاند و
جووانی و دیمەنی مایەیی تاریکستانی سووتاند.

مەحوی ئەم بەیتە زۆر ھونەر مەندانە ھێناوەتەو کە لە کاتی کدا ئەسپی سەرکێش ئەستۆی
سوار دەشکێنی، دایناوە شان و شکۆی پیغەمبەر ئەستۆی ناودارە سەرکێشەکانی سەردەمی
خۆیی شکاندوو، لە کاتی کدا کە تاریکی تێکرا ئەنجامی سووتان و رەش بوونەوێ، ئەو
دایناوە جووانی سیمای پیغەمبەر (د.خ) ئاگر بەردەداتە مایە و ناو کورۆکی تاریکی.

(٢٨) نیگاہ: لا کردنەو. رەستخیز: رەستخیز، راست بوونەو. جان: گیان.

واتە: بە تەماشاکردنیک گیان دەکاتەو بە بەری جیهانی مردودا، بە لا کردنەوێ کە توند
ھەموو جیهانی گیانی بی ئاگا ھۆشیار دەکاتەو و دەیانخاتە سەر رینگای راست.

(٢٩) زەرب: لێدان، شەپەشی. روعب: ترس. شیڤی ژبان: شیڤی توورە و رقاوی.

مەعنای ئەم بەیتە و بەیتی پاشەوێ پەیوەندیان بەیەکەوێ و پێکەوێ دین.

ئەم بەیتە لە دەستەووسیکی مەحوی خۆیدا بەمجۆرەیش نووسراوەتەو:

لە رۆژی حەرب و زەربا کێیە راوەستێ لەبەر حەملەیی؟!

ئەگەر شیڤی ژبانە، ھەر فیرارە، چاری نەژبانە

رۆح (ن): عەقل.

✓ كە ۋەقتى ئال و يارانى لە خەمدە تيا دەبن ۋەك رۆج
 خەياتە، نوورى چاۋە، ئونسى جانە، مەھزى ئىحسانە (۳۰)

گەھى دانىشتىنى، كىيۈنكى تەمكىنە لە بەرچاۋە
 لە ۋەقتى رۆينىدا، ھەر دەلىي سەرۋە خەرامانە (۳۱)

لە روخسارى لە تىفى: گول، لە جەعدى عەنبەرىنى دل
 دەجوشىت و دەبارى، ئەو گولستان، ئەم دلىستانە (۳۲)

(۳۰) ئونس: ھۆى ئولفەت پىۋە گرتن.

ۋاتە: لە رۆزى شەر ۋ ھەللا و بگردا ئەۋەندە بەسامە گيان لىي سەرسام دەبى، تەننەت
 ئەگەر شىرى رق ھەستار و توۋرەش روۋبەرۋى بى چارى ھەر ئەۋەيە نەزى و بكوۋرى.
 لە كاتىكىشدا كە ھاۋرئ و خزمە موسولمانە كانى لە دەۋرى خىر دەبنەۋە، ۋەك گيان لەناۋ لەشدا
 دەبى بە مايەى ژيان بۆيان و دەبى بە نوورى چاۋ و ھۆى ئولفەت پىۋە گرتنى دل و چاكەى
 روۋتى دوور لە ھەموو مەبەست و نيازىك بۆيان.

«مەھوى» لەم دوو بەيتەدا: ئىشارەتى بە ۋاىيە تە كر دوۋە كە دەفەر مۆيت: «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ
 وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَنَاءُ بِبَنِيهِمْ» ۋاتە: موخەممەد فروستادەى خوايە و ئەۋانەى
 لە گەلىنى سەخت گىرن لە گەل كافرە كان، بەلام لەناۋ خۆياندا زۆر بەرەحم و بەزەبىن.

(۳۱) گەھ: كات. تەمكىن: حورمەت و خۆ بە قورس گرتن. خەرامان: ئەۋەى بە نازەۋە بەرىدا
 بپوا.

گەھى دانىشتىنى (ن): لە دانىشتىنەدا. سەرۋە (ن): سەروى.

(۳۲) جەعد: موۋى لوول. دلىستان: ۋلاتى دلان.

ۋاتە: گول لە روخسارى دەجوشى و لە موۋى لوولى بۆنخوشىۋە دل دەبارى. بۆرە روۋى
 بوۋە بە گولزار و موۋى لوولى بوۋە بە ھىلانەى دلان. مەبەستى لەۋەيە ۋەك چۆن بولبول
 بەسەرلقى دار گولەۋە دەنىشتەۋە سەبرى گول دەكا، دلى عاشقانىش بەسەر گىسوۋى ئەۋەۋە
 ھىلانەيان كر دوۋە ۋ، ھەر تاۋى بايەك تەلى گىسوۋى بلەرتىتەۋە، دلى دلدارانى لى دادەۋەر تە
 خوارەۋە.

له بسی رو حسی ره وان و، نیو چه وانسی روژی لی ده تکی
زوبانی تا شه که رپژه، ده هانی گه وهر نه فشانه (٣٣)

مه لاحت مه حوی دیداری، حه لاوت وه قفی گو فتاری
ته راوت نه زری گولزاری، که ره شکی باغی ریزوانه (٣٤)

وه کوو یاقووت و به ردی تر، جه نابی نه حمه دی مورسه ل
که تی فکری له ئینسانه، به لی، ما نه که وه ئینسانه (٣٥)

(٣٣) واته: قسه ی نه وه نده خوش و به تامه گیان له لیوی ده تکی و، ناوچاوانی نه وه نده جوانه
روژی لی ده بارئ و تا قسه بکا و زمانی شه کری لی دابووه ری، ده می هه رگه وهر
بلاوده کاته وه، واته ددانه کانی ده رده که ون.

(٣٤) مه لاحت: به خوئی، کینایه به له جوانی. حه لاوت: شیرینی. ته راوت: ته ری و پارای.
ره شک: خه فته، به خیلی بردن. ریزوان [ارضوان]: به هه شت.

واته: به هوی دیداری نه وه وه که له جوانیدا گه ییو ته نه ویه ر، جوانی هه مووی مه حو
بووه ته وه و، شیرین گو فتاریش هه موو وه قف بووه له سه رگو فتار و قسه ی نه و له چاو ته ری و
پارای گولزاری رووی نه ودا هه رچی گولزاری تره هه مووی وه ک وشک و سیس بوو وایه و
ته نانه ت نه وه بووه به هوی خه فته تباری باخی به هه شت و به خیلی بردنیشی پی.
وه قفی «ن»: وه قفی.

نیوه ی دووه می نه م به یته له ده ستنوسیکی مه حوی خویدا به مجوره یش نوو سراوه ته وه.
ته راوت نه زری گولزاری، نه سه ف بو نه هلی حیرمانه

(٣٥) ما: نه ممما، به لام.

واته: نه گه ر ورد بیته وه ده زانی پیغه مبه ر دروودی خوی له سه ر بی هه رچه ند یه کیکه له
جینسی ئاده می زاد، زوری جیا به له خه لکی تر، وه ک گه وهر که له ره گه زدا له جینسی به رده،
که چی نه وه نده به نرخه هه رگیز له گه ل به ردی تر به راورد ناکری.
مورسه ل (ن): موختار.

✓ و جوودی ئه‌و له‌گه‌ڵ باقی و جوودان ئه‌ر نیه‌ فهرقی
به‌ قه‌د رۆح و جه‌سه‌د، بێ‌ سییه‌ری خاریج له‌ ئیمکانه‌ (٣٦)

✓ مه‌ گه‌ر ئه‌و سییه‌رانه‌ی خه‌زنه‌ مه‌نده‌ کردووه‌ بۆ حه‌شر
چ د‌ل‌سۆزه‌ که‌ له‌و گه‌رمایه‌شا سایه‌ی له‌ سه‌رمانه‌ (٣٧)

✓ له‌ گه‌ڵ بێ‌ سایه‌یی، سایه‌ی خه‌یالی که‌وته‌ سه‌ر هه‌ر که‌س
چ که‌سدار و چ بێ‌که‌س، سه‌ییده‌، سه‌رداره‌، سول‌تانه‌ (٣٨)

✓ ئه‌وی ساتی له‌ به‌ر پیا سه‌ری ته‌سلیمی دانابی
ئه‌به‌د مالیک ریقابی گه‌ردنی ته‌سلیمی شاهانه‌ (٣٩)

(٣٦) واته‌: ئه‌ گه‌ر مادده‌ی له‌شی پێغه‌مبه‌ر، ئه‌وه‌نده‌ی جیاوازی گیان و له‌ش له‌ مادده‌ی له‌شی
خه‌لکی تر جیا نه‌بوایه‌، مومکین نه‌ده‌بوو له‌شی سییه‌ری نه‌بی. خۆ دیار شه‌ له‌شی پێغه‌مبه‌ر
سییه‌ری نه‌بووه‌. که‌واته‌ ده‌بی مادده‌ی له‌شی ئه‌و و خه‌لکی تر له‌ هی یه‌ کتر جیا بن.
له‌ کتێبه‌ کانی سیره‌ تدا نووسراوه‌ که‌وا پێغه‌مبه‌ر - دروودی خوای لی بی - سییه‌ری نه‌بووه‌...
(٣٧) خه‌ز مه‌نده‌: له‌ گه‌نجینه‌دا هی‌ل‌راوه‌ و هه‌ل‌گیراوه‌.

واته‌: وادیاره‌ پێغه‌مبه‌ر، دروودی خوای لی بی، ئه‌و هه‌موو سییه‌ری له‌شی خۆی که‌ ده‌بوو
هه‌موو تاوێک سییه‌ری بکردایه‌، هه‌ل‌گرتووه‌ بۆ رۆژی حه‌شر تا له‌و گه‌رما به‌تینه‌ی رۆژی
قیامه‌ تدا ئۆمه‌ ته‌ که‌ی له‌ به‌ریا بحه‌ سینه‌وه‌. که‌واته‌ ئای له‌م پێغه‌مبه‌ره‌ چه‌ند د‌ل‌سۆزه‌ بۆ
می‌لله‌ ته‌ که‌ی!

له‌ رۆژی حه‌شریشدا سایه‌ی له‌ سه‌رمان نابێ. له‌م به‌یته‌دا حوسنی ته‌علیل هه‌یه‌ بۆ به‌یتی پێشوو.
(٣٨) واته‌: پێغه‌مبه‌ر، هه‌ر چه‌ند، له‌شی سییه‌ری نه‌بووه‌ تا بدا به‌ سه‌ر خه‌لکدا. به‌لام ده‌وله‌ مه‌ند
و هه‌زار هه‌ر که‌س که‌وتیته‌ به‌ر سییه‌ری خه‌یالی ئه‌و. بووه‌ به‌ گه‌وره‌ و سه‌ردار.
(٣٩) ساتی: سه‌عاتی. مالیک ریقاب: خاوه‌نی گه‌ردن، خاوه‌نی کۆیله‌.

واته‌: پێغه‌مبه‌ر زاتیککی ئه‌وه‌نده‌ پایه‌ بلند و به‌ به‌ره‌ که‌ ته‌ هه‌ر که‌سی ته‌نها سه‌عاتی سه‌ری
ته‌سلیم بوون و خۆ به‌ ده‌سته‌وه‌دانی له‌ به‌ر پێیدا دانابی، گه‌ردنی شاهان هه‌موو بۆ هه‌میشه‌ و تا
دنیا دنیا به‌ ده‌که‌وتنه‌ ده‌ستی ئه‌و و ده‌بن به‌ کۆیله‌ی.

قول و بهنده و غولام و خادیم و دهربانی بهرده رگای:

«نه جاشی» و «توبیه ع» و «هیر قه ل»، «عه زیزی میسر» و «خاقان» (٤٠)

✓ که سی جی هه لئرو شکانیککی له و بهرقاپیه دهس کهوت

به عاری دی بلین ئهم جیگه وهك تهختی سوله یمانه (٤١)

✓ خودا پیداوه کانی فائیزی ئیکسیری سو حبهت بوون

چ من، چی تو، مه لائیک، ئه نبیا خوژگهی به خو یانه (٤٢)

عولوی مه رته بهی گهر شه ممه یکت تی گه یئم من

ده ترسم بهرده بارانم بکه ن ئهم تی نه گه یوانه (٤٣)

(٤٠) قول: بهنده ی رهش. دهربان: ده رگاوان. نه جاشی: له قه بی پادشاهانی حه به شه بووه. لیره دا مه به ست ئه و نه جاشی به یه که له سه رده می ئه ودا ئه سحابه کانی پیغه مبه ر له مه ککه وه کۆچیان کرد بۆلای بۆ حه به شه و ئه ویش ریزی لی گرتن و پاشانیش پیغه مبه ر نامه یه کی بۆ نووسی بانگی کرد بۆ موسولمان بوون. توبیه ع: له قه بی پادشاهانی کۆنی یه مهن بووه. هیر قه ل: راسته که ی «هیره قل» ه که ئه سلّه که ی «هیرا کلیوس» ه، ناوی دوانه له ئه مپه راتوره یزه تیه کان، باوک و کوپ بوون. یه که میان له ٦١٠ تا ٦٤٠ ی ز. و دووه میان چهند مانگی فه رمانپه وایی کردووه. عه زیزی میسر: وه زیری ئه و فیرعه ونه ی میسر بووه که حه زره تی یوسف له سه رده می ئه ودا له فه له ستینه وه گه یشتووه ته میسر. خاقان: له قه بی پادشاهانی چین بووه.

(٤١) واته: ئه وه ی جی هه لئرو شکانیککی له به رده رگای پیغه مبه ردا ده سگیر بی، ئه وه نده سه ری به رز ده بی به شووره بی ده زانی به راوردی ئه و جیگایه ی بکه ن له گه ل ته خته که ی حه زره تی سوله یماندا.

(٤٢) فائیز: به خته وه ر. ئیکسیر: به زمانی کیمیا گه ره کان مایه ییکه چیه تی مایه ییک ده گۆری به مایه یه کی تر وهك ئه وه که جیوه بکا به زئو و مس بکا به زئو.

واته: من و تو و فریشته و پیغه مبه ران هه موو خوژگه به وکه سانه ده خوازین که ئیکسیری هاوپییه تی پیغه مبه ریان دهس که وتوووه و گۆریونی و کردوونی به بنیاده میکی تر. (٤٣) عولوو: به رزی. شه ممه: که م.

واته: پیغه مبه ر ئه وه نده پایه به رزه ئه گهر باسی که میك له و پایه به رزه ی بکه م بۆت، ئهم

✓ نه‌زهر ده‌رکی عولووی هیممه‌تی نا‌کا یه‌قین ئەمما
له‌گه‌ڵ باقی روسولدا تێ‌بگه‌ی، بۆ‌فه‌رقی ب‌روانه: (٤٤)

✓ شه‌فاعه‌ی نوو‌حه بۆ‌که‌نعان و، ئی‌براهیمه بۆ‌ ئازهر
«رسول الله» شافیع ب‌ئێ‌ چ بۆ‌ خزم و چ ب‌یگانه (٤٥)

به‌ قوربانی رجایه‌ك ب‌م‌ که راجی ب‌ئێ‌ موحابا ب‌ئێ‌
رجا قوربانی یه‌ئسه، ب‌ئێ‌ سه‌ر خو‌مانه خو‌مانه (٤٦)

خه‌لكه تێنه‌گه‌یش‌توو‌انه ئەوه‌نده سه‌رسام ده‌بن له‌وانه‌یه به‌ شێتم ب‌زانن و به‌رده‌بارانم ب‌که‌ن.
نیوه‌ی دوو‌هه‌می ئەم به‌یته له‌ ده‌سنووسێ‌کی مه‌حوی خو‌یدا به‌مجۆره‌یش نووسراوه‌ته‌وه:
ده‌ترسم سه‌نگه‌سارم که‌ن به‌ رۆژ ئەم تێ‌ نه‌گه‌یوانه

(٤٤) مه‌عنای ئەم به‌یته و به‌یتی پاشه‌وه‌ی پێ‌که‌وه‌ دێ‌.

(٤٥) که‌نعان: کو‌پره‌ خوانه‌په‌رسته‌که‌ی چه‌زهره‌تی نووح. ئازهر: باوکی چه‌زهره‌تی ئی‌براهیم.
شافیع: ت‌کا‌کار.

واته‌: بیرێ‌ ئاده‌میزاد نا‌گاته‌ ئەوه‌ تێ‌‌ب‌گا‌ پایه‌ی پێ‌غه‌مبه‌ر چه‌ند به‌رزه‌، به‌لام بۆ‌ ئەوه‌ی
شتێ‌کی لێ‌ تێ‌‌ب‌گه‌ین، به‌راوردی ده‌که‌ین له‌گه‌ڵ پێ‌غه‌مبه‌ره‌کانی تر و ده‌‌لێ‌ین: له‌ رۆژی قیامه‌تدا
چه‌زهره‌تی نووح ت‌کای ر‌زگار‌بوونی که‌نعانی کو‌پری و، چه‌زهره‌تی ئی‌براهیم ت‌کای ر‌زگار‌بوونی
ئازهری باوکی ده‌کا. به‌لام که‌ سه‌ره‌ی ت‌کا‌کردن ها‌ته‌سه‌ر پێ‌غه‌مبه‌ر (د‌خ)، ت‌کا بۆ‌ هه‌موو
موسو‌لمانان ده‌کا چ خزم و چ ب‌یگانه.

(٤٦) راجی: ت‌کا‌کار. موحابا: موحابات، هه‌لا‌وتردن.

واته‌: به‌قوربانی ت‌کایه‌ك ب‌م‌ که ت‌کا‌که‌ره‌که‌ی که‌سی تیا هه‌‌له‌‌و‌ترێ‌ به‌سه‌ر که‌سدا وه‌ك ئەو
ت‌کایه‌ی که‌ پێ‌غه‌مبه‌ر دروودی خوای لێ‌ ب‌ئێ‌ ده‌یکا بۆ‌ هه‌موو موسو‌لمانان. ئە‌گینا ئە‌گه‌ر ت‌کا
ده‌ره‌تانی ئە‌وه‌نده ته‌س‌ك ب‌ئێ‌ له‌ سنووری خزم و که‌س و کاری ت‌کا‌کار ده‌رنه‌چێ‌، ده‌ب‌ئێ‌ به‌
قوربانی نا‌ئومێ‌دی و له‌ نا‌ئومێ‌دی به‌ولاوه‌ ئە‌نجامێ‌کی تری لێ‌ ناوه‌شێته‌وه.

که لیم «أَرِنِي» که فەرموو هەر جوابی «لَنْ تَرَانِي» ی دی
موشه پرەف بوو موحه مەد بێ تەلەب به و مەرتەبه و شانە (٤٧)

عوروو جی عیسه وی تا ئاسمان و شەمسی عالەم بوو
عوروو جی ئەحمەدی تا «لَا مَكَان» و شەمسی جانانە (٤٨)

له زەرفی یەك نەفەسدا شەو هەزار ئەندەر هەزاران سال
زیاتر بەلكی رێ تە ی کات و ريجعت کا هەر ئەو ئانە (٤٩)

(٤٧) که لیم: حەزەرەتی موسا. بۆیه وای بێ دەلێن چونکە خوا قسە ی لە گەڵ کردوو. شان:
شە ئن، پایە.

واتە: حەزەرەتی موسا کە داوای لە خوا کرد خۆی پێشان بدا. وای وەلام دایەو کەوا
نایبینی. کەچی حەزەرەتی موحه مەد بێ ئەویش داوای چاوپێکەوتنی خۆی کردبێ، خوا
خۆی پێشان دا.

ئەم بەیتە ئیشارەتە بۆ ئایەتی: ﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ،
قَالَ لَنْ تَرَانِي﴾ واتە: کە موسا هات بۆ ئەو جێگەیە ی بۆمان دیاری کردبوو، وتی خوا بە خۆتەم
پێشان دە بۆت بپروانم، خواش فەرمووی هەرگیز نامبینی.
دی (ن): بوو.

(٤٨) عوروو ج: سەرکەوتن. عیسه وی: نەسبەت بۆ عیسا.
واتە: خوا حەزەرەتی عیسا ی تا ئاسمان و تا لای ئەو خۆرە سەر خست کە دنیا روشن
دە کاتەو، بەلام پیغەمبەر (د.خ) لە شوێنی بێ شوێنیش سەرکەوت و گەیشته لای خوا کە روژی
رووناك کەرەوێ دڵانە.

مەبەست لە سەرکەوتنی حەزەرەتی عیسا ئەوێه کە جوولە کەکان و یستیان بیکوژن، خوا
بە کێکیانی خستە پێستی ئەو و ئەمی بەرز کردەو بۆ ئاسمان، وەکوو لە کتێبە ئایینیە کاندای
بە درێژی باسی کراوە.

(٤٩) نەفەس: هەناسە. ئەندەر: لە. ريجعت: گەڕانەو. ئان: کات. ئەم بەیتە ئەو «عوروو ج» هە
روون دە کاتەو کە لە بەیتی پێشوو دا باسی لێ کرا و ئیشارەتە بۆ مەسەلە ی میعراج. هەروەها
بەیتە کانی پاشەوێشی هەر باسی میعراج دە کەن.

واتە: سەرکەوتنیکی وا بوو لە ماوێ هەناسە یە کدا بە شەو رینگای هەزاران هەزار سالی
بپری و هەر لەو کاتە یشدا گەرایەو بۆ جێی خۆی...

چ رِیه‌ک؟ به‌و هه‌موو شاباله‌وه جیبریلی «ذی قُوَّة»

به‌جی مابوو له‌ری، ده‌یوت: خزم مه‌یدانی سووتانه (٥٠)

که‌گه‌یه‌یه‌ زاتی باری، نووری بی‌چوونی له‌سه‌ر باری

که‌هه‌لگیرسا، به‌ده‌وری شه‌معی خویا بوو به‌په‌روانه (٥١)

قوبوولی لی کرا هه‌رچی رجا بوو، پیی درا هه‌رچی

عه‌تا بوو، هاته‌جی هه‌رچی سزای ئیکرامی میهمانه (٥٢)

له‌گه‌ل هه‌ر خه‌توه‌یه‌ک ته‌حسیلی عیلمیکی «لَدُنَّی» ی کرد

له‌هی ئه‌و سه‌ر ده‌پرسی رۆحی حیکمه‌ت نووری عیرفانه (٥٣)

(٥٠) واته: ئه‌و رینگا دوور و درژه‌یش که‌له‌ماوه‌ی هه‌ناسه‌یه‌کدا بری و رینگایه‌کی ئه‌وه‌نده

سه‌خت بوو، چه‌زهره‌تی جوهره‌ئیل به‌و هه‌موو هیژ و تواناوه‌که‌هه‌یه‌تی په‌کی تیا که‌وتبوو،

نه‌یده‌توانی پڕوا، ده‌یوت ئه‌گه‌ر تۆزیکێ تر سه‌رکه‌وم ئاگرم تی به‌رده‌بی.

ناوبردنی جوهره‌ئیل به‌«ذی قُوَّة» واته: به‌هیژ، له‌سه‌ر ئه‌وه‌یه‌که‌هه‌ندێ له‌وانه‌ی مه‌عنای

قورئانیان لی داوه‌ته‌وه‌ و توویانه‌مه‌به‌ست له‌«ذی قُوَّة» له‌و ئایه‌ته‌دا که‌ده‌لی: «ذی قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي

الْعَرْشِ مَكِينٍ» واته: به‌هیژ و پایه‌داره‌لای خوای خاوه‌ن عه‌رش، چه‌زهره‌تی جوهره‌ئيله.

نیوه‌ی دووه‌می ئه‌م به‌یته‌له‌ده‌سنوو سیکی مه‌حوی خۆیدا به‌مجۆره‌یش نووسراوه‌ته‌وه:

به‌جی مایی بلی: ئه‌مجاره‌رنگه‌ی عیشق و سووتانه

(٥١) «باری» ی یه‌که‌م: خوا. بی‌چوون: بی‌هاوتا. یا مه‌به‌ست له‌خوایه‌یا سیفه‌تی نووره.

«باری» ی دووه‌م: فیعلی بارینه.

واته: که‌پیغه‌مبه‌رگه‌یشته‌حوزووری خوا نووری خوای به‌سه‌ردا باری. که‌نووری خوایش

له‌به‌رده‌میا ده‌رکه‌وت، بۆی بوو به‌مۆم و ئه‌میش به‌ده‌وری ئه‌و مۆمه‌دا بوو به‌په‌روانه.

له‌ئێوان هه‌ردوو «باری» دا جیناسی ته‌واو هه‌یه.

(٥٢) سزا: شایان.

واته: هه‌ر تکایه‌کی کرد هه‌مووی بۆ جی به‌جی کراو، هه‌ر به‌خششی هه‌بوو هه‌مووی درایه

و هه‌رچی شایانی قه‌درگرتنی میوان بی له‌گه‌لی کرا.

(٥٣) خه‌توه‌«خطوة»: هه‌نگاو. «لَدُنَّی»: نیه‌به‌ته‌بۆ «لَدُنَّ» به‌مه‌عنا لا.

به «مافیه» یه وه هه رچی هه یه عیلمی کوره ی نو چه رخ
به قه ترکی بزانه، دیده کهم، له و به حری عه ممانه^(۵۴)

✓ له بهر نوقسانی ته شبیهه په شیمانیشم و ده شلیم
که رۆیی، به دری کامیل، هاته وه خورشیدی په خشانه^(۵۵)

✓ له ئاوابوونی نووری ون ده بی خورشید و ئەم شه مسه
له ئاوابوونیا نوور و ئیزانه ی سه د دووچه ندانه^(۵۶)

﴿﴾

واته: له م سه ره وه که رۆیی بو ئاسمان له هه ره نگاوکیا زانستیکی تاییه تی له لایه ن خواوه
وه رگرت. ئەگەر له خه لاتنی ئەوسه ریشی ده پرسی، بوخته و خو لاسه ی تی گه یشتن و خواناسی
له گه ل خۆی هینایه وه.

له ده ست نووسیکی مه حوی خۆیدا به رابه ره «ته حسیلی عیلمیکی له دونی کرد» نوو سراویشه:
«ته حسیلی سه د عیلمی غه ربه ی کرد».

(۵۴) نۆ چه رخ: حه وت ئاسمان و عه رش و کورسی. قه ترکی: قه تره ییکی، دلو ییکی. به حری
عه ممان: مه به ست له که نداوی عوممانه له بێوان ئیران و عومماندا له پێشده می که نداوی
عه ره به وه. کینایه یه له پێغه مه ر دروودی خوی لی بێ.

واته: هه رچی زانستی ناو ئاسمان و عه رش و کورسی هه یه و هه رچی زانست له بهاره ی
خۆشیا نه وه هه یه، هه مووی له چاو ئەو زانسته دا که پێغه مه ر بوو یه تی وه ک دلو ییک ئاو وایه له
چاو ده ریای عومماندا...

له م به یته دا ئیستیعاره یه کی مه کنیه هه یه ئەوه ته زانستی پێغه مه ر شو به ئیراوه به ده ریای
عوممان و مولایمی پی شو به ئیراوه که یش وشه ی «قه ترکی» یه.

(۵۵) واته: هه رچه ند له بهر ناته واوی ته شبیهه کهم په شیمانم له م جوژه شو به اندنه، به لام
چونکه هه چی ترم به خه یالدا نایه ت ناچارم ده لیم که وا پێغه مه ر که ته شریفی برد بو میعراج
وه ک مانگی چوارده وابوو، که گه رابه وه بوو بوو به رۆزی رووناک.

(۵۶) شه مس: رۆژ. ئیزانه [إِضَافَةٌ]: روون کردنه وه. دووچه ندان: دوو قات.

واته: به لام ئەم جیاوازییه کی زۆریشی هه یه له گه ل رۆژ، چونکه رۆژ که ئاوابوو رۆشنایی
نامینی، که چی ئەم باش وه فاتیسی زیاتر له سه رده می ژبانی، تیشک ده داته وه، چونکه
ثایینه که ی له وسا زیاتر بلاو بووه ته وه.

ئه‌وه‌نده‌ی لێ ده‌زانم به‌م نه‌زانی خۆمه‌وه «مه‌حوی»
به‌ چاوی سه‌ر خودابینه، به‌ چاوی دَل خودازانه^(۵۷)

چ چاوی؟ کو‌حلی «ما زاعَ البَصَر» سورمه‌ی سه‌وادی بی
مونه‌وه‌ر بی به‌ نووری روئیه‌تی بی چوون و چه‌ندانه^(۵۸)

چ دَل؟ قه‌تریکه، ئه‌مما عه‌رشی ره‌حمانی تیا ده‌رجه
چ دَل؟ نو‌قتیکه، ئه‌مما مه‌رکه‌زی په‌رگاری ئیمکانه^(۵۹)

(۵۷) واته: هه‌ر ئه‌وه‌نده‌م پێ ده‌کرێ له‌بابه‌تی میعراج‌ه‌وه‌ بَلیم له‌و سه‌فه‌رده‌ا به‌ چاوی سه‌ر
خوا‌ی دی و به‌ چاوی دَل ناسی.

(۵۸) کو‌حل: کله. سه‌واد: ره‌شی. روئیه‌ت: بینین.

واته: بۆیه‌ توانی به‌ چاوی سه‌ر خودا بینێ چونکه‌ چاوی به‌ کله‌ی «ما زاعَ البَصَر و ما
طغی» رێژراوه‌ و به‌ نووری دیتنی خوا رۆشن بووه‌ته‌وه‌.

مه‌عنای ئه‌م ئایه‌ته‌ ئه‌وه‌یه‌ چاوی له‌ دیتنی ئه‌و هه‌موو شته‌ سه‌رسام‌که‌رانه‌ی ناو ئاسمانه‌ کان
نه‌شیوا و ره‌شکه‌ و پێشکه‌ی نه‌کرد. گه‌لێک له‌وانه‌ی مه‌عنای قورئانیان لێ داوه‌ته‌وه‌ و توو‌یا‌نه
ئه‌م ئایه‌ته‌ باسی پێغه‌مبه‌ر ده‌کا له‌ شه‌وی میعراج‌دا.

(۵۹) قه‌تریک: قه‌تره‌یلێک. ده‌رج: نووسراو. نو‌قتیک: نو‌قه‌یلێک. په‌رگار: ئامی‌ریکی دوو لقه‌ له‌
ئامی‌ره‌کانی ئه‌ندازاری، دائی‌ره‌ و نیودائی‌ره‌ی پێ ده‌کێشن و ئه‌ندازه‌ی خه‌تی راستی پێ ده‌زانن.
واته: کام دَله‌ ئه‌و دَله‌ی که‌ پێغه‌مبه‌ر خودای به‌ چاوی ئه‌و ناسیوه‌؟ ئه‌و دَله‌یه‌ که‌ هه‌رچه‌ند
خۆی به‌نێسه‌ت ئه‌م گیتییه‌وه‌ ئه‌وه‌نده‌ی دَل‌یه‌ ئاوێکه‌، به‌لام عه‌رشی خودای تیا‌یه‌، وه‌ک له‌
حه‌دیسدا و تراوه: «قَلْبُ الْمُؤْمِنِ عَرُشُ الرَّحْمَنِ» واته: دَل‌ی موسو‌لمان عه‌رشی خودایه‌، به‌م
مه‌عنا ئینسان تا موسو‌لمان تر بی با‌شتر خوا له‌ دَل‌یا جی‌گیر ده‌بی. ئه‌و دَله‌یه‌ که‌ هه‌رچه‌ند خۆی
ئه‌وه‌نده‌ی نو‌خته‌یه‌که‌، به‌لام نو‌خته‌یه‌کی ئه‌وه‌نده‌ گرنگه‌ نووکی په‌رگاری عاله‌می مومکینات
له‌وبادا جی‌گیر بووه‌. ئه‌مه‌ ئیشاره‌ته‌ بۆ حه‌دبسی قودسی: «لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتُ الْاَفْلاَکَ» که‌
خوا به‌ پێغه‌مبه‌ری فه‌رموو و واته: ئه‌گه‌ر تۆ نه‌بوو تیا‌یه‌ ئه‌م گیتییه‌م دروست نه‌ده‌کرد.

ده‌شگونجی وشه‌ی «قه‌تریکه» به‌ «قوت‌ریکه» بخوێن‌رته‌وه‌. قوت‌ر له‌ زاراوه‌ی ئه‌ندازاری‌دا
خه‌تیکی راسته‌ له‌ سه‌رتکی دائی‌ره‌وه‌ ده‌ست پێ ده‌کا و به‌ مه‌رکه‌زی دائی‌ره‌که‌دا تی ده‌په‌رێ و
ده‌گاته‌ ئه‌و سه‌ری دائی‌ره‌که‌ و مو‌حیتی دائی‌ره‌که‌ ده‌کا به‌ دوو به‌شی چوون‌یه‌که‌وه‌.
مه‌عنای به‌یه‌ته‌که‌ له‌سه‌ر بناغه‌ی شو‌بهان‌دن، به‌م پێیه‌ش، دی.

فهفت چاوی چه سوود و قهلبی مونکیر کویر و بی ده رکه
 لهم ئیدراکاته، بههره ی ههر عه زابی یه ئس و حیرمانه^(۶۰)
 ده بی چاو و دلکی پاک و بی غهش میسلی ئاوینه
 ببی ئه و سوورته و مه عنایه بنوینی «کما کان»^(۶۱)
 خودا ئهم ئاینه ی لایق به بووبه کر و عومهر دیوه
 که ئه وو له سانی و، سانی شه ره فیابه به «لو کان»^(۶۲)
 له به عدی ئه و دووه عوسمانی «ذی النورین» «ذوالأنوار»
 عه لی شاه ی و بیلایه ت، بابی عیلم و شیر ی یه زدانه^(۶۳)

(۶۰) واته: دلی پیغه مبه ر ئه و دل به یه که باس مان کرد، به لام له گه ل ئینسانی کینه دار ده لئی چی که
 چاوی له ئاستی ئهم راستیانه کویره. چی ده که ی له ئینسانی گوئی ناپایه ل که دلی ئه وه نده
 تی نه گه یشتوه، ئاگای لهم راستیانه نه. ئه مانه له به ر ئهم وه زعیان ههر به ده ختی و نا ئومیدیان
 بۆ ده مینیتته وه و به بههره ی تیگه یشتنی راستی ناگهن.

(۶۱) واته: هه موو چاو و دلک له وانه نین ئهم راستیه بین و لئی حالی بین... چاو و دلکی
 وه ک ئاوینه پیوسته بۆ ئه مه. ئه و سوورته و مه عنای پیغه مبه ره وه ک خوی چۆنه وایشانی بدا.
 (۶۲) واته: خوا دلی و وه ک ئاوینه بی گهردی به ئه بووبه کر و عومهر ره وایینیوه که یه که میان
 دووه می ئه و دوو که سه بوو له شه وی کۆچ کردنی پیغه مبه ردا له مه که وه بۆ مه دینه، چوونه
 ئه شکه وتی سه ور، که ئه ویان پیغه مبه ر خوی بوو. دووه میشیان ئه و که سه بوو پیغه مبه ر پی
 فهرموو: «لَوْ كَانَ بَغْدِي نَبِي لَكَانَ عَمْر» واته: ئه گه ر پیغه مبه ر ئکی تر پاش خۆم بوایه، عومهر
 ده بوو.

مه سه له که ی ئه بووبه کر ئیشاره ته بۆ ئایه تی: «ثَانِي اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ» واته: دووه می
 دوو که س بوو له کاتی که له ناو ئه شکه وته که دا بوون. مه به ست لهم دووه مه لیره دا پیغه مبه ره،
 که چی له به یته که دا مه به ست لئی ئه بووبه کر بوو. بۆ چاری ئهم نا کۆکییه ی نیاوان به یته که و
 ئایه ته که ده لیین راسته که ی که سیان نه یه که مه و نه دووه مه و هه رکامیان به ش به حالی ئه ویان
 دووه مه و ئه وی تریان یه که م.

(۶۳) و بیلایه ت: له «مروالاة» وه هاتووه که ئه وه ته ئه وسا له ناو عه ره بدا باو بووه که سیل هۆزی

به‌سهریانا، به‌سهر باقی سه‌حابه و ئال و یارانان
ببارینئی خودا ههر ئان و وه‌قت و ساعه «رِضْوَانَه» (۶۴)

✓ به‌نووری عه‌کسی پیغه‌مبه‌ر ته‌وه‌نده مونه‌کیس بووبوون
غه‌ریبی تازه هاتوو ده‌یوت: ئهم پیغه‌مبه‌رستانه (۶۵)

✓ خودا ههر موعجیزه‌ی لایق به‌ههر پیغه‌مبه‌ری دیوه
هه‌موو ئه‌و موعجیزاته‌ی داوه به‌م سه‌رداری هه‌موانه (۶۶)

نه‌بووبی چووه‌ته پال هۆزێك و هه‌موو ئه‌و مافانه‌ی ده‌سگیر بووه که ئه‌ندامانی ئه‌و هۆزه
بوویانه وه‌کوو له‌سه‌رکردنه‌وه و له‌سه‌ر هاتنه‌ده‌نگ و هه‌موو ئه‌و ئه‌رکانه‌شی که وتوووه‌ته ئه‌ستۆ
که له‌ ئه‌ستۆی ئه‌ندامانی هۆزه که‌دا بوون. باب: ده‌رگا.

بۆیه به‌ عوسمانی کوری عه‌ففان و تراوه «ذی النورین» چونکه دوو کچی پیغه‌مبه‌ری
ماره‌کردوو. بۆیه به‌ عه‌لی کوری ته‌بووتالییش و تراوه «شاهی و بلیاته» چونکه پیغه‌مبه‌ر
له‌باره‌یه‌وه فه‌رموویه‌تی: «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاً فَعَلَيْ مَوْلَاً» واته: ئه‌وه‌ی من دۆستی بم، عه‌لیش
دۆسته‌تی. بۆیه‌ش پیتی و تراوه «بابی عیلم» چونکه پیغه‌مبه‌ر فه‌رموویه‌تی: «أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَ
عَلَيْ بَابِهَا» واته: من شاری زانستم و عه‌لی ده‌رگا که‌یه‌تی. بۆیه‌ش به‌ «شیری یه‌زدان» ناوی براوه
چونکه له‌ غه‌زادا به‌ «أَسَدُ اللَّهِ» ناویانگی ده‌رکردوو.

ئهم به‌یته له‌ ده‌سنوسه‌که‌ی مه‌حوی خۆیدا نیه، به‌لام له‌ ده‌سنوسه‌که‌ی شیخ عومه‌ری
کوردیدا هه‌یه.

(۶۴) ئان: کات. ساعه: سه‌عات. «رِضْوَانَه»: ره‌زامه‌ندی خۆی.

(۶۵) مونه‌کیس: وێنه وه‌رگرتوو.

واته: ئهم خه‌لیفه و ئه‌سحابانه‌ی پیغه‌مبه‌ر ته‌وه‌نده‌یان له‌ نوور و به‌ره‌که‌تی ئه‌و وه‌رگرتوو،
ههر ناشاره‌زایه‌ك رووی بکهدایه‌ته مه‌دینه له‌ وه‌زعیان سه‌رسام ده‌بوو و مه‌دینه‌ی به‌
پیغه‌مبه‌رستان ده‌زانی.

(۶۶) واته: پیغه‌مبه‌ری ئیسلام هه‌موو ئه‌و موعجیزانه‌ی بووه که هه‌رکام له‌ پیغه‌مبه‌ره‌کان
بوویانه. ئهم موعجیزانه له‌ به‌یته‌کانی پاشه‌وه‌دا باس ده‌کړن.

یه دی به یزا چیه، هەر تاقه ئەنگوشتیکی چەند ئیعبا-
زى لى زاهیر بووه، هەر یەك وه کوو ماهی که تابانه^(٦٧)

ئیشاره ی یەك سەرئەنگوشتی، مه هی له و دوروه وه شەق کرد
هەر ئەو ئەنگوشتە بوو دەتوت فواره ی ئاوی حەوانه^(٦٨)

(٦٧) یه دی به یزا [اید بیضاء]: دەستی سپی. موعجیزه یه کی حەزەرەتی موسایه، ئەو ته دەستی ده کرد به باخه لیدا و دەر دی ده هینا وهك چرا ده گرا. له قورئانیشدا به ئایه تی: ﴿وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّظِيرِينَ﴾ وه چەند ئایه تیکی تر ئیشاره تی بۆ کراوه. ئایه ته که واته: که دەستی له باخه لی دەر هینا، هەر کهس بۆی بپروانیایه وا ده هاته پێش جاوی که سپی بێ. ئەنگوشت: په نجه. تابان: تیشکدار.

واته: موعجیزه ی دەستی سپی که موعجیزه ی حەزەرەتی موسا بووه، له جاو موعجیزه کانی پیغه مبهردا ئەهمیه تیکی ئەوتۆی نیه، چونکه هەر کام له په نجه کانی ئەم چەند موعجیزه ی وهك موعجیزه ی دەستی سپی موسای لی دیاری داوه، مه بهستی له وه یه هەر په نجه یه کی پیغه مبهرد بگری چەند ئەو نه ده ی دەستی موسا موعجیزه ی لی وه شاهه ته وه. هەر کامیان وهك مانگی تابان له دنیا دا دیاری بووه.

دەتوانی رسته ی «وه کوو ماهی که تابانه» به مجۆره یش بخوێنرێته وه: «وه کوو ماهی که تابانه».

(٦٨) ئاوی حەوان: ئاوی حەیات. له ئەفسانه ی کۆندا هه یه که وا کانی ئاوێکه له تاریکاییه کدا هەر کهس لێی بخواته وه هەر گیز نامری.

واته: به ئیشاره تیکی سەر په نجه ی مانگی له ت کرد. هەر ئەو سەر په نجه یه ش بوو که مانگی پێ له ت کرد، جارێکیان ئاوێکی پاك و پیروزی وهك ئاوی حەياتی لیها.

به نیسبهت. موعجیزه ی یه که مه وه له کتیبه کانی سیره تدا هه یه که وا جارێکیان پیغه مبهرد دروودی خوای لی پێ بۆ به ربه رچ دانەوه ی کافره کان به په نجه ئیشاره تی بۆ مانگ کردووه و کردوویه به دوو له ته وه. ته نانهت هه ندی له زانایانی ئایین ده لێن ئایه تی: ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ یش که واته قیامهت نزیک بووه ته وه و مانگ له ت بوو، ئیشاره ته بهم رووداوه. به نیسبهت موعجیزه ی دوو هه میشه وه هه روا له کتیبه کانی سیره تدا هه یه که وا جارێکیان له غه زایه کدا ئەسحابه کان ته نها کاسه یهك ئاویان لا بوو، دیاره به شی هه موویانی نه ده کرد، پیغه مبهرد په نجه ی

سەرى كرد ئاو ئەوەندە، لەشكرىكى سێسەدى دا ئاو
 لەگەڵ ئاوى وزوو، بەخوا ئەو ئاوه ئابروومانە (٦٩)
 ھەر ئەو ئاوه بوو تۆفانى داغستانی كوفر و شیرك
 ھەر ئەو ئاوه تەراوێت بەخشى باغستانی ئیمانە (٧٠)
 شەوى ھىجرەت كە ئەعدا زۆرى ھىنا، مشتەخاكى بوو
 پیا چەندن، دەبەنگ و كوێر و كەرمان ئەو لەعینانە (٧١)

خستە ناو كاسە ئاوه كە، ئاو لە ئێوان پەنجە كانیەو ھەلقولى بەجۆرى كە لەشكرىكى سێسەد
 كەسى ئاویان لى خوار دەو و دەستوێژیان پى گرت، وەك لە سى بەیتى داھاتوودا باسى لى
 دەكا...

شەق (ن): لەت.

(٦٩) وزوو [«وضو»]: دەستوێژ.

(٧٠) داغستان: وڵاتى رەقەن و شاخاوى. ناوى يەكێ لە وڵاتەكانى قەفقازیشە. تەراوێت بەخش:
 ئەوێ تەپرى و شىنى بكاتەو بە گىانى درەختدا. باغستان: وڵاتى باخاوى.
 وا بەخەيالاً دى ئەم ھىنانى ناوى «داغستان» لەگەڵ وشەى «كوفر» و «شیرك» دا
 پەيوەندىكى بە داگیرکردنى داغستانەو بى لەلایەن سوپای رووسى قەيسەریەو.
 ئەم بەیتە لە دەستووسىكى مەحوى خۆیدا بەمجۆرەیش نووسراوەتەو:

ھەر ئەو ئاوه بیناغەى مەحکەمى كوفرى بە ئاودا دا

ھەر ئەو ئاوه تەراوێت بەخشى باغى دىن و ئیمانە

(٧١) ئەعدا: «اعداء»، جەمعى «عدو» بەمەعنا دوژمن. لەعین: مەلعون، لە رەحمەتى خوا
 دور.

مەعنای ئەم بەیتە و بەیتى پاشەوێ پێكەو دى.

ئەم بەیتە لە دەستووسىكى مەحوى خۆیدا بەمجۆرەیش نووسراوەتەو:

وێكرو ئەو مشتەخاكە و ئەو ھەموو «أعدى عدو» ى دینە

كە تىي گرتن، دەبەنگ و كوێر و كەرمان ئەو لەعینانە

لەناو ئەو گورگ و ورج و سەگ گەلە دەرچوو «بِإِذْنِ اللَّهِ»
بە یاری غارەو، یاری لە باری، رێ لە بەریانە (٧٢)

وێ کوو خورشید و مەه پێی سەریان لێ هەلبێری تا غار
لە غارا سەیری کرد ئەعداکە وەک سیبەر لە دوویانە (٧٣)

بە یەك دوو عەنکەبووت و کۆتری بێ فام و بەستەزمان
شوعوور و فەهمی گۆری لەو سەگ و ئیبلیس و دیوانە (٧٤)

(٧٢) یاری غار: مەبەست لە حەزەرەتی ئەبووبەکرە. یاری: یارمەتی. باری: خوا.
واتە: ئەو شەو کە لە مەککەوێ کۆچی کرد بۆ مەدینە و لە گەڵ حەزەرەتی ئەبووبەکرەدا بەرەو
ئەشکەوتی «سەور» کەوتەپێ، کافرەکان پێیان زانی، ئەویش لەو زياتری لە گەڵ نەکردن کە
مشتی خۆی کرد بە روویاندا، بەو مشتە خۆلە کوێر و کەر و دەبەنگی کردن و ئەمانیش رێیان
بۆ چۆڵ بوو توانیان لە چنگی ئەو کافرە وەک سەگ و گورگەنە دەرباز بین و بە یارمەتی خوارێ
بگرنەبەر.

نیوەی دووھەمی ئەم بەیتە لە دەسنووسێکی مەحوی خۆیدا بەمجۆرەیش نووسراوەتەو:
بە یاری غارەو پێی نایە ئەو چۆڵ و بیابانە
لە نێوان «یاری» و «یاری» دا جیناسی تەواو، لە نێوان ئەوان و «باری» دا جیناسی ناتەواو
هەیه.

(٧٣) سەیری «ی» یە کەم: رۆشتن.

مەعنای ئەم بەیتەیش لە گەڵ بەیتی پاشەویدا دی.

نیوەی دووھەمی ئەم بەیتە لە دەسنووسێکی مەحوی خۆیدا بەمجۆرەیش نووسراوە:
لە غارا تیگەیین ئەو جەمە مەلعوونە لە دوویانە

(٧٤) عەنکەبووت: جالجالۆکە. ئیبلیس: شەیتان.

واتە: پێغەمبەر و ئەبووبەکرە وەک مانگ و رۆژ سەرکەوتن بۆ ئەشکەوتی «سەور». کافرەکان
پێیان زانیوون، وەک سیبەر دوايان کەوتن بیانگرنەو. خواش چەند جالجالۆکە و کۆتریکی
نارد، جالجالۆکەکان دەرگای ئەشکەوتەکیان تەنی و کۆترەکیەیش هێلانەتی تیا کرد. کە
کافرەکان دییان دەرگای ئەشکەوتەکی تەنراوە و کۆتریش هێلانەتی تیا کردووە، وتیان دیارە
کەسی تیانە. بەوجۆرە ئەوان سەریان لێ شێوا و گەڕانەو و ئەمانیش رزگار بوون.

به‌هه‌شتی‌داخلی «یه‌سرب» ده‌بی، «طوبی» له‌بۆ‌ئه‌ن‌سار
 به‌کوففارانسی مه‌ککه‌تا‌ئه‌به‌د «یا وِلْنا» مانه (۷۵)
 نه‌گه‌ر‌ئه‌م‌هی‌ج‌ره‌ته‌نه‌ب‌وایه، دین‌ئه‌م‌شه‌وکه‌ته‌ی‌که‌ی‌بوو
 که‌هه‌رکه‌س‌تی‌ب‌گا‌به‌م‌دینه‌نه‌سخی‌جومله‌ئه‌دیانه (۷۶)
 به‌هی‌ج‌ره‌ت، غیره‌تی‌دینی‌موهاجیر، خ‌دمه‌تی‌ئه‌ن‌سار
 له‌ق‌ووه‌هاته‌فیعل‌و‌بوو‌له‌ع‌اله‌م‌دا‌به‌ده‌ستانه (۷۷)

□

له‌ده‌سن‌وس‌ییکی‌مه‌حوی‌خ‌ویدا‌به‌راه‌به‌به‌«له‌و‌سه‌گ‌و‌ئیب‌لیس‌و‌دی‌وانه»، «له‌و‌هه‌موو‌ئیب‌لیسی‌ده‌وران» یش‌نووس‌راوه.

(۷۵) یه‌سرب [«ی‌ثرب»]: ناوی‌شاری‌مه‌دینه‌بووه‌پ‌ش‌ئیس‌لام. ئه‌ن‌سار [«انصار»]: موس‌ول‌مانانی‌مه‌دینه‌که‌یار‌مه‌تی‌پ‌یغه‌م‌به‌ر‌و‌ئه‌س‌حابه‌ک‌وچ‌کرد‌ووه‌کانی‌مه‌ککه‌یان‌دا.

واته: به‌پ‌تی‌فه‌رم‌ووده‌ی‌پ‌یغه‌م‌به‌ر (د.خ) ئه‌وه‌ی‌به‌هه‌شتی‌نه‌بی‌ناچ‌یته‌مه‌دینه‌و‌ک‌افر‌ئه‌گه‌ر‌ت‌یی‌شی‌ب‌چی‌تیا‌نام‌ی‌ئ‌یته‌وه. که‌واته‌ئه‌س‌حابه‌ک‌وچ‌کرد‌ووه‌کان‌هه‌موو‌به‌هه‌شتین. خ‌وژ‌گه‌یش‌به‌و‌مه‌دینه‌بی‌یانه‌که‌یار‌مه‌تی‌پ‌یغه‌م‌به‌ریان‌دا‌و‌بان‌گیان‌کرد‌بۆ‌لای‌خ‌ویان. ک‌اف‌ره‌مه‌ککه‌ییبه‌کان‌یش‌هه‌ر‌هاواریان‌بۆ‌ده‌می‌ئ‌یته‌وه‌و‌ده‌بی‌هه‌ر‌ب‌ل‌ین‌هه‌ی‌ق‌ور‌به‌سه‌ر‌خ‌ۆمان!

وشه‌ی «طوبی» ئی‌شاره‌ته‌بۆ‌ئایه‌تی: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ﴾
 واته: ئه‌وانه‌ی‌باوه‌پ‌ریان‌به‌خوا‌بووه‌و‌کاری‌چاکیان‌کرد‌ووه، خ‌وژ‌گه‌یان‌پ‌ی‌ده‌خوا‌زری‌و‌ئه‌ن‌جام‌ییکی‌باشیان‌ده‌بی. رسته‌ی «یا وِلْنا» یش‌ئ‌ی‌شاره‌ته‌بۆ‌ئایه‌تی: ﴿يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾
 واته: ق‌ور‌مان‌به‌سه‌ر‌چا‌ک‌مان‌نه‌کرد‌به‌خ‌ۆمان. یاخ‌ود‌ئ‌ی‌شاره‌ته‌بۆ‌یه‌کی‌کی‌تر‌له‌ئایه‌ته‌کانی‌له‌م‌چه‌شنه.

(۷۶) نه‌سخ: هه‌ل‌وه‌شان‌ده‌وه. ج‌ومله: هه‌موو.

واته: ئه‌گه‌ر‌پ‌یغه‌م‌به‌ر‌هه‌ر‌له‌مه‌ککه‌ب‌ما‌بایه‌ته‌وه‌و‌ک‌وچی‌نه‌کردایه‌بۆ‌مه‌دینه، نایینی‌ئ‌یس‌لام‌پایه‌ی‌ئه‌وه‌نده‌به‌رز‌نه‌ده‌بووه‌و‌هه‌ر‌گاته‌راده‌یه‌ک‌هه‌موو‌که‌س‌تی‌ب‌گا‌بۆ‌ئه‌وه‌هات‌ووه‌هه‌موو‌نایینیکی‌پ‌ی‌هه‌ل‌وه‌ش‌یته‌وه.

(۷۷) ق‌ووه: «ق‌وه» ئه‌وه‌ی‌نه‌هات‌ب‌یته‌دی، به‌لام‌ب‌گون‌ج‌ی‌ب‌یته‌دی. فیعل، «فعل»: ئه‌وه‌ی‌هات‌ب‌یته‌دی‌و‌بووب‌ی‌به‌راست. ده‌ستانه: داستان، راز‌و‌داستان‌و‌ئه‌فسانه.

له فهیزی هیجره ته ئەسحابی «بەدر» ئەمشەو هیلالی بوون
سبە ی هەریەك بوو بەدریکی کامیل ئەو هیلالانە (٧٨)

چ هیجره ت؟ شەهەدی وەسل، ئارامی جانە بۆ هەواخواهان
چ هیجره ت؟ بۆ عەدوو تەعزیبی رۆح و زەهری هیجرانە (٧٩)

واتە: لە سایە ی کۆچ کردنەو بوو، غیرەتی ئەسحابە کۆچ کردووە کانی مەککە و خزمەتی
ئەسحابە گەشتی یارمەتی دەرە کانی مەدینە دەرکەوت و لە توانای هاتنەدییەو بوو بە راست و
هاتە دی و لە عالەمدا بوو بە راز و قسە ی سەر زاری خەلکی.

(٧٨) بەدر: مانگی چوارده. دێیکە لە باشووری رۆژاوا ی مەدینەو شەپکی قورسی لە نێوان
هاورپکانی پێغەمبەر و بت پەرستە کانی مەککە دا تیاروودا، شەپکە بە سەرکەوتنی موسولمانە کان
دوایی هات و دەسەلاتی پێغەمبەری پێ جیگیر بوو. ئەسحابی بەدر: ئەو هاورپانە ی پێغەمبەر
کە لەم شەپکە دا بەشدار بوون. ئەمانە پلە یەکی بەرزیان لە ئیسلامدا هەیه. هیلالی: وەك مانگی
یەکشەو.

واتە: ئەسحابە ی پێغەمبەر کە وەك مانگی چوارده تەواو و رووناکە. یا ئەو ئەسحابانە کە
پاشان غەزای بەدریان کرد، لە شەوی کۆچ کردندا وەك مانگی یەکشەوە لاواز و بێ ھێز بوون.
کەچی لە سایە ی کۆچ کردنەو، سبەیتی کە گەشتە مەدینە، یا پاش غەزای بەدر، ئەوێندە
بە ھێز بوون هەریەکی بوون بە مانگیکی چوارده.

دەگونجی «هیلالی» بە «هیلالی» یش بخوێنرێتەو و بەو جۆرە یش مەعنای بەیتە کە دێ.

لە وشە ی «بەدر» دا لە تاقەت و، لە نێوان «بەدر» و «هیلال» دا تەناسوب هەیه.

ئەم بەیتە یش لە دەسنووسە کە ی مەحوی خۆیدا نیە.

(٧٩) شەھد: شیلە ی ھەنگوێن. ھەواخواھ: لایەنگر. هیجران: دووری.

مەبەست لەو کە ئەم کۆچ کردنە ی پێغەمبەر (د.خ) مایە ی عەزایی رۆح و دەردی دووریە
بۆ دوژمنان، ئەو تە کەوا پێغەمبەر و یارانی پاش کۆچ کردنیان لە ژێر دەسەلاتی دوژمنانە مان و
بوون بە مایە ی دڵ نارەحەتی بۆ کافرە کانی مەککە.

جانە (ن): جانا، بەلام مەعنا نادا بەدەستەو.

هه‌واخواهی «عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ وَالرَّضْوَانُ» یان بۆ ما
ئە عادیشی «عَلَيْهِ اللَّعْنَةُ» به به‌شیان و به‌سیانه^(۸۰)

کەسی ئایه‌ی «عَفَا اللَّهُ عَنْكَ» مه‌حزی دڵنه‌وایی بی
«مَعَاذَ اللَّهِ» دلی ئەو ره‌نجه‌کردن عه‌ینی خوسرانە^(۸۱)

کەسی بێ‌نیته‌ نوتق ئاسک، به‌عیر و سووسه‌مار و گورگ
به‌ ته‌سدیقی موقیر بن یه‌ک به‌ یه‌ک ئەم بێ‌زوبانانە^(۸۲)

(۸۰) ئە عادی: جه‌معی «اعداء» ی جه‌معی «عدو» وه. مه‌به‌ست له‌م دوو جار جه‌مع‌کردنه‌وه‌یه
گه‌یاندنی مه‌عنای توندی دوژمنایه‌تییه‌ کەیه.
واته: لایه‌نگرانی پێغه‌مبه‌ر ره‌حمه‌ت و ره‌زامه‌ندی خوایان بۆ ما. دوژمنه‌کانیشی له‌عه‌نتی
خوا بوو به‌ به‌شیان و به‌سیشیانه‌ و شایانی له‌وه‌ پتر نین.

(۸۱) مه‌حز «محض»: ر‌ووت، ته‌نها بۆ. ره‌نجه‌کردن: ئازاردان. خوسران: زه‌ره‌رکردن.
له‌ غه‌زای خه‌نده‌قدا هه‌ندێ له‌ دوو‌پ‌ووه‌ به‌ دیمه‌ن موسوڵمان و به‌ دڵ کافره‌کان هاته‌ لای
پێغه‌مبه‌ر و پێیان وت: ناتوانین پێین بۆ غه‌زا و داوایان لێ کرد ر‌ینگایان بدا به‌شدار نه‌بن، ئەویش
ر‌ینگای دان. تا خوا ئایه‌تی نارد بۆ پێغه‌مبه‌ر که‌وا: ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَسْبِغَ لَكَ الَّذِينَ
صَدَقُوا وَ تَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ﴾ واته: خوا لێت خۆش بێ، بۆچی ر‌ینگات دان؟ ده‌بوو ر‌ینگات نه‌دانایه‌ تا
درکه‌وتایه‌ کامیان به‌پراستی ئیشی هه‌یه‌ و ناتوانی بێت بۆ غه‌زا و کامیان درۆ ده‌کا، چونکه‌ ئە‌گه‌ر
ر‌ینگاشت نه‌دانایه‌ هه‌ر ته‌ده‌هاتن و ده‌تزانێ درۆزن.

جا مه‌حویش ئیشاره‌ت بۆ ئەم رووداوه‌ ده‌کا و ده‌لێ: پێغه‌مبه‌رێک خوا له‌ شوێنی وادا
به‌مجۆره‌ دلی بداته‌وه‌، په‌نا به‌خوا هه‌رکه‌س دلی ئازار بدا له‌ زیان به‌ولاوه‌ هه‌یچی نایه‌ته‌ ر‌ئ.
نیوه‌ی دووه‌می ئەم به‌یته‌ له‌ ده‌ست‌نووسێکی مه‌حوی خۆیدا به‌مجۆره‌یش نووسراوه‌ ته‌وه‌:

ئە‌وی ئینکاری جاهی ئەو بکا بووجه‌هل و شه‌یتانه

(۸۲) نوتق: قسه‌کردن. به‌عیر: خوشتر. موقیر «مُقِرَّ»: ئە‌وه‌ی دان به‌ شتێکدا ب‌نی.

وه‌لامی ئەم به‌یته‌ و به‌یتی پاشه‌وه‌ی له‌ به‌یتی پاشه‌وه‌تر دایه‌.

بە ئەمری یا ئیشارە ی بەس درەختی ریشە دا بەستوو
 لە رەگ دەربەیت و بێتە خەمدەتی رەقسانە رەقسانە (٨٣)
 بە تەکزیبی کەسی وا، ناکەسی جورئەت بکا «لا شک»...
 سەگی هارە، بەرازە، مولجیدە، بووجەهلە، شەیتانە (٨٤)
 سەبیر «اهبط» ئیفا دە ی بوو، حیرا «ایت الی» ی عەر ز
 نەو هەك ئەو وەحشیانە پەر دەنە ئەو رۆحی ئینسانە (٨٥)
 لە دەستیدا کە بەردە وردە دەستی کردە تەسیحات
 چوووە سی دەستی کەو هەر جۆشی بوو «سُبْحَانَ سُبْحَانَ» (٨٦)

(٨٣) رەقسانە رەقسانە: بە سەماکردنەو.

نیووی یە کەمی ئەم بەیتە لە دەستوو سیکی مەحوی خۆیدا بەمجۆرەیش نووسراوەتەو:

لەسەر ئەمرو ئیرادە ی بەس درەختی ریشە رۆ بردووم

(٨٤) بووجەهل: ئەمری کۆری هیشامی سەرکردە ی بنەمالە ی بەنی مەخزووم کە یەکیکە لە
 بنەمالە کانی قورەیش. لە دوژمنە سەر سەختە کانی پیغمبەر و ئایینی ئیسلام بوو، سالی ٦٢٣ی ز،
 لە شەری بەدردا کوژرا. بوو بە کینایە لە کەسی کە لە رادەبەدەر دوژمنی موسولمانەتی بێ.

ئەم بەیتە وەلامی دوو بەیتە کە ی پیغمبەر ی بوو.

(٨٥) سەبیر [«ثبیر»]: شاخی موزدەلیفە لە نزیکی مەککە. حیرا: ئەو ئەشکەوتە ی پیغمبەر
 خەلوە ی تیا دەگرت و یەکەمجار وەحی تیا بو هات.

واتە: کاتێک کە پیغمبەر لە تاو دەس درژی کافرەکان مەککە ی بەجی هیشت، شاخی
 «سەبیر» بانگی لێ دەکرد: داپەرە نەو هەك کافرەکان بەسەر منەو بەتکوژن. ئەشکەوتی حیرایش
 هاواری لێ دەکرد: وەرە لام خۆت لە مندا بشارەو نەو هەك ئەو دروندانە دەست درژیت بکەنە
 سەر.

(٨٦) تەسیحات: «سُبْحَانَ اللَّهِ» کردن.

جاریکیان پیغمبەر مەشتی وردە بەردی کردە ناو دەستی. ئەو وردە بەردانە لە دەستیا
 کەوتە «سُبْحَانَ اللَّهِ» کردن. پاشان بە سەرە کردنیە مەشتی ئەبووبەکر و عومەر و عوسمانیش، لە
 مەشتی ئەوانیشدا هەروا «سُبْحَانَ اللَّهِ» یان دەکرد... ئەم بەیتە ی «مەحوی» باسی ئەو موعجیزە یە
 دەکا.

له رۆژی ئه‌ربه‌عادا بوو که ساتی چه‌پسی رۆژی کرد
له سه‌ه‌بادا تولووعی پی‌ده‌کا دووباره له‌و شانه^(۸۷)

چتیری بوو و مه‌نی جو رۆژی خه‌نده‌ق قووتی ده‌ه‌سه‌د که‌س
به‌ته‌کمیلی، به‌رووخۆشی عه‌تا فه‌رموو که‌ریمان^(۸۸)

(۸۷) ئه‌ربه‌عا «اربعا»: چوارشه‌مه‌مه. سه‌ه‌با، «صه‌با»: شوئینیکه له‌نزیکی خه‌یه‌ره‌وه.
ئهم به‌یتیش باسی دوو موعجیزه‌ی تری پی‌غه‌مه‌ر (د.خ) ده‌کا. یه‌که‌میان ئه‌وه که له‌میعراج
گه‌رایه‌وه و باسی بۆ کافره‌کان کرد، باوه‌ریان پی‌نه‌کرد و وتیان ئه‌گه‌ر راست ده‌که‌ی چووی بۆ
ئاسمان، له‌کوئ تووشی کاروانه‌که‌ی ئیمه‌ بووی که‌ چووه بۆ قودس؟ ناو و نیشانیان بۆ
هه‌لده... ئه‌ویش فه‌رمووی له‌فلانه شوئین تووشی بووم و رۆژی چوارشه‌مه‌میش ده‌گه‌رته‌وه.
رۆژی چوارشه‌مه‌م تا نزیکی خۆراوا چاوه‌پروانی کاروانه‌که‌ بوون بگه‌رته‌وه، دیار نه‌بوو.
پی‌غه‌مه‌ر له‌دواکه‌وتنی دل‌گران بوو و له‌خوا پاراپه‌وه که‌وا ئاوابوونی خۆر دواخوا تا کاروانه‌که
ده‌گاته به‌ره‌وه. خوایش دواکه‌ی گیراکرد و ئاوابوونی رۆژی بۆ ماوه‌ی سه‌عاتیک دواخست تا
کاروانه‌که‌ پیش شیوان گه‌یشته به‌ره‌وه...

دوو هه‌میشیان ئه‌وه‌یه جارێکیان له‌سه‌ه‌بادا پی‌غه‌مه‌ر سه‌ری له‌سه‌ر رانی چه‌زهره‌تی عه‌لی
دانابوو و خه‌وی لی‌که‌وتبوو. که‌خه‌به‌ری بووه‌وه خۆر ئاوا بوو. له‌عه‌لی پرسی ئاخۆ
نوێژی عه‌سری کردوه یا نه‌؟ ئه‌ویش وتی نه‌مکردوه. پی‌غه‌مه‌ر له‌خوا پاراپه‌وه وتی: عه‌لی
به‌هۆی منه‌وه نوێژه‌که‌ی دواکه‌وتوه، به‌لکوو رۆژ بگه‌رته‌وه دواوه تا نوێژه‌که‌ی بکات. کو‌توو‌پ
له‌و شوئینه‌دا خۆر هه‌لانه‌وه و عه‌لی نوێژه‌که‌ی کرد.

(۸۸) چتیر: بزنی یه‌ک ساله‌ی پی‌ له‌دوو. خه‌نده‌ق: شه‌پۆ بووه‌ قوره‌یشیه‌کان و هاوکاره‌کانیان
گه‌مارۆی مه‌دینه‌یان تیا‌دا. پی‌غه‌مه‌ریش به‌پیتی راویژی سه‌لمانی فارسی فه‌رمانی دا خه‌نده‌کی
به‌ده‌وری شاره‌که‌دا هه‌لێکه‌ن کافره‌کان نه‌توانن لی‌ی بپه‌رنه‌وه. وایش بوو، کافره‌کان ناچاربوون
بی‌ئهنجام بگه‌رته‌وه. ته‌نها چه‌ند که‌سیکیان و یستیان له‌خه‌نده‌که‌که‌ بکه‌ته‌وه، ئه‌وانه‌یش
زوربه‌یان کوژران. ئهم شه‌ره‌ له‌سالی پی‌نجه‌می کۆچی «۶۲۷ ی.ز» دا رووی دا. ته‌کمیل: ته‌واو.
واته: له‌غه‌زای خه‌نده‌قدا ئه‌سحابه‌کان هه‌زار که‌س بوون، له‌چتیرێک و مه‌نی جو به‌ولاوه
هیچیان نه‌بوو. که‌چی پی‌غه‌مه‌ر له‌و چتیر و مه‌نه‌ جو‌یه‌ نانی هه‌موو ئه‌و ئه‌سحابانه‌ی دا و تیری
کردن.

لە ھەر رییەك دەپۆیى، بۆ سەلام و سوجدە بەر بردن
چ جۆشى بوو دەكەوتە دار و بەردى ئەو مەكانانە! (۸۹)
بە ھەورى تى مەگەن، ئىللا مەلائىك شەھەپرى خۆيان
ھەموو دەم يەك دەدا بۆ سايەبانى ئەو سولەيمانە (۹۰)
دوعا فەرموونى بۆ عاھات و دەردى بى دەوا سەیرە
لە دىيایە كە ئاسارى ئىجابەى مەرھەمى جانە (۹۱)

﴿

لە دەستنووسىكى مەحوى خۆیدا لە بەرابەرى «چتیرى بوو و» وەو نووسراویشە: «لە گىسكىك و».

(۸۹) واتە: چ جۆشى بوو دەكەوتە دار و بەردى ھەر جىگايەك پىغەمبەرى پىادا پرۆشتايە، ھەموو راست دەبوونەو سەلامى لى بکەن و سوجدەى بۆ بەرن.

ئەم موعجىزە، وەك لە كىتەبە كانى سیرەتدا نووسراو، لە سەرەتای پىغەمبەرى تەیدا بوو.

(۹۰) شەھەپ: شاپەر، شابال، پەرە گەورە كانى پەلەوەر. سايەبانى: سىيەر بەسەردا كەردن.

پىغەمبەر (د.خ) پىش ئەو ەى بىي بە پىغەمبەر يەك دوو جار لە جىياتى خەدىجەى خىزانى بۆ بازىرگانى چووە بۆ شام. ھارپىكەنى گىپراو يانە تەو ە كە لە پىدا پارچە ھەورىك سىيەرى بەسەر سەرىو ە دەكرد تا خۆر نەدا بەسەرىا. جا مەحوى لەم بەیتەدا باسى ئەو رووداو ە دەكا كە لە دىندا پىي دەوترى «ارھاص» واتە نىشانەى پىغەمبەرىتى بەر لە بوون بە پىغەمبەر. مەحوى دەلى: ئەو پەلە ھەورەى سىيەرى بەسەر سەرى پىغەمبەر ەو ە دەكرد، بە ھەورى تى مەگەن، فرىشتە بوو ھاتوو ە لە شىو ە ھەوردا چەترى بەسەر سەرى ئەو حەزەرەتى سولەيمانەو ە دروست كەردوو ە.

(۹۱) عاھات: جەمعى «عاھە» بە مەعنا دەردى وا بىي بە مايەى سووكى بۆ ئەو كەسەى تووشى بوو، وەك گولى و كەچەلى و شتى وا. ئىجابە: قوبول كەردنى دوعا. مەرھەم: مەلھەم.

واتە: دوعا كەردنى پىغەمبەر (د.خ) بۆ دەردەدارە بى دەرمەنەكان شىتىكى سەیرە، چونكە گەلى دەردى قورس بە دوعاى ئەو چاك بوو تەو ە و ئەم دوعا يانەى بە دل كەردوو ە، بۆيە نىشانەى قوبول بوونىان ئەو ەندە ديارىيە، بوو بە مەلھەمى گيان.

چیه ئییرا، وهره سهر موعجیزه‌ی ئیحیا به‌هه‌ددیکه
له‌ ئه‌نفاسی «نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي» نومایانه^(۹۲)

ئه‌وه‌نده‌ چاوی پر بێ نووری پر نور و مونه‌ووهر کرد
که نه‌رگس چاوه‌چاوی نووریه‌ له‌و نووری چاوانه‌^(۹۳)

خه‌به‌ردانی له‌ موسته‌قه‌ل قسه‌ی چی لێ بکه‌م تا خه‌شر
هه‌موو به‌ر تییقی فه‌رمووده‌ی ئه‌وه‌ ئه‌م واقعیاتانه‌^(۹۴)

(۹۲) ئییرا: «ابراء»، چا‌ك‌ کردنه‌وه‌. ئیحیا: زیندوو‌کردنه‌وه‌. هه‌د: راده‌. ئه‌نفاس: هه‌ناسه‌. نومایان: ئاشکرا.

واته‌: چا‌ك‌ کردنه‌وه‌ی ده‌رده‌دار قیমে‌تی چیه‌ که‌ موعجیزه‌ی هه‌زره‌تی عیسا بووه‌. وهره‌ سه‌یری زیندوو‌کردنه‌وه‌ی مردوو‌ بکه‌، که‌ له‌سه‌ر ده‌ستی پێغه‌مبه‌ردا رووی داوه‌، نیشانه‌ی دروست‌کردنی ئینسانی پێوه‌یه‌ که‌ ئایه‌تی: ﴿وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي﴾ ده‌یگه‌یی‌، واته‌: له‌ گیانی خۆم کرد به‌ به‌ردا.

ئهم به‌یته‌ ئیشاره‌ته‌ بۆ ئه‌وه‌ که‌ جارێکیان ژنه‌ جووله‌ که‌یه‌ك‌ وستیووی پێغه‌مبه‌ر ده‌رمانخوارد بکا، زه‌هری بۆ کردبوو به‌ گۆشته‌وه‌، که‌چی گۆشته‌که‌ خۆی به‌ کولاری هاتبووه‌ ده‌نگ و به‌ پێغه‌مبه‌ری وتبوو نه‌که‌ی بمخۆی، زه‌هرم پێوه‌ کراوه‌...

(۹۳) واته‌: ئه‌وه‌نده‌ چاوی پر له‌ نابینایی روون‌کرده‌وه‌، نه‌رگسیش به‌ بێ گیانی خۆی چاوه‌چاوه‌تی به‌ ل‌کوو له‌ نووری هه‌زره‌تی پێغه‌مبه‌ره‌وه‌ چاوی بینا بێ. ئهم به‌یته‌یش باسی یه‌کی‌تری له‌ موعجیزه‌کانی پێغه‌مبه‌ر که‌ چا‌ك‌ کردنه‌وه‌ی چاوی کو‌تره‌.

(۹۴) موسته‌قه‌ل: دوا‌پۆژ. تییق «طیق»: ده‌ق. واقعیات: رووداو.

واته‌: پێغه‌مبه‌ر باسی روودانی گه‌لێ شتی کردووه‌ که‌ له‌وه‌وپاش رووده‌ده‌ن تا رۆژی قیامه‌ت و، ئه‌و رووداوانه‌ هه‌موو به‌وجۆره‌ که‌ ئه‌و باسی کردوون هاتوونه‌ته‌ دی. ئه‌و شتانه‌یش وه‌ك‌ شه‌هیدبوونی هه‌زره‌تی عومه‌ر و عوسمان و ئاشت‌کردنه‌وه‌ی موسو‌لمانان له‌سه‌ر ده‌ستی هه‌زره‌تی هه‌سه‌ن‌دا و مردنی «ام‌ مل‌حان» له‌ غه‌زای رۆمدا و روودانی ئازاوه‌ له‌ نێوان موسو‌لماناندا و ئه‌و کاره‌ساتانه‌ی پێش رۆژی قیامه‌ت رووده‌ده‌ن وه‌ك‌ به‌درژێ له‌ کتێبه‌کانی سیره‌تدا باسیان لێ کراوه‌.

له‌ ده‌ست‌نووسی‌کی مه‌حوی خۆیدا له‌ به‌رابه‌ری «هه‌موو به‌رتییقی» یه‌وه‌ نووسراویشه‌: «ئه‌بینی تییقی».

به یانی شهش حه و ئیعجازی له جوملهی سه د هه زار ئیعجاز
 ئهوی دهیکا په شیمان، ئهوی نهیکا په شیمان^(٩٥)
 ئه گهر بئی موعجیزاتی سه دیه کیکی بینمه ته حریر
 ده بئی هه ر تاقه به یتیکم ببیته سه د کوتوبخانه^(٩٦)
 چ قابیل من به سه د به یتیکی کوردی، سه د هه زار ئه سرار
 بدهم شهرح و به یانی کهم له گهل ئهم عه قلی نوقسانه!^(٩٧)
 که هه ر سپرینکی عه قلی کول تیا کول مایه وه «بالکل»
 که هه ر سپرینکی سه د عاریف تیا مه دهوش و حه یرانه^(٩٨)

(٩٥) حه و: حه وت.

واته: له ناو سه د هه زار موعجیزه دا ئه گهر ئینسان باسی شهش حه و یتیکان بکا په شیمان
 ده بیته وه له بهر که می. ئه گهر باسیشی نه کا هه ر په شیمان ده بیته وه چونکه نابئی هه مووی بخریته
 پشت گوی.

(٩٦) ته حریر: نووسینه وه.

واته: ئه گهر به موئی سه دیه کیکی موعجیزه کانی باس بکه م، ده بئی له جیاتی هه ر به یتیکی
 ئیستام ئه وه نده بنووسم سه د کتیبخانه پر بکا.
 (٩٧) مه عنای ئهم به یته به سراوه به دوو به یتی پاشه وه یه وه.

نیوهی دوو هه می ئهم به یته له ده ستنووسیکی «مه حوی» خویدا به مجۆره یش نوو سراوه ته وه:
 به «ایضاح» و به یانی په ی به رم به م عه قلی نوقسانه

(٩٨) عه قلی کول: «العقل الکُلّ» یا «العقلُ الفعّالُ العاشر» له ئیستیلاحی فله سه فییه کاند،
 ده هه می ئه وه ده عه قله بئی مادده یه یه که کاروباری گیتی به پرتوه ده بن، عه قلی هه مروان. عاریف:
 خواناس.

له نیوان هه ردوو وشه ی «کول» دا جیناسی ته واو و له نیوان ئه وان و «بالکل» دا جۆره
 جیناسیکی ناقیس هه یه.

فه‌ته نابئی که ده‌رکی کول نه‌بوو یه‌کباره تهرکی کول
به باغی‌که له‌کن بولبول گولئی له‌و باغ و بوستانه^(۹۹)

له «همزیة» و له «بُرْدَه» م چونکه کهم دی نیستیفاده‌ی کورد
منیش ئەم کوردییه‌م دانا له ریزی ئەو قه‌سیدانه^(۱۰۰)

(۹۹) یه‌کباره: به‌یه‌کجاری.

واته: من به‌م عه‌قلی نات‌ه‌واوه‌مه‌وه چۆن ده‌توانم به‌سه‌د شیع‌رکی کوردی سه‌د هه‌زار
شتی نه‌ینی روون بکه‌مه‌وه که هه‌ر کامیان بگری «عه‌قلی گشتی» به‌ته‌واوی تیا کول بووه و
سه‌د پیاوی زانا و تیگه‌یشته‌و سه‌رسام بوون تیا‌یا. به‌لام له‌گه‌ل ئەوه‌شدا نابئی ماده‌م هه‌موو
شتیکم بۆ باس نا‌کرئ ته‌واو بی‌ده‌نگ بيم و هیچ نه‌لیم، چونکه وه‌ک ده‌لین: «ما لا یدرک کله لا
یترک کله» واته: ئەوه‌ی هه‌مووی ده‌سگیر نه‌کرئ، له‌هه‌موو‌یشی ده‌ست هه‌لنا‌گیری، له‌به‌ر
ئ‌وه‌ که لای بولبولی دلئی دل‌داران تاقه‌گولئیک له‌باغچه‌ی موعجیزه‌کانی پی‌غه‌مبه‌ر به
باخچه‌یه‌کی ته‌واو ده‌روا.

له‌م به‌یته‌یشدا له‌نیوان هه‌ردوو «کول» دا جیناسی ته‌واو هه‌یه. هه‌روا له‌نیوان «بولبول» و
«گول» و «باغ» و «بوستان» ی‌شدا ته‌ناسوب هه‌یه.

(۱۰۰) «همزیة»: کتیییکه به‌شیع‌ری عه‌ره‌بی له‌ته‌عریف‌کردن و پیا‌هه‌لدانی پی‌غه‌مبه‌ردا،
دروودی خ‌وای لی‌بی، شیخ «شرف‌الدین ابو‌عبدالله» محم‌دی ک‌وری سعیدی بوسیری دایناوه
که له ۶۹۴ی ک ۱۲۹۴-۱۲۹۵ی ز «دا مردووه، پی‌یشی ده‌لین «أم‌القرئ»، گه‌لئ شه‌رحی له‌سه‌ر
نووسراوه. «بُرْدَه»: یاخود «بُرْدِیة»، ئەمیش قه‌سیده‌یه‌کی تره‌ له‌ته‌عریف‌کردنی پی‌غه‌مبه‌ر و
باسی رازی ده‌روون و باسی قورئان و، پارانه‌وه له‌خوادا، هه‌ر خاوه‌نی «همزیة» دایناوه. ئەم
قه‌سیده‌ی دووه‌مه‌ له‌کوردستاندا زۆر بلاوه و جاران فه‌قیکان به‌شه‌وانی سی‌شه‌مه‌ و
جومعه‌دا به‌کۆمه‌ل به‌ئاوازیکی تایه‌تی بۆ به‌ره‌که‌ت ده‌یانخوئنده‌وه و زۆر له‌مه‌لا شاعیره
کورد‌ه‌کان قه‌سیده‌ی کوردییان له‌سه‌ر ئاوازی داناوه یا خو‌ییان کردووه به‌کوردی.

واته: له‌به‌ر ئەوه‌ی که کورد‌ه‌کان له‌به‌ر عه‌ره‌بی نه‌زانین که‌لکیکی که‌میان له‌قه‌سیده‌ی
«همزیة» و «بردیة» وه‌رده‌گرت، هاتم ئەم قه‌سیده‌ کوردییه‌م دانا تا بجیته‌ ریزی ئەوانه و خه‌لک
وه‌ک ئەوان بۆ به‌ره‌که‌ت بیخوئینه‌وه. مه‌حوی ده‌یه‌وئ بلی ئەم قه‌سیده‌یه‌یش بۆ ها‌وا‌وازی
«همزیة» و «بردیة» ناوی قه‌سیده‌ی «کردیة» یه.

زوبانی عیشقبازی خوۆشه گەر کوردی وه گەر تازی
 قسه ی بئ سۆزی عیشق ئه رگه وه ره، مه حبووبی بئ ئانه^(١٠١)
 ئه لا ئه ی فه خری عالم «رحمة للعالمین» ی تو
 له ده رحه ق ناکه س و که س ره حم و لوتفی ئیوه یه کسانه^(١٠٢)
 بده ئیزن، ئهم قه سیده ی کوردیه ش بئته مه قامی عهرز
 ئه گەرچی وه ک شوعوورم شیعره کانیشم په ریشانه^(١٠٣)

(١٠١) تازی: عهره بی. ئه ر: ئه گەر. بئ ئان: ناوه خت.

له م به یته دا «مه حوی» وه ک بئیی وه لامی که سیك بداته وه که بئیی چۆن ئه بی ته عریفی
 پیغه مبه ر به غه یری عهره بی بکری، ده لئ مه سه له مه سه له ی زمان نیه، مه سه له ی سۆزی
 عیشقه. که سۆزی عیشق هه بوو زوبان عهره بی بئ یا کوردی بئ خوۆشه. که سۆزی عیشقیش
 نه بوو، قسه گه وه ریش بئ ده بی به دلداری ناوه خت که هیچ که لک و سوو دیککی لی وه ر ناگیرئ.
 ئهم به یته «حوسنی ته علیل» ه بۆ به یتی پئشوو.

له ده ستنووسیکی مه حوی خۆیدا به رابه ر به «بئ سۆزی» نوو سراویشه «بئ شۆری».
 له نوسخه ی پاکنووس نه کراوی «مه حوی» خۆیدا، پاش ئهم به یته به یتیکی تر هه به وادپاره
 پاشان ده ستی لی هه لگرتبی چونکه دواپرگه ی خراوه ته به یتی داها تو وه وه. به یته که ئه مه یه:
 به مه عنا عاشقه ئهم پادشه ی مه عنی په ناها نه

که عیشقی تیکه لی مه عنا نه بوو مه حبووبی بئ ئانه

هه ر له م نوسخه پاکنووس نه کراوه دا به رابه ر «په ناها نه» نوو سراویشه «شونا سانه».
 (١٠٢) ئهم به یته سه ره تایه وری خوش کردن بۆ پارانه وه له پیغه مبه ر که ئهم قه سیده یه ی لی وه ر
 بگری و په سه ندی بکا.

(١٠٣) مه قامی عهرز: مه یدانی خو ئنده وه یا مه یدانی پیشاندان. شوعوور: هه ست.
 نیوه ی دوو هه می ئهم به یته له ده ستنووسیکی مه حوی خۆیدا به مجۆره یش نوو سراوه ته وه:
 ئه گەرچی شیعره کانیشم وه کوو فیکرم په ریشانه

موکه‌پرپر بوو قه‌سیده‌ی بورده نه‌شته‌ی عالمی پر کرد
 بفرموو به‌م قه‌سیده‌ی کورده نۆبه‌ی نه‌شته پیوانه^(۱۰۴)
 نه‌گهر بورده، نه‌گهر کورده، نه‌گهر سافه، نه‌گهر دورده
 قوبوولی تۆ که بوو له‌بریزی نه‌شته‌ی ره‌وح و ره‌یحانه^(۱۰۵)
 قوبوولی تۆ نه‌بوو، سه‌د با عه‌ره‌ب بی، هه‌ر نه‌بووجه‌هله
 قوبوولی تۆ نه‌گهر بوو، فوری دووسه‌د سآله سه‌لمانه^(۱۰۶)

(۱۰۴) واته: قه‌سیده‌ی بوردییه نه‌وه‌نده خوێنراوه‌ته‌وه عالمی سه‌رخۆش کردوه. نه‌نجا
 نۆبه‌ی نه‌وه‌ته بفرمووی دواگلاسی پر بخورته‌وه و نه‌م قه‌سیده کوردییه‌ی من بکری به‌و
 دواگلاسه و نۆش بکری.

له‌ نوسخه‌ی پاکنوس نه‌کراوی مه‌حوی خۆیدا به‌را به‌ر به «نه‌شته‌ی عالمی پر کرد»،
 «نه‌شته‌ی گه‌یییه عیله‌یین» یش نووسراوه.

(۱۰۵) دورده: خه‌ته‌ی بنی پیاله‌ی مه‌ی. له‌بریز: سه‌ر کردوه. ره‌وح: سه‌سانه‌وه.
 واته: مه‌ی نه‌گهر مه‌یی قه‌سیده‌ی بوردییه بی یا هی قه‌سیده‌ی کوردی بی... نه‌گهر پوخته
 بی یا خه‌ته‌ی بنی پیاله بی، هه‌ر نه‌وه مه‌به‌سته که‌وا په‌سه‌ندی تۆ بی، چونکه که تۆ په‌سه‌ندت
 کرد وه‌ک پیاله شه‌رایکی وای لی دئی سه‌سانه‌وه و بۆنی خو‌شی لیوه سه‌ر بکا.
 له‌م به‌یتهدا ئیشاره‌ت کراوه بۆ ئایه‌تی: ﴿فَرُوحٌ وَ رَیْحَانٌ وَ جَنَّتُ نَعِیمٌ﴾ له‌ باسی ژبانی ئه‌هلی
 به‌هه‌شتدا، که واته: ئیتر هه‌ر سه‌سانه‌وه و بۆنی خو‌ش و به‌هه‌شتی پر له‌ ناز و نیعمه‌ته.

(۱۰۶) فوری: فارس. سه‌لمان: سه‌لمانی فارسی، یه‌کیکه له‌ نه‌سحابه‌کانی پیغه‌مبه‌ر، خه‌لکی
 ئێران بووه، ناوی پیشووی «روزییه» بووه. پیغه‌مبه‌ر له‌ جووله‌که‌یه‌کی کرپییه‌وه و نازادی کرد.
 چهند هه‌دیسیک له‌ باره‌ی پایه و شانییه‌وه گێڕاوه‌ته‌وه. ئه‌و بوو له‌ غه‌زای خه‌نده‌قدا به
 پیغه‌مبه‌ری وت خه‌نده‌کێک به‌ ده‌وری مه‌دینه‌دا هه‌لکه‌نن تا کافره‌کان نه‌توانن یینه‌ ناو شاره‌وه.
 «مه‌حوی» له‌م به‌یتهدا دیسانه‌وه ده‌گه‌رته‌وه سه‌ر بابه‌تی ته‌عریف کردنی پیغه‌مبه‌ر به
 غه‌یری زمانی عه‌ره‌بی و ده‌لی: وه‌نه‌بی به‌ره‌که‌تی قه‌سیده‌ی پیاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر به‌سراینی
 به‌وه‌وه که زمانه‌که‌ی عه‌ره‌بی بی یا زمانیکی تر بی، به‌وه‌وه به‌سراوه‌ که لای پیغه‌مبه‌ر په‌سه‌نده
 یا نه. ئه‌بووجه‌هل سه‌رداریکی عه‌ره‌ب بوو، که‌چی له‌ گه‌ل نه‌وه‌شدا که عه‌ره‌ب بوو، له‌ به‌ر

منم وهك ئەو زه عیفه، ئەم قه سیده، ئەو گله ده زوه
ئەمن كریاری ماهی «لامكان»، ئەو ماهی كه نعانە (١٠٧)

منم مووری زه عیف و ئەم قه سیده لاقه كوللهی من
فه قهت من هه دیه كه م خدمت سوله یمانی سوله یمانە (١٠٨)

به چاوی مه رحه مەت بپروانه هه دیه و ساحیی هه دیه
به زۆری رابووێره ئەم كه مه له م كه متریانە (١٠٩)

ئەو كه پێغه مبه ر له بهر كافرێ هه زێ لێ نه بوو، ئەبوو جه هل بوو. سه لمانی فارسیش كه بن و
بنه چه ی فارس بوون، چونكه موسولمانی چاك بوو، بوو به و پیاوه گه وریه كه پێغه مبه ر
له باره یه وه فەر مووی: «سَلَمَانُ مِنَّا أَهْلُ الْبَيْتِ» واته: سه لمان له خۆمانه، له كه س و كاری پێغه مبه ره.
(١٠٧) زه عیفه: ئافره تی بێ ده سه لات. گله ده زوو: گولۆله ده زوو ی لوول كراو. ماه: مانگ.
كه نعان: ناو چه ی مائی باوکی هه زره تی یوسف.

ئەم به یته ئیشاره ته بۆ ئەو رازه ی ده یگێر نه وه گوایه كه هه زره تی یوسف له بازاری میسر دا
خرایه مه زات بۆ فرۆشتن، پیره ژنی كیش گولۆله یهك ده زوو ی هه لگرت و چوو بۆ مه زاته خانه.
له و ئێیان پرسى تۆ كه ده سمایه ت ته نها ئەم گولۆله ده زوو یه، چۆن به ته مای كری نی
شۆخیكى وهك ئەم كریه ی؟ ئەویش وتی: به س نیه خه لك ده لێن هاتوو ه یوسف بكړی!
واته: من وهك ئەو ئافره ته بێ ده سه لاتە وام كه هات هه زره تی یوسف بكړی و، ئەم
قه سیده یه ش وهك گولۆله ده زوو ه كه ی ده ستیه تی. ئەو هه نده مان جیا یه ئەو یوسفی كه نعانى
وهك مانگی جوانی ده كړی و منیش ره زامه ندى ئەو مانگه ده كړم كه تاییه ت نیه به جیگایه كه وه
و هه موو لایه كی روون كړ دوو ته وه.

(١٠٨) موور: میرووله. فه قهت: ئەو هه نده هه یه.

ئەم به یته ئیشاره ته بۆ ئەو كه ده گێر نه وه جارێك یان میرووله یهك لاقه كولله یه كی به دیاری
برد بۆ هه زره تی سوله یمان و هه رزی كړد دیاری به یی پایه ی خاوه نه كه یه تی.
مه به ست له «سوله یمانی سوله یمان» ئەو هه یه پێغه مبه ر به نیسه ت هه زره تی سوله یمانه وه
وهك هه زره تی سوله یمان وایه به نیسه ت خه لكی تره وه.

(١٠٩) هه دیه: دیاری. رابووێره: تێپه رته.

قوبوولی کهم له کهم کردن، وه‌ها واتئ بگا زۆره
به تو زۆری بزاتم، کهمتری شیمه‌ی که‌ریمانە^(۱۱۰)

ئەدەب وایه که له‌م گوستاخیانەش تو‌به‌ که‌ی «مه‌حوی»
خه‌یالی خاوه‌ عەنقا ناکه‌وئته‌ داوی ئەفسانە^(۱۱۱)

دەبی هەر موو زوبانی، هەر زوبانی داستانئ بی
بکه‌م نه‌ختئ به‌یانی ناکه‌سی خو‌به‌و زوبانانە^(۱۱۲)

ئەوه‌نده‌ی زاتی ئیوه‌ مه‌خزه‌نی فەزل و که‌مالاته
له‌ مندا به‌و حەده‌ نه‌قس و ره‌زائیل ده‌رج و په‌نه‌انه‌^(۱۱۳)

(۱۱۰) شیمه: ره‌وشت.

واته: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! من چۆن له‌ تو‌ی به‌ زۆر بزاتم ئە‌م دیاریه‌ که‌مه‌ له‌ منی که‌م و
ناچیز وه‌ربگری، به‌جۆرئ که‌ من واتئ بگه‌م دیاریه‌ که‌م گه‌لئ زۆر و به‌نرخه‌، له‌ کاتی‌کا که‌ ئە‌مه‌
بچووکت‌رین ره‌وشتی به‌رزی پیاوانی مه‌رده‌ و تو‌یش له‌ هه‌موو مه‌ردئ مه‌ردتری.

(۱۱۱) گوستاخی: پرک‌یشی کردن و رووه‌ل‌مال‌راوی و بی‌شهرمی. عەنقا: بالدارئکی ئە‌فسانە‌یییه‌
به‌ کوردی پئی ده‌لئین سیمورغ.

«مه‌حوی» له‌م به‌یت‌ه‌دا رووی ده‌می ده‌کاته‌ خو‌ی و ده‌لئ: باشت‌ر ئە‌وه‌یه‌ ده‌س‌به‌رداری ئە‌م
قسانه‌ت بی که‌ نیشانه‌ی بی‌شهرمی و روو هه‌ل‌مال‌راوین له‌ حوزووری پیغه‌مبه‌ردا، چونکه‌
ناتوانی به‌م قسانه‌ت کارئک بکه‌ی پیغه‌مبه‌ر له‌ خو‌ت رازی بکه‌ی و ده‌سمایه‌که‌ی ده‌ستت
ئە‌وه‌ نیه‌ بۆ حوزووری ئە‌و بشئ.

(۱۱۲) واته: من ئە‌وه‌نده‌ گونا‌ه‌بار و شه‌رمه‌زارم ده‌بی هەر موویه‌کی له‌ شم بی به‌ زمانئک و هەر
زمانئکم ئە‌وه‌نده‌ بدوئ داستانئک بخو‌نتیته‌وه‌، ئە‌وجا ده‌توانم به‌و هه‌موو زوبانه‌ زۆر بل‌یانه‌وه‌
که‌مئک له‌ باسی خرابی و ناکه‌سی خو‌م بگئ‌ر مه‌وه‌.

داستانئ (ن): قیسسه‌خوانئ.

(۱۱۳) حەد: راده‌. ره‌زائیل: جه‌معی «رذیل» یه‌ واته‌ سووکی و په‌ستی. ده‌رج: دانراو و
نووسراوه‌.

ده‌خیلی ئه‌و سه‌گی به‌رقاپیه‌م جاری به‌یه‌جاری
 سه‌ره‌فرازم بکه، فه‌رموو: سه‌گی به‌رده‌رکی خو‌مانه^(۱۱۴)
 وه‌کوو «جامی» ده‌لێ، دهم وشک هه‌لاتوو من سه‌گیکی گه‌ر
 جگه‌ر تینووم و ده‌خو‌وازم نمێ له‌و به‌حری ئی‌حسانه^(۱۱۵)
 به‌یه‌ک دوو قه‌تره‌ تیر ئاوی حه‌یاتی که‌ وه‌کوو قیتیمیر
 له‌ که‌هفی خو‌تیا ری ده‌، سه‌گی ئه‌سحابی خو‌تانه^(۱۱۶)

(۱۱۴) فه‌رموو: به‌فه‌رموو.

واته: ده‌سم به‌ دامینی سه‌گی به‌رده‌رگاتان، ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری گه‌وره‌، که‌په‌تێک بۆ هه‌میشه‌
 سه‌ره‌بهرزم بکه‌ و به‌فه‌رموو فلانه‌ که‌س سه‌گی به‌رده‌رگای خو‌مانه‌...
 (۱۱۵) جامی: «نورالدین عبدالرحمان» ی جامی «۱۴۱۴-۱۴۹۲ ی ز» یه‌کیکه‌ له‌ شاعیره‌
 عیرفانییه‌ به‌ناویانگه‌کانی ئیران، خاوه‌نی «هفت اورنگ»ه‌.
 واته: هه‌روه‌ک مه‌ولانای جامی له‌ به‌یتێکیدا ده‌لێ، من سه‌گیکی گه‌ری جگه‌ر تینووم و له‌
 تینوانا دهم وشک هه‌لاتوو، داوای دلۆپێک ئاو ده‌که‌م له‌ ده‌ریای چاکه‌ی تۆ، لیومی پێ ته‌ر
 که‌م و جۆشی جگه‌رمی پێ دابمرێنمه‌وه‌.
 (۱۱۶) قیتیمیر [«قطمیر»]: ده‌لێن ئاوی سه‌گه‌ که‌ی «اصحاب الکه‌ف» بووه‌. که‌هف: ئه‌شکه‌وت.
 «مه‌حوی» به‌م به‌یته‌ ئیشاره‌ت بۆ ئه‌وه‌ ده‌کا که‌ مه‌شه‌وره‌ سه‌گه‌ که‌ی ئه‌سحابی که‌هف که‌
 پاسی ده‌رگای ئه‌شکه‌وته‌ که‌ی بۆ ده‌کردن ده‌چێته‌ به‌هه‌شت. جا ده‌لێ: تۆش من له‌ ئه‌شکه‌وتی
 خو‌تا ری بکه‌ره‌وه‌ و به‌ سه‌گی ئه‌سحابه‌کانی خو‌تم په‌سه‌ند بکه‌، به‌لکوو به‌هۆی ئه‌وانه‌وه‌ خوا
 ره‌حمم پێ بکا.

ئهم وێنه‌یه‌ له‌ شیعری گه‌لێ شاعیری تریشدا هه‌یه‌. شیخ ره‌زای تاله‌بانی ده‌لێ:
 یا رسول الله چه‌ باشد چون سگ اصحاب کهف

داخل جنت شوم در زمهری اصحاب تو

او به‌ جنت می‌رود، من به‌ جهنم کی رواست

او سگ اصحاب کهف و من سگ اصحاب تو؟!

له‌ ده‌سنوو سیکی تردا له‌ جیاتی «ری ده‌» نووسراوه‌ «جی ده‌».

ده كه م عهرزی نیاز، ئەرچی له تۆ نایابه مه خفی راز
به جان و دل، دل و جانم، خودا خواهانه، خواهانه^(۱۱۷)

له تۆ حویبی خودا بۆ خۆم و بۆ ئه ولاد و ئه حبابم
كه حویبی ماسیوا دهركا له دل وهك بت له بتخانه^(۱۱۸)

خودایا هم له تۆ حویبی رهسوول و ئیتتیاعی نهو
كه ئیکسیری مسی ماهیه تی مه غشووشی ئینسانه^(۱۱۹)

بباری، یارهبی هه ره له حزه سه د لهك بارشی ره حمه ت
له سه ره نهو، هم له سه ره نهو جه معی ئال و سه حب و یارانه^(۱۲۰)

(۱۱۷) خودا خواهانه: وهك ئهوانه ی كه خویان دهوئ. خواهان: داواكه ر. نایاب: ناوازه، دهست نه كه وتوو.

مه عنای ئه م به یته و به یتی پاشه وه ی پیکه وه دی.
(۱۱۸) واته: هه رچه ند هیچ له تۆ په نهان نه، به لام ده مهوئ عه رزت بکه م كه گیان و دل به دل و به گیان وهك پیاوه خوا خواهه کان ئه وه یان له تۆ دهوئ بی به هوئ خو شه وستی خوا له دلی خۆم و نه وه و دۆستاندا، به جوړئك وهك چۆن بت له بتخانه ی ده ركړئ ئه ویش خو شه وستی كه سی تری تیدا نه هیلرئ.

مه حوی له م به یته دا خو شه وستی غه بری خوی به جوړئك له شه ريك بۆ خوا دانان داناوه، وهك چۆن بت په رستی شه ريك داناوه بۆی.
ئه حبابم (ن): ئه تباعم.

(۱۱۹) ئیتتیاع: شوین كه وتن. ماهیه ت: چیه تی. مه غشووش: خله دار، ناپاك.
واته: خویه داوای ئه وه ییش له تۆ ده كه م كه خو شه وستی پئغه مبه ر و شوین كه وتنئ ئه و له دلما جیگیر بکه ی، چونكه ئه م خو ش وستن و شوین كه وتنه بۆ ده روونی ناپوختی ئاده میزاد وهك ئیکسیر وایه كه مس ده كا به زپر، ئه ویش ده روون له گه ردی گوناها پاك ده كاته وه.
حویبی (ن): عیشقی.

(۱۲۰) له حزه: چاو ترووكاندن. لهك: سه د هه زار. وشه یه کی هیندییه. بارش: بارین.
مه عنای ئه م به یته به سراوه به به یتی پاشه وه یه وه.

هەتا ئاگر گریزی شوڤشی تەبع و خوڤشی دَل
 کزە و سۆزە نەسیمی سوڤ و ئیوارە بەهارانە (۱۲۱)
 سەبا، تالیوی غونچە گول دەکا تەعلیمی شەکەر خەند
 نەسیمی سوڤخەم تا پەرچەمی سونبول دەکا شانە (۱۲۲)
 هەتا هەوری بەهاری غازە کاری گولشەنە ئیشی
 هەتا بولبول لەسەر گول نەغمەخوان و نالە سەنجانە (۱۲۳)
 بلین ئینس و مەلەك پەر بەم زەمین و ئاسمانانە:
 «و صلی اللہ علی» ئەو بەحری نووری عیلم و عیرفانە
 کە دەرکی غەوری ناکا «غیر عیلم اللہ سُبْحانە» (۱۲۴)

(۱۲۱) واتە: خرایە هەمیشە سەد هەزار بارانی رەحمەت بەسەر هاوڤریان و خزمانی موسولمانی
 پیغەمبەردا بباری، بەدرتزیی ئەو کە کزە ئیواران و سۆزە نەسیمی بەیانانی بەهار ئاگری
 شوڤشی سروشت و خوڤشی دَل تاو بدا و گری پی بستنی.
 (۱۲۲) شەکەر خەند: ئەو ی پیکە نیتکی وەك شەکر شیرینی بی.
 مەعنای ئەم بەیتە و بەیتەکانی پاشەوێ پیکەوێ.
 لە نوسخەیهکی دەستنوسی مەحوی خۆیدا بەرابەر بە «دەکا تەعلیمی» نووسراویشە:
 «دەکاتن فیری».

(۱۲۳) غازە کاری: رەنگاوپەرەنگ کردن وەك گول. وشەیهکی فارسییە. گولشەن: گولزار، باخی
 گولی زۆری تیا بی. سەنجان: ریکخەر.
 لە نوسخەیهکی دەستنوسی مەحوی خۆیدا بەرابەر بە «نەغمەخوان و نالە سەنجانە»
 نووسراویشە: «نەغمەپەرداز و ئەواخوانە».
 (۱۲۴) ئینس: بنیادەم. غەور: قوولی.

واتە: تا سەینان لیوی غونچە گول فیری زەرەخەنە شیرین دەکەن و دەپشکۆتن و،
 تا نەسیمی دەمی بەیان شانە زولفی سونبول دەکا و، تا هەوری بەهار گولزار بە گولی نوێ
 رەنگاوپەرەنگ دەکا و، تا بولبول لەسەر چلی گول بە ئاوازی خۆش و گونجاو دەخوینی،
 بەدرتزیی هەموو ئەم کاتە با ئادەمیزادی سەرزەوی و فریشتە ئاسمان، ئاسمان و زەوی پەر
 بکەن لە رەحمەت ناردن بۆ پیغەمبەر (د.خ)، کە مەگەر هەر خوا خۆی بزانی زاتیکێ چەند
 گەورە و پایەبەرز و قوولە...

ستایشی حەزرەتی مولانا خالیدی نەقشەندی

دلم ئەمشەو نەخۆشی نەیسبەتی چاویکی بيماره
جگەر غەلتانی خوینی حەسرەتی لیویکی خونخواره^(۱)
سەرم شیواوی شیوەی فیتە هەلگیرسینی شوخیکە
حەواسم تەفرەقەى عیشووی دل‌ئاشووبیکی عەیاره^(۲)

ئەم پارچە شیعرە لە چاپە پێشووەکەى دیوانى مەحویدا نیە.

(۱) نەیسبەت: پێوەند. بيمار: نەخۆش، مەبەست لێرەدا لە نەرمە. غەلتان: تێوە گلاو. حەسرەت: داخ. مەبەستی لەوێهە ئەو هەموو دەردى دلەى کە هەبەتە لەوێهەى دلێ رووی کردووەتە چاوی بيمارى يارێك و لە بيمارى ئەو چاوەوە دلێ تووشى دەرد بوو. جگەرىشى کە يەك پارچە بوو بە خوینى هى ئەوێهە داخى لیویکی سوورى يارێکی خوین خۆرى دلداران دەخوا، خوینى ئەو لیویە جگەرى يەك پارچە کردووە بە خوین...

ناسکی بەیتە کە لەوێهە دەست پێدەکا کە چاوی نەرم بە چاویکی جوان دادەنرێ و هەر يارێکی جوانیش دەبێ چاوی نەرم بێ و، لیویش هەر لە خۆیدا سوور دەکاتەووە وەك بلیی خوینى دلدارانى مژبوو.

(۲) حەواس: «حواس»، جەمعی «حاسە» یە بەو پێنج هەستە دەلێن لە ئادەمیزادا هەن کە بریتین لە هەستى بینین و بیستن و بۆنکردن و چەشتن و لێ کەوتن. تەفرەقە: پرژوبلاو. عیشووە: ناز. عەیار: زۆرزان.

ناسکی ئەم بەیتە لەوێهە دێ کەوا فیتە لە هەر شوێنێکدا بەرپا بێ ئەو شوێنە دەشیوێ و تێک دەچێ. لەلایەکی کەشەو «فتە» واتە لە خستە بردن. شیوەى يارىش ئەوێندە جوانە بنیادەم لە خستە دەبا و عەقل و تیگەشتنى تێک دەدا و دەشیوینى. حەواسیش کە دەبێ لە هەر ئادەمیزادێکی تەواو لەسەر خۆدا کۆمەل و لەجیى خۆیاندا بن، بەهۆی يارێکی زۆرزانى ئاشووبخەرە ناو دلەووە پەرت و بلاو بوون و لە جیى خۆیاندا نەماون.

خه یالی زولفی دهرناچی له دل تا دهرنهچی رۆحم
 سپیراوه خه زینهی بهختی ئیمه بهو سیا ماره^(٣)
 له شینی فیرقه تی ئه ودا ئه وهنده ئه شکی سوورم ریت
 به دهووری جیگه ما تا بر ده کاتن دیده، گولزاره^(٤)
 له بۆ سهیرانی باغ و سه بزه ته کلیمم مه کهن یاران
 که سه بزه و گول له چاومدا به بی ئه وهر خهس و خاره^(٥)
 نه مامی قامه تی پهروه ردهی ئاوی دیده کهی من بوو
 که چی گولچینی باغی وهسلێ ئه و ئیستا که ئه غیاره^(٦)

(٣) مه بهستی ئه وهیه: زولفی یار که مه ندیکێ ئه وهنده کاربگه ره بۆ راکیشان و گیرۆده کردنی
 دلی دلداران، ته نانهت خه یاله کهشی له دلیان دهرناچی تا گیانیان له گه ل خۆی به کیش نه کاته
 دهره وه و، گه نجینهی بهختی دلداران که له دلیانایه سپیراوه به ره شماوی زولفی یار و ئه و
 په پکهی به سه ره وه کردووه و یا ههر له سه ری هه لئاسی یا که هه ستا له گه ل خۆیدا ده ییا...
 نیوه بهیتی دووهم ئیشاره ته به و ئه فسانه یه که ده لێ له ههر شوێنیکدا گه نجینه یه کی
 شارراوه هه بی، ره شمار ده چی له و یادا په پکه ده کا...

به کارهینانی وشه ی «سپیراوه» له جیاتی «سپیراوه» که ئه سلّه کهی «سپیردراوه» بووه
 نیشانه ی ئه وهیه که و له م جۆره فیعله مه بنی بۆ مه جهوولانه دا که پیتیکی ریشه یی یان تیا
 دووباره ده بیته وه، دروسته یه کێکیان چه زف بکری.
 (٤) ئه شک: فرمیسک. ریت: رشت.

مه بهستی ئه وهیه بلێ تا چا و بر کا، له تاو دووری یار، چوار دهووری خۆی به فرمیسکی
 خوێنین ره نگیان کردووه و کردوویه به گولاله سووره.
 له کۆکردنه وهی «شین» و «سوور» دا ته ناسوینیکی جوان هه یه.

له یه کی له ده ستنوو سه کانی به رده ستمانا وشه ی «ریت» به مجۆره نوو سراوه: «ریت».
 (٥) سه بزه: سه وزایی. خهس: پل و پووش. خار: درک. مه بهستی له وهیه ماده م یارم له گه ل
 نه بی دنیا پووشی ناهینی لام.
 (٦) گولچین: ئه وهی گول ده کاته وه. ئه غیار: ییگانه.

به دهردی خۆمهوه گهر گۆشهیهك ده گرم به بیڤهنگی
 به لاما دی به خهشم و رق، دهلی: خۆنه قشی دیواره^(۷)
 که دیم ئیزهاری شۆر و شینی دل کهم، بهلکی رهحمی کا
 به خهنده دی، دهلی: خۆلی بهسهردا بیژن ئهم هاره^(۸)
 وتم با بهس وجودی بی وجودم باری خاتر بی
 له گهل دل گۆشه ییکم گرت، ئهم بهردا به به کباره^(۹)
 له کونجی بیکه سیدا مودده ییکم برده سهر، ئاخهر
 شهوی دل کهوته بهحسی بی وهفایی ئه وسته مکاره^(۱۰)

□

واته: نه مامی بالای یار به فرمیسی جای من پهروه ده بوو و پیگه یشت، که چی ئیستا
 پیگانه گۆلی باغی وهسلای ئه و له نه مامی بالای ده کاته وه. مه بهستی ئه وه یه بلای: کرده ی من بوو
 و برده ی خه لک...

(۷) مه عنای ئهم به یته به سراوه به بهیتی پاشه وه یه وه.

(۸) شۆر: هاوار و فوغان. بیژن: بیژن.

واته: به دهست یاره وه دامام و گیرم خوار دووه، نازانم چۆن له گه لی هه لسووپیم. که به
 دهردی خۆمه وه داده که وم و ده مه وی بیده نگ بیم و گۆشه یه ک بۆ خۆم بگرم، لیم توو په ده بی و
 ده لی: ده لی و نه ی به دیوارا کوترا وه ده نگی لیه نایه ت. که ده شمه وی هاوار و دادیک به رمه
 لای به لکوو به زه ییه کی پیمدا بیته وه و ره حمی بکا به حالیم، ده لی ئهم کابرا هار بووه خۆلی
 به سهردا بکه نه به لکوو بمری. مه شهووره هار ئه گهر خۆلی به سهردا بکری، ده مری.

«بیژن» یش وه ک «سپهراوه» نیشانه ی دروستی حه زف کردنی پیتی دووباره کراوه یه له
 فیلدا، له زمانی کوردیدا.

(۹) وجود: بوون. بی وجود: بی کاره و بی سوود که وه که نه بوو وای. خاتر: دل. یه کباره: یه کجاری.

واته: وتم ئیتر با بهس گیانی ناچیزم بی به باری سهر دلی یار. هاتم له گه ل دله ی گرفتاری
 خۆمدا گۆشه یه کمان گرت و به یه کجاری ده سهرداری ئه و بووم.

(۱۰) واته: به لام دل نه یوانی ئه و گۆشه گیریه تا سهر راگری، شه و ئکیان کهوته باسی بی وه فایی
 ئه و یاره سته مکاره.

وتم: ئەى دَلْ له دولبەر شه کوه کردن حه یفه، دَلْ ده یوت:
 ئەمه بۆ دولبهریكى دَلْنه وازه، ئەو دَلْ ئازاره (۱۱)
 وتم: خوْشه به ئوممیدی وهفا جه وور و جهفا، ده یوت:
 به سه رجوو عومرم و نهمدی وهفایێك لهو جهفاکاره (۱۲)
 وتم: په نهانییه ده رحه ق به عاشق لوتفی مه عشووقان
 وتی: ئەو زاهیر و باتین له زورمهری ئییمه بیزاره (۱۳)
 وه گهرنا، ده فعه یهك لهم بهینه بۆ ده فعی گله ده یوت
 هه والێکی پیرسن، چۆنه ئەو مه زلوومی بیچاره (۱۴)
 له پڕ بایێك له گه ل بۆی ئاشنا هات و وتی: «مه حوی»!
 به شارهت بێ كه ئیقبالْ موبارهك، تالیعت یاره (۱۵)
 كه هاتم، شوْخه كهی غاره تگهری دین و دَلْ ده یوت:
 بپرسه حالێ ئەو سه و دازه دهی به ده بختی ئاواره (۱۶)

- (۱۱) شه کوه: شکات و گلهیی و گازنده. دَلْنه واز: ئەوهی دَلْی خه لْك بداته وه و بلاوئیتته وه. دَلْ ئازار: ئەوهی دَلْی خه لْك ئازار بدا، پیچه وانهی دَلْ نه وازه.
- مه حوی لهم به یته و سێ بهیتی پاشه وه داگفتوگۆی بهینی خۆی و دَلْی ده گێریتته وه له باره ی بێ وه فایی یاره وه.
- (۱۲) واته: وتم به دَلْ له وه ناره حهت مه به كه یار ئازارت ده دا، چونكه ئازاری یار به هیوای وه فای پاشه وهی شتیکی خوْش و به تامه. دَلْیش له وه لامدا وتی: تا ئیستا وه فام لێ نه دیوه... نازانم ده بێ ئەم وه فایه كه ی بێ و كه ی ئەم جه وور و جه فایه دوایی بێ.
- (۱۳) زومره: ده سته، تاقم.
- (۱۴) وه گهرنا: وه ئەگهر نا، ئەگینا، ئەگهر وا نیه. گله: گله یی.
- هه والێکی (ن): هه وارێکی.
- (۱۵) بۆی ئاشنا: بۆنی یار كه لێی شاره زام و ده ینا سمه وه. ئیقبالْ: به خت روو تی کردن. تالیع: به خت.
- مه عنای ئەم به یته به مه عنای دوو بهیتی پاشه وه یه وه به ستره وه.
- (۱۶) غاره تگهر: تالان کەر. سه و دازه ده: خه یال له كه لله داو.

ده‌بی بی ئافتابی روومهت و سوبحی جه‌بینی من
 چ فرقیکی بیی روژی له شهو، سوبحی له ئیواره! (۱۷)
 وتم: واسه‌رفه‌رازت کردم، ئه‌مجا سا ده‌خیلت بم
 له‌باتی من، سه‌با، تو ده‌چیه‌وه عه‌رزێ که ئه‌مجاره: (۱۸)
 ئه‌گه‌رچی موده‌یه‌که من له زولماتی سیابه‌ختی
 وه زه‌پرێ و جوووم، روژی رووناکم شه‌وی تاره: (۱۹)
 له‌فه‌یزی ناوی «مولانا ضیاء‌الدین» وه ئیسته
 هه‌موو روژه شه‌وم، قه‌تره‌ی و جوووم به‌حرێ ئه‌نواره: (۲۰)
 هه‌تا ئه‌و ناوه‌ پاکه‌م کرده زیکر و فیکری روژ و شه‌و
 هه‌ناسه‌م بوونی میسکی گرتووه، لیوم شه‌که‌رباره: (۲۱)

(۱۷) واته: له‌م گله‌یی و بناشته‌دا بووم له‌گه‌ڵ دڵ، له‌په‌ر شه‌ی بایێک بوونی به‌ یاد‌ناشنای یاری دا
 به‌ لووتما و پیتی وتم: مه‌حوی! موژده‌ت بده‌می که‌وا به‌خت یاره، من که‌هاتم له‌ رێدا تووشی
 یاره‌که‌ت بووم که‌ دین و دلتی به‌تالان بردووه، پیتی وتم: هه‌وا ئیکت بیرسم و وتی بۆچی خه‌م
 دلی داگرتووه، دووری و نزیکێ من بۆ ئه‌و چوونه‌یه‌که، دیاریش نه‌بم هه‌روه‌ک دیار بم وایه،
 روژی روومه‌ت و سه‌به‌پیتی ناوچاوانم فه‌رقی شه‌و و روژ و به‌یانی و ئیواره‌یان بۆ نه‌.
 (۱۸) سه‌با: بای به‌یانی. له‌ ئه‌ده‌بی کۆندا به‌ په‌یامبه‌ری ئیوان یازان و دلداران دانراوه.
 مه‌عنای ئه‌م به‌یته و دوو به‌یتی پاشه‌وه‌ی به‌سراون به‌یه‌که‌وه.

(۱۹) زولمات: تاریکایی. سیابه‌ختی: چاره‌په‌شی. تار: تاریک.
 (۲۰) فه‌یز: به‌ره‌که‌ت. «مولانا ضیاء‌الدین»: له‌قه‌بی مه‌ولانا خالیدی نه‌قشبه‌ندییه.

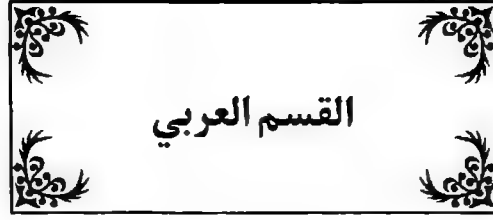
واته: به‌ بای سه‌بام وت: خۆش موژده‌ی بی واسه‌رفه‌رازت کردم و ئه‌م موژده‌ی یاره‌ت
 پیتی گه‌یاندم. به‌لام تو که‌ ده‌گه‌ر پیته‌وه له‌جیاتی من عه‌رزێ بکه‌ که‌وا هه‌رچه‌ند ماوه‌یه‌که‌ من له
 چاره‌په‌شی خۆم هه‌موو زه‌پرپاتی و جوووم و نه‌و روژی رووناکم بووه به‌ تاریکه‌ شه‌و، به‌لام
 ئیستا له‌سایه‌ی به‌ره‌که‌تی ناوی پیرۆزی مه‌ولانا خالیده‌وه شه‌وم هه‌موو بووه به‌ روژ و گیانی
 وه‌ک دلوپ ناچیزم وه‌ک ده‌ریای نووری لی هاتووه.

(۲۱) شه‌که‌ربار: بار توژیکی تام تاله‌ به‌سه‌ر لیوی گرانه‌تاداره‌وه په‌یدا ده‌بی، شه‌که‌ربار
 پیچه‌وانه‌ی ئه‌وه، واته‌ بارێکی سه‌ر لیو که‌ وه‌ک شه‌کر شیرین بی.

به یومنی ئەو، به هاره پاییز و زستان و هاوینم
 که هەر گاهێ بکەم به حسی له دەورم گۆل به خەروارە (۲۲)
 به ئیخلاسی ئەوم ئاوێنە کە ی دڵ وا جە لا داوہ
 که چیه‌ری شاهیدی مه‌قسوودی تیدا نمووداره (۲۳)
 جە مالی رابیتە ی، وا دلبەرە، به‌ختی خە والووشم
 به ئوممیدی تەماشایەك هەمیشە چاوی بیداره (۲۴)

(۲۲) یومن: بەرە کە ت. گاه: کات. خەروار: باری و لاخ، کینایە یە له زۆری.
 واتە: به بەرە کە تی مه‌ولاناوہ هەر چوار وەرزی سالم هەموو هەر به هاره، ئەو تە هەرکاتی
 ناوی ئەو بەرم بۆنی خوش به دەورمدا بلاو دەیتەوہ وەك چوار دەورم گۆل بێ، که دیاره
 گۆلیش هەر له به‌ه‌ارا هە یە.
 (۲۳) جە لادار: پاک و روشن. چیه‌رە: روو. شاهید: دل‌بەر. نموودار: ناشکرا.
 واتە: ئاوێنە ی دلی خۆم به‌ چه‌شنی، به‌ دل‌سۆزی بۆ ئەو، روشن کردووە تەوہ، دیمەنی
 ئەوی هەمیشە تیا دیاره که یار و مه‌به‌ستمە.
 (۲۴) رابیتە: له عورفی ئەهلی تەسەووفدا ئەو تە سۆفیه‌کان به‌ تەرتیبکی تایبە تی دادەنیشن و
 چاو دەتین به‌ یە کدا و سوورە تی مورشیدە که یان دەهیننە به‌رچاو و به‌ دڵ به‌رە کە تی لێ
 وەر دە گرن.

واتە: جوانی هینانە به‌رچاوی دۆست به‌ جۆری دڵ رادە کی‌شێ، تەنانەت به‌ختی
 چاوبه‌خه‌وشم به‌ هیوا ی ئەو ی سوودێکی لێ وەر بگرێ هەمیشە بیداره و خەو ناچیتە چاوی.

-۱-

سَامِعْ عَزْلِهِ عَلَيْنَهُمُ اغْتَرَضْ
دُعَاءَ نَضْبِهِ عَلَيْنَهُمُ افْتَرَضْ
وَمَا ارْتَضَى بِعَزْلِهِ مَعَ فَضْلِهِ
إِلَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ^(۱)

***

يَا لَأَيْمِي رَفَقاً بِحَالِي بَعْدَهُ
يَوْمِي عَدَا هُزْواً لِيَالِي بَعْدَهُ
يَا عَيْنُ جُودِي بِاللَّالِكِي بَعْدَهُ
يَا دَهْرُ بَعِ رُبَّ الْمَعَالِي بَعْدَهُ
بَنَعَ الْهَوَانِ رِيْحَتْ أَوْ لَمْ تَرِيْحْ^(۲)

***

-۱-

نیو به‌یتی یه‌که‌م و چواره‌می‌ثم چوارخشته‌کیه‌هی موفتی زه‌هاوییه، مه‌جوی له‌سه‌ری زیاد‌کردووه. شیخ موحه‌مه‌دی خال ده‌لی به‌بونه‌ی فنی‌ش‌کردنی ده‌فته‌رداری به‌غداوه و تویه‌تی که‌پیاو‌ئکی باش بووه و خه‌لک خو‌شیان و‌ستووه.^(*)
(۱) واته: ئه‌وه‌ی با‌سی فنی‌ش‌کردنی ئه‌وه‌ی بی‌ستی، ره‌خته‌ی له‌فنی‌ش‌که‌ره‌کانی گرتووه. دو‌عای دانا‌نه‌وه‌ی له‌سه‌ر‌کار پی‌وست بووه له‌سه‌ر خه‌لک. ماده‌م ئه‌و هه‌موو پیاوه‌تییه‌ی به‌سه‌ر خه‌لکه‌وه‌هه‌یه، که‌س به‌فنی‌ش‌کردنی رازی نیه ئه‌وانه‌نه‌بی که‌دلیان نه‌خوش و ده‌روونیان بیس و چل‌کنه.

(۲) واته: ئه‌ی ئه‌و که‌سه‌ی که‌لۆ‌مه‌م ده‌که‌ی، به‌زه‌بی‌ت به‌حالمدا پی‌ته‌وه پاش رو‌یشتنی ئه‌و. من پاش ئه‌و روژم بووه به‌جی‌گای گالته‌پی‌کردنی شه‌و. ئه‌ی چا‌و! پاش ئه‌و فرمی‌سکی وه‌ک ده‌نکه‌مرواری به‌خو‌ر داوه‌رتنه. ئه‌ی گه‌ردوون! تو‌یش پاش ئه‌و هه‌رچی پایه‌ی بل‌ند هه‌یه هه‌مووی به‌نرخ‌یک‌کی هه‌رزان بفرو‌شه. گوی مه‌ده به‌وه‌قازانجی لی ده‌که‌ی یا نایکه‌ی.

(*) محمدی خال، موفتی زه‌هاوی، ل ۷۲، به‌غدا، ۱۹۵۳.

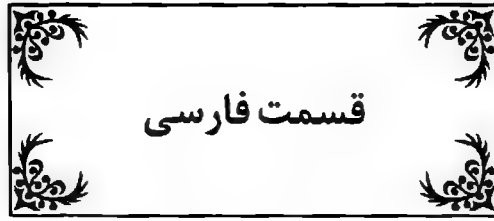
مِنْ بَعْدِهِ كُنْ فِي هَوَاكَ مُخَيَّرًا
وَاحْكُمْ عَلَى النَّاسِ بِمَا فِيهِمْ تَرَى
فَضْلَ عَلَى الْبَازِي كَمَا شِئْتَ الْكَرَى
قَدَّمَ وَ أَخَّرَ مَنْ أَرَدْتَ مِنَ الْوَرَى
مَاتَ الَّذِي قَدْ كُنْتَ مِنْهُ تَسْتَحْيِ (۳)

***

---

(۳) واته: نهی گهردوون! پاش نه و به نارەزووی خۆت بجوولێره وه له کاروباری دنیا دا. خه لکت چۆن دێته پێش چار، به وجۆره حوکمیان به سه ردا بده. هه ز ده که ی، تاق تاق که رهت لا با شتر بێ له باز. کی ت نارەزوو لییه پێشی خه یا پاشی خه. تازه نه و که سه مرد که تو شه رم ت لی ده کرد.

***

(آ)

-۱-

ای خنده، ز زیر لب جانانه برون آ
ای نشئه فرا باده، ز پیمانه برون آ
زان دیده تو ای غمزه‌ی مستانه، برون آ
ای مغبجه، با ناز ز میخانه برون آ
ای جلوه‌ی دلدار، پرریوار ز پرده
يك لحظه به کام دل دیوانه برون آ
ای غمزه‌ی مخمور، از این دیده‌ی پرفتن
چون مغبجه از میکده، مستانه برون آ
تیر مژه افتاده ز پیکار چو بیکار
ای باز نگه باز تو از لانه برون آ
غلطی به شکر در دهن یار تو عمری است
ای حرف فرومانده به شکرانه برون آ
مدهوش خماریم فتاده به در دیر
بر کف قدح ای شوخ ز میخانه برون آ
«محوی» ز تب شوق تو بگذاخت خود ای شمع
امشب به عزاخوانی پروانه برون آ

-۲-

به عشق از ماسوا خالی نمودم سینه‌ی خود را
 به آتش من جلا دادم رخ آینه‌ی خود را^(۱)
 دو صد بار از غمت امشب بمردم، زنده گشتم باز
 چنین احیا نمودم من شب آدینه‌ی خود را
 نبخشیدی دوا، دردی فرست از چشم بیمار
 یکی یادآوری کن خسته‌ی دیرینه‌ی خود را
 'تم بی‌جامه‌ی درد و سرم بی‌تاج فقر افتد
 اگر بدهم بقاقم خرده‌ی پشمینه‌ی خود را
 نچیدم جز گل زخم بلا از گلبن تیغش
 ز باغ درد چیند بلبل من چینه‌ی خود را
 چرا - پرسیدمش - بر عاشق ایثار رقیبت، گفت
 فضیلت میدهم بر شیر، من بوزینه‌ی خود را
 به چشم کم تو «محو» ننگری آثار درد عشق
 نشان فخر بشمر داغ‌های سینه‌ی خود را

-۳-

کرد او گذر به خاک من خفته در بلا
 شاه آمد از برای زیارت به کربلا
 با آن‌که جز بلاش ز بالا ندید باز
 خواهد دل از خداش حمایت ز هر بلا
 جان از بلای غمزه به لب داد خویش برد
 داد از لب، نداد جوابش مگر به لا

-۲-

(۱) از ماسوا خالی (ن): از نقشها صافی.

حرف زبان حال تو بشنو بگوش هوش
 گوید همیشه شمع بود تاج سر بلا
 گردِ رُخش بدید مُنجم چو خال و خط
 گفت (الحذر) غنوده به دور قمر بلا
 این دل رباید آن هدف ناوکش کند
 چشمش دگر بلا، مژه‌ی او دگر بلا
 پا با حذر گذار درین ره تو «محویا»
 راه محبت است بلا خفته بر بلا

-۴-

ای شکوه باغ حسن از سرو موزون شما
 جان و دل‌ها مست عشق از لعل میگون شما
 چون گدا شه گشته محتاج گدای کوی تو
 صد فلاتون است سر در راه مجنون شما
 گر برانی عدل باشد، ور بخوانی محض فضل
 رانده و خواننده بهر حالیم ممنون شما
 گل‌رخانش سجده گه سازند ای گل تا ابد
 هر کجا یابند نقش پای گلگون شما
 چون بیاد آن مه‌رو از دلش سر می‌کشد
 ماه شد آرامگاه آه محزون شما
 قمریان باغ قدس از شوق کوکو می‌زنند
 تا سوی محشر خرامد سرو موزون شما
 باز خواهم زنده گردیدن پی عذر آوری
 «محویا» بر دامن قاتل بزد خون شما

-۵-

ای صفای نور دل‌ها پرتو روی شما
 جان ما در پیچ و تاب از پیچش موی شما
 غنچه دلخونین و سنبل درهم و اندوه‌گین
 تا به گلشن جلوه‌گر شد لعل گیسوی شما
 سرفراز بسی نیازی از صفا و مروه گشت
 هرکه گردد جبهه‌سای کعبه‌ی کوی شما
 نور حسنت ماه را شق، آفتاب از پا فگند
 آفرین ایزدی بر دست و بازوی شما^(۱)
 کی مشامش سر فرود آرد به ریحان بهشت
 هرکه بویی یابد از خط سمن بوی شما
 هر طرف تا بنگری حیران خود بینی به چشم
 نرگستانی بود صحرای آهوی شما
 غمزه‌ای خونریز اگر ره بدهد از فوج ملک
 سجده‌ها ریزد به پیش طاق ابروی شما
 آبرو را سوختن خواهم که خواهم قرب تو
 می‌درخشد نور و نار از گرمی خوی شما
 زنده مرده، مرده زنده ساختن با يك نگه
 در بغل بس سحر دارد چشم جادوی شما
 دید شیرینت باین شیرینی رخسار و خال
 من کنیزم گفت لیلی باد هندوی شما
 من پر کاه ضعیفم، زور عشقت کهرباست
 «محوی» از بی‌اختیاری میدود سوی شما

-۵-

(۱) نور حسنت... (ن): دست نازت را بنام پای هور از سیر بست.

-۶-

«أَلَا يَا أَيُّهَا السَّاقِي أَدِرْ كَأْساً وَنَاوِلْهَا»
 به نور می تو باز افروز شمع کشته‌ی دل‌ها
 بیا بگشا به يك لب وانمودن عقده‌های دل
 بیا ای زیر لب خندیدن تو حل مشکل‌ها
 تو بحر نور حسنی خوش بود گاهی به شکرانه
 به موج جلوه بنوازی تو لب خشکان ساحل‌ها
 جگر خون گشتن و از خود گذشتن، خویشتن کشتن
 ره عشق است، دارد این مقامات و منازل‌ها
 توانگر تا توان داری بکوش و گوش کن این پند
 به شکر چشم بینا گوشه‌ی چشمی به سائل‌ها^(۱)
 به مردن کم نشد بی‌تابی عشاق چون مجنون
 که خاکش در لباس گرد گردد محمل‌ها
 خمار رنج دنیا را ز «محو» دفعش ار خواهی
 «أَلَا يَا أَيُّهَا السَّاقِي أَدِرْ كَأْساً وَنَاوِلْهَا»

-۷-

نه ثنا خوان تو منم تنها
 صد هزارت بود به گلشن‌ها
 متکلم بود ولی با غیر
 ماح تو همیشه با منها
 طاعت هم تکلّمی بودش
 ليک همواره «وحده» تنها^(۱)

-۶-

(۱) توان داری (ن): به هوش مستی.

-۷-

(۱) بودش (ن): بوده.

کشته‌ی رخ فرشته بر نعش
می‌پاشند گل به دامن‌ها
گل، تنت را ز چاک جامه بدید
چاک خواهیم جامه بر تنها
سر به پای بت خودت بگذار
کم مباح ای دل از برهن‌ها
دست شاید به دامنی رسد
دست زن «محویا» به دامن‌ها^(۱)

-۸-

بر سر این مرده ای روح حیات‌افزا بیا
در رکابت شور حشر، ای فتنه‌ی برپا بیا
دلستانی‌ها نمودی، یاد کن هم دل همی
ای فدای نقش هر پایت دو صد دل‌ها، بیا
جلوه‌ی خود را کماهی دیدنت گر آروزست
ای تو نور چشم ما، یکدم به چشم ما بیا
چون تو ابر رحمتی بر خاکساران نیاز
ای خرامت موج خیز ناز و استغنا، بیا
وعد فردا کشتن ای قاتل ز فرداها گذشت
انتظار کشتنم کشت، آخر این فردا بیا
کشته گشته سوخته بهتر ز بی تو زیستن
سوختن یا کشتنم را امر فرما یا بیا
حرف رد از بارگاه کشتنم نشنید کس
گر بیایی ورنیایی، اوست گوید ها بیا

«دور باش» غمزه راند گرچه مجنون را به دشت
جلوه‌اش گوید به سوی خیمه‌ی لیلی بیا
مرد میدان محبت دید چون منصور را
عشق با تعظیم گفتش شاه من بالا بیا
گفت در هر مو بود پیوسته با من چند دل
«محو» بیدل بمن گوید شبی تنها بیا
بر لب و دندان جانان این غزل باری گذشت
خود به من گوید به سیر لولو لا لا بیا

(ب)

-۱-

تا به رغم من گشودی بر رخ احباب باب
امشبم زین در ربودی از دل بی‌تاب تاب
رفت جانانم چو جان از تن نگرده باز پس
باز می‌ناید به جوی گوهر بی‌آب آب
جان آگاهی تواند یار را در خواب دید
این شرف خواهی چو خوابی با دل بی‌خواب خواب
سوختن آموزی از پروانه پس عاشق شدن
یاد گیر اول ز دانی فن آداب داب
خود شب ما را نخواهی روز روشن ساختن
بر سیه بختان خود باری تو چون مهتاب تاب
خنده‌ی دندان نمای یار خواهی گریه کن
غوطه زن در بحر اشک این گوهر نایاب یاب
چون خلیل از آرزو گل خارپرور دیده‌ای
نقص شماری تو «محو» بر «اولی الالباب» باب

-۲-

چو شمع از آتش دل باشدم تابى به سر امشب
 که نبود از گداز پیکر خویشم خبر امشب
 به عالم دیگری را در هوای سرو بالایت
 جز آن کاکل نمی‌بینم ز خود سرگشته‌تر امشب
 بیاد روی او خواهم به پای آفتاب افتم
 از آنم آرزومند نسیمت ای سحر امشب
 شد از نور خیال جلوه‌اش چشم دلم روشن
 ز ظلمات شبم گر بسته شد راه نظر امشب
 در سلطان و شه را روزها بیهوده کویدم
 دگر در کوی شاه خود کنم خاکی به سر امشب
 به بوی زلف مشکین دلارامی دل مسکین
 ز سینه چون نسیم صبحدم شد در بدر امشب
 سرشک از چشمم امشب جوش آمد آمدی دارد
 به قصد دل‌دهی دلدار می‌آید مگر امشب
 نفس در سینه‌ها، جان‌ها ز تن پا در رکاب‌تند
 چو مه سیری به خاطر دارد او عزم سفر امشب^(۱)
 به سر درد محبت گر بود باشد ترا «محو»
 خلاص از کشمکش فردا، نجات از درد سر امشب

-۳-

ز ما سرگشتگان شوق گم شد کعبه‌ی مطلب
 ز رحمت آیتی بنما به ما و «اهدنا یا رب»

-۲-

(۱) چو (نسخه‌ی اصلی): چه.

به یاد جلوه‌ی خورشید سیمایی بود امشب
 که می‌بارم ز دیده می‌شمارم تا سحر کوکب
 ز لعل یار گفتم حرف شکوه بر زبان رانم
 به لب واکردنم سر کرد موج خون دل از لب
 به گرد چهره‌اش خط اختراع تازه از حسن است
 به روی مهر عالم تاب زلف عنبرین شب
 خجل بنمود عشق از روی زردم زرّ سارا را
 کند حسن تو سیم ناب را شرمنده از غبغب
 حنایی گشته بینم پای اسبت شهسوار من
 مگر نزدیک قبر کشتگان تاختی مرکب
 عجب نبود که برگردد ز دین از بهر دنیا هم
 کند تبدیل هرکس «محویا» بهر ذهب مذهب

-۴-

نقاب از چهره بردار ای جبینت ماه شهر آشوب
 ز جا بر یکدم از یک برق جلوه صبر صد ایوب
 سپاه زلف و خال و غمزه بر هر دل هجوم آرد
 حصار آهنین از عقل گر دارد شود مغلوب
 جفایش را صفا دانم، بلایش مرهم جانم
 ز محبوب دل و جان آنچه می‌آید بود محبوب
 گل رخسار یوسف لاله گون از ناز استغنا
 چه پروا دارد از چشم سفید از حسرت یعقوب
 به خویی جمالت دیو و دد زنه‌ار نفرینند
 که من بس دیده باشم دیو خویی‌ها ز روی خوب
 بگفتم چشم می‌گونت پر است از شورش امشب، گفت:
 خرابات من آباد است از این خونریزی و آشوب

چو روزش روشن ار خواهی تو چشم تیره‌ی دل را
 به جاروب مژه رو چند روزی آستانش روب
 نه من از جذبه‌ی عشقش چنین آشفته حال هستم
 که این لیلی هزاران چو مجنونش بود مجذوب
 خوشم آید از این بیهوده‌گویی‌های خود «محو»
 به هر کس آن‌چه باید داد از وهاب شد موهوب

(ت)

-۱-

دلم ز روز ازل طالب ستم شده است
 مصاحب غم و همصحبیت‌الم شده است
 به پیش من بنشین تا دمی رخت بینم
 که قامتم ز غم دوری تو خم شده است
 قد تو عمر دراز است وه که پیش رقیب
 نشسته‌ای و مرا نیم عمر کم شده است
 مرا که بی‌دهنت می‌روم به ملک وجود
 خط لب تو نشان ره عدم شده است
 متاب سر زدم تیغ تیز ای «محو»
 که در زمانه به خون ریختن علم شده است (۱)

-۲-

بر سینه‌ی عاشق اثر کینه حرام است
 در کیش صفا لکه‌ی آینه حرام است

-۱-

(۱) این قصیده در نسخه‌های خطی کتابخانه‌ی شاعر و خانواده‌اش نیست. از ملا جلال حیدری گرفته شده، و حاجی میرزا عبدالله کویی متخلص به «خادم» هم آن را تخمیس کرده است.

در مذهب ما گر همه انوار علوم است
 يك نقطه بجز داغ تو در سینه حرام است
 با یاد لب تُست اگر فتوی عشق است
 جز باده‌کشی در شب آدینه حرام است
 یارب تو مرا با تن پر زخم بمیران
 بر ژنده ببر، خرقه‌ی بی‌پینه حرام است
 باری گل از آن باغ نجیدیم تو‌گویی
 بر بلبل ما همچو ملك چینه حرام است
 برداشتن روزی امروز بود شرك
 با صد شرفش باده‌ی دیرینه حرام است
 نان تو همان است که امروز بخوان است
 یاد طرب و عشرت دوشینه حرام است
 گفتمی که حلال است مرا آینه دیدن
 گفتم چو تو در چشم من آیی نه حرام است
 «محو» مپسند آینه از رنگ سیه رو
 بر سینه‌ی مرد این اثر کینه حرام است

-۳-

ای دل مگو رقیب بر احوال من گریست
 می‌گو به حال آدم ما اهریمن گریست
 هر بت پرست دید ترا و ترا پرست
 بر کسر شأن و خسر بت برهن گریست
 رنگ بهار را بجز آمد شدی ندید
 ابر بهاری آمده شد بر چمن گریست
 از زنده‌دل سخن شنوی زنده‌دل کسی است
 خود را شمرده مرده و بر خوشتن گریست

دشنام می‌دهد به من و لب به دیگران
 زین جور کافری چو رقیبش به من گریست
 عشق التجا به بارگه حسن برد تاك
 شیرین اجازه داد که بر کوهکن گریست
 هر خاکسار کوی تو جنت مقام شد
 باز او دران مقام به یاد وطن گریست
 شب در خیال حال تو خوابم ربوده بود
 امروز چشم من همه مشک ختن گریست
 شد ز آب دیده چار سوش باغ و لاله‌زار
 «محو» ز بس که بر در «بیت‌ال‌حزن» گریست

-۴-

هرکه پر زد سوی بود آمد به دنیا مرد و رفت
 چون شرر بالی گشود آمد به دنیا مرد و رفت
 هرزه گرد از عالم آسودگی یعنی عدم
 پای سعی خود بسود آمد به دنیا مرد و رفت
 آفتاب و کرم شب‌تابند هردو رفته‌نی
 ازدها دیدم چو دود آمد به دنیا مرد و رفت
 زنده نام از موسوئیت شو که در هر ماه و سال
 صد چو فرعون عنود آمد به دنیا مرد و رفت
 این گروهان به هم گرد آمده از این و آن
 چه بودا عاد و ثمود آمد به دنیا مرد و رفت
 در دل و دستش چو عدل و بذل نبود هرکه بود
 چون بشد گو يك يهود آمد به دنیا مرد و رفت
 آه کان گل بعد مرگم قدر من دانست و گفت
 عندلیبی خوش سرود آمد به دنیا مرد و رفت

نام مجنون است زنده تا ابد ز اعجاز عشق
این همه عاقل که بود آمد به دنیا مرد و رفت
«محویا» گوید به رمز «السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ»
زنده‌بخت آن کس که زود آمد به دنیا مرد و رفت

-۵-

در شهر نتابد ز جبینی مه‌الفت
چون قیس کنم روی به سوی مه‌وحشت
جویش تو از جغد به ویرانه‌ی دنیا؟
امروز که هم لانه‌ی عنقا است مروت
غمخواری و غم پروریم دید به من داد
گردون شهی ملک غم‌آباد محبت
اشک است سپاه، آه علمدار شه عشق
دود جگرش خیمه، ز هی شوکت و حشمت
بد مستی ما ناله و گریان و فغان است
ما باده‌کشانیم ز میخانه‌ی محنت
مشکل بود از دولت کونین شود مست
هرکس که یکی باده کشید از خم همت
ماتم زده وش می‌پرد و می‌چکد امشب
ز آهم همه نومیدی و ز اشکم همه حسرت
فردا اگر جبهه‌ی بینم بود افکار
امروز بجا آر عرق ریزی خجلت
«محو» می‌وحدت جز از آن جا نتوان یافت
عشرتکده‌ی خویش نما گوشه‌ی عزلت

(ث)

-۱-

آه کز طور تو بس آه کشیدیم عبث
داد ازین جور بسی جامه دریدیم عبث
چون مه از سیر خودش یار درنگی ننمود
این قدر دامن آن ماه کشیدیم عبث
دامنش را غضب آلوده کشید از کف و رفت
این همه ناله‌ی جان‌گاه کشیدیم عبث
مطلب نشئه‌ی عیش از می میخانه‌ی دهر
جام‌ها ما هم از آن باده چشیدیم عبث
آهوی وحشی ما هیچ به ما رام نشد
ما همه بهر وی از خلق رمیدیم عبث
خود نگفت او سر خود در ره من باخته است
بسمل آسا به سر راه طپیدیم عبث
جلوه ناید به نظر در اثرش نیست خبر
هرچه دیدیم عبث وانچه شنیدیم عبث
به فنا راهبر است این همه از ما حرکات
آه چون اشک به هر سو بدویدیم عبث
ساده صحراست به دیوانه بسازد «محو»
رخت غربت به سوی شهر کشیدیم عبث

(ج)

-۱-

ز مار گیسوت دیدم چها رنج
 نشد بر من ز رویت رونما گنج
 شه حسنت خراج و باج بگرفت
 رخت ز افرنج و خط و خالت از زنج
 دمی لعل لبی بگشای تا کی
 لبالب داری این غنچه تو از غنج
 به دور لعل می‌گوش خط سبز
 به مستانش دهد هم باده هم بنج
 شعور و هوش و آرام و دل و دین
 به يك عشوه به یغما برد هر پنج
 به راه آ، عشق اکسیر وجود است
 کشی تا کی به راه کیمیا رنج
 به وصف لعل و دندانش دمی زد
 مگر «مه‌حوی» که خوانندش گهرسنج

-۲-

به تعظیم جمالت کج کلاهاند گردن کج
 به اجلال جلالت پادشاهاند گردن کج
 اگر داند در گردن کجی چه بود سرافرازی
 سرافرازان عالم جمله گردانند گردن کج
 کمند پر خم گیسوی مشکین ترا نازم
 که در هر يك خمش صدها دلیرانند گردن کج

گر ایمایی به سربازی بود ز ابروی شمشیرت
 سران و سرورانش بنده فرمانند و گردن کج
 بود بر فرقشان پایی گذارد خواجه‌ی کونین
 فلک تا بوده هر نه چون غلامانند گردن کج
 گدای کمترینش را بود شانی که در پیشش
 چو پیش شه گدا استاده شاهانند گردن کج
 بنفشه با خطش لافی زد از شرمندگی سر را
 به پیش افکنده آخر جرم کارانند گردن کج
 ز سیر گلشنم حیرت دمید و وحشتم افزود
 چو دیدم بلبل و گل دیده گریانند و گردن کج
 تو ای قاتل کرم کن نیم بسمل ساز «محو» را
 میان سرکشانش شایدش خوانند گردن کج

(چ)

-۱-

حذر ز دام بلاکن، به زلف یار میبچ
 نبوده تاب کمندت به کارزار میبچ
 به دشت یأس دل آسوده گرد چون مجنون
 چو کوهکن به سر کوه انتظار میبچ
 ز نارسائیت از چشم جوی خون رانی
 در این چمن به سهی سرو جویبار میبچ
 ز جامه‌ی خشت بوی عشق نی زاهد
 چو خار پشت خودت در لباس خار میبچ
 دهن بسند بلاجویی است حق‌گویی
 بدار دست ز منصورت، به دار میبچ

خطش سپاه بلا، دام صد قضا زلفش
 ز جوش دور حذر صد حذر به مار میبچ
 مخور فریب به این عنکوبت نفس خسیس
 تو باز دست شهی چون مگس به تار میبچ
 شکست طرز به جا مانده تیرگی خیز است
 چو باد گرد زجا بر خاکسار میبچ
 مباحش منتظر جلوه‌ی رخس «محو»
 تو مشت خار به این برق شعله‌بار میبچ

-۲-

هیچ است میان و دهن دلبر ما هیچ
 برپا شده آشوب دو عالم ز دو تا هیچ
 با خویش چو مردیم همین درد تو بردیم
 هیچیم چو رفتیم ز ما مانده بجا هیچ
 بر مرده‌دلان رحمت حق گفته بود ظلم
 در نزد بزرگان نبری نام خدا هیچ
 گفتا تو کی هستی ز کجا تا به کجایی
 گفتم که منم هیچ ز هیچ آمده تا هیچ
 دنیا همه هیچ است ولی هیچ تراز وی
 ماییم که در باخته‌ایم این همه با هیچ
 یارب تو نخواهی چه زدست عدم آید
 ناید به جز از شیمه‌ی تقصیر ز ما هیچ
 بگشا دهند گفت که «محو» تو به هوش آ
 تکلیف محالست تو گویی بگشا هیچ

-۳-

باز از من شدی آزرده، ز من دیدی هیچ
 این همه گریه ز من دیده نخندیدی هیچ
 این چه حال است ز هر هیچ کسی می پرسی
 حال سودازدهی خویش نپرسیدی هیچ
 رفتی و ناله و افغان خلایق در پی
 محشری کرد به پا باز نگر دیدی هیچ
 دهنتم دیدم و گفتم به نظر هیچ نماند
 گفت باور نکنم هیچ تو چون دیدی هیچ
 قدر خون گشتن دل هیچ ندانی زاهد
 تو که در عمر خودت عشق نورزیدی هیچ
 هرگزت دیده شرفیاب تماشا نشود
 تو که از اشک به خونابه نغلطیدی هیچ
 به نشان خط او پی به دهانش بردم
 گفت ای «محو» ازین نقطه تو فهمیدی هیچ

(ح)

-۱-

زان لب خوش آیدم سخن ار به، وگر قبیح
 آری ملیح هرچه بگوید بود ملیح
 ابنای دهر جمله به کردار دهریند
 بی شک که از قبیح نزاید مگر قبیح
 گفتم چو گفت دیده نگاهی سوی تو داشت
 چون است خود سقیم و چنین رای او صحیح
 بی تابی دل ز بهر یکی زخم دیگر است
 برکش تو تیغ و بسمل ما ساز مستریح

کوکو زن است قمری گلشن درین خزان
 باغ و بهار رفت کجا گویدت صریح
 ای ماه من بیان کماهیة مشکل است
 کرده به محض دیدن تو لال هر فصیح
 نامش دهن زلعل تو گویی پیاله‌ایست
 از نشئه‌ی میش به هوا می‌فتد مسیح
 از کوی یار آید اگر ریح عاصف است
 راحت به روح ما برسد زان هبوب ریح
 «محو» بسوز و خود بکش و غوطه‌زن به خون
 میدان امتحان محبت بود فسیح

(خ)

-۱-

به ماهی ماه من بردار يك ساعت نقاب از رخ
 منور ساز عالم را به سان آفتاب از رخ
 خدا بردار نبود این همه جور ای بهشتی رو
 دمی بردار ز اهل دوزخ هجرت عذاب از رخ
 چه کم گردد ز انوار جمالت ای بت مهوش
 اگر يك شب، شب ما را نمایی ماهتاب از رخ
 دل عشاق تاب بحر آتش نبودش زنهار
 برافگن ای رخت آرام دل کم‌کم نقاب از رخ
 خوشا حال مسلمانان و صدها وای بر گبران
 به جنات و به دوزخ گریب‌خشی آب و تاب از رخ
 رخی بنما و خود بی‌تابی دل‌ها تماشا کن
 چو خورشید آر دریا را به موج اضطراب از رخ

اگر تو يك چمن گل نیستی ای «محویت» بلبل
چرا گاهی عرق ریزی تو چون گل این گلاب از رخ

(۵)

-۱-

به آه و دادکردن دادم آخر رخت خود بر باد
سلیمانم به ملك عشق و رانم تخت خود بر باد
ز بعد مرگ بر سر خاکپاشی تا ابد زین غم
که از رنج و غم دنیای دونت عمر شد بر باد
مبادا سایه‌ی پیر مغانم یارب از سر دور
سر خود را که بیند زود بردار آن‌که خود سر باد
غنا را بنده‌ی سلطان فقر او کرد ایجادش
الهی بی حد و بی مرز درودت بر پیمبر باد^(۱)
مگر کرده گذر بر خاک کوی حضرت جانان
که تشریف آرد امشب با نسیم روح پرور باد
کجا آسوده یابم جا بروی بستر رنگین
مگر بر بسمل من تیغ نازش سایه گستر باد
اگر «محو» سریر سلطنت را بر سر کوی
تو گر یابد گزیند خاک نومیدیش بر سر باد

-۲-

خانه‌ی عاشق نوازی‌ها پیش آباد باد
یار دادی شوخی و بی رحمی و بیداد داد

(۱) [له چاپه پیشووه که دا نووسرابوو: الهی بی حد و مرمر درودت بر پیمبر باد، که به هه‌له‌ی چاپیمان زانی بۆیه بهم جووره مان نووسیه‌وه. «ع.ح»].

زلف را تا شانه زد دل‌ها برآشف‌ت این چه کرد
 کرد صد دل را حزین و يك دل شمشاد شاد
 چشم بر تیغند اسیر دامش ای طالع مدد
 کایدش از صید خویش این بوالهوس صیاد یاد
 هرچه از حد بگذرد گردد بلای دین و دل
 آه من شاید کند از دست استعداد داد
 عمرها شد ما پرستار بت نفس خودیم
 این چنین عمر تو چون زلف بتان بر باد باد
 صورتش را هرکه دید او نقش بر دیوار گشت
 یارب این تصویر از کلک چه به «بهزاد» زاد
 علم عشق از حضرت پروانه «محو» یاد گیر
 بر مدار اصلا مگر از سفره‌ی آزاد زاد

-۳-

از فغان خویشتن، شب بلبلم آمد به یاد
 چون سحرگه جلوه‌اش دیدم گلم آمد به یاد
 از نگاه دیده و نور جبین و پیچ زلف
 نرگس و نسرین و باغ و سنبل آمد به یاد
 بر رخ عشاق افگندی ز دور آب دهن
 بر حریفان نشئه‌بخشی ملم آمد به یاد
 در قفا افتادگانت درهم و آشفته حال
 چون بدیدم شیوه‌ی آن کاکلم آمد به یاد
 سیر تمکین یک از دیوانگان عشق تو
 کردم، استغنا‌ی صد عقل کلم آمد به یاد
 عشق از زاری رمیده می‌دمد زاری ز عشق
 بلبل از غلغل، ز غلغل بلبلم آمد به یاد

آنقدر از ابروان ساقیم مشتاق قتل
 اقتل... اقتل... از صدای قلقلم آمد به یاد^(۱)
 نیم وا کرده دهن در صبح دیدم غنچه را
 زیر لب خندیدن آن نو گلم آمد به یاد
 هرکه بیند این غزل بی دل بود گوید بدل
 طالب از «محو» از این شهر آلم آمد به یاد

-۴-

دیده از بس نابجایی دیدنم آمد به درد
 نقش زشت از آینه فرش صفا را در نوردد
 یادگار از گرم و سرد راه عشقم همزه است
 جوش اشك آتشین از چشم و بر لب آه سرد
 خاکساران آتش پوشیده در خاکسترند
 ای دمت صرصر تو ای واعظ به گِردِ ما مگرد
 تا به زیر چرخ باشی زیر بار محنتی
 سایه اش باشد گران این کهنه کاخ لاجورد
 بی نی و می بزم عیش ما ز عشق آماده است
 ناله های پر حزن و جام های درد درد
 زندگی صید نزارم را به زاری می کشد
 ای نگهبانِ اجل رحم آر بر ما باز گرد
 بیشه ی عشق است شیری چون زلیخا را سزد
 نیست هر رویاه مردی مرد میدان نبرد
 رهروان عشق را هر يك ره آوردی به کف
 من به کویت آمدم در کف همین يك روی زرد

-۳-

(۱) آنقدر... (ن): آنقدر ز ابروی ساقی مانده ام مشتاق قتل.

«محویا» گر خالدى مشرب شدن خواهد دلت
 خالد آسا شو تو هم دیوانه‌ی صحرا نورد

-۵-

برون شد یار ما از بزم و شمع از انجمن گم شد
 ز مینا می، ز باده نشئه، جان ما ز تن گم شد
 نه دل در سینه آهی می‌شنیدم دیر شد زان هم
 نمی‌یابم سراغی ناله در بیت‌الجزن گم شد
 بیابان هلاك و کوه غم در راه دارد عشق
 که در وی چندها مجنون و صدها کوهکن گم شد
 زبان آتش گرفت از نام تو بردن نیامیزد
 که از نام تو نام تو هم در دهن گم شد
 دگر یعقوب از غم زاده باشد شکوهش کز چاه
 برآمد یوسف از وی دل در آن چاه ذقن گم شد
 بجا باشد در این جا هم مرا با خاک بسپارند
 درین کو دل ز من صبر از دل و روح از بدن گم شد
 فگند از لرزش یکتار زلفش لرزه بر جان‌ها
 دو عالم را به شور آورد و پس خود تارزن گم شد
 رهایی یافت دل از چین گیسو محو شد در رخ
 ز دام آزاد شد بلبل به گلگشت چمن گم شد
 ندید از شبنم چون تاب خورشید جمالش گفت
 من از «محو» نخواهم گم شدن «محو» ز من گم شد

-۶-

به بالین دل از روی تفقد
 بیامد یار لیک آمد چو دل شد

گدایی همچو من چون همنشینی
 کند با آن شه تخت تفرد
 گذشت آه او مرا بگذاشت با صد
 توحش در بیابان توحده
 کنم پیش سلیمان حال خود عرض
 ببندم ناله را با بال هدهد^(۱)
 مدار از «إِهْدِنَا» چشم اجابت
 چو داری غش تو در «إِيَّاكَ نَعْبُدُ»
 به راهش سر گذار و پای او بوس
 نجوشد «وَاقْتَرِبْ» الا ز «وَاسْجُدْ»
 فرشته گل کند از باغ تسلیم
 چو دیو و دد ز کهسار تمر
 پریده روح «محو» از بشارت
 به قتلش تا تو بنمودی تعهد

-۷-

نگار امشب سوی خونین دلان داغدار آمد
 تو گویی تازه گلزاری به سیر لاله زار آمد
 تو هم ای دیده بردار آستین از گوهر شهوار
 نثار قاصدی کاورد^(۱) این مژده که یار آمد
 بیرون آمد گل از خارم ز فیض گریه‌ی زارم
 ز آب ابر رحمت نخل امیدم به بار آمد

-۶-

(۱) ببندم ناله را (ن): نویسم ناله‌ام.

-۷-

(۱) کاورد = که آورد.

عرق افتاده بر رخ چون درون آمد ز در گفتم
که بر کشت امیدم ابر رحمت قطره بار آمد
به صد نازم برد برمی‌نهد پای نگارین را
خوشا وقت خزان من که مهمانش بهار آمد
حیات تازه‌ای پرتو فگن شد بر دل و جانم
تو می‌گویی که امشب جان جانم در کنار آمد
شدم مستغنی از کحل الجواهر تا ابد «محو»
که گردی زان کف پایم به چشم انتظار آمد

-۸-

گل‌رخان از جلوه‌ی ناز آتشی افروختند
لاله رخساران باغ از داغ حسرت سوختند
جا بجز محراب کو چشمان شوخت را بگو
آخر این سحرآفرینی از کجا آموختند
مفلسان عشق از سودای خالت سیم ناب
ریختند از دیده وز دل نقد داغ اندوختند
جان و دل در فکر يك نقطه دهن درباختیم
گوهر خود را به هیچ این بی‌دلان بفروختند
تازه شد آئین زردشتی به عالم «محو»
گل‌رخان از جلوه‌ی ناز آتشی افروختند

-۹-

روحانیان اگر گل‌کوی تو بو کنند
کی نشئه‌ای عبیر بهشت آرزو کنند^(۱)

-۹-

خورشید ماه روز شود مه به شب هلال
 یا ما هم آفتاب و مه را رویرو کنند
 از کحل نور سرمه کش چشم دل شوند
 آنان که خاک آن سرکو رفت و رو کنند
 «طوبی له» از زبان ملایک رسد به گوش
 در خلد اگر ز کشته‌ی تو گفتگو کنند
 نتوان بشست گرد غم از خاکسار عشق
 او را به آب کوثر اگر شستشو کنند
 در سر هوای سجده بر آن در روا بود
 آن قوم را که دل آب وضو کنند
 دیدند یک نظر بت ما این برهمنان
 تا حشر بر رخ بت و بتگر تفو کنند
 رانند خون اشک به رخ هر دم آن گروه
 خواهند پاس پرورش آبرو کنند
 خاموشی است دأب محبت که می‌کشان
 از خامی است «محوی» اگر ها و هو کنند

- ۱۰ -

گر همه تلخی و زهر و کین بود
 هرچه آن خسرو کند شیرین بود
 دل به آن مژگان مبنده، این عندلیب
 کی حریف پنجه‌ی شاهین بود
 ابر لطف از تیغ قهرش می‌چکد
 نیش این شکر لبان نوشین بود
 سینه‌ی ریشم چو دید آهسته گفت
 زین گلستان تیغ ما گلچین بود

عاشق بیچاره گر شاهنشاه است
 چون اسیر عشق شد مسکین بود
 نرگس و نسرين و گل با يك نهال
 گلشن صنع خدایی این بود
 عشق را از دختر رز کم‌مدان
 عقل و هوش این هردو را کاپین بود
 این قیامت از چه حسن نیمه رنگ
 تا قیامت بیستون رنگین بود
 «محویا» پروانه پیر کاملی است
 سوختن هر سالکی را دین بود

- ۱۱ -

چو من بلبل گلی را چون تو رنگین جلوه می‌شاید
 چو تو گل بلبلی را همچو من خوش لهجه می‌باید
 به دل گفت او نهال قامتش را دید چون رضوان
 چنین سرو سهی شاید که صد جنت بیاراید
 به چشم پر خمارش نسبتی دارد عجب نبود
 که هر دم دختر رز اینقدرها فتنه می‌زاید
 ز خط است آن چه بینی بر گل عارض نمایانش
 سر زلفش گهی بر عارض گل مشک می‌ساید
 تبسم غنچه‌واری آن دهن را صبحدم بگشود
 خدا هر روز خواهد کارهای بسته بگشاید
 تو دانی چشم دل را توتیا نوری نمی‌بخشد
 مگر گردی ز خاک آن سر کویش بکار آید

شهادت انتظارانیم «محو» جمله جان بر کف
به راهش ایستاده تا دم تیغش چه فرماید (۱)

(ذ)

-۱-

آن بلای دین و دل شد جلوه گر باز، العیاذ
صبر و هوش از ما ربود از جلوه ی ناز، العیاذ
باز بر دست آن نگار دیده باز از بهر صید
رفت و باز آمد یکی باز قضا باز، العیاذ
خنده ی زیر لبش جان بخش و چشمش دلستان
دستگاهش رفت بالاتر ز اعجاز، العیاذ
رخ ز می کرد آتشین و خلق را پروانه ساخت
ترك من زردستی ای را کرد آغاز، العیاذ
در نظر دارد مگر صید ملایک رو به چرخ
دیده اش تیر نگه را داد پرواز، العیاذ
چرخ کج رو کاسه ی طنبور را ماند به چشم
گوش بر ناسازی آهنگ این ساز، العیاذ
از رقیب احوال «محو» را بپرسید آن پری
می کند با دیو بحث از «گلشن راز»، العیاذ

(ر)

-۱-

سبزه ی نو رسته گلزار حسن انکارگر
خط سبز یار بر زد از گل رخسار سر

با گذشت از می نیاسودم ز حرف زشت شیخ
 عندلیب از گل گذشت و نگذرد از خار خر
 امشبم لیلی به سیر سوختن آمد ز دور
 کار آخر گشت تا شد آه مجنون کارگر
 نونهالش را به صد خون جگر پرورد دل
 خود نچیدم يك رطب زان نخل شیرین باربر
 آن که سائل از درش یابد عطا با آبرو
 عرض حاجت را به پیش آن در و دربار بر
 غیر را در دل مده ره خانه‌ی آینه را
 واکمن الا بروی جلوه‌ی دلدار در
 تا ثناخوان لب شیرین او گردیده است
 کس نمی‌خوانند از «محوی» شکر گفتارتر

۲

به جانم آتشی افکند و رفت آن بت، جفا بنگر
 غبارم تا دهد بر باد باز آمد، وفا بنگر
 بدور افگندن جانم ز تن از درد دوری‌ها
 فلک دادم خلاصی درد را بنگر، دوا بنگر
 زباده رخ برافروزد که با يك جلوه‌ام سوزد
 نگهدارش خدا دلسوزی دلدار ما بنگر
 شهادت را تو خواهی، کشته‌ی ابروی شوخی شو
 دم تیغ فنا جو، جلوه‌ی آب بقا بنگر
 بیاد سرو بالای جوانی ناله‌ام عمری است
 ببالا سر کشد بر پا تو پیر بی‌عصا بنگر
 ز زلف پُر خمش ای مرغ دل دام بلا دیدی
 پری زن هم ز چشم پُر فنش باز قضا بنگر

شه عشقش برون آورد منصور از بن زندان
 برو بر دار گفتش عالم سیر و صفا بنگر
 ز چشمش ناز شاهی گر کند دعوا، روا باشد
 تو شمشیر از مژه ز ابرو بسر بال هما بنگر
 به عشق ار پی بری از جمله گمراهی رهی «محو»
 در این صحرای بی‌ره گم شو و راه هدا بنگر

(ز)

-۱-

رحم بر عاشق دل خسته نیاری هرگز
 نه مروت به تو پیوسته نه یاری هرگز
 ابر رحمت تو و ما خرمن دل سوختگان
 در ره عشق تو بر ما تو نباری هرگز
 کوه الماس ندارد ز شرر هیچ هراس
 نکندت در دل اثر ناله و زاری هرگز
 هر سگ کوی تو دارند شکوه قطمیر
 تو رقیب سگ از آن‌ها نشماری هرگز
 نهی پای تو بر سینه پر سوزی وای
 مرهمی بر سر داغی نگذاری هرگز
 زنی آتش به دل بلبل نالان ای گل
 گوش بر ناله‌ی جانکاه نداری هرگز
 آشیانم به گلستان خزان آباد است
 نگذرد بر سر ما باد بهاری هرگز
 ناید از ناخن این خلق به جز جان کندن
 شم شیر است به کس پشت نخاری هرگز

«محو» از غمزه‌اش ار بار گرفتی دل را
 پس به شهباز کبوتر نسیاری هرگز

(س)

-۱-

نپرسد حال زارم را نه اغیار و نه یارم کس
 غم و دردم مگر یاری کند ورنه ندارم کس
 نه از دل تنگیم پرسد گلم، نز سینه‌ی پرداغ
 نمی‌آید به سیر غنچه‌زار و لاله‌زارم کس
 دچار صیدم آید مربره باز قضا ورنه
 نتازد توسن ناز خود از بهر شکارم کس
 گدا از تخت شه کی بهره یابد گفت منصورم
 نگردد فیض یاب رتبه‌ی معراج دارم کس
 بلای ناکسی از بس تعمم کرده در عالم
 که با این ناکسی امروز من خود را شمارم کس
 مریض آن لبم جز آن مسیحای به چارم چرخ
 مگر چاری کند دیگر نخواهد کرد چارم کس
 چو خور دین نبی از چار کس شد جلوه‌گر «محو»
 به این چار آینه رو کرد کس، ناکس بچارم کس

(ش)

-۱-

ز سرخ و زردها شد اشک وین رخسار ما را بخش
 خداوندا به این اشک و رخ کهوار ما را بخش
 اگرچه رو سیه از معصیت هستم تو غفاری
 باین جسم نزار و ناله‌های زار ما را بخش

بگفتا چون سوی دارالبقا شد حضرت منصور
 نبود از دار دنیا جز همین يك دار ما را بخش
 دل شیرین را پرسخت دید و کوهکن رو کرد
 به سوی بیستون و گفت شد کهسار ما را بخش
 اگر بخشنده بر عشاق این شوخ ستمکار است
 نباشد جز دل پر خار زین گلزار ما را بخش
 نمودی سعیها در قتل ای قاتل «جزاك الله»
 ترا من زود بخشیدم، تو ای خونخوار ما را بخش
 بود عرض رشا سوء ادب پیش کرمکاران
 مگو «محوي» خداوندا به استغفار ما را بخش
 بضاعت نبودم جز خامکاری و گنهباری
 تو یارب پس بجاه احمد مختار ما را بخش

(ص)

-۱-

دل ز دام زلف دلگیرت نمی‌خواهد خلاص
 شیر ما از قید زنجیرت نمی‌خواهد خلاص
 در شرف خواهد زید کس هم بمیرد در شرف
 هم جوان از عشق هم بیرت نمی‌خواهد خلاص
 تاب نارد در غمت بیند بجای خود کسی
 جان من زان غصه از غیرت نمی‌خواهد خلاص
 گر ز راه آبروریزی دهندش ره به خلد
 هیچ از دوزخ حیا سیرت نمی‌خواهد خلاص
 جلوه‌ی دلدار چون با چشم حیران آشناست
 آینه از ورطه‌ی حیرت نمی‌خواهد خلاص

دل به سر ریزد غبار درگهت هر دم چو مس
غرقه خواهد شد در اکسیرت نمی‌خواهد خلاص
موج خیز هر بلا می‌بینمت ای بحر عشق
«محو» ما بین ز تشویرت نمی‌خواهد خلاص

(ض)

-۱-

ای سوخته جگر پی دنیا تو آب محض
پنداشتیش دیدیش آخر سراب محض
گلزار حسن غنچه‌ی او بود خم مل
از خنده‌ی لب تو تراود شراب محض
یکباره دیده‌ام گل روی تو را بخواب
بارد همیشه‌ام ز دو دیده گلاب محض
بر دل به گرمی رسد از غمزه‌ی تو تیر
ناکشته صید صید تو گشته کباب محض
خوبان مه جبین اگرند آفتاب وش
ای نورپاش حسن تویی آفتاب محض
در عشق انقلاب حقیقت بیا ببین
دل گشت خون صافی و خون آب محض
خواهم دمی که وصف خطش درکشم به خط
جو شد ز نافه‌ی قلم مشک ناب محض
درج گهر بود ز صدف محض استخوان
درّ ترا صدف شده لعل مذاب محض
دلبر نمود چون دل «محو» مطالعه
در سرّ عشق گفت بین يك کتاب محض

-۲-

آهم به عكس اشك به اشكم شده نقيض
او سوي اوج مي دود و اين سوي حضيض
آن موي رويت آفت و آشوب زنج و روم
در زير حكم شاه جمال تو سود و بيض
مردی که خون خود پی دنیای دون برنخت
در کیش ما بود دم او همدم محیض
ای چشم یار گر کنیم چشمداری
زیبا بود به تو که تو بیمار و من مریض
شکر خدا مرا زدم تیغ ناز کرد
سیراب قتل جان و دلم گشت مستفیض
عشقم جگر بسوخت به يك نار بی لهب
آتش به خرمم بزد این برق بی و میض
«محوي» دل گداخته اش سر کند ز چشم
«حتی مَتی لِفِرَقَتِكُمْ اَدْمُعِي تَفِیض»

(ط)

-۱-

بر مهر چهره‌ی مه من چون دمید خط
بر روی مهر و مه شب ماتم کشید خط
چون هندوی به باغ بهشتش دهند راه
تا قصرگونه بر رخ دلبر دوید خط
نبود عجب سفید شود گر بزودی
نور این قدر ز روی چو ماهش مکید خط
بالش مگر ز شهر طاووس بوده است
تا روضه‌ی بهشت به يك پر پرید خط

گرد لبش خطی بود از پادشاه حسن
 امر آمده به نزد مسیحا برید خط
 ای دیده بر رخم تو دگر خط مکش به خون
 اینک زیرا رفته به غربت رسید خط
 هر شعر را به وصف بنا گوش او نوشت
 «محو» ز نور معنیش آمد سفید خط

(ظ)

-۱-

دلم بگرفت از گفتار پر بی‌مایه‌ی واعظ
 بخوان ای بذله‌خوان اشعار ساقی‌نامه‌ی حافظ
 شده دیوان او تا حشر يك میخانه‌ی نشئه
 مگر می‌جوش زد جای مداد از خامه‌ی حافظ
 زبان مردم چشمش نفهمد جز دل دانا
 که در يك لحظه در عین خموشی بینیش لافظ
 طربناك است آن شوخ غضبناك ار بریزد خون
 که غیظ از می‌کشیدن رفته بیرون از دل غایظ
 اسیر عشق ترکی ناخدا ترسم ز زلف و رخ
 کند هم کفر و هم اسلام را یغما خدا حافظ
 بیا ای ساقیا ای مایه‌ی صد خوشدلی در جام
 دلم بگرفت از گفتار پر بی‌مایه‌ی واعظ
 بود محظوظ دارین آن‌که شد ملحوظ او «محو»
 مگر اکسیر اعظم سرمه دارد لحظ این لاحظ

(ع)

-۱-

از لعل تو هر کس به مسیحا شده قانع
از روح مقدس باطبا شده قانع
خاکسترکی را دهد او فضل بر اکسیر
از درد تو هر کو به مداوا شده قانع
محروم ز عشق از پی انگور بهشت است
زاهد بمویز از خم صها شده قانع
چون جام ز بزم نکشیدیم می وصل
چون آیینه‌ام دل به تماشا شده قانع
داده است به خر مهره چها بحر گهر را
از دولت دین آن که به دنیا شده قانع
رم می‌کند از خلق چو آن آهوی وحشی
مجنون من از شهر به صحرا شده قانع
ما محض خیالیم دگر هر چه که هست اوست
نادیده حقیقت به من و ما شده قانع
دشنام تو هر کو به ثنای دیگران داد
بهر خزف او از در یکتا شده قانع
یار آمد و جان و دل خود کرد نثارش
«محو» ز دل و جان به دلارا شده قانع

(غ)

-۱-

از دل گم‌گشته از من من نمی‌یابم سراغ
چون سیه‌بختم من از مخزن نمی‌یابم سراغ

بلبلم را از قفس روزی نمود آزاد چرخ
 نی زیوی گل نه از گلشن نمی‌یابم سراغ
 در هوای آن بت وحشی به راه انتظار
 خاك گشتم باز از دامن نمی‌یابم سراغ
 دیده‌ام در گریه رفت و شد مشام از درد سر
 نی ز یوسف نی ز پیراهن نمی‌یابم سراغ
 گرچه هر عندی «من عندی» نشانی می‌دهند
 از دهان بی‌نشانش من نمی‌یابم سراغ
 بود تنهایی گزین عشق پیش از ما بسی
 زان همه تنها من از يك تن نمی‌یابم سراغ
 هر که را دیدم به سحری مبتلا گشته جز این
 «محویا» زان دیده‌ی پر فن نمی‌یابم سراغ

-۲-

از خراب عشق درد اصلا نمداری دریغ
 چون چنین گنجی ازین ویرانه می‌داری دریغ^(۱)
 کی به شب این مهوشان بر رخ نقاب افکنده‌اند
 شمع را امشب تو از پروانه می‌داری دریغ
 ره ندادی این دل ما را به زلف مشک‌بار
 از چه این زنجیر ازین دیوانه می‌داری دریغ
 از محبت خویش را بس دورگیری زاهدان
 مشت خاشاکی ز آتشخانه می‌داری دریغ
 درهمش خواهی مها حال سیه‌بختان عشق
 چند روزی شد ز گیسو شانه می‌داری دریغ^(۲)

-۲-

(۱) عشق درد (ن): درد عشق. (۲) سیه‌بختان (ن): سیه‌روزان.

طائر گلزار قدسم دل به خالت مبتلا است
چون تو از مرغ الهی دانه می‌داری دریغ
زندگی کردن به آن جان هر نفس صد مردن است
«محویا» گر جان تو از جانانه می‌داری دریغ

(ف)

-۱-

رحم بر بنده‌ی بیچاره نیاوردی حیف
آبروی شرف چاره‌گری بردی حیف
خشمگیری به هوس دادگری را نسزد
دل محزون مرا بی‌گنه آزدی حیف
راز مستور شد از سرخی تو فاش ای اشک
ماجراها به رخ زرد من آوردی حیف
پیشرو کحل بچشمند ز گرد محمل
پای همت تو درین راه نیفشردی حیف
صافی عمر نمودی همه صرف سفاهت
پس ازین دم همه دم درد کشی دردی حیف^(۱)
تو که مرد آمدی ای وای به صد نامردی
رفتی و همچو زن فاحشه‌ای مردی حیف
فخر هرکس به زبان خودش است ای «محو»
پارسی را تو که بگزیده‌ای بر کردی حیف

-۱-

(۱) پس از این... (ن): دور گشت از تو صفا درد کشی دوری حیف.

(ق)

-۱-

کس چه داند از چه شد دریا در آب دیده غرق
یا زمین این خاک را بهر چه می‌باشد به فرق
از چه برق جلوه آتش در گرفته جانسان
رعد نالان، ابر گریانست و، سوزانست برق^(۱)
وای بر عالم ز خورشید رخس و اشد نقاب
محشری برپا شده تا غرب را بنمود شرق
تیر غمزه سوی چرخ افگند بر رغم حکیم
بهر صید مهر و مه چشمش فلک را ساخت خرق
چون مریدان دامنش را بوسه زد دیو مرید
دید چون پوشید صوفی خرّقه‌ی سالوس و زرق
بهر وصلت جان دهم در هجر می‌سوزم چو شمع
ای جبینت صبح ما، آبی، نیایی چیست فرق
گوهر نایاب مقصودت نمی‌آید به کف
تا نگردي «محویا» در موج بحر گریه غرق

(ك)

-۱-

دانی که روز هجر تو چون است هولناک
چند آیتی بخوان اوائل ز «هَلْ أَتَاكَ»
«روحي فداك» آنقدرت گفته‌ایم ما
امروز مخلص است ترا «روحنا فداك»

-۱-

(۱) رعد نالان... (ن): ابر گرید، رعد می‌نالد، نفس سوز است برق.

چون غنچه دل گرفت ازین وضع گلشنم
 نرگس چرا به حیرت و گل گشته سینه چاک
 جان در پریدن است چون آهم سوی سما
 تن در چکیدن است چو اشک آه سوی خاک
 زاهد ز طاعت است غرورش، مرا ز می
 او باده کش زچوب اراك است ما ز تاك
 جان باختن به راه تو صد جان گرفتن است
 صد بار هر دم بکشی پس مرا چه باك
 نقاش نقش من کشد آمد، ز زاریم
 دلتنگ شد کشید یکی آه دردناك
 بیجا بود چو از لب او سر زند بجا است
 ناید بجز حیات فزایی ز جان پاك
 از بس پراست دیده‌ی «محو» ز عکس تو
 خورشید را اگر نگرم «لا أرى سواك»

(گ)

-۱-

صبا بویی برد زان روی گل رنگ
 به گلشن تا پرد از روی گل رنگ
 بود دست نیاز از دامنش دور
 مقامش اوج ناز و پای ما لنگ
 بشد مژگان چشمش باز در هم
 که این باز قضا دارد چه در جنگ
 معلم چون رخس را زد به سیلی
 بگفتم آفتاب آمد به خرچنگ

تماشا دارد این افکار، گفتم
 فرنگم، گفت کی پرسم ز فرهنگ
 دل مـجنون ما يك عنصر آب
 دل لیلی بود يك كشور سنگ
 ز قتلـم بازگشت، از ناله‌ام گفت
 بماند خوشتر این مرغ خوش آهنگ
 به عشق از نقش‌ها دل صاف گردد
 به آتش ده جلا آینه از زنگ
 نه حرف از وی برآید، نه ازین آه
 دهانش چون دل «محو» بود تنگ

-۲-

پیام عشق چون خوانند بر سنگ
 اگر طور است شد زیر و زبر سنگ
 ز عشقش داده بود آب این‌که بینی
 اثر از تیشه‌ی فرهاد در سنگ
 نگار امشب دلش بر گریه‌ام سوخت
 ز عشق است از نمی بگرفت اثر سنگ
 دریغاً سر فدای خاک راهش
 نشد، سر می‌زنم اکنون بهر سنگ
 مکن حال خود ای دل بر دلش عرض
 مزن مینای خود بیهوده بر سنگ
 به حرف زشت لب مگشاکه در لعل
 نبوده سنگ، باشد لعل در سنگ
 قرار از دل، دل از من ساختی دور
 به يك عشوه به صدها میل و فرسنگ

بـحمدالله که بی‌نام و نشانم
که بار نام بردارد مگر سنگ
نگاهش دار «محو» شیشه‌ی دل
تو نازک طبع و عالم سرب‌به سر سنگ

(ج)

-۱-

گشتم به یاد موی میانت ز ناله نال
گشته زبان ناله کش از ملال، لال
حیف آیدم به رخ رسد دست هر عبیر
از مشک زلف غالیه را بر جمال مال
ماه اینقدر دگر نکشد خجلت از کلف
بر روی ماه من چو نشست از زغال خال
بر من تو رحمت آر که من سالهاستم
در گوشه‌ی جحیم فراق ای وصال صال
آخر کشد بخیر و شبم روز می‌شود
گر پرسیم بتا تو شب ارتحال حال
از جوش شوق کوه چو که در هوا پرد
ز اعجاز عشق رسته شود از جبال بال
گردیده پور زال به میدان امتحان
آمد قضا چو از احد لایزال زال
يك را کمال داده و مالش نمی‌دهد
يك را بداده‌اند بجای کمال مال
مال و ولد بفتنه خدا نام برده است
«محو» ز کس منال ز مال و منال نال

می‌خواره باش «محو» از آلودگی مترس
امداد اگر کنند ترا در مال آل^(۱)

(م)

-۱-

با صد قصور باز به دربارت آمدم
بارم گنه به حضرت غفارت آمدم
از رشته‌های عمر به دستم کلاف‌ها
ای یوسف خجسته خریدارت آمدم
چشم سفید بر رخ زرد اشك سرخ‌بار
با جنس رنگ رنگ به بازاریت آمدم
آب حیات بخش گلوها است تیغ تو
من هم به سوی رحمت بسیاریت آمدم
دانم که گلخن است مرا جا، مرنج اگر
ره را غلط نموده به گلزارت آمدم
بیمار را چو میل به قربانی است بیش
من هم به پیش دیده‌ی بیماریت آمدم
زان سو اگر به تیر نگه رانیم ز شهر
زین سو به مصر لعل شکر بارت آمدم
اعراف به چو خلد نباشد رقیب کرد
رو از درم به سایه‌ی دیوارت آمدم
آمد ز تلخی غم شیرین خود به جان
دل کوه‌کن، نه هرزه به کهسارت آمدم

-۱-

(۱) این بیت تنها در يك نسخه موجود است.

ای سیم تن صنم تو چو از خود پرستیم
 کردی رها به شکر پرستارت آمدم
 پرواز ناز صید پر صید دام تست
 آزادم آنقدر که گرفتارت آمدم
 محو قصورم ار تو چو هستی قصور بخش
 با هر قصور باز طلبکارت آمدم
 «محو» هوای سیر حقیقت به سر چو داشت
 منصوروار من به سر دارت آمدم

-۲-

خاك ره گشته شدم بلکه به پایی برسم
 به صبا داده غبارم که به جایی برسم
 از گدایی در عشق مرا چشم شهی است
 بود از سایه‌ی زلفی به همایی برسم
 غنچه‌وار است دلم ای سحر بخت امداد
 به نسیم نفس عقده‌گشایی برسم
 بینوایی به سرم آن‌چه نشاید آورد
 شاید از ساز محبت به نوایی برسم
 عمر شد در محنم لطف کن از يك دم تیغ
 به سلم ساز دو روزی به صفایی برسم
 از خرام تو شد آرام حرام از دل و جان
 هر نظر زان قد و بالا به بالایی برسم
 «محو» عشق غیور است به دردش تو بساز
 از شفاخانه‌اش آخر به دوایی برسم

-۳-

می می‌چکد از لعل لب‌ت گاه تبسم
 شهد از دهنت جوش زند حین تکلم
 لطفی کن و آبی تو بر این آتش دل‌ها
 يك دم ز تکلم زن و يك دم ز تبسم
 با سرخوشی ناز به گلشن شد و پر شد
 هر دانه‌ی انگور وی از باده یکی خم
 جویان دلم دید در آن کوی خوشم گفت
 این بیشه‌ی عشق است شود شیر درو گم
 از بلبل و پروانه بیا عشق بیاموز
 برتر بود این علم ز تعلیم و تعلم
 عیسی چو لب یار مرا دید به دل گفت
 کی لب بود این روح نموده است تجسم
 خونا ب دل و تخت جگر داشته هر کس
 در شهر محبت بود ارباب تنعم
 خورشید جمالش ز نظر گم شد و برخاست
 صد محشر و بارد ز دو چشم همه انجم
 «محو» چو بدید این غزل از طبع تو سر زد
 گفتا که منم بحر برآرم به تلاطم

-۴-

چون نیم پروانه بلبل وار آهی می‌کنم
 طاعتم از دست چون ناید گناهی می‌کنم
 خود به کام دل به راهش هیچ سر نتوان نهاد
 پس به کام خود به سر بر، خاک راهی می‌کنم

ناله و زاری ز درد عشق کار مرد نیست
 زین تب آهی گر کنم کارِ تباهی می‌کنم
 سیل خونم بر رخ اشک از ندامت گل کند
 بی‌رخت گر بر گلی گاهی نگاهی می‌کنم^(۱)
 یار نازک طبع تاب زاری ما نبودش
 گاه‌گاهی زیر لب بس آه آهی می‌کنم
 گربه پای هر گدای کویش افتم عیب نیست
 عار کو؟ تعظیم شأن پادشاهی می‌کنم
 ای که سوی کلبه‌ی فقر آیی از قصر شهی
 گو ز بوم بوم قصد بارگاهی می‌کنم^(۲)
 در جوار میکده شاید به شیخ می‌کشان
 نام یابم من بنای خانقاهی می‌کنم
 راه شاه ما بود امروز «محوی» شاهراه
 خاکشم، بر تاج شاهی ناز شاهی می‌کنم

-۵-

ندهد چو رهم، بر در و دیوار بگیریم
 با ابر روم بر گل و گلزار بگیریم
 دل آب و جگر خون شده این دم به امیدم
 يك لحظه به کام دل خود زار بگیریم
 منصور یکی خنده‌ی مردانه زد و رفت
 می‌گفت نیم زن، به سردار بگیریم

-۴-

(۱) سیل خونم... (ن): سیل خونم بر رخ از اشک ندامت گل کند؛ در دم از اشک ندامت لاله‌زارم بر رخ است.
 (۲) قصد (ن): نقل.

با نيك و بد خلق خدا جمله به مهم
 ابر چمنم بر گل و بر خار بگریم
 يك ناله ز مجنون و ز فرهاد بیادم
 بگذشت به هامون و به كهسار بگریم
 چون شیشه پر از می كه نگوئش بنمایند
 همواره من از بخت نگونسار بگریم
 بنواخت به تیری همه كس را به جز از من
 شاید كه ز بی‌مهری دلدار بگریم
 گل گل كند از هر مژه‌ی چشم چو گلبن
 گاهی كه بیاد آن گل رخسار بگریم
 بیماری چشمان تو بیمارترم كرد
 بیمارم و بر حالت بیمار بگریم
 گردون بودش در پی هر نوش چها نیش
 يك بار كنم خنده دو صد بار بگریم
 خوناب دلم موج برون می‌زند امشب
 خواهم كه نگریم من و ناچار بگریم
 یاد لب و دندان تو در گریه‌ام افزود
 هم لعل و گهر، هم یم زخار بگریم
 ابرم مدد از بحر كرم می‌طلبید باز
 بر روضه‌گه احمد مختار بگریم
 «محو» ز صفا موج زند آینه است دل
 گر يك طپش آن‌جا طپم و زار بگریم
 گردی ز طپیدن اگر افتاد به چشمم
 تا حشر سزد گوهر شهوار بگریم

(ن)

-۱-

نقاب از رخ برافگن، محشری از جلوه برپا کن
 جهانی صبر و هوش و عقل از يك عشوه یغما کن
 به سوی در قفا افتادگانت يك نگه بنگر
 به چشم مست خود شور قیامت را تماشا کن
 پری وار از شکنج زلف شبرنگت رخی بنما
 به يك دم اهل عالم جمله را مفتون و شیدا کن
 ز صحرا گردی بیهوده اش کاری نمی آید
 بگو مجنون ما را رو به سوی حی لیلی کن
 اگر انس است اگر جن، جملگی بی دام اسیر استند
 دگر حور و ملك را بسته ی زلف چلیپا کن
 پس از کوری ترا دل سیر دیدن آرزو دارد
 برا از دل به جای مردمك در دیده ام جا کن
 هوای «جنة المأوی» اگر داری به سر ای دل
 به راهش خاك شو در جنت کویش تو مأوا کن
 بمیر از عشق لعلش، خاك گرد و در لباسی گرد
 به بالا رو سوی گردون و نازی بر مسیحا کن
 همیشه «محویا» ترك تو دارد در نظر دنیا
 تو پیش از وی بیا، گر پیشینی، ترك دنیا کن

-۲-

کس نشد در عشق، گفتم، این چنین شیدا که من
 گفت دیدی هیچ معشوقی چنین رعنا که من
 گفت قیس از کم دل آید پی به آن حسنی برد
 بس کسی دیده است لیلی را نه آن لیلی که من

تا قیامت همچو من نرگس فروش حیرت است
 يك نگه هرکس بدید آن نرگس شهلا که من
 بسر لبم طوفان آه و دیده‌ام دریای خون
 کس میناد ای خدا این ماجراها را که من
 آب بر رخ، تاب در دل تا به محشر باشدش
 هرکه دیده است آب و تاب آن رخ زیبا که من
 نیم نازش کرد یغما دین و دل یارب مباد
 کس بدین گونه اسیر عشق این ترسا که من
 بر سر میدان به کف شمشیر ناز آمد بگفت
 عاشق سرباز خواهم «محوي» ش گفتا که من

-۳-

در فنون ترک‌تازی، ترك ما ماهر چنین
 بود کرد از يك نگه تاراج عقل و صبر و دین
 عیب همدم را چو آینه بجز در خود مبین
 باش گر صافی دلی بینا و نایبنا چنین
 سوختی از بهر دنیا هم ترا دنیا بسوخت
 آتش بال و پر پروانه بود از انگبین
 روز روشن را به چشم عاشقان شب ساختی
 تا برآشتی بر این رخسار زلف عنبرین
 بی‌حجاب کفش تا بوسید زیر پای تو
 دعوی سر بر فلک سودن به سر دارد زمین
 آفتاب صبح محشر کرد از مشرق طلوع
 یا تو دستی را برون آورده‌ی از آستین
 یار با شمشیر نازم کشت و بگذشت و گذاشت
 بسمل ما را بدیده يك نگاه واپسین

خط مشکینش بگرد روی گلناری نگر
 استیلای لشکر زنگی تو بر افرنگ بین
 سرفراز سجده گشتن تاج فرق ما نگشت
 نقش و نام آستانش را نوشتم بر جبین
 برکش ای دل همچو بلبل ناله‌ی «وا حسرتا!»
 شد چو گل دلداری و همچون لاله داغش دلنشین
 سرنگونی آنقدر بر حال من کرد استیلا
 «محویا» گردید نام من نگون اندر نگین

(و)

-۱-

به من روزی نماید سرو سیم اندام مهر و رو
 که جانم در سراغ تن چو قمری بر زند کوکو
 ز سیر سرو جوی باغ بس کن ای تذرو جان
 برخ از اشك يك جوی كش و يك سرو دل جو جو
 نسیم این صبحدم باشد حیات افزا تو می‌گویی
 ز زلف عنبرینی هست با این بار خوشبو بو^(۱)
 بدین ما بهشت اصل نبود جز بهشت وصل
 بدل حاشا بخواهم حور و جنت خواهم از تو تو
 بگوش هوش این «قوا أنفس» از مرغ سحر بشنو
 خروس عرش بر فوج ملك هم می‌زند قوقو
 نگر دی تا چو قطره محو در دریای عشق دوست
 محال است اتحادت تا ابد يك يك بود دو دو

به يك جلوه نمودی واله و دیوانه «م‌حوی» را
روا باشد نمایی گر بوی باز ای پری رو، رو

(۵)

-۱-

(۱)

چه شد خیمه زد دود آهم به چرخ
شه عشقم و بایدم بارگاه
سرافکنده باشم گر از بیم سر
به جز سایه‌ی تیغت آرم پناه
لبالب شد از غم درونم چنانك
نمی‌یابد از دل به لب ناله راه
مرا کرد رو زرد اظهار درد
که بادا رخ اشك سرخم سیاه
جدا زوزیم این گنه پیش دوست
تو ای شومی بخت عذرم بخواه
زخود وارهیدن محال ای دریغ
که شد عمر در بت پرستی تباه
طلاکن مس قلب اگر مردمی
چنینم دهد پند مردم گیاه
درا در دل تنگ «م‌حوی» دمی
چو تو یوسفی باید افتی به چاه

-۱-

(۱) جای این يك بیت در نسخه اصلی خالی گذاشته شده است.

-۲-

از دور بر جنازه‌ام افکن یکی نگاه
 پاکم نما بیک نظر پاکت از گناه
 ای دل بروی زرد همه اشک سرخ ریز
 خواهی گرت سفید شود نامه‌ی سیاه
 امروز جبهه سای به خاک شکستگی
 فردا به اوج فخر برا بر شکن کلاه
 باشد ملازم تب عشق آه دردناک
 احوال عاشقان تو باشد چنین تباه
 فریاد ازین جفا که دو بالا است حور تو
 بیداد می‌کنی و برنجی ز دادخواه
 یک آه‌نین حصار زهی آفت است عشق
 از مرگ هم ببارگش می‌برم پناه
 یار آمد و زنا لهام آزرده گشت و رفت
 تأثیر را ز ناله همین دیده‌ایم آه
 «محوی» چه سود، زر نمودی مس وجود
 حیف آیدم تو مردم و مردم گیا، گیا
 پس دست زن به دامن شاهی که بنده‌اش
 بس بنده را بنیم نظر کرده‌اند شاه
 خاک رهش به پاش بسر تاج شاهی است
 راهش به سوی کعبه‌ی مقصود شاهراه
 بر روح و بر ضریح وی از بارگاه قدس
 پیوسته دار نور فیوضات یا اله!

-۳-

به عالم گر نمودی ناروا خود را «لوجه الله»
 روا باشد که خوانند آن دمت شیدا «لوجه الله»
 گذشتن از دو عالم کار پای همت است و بس
 ز دنیا بهر عقبی گذر از عقبی «لوجه الله»
 مبادا زنده گردم باز از مرگم نپرسیدی
 پس از مردن، گذری بر مزار ما «لوجه الله»
 شهان را عار ناید از نوازش بینوایان را
 چو خور بر ما بتاب از اوج استغنا «لوجه الله»
 نمودی گریه‌ها ای شیخ از بهر رضای خلق
 بر احوال خودت هم خنده‌ای فرما «لوجه الله»
 از این پس می‌پرستی پیش گیر، این خودپرستی بس
 دو روزی مانده زاهد بگذر از دنیا «لوجه الله»
 بما ظلمت گرفتاران هجر ای آفتاب حسن
 برون آ از حجاب و طلعتی بنما «لوجه الله»
 ز هر زخم‌ت گشود از هر دلی يك چشمه‌ی خونی
 ز رحمت هم تو چشمی سوی ما بگشا «لوجه الله»
 بهر يك بسملی عیدانه دادی جامه‌ی رنگین
 به «محوی» هم ز تیغت خلعتی بخشا «لوجه الله»

-۴-

کتانم داد و بیدادش بجایی کی رسد با مه
 ز صد جا گرچه بر تن چاك چاك امشب کند جامه
 به پیش آن شه خوبان اگر از ماجرای شوق
 نویسم سرگذشتی نامه‌ام ماند به شهنامه

به آتش در نمی‌تازد سمندروار هر مرغی
 ز تحریر شکایت نامه‌ام رم می‌کند خامه
 نگاهت دلربا و جلوه دلبر، کاکلت دلکش
 بنازم در فنون دلبری گشتی تو علامه
 قیامت را به پا کرد از قیامت قامت رعنا
 نهی گامی بره برپا کنی صد گونه هنگامه
 تن سیمینت از یکبار بیند بس عجب نبود
 ز خجلت باز پس گردد به کام کرم بادامه
 ثبات از دهر کم جو چون وفا از روسپی «محو»
 شده شب یار تو، فردا به دیگر خانه مادامه

(ی)

-۱-

گم شود نامت شنیدستم که نام پاک من
 از سر ناپاکی دل بر زبان آورده‌ای
 هی بهوش آخوشتن گم کرده‌ای رویاه پیر
 حمله زین رو بر سر شیر ژیان آورده‌ای
 در شگفتم من از این سودا که تو یک مشت خس
 با چه رو رو بر گه آتش فشان آورده‌ای^(۱)

-۲-

کس نمی‌پرسد ز لاله، داغدار کیستی
 یا ز نرگس خیره چشم، انتظار کیستی

-۱-

(۱) از این قصیده فقط این سه بیت به دست افتاده است.

از صبا يك پرسشی کن کین همه شام و سحر
بی‌قرار از بوی زلف مشکبار کیستی
عالمی دل خسته بیمار تواند ای چشم یار
از تو حیرانیم ما بیماروار کیستی
در هوایت شد روان از هر کناری جوی خون
ای زعالم برکنار اندر کنار کیستی
در تمنایت بسیم آواره از یار و دیار
آخر ای از جملگی بیگانه، یار کیستی
عالمی بهر نثار خاکپایت جان و دل
بر کف استاده تو خواهان نثار کیستی
آبداده تیغ می‌آیی سوی خونین‌دلان
از ترحم آبیار غنچه‌زار کیستی
از دم تیغ حسد بسمل بود عنقا بقاف
گر خبر گیرد تو ای «محو» شکار کیستی
بعد مردن از «غبارت» می‌دمد «بوی عبیر»
آن زمان دانسته گردد خاکسار کیستی^(۱)

-۳-

محبت يك قلم باشد نیاز و محنت و دردی
نباشد مرد میدان بلا هر نازپروردی
به آه سرد بی‌تاثیر خویشم دل همی سوزد
به شهر ما در آ خود تا ببینی آتش سردی

-۴-

(۱) محوی این غزل را به مناسبت وفات مرحوم علامه شیخ عبدالقادر سنندجی شارح «تهدیب‌الکلام» فرموده‌اند که تاریخ وفاتش سال ۱۳۰۳ هجری قمری است و ماده تاریخش را در کلمه‌ی «غبارت» که به حساب ابجد ۱۶۰۳ می‌شود منهای جمله‌ی «بوی عبیر» که آن هم به حساب مذکور ۱۳۰۰ است، می‌توان یافت.

نثار خاک راحت را بجز يك ذره جانم نیست
 جز این پای ملخ زین مور می‌ناید ره آوردی
 شرفیاب نظر از چشم مستش کم کسی باشد
 مگر آن‌کس که دارد اشك سرخی بر رخ زردی
 ندارد حور تاب تاب آتش نگذری زنه‌ار
 به خاک کشتگان شوق و بر پایت فتد گردی
 میان نامه‌ام محض تهی ناپودن نامه
 فرستادی برای سینه داغی، بهر دل دردی
 چو مشاطه به بالای دو چشمش آن دو مصرع دید
 بگفت از دفتر «محو» مگر دزدیده‌ی فردی

- ۴ -

نگارم تیغ ابرو داده آب از سرمه‌ی نازی
 که با این صد دهن زخم از دلم برناید آوازی
 مگر آهم مددکاری نماید ورنه گرد من
 کجا تا گرد سر گردیدنی سروی سرافرازی
 ز حسرت تا جدا از بزم وصل افتاده‌ام چون نی
 به کنج نامرادی نبودم جز ناله دمسازی
 ز گریه آب پاشم بر سر کویش که می‌ترسم
 ز گردم سر زند زان کو به بال باد پروازی
 به سیر خاطر خونینم آمد آن نگار و گفت
 نمی‌بینم در این جا دل مگر يك گلشن رازی
 چو روزی غمزه‌ی خونریز او رو بر دلی آرد
 قضا گوید که مهمان کبوتر می‌شود بازی
 نیاز سوختن در انتظارم داشته عمری است
 کی امدادی نماید پرتوی از جلوه‌ی نازی

ز طنز شیخ و طعن ناصحم آگه نگرده هوش
چنانم واله بنموده است عشق شوخ طنازی
به مشتاقان زخم دلشینش مرده ده «محو»
نگارم تیغ ابرو داده آب از سرمه‌ی نازی

-۵-

خلیل از بت شکستن در نظر می‌داشت اشکالی
اگر آذر تراشیدی به شکل یار تمثالی
جگر خط دم تیغش بود پیرایه دل را داغ
ز حسنش کم ندانی عشق هم دارد خط و خالی
بر اقلیم بیابان غم لیلا که یابد دست؟
مگر شاهنشۀ عشقی، چو مجنون صاحب اقبالی
نشسته تا پرش هر تیر در دل دید چون، گفتا
به صحرای فنا پر زن تو چون داری پر و بالی
همین از سوختن وز زاری آبادست دیر عشق
به بلبل گفت پروانه، ز من خالی ز تو قالی
به کنج بی‌کسی از خاطر هرکس فراموشم
مگر دردی، بلایی، گاه گاهم پرسد احوالی
ندارم هیچ از خود چشم سر برداشتن تا حشر
منم «محو» چو نقش پا به پای عجز پامالی

-۶-

دهن نمای شرفیاب گوهرافشانی
نفس‌گشای به وصف امام ربانی
علو مرتبه‌اش زین دقیقه دریابید
که نامور شده شخصش به نام ربانی

بود مجدد الف او، ستایمش من هم
 هزار بار به عالی مقام ربانی
 نبرده پی به خدا هیچ «عارف بالله»
 چو او به کشف رموز کلام ربانی
 فرود آمده گفت آن که دید عرفانش
 همیشه بر دل این شه پیام ربانی
 به بال «سیر الی الله» مخلصش پر زن
 مپرس حال گرفتار دام ربانی
 بر احمد عربی بارد و بر این احمد
 ز ابر فضل همیشه سلام ربانی
 به نسبتش بگزا «محو» ار به سر داری
 هوای باده کشیدن ز جام ربانی
 به فیضها برسی گر شوی زیاری بخت
 تو فیض یاب ز لطف امام ربانی

تقریظ شرح مثنوی

تألیف والی عابدین

«جامی» آن از جام عشق دوست مست
 «مثنوی» را این چنین بستوده است
 آن فریدون جهان معنوی
 بس بود برهان ذاتش مثنوی
 من چه گویم وصف آن عالی جناب
 نیست پیغمبر ولی دارد کتاب
 وصف مولانا و وصف مثنوی
 هم ز جامی هم ز عامی بشنوی

لیک ای یاران ز «م‌حوی» بشنوید
 شمه‌ای از وصف این شرح جدید
 اندکی وصافی این شرح نو
 بر کتاب مثنوی از من شنو
 شرح والی عابدین پاشای راد
 آن مدار حکمت و فضل و رشاد
 «جاء شرحاً موضحاً مُستکشفاً»
 «فیه للمرضی مِنَ الجَهِلِ الشَّفَا»
 وافی حل عبارات متون
 کاشف سر اشارات بطون
 سر توحید وجود از وی جلی
 آشکار از وی مقام هر ولی
 کشف هر اسرار و احوالی در او
 حل هر اغلاق و اشکالی در او
 پرده از روی تعینهای پنج
 بر گرفته چون طلسم از روی گنج
 مثنوی را گرچه باشد بس شروح
 لیک آن‌ها را شیخ دان، اینش روح
 شارحان پیش ازین گر پیش ازین
 یک نظر دیدندی این شرح گزین
 شرح خود را پس تر افگندند یا
 رو باین شرح پسین کردند یا
 از محقی وز خوش استعدادیش
 حقی اول حق به جانب دادیش
 کاشفی «احسنت» یا کشاف خوان
 لب گشادی در ثنا و وصف آن

شمعی از وی شمع فهم افروختی
سودی از وی سودها اندوختی
هر که دید این شرح زیبا و شگفت
آفرین بر شارح و بر شرح گفت
هر که جوید علم فتح الباب دین
گو بجو یابی ز شرح عابدین
ای خدا این شارح والا تبار
از همه گونه عوارض دور دار

قطعه‌ها

-۱-

ای بسته کمر به قصد قتل سر ما
امر تو بود مطاع و حکم تو روا
آورده‌ام اینک سر خود ماه رخا
آخر تو بفرما و بکش تیغ و بیا^(۱)

***

-۲-

فرستادی ز روی التفاتم سرو را يك سیب
که از بویش تو گویی عنبر و مشکم بود در جیب
مگر سیب بهشتی بود کز بوی دلاویزش
دل و جانم رهایی یافتند از محنت و آسیب

***

-۱-

(۱) سه حرف اخیر هر کدام از مصرع‌های این قطعه، از پس به پیش، سه حرف اول مصرع بعدی را از پیس به پس تشکیل می‌دهند.

-۳-

رزق را روزی رسان پر می‌دهد
بی‌مگس هرگز نباشد عنکبوت
بی‌توکل آن‌که حیل می‌تند
عنکبوت آسا برای جلب قوت

***

-۴-

شهنشاهی غلام و بندگی کردن بکرد ایجاد
ز ایزد آفرین بی‌حد و مرز بر پیمبر باد
اگر بر باد رانی تخت چون جم روزها، یک روز
ز یک گردش فلک چون گرد تخت میدهد بر باد

***

-۵-

ز نور عشق تا هوشم بدل، جوشم به سر باشد
رجا از بارگاه ذوالجلال این قدر باشد
که این سالار دولت شه مظفر زاده همواره
سپه‌سالار حشمت قرّة‌العین ظفر باشد^(۱)

***

-۶-

«عالمی خواهم ازین عالم بدر»
عنصر وی خاک باشد سر به سر

-۵-

(۱) گمان می‌رود که محوی این قطعه را در ستودن محمدعلی شاه قاجار سروده است.

وز بن هر مویی دستی رویدم
«تا به کام خود کنم خاکی به سر»^(۱)

***

-۷-

«برگ درختان سبز در نظر هوشیار»
از چمن فهم رمز بار گل آرد ببار
هر گل ازان يك کتیب بار ورق ها به جیب
«هر ورقی دفترست معرفت کردگار»^(۱)

-۸-

تاسر و دست است بکار ای جوان
بندگی وجود و عطا پیش گیر
سر چو سجودش نبود سفچه خوان
کف چو جودش نبود کفچه گیر

***

-۹-

چون شجاع الملك دیدم با جنابت در نزاع
می شنیدم دولت و ملکش که می گفت «الوداع»
گر شجاع الملك از قهرت بیازارد چه غم
کز سر لطف و کرم بنوازدت شاه شجاع

***

-۶-

(۱) مصرع اول و چهارم از مولانا خالد نقشبندی است.

-۷-

(۱) مصرع اول و چهارم از سعدی شیرازی است.

- ۱۰ -

«بین‌الدّول» چو رو سیه رو زرد شد به جنگ
 شخص قضا به گوش قدر گفت بی‌درنگ:
 اعجاز سرخ رویی دین محمدی است
 بعد از سیاهی این که دگرگونه است رنگ (۱)

***

- ۱۱ -

از افق دیدم برآمد بدر در شکل هلال
 خوش جوابی داد چون کردم ز احوالش سؤال
 آفتاب روی رحمت عکس را چون وا گرفت
 کیست گوید کاملم یا کی به کار آید کمال

***

- ۱۲ -

با صد قصور باز طلبکارت آمدم
 کم مایه‌ام به رحمت بسیار آمدم
 از غافر و غفور گذشته‌ست کار من
 بارم گنه به حضرت غفارت آمدم (۱)

***

- ۱۰ -

(۱) محوی رباعی بالا را به طور زیر هم گفته است:
 «بین‌الدّول» چو رو سیه رو زرد شد ز جنگ
 شخص قضا به گوش قدر داد این نوید
 اعجاز سرخ رویی دین محمدی است
 بعد از سیاهی این که دگر رنگ شد پدید

- ۱۲ -

(۱) این رباعی با کمی تغییر در قصیده‌ی یکم حرف (م) هم هست.

- ۱۳ -

در قافله‌ای که اوست دانم نرسم
بر شهد وصالش ننشیند مگسم
با این همه از سعی نشاید آسود
این بس که رسد زدور بانگ جرسم

***

- ۱۴ -

جایی که بود جلوه‌گهی نیر اعظم
انجم ز شب افروزی خویش چه زند دم
تو مهر جهان‌تابی و من هم چو سها، چون
من لاف زنم با چو تویی نور مجسم

***

- ۱۵ -

دو بیتی را نمودم بهر این شهزاده من تنظیم
ندیدم در جواب او نه يك هدیه نه يك تعظیم
مگر این است تا حال این سپه‌سالار محبوبان
به پیشش بیشتر از شعر گشته هدیه‌ها تقدیم

***

- ۱۶ -

آفریده تا جهان اندوه و شادی آفرین
مار با هر گنج بوده، خار با هر گل قرین
نخوت سادات و استکبار ابنای عرب
مار و خار و گنج اسلام و گل دین مبین

***

- ۱۷ -

در خرمن کائنات کردیم نگاه
چندان که به خوشه خوشه‌اش بردم راه
دیدیم به گُنه کار چون پی بردیم
يك دانه محبت است و باقی همه کاه^(۱)

***

- ۱۸ -

يك پند بی‌مناسبه و پرمناسبه
از من ببر به خدمت اهل محاسبه
امروز می‌کنید بغش آن چه می‌کنید
فردا چه می‌کنید ز هول محاسبه

***

- ۱۹ -

ای دل عرفا جمله نجوم‌اند، بود مه
«شیخ احمد سرهند» که حق قدس سره
دریا دل او خوانی و زنه‌ار نخوانی
سردفتر ارباب معانی بجز آن شه^(۱)

***

- ۱۷ -

(۱) محوی قطعه‌ی بالا را به طور زیر هم تضمین نموده است:
در کسب نظر عمر نمودیم تباه
در خرمن کائنات کردیم نگاه
چون نيك نظر نموده شد فهمیدیم
يك دانه محبت است و باقی همه کاه

- ۱۹ -

(۱) این رباعی معما است به اسم «امام ربانی».

- ۲۰ -

در جنت سرای لطف بر عالم چو بگشادی
به «محو» تحفه‌ی خوش رنگ و بویی فرستادی
ز رنگش دیده شد روشن، ز بویش جان و دل گلشن
«جزاك الله خيراً» قوت چشم و جان و دل دادی

***

تخمیس دو بیت مثنوی

دوری از این شهر و این قوم عنود
خواستم لیکن قضا با صد قیود
در «سلیمانیه» پیوندم نمود
«احمد در مانده در دست جهود»
«صالحم افتاده در حبس ثمود»

پس همان به هر دم آری «محو» یا
رو به سوی بارگاه کبریا
با دو صد زاری از این شه خواهیا
«ای کرامت بخش جان اولیا»
«یا بکش، یا باز خوانم، گو: بیا»

***

تخمیس دو بیت سعدی شیرازی

ای مبرا وجودت از همه ریب
در کمال ظهور ذات تو غیب

پاك كن بنده را ز نقص و ز عيب
«ای کریمی که از خزانه‌ی غیب»
«گبر و ترسا وظیفه‌خور داری»

***

شد محمد ز رحمت معلوم
گشت «لا تقنطوا» ازو مفهوم
شده نامم به نام او موسوم
«دوستان را کجا کنی محروم»
«تو که با دشمنان نظر داری»

***

فردها

-۱-

حاجت چو روا می‌نشود ز اهل کرامات
من بعد ز رندان طلبم طی مقامات^(۱)

***

-۲-

تا آن بت مه پاره زرخ پرده برانداخت
خجلت عرق از چهره‌ی خورشید روان ساخت^(۱)

***

-۱-

(۱) محوی این فرد را برای یکی از دوستان خودش نوشته، کتاب «مقامات حریری» را از او خواسته.

-۲-

(۱) این فرد معما است به اسم «رشید».

- ۳ -

ز چشم اشکبارم هر طرف در خون دل باید
در آن میدان که نام سرخ پوشم در میان آید^(۱)

***

- ۴ -

چو نقش پا به حال چشم پر امید من بنگر
تو بگزار ای صنم این نخوت و يك ره برو بگذر^(۱)

***

- ۵ -

چرا سربسته ماند قصه‌ی دل
کنم آغاز و انجامش چو بلبل^(۱)

***

- ۶ -

ای بیرون از وهم و قیل و قال من
خاك بر فرق من و امثال من^(۱)

***

- ۳ -

(۱) این فرد معما است به اسم «محمد».

- ۴ -

(۱) این فرد معما است به اسم «محمد امین».

- ۵ -

(۱) این فرد معما است به اسم «سید حسن».

- ۶ -

(۱) این فرد تحریف يك بیت مثنوی است. بیت مثنوی این است:

ای بیرون از وهم و قال و قیل من
خاك بر فرق من و تمثیل من

-۷-

هر دم آرم لب ساقی به خیال
بر لبم باده بود می‌گویی^(۱)

-۷-

(۱) این فرد معما است به اسم «سلیم».

پاشبه‌ند

- ۱ -

پاش لی بوونه‌وه له چاپی به‌شی کوردی ئەم دیوانه، له نیوان په‌ره‌کانی لیکۆینه‌وه
پاکنووس نه‌کراوه‌که‌ی باوکمدا له‌سه‌ر ئەم دیوانه پارچه‌ قاقه‌زیکم دی یه‌کیک بو‌ی
ناردبوو ئەم سێ به‌یتە‌ی تیا نووسرابوو‌وه:

که‌ دولبه‌ر لیوی له‌عل و ماهی روخساری هووه‌یدا بێ
ده‌بی سه‌رگه‌شته‌ بێ بولبول، مه‌سیحا ره‌نگی سه‌ودا بێ

ئه‌وا گۆل وه‌ختی رو‌ینیه، ده‌بی شیوه‌ن بکا بولبول
ئه‌مه‌ سه‌رمه‌شقه، هه‌ر عه‌یشی سه‌ره‌نجامی ده‌بی وا بێ

نه‌وه‌ك بشکی به‌ ده‌م بیگانه‌وه، «مه‌حوی» سه‌د ئامانت

که‌ ناوی ئاشنا هه‌ر گه‌وه‌ه‌ری دورجی موعه‌مما بێ
نووسرابوویش که‌ ئەم سێ به‌یتە‌ به‌یتی یه‌که‌م و شه‌شه‌م و حه‌وته‌می پارچه‌
شیعریکن. که‌ له‌م‌باره‌وه‌ له‌ باوکم پرس‌ی وتی هیچم له‌یاد نیه. نامه‌یه‌کم بو‌ مامۆستا
شیخ موحه‌ممه‌دی مه‌حوی نووسی و داوام لی کرد چی له‌ بابه‌تی ئەم سێ به‌یتە‌وه‌
ده‌زانی بۆم بنووسی. ئه‌ویش نوسخه‌یه‌کی تری ئه‌و سێ به‌یتە‌ی به‌ خه‌تی خوا
لی خو‌ش‌بوو مامۆستا مه‌لا ئه‌سه‌ه‌دی مه‌حوی بو‌ ناردم له‌ پال به‌یتی یه‌که‌مدا تیا
نووسرابوو: موعه‌مما به‌ ئیسمی «الله» و له‌ پال به‌یتی شه‌شه‌مدا نووسرابوو: موعه‌مما به‌
ئیسمی «علی» و له‌ پال به‌یتی حه‌وته‌مدا نووسرابوو موعه‌مما به‌ ئیسمی «یاری» واته‌

یاری مەھوی... خۆیشی. واتە مامۆستا شیخ موھەممەد. نامە یەکی بۆ نووسیم تیا نووسیپوو: «رۆژی چوومە خانەقayı خۆمان بۆ دیدەنی حاجی مەلا ئەسەدی ئامۆزام لە کاتی قسە کردنا پارچە یەك قاقەز کە ئەو سێ بەیتە ی لێ نووسرابوو دایە دەستم و وتی ئەم بەیتانەم لە مەرحوومی حاجی مەلا عزیزى بالیکدەری بیستوو و بەیتەکانیش حەوتن. ئەنجا من خۆم لە بیرم نەماوە حاجی مەلا ئەسەد لە بارەى چوار بەیتە کەى کە نەینووسیونەو چى وت. یان وتی ھەر ئەو سێ بەیتەم لە حاجی مەلا عزیز بیستوو، یان وتی خۆم لە بیرم نەماوە... ھەروەھا وتی ئەم پارچە شیعەرە موھەممایە، بەیتی یەكەم بەناوی «الله»، دووھەم بەناوی «محمد»، سێ و چوار و پێنج و شەش بەناوی خولەقەى راشیدین «ابوبکر و عمر و عثمان و علی». بەیتی حەوتەمیش بەناوی یاریەو، یەعنى یەكێك لە خۆشەویستانی مەھوی خۆی. ئەنجا ئەو خۆشەویستەى کى بوو و چی بوو؟ نایزانین». ھەروەھا نووسیپوو: «من ئەو غەزەلەم نە لە دەستنووسەکانى مەھوی خۆی و نە لە دەستنووسەکانى باوکمدا نەدیو و لە هیچ کەسێکیشم نەبیستوو. بەلام ئەوەندە ھەبە کە مەھوی زۆر شیعەری ھەبە کە لەلای ئێمە نیە و لە دەستنووسی لای ئەم و ئەودا دیومە و ئەوانەم لە دەستنووسە کەى خۆمدا نووسیوەتەو».

لێکدانەو بەیتی یەكەم کە موھەممایە بەناوی «الله» ھەبەمجۆرە:

«لێو» واتە «قەراخ». قەراخی «لەعل» یش ھەردوو «لام = ل» ھەبەتی. «ماھی روخسار» یش «ھى = ە» یە چونکە «ە» خەرە وەك مانگ. سەرلى شىوانى «بولبول» یش ئەو یەبى بە «ھوزار» و، «ھوزار» و «ھەزار» یش بە رینووسى فارسی ئامیزی کۆن وەك یەك دەنووسرێن. «ھزار = ھەزار» یش واتە «ئەلف» کە لەگەڵ پیتی «ئەلف = ا» دا وەك یەك دەنووسرێن. «مەسیحا» یش کە رەنگى «سەودا» بگرێ، واتە «زەرد» دەبێ. زەردیش نیشانەى «لاوازی» یشە. لاوازی «ئەلف» واتە باریکییە وەك «ئەلف». وا بەمجۆرە پیتی «ئەلف» دووجار و پیتی «لام» دووجار و پیتی «ھى» مان جارى دەسگیر بوو و ئەم تیپانەش تێکرا و شەى «الله» یان لێ پێك دى.

ده‌شگونجی وشه که به‌مجوره بدؤزینه‌وه:

«سەرگه‌شته» به عه‌ره‌بی پیی ده‌لین «آله = ئالیه» که «ئەلف = ا» و «لام = ل» و «هئ = ه» ی تێدایه. «بولبول» یش واته «هوزار» که له‌گه‌ل «هزار» وه‌ک یه‌ک ده‌نوسران. «هزار = ۱۰۰۰» یش به عه‌ره‌بی «ئەلف = الف» ه و «الف» ی ژماره‌ش له‌گه‌ل «الف» ی تیپ واته «ا» وه‌ک یه‌ک ده‌وترین. سەرگه‌شته بوونی ئەم «بولبول» یش که له‌ئەنجامدا بوو به «ا» ئەوه‌ته که جینگای خوی لی گۆراوه و که‌وتوو‌ته‌ نیوان تیپه‌کانی «آله» وه‌ و به‌مجوره «ئەلف = ا» و «لام = ل» و «ئەلف = ا» و «هئ = ه» مان ده‌سگیر ده‌بی. له‌مجوره لی‌کدانه‌وانه‌یشدا پیتی ده‌غم‌کراو و ده‌غم‌نه‌کراو هه‌ر به‌ یه‌ک تیپ داده‌نرین، که‌واته‌ و «الا» بوو به «الله».

لی‌کدانه‌وه‌ی به‌یتی شه‌شه‌میش که موعه‌ممايه به‌ ناوی «علی» یه‌وه به‌مجوره‌یه:

«رۆیشتنی گۆل» دواپی هاتیه‌تی. «دواپی هاتیشی» وه‌رگر‌تی دوا پیتیه‌تی که «لام = ل» ه‌که‌یه‌تی. ئەمه‌یش که «سەرهنجامی هه‌موو [عه‌یش = عیش] یکیش هه‌ر وایه»، ئەوه‌ته‌که‌هه‌مو «عیش» ی‌ک دواپی دی، واته دواپییه‌که‌ی که «شین = ش» ه‌که‌یه‌تی نامی‌نی و «عه‌ین = ع» و «بی = ی» ه‌که‌ی ده‌مین‌ته‌وه. و به‌مجوره له «لام = ل» و «عه‌ین = ع» و «بی = ی» وشه‌ی «علی» مان پێک هینا.

به‌ش به‌ حال‌ی موعه‌مماي به‌یتی حه‌وته‌میش که موعه‌ممايه به‌ ناوی یاره‌که‌ی مه‌حویه‌وه، له‌به‌ر‌ئه‌وه‌ که ناوی یاره‌که‌مان لا دیار نیه و مه‌حوی خویشی ویستویه زیاتری بشار‌یته‌وه، له‌وانه‌یه لی‌کدانه‌وه‌ی به‌مجوره‌ بی:

«یار» به‌ حیسابی حوروونی ئەبجهد ده‌کاته «۲۱۱». «گه‌وه‌ر» یش به‌شیوه‌ی فارسی‌نامیزی نووسینی جاران «واته [گوهر]» ده‌کاته «۲۳۱». ئە‌گه‌ر ناوی «گه‌وه‌ر» ده‌رکه‌وئ و بکه‌وئته‌ ده‌می بی‌گانه، یه‌که‌مجار که دانی پیا ده‌نین «گاف = گ» ه‌که‌ی ده‌شکی و «وهر» ه‌که‌ی ده‌مین‌ته‌وه‌ که ئەویش وه‌ک «یار» به‌ حیسابی حوروونی ئەبجهد ده‌کاته «۲۱۱» و، واده‌رده‌که‌وئ که «یار» ی مه‌حوی «گه‌وه‌ر» ی ناو بووه.

- ۲ -

هه‌روا پاش لی بوونه‌وه له چاپی به‌شی کوردی ئەم دیوانه، نامه‌یه‌کم له مامۆستا شیخ
موحه‌مه‌دی مه‌حویه‌وه بۆ هات تیا نووسیوو ئەم به‌یتیه‌ی خواره‌وه‌ی له‌م رۆژانه‌دا له
مه‌لا ره‌سوول ناویك بیست و ئەویش وتی له‌مه‌لا حوسه‌ینی مه‌رگه‌یی بیستوه‌وه که
گوایه‌هی مه‌حویه‌:

من له‌یه‌کدا یه‌ک ده‌بینم، چل له‌دودا، ده‌ه له‌سی

مه‌نه‌جی عیشقی حه‌قیقی «نوو» ه‌په‌نجای جی به‌جی
ئەم به‌یتیه‌یش موعه‌ممايه به‌ناوی «ئه‌مین = امین» ه‌وه و، لیک‌دانه‌وه‌که‌یشی
به‌مجۆره‌یه: له‌سه‌ره‌تا و له‌پله‌ی یه‌که‌مدا «یه‌ک» ده‌بینم که «ا» ی ژماره‌وه‌ک پیتی
«ئه‌لف = ا» وایه. له‌پله‌ی دووه‌میشدا «چل» ده‌بینم که ژماره‌ی «۴۰» به‌حیسابی
حوروونی ئەبجهد ده‌کاته پیتی «میم = م». له‌پله‌ی سێه‌میشدا «ده‌» ده‌بینم که ژماره‌ی
«۱۰» یش به‌حیسابی حوروونی ئەبجهد ده‌کاته پیتی «یی = ی». رییازی عیشقی
راسته‌قینه‌یش چه‌مینه‌وه‌یه له‌ریگای خۆشه‌ویستیدا وه‌ک پیتی «نوو = ن» که به
حیسابی حوروونی ئەبجهد ده‌کاته «۵۰» و ده‌بێته‌وه به‌«ن». ئا به‌مجۆره‌ وشه‌ی «امین»
له‌«ا» و «م» و «ی» و «ن» پێک‌دی.

موحه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم

***

له‌باره‌ی «مه‌حوی» یه‌وه‌نووسیویانه

تا ئیستا گه‌لی له‌شاعیر و نووسه‌ر و ره‌خنه‌گرانی کورد، که‌م یا زۆر، له‌باره‌ی
مه‌حویه‌وه‌نووسیویانه. ئێمه، وه‌ک له‌دیوانه‌که‌ی «نالی» داگر‌دمان، وای به‌باش ده‌زانین
لێره‌یشدا باشت‌رینی ئەو شاعر و نووسینه‌یه‌ی له‌باره‌ی مه‌حویه‌وه‌نووسراون، کۆیان
بکه‌ینه‌وه و بیانخه‌ینه پāl ئەم دیوانه، بۆ ئەوه‌ی هه‌رکەس که‌دیوانه‌که‌ ده‌خوێنێته‌ون، له
هه‌مان‌کاتدا بیشتوانی قه‌دری مه‌حوی لای ئەدیانی کورد و باری سه‌رنجی

ره‌خنه‌گرانی ئه‌ده‌ب و جووری هه‌لسه‌نگاندنیان بو ئه‌م شاعیره‌ خاوه‌ن به‌هره‌یه‌مان
شاره‌زا و ئاگادار بێ. (۱)

سه‌ره‌تای ئه‌م بابته‌ له‌ شاعیری پایه‌بلند «ئه‌وره‌حمان به‌گی سالم» وه‌ ده‌ست
پێ‌ده‌که‌ین که‌ به‌ «سالمی ساحیب‌قهران» ناوبانگی ده‌رکردوه‌. ئه‌م شاعیره‌ خاوه‌ن
به‌هره‌یه‌ له‌ پارچه‌ شیعریکیدا به‌ شانازییه‌وه‌ ناوی مه‌حوی هێناوه‌ که‌ ئه‌و کاته‌ هێشتا
نازناوی شیعری «مه‌شوی» (۲) بووه‌. ئه‌مه‌ تیکستی پارچه‌ شیعره‌ که‌ی سالمه‌:

له‌ عه‌رسه‌ی ئه‌وجی عیشت بازای دڵ هه‌لسا له‌ ده‌وران
به‌ به‌رقی پورته‌وی حوسنت په‌ری سووتا له‌ ته‌یرانا
له‌ روژی ئیمتیحانا دیم به‌رابه‌ر روئیه‌تی مه‌عشوق
که‌مه‌ربه‌سته‌ی هونه‌ر هاتن به‌ پیتی عیش‌ق‌بازانا
له‌ لای «نالی» و «مه‌شوی»، له‌ لای «سالم» و «کوردی»
له‌ هه‌نگامه‌ی هونه‌رگه‌رمی تک‌اجۆ بوون له‌ «مه‌ولانا»
له‌ مه‌یدانی به‌لاغه‌تدا سواری مه‌رکه‌بی مه‌زموون
به‌ کوردی هه‌ر یه‌که‌تازی سواری بوو له‌ «بابان»

(۱) به‌شیکی زووری که‌ره‌سته‌ی ئه‌م باسه‌ مامۆستا شیخ موحه‌ممه‌دی مه‌حوی خسته‌
به‌رده‌ستمان.

شایانی وتنه‌ ئیمه‌ له‌باره‌ی شیوه‌ی ریت‌نوسه‌وه‌، نه‌بێ، هیچ‌جو‌ره‌ ده‌سکاریه‌کی تیکستی
هیچ‌کام له‌م بابته‌نه‌مان نه‌کردوه‌. هه‌ر به‌جو‌ره‌مان نووسیونه‌ته‌وه‌ که‌ له‌ سه‌رچاوه‌
بنجیه‌کانیدا نووسرا‌بونه‌وه‌.

(۲) نووسه‌رانی میژووی ئه‌ده‌بی کورد و ره‌خنه‌گرانی ئه‌ده‌ب له‌ زمانی کوردیدا تا ئیستا
که‌سیان نه‌یان‌وتوه‌ «مه‌شوی» و «مه‌حوی» دوو شاعیری جیا. ئه‌وه‌ی باوه‌ ئه‌وه‌ته‌ «مه‌شوی»
نازناوی پیشووی شیعری مه‌حوی بووه‌. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا ئیمه‌ پارچه‌ شیعریکی مه‌حویمان نه‌
به‌ ده‌سنووس «و دیاره‌ نه‌ به‌ چاپیش» نه‌دیوه‌ له‌جیاتی «مه‌حوی» تیا نووسرابێ «مه‌شوی». وادیاره‌ مه‌حوی خۆی که‌ وازی له‌ ناوی «مه‌شوی» هێناوه‌، هه‌ر پارچه‌ شیعریکیشی به‌و ناوه‌وه‌
بووبێ گۆربێتیه‌ سه‌ر «مه‌حوی».

که «نالی» ته‌وسه‌نی ته‌بعی به ته‌رزئی گه‌رمی جوسته‌ن بوو
 به چه‌وگانی خیره‌د گۆی دانشی ده‌رکرد له مه‌یدانا
 که ره‌خشی ته‌بعی رامی هاته‌ سه‌ر میقرازه‌که‌ی ته‌علیم
 ریکابی پای‌بۆسن «سالم» و «مه‌شوی» له ده‌ورانا

***

«مه‌لا موحه‌مه‌دی خاکی» یش که شاعیریکی تری سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مه، له
 قه‌سیده‌یه‌کی درێژیدا که ستایشی پیغه‌مبه‌ری پئی کردووه «سه‌لامی خوای لی بئی» و
 شوین پئی «مه‌حوی» ی تیا هه‌لگر تووه له قه‌سیده‌ی «به‌حری نوور» دا، به‌چهند به‌یتیک
 به‌شان و بالی «مه‌حوی» دا هه‌لداوه و ده‌لی:

له جاپ و خه‌رمه‌نی فه‌زل و که‌مالی «مه‌حوی» یا «خاکی»
 خه‌ریکی خاکه‌پرویه، گول ده‌چینی دانه‌مۆرانه
 نوعووتی نه‌حه‌مه‌دی فه‌رموو، نه‌مامی سه‌رمه‌دی هه‌لناشت
 منی «خاکی» که ریم دایم له ده‌وری باغه‌وانانه
 سوروشک ئاو و، موژه په‌رژین، ئومیدی دل چ غونچه‌ی گول
 به‌چاو، چاودیری وه‌ک بولبول بکه‌م ئه‌م ته‌رزه‌باغانه
 «تعالی الله» چ دیه‌هقانه، جه‌زای غوفران و ریزوانه
 سه‌مه‌ر خو‌ر بین، خودا، ئیمه‌ش له سایه‌ی ئه‌م نه‌مامانه‌

***

شاعیری رۆشنیبری کورد «حاجی قادری کۆیی» یش له پارچه‌شاعیریکیدا که
 شانازی به‌شاعیره‌هه‌لکه‌وتوووه‌کانی کورده‌وه تیا ده‌کا، ناوی مه‌حوی هی‌ناوه‌که
 له‌وده‌مه‌دا هیشتا نازناوی شیعیری هه‌ر «مه‌شوی» بووه. حاجی قادر ده‌لی:

«سالم» و «مه‌شوی»، «شیخ ره‌زا» و «خه‌سته»
 شاعیرن، هه‌ر چواری به‌رجه‌سته

***

شاعیری پایه بلند «مەلاکا کە حەمە ی ناری» یش که به «مەلاکا کە حەمە ی بیلوو» یش
 به ناوبانگه، پارچه شیعرێکی لە سەر کیش و قافیە ی ئەو دوو پارچه شیعرە ی مەحوی
 و تەووە کە سەرە تا کانیان ئەمە یه: «لە روژی هەلدرا ئەم کۆنە خەیمە ی تان و پۆشینە» و «لە
 سەیری خەستە خانە ی عیشق، ئەوی سەوزە ی کە وای شینە». ناری لەم پارچه شیعرە
 نایاب و سوارەیدا شیوەنی کۆچی دوایی مەحوی دەکات. لە دوا بە یتیشیەو وە دياره
 کە وای لەو سەردەمەدا بە نەخۆشی لە سلیمانی بوو. ئەمەش تیکستی تەواوی پارچه
 شیعرە کە ی ناری:

لەبەر تیری موژە ی بێ مروەتی ئەو شوخە نەخشینە
 لە هەرجی دەنگی یا تەلقینە، یا یاسینە، یا شینە
 لە داخی خارە هەردەم شیوەنی بۆلبول بە سەر گۆلدا
 لە سەر ئەو وەجەه یە شینم کە رووی موحتاجی تاشینە
 بڕۆ زاھید کە دل نادەم بە وەعزی پووج و ئەفسانە
 نیشانە ی سەفوەتی دل کە ی بە ریش و خەرقە پۆشینە!
 لە هەر وەقتی بە موژدە ی مە ی، خرۆشی بە ربەت و نە ی بێ
 بە ئەمری پیری مە یخانە زەمانی بادە نوشینە
 نە هەر مل لایقە دەستی بە سەربەستی لە گەردەن کە ی
 نە هەر سەر واجبی دەستە ی گۆل و سەرپۆش و پووشینە
 یە کێ وای چاکە سەر بۆ ئەفسەری شاھانە یی کە چ کا
 یە کێ موستە وجیبی بەرگی پەلاس و کۆنە پۆشینە
 بوزورگی کە ی بە فیکر و دانش و ئاداب و ئیدراکە!
 مە عیشەت کە ی بە سەعی و ئیھتیمام و کەسب و کوشینە!
 بە شوینی مە حویا نەزم سەراسەر شینە بۆ مەرگی
 لە ئەشعارم تەماشاکەن سەراپا ئاخری شینە

به رووخویشی که فرموویه ئه بئ «ناری» عه یادهت کهم
ئهوا مردم له خویشیدا، له خویشی ئهم نه خویشینه...

***

سه یید ئه حمه دی نه قیبی زانا و شاعیری پایه به رزیش، به بۆنه ی کۆچی دوایی
مه حویه وه ئهم پارچه شیعره ی له لاواندنه وه یا وتوو^(۱):
ئهوا یاران هه موو رویین، به بئ جئ من به جئ ماوم
دلم رهش، رهنگ و روو زهرد و، سپی بوو، دیده کهم، چاوم
شه رابی که ئسی دنیا وا ده ماغ و که لله می پر کرد
له بهر مهستی و سستی من هه می شه کاس و تاساوم
عه جه ب ماوم کهوا ماوم له بهر سۆز و بلایسه ی دل
له سایه ی ئاوی چاوی خوومه وه هیشتا نه سووتاوم
به ناری حیرسی دنیا خه رمه نی ئه عمالی من سووتا
له بهر کویری به سیرهت خووم نه دیوه چه نده شیواوم
له باتی بئته عهرشی حه قق و جیگه ی سیرری سوبحانی
دلم بستخانه یی ئه غیاره بو دنیا که برژاوم
مه تاعی ئا برووم هیند سه وقی سووقی نامورادی کرد
له دووکانی زه ره ردا ده سته ئه ژنۆلات و داماوم
به دهس شه ی تانه وه حه یران و بووم مه له به ی سویان
له به حری قه سه وتا که شتی شکاو و غه رق و خنکاوم
به روژم تی ئه گه ن جه معی، ئه سه فمه چونکی نازانن
له بهر حه یلووله تی ئه رزی مه عاسی مانگی گیراوم
به خو بادانی بی هووده م ئهوا مه علومه نادانم
نیه فه همم که توژی توژم و چه ند قه تره یی ئاوم

(۱) ده ستنوسی ئهم پارچه شیعره، به خه تی شاعیر خو، ئیشتاش ماوه و لای شیخ
ره ئووفی کوپری سه یید نووری نه قیه.

بنازم بەم ھەموو حیلمی خودایە و لوتفی پیغەمبەر
کە بەم زۆری گوناھە من بە روو وەك ئادەمی ماوم
ئەمیش نەوعە ریاپیکە دەم و دل یەك نەبێ «ئەحمەد»
لە دیوانی ئەدەبدا بۆیە وا مەحوە قسە و ناوم

***

«شیخ ئەحمەدی شیخ غەنی» یش کە نازناوی شیعری «فەوزی» بوو، بەبۆنە
دەرچوونی دیوانەکەی «حەمدی» یەو، چەند بەیتێکی وتوو بە شان و بآلی
مەحویشیدا تیا ھەلداو. شایانی وتنە فەوزی ھەمیشە ئاواتەخوازی ئەو بوو
دیوانەکەی مەحوی بەشیوەیەکی جوان و بێ ھەلە لە چاپ بدرێ و پارچە شیعریکی
ستایشی بۆ دابنێ. بەلام بەداخەو نەژیا ئەو ئاواتەیی بە چاوی خۆی بینی بێتە دی و
لە گەل خۆیدا بردیە گۆر. ئەمەش تیکستی ئەو چەند بەیتەیی فەوزی:

گەرچی «نالی» و «کوردی» و «سالم» لە دەوری «ماضی» یا
خواوەنی دیوانی عالی بوون لە شیعری کوردیا
گۆبی سەبەقەت ھەر لەناو مابوو «مەحوی» پێی گەشت
خستێو مەیدان بەجێ ھێشتن لە عەسری «ثانی» یا
دایە بەر چەوگانێ تەشبیە و بەلاغەت، رای فران
ئەو بەیان و ئیستیعارەیی وا لە شیعری «حەمدی» یا

***

«عەلی کەمال باپیر ئاغا» ی شاعیریش ئەم دوو پارچە شیعەرەیی بۆ مەحوی وتوو:
پارچەیی یەکەم:

گەھێ مەخموور و سەرخۆشم بە نەشتەیی دیدەکەیی مەستی
گەھێ دل لەت ئەکا شمشیری ئەبرۆی تیژی پەییوەستی
لە کاتی پیرییاگەر حەز لە بالایی یار بکەم حەقمە
کە چونکە پیاوی پیر دايم عەسا پیویستە بۆ دەستی

لە گۆڤری پاکتا سەر دەربەھێنە حەزرەتی «مەحوی»!
 بزانە چی بە سەرھات کوردەواری و شیعەر و ھەلبەستی
 لەناو باغچەی ئەدەبدا تائەبەد نایینی تۆ یەك گۆل
 کە لایق بێ بە دەستی یار و بیدەیتێ بە سەربەستی
 تەوافی کەعبەیی بەردەرکی یار ناگرێ بە مانگ و سأل
 ئەبێ دەستەو نەزەر تا ماوی تۆ ئازانە راوەستی

پارچە ی دووھەم کە چوار خشتەکییە کە:
 چونکە بەندە ی حەزرەتی «مەحوی» م و شاگردی ئەوم
 وائەزانم «واریسی» تەختی شەھ ی کە یخوسرەوم
 داخە کەم ئەولادە کانی دەرھەقی مەن بێ وەفان
 وائەزانن بەندە مردووم یاخۆ سەرمەستی خەوم

***

«ئەحمەد بە گێ فەتاح بە گێ ساحیقەرەن» یش کە نازناوی شیعری «حەمدی» بوو
 لەم چوار خشتەکییەیدا بە شان و بالی مەحویدا ھەلداو:
 خەرمانی لەفزی کوردی، «کوردی» کە کردی پێوان
 «نالی» کە نالی کاسەییکی دابەویش لێوان
 تاراجی کرد کە «مەحوی ئەفەندی» بە لوتفی خۆی
 عوشریشی دا بە «حەمدی» وتی بێبەرە دیوان^(۱)

***

(۱) ئەم چوار خشتەکییەمان لە نوسخە لەچاپ دراوہ کە ی «دیوانی حەمدی» وەرگرتووہ کە
 لە ۱۹۵۷دا لەلایەن «کتییخانە ی گەلاوێژ» ی سلیمانییەوہ لەچاپ دراوہ و د، مەعرووف
 خەزەنەدار پێشەکی بۆ نووسیوہ. لەنگی چوارخشتەکییە کە ئاشکرایە. بە داخەوہ لەبەر نەبوونی
 نوسخە یەکی تر لەبەر دەستماندا بۆمان راست نەکرایەوہ.

«گۆران» ی نه مریش له پارچه شیعرى «به ریگادا... به ره و کۆنفرانس»، که له یه کئى له شه ونشینیه کانى کۆنگره ی دووهه مى مامۆستایانى کورددا له شه قلاوه خویندیه وه له هاوینی ۱۹۶۰دا، به مجۆره ناوی مه حوی هیناوه:

ئه گهر دوینى مامۆستاكان	یهك سولتانیان پى ئه گه یان
ئه مپۆ ئه بى مامۆستای کورد	دانیشی و به راویژی ورد
ریگای پیگه یاندن دانى:	بو ملیۆنان، نهك سولتانی!
له بیشكه ی بن هه ر سیبه ری	سبه ی ئه گهر بیته ده ری:
خانزادى، سه لاهه ددینى،	کاکه مه مى، خاتو زینى...
ئه وسا به سه ته ی بى خه میمان	چ ه ی پینووس، چ ده میمان
به تاقه یهك زارى شیرین	شاخ پر ئه کا له پیکه نین!
ئه وسا: «خانى»، خانى سه رده م	به زمانیک ئه نووسى «مه م»
که پى ئه دون «نالى» و «مه حوی»	وهك «قوبادى»، وهك «مه وله وى»!

مامۆستا گۆران، له یه کئى له مو حازه ره کانیشیدا له به رده مى قوتاییانى به شى کوردی کۆلێژى ئه ده بى زانکۆی به غدادا، له مه يدانى هه لسه نگاندى خاسیه ته هونه ریه کانى شاعیرانى غه زه لدا، له باره ی مه حویه وه ده لئى:

«بوژێك بووه له ژيانى خویدا دلته نگ بووه. ده لێن هۆنراوه کانى له سه ر ریچکه ی هیندی وتوو. له قوولێ بیردا، له وردى واتادا، له ریکوپیکی وشه کاندازۆر هونه رى نواندوووه. مه حوی زۆر به ته نگ ئه وه وه بووه هۆنراوه کانى کورت بن، قسه کانى له ژیر په رده وه بکا».

***

مامۆستا «نجم الدین مه لا» یش، له هه لسه نگاندى مه حوی و دیوانى مه حویدا له ژیر ناو و نیشانى «چه ند وشه یهك» دا نووسیویه ^(۱) ده لئى:

(۱) شیخ موحه ممه دى مه حوی له سه ره تای سالى ۱۹۵۸دا ده سنووسه کانى دیوانى مه حوی داوه ته لای مامۆستا نه جمه ددین مه لا تا نوسخه یه کى پاکنووس کراویان له به ر بنووسیته وه بو له چاپ دان. ناوبراو له گه ل نووسینه وه ی نوسخه که دا ئه م وتاره شى نووسیوه تا له گه ل دیوانه که دا له چاپ بدری.

چه‌ند وشه‌یه‌ك

خوینده‌وارانی خوشه‌ویست!

به ستایشی نالیم، راست و دروست ئەم چه‌ند وشه‌یه‌م خسته پیش چاوتان:
له خوینده‌وه و سه‌رنج‌دانی ئەم دیوانه به‌نرخه‌دا بۆم ده‌ركه‌وت كه خاوه‌نی دیوان،
پیشه‌وا و مامۆستای مه‌زن خوالی خوش بوو «مه‌حوی»، وه‌ك له پایه‌ی شیع‌ر و ئەده‌ب‌دا
شابازه، له خواپه‌رستیشدا جیبی نیازه. هه‌ركه‌سی واته و ئەشعارێ ئەم زاته بخوینێته‌وه
چاو و دلی روون ئەبێته‌وه. ئەگه‌ر بیینه سه‌ر باری راستی و به‌چاویکی ژیری
شیع‌ره‌كانی ورد بکه‌ینه‌وه و هه‌لبه‌ستی «ته‌وحید» و «ته‌نزیه» ی سه‌رنج بده‌ین، ئەبیین
مه‌حوی له «عه‌قیده - باوه‌ر» دا له «جامی» و «مه‌ولانای رۆم» كه‌متر نه‌یه. خو ئەگه‌ر
ته‌ماشایه‌کی هه‌لبه‌ستی «به‌حری نوور» ی بکه‌ین كه ۱۲۴ شیع‌ره كه ئەمه‌یش ره‌وش‌ت و
خووی جوان و به‌رزی پێغه‌مبه‌ره خوشه‌ویسته‌كه‌مان دروودی خوای له‌سه‌ر بی،
پیشان ئەدا. مه‌حوی چووه‌ته‌ جه‌نگی سه‌سانی كورێ «ثابت» ه‌وه كه شاعیری
تایه‌تی پێغه‌مبه‌ر بووه. خو ئەگه‌ر له شیع‌ری فه‌لسه‌فه و عیشق و زه‌وقی بكۆڵینه‌وه،
مه‌حوی شان به‌ شانی «حافظ» و «سه‌عدی» ی شیرازی رۆیشتووه. هه‌روه‌ها مه‌حوی
نیشتمان په‌روه‌ر و دلسۆزی قه‌ومه‌كه‌ی بووه. ئەم شیع‌ره‌ی به‌لگه‌یه‌كه ئەلی:

له «همزیه» و له «برده» م چونكه كه‌م دی نیستیفاده‌ی كورد

منیش ئەم كوردیه‌م دانا له ریزی ئەو قه‌سیدانه
لێره‌دا شاعیر دلی به‌قه‌ومه‌كه‌ی سووتاوه كه هه‌لبه‌ستی «همزیه» و «برده» عه‌ره‌بییه‌كه
ره‌قه و كه‌م دا بێژێك [كه‌م تا بێشێك] خه‌لك تیی ئەگا، هاتوو هه‌لبه‌ستی «به‌حری
نوور» ی به‌كوردی رێك خستوو به‌ئوه‌ی خوشه‌ویستی پێغه‌مبه‌ر ﷺ له دلیانا چه‌سپ
بی و له مه‌زایای جوانی تی‌بگه‌ن. له سه‌رێکی تره‌وه مه‌حوی له فه‌لسه‌فه‌ی ژبان و
كۆمه‌لایه‌تیدا رابه‌رێکی بی‌وینه بووه. تو خوا له شاعیراندا كێ فه‌لسه‌فه‌ی وا جوانی
وتوو كه ئەلی:

برا، فیکری چرا، کیریتی فرسەت تا لە دەستایە

شەوی یەلدا لە پێشە، رۆژی عومرت وەختە ئاوا بێ

لەم شیعەرەدا بۆ دین و بۆ دنیا مرووف هان ئەدا کە تیکۆشی و بەرەو پێشکەوتن بپروا و

لە کۆشش سارد نەبێتەو.

ئێتر خۆم بە بەختیار ئەزانم کە ئەم چەند وشەیەم نووسی و پێشکەشی

خوێندەوارانی بەرپۆزم کرد.

سۆلەیمانی

مامۆستا نجم الدین مەلا

۱۹۵۸/۹/۱۹

***

ئەمەش ئەو بە بالابرینەیی کە پایەبەلەند حاجی «میرزا عبدالله» ی کۆیی، کە نازناوی

شیعری «خادیم» بوو، بۆ «دیوانی مەحوی» ی نووسیوە:*

شوکر و سوپاس و ستایشی بێ ژمارە و حەمد و سەنای فراوانی زیاتر لە ژمارەیی

ستارە، شایانی خودایەکە کە بێ شەرێک و بێ موشیر و بێ وەزیرە، وە لە ئومووراتی

کاری خۆی و بەرپۆوەبردنی جیهان موحتاجی موئین نیە، وە بێ جیگە و مەکانە، وە

راوەستانی بە مەکان و زەمان نیە، بەلکێ مەکان و زەمان راوەستانی بە قودرەتی زاتی

پاکێ ئەووەوێ. سەلات و سەلام لەسەر ئەو پێغەمەرە «موحەممەد» ی ناوە کە

نیراوی ئەووە بۆ ئیسلاحی مەخلووقاتێ ئینس و جین. وە ئەو «موحەممەد» ی لە

نووری مەحز خەلق کرد و شەرابی عیشقی لە مەیخانەیی ئەزەل پێ نوێشاند، وە مەستی

جیلووی ئەبەدی تەجەللای خۆی کرد، وە پاشماوێ ئەم شەرابی مەحەببەتە مایەوێ بۆ

خاسان و تابعانی ئوممەتە کە. هەرکەسێ جورعەییکی لەم شەرابە نوێش کرد لە حالی

بەشەرێت «ئاو و گۆل» کەوتە حالی مەلەکیەت، وە کەوتە زەمەمە و «اضطراب» وە،

(*) حاجی میرزا «عبدالله» ی، هەرۆک مامۆستا «نجم الدین» مەلا، ئەم بە بالابرینەیی بۆ ئەو

دیوانەیی مەحوی نووسیوە کە شیخ موحەممەدی مەحوی خەریکی ئامادەکردنی بوو بۆ چاپ.

وه زه مزه مه و شۆری عه‌شق له بن ههر موویه کی ئه‌ندامی په‌یدابوو، هه‌روه‌کوو
مه‌شه‌ه‌وره ئه‌لێن: گۆزه چی تیایی ئه‌وه ئه‌ده‌لێنی. له جومه‌لی ئه‌م خاسانه جه‌نابی
«مه‌حوی» که سه‌رچاوه‌ی عیلم و عیرفان و قاتیعی بورهان بوو له‌م شه‌رابه‌ی نوش کرد
له مه‌یخانه‌ی حه‌قیقه‌ت:

چ مه‌یخانه، مه‌یخانه‌یی به‌زمی یار   چ مه‌یخانه، سه‌د جۆشی جیلوه‌ی به‌هار
چ مه‌یخانه، فیره‌ده‌وسی گه‌وه‌ره‌نه‌ژاد   چ مه‌یخانه، جۆشی به‌هاری موراد
چ مه‌یخانه، ئایینه‌داری هه‌ره‌م   چ مه‌یخانه، نه‌په‌نگی به‌زمی قیده‌م
وه قووه‌ی جازیه‌ی شۆری عیشق خسته‌یه سه‌ر ئه‌شعار و دانانی ئه‌م دیوانه که
گه‌نجیکی نیهانییه پر له دو‌رپر و گه‌وه‌هر، چونکی ئه‌م تائیفه هه‌ریه‌ک به‌ نه‌وعی مه‌ستی و
مه‌جزووبی روویان تی ئه‌کا. به‌عزێ نه‌عه‌ری سو‌بجانی ئه‌خاته دنیاوه، وه هیندی بۆ
سه‌ری دار بۆ سه‌رداری هه‌ول ئه‌دات، وه ئه‌وه‌ی تر به‌ شیعر و زه‌مزه‌ رووی زه‌وی پر
ئه‌کا:

هه‌موو سه‌رخۆشی باده‌یی وه‌خه‌ده‌تن   موبه‌رپا له‌ چوون و چرا و که‌سه‌ره‌تن
وه‌کو‌وره‌نگی گۆشه‌ن هه‌موو مه‌ی په‌رست   وه‌کو‌و به‌رگی گۆل جومه‌له‌ ساغیر به‌ ده‌ست
هه‌موو مه‌حوی جیلوه‌ی ته‌جه‌للایی یار   له‌ عه‌شقا جگه‌رخوین وه‌کو‌و لاله‌زار
وه له وه‌سفی جه‌نابی عاشقی دڵسۆز «مه‌حوی ئه‌فه‌ندی» چه‌ند هه‌لبه‌ستیک
ئه‌خویننه‌وه:

دلی مه‌یخانه‌یی ئه‌سه‌راره «مه‌حوی»

که‌لامی گه‌وه‌هری شه‌هواره «مه‌حوی»

چ مه‌حوی؟ مه‌حوی باده‌ی ده‌ستی ساقی

چ مه‌حوی؟ مه‌حوی چاوی مه‌ستی ساقی

چ ساقی؟ ساقی مه‌یخانه‌ی عه‌شق

چ عه‌شقی؟ عه‌شقی سه‌وداخانه‌یی عه‌شق

ئەوئەندەى گوت «هو الحق» تا زوبانى...
 بە ئەسرارى «أنا الحق» بوو بە يانى
 خىرەد حەيرانە بو ئەفكارى بىكرى
 لە سافى تىنە تا ئىلھامە شىعرى
 لە جوۆشى خودپەستى دوورە مەحوى
 بە مەستى ھەم لە ھەستى دوورە مەحوى
 لە ھەر لە فزىكى ئەيىنى مەجازە
 لە مەعنەدا حەقىقەت سىرپر و رازە
 بە بەرقى شىرك سۆزى عەشقى وەحدەت
 ھەمووى سوتاند خەس و خاشاکی كەسەت
 لە ساقى عەشقەو ھەر جامى وەرگرت
 بە وەسلى دولبەرى ئارامى وەرگرت
 لە فەيزى نەشەيى ئەم بادە دوو جام
 لەوا مەغموورە كوفر و مەستە ئىسلام
 خەتى ئەم ساغىرە شەرحى يەقین بوو
 لەوا «علم اليقين»، «عين اليقين» بوو
 عومرى عەزىز و ئەوقاتى شەرىفى خۆى لە شەو و رۆژا سەرفى ئەو مەحەببەتە
 حەقىقىيە کرد. ھەر شەوئى بە يادى كۆى يارەو ھەر بە ئەژنۆ لە ئەسرارى وجودەو
 سەفەرى ئەکرد. كە جوۆشى عىشقە كە زۆرى بو ئەھيئا. زمانى بە شىعر ئەكرایەو.
 وە لە وەسفى دىوانە كەشى چەند ھەلبەستىكى تر ئەخوينىنەو:
 ئەى دڵ وەرە بنواڤە، تۆ مەحرەمى پەنھانى
 ئەسرارى دلى مەحوى لەم سەفحەيى دىوانى
 قىلەى ئەدەب و عىشقە، ھەم فارسى و كوردى
 باغىكى سەفابەخشە، ئەوراقى گولستانى

ئەلفاز و مەعانی ئەو، وەك سەبزه و گۆلزارە
 گۆلچین بە ئەدەب ئەی دڵ ھەرچەندە كە بتوانی
 ئەم گۆلشەنە خەندانە پەر لالە و رەیحانە
 مورغانی مەعانی ئەو مەشغوولی غەزەل خوانی
 سروەی سەحەری مەعنا، خەندەی دەھەنی غونچە
 ئەسراری نومایان كرد بۆ عالەمی جیسمانی
 سەد جەننەتی جاویدان پەیدایە لە یەك ئەیوان
 ھەر مەتلەعی ئەشعارى «رزوانە» بە دەربانی
 ئەلفازی سەدەف واری پەرگەوھەری مەعنایە
 غەوواسی مەعانی بوو بۆ سەفحەیی دیوانی
 سەد كەوسەری جان پەرورە، پەیدایە لە یەك دەفتەر
 سەرچەشمەیی ھەر كەوسەر پەر لؤلئوئی عوممانی
 یەك گۆشە گۆلستانە، پەر لالە و رەیحانە
 یەك گۆشە شەبستانە، پەر ماھى شەبستانی
 ئەوراقى گۆلى مەعنى مەحفووتى خەزان ماوہ
 بۆ ھەدیەیی یارانە گۆل دەستەیی عیرفانى
 گەرمى سوخەن ئارایی، دنیاى و عوقباى
 ئەسرارى بە زیایى تا حیکمەتى یۆنانى
 ئەم گۆلشەنى دیوانە، رازى دلى پەنھانە
 ئەسرارى دلى و جانە بۆ مەستى و حەیرانى
 شۆر و شەغەفیکى وا، عەشق و تەرەپیکى وا
 قییلەى ئەدەب و غەوغا، بازارى سوخەندانى
 رازى دلە ئەشعارى، مەیلی گۆلە گوشتارى
 گۆلچینە لە گۆلزارى، بۆلبول بە سوخەنپرانى

من «خادیم»ی دەرگاھم، شەو تا بە سەحەر ئاھم
بۆ زامی جگەرگاھم تۆ مەرھەم و دەرمانی

***

لە مەیدانی لیکۆلینەوێ دوور و درێژیشدا لە شیعری مەحوی، دوو وتاری
مامۆستا «علاءالدین سجادى»ی و مامۆستا «کاکەى فەللاحمەن» لە بەردەستدایە، و
لێرەدا دووبارە بۆلاویان دەکەینەوێ. مامۆستا «علاءالدین» لە «میژوی ئەدەبی
کوردی» یە کەیدا وای لەبارەى مەحویەوێ نووسیوێ:

مەحوی

۱۸۳۰ - ۱۹۰۴

شاگردى مەيخانەى مەى فرۆشانی مەعرفەت لە سۆزدا، خەلفەى کۆرى چلە کیشى
ئەشکەوتان لە خورۆشدا، شێخى سەر بەرمالى دڵ رووناکان بەو چاوى پرفرمیسكى
خوینینەوێ، پیری دیواخانى پالەوانان بەو باوەرى قایمی ئاسنەوێ، شەیدا بە کشتى
قسەى نەستەق لەبارى ئایینى، والەھ بە زوشتى لە گەڵ نەفسى پىسى رابەرى بۆ دینى.
ئاشنا بووێ عەشقى تەنھا بە باسى کردوێ بۆ روژى دوایى، نەیداوێ خەرمەنى فیکرى بە
دەس خەيالى شەن و باى دنیایى. دانا بووێ بە فەلسەفەى ئەو رێگەى کە رێى تەریقەتە،
زانا بووێ بە وردەکارى ئەو باوەرە کە پیری شەریعەتە. قسەى ئاوینەى دڵیە. شیعری
تیکلاوى گلیە. نەفسیەتى سۆفى بووێ، پیری تیژ و قوولى بووێ...

شاعیری بەرزى ئەم داستانە ناوی «موحەممەد» و کۆرى مەلا وەسمانى بەلخییە
- بەلخ دنیە کە لە ناوچەى ماوەت لە لیواى سولەیمانى - لە سالى ۱۸۳۰ ی میلادی لە
شارى سولەیمانى هاووێتە دنیاوێ. لە تەمەنى حەوت سالییدا خراوێتە بەر خویندن، لە
کتیبە وردەلەکان بووێ تەوێ و سەرەتای خویندنى عولومى ئیسلامى لای باوکى دەست
پى کردوێ، لە پاشا بە فەقیەتى چووێ بۆ سابلەخ بۆلای مەلا «عبدالله»ی پیرەباب، سى
سالىك لەوێ ماوێ تەوێ، گەراوێ تەوێ بۆ سولەیمانى، لەو ناوێدا و لەلای مەلا چاکەکانى
ئەو دەورەدا گەلى دەرزى وەرگرتوێ، ئینجا چووێ بۆ بەغدا بۆ لای موفتى زەهاوى.

ماوه یهك له لای زه هاوی ماوه ته وه و ئیجازه ی مه لایه تی پێ داوه و له ١٨٥٩ دا کردووه به مامۆستای مزگه وتی ئیمام ئه عزم. له ١٨٦٢ دا به غدا ی به جێ هێشتوو و چوو ته وه بۆ سوله یمانی. له سوله یمانی بووه به ئه ندای مه حکه مه. له ١٨٦٨ دا که باوکی ئه مری، خۆی له ئیشی حوکومه ت ئه کیشیته وه و ده ست ئه کا به ده رز و تنه وه به فه قییان. مه لا وه سمانی باوکی خه لیفه ی شیخ «سراج الدین» ی ته ویله بووه. خۆیشی هه ر له و بنه ماله یه دا خه لیفه یه تی شیخی «بهاء الدین» وه ئه گری. له دوو لاوه به دوو لا دا مه ردوم فیری عیلم و ته سه ووف ئه کا...

له ١٨٨٣ دا بارگه ئه پێچیته وه ئه چێ بۆ چه ج. هه ر که له چه جه که ی ئه بیته وه له ویوه ئه چێ بۆ ئه سه موول. پیاوه کورده کان ئه یگه یه نن به سولتان «عبدالحمید». سولتان شیخ موحه ممه دی به عیلم و ته سه ووفه وه ئه چیته دلّه وه، نه وازشیکێ زۆری له گه لا ئه کا و فه رمان ئه دا له سوله یمانی خانه قاییکێ بۆ دروست ئه که ن - که به ناوی خانه قای مه حویه وه ناوبانگ ئه سینێ و ئیسته ش ئه و خانه قایه ماوه - که ئه گه رپته وه بۆ سوله یمانی ئیتر ده ست ئه کا به ده رز و تنه وه ی عیلم و رابه ری کردنی مه ردوم له باری ته سه ووفدا، تا له ١٩٠٤ ی میلادی له ته مه نی ٧٣ سالی دا شه ربه تی مردن ئه خواته وه و له خانه قا که ی خۆیدا ئه نیژریت.

شیخ موحه ممه د پیاوینکی بالابه رز و که له گه ت، سوور و سپی و چاو گه وه و ریشیکێ درێژی پێوه بوو، به نه رمی و له سه رخۆ قسه ی کردوو. میزه ری سپی کوردانه ی له سه ر ناوه و که وا و سه لته و جو به ی له به ر کردوو. له ده وری ئاخردا ژووریکێ له خانه قا که ی خۆی بۆ خۆی ته رخان کردوو له ویدا وه ختی کردوو به سێ به شه وه؛ به شیکێ بۆ ده رز و تنه وه، به شیکێ بۆ دانیشن له گه ل مه ردوما و ئامۆژگاری کردنیان له باری شیخایه تی، به شیکیشی بۆ نوێژ و زیکر و فیکر. له سه ره تای ژیانیشیه وه زۆرتر چه زی به گو شه گیر ی و تیکلا و نه بوون کردوو و لای وا بووه که سووسه ی نه سیمی مه عنه و بیات له م سووچه وه ده ست ئه که وی. که ماوه یك ماوه ته وه و بۆنی هیچی نه کردوو، که وتوو ته سه ر ئه و باوه ربه که تا جۆش و خوروشیکێ نه بێ ناگاته رووی ئازیزان، به خۆی ئه لی:

سەر که جوښیکی نه‌بێ، من زرکه تالم بوچیه!

دل که هوښیکی نه‌بێ، شیشه‌ی به‌تالم بوچیه!

پێی ئەلێن ئەم جوښ و خوروښه ئەتکێشی بۆلای ئەو مه‌یدانه که مه‌یدانی عیشق و عاشقانه و مه‌یدانیکی ترسینه‌ره؛ مه‌یدانیکه که سەرچاوه‌ی ئیلهاماتی شیعەر و ئەده‌به. بازاری شیعریش گه‌لێ لقی لێ ئەبێته‌وه. ئەلێ:

ئەزانم بادیه‌ی عیشقه خه‌ته‌رناک

که‌چی هەر چووم، ئە‌گەر ماوم، ئە‌گەر چووم

که‌ ئە‌که‌وێته‌ ئەو مه‌یدانه‌وه، به‌بێ‌ئێختیار شه‌رابی عیشقی شاعیران ئە‌خواته‌وه و

«مه‌حوی» ئە‌کا به‌ ناوی شیعری..

که‌وابوو مه‌حوی له‌و که‌سانه‌ بوو که‌ ته‌نها سۆزی مه‌عنه‌ویات قاپی شیعری بوو خسته‌ سەر‌گازی پشت به‌بێ‌ ئە‌وه‌ دلی کردبێ‌ به‌ هێلانه‌ی خه‌یالی روومه‌ت گولان بوو گه‌یشتن به‌م ئامانجه. به‌لێ مه‌حوی به‌مجۆره‌ خۆی هاوێشته‌ کۆری شاعیرانه‌وه، به‌لام ئایا هه‌ستی به‌وه‌ کرد که‌ په‌رده‌ی خه‌یالی شاعیر په‌رده‌یێکی نازکی کامیراه، رووبه‌رووی هەر شتیکی کرده‌وه وێنه‌که‌ی وه‌رته‌گریت و بوو پاشه‌پوژ ئە‌یهێلێته‌وه؟ یا هەر ده‌نگی ئاوازی شیعری له‌ به‌ینی چوار سنووری عیشقی حه‌قیقیدا مایه‌وه و هه‌یج جموجوولیکی نه‌کرد؟ من لام وایه‌ ئە‌مه‌ی دوایی یانه. مه‌گه‌ر جار‌جاریکی زۆر که‌م نه‌بێ‌ که‌ سه‌ریکی له‌سه‌ر دیواری سنووره‌که‌وه‌ کێشایێته‌وه به‌م دیوا بو‌نه‌وه‌ بزانی چی هه‌یه و چی نه‌!

ئە‌و ماله‌ که‌ مه‌حوی تیایا گه‌وره‌ بووبوو ناچاری کردبوو به‌وه‌ که‌ سەر‌ به‌رێته‌ مووزه‌خانه‌ی ئە‌هلی ته‌سه‌ووف و به‌راوردیکی بیروباوه‌ره‌کانیان له‌گه‌ڵ دلی خۆیدا بکا، که‌وابوو دیسان هەر ته‌سه‌ووف مه‌حوی کرد به‌ شاعیریکی ته‌سه‌ووفی و کردی به‌وه‌ که‌ ده‌ستووری میتافیزیکیه‌کان، له‌ پشت په‌رده‌ی ته‌بیعه‌ته‌وه‌ شت بلیت، وه‌کوو بلیت فه‌لسه‌فه‌ و ته‌سه‌ووفی له‌ سوێنه‌یه‌کدا شێلاوه، به‌م بو‌نه‌وه‌ گوايه‌ به‌دریژایی ژیا‌نی له‌گه‌ڵ شه‌یتان و نه‌فسدا ده‌سته‌ویه‌خه‌ بوون!

به لئی مه حوی شاعیریکی ورده کاریش بووه. ورده کار بووه نه وهك گالته! بۆیه هه ندی
قه سیده ی له مانگیکه وه تا سالیك درێژه ی کیشاوه. به لام ئەم ورده کارییه ی ئە گهر
تیکلاو به فەلسەفە ی تەسە ووفه وه نه کردایه نه یته توانی بستی به ولاوه بجی. ههروه ها
شاعیریکی قسه نه ستهق و جیناس پهروه ریش بووه. دیسان ئەویش تا به تەسە ووف
ئاوی نه دایه هه ر بۆی نه هاتووه. که وابوو مه حوی چۆن خۆی شاعیریکی سووفی بووه
شيعره کانیشی گران و قوول و زۆر به شوینیا ناگه راوه و خۆی تووشی عه زیه ت کردووه
تا دایانی ناوه. ئینجا ئە توانین لیره دا بیینه سه ر باس کردن له هه ندی له شيعریه وه بۆ
ئوه وه ئەو پایه یه مان بۆ ده رکه وئ که مه حوی له شيعردا گرتوویه تی... باسیکی خۆی و
نه فس و دنیا ئە گیرێته وه ئە لئ:

له ناکه س کاریا، خاکم به سه ر، رۆیی به با عومرم
خودا، سا بمژینتی تا له بهر قاپی که سی ده مرم
به زایع چوو له «ما لا یعنی» یا وه قتم هه موو، یه عنی
ده بی وه ختی له «بوالوقت» ی بخوازم تا تیا بمرم
ئە جهل ده ورم ده دا حازر به وه عده ی ده ور و ته سلیمه
منی غه فله ت زه ده هیشتا خه ریکی مه سته له ی ده ورم!
خه یالی پووچی دنیا وا ده ماغ و دلمی پیچاوه
قیامه ت هه ر مه گه ر رۆژی قیامه ت بیته وه فیکرم
له پی که وتووم و نه فسم بۆ هه وا ده شنئ وه کوو مندال
له بهر پیری سه رم خۆی ناگریت و تازه پی ده گرم
چییه سووچ و گوناهم، بۆچی ده مکاته جه زاخانه
له قه بر هه لکه ن هه تا رۆژی جه زا ده عوا چییه قه برم
سبه ینی «یحشر المرء»، براگه ل، فرسه ته ئیمرو
ته به رپرا بن له من، با که س نه بی خه شری له گه ل خه شرم

له من نازانم ئيتړ نه فسي به دخو چي دهوي «مه حوي»

که به دکردار و، به دره فتار و، به دئه فکار و، به دته ورم

مه گهر بهر مه وجي به حري ره حمه تم خا وه سفي سه تتاري

وه گهر نه زه حمه ته پابونه وه، نامومکينه حه شرم

مه حوي حاله تيکي ته سه ووف و دهرويشي به بير يکي وردی فله سفي ده رنه بري،

ئيجگار له بهر نه وه خو ي به سوو چدار يکي ته واو نه بيني. ده رده دليکي به سوز نه کا و نه لي:

داخي گرانم من که لکي ژيانم نيه؛ نه و ژيانه که نه لين باخچه ي ناخيره ته و تووي

تيدا نه چي نري بو نه وه بهري پر خير ويري روژي دواي بدا به ده سته وه، چونکه ته ماشا

نه کم - هه ش به سهرم - هه موو عومرم رو يي و هيچم نه کرد، که وا بوو خوايه نه وه نده

بمژينه تا خو م نه گه يه نمه بهر قاپي که سيکي و هه که ژيان بو نه و باشه و نه و نه زاني

چون له و زه وي و زاره دا کشت و کال بکا؟ بو دروونه وي خه رماني نه و دنيا، به لکوو

به هوي پاشه روکي نه و خه رمانه وه منيش شتي کم ده ست که وي. من فيکر نه که مه وه نه م

ژيانه خوشه ويسته - که گه لي له ئالتون به نرخ تره - به جور يک دوراندوومه ته نانه ت

به شي تاقه هه ناسه يه کي خاوينيشم بو نه ماوه ته وه که بتوانم به روو سووري تيا يا بمرم.

به ناچاري نه بي بو نه وه ش هه ر په نا بهر مه بهر يه کيکي و هه که لا په رهي ژياني - له باري

چاکه و چاکه کردندا - وه کوو ناوينه ي بي گهر د وابي و تو زيکي لي بسينم بو نه وه له و

وه خته دا روحم بدهم به ده سته وه.

نه و من نه وه حاله، که چي مردنیش وه کوو شملي شه ر گل و خوليه تي به ده ورم

نه لي: وه ره مه يدان چيت وه رگر تووه بیده ره دواوه؟! به لي من شتم وه رگر تووه - که گيان

و شو عوره - رو ح و هه ست بو نه وه وه رنه گيريت که خواي پي بناسريت و

فه رمانبه داري خواي پي بکريت، به لام من له بهر نه وه که نه و مه به سته م پيک نه هينا وه

وه کوو هيچم وه رنه گرتي وايه. ئيستنه نه واکه و توومه ته سهر نه وه هو شم هاتووه ته وه

به خو ما که ژيان نه بي بو فه رمانبه ري خوا خه رج بکريت و ئيستنه به ته ماي نه وه م که پي

بهاوئژمه تهو مهیدانه وه!... که وابوو مردن! من هیشتا له دهوری تهو لدام تو چون نه لیت
بیته بیده ره دواوه؟!... چیم پهیدا کردوه تابتده می؟. منی خه یالی پروپوچی دنیا وای
خه و لی خستیتم که مه گهر روژی قیامت خه بهرم بیته وه و بزائم نه مه قیامته، نیر تو
چون نیسته نه لی بیته حیسابی خوت بده ره دواوه؟! منی که به ناو تهو ونده پیر بووم
له پی که و تووم و سهرم تهو له رزی، که چی نه فسم وه کوو منالکی ساوا چون پی بگریت و
به شنه شن به پیر شته وه بجیت، به وجوره تازه خه ریکه ته که و یته گر و گال و پی نه گریت
و نه چی به ثاره زووی شه هوانیه ته وه! من که نه فسیکی وام بیی نه ی مردن! تو چون
نه لیت بیته چیت وه رگرتووه و پهیدات کردوه بمده ری؟!...

نایا من که هاتمه دنیا وه بوئه وه هاتم که فرمانبهری خوا بکه م، یا لی هه لته کیتم؟!.
دیاره هیئانه که م بو فرمانبهری بووه، که چی نه فسه که م تهو که تنه ی گیرا، ماوه ی
ژیانه که می به و درده برد که بردی نه بهیشت نیسیکی چاکه ی تیدا بکه م. من که
به مجوره گیروده ی زنجیری نه فس بوو بیتم، نیر نازائم نه بی چ سووچ و گونا حیکم بیی
و نه بی بوچی بخریمه تهو به نندیخانه یه وه و نه شکه نجه و نازار بدریم؟ نه بی بوچی
له بهر تهو که تهو ونده خراب بم گوړه که م تا روژی قیامت مو حاکه مه ی گوړ
هه لکه نه که م بکا و پی بللی: من خاوینم و ته مهش له من دروست کراوه، نیسته بوچی
به م پیسییه هیئاوته و پیت داومه ته وه؟!...

تهو ا من به و درده چووم. که و ابو کوړینه هه ل له دهست به رمه دهن؛ تو خنم مه که ون
با ئیوهش وه کوو متان لی نه یی، هه تا زووه ئیمرو خوتانم لی دوور خه نه وه، با سبه ی
روژ که حیساب و کیتابی عالهم ته کیشریته وه حه شران له گهل من نه کری، نه وه ک
ئیوهش پیوه بین، تهو ا چاوتان پیکه ووت که نه فسی پیسم به مجوره که مه ری دوژمنایه تی
له گهلما به ستووه و وای لی کردووم که کرده وه و قسه و هوش و بیر و خو و ره و شتی
به جاری تیکداوم، که چی له سهر ته مهش هه ر وازم لی نایه نی. که وابوو مه گهر خوا به
میهره بانی خو ی بمخاته بهر شه پولی ره حمه تی خو ی و بمشاریته وه و بمشواته وه،
تهو گینه زور گرانه به شتیکی تر پاک بیمه وه و دالده بدریم!!

تەماشای ئەکەیی لێرەدا مەحوی بە بیرێکی زۆر زۆر ورد لەم فەلسەفەی ژیان و نەفسە ورد ئەبێتەو؛ لە لایە کەوێ خۆی زۆر بە خراب ئەزانێ، لە لایە کە ترەوێ ئەلێ من خراب نیم ئەگەر نەفسم لە گەڵ نەبوایە. لە ئاخیری کاریشا ئیشی خۆی بەرەوپرۆوی خوای خۆی ئەکاتەو. کەوابوو مەحوی رینگەیه کە گرتووێ کە فەلسەفەچییه کانی دەوری ناوەراست لە عالەمی ئەرواحدا گرتووێ.

***

دێسان مەحوی دینی بە جێناس و وردەکاری و رێکخستنی عیبارەتی گران هەر لە باری تەسەووفدا پێ ئەخاتە قاپییه کە ترەوێ ئەلێ:

لە سەیری خەستەخانەیی عیشقی ئەو سەوزەیی کەوا شینە
لە سەر هەر خەستە دێ یا خۆیندنی یاسینە یا شینە
شەهیدی غەمزەیه بەعزی، سەقیمی عیشوویه جەمعی
دیارە سەرنوێشتی ئەهلی دڵ یا شینە یا سینە
لە بەنگ ئەم بەنگیانە چی دەبینن؟ خۆ لە خوگۆران
لە دنیا دا مەداری عەیش و خوێشی خۆ نەناسینە
بەسەر دڵدا لە قاپی فەیزەوێ دێ نەشە پەیی دەرهپەیی
چ غەمزەیی دیدە مەخمورێکە ئەمشەو، ژان ئەکا سینە
هەناسەم دا بە نالە عەرزێ حالم کەم کە تاساوە
لە خۆیناوا دڵ و جەرگم، دەروونم کەیلە تا سینە
لە عالەمدا عەلامەیی سوبحی حەشر ئەمشەو بەیانی دا
خوای عالم لە چاکێ ئەو بەرۆکە دەردەخا سینە
مەلا تەلقینی «مەحوی» دانەدا، «حبل المّتين» ی ئەو
لە جینگەیی زەللە زەیلی رەئفەتی «طاها» و «یاسین»
نازانم مەحوی چی ناچاری کردووە تە سەر ئەو کە بەمجۆرە ئەزیەتی خۆی بدا
بۆ ئەو شیعەر دابنێ! ئایا شیعەر دەنگیکێ نەینی نە کە تەلی عاتیفە ئەبزوینی؟ ئایا شیعەر

دەوارێکی ئاوریشم نیه که له لاله زاری گیتی دا هه‌له‌دری بۆ ئه‌وه پیاو له سیبه‌ریا خۆی
له گهرما و سه‌رما چه‌شار بدات و له پیناویا دل و دیدهی به بۆن و دیمه‌نی گولاله‌ی
ره‌نگاوپه‌نگ بگه‌شینه‌وه؟.. به‌لێ شیع‌ر ئه‌مانه‌یه، به‌لام وه‌ختی ئه‌مانه‌یه که به‌ جو‌ری
بو‌تری پیاو لێ تی بگا، به‌ جو‌ری بو‌تری که ئه‌و مه‌به‌سته وه‌کوو ئاوی گه‌وارا بکری به
گه‌رودا، نه‌وه‌ك شاعیر بێنی ته‌نها بۆ کامه‌رانییه‌کی رۆحی خۆی شیع‌ره‌کانی بخاته‌ پله
پله‌یه‌که‌وه که بێجگه‌ له خۆی که‌سی تر ده‌ستی نه‌یگاتی! به‌لام لۆمه‌ش نا‌کری چونکه
ویستوو‌یه‌تی بێی به‌ شاعیرێکی ئیبتیداعی.

ئه‌وا من لی‌ره‌دا مه‌به‌ستی ئه‌م شیع‌رانه‌ له‌باتی مەحوی ده‌رئه‌برم بۆ ئه‌وه له‌ گۆره‌که‌دا
سه‌ر راست کاته‌وه به‌لێ: به‌راستی له‌ عاله‌می شیع‌ری ته‌سه‌ووف و نو‌کته‌ زانی‌دا منت
پیشانی مه‌ردوم دا.

ئه‌وا کۆشکێکه‌ سه‌ری بردۆته ئاسمان، ژووره‌کانی له‌پاش گه‌چ‌کاری به‌ بۆیه‌ی
ره‌نگاوپه‌نگ بۆیه‌ کراوه، گولۆپه‌کانیش رووناکی بلّاو ئه‌که‌نه‌وه، کورسی و قه‌ره‌ویلّ و
نوێنیان تیا دانراوه، ماسپ و برین‌پێچه‌کان به‌ به‌رگی ئاوه‌لدانه‌نی ترسینه‌ره‌وه‌ تیا‌يانا
وه‌ستان، پزیشکه‌کان له‌ ته‌نیشته‌ جانتا‌کانیا‌نه‌وه به‌ عه‌ینه‌که‌کانی به‌رچاویانه‌وه
موژده‌ی خوشی بلّاو ئه‌که‌نه‌وه، مه‌لایه‌کی نوورانی‌ش به‌ ریشه‌ جوانه‌که‌یه‌وه له‌به‌ر
هه‌یوانه‌که‌ له‌سه‌ر به‌رمالێک دانیشتوو هه‌م ئاوی چه‌وسوون کراوی له‌ ته‌نیشته‌
خۆیه‌وه‌ داناوه، جزمیکیشی له‌ به‌رده‌مایه، به‌ نه‌واییکی لاهووتی ده‌نگی خویندنی
«یاسین»ی به‌رز کردوو ته‌وه.. به‌رامبه‌ر به‌م کۆشکه‌ «کانی و سه‌راویکه». داری عه‌رعه‌ر
و سه‌نه‌وبه‌ر چووه به‌ ئاسمانا، سه‌رچاوه‌ی ئاوه‌که‌ ئه‌وه‌نده‌ جوانه‌ ورده‌ به‌رده‌کانی بووه
به‌ مرواری! نه‌ونه‌مامێک که ده‌ستی کردگار نه‌خشه‌ی ئه‌ندامی کیشاوه‌ به‌وله‌ش و لار و
گه‌ردنی وه‌ک مینایه‌وه، به‌و روومه‌تی گه‌نم‌په‌نگی دل‌پروایه‌وه‌ که‌واییکی شینی ئاسمانی
له‌به‌ر کردوو و له‌سه‌ر کانییه‌که‌ دانیشتوو یاری به‌ ئاوه‌که‌ ئه‌کا له‌گه‌ل فریشته‌کان...
شیخ ئه‌مانه‌ی به‌رچاو ئه‌که‌وی ئه‌لێ: ئای! ته‌ماشای ئه‌و کۆشکه‌که‌، که
خه‌سته‌خانه‌ی عیشقه‌، خه‌سته‌خانه‌ی ئه‌و که‌سانه‌یه‌ که‌ نیگاری ئه‌و سه‌وزه‌ی که‌وا

شینهی سەرئاوه که کاری تۆ کردوون و به دردهوه گیلاندوونی. ئەو، بۆیه لهوێ دانیشتوو که بێ به رێبازی مەفتوونانی بازاری عیشق، هەرکەس که چاوی پێ کهوت گرفتاری داوی به لای بێ و بیهنه ئەو خەستەخانە یەو، چونکە پێی خۆشە بلێن ئەم کۆشکە خەستەخانە ی ئەو کەسانە یە که گرفتاری داوی تۆ بوون، ئە یەوێ بیجگە له جوانییه که شی به مجۆره ناوبانگیکی تر بۆ خۆی دەرکا! ئینجا نه خۆشە کانیش یا ئەمە ته بهوێ دەنگی خویندنی ثایاتی «یاسین» ی مەلا نورانییه که وه - که بۆنی موژده ی لا کردنه وه و دڵ نەرم بوونی یاری لێ دێ -؛ بۆنی دڵ نەرم بوونی یاری لێ دێ، چونکە که ئەو شوخه گوێی له دەنگی ئەم یاسینه بوو سەریک بەرز ئە کاته وه و روویهک ئە کاته دهنگه که و ئەزانی ئەمە بۆچی، دلی نەرم ئەبێ و روویه کیش ئە کاته نه خۆشە کان. که رووی تیکردن بای شیفای له لای قیبله وه هه لئه کا و رزگاریان ئەبێ. یا ئەمە ته به هیچا راناگەن، به داخه وه ئەمرن و دەنگی گریان و زاری ماسپره کان بەرز ئەبێته وه!

شیخ به روومه تی سهوزه و کهوای شین جیناسیکی له گەل سووره ی «یاسین» و دەنگی شین و گریان پێک هیناوه. له پاشا ئەلێ ئەوانه ی برینداری عیشقن و لهو خەستەخانە یە دا که وتوون، هەندیکیان شههیدن به دهست نازی یاره وه، زۆریشیان نه خۆشی دهستی عیشوه یین. دیاره ئەوانه ی که ئەهلی دڵ و مەفتوونی حەقیقه تن حەرفی هه وه لێ سەرەنجامی ئیشه که یان یا شینه یا سینه، یانی یا شههیدن یا سه قیمن. که له نیوه شیعره که دا ئەلێ «شههیدی غەمزە و سه قیمی عیشوه». بهم شین و سینه «لهف و نه شر» یکی له گەل ئەودا پێک هیناوه و جیناسیکیشی له گەل ئاخری نیوه شیعی دووه می شیعی یه که مەدا دروست کردوه.

له پاشا ئەلێ: ئەو که سه ی دێته دنیا وه ئەگەر به ته مای ئەوه بێ که بگا به ژیا نیکی کامه رانی به ههشت، ئەبێ به هه موو جۆر تیکۆشی و له دنیا لاریی بێ؛ تیکۆشی بۆ قیامەت به جۆریکی وه ها که خۆی له دنیا دا ون کا و وه کوو «مەنسور» خۆی بۆ نه ناسرێته وه! ئایا ئەم به نگ کیشانه له به نگ کیشانه که یان چییان دهست ئە که و ی؟.. خۆشی؟ کام خۆشی ئەو خۆشییه که خویانیان لێ ئە گوێی! که وابوو نوخته ی خۆشی

دنیا ئەوێهه که پیاو خۆی لێ بگۆڕی. دەوی دنیا یەک که ئەمە خوشییە که ی بێ ئەبێ به چ روویە که وه پیاو رووی تێ کا؟!...

تەماشای ئەکەم لە قایییەکی نەینییەوه لەسەر یەک لەسەر یەک بایئکی رەحمەت ئەدا بەسەر دڵما. ئاخۆ ئەم بایە کاری چ چاومەستێک بێت که واهه واکه ئەبڕی و تەوژمی ئەو ههوا یه ئەم کارەساتە لە سینەمدا پەیدا ئەکا؟!... وێستم هەناسە یەک هەلکێشم که بههۆی نالە ی ئەو وه دەر دەر دڵی خۆم ئاشکرا بکەم، سەیرم کرد بەهۆی قوڵی خوێنەوه تاساوه و دڵ و جەرگ و دەروونم تاگە یشتوو تە سەر سینگم هەمووی لە خوێنا کە یل بووه. ئێتر نەمتوانی هەناسە کەش هەلنەمەوه!... نایا هیچ ئاگات لێیە که ئیمشە و لەم کە ونەدا نیشانە ی بە یانی حەشر چۆن دەرکەوت؟!.. خوا عالەمە لەبەر ئەو که ئەو شوخە لەبەر بەرۆکیه وه سینگ ی دەر خست، ئەو بوو که بوو بەهۆی سپیدە ی رووناکی حەشر لە بەر بە یاند!...!

مەحوی لەبەر ئەو که زۆر گونا هبەرە مەلا نەهاتە سەر گۆرە که ی تەلقینی بخوێنی، بەلام دەستگیری قایمی ئەو لەباتی هەموو خراپە یەک - که کردوو یەتی - میهره بان ی «تاها» و «یاسین» ه که مو حەمەد ﷺ، وه یا دوو ئایەتی: ﴿قُلْ كُلُّ مُتَرَبِّصٍ فَتَرَبِّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى﴾ وه: ﴿فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾، که ئاخری سوورە ی تاها و یاسین و موژدە ی خووشی ئەدەن. که و ابو مەحوی با خراپە کە ریش بێ هەر یاس نابێ لە رەحمەتی خوا.

***

مەحوی راستە بە فەلسەفە پەرستی و دەرویشی و عیبارەت رێکخستەوه خەریک بووه، بەلام لە بن دەست ئەمەشەوه لایەنی قسە ی نەستەق و حیکە میاتی بەرنە داوه، بەلکوو لەم بابەتەوه گەلێ بالتر و قسە کانی بۆ دانسقە ئەشین... لەبابەت ئەو وه که هەروا وه کوو نقوم بووی سەر پارچە تەختە ماوه تەوه، ئەلێ:

چ بکەم نە ئەو که سەم که کەسم بێ لەلا بە کەس

خویشم نە گەیمە ئەو که سە ی من بکا بە کەس

دیاره پارسەنگی کۆمەلایەتی چاک چاک ھەلسەنگاندوو، بۆیە ئەلێ:

نامەرد ئەوەندە مووختەبەرن لەم زەمانەدا

مەرد ئیعتیباری کەم بوو، مەردی خوا خوسووس!

دیسان ئەلێ:

لە ھەموو جێی لە چ کەس بێنی مرووەت نایە

کەرەم و سیدق و ھەفا ئیستە لە عالەم بوو قات!

ئای چەند جوانە ئەو شیعەرە ی کە ئەلێ:

زەمانە ی پر تەعەب دەتکاتە تیرۆک لەتێ نانت ئەداتێ دوو بەشی نوک

لەباری زوھەدا ئەلێ بەلام بە جیناسەو:

دنیا تیا تەرۆیە مەوێستە تیا، برۆ کێ مایەوێ تیا، کە نەبووبێ تیا تەرۆ؟

بە دوو بەیت فەلسەفە ی دوو رێ گر دەرئەخا. ھەرچەندە فیکرە کە گەلێ پێش

مەحوی کەوتوو، چونکە «مەعەرپی» و «خەییام» یش قسەیان لێوە کردوو، بەلام

نرخە مەحوی لەمەدا بەو دەرئەکەوێ کە بە شوێن بیروباوەری فەلسەفەچیەکانی

پێشوو داگەلێ سووپاوەتەو، و یستوو یەتی ئەدەبیاتی کوردیش لەو جووڕە شتانە

بێ بەش نەبێ، بۆیە ھاتوو بەو دوو بەیتە جوانە ی ئەو قسە یە ئەکا کە ئەلێ:

شیخی ھەمەوێندیکێ ئەدا وە عز و نەسیحەت

ئەو قوربەسەرە ی دابوو بەر فەحش و فەزیحەت

خۆش ھاتە جواب و وتی: تۆ حەقەتە فەقەتە من

قوتتاعی تەریقەم، نەکوو قوتتاعی تەریقەت

مەحوی پرە شیعەریکی ھە یە لەژێر ناوی «قەسیدە ی بەحر ی نوور» کە عیبارەتە لە

۱۲۳ شیعەر، سەرەتای ئەکاتەو ئەلێ:

«و صلی الله علی» ئەو بەحر ی نوری عیلم و عیرفانە

کە دەرکی غەوری ناکا غەیری «علم الله سبحانہ»

لە شیعەری چوارەمدا ئەلێ:

له زوښماتی شه‌وی کوفرا به یه‌کده‌م له‌مه‌یئکی دا

هه‌زار و سیسه‌د و بیست و دووه، دنیا چرخ‌خانه

به‌راستی چاکتر شیعره‌گه‌لینکن که له وه‌سفی باره‌گای موحه‌مه‌د و عیشقی

موحه‌مه‌ده‌دا و ترایی:

به‌لێ مه‌حوی شاعیریکی ته‌سه‌ووفی بووه، به‌لام نه‌و بره‌ شیعرا‌نه‌ی که دایناون و

ناوی ناونه‌ته «قه‌سیده» من لام وایه له هه‌ر قه‌سیده‌یه‌کدا تاقه‌ شیعیریکی بۆ نه‌وه نه‌شی

که سه‌ره‌خۆ بکری به‌باسی قه‌سیده‌یه‌ک، چونکه شاعیر که ویستی ئامانجیکی تایه‌تی

خۆی بخاته قه‌سیده‌یه‌که‌وه، ئیتر نابێ لابدا، نه‌بێ سه‌روینی نه‌و قه‌سیده‌یه‌وه‌کوو

زن‌جیر پیکه‌وه به‌ستراییتن، له قه‌سائیدی مه‌حویدا که‌متر نه‌وه‌ت به‌رچاو نه‌که‌وی.

مه‌حوی وه‌کوو چۆن له‌کوردیدا شاعیر بووه، له‌فارسی و تورکی و عه‌ره‌بیشدا هه‌ر

به‌وجۆره‌ ئاماده‌ بووه. دیوانه‌ کوردیه‌که‌ی بۆ جاری یه‌که‌م له‌لایه‌ن «عه‌لی که‌مال باپیره» وه‌

له‌سالی ١٩٢٢ی میلادی له‌چاپخانه‌ی حوکومه‌ت له‌سوله‌یمانی له‌چاپ دراوه...

***

کاکه‌ی فه‌لاحی نه‌دیب و شاعیریش وتاریکی له‌باره‌ی مه‌حویه‌وه له‌ژێر شادی‌پری

«چه‌ند سرنجینک ده‌ربه‌اره‌ی شیعره‌کانی مه‌حوی» دا له‌ژماره‌ «٦» و «٧» و «٩»ی سالی

«١»ی خولی دووه‌می گو‌فاری «برایی» دا ب‌لاو کردووه‌ته‌وه، نه‌مه‌ تیکستی ته‌واوی نه‌و

وتاره‌یه:

چه‌ند سرنجینک ده‌ربه‌اره‌ی شیعره‌کانی مه‌حوی

ناشکرایه که «مه‌حوی» یه‌کیکه له‌شاعیره‌ به‌رز و نه‌مره‌کانی کورد له‌سه‌ده‌ی

نۆزده‌هه‌ما. نه‌گه‌ر شوینی شایان و پێ‌شی‌اوای خۆی له‌ریزی پێشه‌وه‌ی «نالی» و «سالم»

و «کوردی» و شاعیرانی تری هاوچه‌رخیه‌وه نه‌بێ، نه‌وا بێ‌گومان له‌شان‌به‌شانی نه‌و

شاعیره‌ بلیمه‌ت و هه‌لکه‌وتوانه‌ی کورده‌وه نه‌روات. جاله‌به‌ر نه‌وه‌ی که نه‌م شاعیره‌ تا

ئىستە بە گشتى نرخ و بايه خى خۆى نه دراوه تى و به چاوينكى ورد و سه رنجىكى
 تيزه وه شيعر و هونه رى به رزى شاعيره تى ته ماشا نه كراوه، به لكوو به پيچه وانه وه
 ههركه ناوى «مه حوى» و شيعره كانى براوه، زور جار خۆى به شاعيرىكى «كه سبى» و
 شيعره كانى به رهق و تهق و چهند پارچه مسيكي ژير زهبرى چه كوشكارى دراونه ته
 قه لهم، كه هۆى ئەم جوړه حوكمه ناره وايانه ش، به پيى بير و را و بوچوونى ئيمه، نه وه يه
 كه شيعره كانى له راده يه كى، نه توانم بليم نزيك له ئەندازه به دهر، له ننگه رى بايه خ و پي
 لى داگر تنى له سه ر مانا و بير لى كردنه يه وه كى ته واو قوول راگر توه، به هونه رى
 رهنگينى شيعرى كلاسيكيه وه، به و هيز و پيزه وه كه له دهسته لات و تواناي ئەو
 وه شاهه وه، به زمانىكى ته و پاراوى كوردى و كورديه كى روون و رهوانى شاره زاو
 ليزانه وه... يان به ناره وا وا دراوه ته قه لهم كه گوايه «مه حوى» ته نيا شيعره كانى له سه ر
 كاروبارى ئايىنى و باس و خواستى ته سه ووف ته رخا ن كردوه. جا بو
 روون كردنه وه ي چهند كهل و قوژبنىكى تاريك و شارراوه ي ئەم بابە تانه و ديارى
 كردنى پله ي شاعيره يه ت و جوړى فله سه فه و شيوه ي بير كردنه وه و چوئيتى دارشتنى
 شيعره كانى له قالب و چوارچيويه هونه رى شيعرى كلاسيكى و ناسكى هه ست و
 تواناي دهر برين و به كار هينانى كه ره سه ي لى ها تووى زمانى كوردى له لايه ن شاعيره وه،
 به پيوستى زانى كه ئەم چهند سه رنجه ي لاي خواره وه بگرم:

يه كه م - شانازى كردنى «مه حوى» به نه ته وه ي كورد و زمانى شيرينى كورديه وه:

يه كيك له و شتانه ي سه رنجى خوينه رى ديوانه كه ي «مه حوى» رائه كيشى، له گه ل
 نه وه شا كه پياويكى ئايىنى و زانايه كى سوڤى مه شرب و نه قشبه ندى بووه، گياني
 به هيزى شانازى كردن و دهر برينى هه ستى پيرۆزى بووه به رامبه ر نه ته وه ي كورد و
 زمانى شيرينى كوردى. ئەم راستيه نه وه دهر ته خات كه ئەم شاعيره له كانگاي دل و
 ناخى دهر وونيه وه، هونه رمه نديكى دلسوز و شاعيرىكى دلسوتاو بووه به رامبه ر به
 نه ته وه ي كورد و زمانه كه ي، له و سه رده مه دا كه ئەم يه كيكي دهر كه وتوو بووه له ناو ئەو
 دهسته شاعيره ي سه ده ي نۆزده هه مدا كه به راستى به ردى بناغه ي شيعر وتن به كوردى

و شیرین کردنی زمانی کوردییان به شیوه‌ی کرمانجی خواروو گرتە ئەستۆی خۆیان. له
سه‌رده‌مێکا که شیعەر پێ وتنی فارسی و تورکی له بره‌و و باوا بووه و به‌کارهێنانی
نیشانه‌ی هه‌ره‌ بالای پله‌ی شاره‌زایی و خۆینده‌واری شاعیران بووه.

به‌ وینه‌ چهند شیعەرێك ئەهینینه‌وه‌ بۆ ده‌رخستنی راستی ئەم قسه‌یه‌مان. «مه‌حوی»
ده‌رگای سه‌ره‌تا و پیشه‌کی دیوانه‌که‌ی به‌م چوارینه‌ ئەکاته‌وه‌ و ئەلیت:

بنووسه، پیری دلم ئەم‌ری کرد، ئیتاعه‌م کرد

له‌ ئیتیداوه‌ که به‌یتی مونا‌سیبی دیوان

گه‌دایه‌کی وه‌ کوو «مه‌حوی»، قه‌له‌نده‌ریکی کورد

میسالی پادشه‌هی فوره‌سه‌ ساحیبی دیوان

واته: پیری دلم فه‌رمانی پێ کردم له‌ سه‌ره‌تاوه‌ شیعەرێکی وا بنووسم بۆ پیشه‌کی
دیوانه‌که‌م که هه‌لبگریت. منیش ملم که‌چ کرد و ئاواته‌که‌یم هینایه‌ دی. گه‌دایه‌کی وه‌ کوو
«مه‌حوی» که قه‌له‌نده‌ر و دیوانه‌یه‌کی کورده‌ خۆی به‌ پاشایه‌کی فوره‌سه‌ ئەزانی به‌وه‌ی که
خاوه‌نی دیوانیکی کوردیه‌.

ئەم جو‌ره‌ تی‌بینی و بیرکردنه‌وه‌یه‌ گیانی شانازی‌کردن به‌ کورد و زمانی کوردیه‌وه‌
ئەنوێنی، به‌وه‌ی که هه‌رچهند شاعیر له‌ پله‌ی ژيانا خۆی به‌ هه‌زار و دیوانه‌ داناوه‌،
له‌ گه‌ل ئەوه‌شا مادام کورده‌ و دیوانی به‌ کوردی هه‌یه‌، خۆی له‌ پاشایه‌ك هه‌چ به‌ که‌متر
نازانی.

یان له‌ قه‌سیده‌ی «به‌حری نوور» دا که ئەلیت:

له‌ «هم‌زیه» و له‌ «برده» م چونکه‌ که‌م دی ئیستیفاده‌ی کورد

منیش ئەم «کورديه» م دانا له‌ ریزی ئەو قه‌سیدانه‌

زوبانی عیشق‌بازی خوشه‌ گه‌ر کوردی وه‌ گه‌ر تازی

قسه‌ی بی‌سۆزی عیشق ئەر گه‌وه‌ره‌ مه‌حبووبی بی‌ئانه‌

موکه‌پرهر بوو قه‌سیده‌ی بورده‌، نه‌شه‌ی عاله‌می پر کرد

بفه‌رموا به‌م قه‌سیده‌ی کورده‌ نۆبه‌ی نه‌شه‌ پێوانه‌

واتە: لە بەرئەوێ کە لە «همزیه» و لە «برده» کە دوو قەسیدە ی عەرەبی زۆر بەناوبانگن لە ستایشی پیغمبەردا (د.خ)، کەلکی کوردەم کەم دی چونکە بە عەرەبین، منیش هاتم ئەم قەسیدە کوردییەم دانا لە ریزی ئەوانا. زوبانی عیشقبازی و خوشەویستی ئە گەر بە کوردی بێ یان عەرەبی، خوشە. بەلام قسەیک کە سۆزی عیشق و خوشەویستی تیا نەبێ، گەوهەریش بێ شتیککی وەختی و بێ بەهایە. قەسیدە ی «بۆردە» زۆر جار دووپات کراوەتەووە و بە نەشئە ی خۆی دنیای پر کردووە، ئیتر با بەم قەسیدە کوردییە کە یە کەمجارە، نۆرە ی نەشئە پیوان بیت.

ئەم قەسیدە یە هەرچەند لە مەقامی ستایشیککی وادا و تراو، بەلام شاعیر ئەو لایەنە ی فەرامۆش نە کردووە کە پر بە دل شانازی بکا بە زمانی کوردییەووە و لە ریزی قەسیدە بەناوبانگە عەرەبیەکانی دابنیت و جۆش و خرۆش و نەشئە و سۆزی عەشق و خوشەویستی پێ پیویت.

لە غەزەلیکی ترا ئەلیت:

کوردی زوبانی ئەسڵمە، گەر تەرکی کەم بە کول

بۆ فارسی، بە کوللی ئەمن دەبمە بێ وەفا
واتە: کوردی زمانی نەتەوا یەتی خۆمە، ئە گەر بیتو بەتەوایی وازی لی بینم و سەر بکەمە سەر فارسی - وەك ئەم و ئەو کە پشتی فەرامۆشییان کردە زمانە کە ی خۆیان - ئەوا بە تەواوی ئەبم بە پیاویکی بێ وەفا و سێلە ی نەتەووە کە ی خۆم.

لە شوینیکی ترا، لە غەزەلیکی فارسیا ئەم جۆرە شانازی کردنە روون تر و ناشکراتر دەرئەخات کە ئەلیت:

فخر هرکس به زبان خودش است ای «محو»

فارسی را که تو برگزیده ای بر کردی، حیف
واتە: ئە ی «مەحو»! شانازی هەموو کە سێک بە زمانە کە ی خۆیەووە یەتی. ئە گەر تۆش چاکە ی فارسی بە ی بە سەر کوردییا، بە راستی جیگە ی داخ و خەفەتە.

ئەمە هەرچەند لە پر ئەووە ئە گە یەنی کە «مەحو» سێبەری چاکە ی فارسی کیشابی بە سەر کوردییا، بەلام لە راستیا ئە گەر وردی کە ی نەووە، وانیە. چونکە شاعیر لە کاتی کاکە

جله‌وی خه یال و دهسه‌لاتی بۆ غه‌زه‌لیکی فارسی شل کردووه، له‌پڕ، وه‌ك یه‌كێك له خه‌ویکی زۆر ناخۆش و کاریگهر رابچه‌نیت، ئه‌سله‌مێته‌وه و په‌شیمان ئه‌بێته‌وه كه بۆچی ههر به‌ زمانه‌ قه‌شه‌نگه‌كه‌ی خۆی كه‌ كوردیه، هونه‌ری شاعیریته و توانای به‌هره‌ی خۆی به‌خت نه‌كات و دانه‌پژێت. بۆیه‌ هاوار ئه‌كات: «شانازی ههر كه‌س به‌ زمانێ خۆیه‌وه‌یه‌تی». واته‌: ئه‌گهر هه‌لی‌گێڕینه‌وه، هیچ كوردێك مافی شانازی‌کردنی‌یه به‌ زمانه‌كانی‌تری غه‌یری كوردیه‌وه‌ كه‌ به‌ره‌می پێ نووسیون.

***

دووهم - هه‌لۆیستی شاعیر به‌رامبه‌ر زۆردار و سته‌مكاران:
له‌م باره‌یه‌وه «مه‌حوی» پلار و توانجی سه‌خت و تیژی گرتووه‌ته‌ سه‌ر دلی سته‌مكار و زۆرداره‌كانی سه‌رده‌می خۆی، ته‌نانه‌ت به‌م هۆیه‌شه‌وه‌ دوچارێ ئازار و ئه‌شكه‌نجه‌یه‌کی زۆر هاتووه. به‌لام ئه‌م جوهره‌ سزا و چه‌رمه‌سه‌ریانه‌ هیچ کاریکی تی نه‌کردووه‌ ئه‌وه‌ نه‌بێ كه‌ له‌سه‌ر بیرو باوه‌ری راستی خۆی سوورتر بێت.
به‌ وینه‌ سه‌رنجیکی وردی ئه‌م چوارینه‌ به‌رزهی بده‌ن كه‌ چۆن زۆرداری له‌گه‌ڵ به‌ردی ره‌ق و درکی تیژا به‌راورد و جووت‌کردووه، ئه‌لیت:

زالمی دل ره‌قی رووگرژی موسولمان ئازار
ههر به‌ ئیزایه‌ كه‌ ره‌نگی بگه‌رپته‌ روخسار
به‌رد ئه‌گهر سه‌ر نه‌شكینی به‌ چی روو ره‌نگین كا

كه‌ له‌ پێ هه‌لچه‌قی ئه‌وسا روخی گولناریه‌ خار
واته‌: سته‌مکاری دل‌په‌قی رووگرژی ئه‌م و ئه‌و ئازاردەر، ههر به‌ سزا و ئه‌شكه‌نجه‌دانی خه‌لكی له‌ خوشییانا ره‌نگی سوور هه‌له‌گه‌پێ و خوینی پێ خوش‌بوون و دل‌یایی ئه‌زێته‌ ده‌م و چاوی، وه‌ك به‌رد، كه‌ ئه‌گهر سه‌ری ئه‌م و ئه‌و نه‌شكینی و خوینی بێ تاوانی خه‌لكی به‌سه‌را نه‌پژێ، ئه‌ی به‌ چی رووی خۆی سوور بكات؟ یان وه‌كوو دركێك كه‌ له‌ پێ هه‌لچه‌قی ئه‌وسا رووی گه‌ش و ئاله‌ به‌و خوینه‌ی كه‌ پیا ئه‌پژێ.

كه‌واته‌ زۆر شتیکی راست و به‌جییه‌ كه‌ «مه‌حوی» دلی ره‌ق و بێ‌به‌زه‌یی زۆردار به‌ به‌رد و درکی تیژ بداته‌ قه‌له‌م و، زۆردار به‌پێی سه‌روشتی جانه‌وه‌رانه‌ی خۆی له‌

چەوسانەوہ و ئازاردانی ھەژار و لئقەوماوان خوۆشی و لەززەت ببینی بۆ ژيانی خوۆی و لووتی شانازی و خوۆبادان بکاتە ئاسمان و پئی دەستەلات و گەورەیی ستەمکارانە بئی بەسەر ئەرزى ھەوا و ئارەزووی رەش و تاریکی خوۆیا.
یان لە شوینیکی ترا ئەلئیت:

رەشی، بۆ کوشتنی یەك روورەشی، بەدەستەوہ بوو
بەدزیوہ وتی: فتوا دە، روخسەتم فەرموو
وتم: کە دەرئەکەوئ زوو، کە ئەم غەزاکەرە توۆ

بە دەستی سەوز و سپی بوونەوہی جەمال و روو
واتە: پیاویکی رەشتالە ئەیویست ستەمکاریکی تاوانبار و روورەش بکوژیت، ھات
بۆ لام، بە دزیوہ داوای فتوای لئ کردم کە رینگای بدەم. منیش پیم وت: ئەگەر بیکوژی
زوو دەرئەکەوئ کە ئەم غەزایە توۆ کردووتە، بەوہ داکە دەست بەجئ دەست سەوز ئەبئی
و دەم و چاویشت سپی ئەبیتەوہ. واتە: ھەرکە ئەو تاوانبارە بکوژی دەستی سەوز و
رووی سپی ئەبیت. کەواتە برۆ بیکوژە.

بەم پەنگە شاعیر تیری نووک تیژی رق و داخی خەست و خوۆلی پەنگ خواردووی
دلی خوۆی، لە کەوانی ھەلبەستا، بئی پەرەوانە ئاراستەى چاوی ستەمکار و خوین پژی
تاوانبار ئەکات و پشتی ھەژار و کەساس و لئقەوماوان ئەگریت، کە بەو ھەوینی رق و
قینە راست و پیرۆزە گوۆش بین و توۆلەى جوۆش خواردووی تەواوی خوۆیان لە
زۆرداران بسینن...

لەلایەکی ترەوہ شاعیر رووی دەمی ئەکاتە زۆرداریک، لە بەرگی شیخیکدا و،
بەم پەنگە پەنجەى بۆ رائە کیشت و ئەلئیت:

شیخی ھەمەوہندیکی دەدا پەند و نەسیحەت

ئەو قوربەسەرەى دابووہ بەر فەحش و فەزیحەت

خوۆش ھاتە جواب و وتی: توۆ حەقتە، وەلئ من

قوتتاعى تەریقم، نەکوو قوتتاعى تەریقەت...

واتە: شیخێك بەسەر هەمەوهندێكا ئەهات و ئەو قوربەسەرەى هینابووە گیر وگاز و
 حەیا بردن. ئەویش بەراستی جوان هاتە دەست و وتی: هەرچی ئەلێی بەجێیه، ئەویش
 بزانە کە من تەنھا رێ گەر و جەردەم. بەلام تۆ رێ گەر و چەتەى رینگای تەریقەتى.
 ئەم چوارینە هەرچەند وادەر ئەکەوێ کە پەییوەندی بەسەر بەشى خوارەوێ
 نووسینە کەمانەو هەبێ کە دەر بارەى بازرگانانى ئایینە، بەلام بە راي ئیمە،
 پەییوەندیە کە تەنھا شتیکی سەرزارە کێیه. لە راستیا پەییوەندی راستەوخۆی بەسەر ئەم
 بەشەوێ، ئەگەرچی وادیارە ئەو زۆردارە لەژێر ناوی ئایینا جوولاًو تەو.
 لە سەریکی ترەو «مەحوی» لەگەڵ زۆرداری پارە پەرستا بەم شیوەیەى لای
 خوارەوێ ئەدوێت:

ئەم پارە پەرستانە لە خۆیان کە دەچن زوو
 دەخلى نه پەلى دیو، نە بای بالی پەری بوو
 عاقلن و فەقەت فێی لەگەلى دیتنى پارەن

ماهی نهوی ئەم قەومە هیلالی «قەمەری» بوو
 واتە: خۆین مژە پارە پەرستەکان کە خۆیان شیت ئەکەن و کەف ئەچینن، لەبەر ئەو
 نیه کە پەلى دیو یان بای بالی پەری خۆی لێ داو، بەلکوو ژیرن، بەلام ئەوێندە
 پارە پەرستن کە هەر چاویان بە گۆشەى پارە ئەکەوێ دەست بەجێ فێی ئەیانگری،
 چونکە مانگی نوێی ئەم پارە پەرستانە کەناری قەمەرییه - کە جۆرە دراویك بوو -
 بەلێ پارە پەرستی خۆین مژ، لە خوشی سەرمایە و رووتاندنەوێ ئەم و ئەو ناگا و
 هۆشی لە سەرا نامینی و ئەگاتە رادەى شیت بوون و فێی لێ هاتن، هەزکە چاوی بە
 گۆشەى مانگی یەکشەوێ جەژنی خوش بەختی و شادمانی خۆی ئەکەوێ کە ئەویش
 کەناری قەمەرییه کە ئەلێی مانگی یەکشەوێ هات و بەختی - بە حیسابی خۆی - تا
 سەر خواردووی بە بالاً براوی خۆیەتى.

لەلایەکی تریشەوێ زۆردار بە فیرەوێ ئەداتە قەلەم و بەم رەنگە ئەینیتەوێ بەنیشان:
 دەنى تەبعی وەها غالب بوو، فیرەوێ ئەم عەسرە

نه وهك موسا، له كن جوو پارە بوو ئیمانی پێ دینى

واته: نامەردی و نەفس نزمی وەها پەرەیی سەندوووە ئەبێنی فیرەوونی ئەم چەرخی،
نەك هەر بە مووسا، بەلكوو بە جوولەكە یەكیش ئیمان ئەهێنێ، بە مەرجێك پەرەیی
شك بەریت.

ئاشکرایە کە فیرەوون لە زەمانی خۆیا نەك هەر ملی بۆ مووسا کەچ نەکرد، بەلكوو
ئەوێندە لووت بەرز و بایی بوو داوای خواوەتیشی ئەکرد، کەچی فیرەوونی زەمانی
«مەحوی» کە زۆردار و خوێنمژیککی بێ ھاوتا بوو، نەك هەر مل بۆ مووسای
پێغەمبەری جوولەكە کان کەچ ئەکات، بەلكوو جوولەكە یەکی پەرەداریشی دەست
بکەوتایە، بە دل ئیمانی پێ ئەهێنا و بە کردەوێش دوای ئەکەوت.

***

سێهەم - بە گۆراچوونی زاھید و واعیز و وشکە سۆفی کە بازرگانی بەسەر ئایینەووە ئەکەن:
شاعیر لە زۆر گۆشە و قوژنی دیوانە کە یەوێ هێرشێ رەوای بردوووە سەر ئەو
کەسانە کە لە ژێر پەرەیی خواپەرستی و ئاییندا هەزاران ئاین و ئۆینیان لە ژێر
سەردایە، بێ بەزەیی یانە پەنجەیی تیژی سەرزەنشت و توانج ئەکا بە چاویانا و
ئەیانخاتە روو.

بە وێنە:

لەرم دی زاھید ئەم زستانە، زانیم   کلک نادا بە زەپوونگی بەھارا
واته: ئەم زستانە زاھیدم لەر و لاواز ھاتە بەرچاو، بەوێدا زانیم کە ناگاتە بەھار و
کلک ناکیشی بە زەپوونگی بەھارا و کورد و تەنی: بە گیای بەھارا ناتووڕینی.
ئەم جوۆرە سەرزەنشت و تەوس و پلار تێ گرتن و بە سووک روانینە شاعیر
بەرامبەر زاھید لە وێر و پەرەیی ھەلقوللۆوە کە زۆر بێ گومان بوو لەوێ کە ئەو جوۆرە
کەسانە تا چ رادە یەك درۆزن و روالەت باز و چاوبرسی و بە ئۆین بوون، بۆیە
«مەحوی»، بە کۆل و دل، ئەیان زەپوونێ و ئاوات بە مردنیان ئەخوازی بۆ ئەوێ کۆمەل لە
ژەھری دەم و ئازاری دەستیان رزگار بێت.

لە غەزەلیکی ترا:

واعیزم پرسى، یه کى شوخانه جوابى دامه وه
وه عزی چى؟! سەر لنگه ده ستاپى کپه ی ده ستاپى هات

شیخ و تورپه ی میزه ر و نه قل و نو قوولی هیج و پووج
من به تورپه ی یار ئه سیرم، ئه و به کۆلى تورپه هات
واته: هه والى واعیزم له یه کیك پرسى که له چییایه؟ ئه ویش زۆر جوانى وه لام
دامه وه: بى قه زابى واعیزى چى؟! سەر لنگه ده ستاپىکم دى که هه ر کپه ی ده ستاپى
ئه هات، به و قسانه ی که مایه ی سه ریه شان و ناره حه تى خه لکى بوو. شیخیش، بى به لا
بى، به پیچى میزه ر و قسه و باسى هیج و پووجه وه، من به پیچ و لوولی تورپه ی یار
دیلیم، ئه ویش به کۆلى شتى تورپه هات و بى مانا وه.

ئه م شه پۆلى هیرش و لافاوى په لاماردانه، جگه له وه ی که نیشانه ی بر وایه کى قایم و
دلکی پته و و ده روونیکی دامه زراوه، ئه وه ش ئه گه یه نى که شاعیر وه ک پیاویکی ئایینى
راسته قینه، ئازا و به جه رگ و چاونه ترس بووه، که توانیویه تى له و سه رده مه دا، ئاوزه نگى
ته قین، هه لکو تیه سه ر ته خت و به ختى ئه و جوړه بازرگانه ریاکار و روا له ت بازانه.
له شوینیکی ترا ئه لیت:

لالغاوه ی واعیز ئه مپۆ مه وچ ئه دا دم پر له که ف
ریشی قیروسیا، کتیبى وه عزه که ی بوو به رته ره ف
زاهید و سۆفى به شه ر هاتن له سه ر ته زویر و شهید

خیری رهندانه، خوا کا به رته ره ف بى هه ر ته ره ف
واته: لالغاوه ی واعیز شه پۆل ئه دا له که فى پر له ده مى. ریشی قیروسیا که به جارئ
خووسایه وه. به لام داخى گرانم بو کتیبه که یه تى که ته وا و فه وتا و له کیس چوو. زاهید و
سۆفى به شه ره اتن له سه ر فیل و ریا و ته له که بازى، هه ر لایه کیان له نا و بچن خیر و
قازانجى مه ردانى خوایه.

وینه گرتنى دیمه نى لالغاوه ی واعیز و شه پۆلى که ف و خووسانه وه ی ریش و
خه فه ت خواردنى شاعیر بو له کیس چوونى کتیبه که ی و به شه ره اتنى زاهید و سۆفى

لەسەر فیل و حیلە و حەوالە و روالەت پەرستی و لەناوچوونی ھەرلایەکیان کە مایە
خێر و خۆشی بپاوچاگانە. بەراستی رق و قینیکی خەست و خۆل و پیرۆز دەرئەخات
کە لە کوورەیی دەروونی شاعیرا بەم چەشنە جۆشی خواردبێ بەرامبەر بە و جۆرە کەسانە.
یان:

ریشیکی پان و تووکی بناگویی درێژ و لوول

سۆفی لە دینی لادە بە دیمەن لە جوو دەکا

ئەشکەوتی بایە کە دەمی واعیز کە دێتە وەعز

وہختی سکوتی، نەقشی سمیلی لە قوو دەکا

بەم شیوەیە شاعیر بۆمان دەرئەخات کە راستی و ئایین پەرورەری بێ روالەت بە
دیمەنی ریش و پرچی درێژ و لوول و ئالۆز نابێ و دەمی واعیزیش وەك ئەشکەوتی
بایەك وایە، ئەو قسانەیی کە لە دەمی دێتە دەرەوە ھەموویان وەك «با» وان. خۆ ئەگەر
دەمی ئەو ئەشکەوتەش بێتەووە یەك و تاوێك بێدەنگ بێ، ئەوانەقش و نیگاری سمیلی
ھەر لە پەری قوو ئەکات.

***

چوارەم - لە رووی فەلسەفە و راستی پەرستییەو:

شاعیر، وەکوو لە ئاوێنەی دیوانە کە یا دەرئەکەوێ، زۆر مەراقی وردەکاری فەلسەفە
و راستی پەرستی و یەك پەنگی بوو و زۆر خۆی بەم بابەتە رەنگینەووە خەریك کردوو.
گەوھەر و مرواری نایاب نایابی کردوووە تەگەردنی دیوانە کەیی و ئەلیت:
لە کێ پرسم: دلی بۆ پر لە خوینی حەسرەتە یاقووت

عەزابۆشی چیە و کێیە، جلی پیرۆزە بۆ شینە؟!

واتە: پرسیار لە کێ بکەم کە بۆچی یاقووت دلی پرە لە خوینی حەسرەت و ئاخ و
داخ و پیرۆزەش پرسەیی بۆ کێ گرتوو و شین بۆشی چیە؟ یاقووت و پیرۆزە کە دوو
گەوھەری جوان و نایابن، ئەویان ئال و ئەمیان شینە و شاعیرانی تر بۆ بابەتی جوانی و
شۆخ و شەنگی بە کاریان ھێناو، یاقووت نەبێ جاروبار بە فرمیسکی خوینین ناویان

بردوو. بەلام «مەحوی»، بەپێچەوانەی ئەوانەوه، رووی دەمی پرسیار ئەکاتەوه و سەری لەوه سوڕ ماوه کە بۆچی دڵ و ناو جەرگی یاقووت شەپۆل ئەدا لە خوێنی حەسرەت و نا ئۆمیدیا و پیرۆزەش سەرتاپای بەرگی خۆی شین کردوو، ئاخۆ ئەم پرسیە هەتا هەتایە بۆکێ و لەبەرچی گرتوو؟ بەلام وەلامی راستەقینە ئەم پرسیارە وادیارە هەرگیز دەست ناکەوێ تا ئەم دوو گەوهەرە پیرۆزە ناویان لە فەرەهنگی ژيانا بمیێ. وایزانم جی خۆیەتی کە بلیم لە مامۆستا «گۆران»ی شاعیری بلیمەت و هەلکەوتووێ کوردم بیستوو کە ئەم بەیتی لای سەرەوه شایەتی «دیوانی مەحوی»یە، بەلای ئەوهوه.

یان کەمێک لەم فەلسەفەیە ورد بنەوه کە لە دوو توێی ئەم بەیتەدا ئەدرەوشیتەوه:
گەر ئیشی رۆحتە کە نەبوو «کەس» بە دەستەوه

دەست هەلگرە لە رۆح و مەبە ئیلتیجا بە «کەس»
واتە: با ژيانیش لەسەر پێویستیەك وەستایی، ئەگەر خۆ کەسیکی دڵسۆز
دەست نەکەوت بۆت جی بەجی بکا، راست تر ئەوهیه دەست بەرداری ژيان بی و پەنا
بۆ هەموو کەسیک نەبی.

ئەم فەلسەفەیە ئەوهەمان تی ئەگەیهنی کە تەنهایش و کاری پێویستی ژيانی خۆمان بە
کەسانی دڵسۆز و راست و دوستی بی هاوتای راستەقینە خۆمان بسپێرین و پشت
بەوانە ببەستین کە دوستی تەنگانەن، ئەک ئاشنا و رۆشنای پار و گلینی سەر سفرە و
خوانی ناز و نێعمەتی روالەت.
لە شوێنیکی ترا ئەلیت:

بە ئاوی تیگەیشتن ئیمە دنیا، هەر سەرایی بوو

هەموو ئەشچن بە خنکان و لە وشکیشە مەلە می مەخلوق

واتە: ئیمە می کاروانی تینوو و ماندوو و تیگەیشتن کە دنیا ئاویکە و تینویمان لێ
ئەشکی، کەچی بەپێچەوانەی نیازی ئیمەوه، تەنهای تەم و مژیک می ئەوتۆ بوو کە لە
دووڕەوه هەر بە رەنگ لە ئاو ئەچوو، جا لەبەر ئەوه می کە دنیا ئاو نەبوو و هەموو

گیان له بهران له تینوانا ته خنکین و ئه پۆن، هه رچی هه لپه هه لپ و چه پ و گو پیکیشیان هه یه وهك وشکه مه له وایه و له هه وادا په ل ته کوتن تا به ته وای پرزه ی خویان ته پرن. ئه م بیره، ئه گه ر له رووی فه لسه فه وه سه رنجی بدریتی، ئه بینین هه موو که سیك چۆن، چاو برسیانه، باوه شی کردووه به دنیا دا و ئه و ته ماعه شیرینه ی که له ژیا نا هه یه به وینه ی ئاو یك هه موو یه کیکی تینووی هه ناو سووتا و چۆن به په رۆشه وه خو ی بو ئه کوتیت، که چی ئه و ته ماع و نیازه تا دی زیاتر دوور ئه که ویتته وه وهك ته م و مژیکي رهنگ شینی ئاوی که هه رگیز نایگاتی، تا ئه و رۆژه ی به کزی و ئا ئومیدیه وه سه ر ئه نیتته وه به هه زاران خولیا و ئاواتی جوانه مه رگه وه. ئه م شه ر و شو پ و به گزا چوون و هه لپه و فرکان فرکانه ش له نیوان خه لکیا وهك وشکه مه له یهك وایه که ئه نجامی خنکان و رۆیشتنه.

له کونجیکی که ی دیوانه که یه وه شاعیر ئه لیت:

هه ر گفتوگۆمه، که چی هه ر ئه لیم و تی ناگه م

هه ر جوست و جو مه، که چی هه ر ئه پۆم و پی ناگه م

چاو م روا و گو شه ی ئه و ئه برووم نه دی

دل بوو به به حری عولووم و له ئه لف و بی ناگه م

واته: شه و و رۆژ هه ر گفتوگۆمه که چی ناگه مه مه به سستی خۆم، هه میشه به پۆم

که چی هه ر ناگه مه قوناغی نیازم. چاو م وه کوو نه مام روا له ته ماشا کردن و سه رنجی

چاوه روانیا که چی گو شه یه کی ئه بروی ئاواتم نه دی. دل بوو به ده ریای هه موو جو ره

زانیا رییهك که چی له ئه لف و بی ناگه م.

ئه م جو ره بیر کرد نه وه و قوول ته ماشا کردنه ئه وه ئه گه یه نی که «مه حوی» له به ر

ئه وه ی زۆر شتی زانیوه، به هو ی ئه وه وه هه سستی زیاتر به نا ته وای خو ی کردووه. په نجه

بو ئه وه رائه کیشت که نه یینییه کانی ده ریای بوون و نه بوون و له نگه ری که ون و کائینات

و کردگار و زۆر شتی ناو ئه م جیهانه گه وه و فراوان و سه رسوور هینه ره به چۆره

زانینیکی ئه و ساغ نایته وه و ناگاته سه ر بناوانی راستی و پته وی، چونکه ئه و زانییه ی

ئەو وەك ئەلن قەترە بە دەریاش نیه. بۆیە ناچار ھاواری لئ ھەلئەستى و دەستى
بئ دەستەلاتى و تەسلىم بوون بەرز ئەكاتەو و ئەلئت: «دَل بوو بەحرى عولوم و لە
ئەلف و بئ ناگەم» ئەم بیرە فەلسەفییە رامان ئەكئشى بۆ ئەو راستییەى كە ئەلئ تازیاتر
شت بزانی، زیاتر ھەست بە ئەزانینی خۆت ئەكەى، ئەك بەنەسبەت ئەم و ئەو وەو،
بەلكوو بەنەسبەت ئەو ھەموو شتە زۆر و قوول و پەر لە نەینییانەو كە ئەتەوئى بیانزانى و
ناتوانى. بەپچەوانەى ئەو خۆ ھەلكئش و بايى بوانەو كە ئەگەر ئەلف و بیئەكى
عادەتیان ناسى وائەزانن تاكە مەلەوانى بئ ھاوتای ناو دەریای بئ پایان و بئ سنوورى
ھەموو جوړە زانیاریە كن.

یان لە لایە كى ترەو ئەلئت:

بۆ پارە ھەیفە خۆ ئەكەىە پەوولئ نارەواج

بۆ پاروئكى نان ئەسەفە روو ئەكەى بە ساج

واتە: ھەیفە بە ئیشكى ناپەرەواى ئەوتۆ ھەلسیت لە پیناوى پارەدا كە خۆت بئ نرخ
بكەى. رەوا نیه لە رینگای پارو نائىكدا رووى خۆت بكەى بە ساجى رەش.

«مەحوى» وەك شاعیرىكى نەفس بەرز و زانایە كى ھیممەت بڵند ئەو دەرتەخا كە
ژیان تەنھا بریتى نیه لە پارە و پارو نائىك، بەلكوو لەوانە گرنگتر دەروونى خاوین و
ھەستى بەرز و ناسك و كەرامەتى پیرۆزى مەوۆفە كە ھەرگیز نابئ لە پیناوى پارە و پارو
نانا سووك و بئ نرخ بكرئ.

لەبارەى راستى پەرستى و یەك رەنگیشەو «مەحوى» زۆرجار ھەست و نەستى
بئ گەردى خۆى بە ھەلبەستى بەسۆز دەربەرپو كە لە زۆر لاو ئەم بابەتەى تئ ھەلكئشى
شیعەرەكانى كردوو و ئەلئت:

لە ھەق بیژى بوو بەحرى «انا الحق» ھەر قەسیدىكم

لەباتى جائیزە واجب گەرا قەتلم بكەن واجب

واتە: ھەر قەسیدەىكم لە راست بیژیا بۆتە دەریایە كى «من ھەقم». جا لەباتى
ئەو ھەى خەلاتم بكەن پئویستە بكوژرئ.

بهم شيعره «مه حوى» به سه رها ته كه ى مه نسوور ديني ته وه ياد كه له ريگاي
بيرو باوه پرى ته سه ووف و خواپه رستيدا گه يشته پله يه ك كه يه ك پارچه و ابزاني له ذاتي
خوادا تواوه ته وه و به شيك بى لهو. بويه هاوار ته كا: من حه قم، واته من خوام. له سه ر
ئه وه فتواي كوشتنى درا له لايه ن پياواني سه رده مى نايينه وه. به م پييه «مه حوى» يش
ئه لى ئه وه نده بازاري پياوي چه وت و ده ردى ناراستى له بيه وه دايه ئه بينن «هه ر
قه سيده يه كم له راست بيزيا مه نسوور يكه بو خوى» به بى ئه وه ى ده ربه ستى ئه وه ش بى
كه له پيناوي راستى و دروستيا سه رى خوى دابني ت.
بويه ئه لي ت:

هه تا حه ق ناسره، هه ر حه قمه مه نزوور وه كوو مه نسوور ئه گه ر به مكه ن به دارا
واته: هه تا خوا پشتيوان بى هه ر راستيم مه به سته، ئه گه ر وه كوو مه نسوور يش
هه لمواسن به سي داره دا هيچ باكم نيه.

پينجه م - له رووى عه شق و خوشه ويستى و جوانييه وه:
ئه توانم بليم به شى زورى ديوانه كه ى «مه حوى» بو ئه م باب ته ته ته رخا ن كراوه و
شيعرى گه رم وگورپى به سوزى له م باره يه وه داناوه.
ته ماشا ئه م جوش و خروش و خوشه ويستى و جوانييه ى كه له گيانى ئه م شيعره دا
خوى ئه نويني.

له كن پشكووتنى خونچه ى ده مى، وه ك گول سه راسه ر گويم
گولى روخسارى ده رخوا، نيرگس ئاسا سه ربه سه ر چاوم
واته: له و شوي نه ى كه خونچه ى ته ر و ناسك و سوورى ده م و ليوى خوشه ويسته كه م
ئه پشكويت و ئه كر يته وه، من سه رانه رى گيانم وه ك گوله باخ ئه بى به گوى تا بزانم
ئه لى چى؟ خو ئه گه ر بيت و گولى روخسارى به ته واوى ده ركه ويت، من به جار ي
سه ر تا پاي گيانم، وه ك نيرگسه جار ئه بى به چاو بو ته ماشا كر دنى.

ئه م به يته، بيجگه له هونه رى ورده كارى و جوش دانى ئه و هه موو په يوه نديانه ى
هه ن له نيوان خونچه و پشكووتن و ده م و گول و گوى و روخسار و نيرگس و چاوا، له

رووی مەعنا و ناوەرۆکیشەوێ عەجەب و یتەیه کی جوانی و تەلیسمینیکی خوشەویستی
و گیانیکی هەرگیز نەمردووی سەیری کردوو بەبەر ئەم هەلۆیستەیا.
ئەمە لەنزیك خوشەویستە کە یەوێ بەلام کە دوور ئەکەوێتەوێ ئەلیت:
بەبێ بەزمی حوزووری تۆ حەرامم کردوو بەدە

نەوێک بشکی بە نەشەیی مەیی خوماری دەردی بێ تۆیی
واتە: لەبەر ئەوێ لە بەزمی نزیکی تۆ بێ بەش و دوورم، بەدەم لە خۆم حەرام
کردوو تا بە نەشەیی مەیی خوماری دەردی بێ تۆیی لەسەری منا نەشکی.
ئەم جوێرە هەست و بیرکردنەوێ ئەو پەری خوشەویستی ئەگەیهێ، چونکە
«مەحوی» ئەوێ نە پەریشان و سووتاوی دوور کەوتنەوێ خوشەویستە کە یەتی و شەو
و رۆژ هەر بیرێ لێ ئەکاتەوێ، گەشتووێ ئەو پەلەیهی کە لەزەت لە دووری یار بێنێ.
جا بۆ ئەوێ ئەو نەشەیی خەیاڵ و لەزەتی بیرکردنەوێ لە دوور کەوتنەوێ
خوشەویستە کە یا کە مەستی کردوو و پێوێ خوماری بوو، نەشکی و دل و دەروونی
بە هیچ شتیکی ترەوێ خەریک نەبێ، لە خوشەویستە کە ی بەولاو، ئەو نایەوێ بەدە
بخواتەوێ نەک بەو خواردنەوێ ئەو نەشە و خوماری لە کەللەدا بشکێت.

هەر لە ژێر زەبر و زەنگی ئەم جوێرە بیر و باوێرە گەرمەدا، بەم شیوەیهی لای
خوارەوێ بە قەد و بالای خوشەویستیدا هەلەدات و ئەلیت:
ئەیی مەحەبەت ئاگریکی هێندە خوش و دلنشین

ئەو کەسەیی سووتووێ هەر ئەو هەول ئەدا بۆ سووبەسووت
واتە: ئەیی خوشەویستی! تۆ ئەوێ نە ئاگریکی خوش و دلگیری، ئەو کەسەیی
سووتووی تۆیە رووبەرووی تۆ دیتەوێ بۆ سووتانی تر. لێرەدا مەحوی دەرسی
خوشەویستی راستی دا ئەدا، کە لە پێناوی ئەبێ قوربانی بەسەر بدری و لە شیعەرە کە یا
پەنجەیی نەهێنی بۆ بەسەر هاتی عیشق و خوشەویستی پەروانە و چرا راتە کێشی کە
لە پێناوی رووناکییا پەروانە خۆی بەخت ئەکات.
لە شیعریکی ترا ئەلیت:

ده ترسم گهردی خوینی من له شیشهی گهردنت نیشی

وه گهرنا غهم نیه بمرم له حهسرهت لیوی مه یگوونت
واته: نه گهر بمرم له حهسرهت لیوی ئالی مه پرهنگی تو هیچ باکم نیه، به لام بویه
نامه وی بمرم، نه وهك گهردی خوینی من له شووشه ی گهردنی تو بنیشی.

خه م خوری و به هانه دۆزینه وه بو خوشه ویست هه روا نه بی، که «مه حوی» له ترسی
نه وه ی نه وهك گهردی خوینی له شووشه ی گهردنی یار بنیشی و راستی نه وه بلین که
«مه حوی» کوژراوی لیوی ئالی ئهم خوشه ویسته یه و به بکوژی شاعیر نه درپته قه له م و
سزا نه دری له سهر نه، بویه نایه وی بمری، نه گینا زور شادمانه و ناواته خوازی نه وه یه
که کوژراوی لیوی ئالی خوشه ویسته که ی بیت.

جا ههر بوئه وه ی که راستی و وه فا و گیانی خۆبه خت کردنی خوی له پیناوی
خوشه ویستا به رپته سهر، به کوڤ و دل نه لیت:

مردنیک ی له بهر نه و قاپیه دا مهردانه به خودا چاتره لای من له گلارای حه یات
نه ی ئهم خه یاله ورده ی که له م شیعره دا سهرنج راته کیشی و نه لیت:

که ی به له عل و گه وههر نه و لیو و ددانی دا نیشان

نه و ره هه نده ی شاخه، ئهم خوشاره وه ی ژووری سه ده ف
واته: که ی خوشه ویسته که م لیو و دانی خوی نیشان داوه به له عل و گه وههر، و له عل
ئاواری شاخه کانه و گه وهه ریش خوی له تو یکل ی سه ده فا له ده ریا کانا شاردو وه ته وه.
ئهم مه عنا و خه یاله نه گهر و رد تر بکرپته وه نه وه نه گه یه نی که له ورژ وه له عل چاوی
به لیوی ئالی خوشه ویست که وتوو، له تاو جوانی نه و شیت و سه رگه ردان بووه و شاخ
و کیوه کانی گرتوو ته بهر، گه وهه ری هاوده ردیش له و سایه وه دانی خوشه ویسته که ی
دیوه له شه رم و شووره یی یا خوی له جه رگی ده ریا کانا شاردو وه ته وه، هه رچه ند نه کا
رووی نایه سه ره له داته وه و بیت نه ناوان.

یان که له باخا «مه حوی» گولی سه وسه ن و نیرگس و سونبول نه بینی، تاسینکی
سه رسامی نه بیاته وه و نه لیت:

زوبانی لاله، بۆ چه‌یرانه، حالی بۆ په‌ریشانه؟!

له سه‌وسه‌ن ده‌فکرم «مه‌حوی» له وه‌زعی نیرگس و سونبول
واته: که ته‌ماشای سه‌وسه‌ن و نیرگس و سونبول ته‌که‌م، نازانم بۆ زمانی سه‌وسه‌ن
لاله؟ نیرگس بۆچی سه‌رسامه؟ سونبول بۆ په‌ریشانه؟ به‌م شیوه‌یه ته‌گه‌ر بیتو قوولتر
بکریته‌وه ته‌وا راما‌نه‌کیشی بۆ ده‌ریایه‌کی بی‌سنوور و بی‌پایانی نه‌هینییه‌کانی
سروشته‌که هه‌ریه‌که‌یان که‌م تا زۆر، چه‌ند په‌رسیاریکی بی‌وه‌لامیان له‌سه‌ر نووسراوه.
له هه‌لوێستیکێ تراکه شاعیر ته‌یه‌وی باسی جوانی په‌ر به‌پێستی روخسار و
چه‌ناکه‌ی خوشه‌ویست بکا، ته‌پرسی:

له باخی سیو و به‌یدا باسی روخسار و چه‌نه‌ی کێ بوو
خه‌ج‌ل ما سیو و، به‌ی ترسا، که‌وا ته‌و سووره، ته‌م زه‌رده؟
واته: ناخۆ له باخی سیو و به‌یدا باسی جوانی روخسار و چه‌ناکه‌ی کێ کراوه‌وا
سیو له شه‌رمه‌زارییا سوور هه‌لگه‌پراوه و به‌هیش له ترسانا ره‌نگی زه‌رد بووه؟
خه‌یالی ورد و کار تێ کردنی جوانی گه‌یشته‌وه ته‌پله‌یه‌ک له شاعیرا که ته‌نها به
ناوه‌ینانی جوانی روخسار و چه‌ناکه‌ی خوشه‌ویسته‌که‌ی سیو له شه‌رمانا سوور
هه‌لگه‌پری و به‌هیش له ترسی شکانی بازاری جوانی خۆی زه‌رد داگه‌پری، ته‌گینا،
به‌لای شاعیره‌وه، پێش ته‌و ناوه‌ینانه، سیو و به‌هی هه‌ریه‌که‌یان ره‌نگیکێ تری
تایه‌تیان بووه، نه‌ک ته‌م ره‌نگه‌ی ئێستایان.

پاش ته‌م گه‌شت و گه‌ران و نه‌خشه‌کیشانی دیمه‌ن و وینه‌ی جوانی و نازداری
خوشه‌ویست و سروشته له‌لایه‌ن شاعیره‌وه، ته‌که‌وێته به‌راوردکردن و سه‌رنج‌دانی
ژیانی خۆی و به‌ده‌م هه‌ناسه‌یه‌کی قوولی ئاگرینه‌وه ته‌لێت:

به‌هاری بوو جوانی، بوو به‌سوخره‌ی پایزی پیری
به‌سه‌رچوو باخ و باقی ماوه‌وه‌ی مشتێ چل و چیه‌و
واته: ته‌مه‌نی جوانی و لاوی به‌هاریک بوو که‌وته به‌ر پلاری گه‌مه و گه‌له‌ی پایزی
پیری، باخ به‌سه‌رچوو. ته‌وه‌ی که‌ ماوه‌ مشتێ چل و چیه‌و.

بەراستی سەرنجیکی بەجی و بیرکردنەوێه کی قوولە. ژیان ژیانی مروڤ که بەشیکی
لە سروشت و ژیانی سروشتیش بەتیکراییی لەژێر زەبر و فەرمانی یەک یاسا و بەرنامەیی
نەگۆراوایە که ئەویش یاسا و بەرنامەیی هاتن و روینە. تەمەنی جوانی و لاویتی
مروڤیش، وەك سروشت، بەهاریکی تەر و پاراو و یەكجار دلگیر و خوشە که بە هەزاران
گۆلی ئاوات و هیوای رەنگین رازاوەتەوێ. تەمەنی پیریش پاییزیکی پەست و
خەفەتاوی ئەوتۆیە که یەك بە یەك پەرەیی گۆل و گەلای سەوز و سووری درەختی ئەو
باخی جوانییە زەرد ئەكات و ئەوهرینیی و بەتەنها چەن چل و چیتوکی رووت و قووت
ئەمینتەوێه که ئەویش چەن رەگ و دەمار و ئیسقانیکی.

***

شەشەم - تەسەووف لە شیعری «مەحوی» دا:

وەك لە سەرەتای باسەكەوێ و تەمان، شاعیر زانایەکی مۆتەسەوویف بوو. تەسەووف
کە لە بناغەدا بیروباوەرپێکی ئایینی و ئامانجی شکاندن و کوشتنی نەفس و ئارەزووی
مروڤ و پاککردنەوێ گیانی ئادەمیزادە لە چلک و پەلەیی دنیا پەرستی و پوولەکی و
بەو چاوە سەیری ژیان و سروشت ئەكات کە «یەکی بون» هەموولایەکی گرتووەتەوێ
و جیهانیکی پر لە خوشەوێستی راستەقینە و رێبازیکی گیانی بە گیانی دوور لە
ماددە پەرستی بە دەوری خۆیا دروست کردووە کە پر بێ لە کەلکەلە و خەیاڵی ناسک و
هەستی پێرۆز کە دڵسۆزی و راستگویی و جگەر سۆزی لێ هەلقولیت.

بەم پێیە، شاعیر لە زۆر لای دیوانەکیەوێ ئەم بیروباوەرپێ تەسەووفی دەربربوو و
بێبایەخی دنیای خستووێه بەرچاو و خوشەوێستیەکی بێهاوتای پەرورە کردووە
لە دڵ و دەروونی خۆیا و هەمیشە لە نەفسی خۆی داوێ. بە وینە:

حەققی ئیخلاسه بەجی هینانی ئادابی خولووس

پێ بزانی، یا نەزانی، من بە دڵ یادی دەکەم

ئاوی تیغی وەققی هەر توشنە لەبیکە، من نەبم

کاریگەر بێ، یا نەبێ، لەم مەزله‌مه دادی دەکەم

واته: پئویستی سهرشانی دلسوزیه که ره وشت و ئادابی ته و او به جی بیئیم. ئیتر خوشه ویسته کهم پی بزانی یا نه زانی من دهر بهست نیم، چونکه من بۆئه وهی ناکه م که و ا نه و پی بزانی، به لکوو ته نها ئه مه و ی به دل یادیکی بکه م. ئاوی تیغه که ی ته رخانه بۆ هه موو لیو وشک و تینوویه ک، به ته نها من لیی بی به شم. له بهر نه وه له م جه و ر و سزای بی به ش کردنه م هاوار و داد نه که م.

ئه م جو ره هه ست و نه سه ته نها له دنیا ی گیان و ته سه و و فدا ئه م پله ی به رزی خوشه ویستی و بی باکیه ئه گریت که شاعیر دلسوزی خو ی به و شیویه دهر ئه بریت به بی نه وه ی چاوه پروانی پاداشی پی زانی نی خوشه ویسته که ی بکات. له مه ش زیاتر پی دائه گریت و هاوار و سکا لای گه رمی له ده ست نه وه یه که خوشه ویسته که ی له سه ری هه زاران عاشقی داوه. که چی ئه م له شه ره فی ئه و کوشتنه بی به ش و ره نجه رۆ ئه کات. یان له شوینیکی ترا:

له ئاوی تیغی هه ر زامی بوو ئاوا برینی من نه بی هه ر وایه ویران
واته: به ئاوی تیغی دوله ر هه موو برینیک ئاوه دان بووه وه، ته نها برینی من نه بی که له بهر نه وه ی ئه و ئاوه ی بهر نه که و تووه هه روا به ویرانی ماوه ته وه.
شاعیر لی ره دا ئاوات بۆئه وه ئه خواز ی که برینی ویرانی دلی به ئاوی تیغی خوشه ویسته که ی ئاوه دان بکاته وه و له ریگه ی ئه و خوشه ویستییه دا سه ری خو ی دابنیت و شه هید بکریت. ویرانی برین له لای شاعیر نه وه یه که ئه وه نده کاریگه ر نیه بیکوژیت. ئاوه دان کردنه وه ی برینیش یه عنی کولاندنه وه و دووباره کردنه وه ی، که ئه بیته هو ی به خت کردنی ژیا نی شاعیر له و رییه دا.
یان:

که رۆحم تیگه یی تو حه ز له دهرچوونی ده که ی، دهرچوو
ده بی عاشق که دی بیزاره یاری، بی برۆ پروا
واته: گیانم که بۆی دهرکه و ت تو حه ز به دهرچوونی ئه که ی دهرچوو، چونکه عاشق که زانی یار لیی بیزار و په سه ته ئه بی بی نه وه ی پی بلین برۆ، خو ی له خو یه وه پروات.

له رووی بئ نرخی دنیا و کوشتنی گیانی ته ماع و چاوچنووکی مروڤه وه نه لیت:

تا سهر نه بوته گو، ده له دنیا ده تو شقی هر نه وشه به کاره که واهلدری له هیچ واته: تانه مردوویت و سهرت نه بوو ته توپی پی بوشه شقی زه مانه، تو دنیا بکه به توپ و تی هله، چونکه هر نه وشه قی تو جی نه گری که هلهدری له دنیا که هیچه. ثم جوره تی بینی و فلهسه فیه، هرچنده به گیانیکی تاریک بینی «تشاءوم» تاودراوه و دنیا له بهرچاوی مروڤ نه خات و به شتیکی زور هیچ و پوچی ناو نه بات، به لام به پی بیروباوه ری ته سه ووفی ثابینی شاعیر جوره یاخی بوون و هله گه رانه وه به که که به ره لستی نه فس و ناره زووی چاوبرسیانه ی مروڤ نه کات. ههروه ها جوره بیزاری و هاواریکی گهرمه به رامهر به و دهسته لاتداره دنیا په رستانه ی که له پیناوی مه به ست و ناره زووی چاوچنوکی خوین پف له دو ناکه و به هه موو دنیا دانا که ون. بویه له لایه کی تره وه ثم زیان و دنیا به به م شیوه ی لای خواره وه نه داته قه لم و نه لیت:

له مانمدا نه دیوه حاسلی، غه یری ته وه ححوش من

خودا پنداو نه وانه له وحووشستانه زو روین واته: به روپوی مانه وه ته نه غه ری و وه حشه ته. خوا پنداویش نه وانه که له وحووشستانه ده رچوون و مردن.

لیره دا تو بلینی شاعیر نه وهنده خوی به ده م هیزی تاریک بینیه وه شل کرد پی به جاریک زیان و دنیای له بهرچاو که وتی و پر به دل ناره زووی مردن بکات؟ نه، به لکوو ته نه و یستویه تی له ری ثم جوره ده برپینی بیزاری و په ستیه وه ناره زاییه کی به کول ده برپیت به رامهر به و دهسته لاتدارانه ی که له بهرچاوی شاعیر به جانه وه ر خوین پشان داوه، نه گینا هر «مه حوی» به که نه لیت:

پیری نه مامی باغی جوانیمی کرده پوش تازه م دره ختی تولی نه مهل دره ده کا چرو واته: هرچنده پاییزی پیری باخی جوانیمی زه رد کرد وه کوو پوش، که چی تازه دره ختی تاوات و هیوای دوور و دریزم چرو دره نه کات.

ئەم فەلسەفەیه جوانترین و راستترین شیوه‌ی دەربرپینی مەبەست و ئارەزووی غەریزه‌ی مەرۆڤە لە ژيانا، که هەرچه‌نده به‌ره‌و پیری و مردن پروات پتر پاشماوه‌ی دواچۆری ژيانی لە لا شیرین‌تر و خوشه‌ویست‌تر ئەبێت، وه له تافی لاویا ئەوه‌نده به‌تەنگ ژيانی خۆیه‌وه نیه و ئەو چا‌و‌چنۆکی و ژیان پەرستیه‌ی که له دواسالەکانی تەمەن و ژيانا هه‌یه‌تی له گەنجییا زۆر که‌مت‌ره، وه‌ك پاره‌داریککی نابوت روژ له‌دوای روژ زیاتر به‌تەنگ ئەو قەرز و قۆڵ و پاره که‌مه‌وه‌یه که ماویه‌تی، که‌چی له‌لووتکه‌ی بوون و ده‌وله‌مه‌ندییا دەر به‌ستی زۆر شت نه‌بووه.

هەر له‌ژێر تەم و مژی ئەو ناره‌حه‌تی و بێزارییه‌ی که شاعیری تیا ژیاوه و له‌به‌ر دووکه‌لی ئەو ناتەواوی و ئەشکه‌نجه و سزایانه‌ی که دیوبه‌تی له‌ده‌ست دنیا پەرستانی زه‌مانه و له‌ژێر زه‌بری هه‌ست ناسکی و باوه‌ری نەفس کوشتنا، پەنای بر دووه‌ ته‌ به‌ر پیش خواردنه‌وه و خه‌فه‌تیککی خه‌ست و خۆڵ و ئەلیت:

بێ‌منه‌ت رزقێکه‌ غه‌م، بمرم له‌برسا ئەو ده‌خۆم

ته‌فره‌ ناخۆم و ته‌لەب ناکه‌م له‌ دنیا قووتی رو‌ح

واته: خه‌م و خه‌فه‌ت زه‌خیره‌ی بێ‌منه‌تی خۆمه. ئە‌گەر له‌برسانا خه‌ریک بوو بمرم وا خه‌م ئە‌خۆم. هه‌رگیز ته‌فره‌ ناخۆم و ده‌ستی داوا بو‌ خۆراکی گیان له‌م دنیا به‌ پان ناکه‌مه‌وه.

ئە‌م هه‌لۆیسته‌ی شاعیر ئە‌وه ئە‌گه‌یه‌نی که ژیان ئە‌وه ناهینێ له‌سه‌ر رینگای «بو‌ ئامانج هه‌موو هۆیه‌ك دروسته» برۆین. ئامانجی به‌رز و پیرۆز ئە‌بێ به‌هۆی پیرۆزه‌وه بێت. ئە‌گەر زه‌خیره‌ی تر له‌ رینگای راست و دروسته‌وه ده‌ستگیر نه‌بوو، ئە‌وا زه‌خیره‌ی بێ‌منه‌تی هه‌ل‌کردن و خه‌م و نەفس به‌رزی هه‌یه‌ قنیاتی پێ‌ بکری و ته‌فره‌ که‌س ته‌فره‌ت نه‌دات.

یان له‌ لایه‌کی تره‌وه ئە‌لیت:

«تاك»ی رواوی ئاوی چ مەینه‌ت زه‌ده بووه

پشکووتوه له‌ به‌زمی مه‌ی ئە‌مشه‌و هه‌ر «انقباض»

واته: داری میوی ته و شهرابه‌ی که من له به زمی ته مشه ودا ته یخومه وه، ناخو رواوی
 ناوی دهستی چ کلؤل و ناشاد و مهینه ت پیکراویکه واته م هه موو دلته نگي و سه غله ته م
 بی ته به خشی!

***

ته مه بوو ته و چهن سهرنجه‌ی، به کورتی، که به پیوستم زانی ده‌بارهی شیعره‌کانی
 «مه‌حوی» بیگرم و پیشک‌ه‌شی بکه‌م.

له‌ئه‌نجاما، له‌وانه‌یه به جی بی، ته‌گه‌ر بلیم دیوانی «مه‌حوی» بو یه که مجار له‌لایه‌ن
 شاعیری ناودار و به‌ریز ماموستا «ع‌لی که مال باپر ئاغا» وه له‌سالی ۱۹۲۲ی زاینیدا
 له چاپخانه‌ی شاره‌وانی «حکوومه‌ت» له سلیمانی چاپ کراو ب‌لاو کرایه‌وه. له
 ساله‌کانی ۹۶۰ و ۶۱یشدا بو ماوه‌ی چهن‌د مانگیك شاعیری گه‌وره‌ی کورد ماموستا
 گۆران و ماموستا شیخ موحه‌مه‌دی مه‌حوی کوره‌زای شاعیری ناوبراو و من
 خه‌ریکی راست‌کردنه‌وه و شی‌کردنه‌وه و ری‌ک‌خسته‌وه‌ی دیوانه‌که‌ی بووین، که له‌م
 روه‌وه به‌ره‌مه‌یکی دیاربووی هه‌نگاوه سه‌رکه‌وتوو که مان به‌ده‌سته‌وه‌یه. هه‌روه‌ها
 زانای ناسراو ماموستا مه‌لا «عبدالکریم مدرّس» و ماموستا موحه‌مه‌دی مه‌لا
 «عبدالکریم» بو ماوه‌یه‌کی باش ته‌واو خو‌یان ماندوو کرد و ره‌نج و ته‌قه‌لایه‌کی
 پیروزیان دا بو شی‌کردنه‌وه و لی‌دانه‌وه‌ی شیعره‌کان و ری‌ک‌خسته‌وه‌ی دیوانه‌که‌ی به
 شیوه‌یه‌کی تیر و ته‌سه‌ل که ئاماده کراوه بو چاپ.

***

هه‌ندی که‌سی تریش و تاریان له‌بارهی «مه‌حوی» یه‌وه له‌گۆ‌فار و رۆژنامه‌کاندا ب‌لاو
 کردوو ته‌وه. به‌لام له‌به‌ر ته‌وه که ناوه‌پۆکی و تاره‌کانیان له‌سنووری ته‌م ته‌ندازه‌یه
 ده‌رنده‌چوو که ئی‌مه لی‌ره‌دا نووسیه‌مانه‌ته‌وه، به پیوستان نه‌زانی دووباره ب‌لاویان
 بکه‌ینه‌وه و له‌م ئاسته‌دا راوه‌ستاین.

***

له‌باره‌ی میژوویشه‌وه، میژوونووسی کورد موحه‌مه‌د ئه‌مین زه‌کی چ له‌کتیبی
«خۆلاسه‌یه‌کی ته‌ئریخی کورد و کوردستان» و چ له‌کتیبی «ناودارانی کورد» و چ له‌
کتیبی «ته‌ئریخی سوله‌یمانی و ولاتی» دا‌باسی مه‌حوی کردووه. * له‌وانه‌یه
که‌سی تریش باسیان کردبێ و ئیمه‌ ئاگامان لی نه‌بێ.

(*) بڕوانه‌ره: محمد امین زکی، «خلاصة تاریخ الكرد وکردستان من اقدم العصور التاريخية
حتى الآن»، ترجمة محمد علی عونى، القاهرة، ١٩٣٦، ص ٣٦٤ - ٣٦٥، هه‌روه‌ها: «مشاهیر
الكرد وکردستان فى الدور الإسلامى»، ترجمة کریمته، الجزء الثانى، القاهرة ١٣٦٦، ١٩٤٧،
ص ١٦٢ - ١٦٣، هه‌روه‌ها: «تأریخ سلیمانی و ولاتی»، بغداد، ١٣٥٨، ١٩٣٩، ل ٢٣٠ - ٢٣١.

پېړستی پارچه شيعره کانی دیوانی مه حوی

□ پیتی «ئه لف»

- (۱) لہم بہ حری فیتنہ بہ لکی نہ جاتت بدا خودا. ۳۶
- (۲) بۆ گوم بروانی چۆلی مه حہبہ تہ تی، خودا. ۳۸
- (۳) بہ جی نایی، دەبی روو کہ ینہ سارا، ۴۰
- (۴) «یار از وفا گذشت بر این کشتہ ی جفا» ۴۳
- (۵) ئەرئ دَل بئی شہرابی لہ علی گول رەنگت لہ گول چبکا؟ ۴۶
- (۶) تی گہ یوو شیوہ نیہ ئەرپۆ، داسبہ ی شایی بکا ۴۸
- (۷) مژدئکی چہ ندہ خو شہ رەقیبی ملی شکا. ۵۲
- (۸) گہ ردی رئی ہہ ستاوہ جی داوا دہ کا ۵۵
- (۹) وەك بولبول ئەو دَلہ بہ گولئی روو کہ روو دہ کا، ۵۷
- (۱۰) دەوری ہەر چاوتکی ئەرپۆ داوہ سەد فەوجی بە لا. ۶۰
- (۱۱) دەم و زارئ تیا مایتہ وە رەنگاری ریق ئەرما، ۶۲
- (۱۲) بوومہ خاکی سہری رئی، پشہ کی تا پشما نا ۶۵
- (۱۳) کہ دَل دہ تویتہ وە بۆ تو، دہ کی ئەر روژہ تو پروا ۶۷
- (۱۴) کہی لہ کن ئەر حمەق دەبی حاجەتی دانا رەوا؟! ۶۹
- (۱۵) ئہی جہ مالت نورری دیدہ ی ئەر نیا ۷۱
- (۱۶) کہ ئەرمری فەر مو ئەر شاہہ بہ (اُقرأ) ۷۲

□ پیتی «بی»

- (۱) بۆ شہوی ہیجر ئەر مہ ہہ وەك ئافتاب. ۷۶
- (۲) ماہی من روژی لہ روو لادا نیقاب. ۷۸
- (۳) زللہ ی موعلیم، ئەر گولئی روومہ تیہ خستہ تہب ۷۹

- (۴) بە يادى ئەو لەبە، ئەى شۆخى روومەت رۆژى مەھغەبغەب ۸۲
 (۵) كە تۆ غايىب لە بەرچاوم دەبى، چىم بى لە تۆ غايىب ۸۴
 (۶) دەپرسى: بۆچى مەن دەر كە و تەم و، دىل بوو لە تۆ غايىب؟ ۸۵

□ پىتى «تى»

- (۱) دىل لە سەر خۆ چوونى پەى دەرپەى دەلىلى بارە ھات ۹۰
 (۲) كەم بوو ئەو دەمە، سىدىق ئەم دەمە ھەم كەم بوو ھات ۹۵
 (۳) خىز ئەگەر چاوى ھەياتى پىرپىيە ئاوى ھەيات ۹۸
 (۴) خەلاسى بوونى قەت ئاوى ئەسىرى زولفى زىنجىر ۱۰۰
 (۵) جىگر زىخم تو مەمور و دىل زىغم شاد است ۱۰۲
 (۶) نەو ئەگەر چاوى مەستە، خۆشى ھەر مەست ۱۰۶
 (۷) خەرامى ناز ئەگەر ھىنايە لەنجە سەروى مەزوونت ۱۰۷
 (۸) بە دەم مەوچى خويىنى ئەشكەو، پروانە چۆنم بۆت ۱۰۹
 (۹) ئىتتىفاقى، ئافتاب ئانى موقايىل بوو بە رووت ۱۱۱
 (۱۰) دەمەت چى؟ پىر لە دور، دورچىكى ياقووت ۱۱۳
 (۱۱) دىل دۆزە تىرى ئاھى فەقىرانى رووت و قووت ۱۱۵
 (۱۲) خودا بىدا، لە ھىلىكى دەدا، سەبرى ھەيە رىكەوت ۱۱۸
 (۱۳) ھە كور رۆژ ئەو مەھە لەو دورە دەر كەوت ۱۲۰
 (۱۴) بە كەس نابى بى مەن ئاشنا قەت ۱۲۲

□ پىتى «جىم»

- (۱) بۆ پارە ھەيفە خۆ دە كەيە پولى ناپارەواج ۱۲۶

□ پىتى «جىم»

- (۱) تۆ نەبىن، نوورى ئەم چاوانە بۆچ! ۱۳۰
 (۲) ئەم ھەسرە ھەسر و ھەقتە لە بۆ فاجىرئە لە ھىچ ۱۳۳

□ پیتی «حی»

- (۱) ساقی، ئه‌ی مایه‌ی تهره‌ب له‌ب، په‌رجه‌مت ره‌یحانی روح ۱۳۶
 (۲) که تیغت دل ده‌کا دوو قه‌د، ده‌دا ته‌بشیری «قَدْ أَفْلَحَ» ۱۳۸

□ پیتی «خی»

- (۱) به سورمه‌ بۆیه‌ دولبه‌ر خه‌نجه‌ری موژگانی دا په‌رداخ ۱۴۲

□ پیتی «دال»

- (۱) دلّی سووتا به‌ حالّی زاری تیغلی دلّم و چاری کرد ۱۴۶
 (۲) چ خه‌یاڵیکه‌ لبقا بّی به‌فه‌ناچوونی جه‌سه‌د ۱۴۹

□ پیتی «ری»

- (۱) له‌ ئولکه‌ی عیشقه‌دا بّی چوونه‌ سه‌ر دار ۱۵۴
 (۲) ئه‌ی ئه‌وکه‌سه‌ که مه‌ستی غورووری به‌ هاتی کار! ۱۵۵
 (۳) ئه‌گه‌ر تو روو به‌ خاڵیکه‌ی له‌ «له‌یلا» شوخ و زیباتر، ۱۵۹
 (۴) موحه‌ققه‌ق هه‌رکه‌سه‌ی مه‌سه‌له‌کیه‌ حه‌ق و حه‌قییه‌ مه‌نزووور ۱۶۲
 (۵) ئه‌وه‌نده‌ی ئه‌هلی دنیان ئه‌هلی دنیا، تاقه‌ روژئی گه‌ر ۱۶۴

□ پیتی «زی»

- (۱) ئه‌و عیشوه‌بازه‌ ده‌رحه‌قی من چاره‌گرژه‌ باز ۱۹۸
 (۲) تو نه‌بی مه‌لجه‌ئی من بی، «أبدًا» نیمه‌مه‌لاز ۱۷۲
 (۳) بۆته‌ موئیس، بۆته‌ مه‌ئوا، قه‌وم و شارئی ئه‌له‌عیا ۱۷۲
 (۴) به‌ داوه‌ وه‌عزی و، خووشی به‌ تاوه‌ یاخافیز! ۱۷۴

□ پیتی «ژی»

- (۱) رووتی دی، له‌و روژه‌وه‌، گه‌ر روژه‌ سه‌رگه‌ردانه‌ روژ ۱۷۸
 (۲) پرسرا حالّم، که من که‌وتم له‌به‌ر پینا درژ ۱۸۳

□ پیتی «سین»

- (۱) بېرسه حالّم، ئېهمالى وه‌فا به‌س ۱۸۶
 (۲) چېکه‌م، نه‌ئو که‌سه‌م که‌که‌سم بئى له‌لا به‌که‌س ۱۸۷
 (۳) بئى مېهر و بئى مرووه‌تېى تۆ‌هه‌ر عه‌له‌لخوسوس ۱۹۰
 (۴) زه‌مزهم چيه، به‌زه‌مزهمه‌ى ئايات و سه‌د جه‌ديس ۱۹۲

□ پیتی «شین»

- (۱) به‌س بکه، ئه‌ى ئه‌شكى خوئینم، به‌غه‌ممازى ته‌لاش ۱۹۶
 (۲) له‌من من ئه‌سلّى نيه و نه‌بووه عه‌يشى ته‌نها خوْش ۱۹۷

□ پیتی «ضاد»

- (۱) واعيز له‌ره‌ندى مه‌يکه‌ده ده‌گرئى که «اعتراض» ۲۰۲

□ پیتی «عه‌ین»

- (۱) شه‌تئى ئاوى که‌زاهيد بۆ‌وزوويه‌ك كرده‌وه زايع ۲۰۶
 (۲) که‌لاميکه‌له‌حېكمه‌ت که‌يل و جاميع: ۲۰۷

□ پیتی «غه‌ین»

- (۱) دۆ‌زه‌خ له‌عېشقه‌خالى و جه‌ننه‌ت له‌ده‌رد و داغ ۲۱۲

□ پیتی «فى»

- (۱) لالغاوه‌ى واعيز ئه‌مړۆ‌مه‌وج ئه‌دا، ده‌م پر له‌که‌ف ۲۱۶

□ پیتی «قاف»

- (۱) ئه‌و ده‌مه‌ روْحم له‌سه‌ر له‌ب بوو له‌به‌ر ده‌ردى فېراق ۲۲۰
 (۲) ئه‌وى ئه‌مړۆ‌به‌ده‌ورى ته‌ختيايه‌هه‌له‌هه‌لى مه‌خلوق ۲۲۱
 (۳) وه‌ك بلبلى ئه‌ى تۆ‌تازه‌گوْلّم، پر به‌دْلّمه‌شه‌وق ۲۲۴

□ پیتی «کاف»

- (۱) چ خاککی کەم بە سەرما، مامەوێ تاك ۲۲۸
 (۲) مەئلووفە زەوقی زاھید ئەوەندە بە تامی نېسك ۲۳۰
 (۳) زەمانەى پڕ تەعەب دەتکاتە تیرۆك ۲۳۲
 (۴) ئەو سەرۆی نازە تەوسەنى هێنايە تاز و تەك ۲۳۴
 (۵) ئاشتی تۆ، تۆرى من، بۆ بێ سەباتى هەردو یەك ۲۳۵

□ پیتی «گاف»

- (۱) وتی: بۆچی وەها بێ تین و بێ پرەنگ؟ ۲۴۰

□ پیتی «لام»

- (۱) کە شێخ و واعیز و سۆفی بە جەننەت بەن گەد و گێپال ۲۴۴
 (۲) شەهێ بەدای بەھاری ھاتەو، خۆشی لە تۆ بولبول! ۲۴۷
 (۳) پەروانە یەك بە بلبلی واوت کە «بوالفضول» ۲۴۸
 (۴) حەیاتم سەرفی عیشقت کرد بە ئوممیدی «فَمَنْ يَعْمَلْ» ۲۵۱

□ پیتی «میم»

- (۱) نالەم لە سینە، ھەم لە دڵم دەرد و غەم حەرام ۲۵۴
 (۲) پڕوانە سووتنم، وەرە، پڕواکە من نەمام ۲۵۶
 (۳) بنازم من بە کوفری زولفی تۆ ئەو ئافەتی ئیسلام ۲۵۸
 (۴) دیارم دەیری عیشقە، جێ بە سووتن بێ لەوێ دەگرم ۲۶۰
 (۵) لە ناکەس کاریبا، خاکم بە سەر، رۆیی بە با عومرم ۲۶۲
 (۶) ئەوی دڵدار و دولبەر مە ئەوا دەروا لە بەرچاوم ۲۶۵
 (۷) بە پیر ئەو ماھەوێ چووم و بە سەر چووم ۲۶۷
 (۸) لە باسی مەینەت و دەردی دەروونی بۆیە دەم نادەم ۲۶۹
 (۹) ئەسیر و سەیدی قەیدی کەید و شەیدی ئەفسی ئەمماڕەم ۲۷۱
 (۱۰) بە نووری بادە کە شفی زولمەتی تەقوانە کەم، چبکەم! ۲۷۳

- (۱۱) بیسی، یا نه‌بیسی، من داد و بی‌دادی ده‌که‌م ۲۷۶
 (۱۲) تهره‌ب‌که‌ن، شوکر زوری هی‌ناوه‌غم ۲۷۸
 (۱۳) غونچه‌دل بوونم له‌حه‌سره‌ت لیوی تۆیه، غونچه‌ده‌م! ۲۸۰

□ پیتی «نوون»

- (۱) وه‌گ‌گول هه‌موو ده‌مه‌ده‌ره‌وه‌م سه‌ره‌سه‌ر زویان ۲۸۲
 (۲) به‌هاری عومر ته‌وا‌گه‌یییه‌ حوزه‌یران ۲۸۳
 (۳) هه‌موو عاله‌مه‌ته‌ پابه‌ند و له‌ دامان ۲۸۴
 (۴) نیسه‌ت بدری حوور و په‌ری‌گه‌ر به‌له‌ تۆ‌چوون ۲۸۶
 (۵) شه‌خسیکی‌ سا‌حیب‌ ته‌‌حوال‌ پرس‌ی: که‌ ئه‌ی‌ ته‌‌فلاتوون! ۲۸۸
 (۶) له‌ مه‌یخانه‌، خودا! گه‌ر ئیمه‌ ده‌رچین ۲۹۱
 (۷) خودا‌که‌ی! به‌س‌ که‌ بۆ‌ دنیا‌ ته‌‌مه‌نده‌ ئاین‌ و ئۆیین ۲۹۲

□ پیتی «واو»

- (۱) دنیا‌ تیاترویه‌، مه‌وه‌سته‌ تیا‌ پرۆ ۲۹۶
 (۲) له‌پر‌ به‌ردی‌ ته‌‌جه‌ل‌ بۆ‌ شیشه‌ی‌ عومرم‌ نه‌وا‌بی‌ زوو ۲۹۸
 (۳) شه‌و‌که‌سی‌ پرس‌ی‌ له‌ خو‌ ده‌رخستنی‌ په‌روانه‌ شه‌و ۲۹۹
 (۴) که‌ لیوی‌ خو‌ینمی‌ نۆشی‌، شه‌وی‌ خه‌ت‌ گرتی‌ ده‌وری‌ ته‌و ۳۰۳
 (۵) له‌ دنیا‌دا‌ دل‌ ئارامی‌ک‌ و ئارامی‌ دل‌یکم‌ بوو ۳۰۵

□ پیتی «هی»

- (۱) له‌ چاوی‌ به‌د‌ خودا‌ حیفزی‌ بکا‌ ته‌و‌ شو‌خه‌ سه‌رمه‌سته ۳۰۸
 (۲) که‌ دیم‌ ئالۆزه‌ چاوی‌، زوو‌ وتم‌: ئه‌م‌ فیتنه‌ هه‌له‌سته ۳۰۹
 (۳) له‌ رینگه‌ی‌ مه‌هله‌که‌ی‌ عیشق‌ ته‌ر‌ به‌لا‌جۆ‌ نی‌، یرا‌، لاده ۳۱۱
 (۴) عه‌جیبم‌ دئ‌ له‌ عه‌قلی‌ ته‌و‌که‌سه‌ وات‌ ته‌‌ده‌گا‌ مه‌رده ۳۱۳
 (۵) دیده‌ عه‌ینی‌ جارییه‌، دل‌ پر‌ له‌ ناری‌ مووقه‌ده ۳۱۶
 (۶) «حَقًّا» له‌ ره‌قیب‌ ته‌و‌ به‌ر‌ و ده‌رگانه‌ حه‌رامه ۳۱۸

- (۷) به ئەفسوون و دوعا تەسخیری ئەو شوخە چ ئیمکانه ۳۲۰
- (۸) شمشادە ئەمە، یا قەدە، یا سەروی رەوانە ۳۲۳
- (۹) لە روژی هەلدرا ئەم کۆنە خەیمە ی تان و پۆشینە ۳۲۴
- (۱۰) لە سەیری خەستەخانە ی عیشق ئەوی سەوزە ی کەوا شینە ۳۲۶
- (۱۱) غائب لە دیدە، چاوی سەرم، دلمە پیتەو! ۳۲۸
- (۱۲) دەوای ئەم نەفسە مەلعوونەت دەوئ، هەر دەردە وەك جیوہ ۳۳۰
- (۱۳) کە بئ لئوی لەسەر لیوم بئی، رۆحم لەسەر لیوہ ۳۳۳
- (۱۴) سەرکە جۆشیککی نەبئ، من زرکە تالم بۆ چیە! ۳۳۴

□ پیتی «ی»

- (۱) نەلئ مەردم کە دنیا بشتی لەو، ئەو روو لە دنیا بئ ۳۴۰
- (۲) دلم دەرهات و تۆ هەر دەرنەهاتی! ۳۴۲
- (۳) لەتاو ئەعدا عەدوو بەر نیوہ دوژمن ئیلتیجا باری ۳۴۴
- (۴) سەروی رەوانە قامەتی لاوی رەواندزی ۳۴۵
- (۵) بە نۆشی جانی وەردە گرم پیالە ی زەهری هەر نیشئ ۳۴۷
- (۶) حەقی بوو دل لە کۆیا ما بە سینە ی ئیمە نارازی ۳۴۹
- (۷) پیری نوفووزی کردە بەدەن، بەسە تەنبەلی ۳۵۱
- (۸) «لا عاش سوی ذکرک قلبی و لسانی» ۳۵۳
- (۹) دەبئ دل و سەعتیککی وەك فەلەك زیاتر وە کەف بئنی ۳۵۴
- (۱۰) لە سایە ی دەوری چەرخ ی سوفلە پەر وەر لەك بە لەك دەدوئ ۳۵۶
- (۱۱) دلی بردم بە شوخی دولبەرئکی تازە، سەرلەنوئ ۳۵۹
- (۱۲) تئ دەگا هەرکەس بکا فەهمی رومووزی مەعنەوی ۳۶۰
- (۱۳) گوم کە بوو راھی هودا، شاھرە هە گومراھی ۳۶۳
- (۱۴) دل فریبی دل بەری دلدار، هە ی! ۳۶۵
- (۱۵) خەتتی دەوری لیوی ئالت ئە ی مەسیحا لام و بئ ۳۶۶
- چوار خشتەکیە کان ۳۶۹
- تاکە کان ۴۰۴

□ عقد العقائد

مه سئولمه ئيعانه له وهههابی موسته عان..... ۴۱۲

□ ستایشی خودا

(سُبْحَانَ) ئه و خودایه که عه قلی په یه مبه ران..... ۴۵۰

□ پارانه وه له خودا

خودایا! ئیراده ی مونا جاتمه..... ۴۵۷

□ قه سیده ی به حری نوور

(رَ صَلَّی اللّٰهُ عَلَی) ئه و به حری نووری علیم و عیرفانه..... ۴۶۲

□ ستایشی چه زره تی مه ولانا خالیدی نه قشبه ندی

دلّم ئه مشه و نه خوشی نیسبه تی چا و ئکی بیمار ه..... ۵۰۲

القسم العربی

(۱) سامِعٌ عَزَلِهِ عَلَيْهِمْ اَعْتَرَضُ ۵۰۹

قسمت فارسی

□ (۱)

(۱) ای خنده، ز زیر لب جانانه بیرون آ..... ۵۱۴

(۲) به عشق از ماسوی خالی نمودم سینه ی خود را..... ۵۱۵

(۳) کرد او گذر بخاک من خفته در بلا..... ۵۱۵

(۴) ای شکوه باغ حسن از سرو موزون شما..... ۵۱۶

(۵) ای صفای نور دلها پرتو روی شما..... ۵۱۷

(۶) ألا یا أيها الساقی أدر کأسا و ناولها..... ۵۱۸

- (۷) نه ثناخوان تو منم تنها ۵۱۸
 (۸) بر سر این مرده ای روح حیات افزا بیا ۵۱۹

□ (ب)

- (۱) تا برغم من گشودی بر رخ احباب باب ۵۲۰
 (۲) چو شمع از آتش دل باشدم تابى بسر امشب ۵۲۱
 (۳) زما سرگشتگان شوق گم شد کعبه‌ی مطلب ۵۲۱
 (۴) نقاب از چهره بردار ای جینت ماه شهر آشوب ۵۲۲

□ (ت)

- (۱) دلم ز روز ازل طالب ستم شده است ۵۲۳
 (۲) بر سینه عاشق اثر کینه حرام است ۵۲۳
 (۳) ای دل مگو رقیب بر احوال من گریست ۵۲۴
 (۴) هرکه پر زد سوی بود آمد به دنیا مرد و رفت ۵۲۵
 (۵) در شهر نتابد ز جبینی مه الفت ۵۲۶

□ (ث)

- (۱) آه کز طور تو بس آه کشیدیم عبث ۵۲۷

□ (ج)

- (۱) ز مار گیسوت دیدم چها رنج ۵۲۸
 (۲) به تعظیم جمالت کج کلاه‌اند گردن کج ۵۲۹

□ (چ)

- (۱) حذر ز دام بلاکن، به زلف یار میبچ ۵۲۹
 (۲) هیچ است میان و دهن دلبر ما هیچ ۵۳۰
 (۳) باز از من شدی آزرده، ز من دیدی هیچ ۵۳۱

□ (ح)

(۱) زان لب خوش آیدم سخن را به وگر قبیح ۵۳۱

□ (خ)

(۱) به ماهی ماه من بردار يك ساعت نقاب از رخ ۵۳۲

□ (د)

(۱) به آه و دادکردن دادم آخر رخت خود برباد ۵۳۳

(۲) خانه‌ی عاشق‌نوازیها پیش آباد باد ۵۳۳

(۳) از فغان خویشتن، شب بلبلم آمد بیاد ۵۳۴

(۴) دیده از بس نابجایی دیدنم آمد بدرد ۵۳۵

(۵) برون شد یار ما از بزم و شمع از انجمن گم شد ۵۳۶

(۶) به بالین دل از روی تفقد ۵۳۶

(۷) نگار امشب سوی خونین‌دلان دغدار آمد ۵۳۷

(۸) گلرخان از جلوه‌ی ناز آتشی افروختند ۵۳۸

(۹) روحانیان اگر گل‌کوی تو بوکنند ۵۳۸

(۱۰) گر همه تلخی و زهر و کین بود ۵۳۹

(۱۱) چو من بلبل گلی را چون تو رنگین جلوه می‌شاید ۵۴۰

□ (ذ)

(۱) آن بلای دین و دل شد جلوه‌گر باز، ألعیاذ ۵۴۱

□ (ر)

(۱) سبزه‌ی نورسته‌ی گلزار حسن انکارگر ۵۴۱

(۲) به جانم آتشی افگند و رفت آن بت، جفا‌بنگر ۵۴۲

□ (ز)

(۱) رحم بر عاشق دل‌خسته نیازی هرگز ۵۴۳

□ (س)

۵۴۴ ..... (۱) نپرسد حال زارم را نه اغیار و نه یارم کس

□ (ش)

۵۴۴ ..... (۱) ز سرخ و زردها شد اشك وین رخسار ما را بخش

□ (ص)

۵۴۵ ..... (۱) دلم زدام زلف دلگیرت نمی‌خواهد خلاص

□ (ض)

۵۴۶ ..... (۱) ای سوخته جگر پی دنیا تو آب محض

۵۴۷ ..... (۲) آهم بعکس اشك به اشکم شده نقیض

□ (ط)

۵۴۷ ..... (۱) بر مهر چهره‌ی مه من چون دمید خط

□ (ظ)

۵۴۸ ..... (۱) دلم بگرفت از گفتار پر پی‌مایه‌ی واعظ

□ (ع)

۵۴۹ ..... (۱) از لعل تو هرکس به مسیحا شده قانع

□ (غ)

۵۴۹ ..... (۱) از دل گم گشته از من من نمی‌یابم سراغ

۵۵۰ ..... (۲) از خراب عشق درد اصلاً نمیداری دریغ

□ (ف)

۵۵۱ ..... (۱) رحم بر بنده بیچاره نیاوردی حیف

□ (ق)

۵۵۲ ..... (۱) کس چه داند از چه شد دریا در آب دیده عرق

□ (ك)

۵۵۲ ..... (۱) دانی که روز هجر تو چون است هولناك

□ (گ)

۵۵۴ ..... (۱) صبا بویی برد زان روی گل رنگ

۵۵۴ ..... (۲) پیام عشق چون خوانند بر سنگ

□ (ل)

۵۵۵ ..... (۱) گشتم به یاد موی میانست ز ناله نال

□ (م)

۵۵۶ ..... (۱) با صد قصور باز بدریارت آمدم

۵۵۷ ..... (۲) خاك ره گشته شدم بلکه بیایی برسم

۵۵۸ ..... (۳) می می چکد از لعل لبست گاه تبسم

۵۵۸ ..... (۴) چون نیم پروانه بلبل وار آهی می‌کنم

۵۵۹ ..... (۵) ندهد چو رحم، بر در و دیوار بگیریم

□ (ن)

۵۶۱ ..... (۱) نقاب از رخ برافکن، محشری از جلوه بریاکن

۵۶۱ ..... (۲) کس نشد در عشق، گفتم این چنین شیدا که من

۵۶۲ ..... (۳) در فنون ترکتازی، ترك ما ماهر چنین

□ (و)

۵۶۳ ..... (۱) به من روزی نماید سرو سیم اندام مهر و رو

□ (ه)

- (۱) چ شد خیمه زد دود آهم به چرخ ۵۶۴
 (۲) از دور بر جنازه‌ام افگن یکی نگاه ۵۶۵
 (۳) به عالم گر نمودی ناروا خود را «لوجه الله» ۵۶۶
 (۴) کتانم داد و بیدادش به جایی کی رسد با مه ۵۶۶

□ (ی)

- (۱) گم شود نامت شنیدستم که نام پاک من ۵۶۷
 (۲) کس نمی‌پرسد ز لاله داغدار کیستی ۵۶۷
 (۳) محبت يك قلم باشد نیاز و محنت و دردی ۵۶۸
 (۴) نگارم تیغ ابرو داده آب از سرمه‌ی نازی ۵۶۹
 (۵) خلیل از بت شکستن در نظر می‌داشت اشکالی ۵۷۰
 (۶) دهن نمای شرفیاب گوهر افشانی ۵۷۰

- تقریظ شرح مثنوی تألیف والی عابدین ۵۷۱
 قطعه‌ها ۵۷۳
 تخمیس دو بیت مثنوی ۵۷۹
 تخمیس دو بیت سعدی شیرازی ۵۷۹
 فردها ۵۸۰

**THE COLLECTION OF MAHWEE'S POETRY
«MALA MUHAMMAD I MALA UTHMAN I BALKHI»**

**COLLATED AND EXPLAINED
BY
MALA ABDULKAREEM I MUDARRIS
AND
MUHAMMAD I MALA KAREEM**

